

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

खुद्दकनिकाये

जातक-अट्ठकथा

(ततियो भागो)

४. चतुक्कनिपातो

१. कालिङ्गवग्गो

[३०१] १. चूळकालिङ्गजातकवण्णना

विवरथिमासं द्वारन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चतुन्नं परिब्बाजिकानं पब्बज्जं आरब्ध कथेसि । वेसालियं किर लिच्छविराजूनं सत्त सहस्सानि सत्त सतानि सत्त च लिच्छवी वसिंसु । ते सब्बेपि पुच्छापटिपुच्छाचित्तका अहेसुं । अथेको पञ्चसु वादसतेसु ब्यत्तो निगण्ठो वेसालियं सम्पापुणि, ते तस्स सङ्गहं अकंसु । अपरापि एवरूपा निगण्ठी सम्पापुणि । राजानो द्वेपि जने वादं कारेसुं, उभोपि सदिसाव अहेसुं । ततो लिच्छवीनं एतदहोसि “इमे द्वेपि पटिच्च उप्पन्नो पुत्तो ब्यत्तो भविस्सती”ति । तेसं विवाहं कारेत्वा द्वेपि एकतो वासेसुं । अथ नेसं संवासमन्वाय पटिपाटिया चतस्सो दारिकायो एको च दारको जायि । दारिकानं “सच्चा, लोला, अवधारिका, पटिच्छादा”ति नामं अकंसु, दारकस्स “सच्चको”ति । ते पञ्चपि जना विज्जुतं पत्ता मातितो पञ्च वादसतानि, पितितो पञ्च वादसतानीति वादसहस्सं उग्गण्हिंसु । मातापितरो दारिकानं एवं ओवदिंसु “सचे कोचि गिही तुम्हाकं वादं भिन्दिस्सति, तस्स पादपरिचारिका भवेय्याथ । सचे पब्बजितो भिन्दिस्सति, तस्स सन्तिके पब्बजेय्याथा”ति ।

अपरभागे मातापितरो कालमकंसु । तेसु कालकतेसु सच्चकनिगण्ठो तत्थेव वेसालियं लिच्छवीनं सिप्पं सिक्खापेन्तो वसि । भगिनियो जम्बुसाखं गहेत्वा वादत्थाय नगरा नगरं चरमाना सावत्थिं पत्वा नगरद्वारे साखं निखणित्वा “यो अम्हाकं वादं आरोपेतुं सक्कोति गिही वा पब्बजितो वा, सो एतं पंसुपुज्जं पादेहि विकिरित्वा पादेहेव साखं मद्धतू”ति दारकानं वत्वा भिक्खाय नगरं पविसिंसु । अथायस्मा सारिपुत्तो असम्मदुट्ठानं सम्मज्जित्वा रिक्तघटेसु पानीयं उपट्ठपेत्वा गिलाने च पटिजगित्वा दिवातरं सावत्थिं पिण्डाय पविसन्तो तं साखं दिस्वा दारके पुच्छि, दारका तं पवत्तिं आचिक्खिंसु । थेरो दारकेहेव पातापेत्वा मद्दापेत्वा “येहि अयं साखा ठपिता, ते कतभत्तकिच्चाव आगन्त्वा जेतवनद्वारकोट्टके मं पस्सन्तू”ति दारकानं वत्वा नगरं पविसित्वा कतभत्तकिच्चो विहारद्वारकोट्टके अट्ठासि । तापि परिब्बाजिका भिक्खाय चरित्वा आगता साखं मद्धितं दिस्वा “केनायं मद्धिता”ति वत्वा “सारिपुत्तत्थेरेन, सचे तुम्हे वादत्थिका, जेतवनद्वारकोट्टकं गच्छथा”ति दारकेहि वुत्ता पुन नगरं पविसित्वा महाजनं सन्निपातेत्वा विहारद्वारकोट्टकं गन्त्वा थेरं वादसहस्सं पुच्छिंसु । थेरो तं विस्सज्जेत्वा “अज्जं किञ्चि जानाथा”ति पुच्छि । “न जानाम, सामी”ति । “अहं पन वो किञ्चि पुच्छामी”ति । “पुच्छ, सामि, जानन्तियो कथेस्सामा”ति ।

थेरो “एकं नाम कि”न्ति पुच्छि । ता न जानिंसु । थेरो विस्सज्जेसि । ता “अम्हाकं, सामि, पराजयो, तुम्हाकं जयो”ति

आहंसु । “इदानीं किं करिस्सथा”ति? “अम्हाकं मातापितूहि अयं ओवादो दिन्नो ‘सचे वो गिही वादं भिन्दिस्सति, तस्स पजापतियो भवेय्याथ । सचे पब्बजितो, तस्स सन्तिके पब्बजेय्याथा”ति, पब्बज्जं नो देथा”ति । थेरो “साधू”ति वत्वा ता उप्पलवण्णाय थेरिया सन्तिके पब्बाजेसि । ता सब्बापि न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणिसु । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सारिपुत्तथेरो चतुन्नं परिब्बाजिकानं अवस्सयो हुत्वा सब्बा अरहत्तं पापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपेस एतासं अवस्सयो अहोसि, इदानीं पन पब्बज्जाभिसेकं दापेसि, पुब्बे राजमहेसिद्धाने ठपेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कालिङ्गरट्टे दन्तपुरनगरे कालिङ्गराजे रज्जं कारेन्ते अस्सकरट्टे पाटलिनगरे अस्सको नाम राजा रज्जं कारेसि । कालिङ्गो सम्पन्नबलवाहनो सयम्पि नागबलो पटियोधं न पस्सति । सो युज्झितुकामो हुत्वा अमच्चानं आरोचेसि “अहं युद्धत्थिको, पटियोधं पन न पस्सामि, किं करोमा”ति । अमच्चा “अत्थेको, महाराज, उपायो, धीतरो ते चतस्सो उत्तमरूपधरा, ता पसाधेत्वा पटिच्छन्नयाने निसीदापेत्वा बलपरिवुता गामनिगमराजधानियो चरापेथ । यो राजा ता अत्तनो गेहे कातुकामो भविस्सति, तेन सद्धिं युद्धं करिस्सामा”ति वदिंसु । राजा तथा कारेसि । ताहि गतगतट्टाने राजानो भयेन तासं नगरं पविसितुं न देन्ति, पण्णाकारं पेसेत्वा बहिनगरेयेव वसापेन्ति । एवं सकलजम्बुदीपं विचरित्वा अस्सकरट्टे पाटलिनगरं पापुणिसु । अस्सकोपि नगरद्वारानि पिदहापेत्वा पण्णाकारं पेसेसि । तस्स नन्दिसेनो नाम अमच्चो पण्डितो ब्यत्तो उपायकुसलो । सो चिन्तेसि “इमा किर राजधीतरो सकलजम्बुदीपं विचरित्वा पटियोधं न लभिसु, एवं सन्ते जम्बुदीपो तुच्छो नाम अहोसि, अहं कालिङ्गेन सद्धिं युज्झिस्सामी”ति । सो नगरद्वारं गन्त्वा दोवारिके आमन्तेत्वा तासं द्वारं विवरापेतुं पठमं गाथमाह —

१. “विवरथिमासं द्वारं, नगरं पविसन्तु अरुणराजस्स ।
सीहेन सुसिट्ठेन, सुरक्खितं नन्दिसेनेना”ति ॥

तत्थ अरुणराजस्साति सो हि रज्जे पतिट्ठितकाले रट्टनामवसेन अस्सको नाम जातो, कुलदत्तियं पनस्स नामं अरुणोति । तेनाह “अरुणराजस्सा”ति । सीहेनाति पुरिससीहेन । सुसिट्ठेनाति आचरियेहि सुट्ठु अनुसासितेन । नन्दिसेनेनाति मया नन्दिसेनेन नाम ।

सो एवं वत्वा द्वारं विवरापेत्वा ता गहेत्वा अस्सकरज्जो दत्वा “तुम्हे मा भायित्थ, युद्धे सति अहं जिनिस्सामि, इमा उत्तमरूपधरा राजधीतरो महेसियो करोथा”ति तासं अभिसेकं दापेत्वा ताहि सद्धिं आगते पुरिसे “गच्छथ, तुम्हे राजधीतूनं अस्सकराजेन महेसिद्धाने ठपितभावं तुम्हाकं रज्जो आचिक्खथा”ति उय्योजेसि । ते गन्त्वा आरोचेसुं । कालिङ्गो “न हि नून सो मद्धं बलं जानाती”ति वत्वा तावदेव महतिया सेनाय निक्खमि । नन्दिसेनो तस्स आगमनं जत्वा “अत्तनो किर रज्जसीमायमेव होतु, मा अम्हाकं रज्जो रज्जसीमं ओक्कमतु, उभिन्नं रज्जानं अन्तरे युद्धं भविस्सती”ति सासनं पेसेसि । सो सासनं सुत्वा अत्तनो रज्जपरियन्तेयेव अट्ठासि । अस्सकोपि अत्तनो रज्जपरियन्ते अट्ठासि । तदा बोधिसत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तेसं द्विन्नं रज्जानं अन्तरे पण्णसालायं वसति । कालिङ्गो चिन्तेसि “समणा नाम किञ्चि जानिस्सन्ति, को जानाति, किं भविस्सति, कस्स जयो वा पराजयो वा भविस्सति, तापसं पुच्छिस्सामी”ति अज्जातकवेसेन बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा पटिसन्थारं कत्वा “भन्ते, कालिङ्गो च अस्सको च युज्झितुकामा अत्तनो अत्तनो रज्जसीमायमेव ठिता, एतेसु कस्स जयो भविस्सति, कस्स पराजयो”ति पुच्छि । महापुज्ज, अहं “असुकस्स जयो,

असुकस्स पराजयो”ति न जानामि, सक्को पन देवराजा इधागच्छति, तमहं पुच्छित्वा कथेस्सामि, स्वे आगच्छेय्यासीति । सक्को बोधिसत्तस्स उपट्ठानं आगन्त्वा निसीदि, अथ नं बोधिसत्तो तमत्थं पुच्छि । भन्ते, कालिङ्गो जिनिस्सति, अस्सको पराजिस्सति, इदञ्चिदञ्च पुब्बनिमित्तं पञ्जायिस्सतीति ।

कालिङ्गो पुनरिवसे आगन्त्वा पुच्छि, बोधिसत्तोपिस्स आचिक्खि । सो “किं नाम पुब्बनिमित्तं भविस्सती”ति अपुच्छित्वाव “अहं किर जिनिस्सामी”ति उट्ठाय तुट्ठिया पक्कामि । सा कथा वित्थारिका अहोसि । तं सुत्वा अस्सको नन्दिसेनं पक्कोसापेत्वा “कालिङ्गो किर जिनिस्सति, मयं पराजिस्साम, किं नु खो कातब्ब”न्ति आह । सो “को एतं जानाति महाराज, कस्स जयो वा पराजयो वा, तुम्हे मा चिन्तयित्था”ति राजानं अस्सासेत्वा बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “भन्ते, को जिनिस्सति, को पराजिस्सती”ति पुच्छि । “कालिङ्गो जिनिस्सति, अस्सको पराजिस्सती”ति? “भन्ते, जिनन्तस्स पुब्बनिमित्तं किं भविस्सति, किं पराजिनन्तस्सा”ति? “महापुञ्ज, जिनन्तस्स आरक्खदेवता सब्बसेतो उसभो भविस्सति, इतरस्स सब्बकाळको, उभिन्नम्पि आरक्खदेवता युज्झित्वा जयपराजयं करिस्सन्ती”ति । नन्दिसेनो तं सुत्वा उट्ठाय गन्त्वा रज्जो सहाये सहस्समत्ते महायोधे गहेत्वा अविदूरे पब्बतं अभिरुद्ध “अम्भो, अम्हाकं रज्जो जीवितं दातुं सक्खिस्सथा”ति पुच्छि । “आम, सक्खिस्सामा”ति । “तेन हि इमस्मिं पपाते पतथा”ति । ते पतितुं आरभिसु । अथ ने वारेत्वा “अलं एत्थ पतनेन, अम्हाकं रज्जो जीवितं दातुं सुहदया अनिवत्तिनो हुत्वा युज्झथा”ति आह । ते सम्पटिच्छिंसु ।

अथ सङ्गामे उपट्ठिते कालिङ्गो “अहं किर जिनिस्सामी”ति वोसानं आपज्जि, बलकायापिस्स “अम्हाकं किर जयो”ति वोसानं आपज्जित्वा सन्नाहं अकत्वा वग्गवग्गा हुत्वा यथारुचि पक्कमिंसु, वीरियकरणकाले वीरियं न करिंसु । उभोपि राजानो अस्सं अभिरुहित्वा “युज्झिस्सामा”ति अज्जमज्जं उपसङ्कमन्ति । उभिन्नं आरक्खदेवता पुरतो गन्त्वा कालिङ्गरज्जो आरक्खदेवता सब्बसेतो उसभो अहोसि, इतरस्स सब्बकाळको । ता देवतापि अज्जमज्जं युज्झनाकारं दस्सेन्ता उपसङ्कमिंसु । ते पन उसभा उभिन्नं राजूनयेव पञ्जायन्ति, न अज्जेसं । नन्दिसेनो अस्सकं पुच्छि “पञ्जायति ते, महाराज, आरक्खदेवता”ति । “आम, पञ्जायती”ति । “केनाकारेना”ति । “कालिङ्गरज्जो आरक्खदेवता सब्बसेतो उसभो हुत्वा पञ्जायति, अम्हाकं आरक्खदेवता सब्बकाळको किलमन्तो हुत्वा तिट्ठती”ति । “महाराज, तुम्हे मा भायथ, मयं जिनिस्साम, कालिङ्गो पराजिस्सति, तुम्हे अस्सपिट्ठितो ओतरित्वा इमं सत्तिं गहेत्वा सुसिक्खितसिन्धवं उदरपस्से वामहत्थेन उप्पीळेत्वा इमिना पुरिससहस्सेन सद्धिं वेगेन गन्त्वा कालिङ्गरज्जो आरक्खदेवतं सत्तिप्पहारेन पातेथ, ततो मयं सहस्समत्ता सत्तिसहस्सेन पहरिस्साम, एवं कालिङ्गस्स आरक्खदेवता नस्सिस्सति, ततो कालिङ्गो पराजिस्सति, मयं जिनिस्सामा”ति । राजा “साधू”ति नन्दिसेनेन दिन्नसज्जाय गन्त्वा सत्तिया पहरि, सूरयोधसहस्सापि अमच्चा सत्तिसहस्सेन पहरिंसु । आरक्खदेवता तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि, तावदेव कालिङ्गो पराजित्वा पलायि । तं पलायमानं दिस्वा सहस्समत्ता अमच्चा “कालिङ्गो पलायती”ति उन्नदिंसु । कालिङ्गो मरणभयभीतो पलायमानो तं तापसं अक्कोसन्तो दुतियं गाथमाह —

२. “जयो कलिङ्गानमसहसाहिनं, पराजयो अनयो अस्सकानं ।
इच्चेव ते भासितं ब्रह्मचारि, न उज्जुभूता वितथं भणन्ती”ति ॥

तत्थ असहसाहिनन्ति असहं दुस्सहं सहितुं समत्थानं । इच्चेव ते भासितन्ति एवं तथा कूटतापस लज्जं गहेत्वा पराजिनकराजानं जिनिस्सति, जिननराजानञ्च पराजिस्सतीति भासितं । न उज्जुभूताति ये कायेन वाचाय मनसा च

उजुभूता, न ते मुसा भणन्तीति ।

एवं सो तापसं अक्कोसन्तो पलायन्तो अत्तनो नगरमेव गतो, निवत्तित्वा ओलोकेतुम्पि नासक्खि । ततो कतिपाहच्चयेन सक्को तापसस्स उपट्ठानं अगमासि । तापसो तेन सद्धिं कथेन्तो ततियं गाथमाह —

३. “देवा मुसावादमुपातिवत्ता, सच्चं धनं परमं तेसु सक्क ।
तं ते मुसा भासितं देवराज, किं वा पटिच्च मघवा महिन्दा”ति ॥

तत्थ तं ते मुसा भासितन्ति यं तथा मय्हं भासितं, तं अत्थभज्जनकमुसावादं कथेन्तेन तथा मुसा भासितं, तथा किं कारणं पटिच्च एवं भासितन्ति?

तं सुत्वा सक्को चतुत्थं गाथमाह —

४. “ननु ते सुतं ब्राह्मण भज्जमाने, देवा न इस्सन्ति पुरिसपरक्कमस्स ।
दमो समाधि मनसो अभेज्जो, अब्यग्गता निक्कमनञ्च काले ।
दळ्हञ्च विरियं पुरिसपरक्कमो च, तेनेव आसि विजयो अस्सकान”न्ति ॥

तस्सत्थो — किं तथा, ब्राह्मण, तत्थ तत्थ वचने भज्जमाने इदं न सुतपुब्बं, यं देवा पुरिसपरक्कमस्स न इस्सन्ति न उसूयन्ति, अस्सकरञ्जो वीरियकरणवसेन अत्तदमनसङ्घातो दमो, समग्गभावेन मनसो अभेज्जो, अभेज्जसमाधि, अस्सकरञ्जो सहायानं वीरियकरणकाले अब्यग्गता यथा कालिङ्गस्स मनुस्सा वग्गवग्गा हुत्वा ओसक्किंसु, एवं अनोसक्कनं समग्गभावेन अभेज्जचित्तानं वीरियञ्च पुरिसपरक्कमो च थिरो अहोसि, तेनेव कारणेन अस्सकानं जयो अहोसीति ।

पलाते च पन कालिङ्गे अस्सकराजा विलोपं गाहापेत्वा अत्तनो नगरं गतो । नन्दिसेनो कालिङ्गस्स सासनं पेसेसि “इमासं चतुन्नं राजकज्जानं दायज्जकोट्टासं पेसेतु, सचे न पेसेति, कातब्बमेत्थ जानिस्सामी”ति । सो तं सासनं सुत्वा भीततसितो ताहि लद्धब्बदायज्जं पेसेसि, ततो पट्ठाय समग्गवासं वसिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि “तदा कालिङ्गरञ्जो धीतरो इमा दहरभिक्षुनियो अहेसुं, नन्दिसेनो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळकालिङ्गजातकवण्णना पठमा ।

[३०२] २. महाअस्सारोहजातकवण्णना

अदेय्येसुं ददं दानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दत्थेरं आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा कथितमेव । सत्था “पोराणकपण्डितापि अत्तनो उपकारवसेनेव किरिंसू”ति वत्वा इधापि अतीतं आहरि ।

अतीते बोधिसत्तो बाराणसिराजा हुत्वा धम्मेन समेन रज्जं कारेति, दानं देति, सीलं रक्खति । सो “पच्चन्तं कुपितं वूपसमेस्सामी”ति बलवाहनपरिवृतो गन्त्वा पराजितो अस्सं अभिरुहित्वा पलायमानो एकं पच्चन्तगामं पापुणि । तत्थ तिसं

जना राजसेवका वसन्ति । ते पातोव गाममज्झे सन्निपतित्वा गामकिच्चं करोन्ति । तस्मिं खणे राजा वम्मितं अस्सं अभिरुहित्वा अलङ्कृतपटियत्तो गामद्वारेन अन्तोगामं पविंसि । ते “किं नु खो इदं”न्ति भीता पलायित्वा सकसकगेहानि पविंसि । एको पनेत्थ अत्तनो गेहं अगन्त्वा रज्जो पच्चुगमनं कत्वा “राजा किर पच्चन्तं गतो”ति सुय्यति, कोसि त्वं राजपुरिसो चोरपुरिसोति? “राजपुरिसो, सम्मा”ति । “तेन हि एथा”ति राजानं गेहं नेत्वा अत्तनो पीठके निसीदापेत्वा “एहि, भद्दे, सहायकस्स पादे धोवा”ति भरियं तस्स पादे धोवापेत्वा अत्तनो बलानुरूपेण आहारं दत्वा “मुहुत्तं विस्समथा”ति सयनं पज्जापेसि, राजा निपज्जि । इतरो अस्सस्स सन्नाहं मोचेत्वा चङ्कमापेत्वा उदकं पायेत्वा पिट्ठिं तेलेन मक्खेत्वा तिणं अदासि । एवं तयो चत्तारो दिवसे राजानं पटिजगित्वा “गच्छामहं, सम्मा”ति वुत्ते पुन रज्जो च अस्सस्स च कत्तब्बयुत्तकं सब्बमकासि । राजा तुस्सित्वा गच्छन्तो “अहं, सम्म, महाअस्सारोहो नाम, नगरमज्झे अम्हाकं गेहं, सचे केनचि किच्चेन नगरं आगच्छसि, दक्खिणद्वारे ठत्वा दोवारिकं ‘महाअस्सारोहो कतरगेहे वसती’ति पुच्छित्वा दोवारिकं गहेत्वा अम्हाकं गेहं आगच्छेय्यासी”ति वत्वा पक्कामि ।

बलकायोपि राजानं अदिस्वा बहिनगरे खन्धावारं बन्धित्वा ठितो राजानं दिस्वा पच्चुगन्त्वा परिवारेसि । राजा नगरं पविसन्तो द्वारन्तरे ठत्वा दोवारिकं पक्कोसापेत्वा महाजनं पटिक्कमापेत्वा “तात, एको पच्चन्तगामवासी मं दडुक्कामो आगन्त्वा ‘महाअस्सारोहस्स गेहं कहं’न्ति तं पुच्छिस्सति, तं त्वं हत्थे गहेत्वा आनेत्वा मं दस्सेय्यासि, तदा त्वं सहस्सं लभिस्ससी”ति आह । सो नागच्छति, तस्मिं अनागच्छन्ते राजा तस्स वसनगामे बलिं वड्डापेसि, बलिम्हि वड्डिते नागच्छति । एवं दुतियम्पि ततियम्पि बलिं वड्डापेसि, नेव आगच्छति । अथ नं गामवासिनो सन्निपतित्वा आहं सु “अय्य, तव सहायस्स महाअस्सारोहस्स आगतकालतो पट्टाय मयं बलिना पीळियमाना सीसं उक्खिपितुं न सक्कोम, गच्छ तव सहायस्स महाअस्सारोहस्स वत्वा अम्हाकं बलिं विस्सज्जापेही”ति । साधु गच्छिस्सामि, न पन सक्का तुच्छहत्थेन गन्तुं, मय्हं सहायस्स द्वे दारका अत्थि, तेसज्च भरियाय चस्स सहायकस्स च मे निवासनपारुपनपिळन्धनादीनि सज्जेथाति । “साधु सज्जिस्सामा”ति ते सब्बं पण्णाकारं सज्जयिंसु ।

सो तज्च अत्तनो घरे पक्कपूवज्च आदाय गन्त्वा दक्खिणद्वारं पत्वा दोवारिकं पुच्छि “कहं, सम्म, महाअस्सारोहस्स गेहं”न्ति । सो “एहि दस्सेमि ते”ति तं हत्थे गहेत्वा राजद्वारं गन्त्वा “दोवारिको एकं पच्चन्तगामवासिं गहेत्वा आगतो”ति पटिवेदेसि । राजा तं सुत्वा आसना उट्ठाय “मय्हं सहायो च तेन सद्धिं आगता च पविसन्तू”ति पच्चुगमनं कत्वा दिस्वाव नं परिस्सजित्वा “मय्हं सहायिका च दारका च अरोगा”ति पुच्छित्वा हत्थे गहेत्वा महातलं अभिरुहित्वा सेतच्छत्तस्स हेट्ठा राजासने निसीदापेत्वा अग्गमहेसिं पक्कोसापेत्वा “भद्दे, सहायस्स मे पादे धोवा”ति आह । सा तस्स पादे धोवि, राजा सुवण्णभिङ्गारेण उदकं आसिज्जि । देवीपि पादे धोवित्वा गन्धतेलेन मक्खेसि । राजा “किं, सम्म, अत्थि, किज्चि अम्हाकं खादनीयं”न्ति पुच्छि । सो “अत्थी”ति पसिब्बकतो पूवे नीहरापेसि । राजा सुवण्णतट्टकेन गहेत्वा तस्स सङ्गहं करोन्तो “मम सहायेन आनीतं खादथा”ति देविया च अमच्चानज्च खादापेत्वा सयम्पि खादि । इतरो इतरम्पि पण्णाकारं दस्सेसि । राजा तस्स सङ्गहत्थं कासिकवत्थानि अपनेत्वा तेन आभतवत्थयुगं निवासेसि । देवीपि कासिकवत्थज्चेव आभरणानि च अपनेत्वा तेन आभतवत्थं निवासेत्वा आभरणानि पिळन्धि ।

अथ नं राजा राजारहं भोजनं भोजापेत्वा एकं अमच्चं आणापेसि “गच्छ इमस्स मम करणनियामेनेव मस्सुकम्मं कारेत्वा गन्धोदकेन न्हापेत्वा सतसहस्सगघनिकं कासिकवत्थं निवासापेत्वा राजालङ्कारेण अलङ्कारापेत्वा आनेही”ति । सो तथा अकासि । राजा नगरे भेरिं चरापेत्वा अमच्चे सन्निपातापेत्वा सेतच्छत्तस्स मज्जे जातिहिङ्गुलकसुत्तं पातेत्वा उपट्ठरज्जं अदासि । ते ततो पट्टाय एकतो भुज्जन्ति पिवन्ति सयन्ति, विस्सासो थिरो अहोसि केनचि अभेज्जो । अथस्स राजा पुत्तदारेपि

पक्कोसापेत्वा अन्तोनगरे निवेसनं मापेत्वा अदासि । ते समग्गा सम्मोदमाना रज्जं कारेन्ति ।

अथ अमच्चा कुञ्जित्वा राजपुत्तं आहंसु “कुमार, राजा एकस्स गहपतिकस्स उपट्ठुरज्जं दत्त्वा तेन सद्धिं एकतो भुज्जति पिवति सयति, दारके च वन्दापेति, इमिना रज्जा कतकम्मं न जानाम, किं करोति राजा, मयं लज्जाम, त्वं रज्जो कथेही”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा सब्बं तं कथं रज्जो आरोचेत्वा “मा एवं करोहि, महाराजा”ति आह । “तात, अहं युद्धपराजितो कहं वसिं, अपि नु जानाथा”ति । “न जानाम, देवा”ति । “अहं एतस्स घरे वसन्तो अरोगो हुत्वा आगन्त्वा रज्जं कारेसिं, एवं मम उपकारिनो कस्मा सम्पत्तिं न दस्सामी”ति एवं वत्त्वा च पन बोधिसत्तो “तात, यो हि अदातब्बयुत्तकस्स देति, दातब्बयुत्तकस्स न देति, सो आपदं पत्त्वा किञ्चि उपकारं न लभती”ति दस्सेन्तो इमा गाथा आह

५. “अदेय्येसु ददं दानं, देय्येसु नप्पवेच्छति ।
आपासु ब्यसनं पत्तो, सहायं नाधिगच्छति ॥
६. “नादेय्येसु ददं दानं, देय्येसु यो पवेच्छति ।
आपासु ब्यसनं पत्तो, सहायमधिगच्छति ॥
७. “सज्जोगसम्भोगविसेसदस्सनं, अनरियधम्मेषु सठेसु नस्सति ।
कतञ्च अरियेषु च अज्जवेसु, महप्फलं होति अणुम्पि तादिसु ॥
८. “यो पुब्बे कतकल्याणो, अका लोके सुदुक्करं ।
पच्छा कयिरा न वा कयिरा, अच्चन्तं पूजनारहो”ति ॥

तत्थ अदेय्येसूति पुब्बे अकतूपकारेसु । देय्येसूति पुब्बे कतूपकारेसु । नप्पवेच्छतीति न पवेसेति न देति । आपासूति आपदासु । ब्यसनन्ति दुक्खं । सज्जोगसम्भोगविसेसदस्सनन्ति यो मित्तेन कतो सज्जोगो चेव सम्भोगो च, तस्स विसेसदस्सनं गुणदस्सनं सुकतं मय्हं इमिनाति एतं सब्बं असुद्धधम्मत्ता अनरियधम्मेषु केराटिकत्ता सठेसु नस्सति । अरियेसूति अत्तनो कतगुणजाननेन अरियेषु परिसुद्धेसु । अज्जवेसूति तेनेव कारणेन उजुकेसु अकुटिलेसु । अणुम्पीति अप्पमत्तकम्पि । तादिसूति ये तादिसा पुग्गला होन्ति अरिया उजुभूता, तेसु अप्पम्पि कतं महप्फलं होति महाजुतिकं महाविप्फारं, सुखेत्ते वुत्तबीजमिव न नस्सति, इतरस्मिं पन पापे बहुम्पि कतं अग्गिम्हि खित्तबीजमिव नस्सतीति अत्थो । वुत्तम्पि चेत्तं —

“यथापि बीजमग्गिम्हि, डय्हति न विरूहति ।
एवं कतं असप्पुरिसे, नस्सति न विरूहति ॥

“कतज्जुम्हि च पोसम्हि, सीलवन्ते अरियवुत्तिने ।
सुखेत्ते विय बीजानि, कतं तम्हि न नस्सती”ति ॥ (जा० १.१०.७७-७८) ।

पुब्बे कतकल्याणोति पठमतरं उपकारं कत्वा ठितो । अकाति अकरि, अयं लोके सुदुक्करं नाम अकासीति अत्थो ।

पच्छा कयिराति सो पच्छा अज्जं किञ्चि गुणं करोतु वा मा वा, तेनेव पठमकतेन गुणेन **अच्चन्तं पूजनारहो** होति, सब्बं सक्कारसम्मानं अरहतीति ।

इदं पन सुत्वा नेव अमच्चा, न राजपुत्तो पुन किञ्चि कथेसीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चन्तगामवासी आनन्दो अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महाअस्सारोहजातकवण्णना दुतिया ।

[३०३] ३. एकराजजातकवण्णना

अनुत्तरे कामगुणे समिद्धेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं कोसलराजसेवकं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा **सेय्यजातके** (जा० १.३.९४ आदयो) कथितमेव । इध पन सत्था “न त्वज्जेव अनत्थेन अत्थं आहरि, पोरानकपण्डितापि अत्तनो अनत्थेन अत्थं आहरिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसिरज्जो उपट्ठाको अमच्चो राजन्तेपुरे दुब्धि । राजा पच्चक्खतोव तस्स दोसं दिस्वा तं रट्ठा पब्बाजेसि । सो दुब्धिसेनं नाम कोसलराजानं उपट्ठहन्तोति सब्बं **महासीलवजातके** (जा० १.१.५१) कथितमेव । इध पन दुब्धिसेनो महातले अमच्चमज्जे निसिन्नं बाराणसिराजानं गण्हापेत्वा सिक्काय पक्खिपापेत्वा उत्तरुम्मारे हेट्ठासीसकं ओलम्बापेसि । राजा चोरराजानं आरब्ध मेत्तं भावेत्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा झानं निब्बत्तेसि, बन्धनं छिज्जि, ततो राजा आकासे पल्लङ्केन निसीदि । चोरराजस्स सरीरे दाहो उप्पज्जि, “डय्हामि डय्हामी”ति भूमियं अपरापरं परिवत्तति । “किमेत”न्ति वुत्ते “महाराज, तुम्हे एवरूपं धम्मिकराजानं निरपराधं द्वारस्स उत्तरुम्मारे हेट्ठासीसकं ओलम्बापेथा”ति वदिंसु । तेन हि वेगेन गन्त्वा मोचेथ नन्ति । पुरिसा गन्त्वा राजानं आकासे पल्लङ्केन निसिन्नं दिस्वा आगन्त्वा दुब्धिसेनस्स आरोचेसुं । सो वेगेन गन्त्वा तं वन्दित्वा खमापेतुं पठमं गाथमाह —

९. “अनुत्तरे कामगुणे समिद्धे, भुत्वान पुब्बे वसि एकराज ।
सोदानि दुग्गे नरकम्हि खित्तो, नप्पज्जहे वण्णबलं पुराण”न्ति ॥

तत्थ **वसीति** वुत्थो । **एकराजाति** बोधिसत्तं नामेनालपति । **सोदानीति** सो त्वं इदानि । **दुग्गेति** विसमे । **नरकम्हीति** आवाटे । ओलम्बितट्ठानं सन्धायेतं वुत्तं । **नप्पज्जहे वण्णबलं पुराणन्ति** एवरूपे विसमट्ठाने खित्तोपि पोरानकवण्णञ्च बलञ्च नप्पजहसीति पुच्छति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो सेसगाथा अवोच —

१०. “पुब्बेव खन्ती च तपो च मय्हं, सम्पत्थिता दुब्धिसेन अहोसि ।
तंदानि लब्धान कथं नु राज, जहे अहं वण्णबलं पुराणं ॥

११. “सब्बा कियेवं परिनिट्ठितानि, यसस्सिनं पज्जवन्तं विसय्ह ।
यसो च लब्धा पुरिमं उळारं, नप्पज्जहे वण्णबलं पुराणं ॥

१२. “पनुज्ज दुक्खेन सुखं जनिन्द, सुखेन वा दुक्खमसहसाहि ।
उभयत्थ सन्तो अभिनिब्बुतत्ता, सुखे च दुक्खे च भवन्ति तुल्या”ति ॥

तत्थ खन्तीति अधिवासनखन्ति । तपोति तपचरणं । सम्पत्थिताति इच्छिता अभिकङ्खिता । दुब्धिसेनाति तं नामेनालपति । तंदानि लब्धानाति तं पत्थनं इदानीहं लभित्वा । जहेति केन कारणेन अहं जहेय्यं । यस्स हि दुक्खं वा दोमनस्सं वा होति, सो तं जहेय्याति दीपेति ।

“सब्बा किरेवं परिनिट्ठितानी”ति अनुस्सववसेन अत्तनो सम्पत्तिं दस्सेन्तो आह । इदं वुत्तं होति — सब्बानेव मम कत्तब्बकिच्चाणि दानसीलभावनाउपोसथकम्मणि पुब्बेव निट्ठितानीति । यसस्सिन्नं पज्जवन्तं विसह्माति परिवारसम्पत्तिया यसस्सि, पज्जासम्पदाय पज्जवन्त, असहसाहिताय विसह । एवं तीणिपेतानि आलपनानेव । नन्ति पनेत्थ निपातो । व्यञ्जनसिलिङ्गतावसेनन्तकारस्स सानुनासिकता कताति पच्चेतब्बा । यसो चाति यसञ्च, अयमेव वा पाठो । लब्धा पुरिमन्ति लभित्वा पुरिमं पुब्बे अलब्धपुब्बं । उट्ठारन्ति महन्तं । किलेसविक्खम्भनमेत्ताभावनाज्ञानुपत्तियो सन्धायेवमाह । नप्पज्जहेति एवरूपं यसं लब्धा किंकारणा पुराणवण्णबलं जहिस्सामीति अत्थो ।

दुक्खेनाति तया उप्पादितेन नरकहिं खिपनदुक्खेन मम रज्जसुखं पनुदित्वा । सुखेन वा दुक्खन्ति ज्ञानसुखेन वा तं दुक्खं पनुदित्वा । उभयत्थ सन्तोति ये सन्तो होन्ति मादिसा, ते द्वीसुपि एतेसु कोट्टासेसु अभिनिब्बुतसभावा मज्झन्ता सुखे च दुक्खे च भवन्ति तुल्या, एकसदिसा निब्बिकाराव होन्तीति ।

इदं सुत्वा दुब्धिसेनो बोधिसत्तं खमापेत्वा “तुम्हाकं रज्जं तुम्हेव कारेथ, अहं वो चोरे पटिबाहिस्सामी”ति वत्वा तस्स दुट्ठामच्चस्स राजाणं कारेत्वा पक्कामि । बोधिसत्तोपि रज्जं अमच्चानं निव्यादेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दुब्धिसेनो आनन्दो अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

एकराजजातकवण्णना ततिया ।

[३०४] ४. ददरजातकवण्णना

इमानि मन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कोधनं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितमेव । तदा हि धम्मसभायं तस्स कोधनभावकथाय समुट्ठिताय सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु कोधनोसी”ति वत्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपेस कोधनोयेव, कोधनभावेनेवस्स पोरानकपण्डिता परिसुद्धा नागराजभावे ठितापि तीणि वस्सानि गूथपूरिताय उक्कारभूमियं वसिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे ददरपब्बतपादे ददरनागभवनं नाम अत्थि, तत्थ रज्जं कारेन्तस्स ददररज्जो पुत्तो महाददरो नाम अहोसि, कनिट्ठभाता पनस्स चूळददरो नाम । सो कोधनो फरुसो नागमाणवके अक्कोसन्तो परिभासन्तो पहरन्तो विचरति । नागराजा तस्स फरुसभावं जत्वा नागभवनतो तं नीहरापेतुं आणापेसि । महाददरो पन पितरं खमापेत्वा निवारेसि । दुतियम्पि राजा तस्स कुज्झि, दुतियम्पि खमापेसि । ततियवारे पन

“त्वं मं इमं अनाचारं नीहरापेत्तं निवारेसि, गच्छथ द्वेपि जना इमम्हा नागभवना निक्खमित्वा बाराणसियं उक्कारभूमियं तीणि वस्सानि वसथा”ति नागभवना निक्कट्ठापेसि । ते तत्थ गन्त्वा वसिंसु । अथ ने उक्कारभूमियं उदकपरियन्ते गोचरं परियेसमाने गामदारका दिस्वा पहरन्ता लेडुदण्डादयो खिपन्ता “के इमे पुथुलसीसा सूचिनङ्गुट्ठा उदकदेडुभा मण्डूकभक्खा”ति आदीनि वत्वा अक्कोसन्ति परिभासन्ति ।

चूळदद्वरो चण्डफरुसताय तेसं तं अवमानं असहन्तो “भातिक, इमे दारका अम्हे परिभवन्ति, आसीविसभावं नो न जानन्ति, अहं तेसं अवमानं सहितुं न सक्कोमि, नासावातेन ते नासेस्सामी”ति भातरा सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१३. “इमानि मं दद्वर तापयन्ति, वाचादुरुत्तानि मनुस्सलोके ।

मण्डूकभक्खा उदकन्तसेवी, आसीविसं मं अविसा सपन्ती”ति ॥

तत्थ तापयन्तीति दुक्खापेन्ति । मण्डूकभक्खा उदकन्तसेवीति “मण्डूकभक्खा”ति च “उदकन्तसेवी”ति च वदन्ता एते अविसा गामदारका मं आसीविसं समानं सपन्ति अक्कोसन्तीति ।

तस्स वचनं सुत्वा महादद्वरो सेसगाथा अभसि —

१४. “सका रट्ठा पब्बाजितो, अज्जं जनपदं गतो ।

महन्तं कोट्ठं कयिराथ, दुरुत्तानं निधेतवे ॥

१५. “यत्थ पोसं न जानन्ति, जातिया विनयेन वा ।

न तत्थ मानं कयिराथ, वसमज्जातके जने ॥

१६. “विदेसवासं वसतो, जातवेदसमेनपि ।

खमितब्बं सपज्जेन, अपि दासस्स तज्जित”न्ति ॥

तत्थ दुरुत्तानं निधेतवेति यथा धज्जनिधानत्थाय महन्तं कोट्ठं कत्वा पूरेत्वा किच्चे उप्पन्ने धज्जं वळज्जेन्ति, एवमेवं विदेसं गतो अन्तोहदये पण्डितो पोसो दुरुत्तानं निधानत्थाय महन्तं कोट्ठं कयिराथ । तत्थ तानि दुरुत्तानि निदहित्वा पुन अत्तनो पहोनककाले कातब्बं करिस्सति । जातिया विनयेन वाति “अयं खत्तियो ब्राह्मणो”ति वा “सीलवा बहुस्सुतो गुणसम्पन्नो”ति वा एवं यत्थ जातिया विनयेन वा न जानन्तीति अत्थो । मानन्ति एवरूपं मं लामकवोहारेन वोहरन्ति, न सक्करोन्ति न गरुं करोन्तीति मानं न करेय्य । वसमज्जातके जनेति अत्तनो जातिगोत्तादीनि अजानन्तस्स जनस्स सन्तिके वसन्तो । वसतोति वसता, अयमेव वा पाठो ।

एवं ते तत्थ तीणि वस्सानि वसिंसु । अथ ने पिता पक्कोसापेसि । ते ततो पट्ठाय निहतमाना जाता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कोधनो भिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि । “तदा चूळदद्वरो कोधनो भिक्खु अहोसि, महादद्वरो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दद्वरजातकवण्णना चतुत्था ।

[३०५] ५. सीलवीमंसनजातकवण्णना

नत्थि लोके रहो नामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किलेसनिग्गहं आरब्ध कथेसि । वत्थु एकादसकनिपाते **पानीयजातके** (जा० १.११.५९ आदयो) आवि भविस्सति । अयं पनेत्थ सङ्खेपो — पञ्चसता भिक्खू अन्तो जेतवने वसन्ता मज्झिमयामसमनन्तरे कामवितक्कं वितक्कयिंसु । सत्था छसुपि रत्तिदिवाकोट्टासेसु यथा एकचक्खुको चक्खुं, एकपुत्तो पुत्तं, चामरी वालं अप्पमादेन रक्खति, एवं निच्चकालं भिक्खू ओलोकेति । सो रत्तिभागे दिब्बचक्खुना जेतवनं ओलोकेन्तो चक्कवत्तिरज्जो अत्तनो निवेसने उप्पन्नचोरे विय ते भिक्खू दिस्वा गन्धकुटिं विवरित्वा आनन्दत्थेरं आमन्तेत्वा “आनन्द, अन्तो जेतवने कोटिसन्धारे वसनकभिक्खू सन्निपातापेत्वा गन्धकुटिद्वारे आसनं पञ्जापेही”ति आह । सो तथा कत्वा सत्थु पटिवेदेसि । सत्था पञ्चत्तासने निसीदित्वा सब्बसङ्गाहिकवसेन आमन्तेत्वा “भिक्खवे, पोराणकपण्डिता पापकरणे रहो नाम नत्थी”ति पापं न करिंसू”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तत्थेव बाराणसियं दिसापामोकवस्स आचरियस्स सन्तिके पञ्चन्नं माणवकसतानं जेट्टको हुत्वा सिप्पं उग्गण्हाति । आचरियस्स पन वयप्पत्ता धीता अत्थि । सो चिन्तेसि “इमेसं माणवकानं सीलं वीमंसित्वा सीलसम्पन्नस्सेव धीतरं दस्सामी”ति । सो एकदिवसं माणवके आमन्तेत्वा “ताता, मय्हं धीता वयप्पत्ता, विवाहमस्सा कारेस्सामि, वत्थालङ्कारं लद्धुं वट्टति, गच्छथ तुम्हे अत्तनो अत्तनो जातकानं अपस्सन्तानज्जेव थेनेत्वा वत्थालङ्कारे आहरथ, केनचि अदिट्टमेव गण्हामि, दस्सेत्वा आभतं न गण्हामी”ति आह । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ततो पट्टाय जातकानं अपस्सन्तानं थेनेत्वा वत्थपिळन्धनादीनि आहरन्ति । आचरियो आभताभतं विसुं विसुं ठपेसि । बोधिसत्तो पन न किञ्चि आहरि । अथ नं आचरियो आह “त्वं पन, तात, न किञ्चि आहरसी”ति । “आम, आचरिया”ति । “कस्मा, ताता”ति । “तुम्हे न कस्सचि पस्सन्तस्स आभतं गण्हथ, अहं पन पापकरणे रहो नाम न पस्सामी”ति दीपेन्तो इमा द्वे गाथा आह —

१७. “नत्थि लोके रहो नाम, पापकम्मं पकुब्बतो ।

पस्सन्ति वनभूतानि, तं बालो मज्जती रहो ॥

१८. “अहं रहो न पस्सामि, सुज्जं वापि न विज्जति ।

यत्थ अज्जं न पस्सामि, असुज्जं होति तं मया”ति ॥

तत्थ रहोति पटिच्छन्नद्वानं । **वनभूतानीति** वने निब्बत्तभूतानि । **तं बालोति** तं पापकम्मं रहो मया कतन्ति बालो मज्जति । **सुज्जं वापीति** यं वा ठानं सत्तेहि सुज्जं तुच्छं भवेय्य, तम्पि नत्थीति आह ।

आचरियो तस्स पसीदित्वा “तात, न मय्हं गेहे धनं नत्थि, अहं पन सीलसम्पन्नस्स धीतरं दातुकामो इमे माणवके वीमंसन्तो एवमकासिं, मम धीता तुहमेव अनुच्छविका”ति धीतरं अलङ्कारित्वा बोधिसत्तस्स अदासि । सेसमाणवके “तुम्हेहि आभताभतं तुम्हाकं गेहमेव नेथा”ति आह ।

सत्था “इति खो, भिक्खवे, ते दुस्सीलमाणवका अत्तनो दुस्सीलताय तं इत्थिं न लभिंसु, इतरो पण्डितमाणवो सीलसम्पन्ताय लभी”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इतरा द्वे गाथा अभसि —

१९. “दुज्जच्चो च सुजच्चो च, नन्दो च सुखवट्ठितो ।
वज्जो च अद्धवसीलो च, ते धम्मं जहुमत्थिका ॥

२०. “ब्राह्मणो च कथं जहे, सब्बधम्मान पारगू ।
यो धम्ममनुपालेति, धितिमा सच्चनिक्कमो”ति ॥

तत्थ दुज्जच्चोति आदयो छ जेटुकमाणवा, तेसं नामं गण्हि, अवसेसानं नामं अगगहेत्वा सब्बसङ्गाहिकवसेनेव “ते धम्मं जहुमत्थिका”ति आह । तत्थ तेति सब्बेपि ते माणवा । धम्मन्ति इत्थिपटिलाभसभावं । जहुमत्थिकाति जहुं अत्थिका, अयमेव वा पाठो । मकारो पदव्यञ्जनसन्धिवसेन वुत्तो । इदं वुत्तं होति — सब्बेपि ते माणवा ताय इत्थिया अत्थिकाव हुत्वा अत्तनो दुस्सीलताय तं इत्थिपटिलाभसभावं जहिंसु ।

ब्राह्मणो चाति इतरो पन सीलसम्पन्नो ब्राह्मणो । कथं जहेति केन कारणेन तं इत्थिपटिलाभसभावं जहिस्सति । सब्बधम्मानन्ति इमस्मिं ठाने लोकियानि पञ्च सीलानि, दस सीलानि, तीणि सुचरितानि च, सब्बधम्मा नाम, तेसं सो पारं गतोति पारगू । धम्मन्ति वुत्तप्पकारमेव धम्मं यो अनुपालेति रक्खति । धितिमाति सीलरक्खनधितिया समन्नागतो । सच्चनिक्कमोति सच्चे सभावभूते यथावुत्ते सीलधम्मे निक्कमेन समन्नागतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने तानि पञ्च भिक्खुसतानि अरहत्ते पतिट्ठहिंसु ।

तदा आचरियो सारिपुत्तो अहोसि, पण्डितमाणवो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सीलवीमंसनजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३०६] ६. सुजाताजातकवण्णना

किमण्डकाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मल्लिकं देविं आरब्ध कथेसि । एकदिवसं किर रज्जो ताय सद्धिं सिरिविवादो अहोसि, “सयनकलहो”तिपि वदन्तियेव । राजा कुज्झित्वा तस्सा अत्थिभावम्पि न जानाति । मल्लिका देवीपि “सत्था रज्जो मयि कुद्धभावं न जानाति मज्जे”ति चिन्तेसि । सत्थापि जत्वा “इमेसं समग्गभावं करिस्सामी”ति पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय पञ्चभिक्खुसतपरिवारो सावत्थिं पविसित्वा राजद्वारं अगमासि । राजा तथागतस्स पत्तं गहेत्वा निवेसनं पवेसेत्वा पञ्चत्तासने निसीदापेत्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स दक्खिणोदकं दत्वा यागुखज्जकं आहरि । सत्था पत्तं हत्थेन पिदहित्वा “महाराज, कहं देवी”ति आह । “किं, भन्ते, ताय अत्तनो यसेन मत्ताया”ति? “महाराज, सयमेव यसं दत्वा मातुगामं उक्खिपित्वा ताय कतस्स अपराधस्स असहनं नाम न युत्त”न्ति । राजा सत्थु वचनं सुत्वा तं पक्कोसापेसि, सा सत्थारं परिविसि । सत्था “अज्जमज्जं समग्गेहि भवितुं वट्ठती”ति सामगिरसवण्णं कथेत्वा पक्कामि । ततो पट्ठाय उभो समग्गवासं वसिंसु । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्था एकवचनेनेव उभो समग्गे अकासी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपाहं एते एकवादेनेव समग्गे अकासि”न्ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । अथेकदिवसं राजा वातपानं विवरित्वा राजङ्गणं ओलोकयमानो अट्ठासि । तस्मिं खणे एका पण्णिकधीता अभिरूपा पठमवये ठिता सुजाता

नाम बदरपच्छिं सीसे कत्वा “बदरानि गणहथ, बदरानि गणहथा”ति वदमाना राजङ्गणेन गच्छति । राजा तस्सा सद्दं सुत्वा ताय पटिबद्धचित्तो हुत्वा असामिकभावं जत्वा तं पक्कोसापेत्वा अग्गमहेसिद्वाने ठपेत्वा महन्तं यसं अदासि । सा रज्जो पिया अहोसि मनापा । अथेकदिवसं राजा सुवण्णतट्टके बदरानि खादन्तो निसीदि । तदा सुजाता देवी राजानं बदरानि खादन्तं दिस्वा “महाराज, किं नाम तुम्हे खादथा”ति पुच्छन्ती पठमं गाथमाह —

२१. “किमण्डका इमे देव, निक्खित्ता कंसमल्लके ।
उपलोहितका वग्गू, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ किमण्डकाति किंफलानि नामेतानि, परिमण्डलवसेन पन अण्डकाति आह । कंसमल्लकेति सुवण्णतट्टके । उपलोहितकाति रत्तवण्णा । वग्गूति चोक्खा निम्मला ।

राजा कुज्झित्वा “बदरवाणिजके पण्णिकगहपतिकस्स धीते अत्तनो कुलसन्तकानि बदरानिपि न जानासी”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

२२. “यानि पुरे तुवं देवि, भण्डु नन्तकवासिनी ।
उच्छङ्गहत्था पचिनासि, तस्सा ते कोलियं फलं ॥

२३. “उड्डुहते न रमति, भोगा विप्पजहन्ति तं ।
तत्थेविमं पटिनेथ, यत्थ कोलं पचिस्सती”ति ॥

तत्थ भण्डूति मुण्डसीसा हुत्वा । नन्तकवासिनीति जिण्णपिलोतिकनिवत्था । उच्छङ्गहत्था पचिनासीति अटविं पविसित्वा अङ्कुसकेन साखं ओनामेत्वा ओचितोचितं हत्थेन गहेत्वा उच्छङ्गे पक्खिपनवसेन उच्छङ्गहत्था हुत्वा पचिनासि ओचिनासि । तस्सा ते कोलियं फलन्ति तस्सा तव एवं पचिनन्तिया ओचिनन्तिया यमहं इदानि खादामि, इदं कोलियं कुलदत्तियं फलन्ति अत्थो ।

उड्डुहते न रमतीति अयं जम्मी इमस्मिं राजकुले वसमाना लोहकुम्भियं पक्खित्ता विय ड्हति नाभिरमति । भोगाति राजभोगा इमं अलक्खिकं विप्पजहन्ति । यत्थ कोलं पचिस्सतीति यत्थ गन्त्वा पुन बदरमेव पचिनित्वा विक्किणन्ती जीविकं कप्पेस्सति, तत्थेव नं नेथाति वदति ।

बोधिसत्तो “ठपेत्वा मं अज्जो इमे समग्गे कातुं न सक्खिस्सती”ति राजानं सज्जापेत्वा “इमिस्सा अनिक्कट्ठनं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा चतुत्थं गाथमाह —

२४. “होन्ति हेते महाराज, इद्धिप्पत्ताय नारिया ।
खम देव सुजाताय, मास्सा कुज्झ रथेसभा”ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, एते एवरूपा पमाददोसा यसं पत्ताय नारिया होन्तियेव, एतं एवरूपे उच्चे ठाने ठपेत्वा इदानि “एत्तकस्स अपराधस्स असहनं नाम न युत्तं तुम्हाकं, तस्मा खम, देव, सुजाताय, एतिस्सा मा कुज्झ रथेसभ रथजेड्डकाति ।

राजा तस्स वचनेन देविया तं अपराधं सहित्वा यथाठानेयेव नं ठपेसि । ततो पट्टाय उभो समग्गवासं वसिंसूति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिराजा कोसलराजा अहोसि, सुजाता मल्लिका, अमच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुजाताजातकवण्णना छट्ठा ।

[३०७] ७. पलासजातकवण्णना

अचेतनं ब्राह्मण अस्सुणन्तन्ति इदं सत्था परिनिब्बानमज्जे निपन्नो आनन्दत्थेरं आरब्भ कथेसि । सोहायस्मा “अज्ज रत्तिया पच्चूससमये सत्था परिनिब्बायिस्सती”ति जत्वा “अहज्जम्हि सेक्खो सकरणीयो, सत्थु च मे परिनिब्बानं भविस्सति, पच्चवीसति वस्सानि सत्थु कतं उपट्ठानं निप्फलं भविस्सती”ति सोकाभिभूतो उय्यानओवरके कपिप्पीसं आलम्बित्वा परोदि । सत्था तं अपस्सन्तो “कहं, भिक्खवे, आनन्दो”ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा तं पक्कोसापेत्वा “कतपुज्जोसि त्वं, आनन्द, पधानमनुयुज्ज, खिप्पं होहिसि अनासवो, मा चिन्तयि, इदानि तया मम कतं उपट्ठानं किंकारणा निप्फलं भविस्सति, यस्स ते पुब्बे सरागादिकालेपि मम कतं उपट्ठानं निप्फलं नाहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसितो अविदूरे पलासरुक्खदेवता हुत्वा निब्बन्ति । तदा बाराणसिवासिनो मनुस्सा देवतामङ्गलिका अहेसुं निच्चं बलिकरणादीसु पयुत्ता । अथेको दुग्गतब्राह्मणो “अहम्पि एकं देवतं पटिजग्गिस्सामी”ति एकस्मिं उन्नतप्पदेसे ठितस्स महतो पलासरुक्खस्स मूलं समं नित्तिणं कत्वा परिक्खिपित्वा वालुकं ओकिरित्वाव सम्मज्जित्वा रुक्खे गन्धपञ्चङ्गलिकानि दत्वा मालागन्धधूमेहि पूजेत्वा दीपं जालेत्वा “सुखं सया”ति वत्वा रुक्खं पदक्खिणं कत्वा पक्कमति । दुतियदिवसे पातोव गन्त्वा सुखसेय्यं पुच्छति । अथेकदिवसं रुक्खदेवता चिन्तेसि “अयं ब्राह्मणो अतिविय मं पटिजग्गति, इमं ब्राह्मणं वीमंसित्वा येन कारणेन मं पटिजग्गति, तं दस्सामी”ति । सा तस्मिं खणे ब्राह्मणे आगन्त्वा रुक्खमूले सम्मज्जन्ते महल्लकब्राह्मणवेसेन समीपे ठत्वा पठमं गाथमाह —

२५. “अचेतनं ब्राह्मण अस्सुणन्तं, जानो अजानन्तमिमं पलासं ।

आरद्धविरियो धुवं अप्पमत्तो, सुखसेय्यं पुच्छसि किस्स हेतू”ति ॥

तत्थ अस्सुणन्तन्ति अचेतनत्ताव असुणन्तं । **जानोति** तुवं जानमानो हुत्वा **धुवं अप्पमत्तोति** निच्चं अप्पमत्तो ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो दुतियं गाथमाह —

२६. “दूरे सुतो चेव ब्रहा च रुक्खो, देसे ठितो भूतनिवासरूपो ।

तस्मा नमस्सामि इमं पलासं, ये चेत्थ भूता ते धनस्स हेतू”ति ॥

तत्थ **दूरे सुतोति** ब्राह्मण अयं रुक्खो दूरे सुतो विस्सुतो, न आसन्नट्ठानेयेव पाकटो । **ब्रहा चाति** महन्तो च । **देसे ठितोति** उन्नते समे भूमिप्पदेसे ठितो । **भूतनिवासरूपोति** देवतानिवाससभावो, अद्धा एत्थ महेसक्खा देवता निवुत्था भविस्सति । **ते धनस्स हेतूति** इमज्ज रुक्खं ये चेत्थ निवुत्था भूता, ते धनस्स हेतु नमस्सामि, न निक्कारणाति ।

तं सुत्वा रुक्खदेवता ब्राह्मणस्स पसन्ना “अहं, ब्राह्मण, इमस्मिं रुक्खे निब्बत्तदेवता, मा भायि, धनं ते दस्सामी”ति तं

अस्सासेत्वा अत्तनो विमानद्वारे महन्तेन देवतानुभावेन आकासे ठत्वा इतरा द्वे गाथा अभसि —

२७. “सो ते करिस्सामि यथानुभावं, कतञ्जुतं ब्राह्मण पेक्खमानो ।
कथञ्चि आगम्म सतं सकासे, मोघानि ते अस्सु परिफन्दितानि ॥

२८. “यो तिन्दुकुरुक्खस्स परो पिलक्खो, परिवारितो पुब्बयञ्जो उळारो ।
तस्सेस मूलस्मिं निधि निखातो, अदायादो गच्छ तं उद्धराही”ति ॥

तत्थ यथानुभावन्ति यथासत्ति यथाबलं । कतञ्जुतन्ति तथा मय्हं कतगुणं जानन्तो तं अत्तनि विज्जमानं कतञ्जुतं पेक्खमानो । आगम्माति आगन्त्वा । सतं सकासेति सप्पुरिसानं सन्तिके । मोघानि ते अस्सु परिफन्दितानीति सुखसेय्यपुच्छनवसेन वाचाफन्दितानि सम्मज्जनादिकरणेन कायफन्दितानि च तव कथं अफलानि भविस्सन्ति ।

यो तिन्दुकुरुक्खस्स परो पिलक्खोति यो एस तिन्दुकुरुक्खस्स परतो पिलक्खरुक्खो ठितोति विमानद्वारे ठिताव हत्थं पसारेत्वा दस्सेति । परिवारितोति आदीसु तस्स पिलक्खरुक्खस्स मूले एस तं रुक्खमूलं परिकिखपित्वा निहितताय परिवारितो, पुब्बे यिट्ठयञ्जवसेन पुरिमसामिकानं उप्पन्नताय पुब्बयञ्जो, अनेकनिधिकुम्भि भावेन महन्तत्ता उळारो, भूमिं खणित्वा ठपितत्ता निखातो, इदानि दायादानं अभावतो अदायादो । इदं वुत्तं होति — एस तं रुक्खमूलं परिकिखपित्वा गीवाय गीवं पहरन्तीनं निधिकुम्भीनं वसेन महानिधि निखातो असामिको, गच्छ तं उद्धरित्वा गण्हाति ।

एवञ्च पन वत्वा सा देवता “ब्राह्मण, त्वं एतं उद्धरित्वा गणहन्तो किलमिस्ससि, गच्छ त्वं, अहमेव तं तव घरं नेत्वा असुकस्मिं असुकस्मिञ्च ठाने निदहिस्सामि, त्वं एतं धनं यावजीवं परिभुञ्जन्तो दानं देहि, सीलं रक्खाही”ति ब्राह्मणस्स ओवादं दत्वा तं धनं अत्तनो आनुभावेन तस्स घरे पतिट्ठापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो आनन्दो अहोसि, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

पलासजातकवण्णना सत्तमा ।

[३०८] ८. सकुणजातकवण्णना

अकरम्हस ते किच्चन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स अकतञ्जुतं आरब्ध कथेसि । “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो अकतञ्जुयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे रुक्खकोट्टकसकुणो हुत्वा निब्बत्ति । अथेकस्स सीहस्स मंसं खादन्तस्स अट्ठि गले लग्गि, गलो उद्धुमायि, गोचरं गण्हितुं न सक्कोति, खरा वेदना पवत्तति । अथ नं सो सकुणो गोचरप्पसुतो दिस्वा साखाय निलीनो “किं ते, सम्म, दुक्ख”न्ति पुच्छि । सो तमत्थं आचिक्खि । “अहं ते, सम्म, एतं अट्ठिं अपनेय्यं, भयेन पन ते मुखं पविसितुं न विसहामि, खादेय्यासिपि म”न्ति । “मा भायि, सम्म, नाहं तं खादामि, जीवितं मे देही”ति । सो “साधू”ति तं वामपस्सेन निपज्जापेत्वा “को जानाति, किम्पेस करिस्सती”ति चिन्तेत्वा यथा मुखं पिदहितुं न सक्कोति, तथा तस्स अधरोट्ठे च उत्तरोट्ठे च दण्डकं ठपेत्वा मुखं पविसित्वा अट्ठिकोटिं तुण्डेन पहरि, अट्ठि पतित्वा गतं । सो अट्ठिं पातेत्वा सीहस्स मुखतो निक्खमन्तो दण्डकं तुण्डेन पहरित्वा पातेन्तोव निक्खमित्वा साखगे

निलीयि । सीहो निरोगो हुत्वा एकदिवसं एकं वनमहिंसं वधित्वा खादति । सकुणो “वीमंसिस्सामि न”न्ति तस्स उपरिभागे साखाय निलीयित्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

२९. “अकरम्हस ते किच्चं, यं बलं अहुवम्हसे ।
मिगराज नमो त्यत्थु, अपि किञ्चि लभामसे”ति ॥

तत्थ अकरम्हस ते किच्चन्ति भो, सीह, मयम्पि तव एकं किच्चं अकरिम्ह । यं बलं अहुवम्हसेति यं अम्हाकं बलं अहोसि, तेन बलेन ततो किञ्चि अहापेत्वा अकरिम्हयेव ।

तं सुत्वा सीहो दुतियं गाथमाह —

३०. “मम लोहितभक्खस्स, निच्चं लुह्वानि कुब्बतो ।
दन्तन्तरगतो सन्तो, तं बहुं यम्पि जीवसी”ति ॥

तं सुत्वा सकुणो इतरा द्वे गाथा अभसि —

३१. “अकतज्जुमकत्तारं, कतस्स अप्पटिकारकं ।
यस्मिं कतज्जुता नत्थि, निरत्था तस्स सेवना ॥

३२. “यस्स सम्मुखचिण्णेन, मित्तधम्मो न लब्भति ।
अनुसूयमनक्कोसं, सणिकं तम्हा अपक्कमे”न्ति ॥

तत्थ अकतज्जुन्ति कतगुणं अजानन्तं । अकत्तारन्ति यंकिञ्चि अकरोन्तं । सम्मुखचिण्णेनाति सम्मुखे कतेन गुणेन । अनुसूयमनक्कोसन्ति तं पुगलं न उसूयन्तो न अक्कोसन्तो सणिकं तम्हा पापपुगला अपगच्छेय्याति । एवं वत्वा सो सकुणो पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सीहो देवदत्तो अहोसि, सकुणो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सकुणजातकवण्णना अट्टमा ।

[३०९] ९. छवजातकवण्णना

सब्बमिदं चरिमं कतन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो छब्बगिये भिक्खू आरब्भ कथेसि । वत्थु विनये (पाचि० ६४६) वित्थारतो आगतमेव । अयं पनेत्थ सद्धेपो — सत्था छब्बगिये पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, नीचे आसने निसीदित्वा उच्चे आसने निसिन्नस्स धम्मं देसेथा”ति पुच्छित्वा “एवं, भन्ते”ति वुत्ते ते भिक्खू गरहित्वा “अयुत्तं, भिक्खवे, तुम्हाकं मम धम्मे अगारवकरणं, पोरानकपण्डिता हि नीचे आसने निसीदित्वा बाहिरकमन्तेपि वाचेन्ते गरहिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो चण्डालकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेसि । तस्स भरिया अम्बदोहळिनी हुत्वा तं आह “सामि, इच्छामहं अम्बं खादितुं”न्ति । “भदे, इमस्मिं काले अम्बं नत्थि, अज्जं किञ्चि अम्बिलफलं आहरिस्सामी”ति । “सामि, अम्बफलं लभमानाव जीविस्सामि, अलभमानाय मे जीवितं नत्थी”ति । सो तस्सा पटिबद्धचित्तो “कहं नु खो अम्बफलं लभिस्सामी”ति चिन्तेसि । तेन खो पन समयेन बाराणसिरज्जो उय्याने अम्बो धुवफलो होति । सो “ततो अम्बपक्कं आहरित्वा इमिस्सा दोहळं पटिप्पस्सम्भेस्सामी”ति रत्तिभागे उय्यानं गन्त्वा अम्बं अभिरुहित्वा निलीनो साखाय साखं अम्बं ओलोकेन्तो विचरि । तस्स तथा करोन्तस्सेव रत्ति विभायि । सो चिन्तेसि “सचे इदानि ओतरित्वा गमिस्सामि, दिस्वा मं ‘चोरो’ति गणिहस्सन्ति, रत्तिभागे गमिस्सामी”ति । अथेकं विटपं अभिरुहित्वा निलीनो अच्छि ।

तदा बाराणसिराजा “पुरोहितस्स सन्तिके मन्ते उग्गणिहस्सामी”ति उय्यानं पविसित्वा अम्बरुक्खमूले उच्चे आसने निसीदित्वा आचरियं नीचे आसने निसीदापेत्वा मन्ते उग्गणिह । बोधिसत्तो उपरि निलीनो चिन्तेसि — “याव अधम्मिको अयं राजा, यो उच्चासने निसीदित्वा मन्ते उग्गण्हाति । अयं ब्राह्मणोपि अधम्मिको, यो नीचासने निसीदित्वा मन्ते वाचेति । अहम्पि अधम्मिको, यो मातुगामस्स वसं गन्त्वा मम जीवितं अगणेत्वा अम्बं आहरामी”ति । सो रुक्खतो ओतरन्तो एकं ओलम्बनसाखं गहेत्वा तेसं उभिन्नम्पि अन्तरे पतिट्ठाय “महाराज, अहं नट्ठो, त्वं मूळ्हो, पुरोहितो मतो”ति आह । सो रज्जा “किंकारणा”ति पुट्ठो पठमं गाथमाह —

३३. “सब्बमिदं चरिमं कतं, उभो धम्मं न पस्सरे ।
उभो पकतिया चुता, यो चायं मन्तेज्झापेति ।
यो च मन्तं अधीयती”ति ॥

तत्थ **सब्बमिदं चरिमं कतन्ति** यं अम्हेहि तीहि जनेहि कतं, सब्बं इदं किच्चं लामकं निम्मरियादं अधम्मिकं । एवं अत्तनो चोरभावं तेसज्ज मन्तेसु अगारवं गरहित्वा पुन इतरे द्वेयेव गरहन्तो “**उभो धम्मं न पस्सरे**”तिआदिमाह । तत्थ **उभो**ति इमे द्वेपि जना गरुकारारहं पोराणकधम्मं न पस्सन्ति, ततो धम्मपकतितो चुता । धम्मो हि पठमुप्पत्तिवसेन पकति नाम । वुत्तम्पि चेतं —

“धम्मो हवे पातुरहोसि पुब्बे ।
पच्छा अधम्मो उदपादि लोके”ति ॥ (जा० १.११.२८) ।

यो चायन्ति यो च अयं नीचासने निसीदित्वा मन्ते अज्झापेति, यो च उच्चे आसने निसीदित्वा अधीयतीति ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो दुतियं गाथमाह —

३४. “सालीनं ओदनं भुज्जे, सुचिं मंसूपसेचनं ।
तस्मा एतं न सेवामि, धम्मं इसीहि सेवित”न्ति ॥

तस्सत्थो — अहज्जि भो इमस्स रज्जो सन्तकं सालीनं ओदनं **सुचिं** पण्डरं नानप्पकाराय मंसविकतिया सित्तं **मंसूपसेचनं** भुज्जामि, तस्मा उदरे बद्धो हुत्वा एतं एसितगुणेहि इसीहि सेवितं धम्मं न सेवामीति ।

तं सुत्वा इतरो द्वे गाथा अभसि —

३५. “परिब्बज महा लोको, पचन्तज्जेपि पाणिनो ।
मा तं अधम्मो आचरितो, अस्मा कुम्भमिवाभिदा ॥

३६. “धिरत्थु तं यसलाभं, धनलाभञ्च ब्राह्मण ।
या वुत्ति विनिपातेन, अधम्मचरणेन वा”ति ॥

तत्थ परिब्बजाति इतो अज्जत्थ गच्छ । महाति अयं लोको नाम महा । पचन्तज्जेपि पाणिनोति इमस्मिं जम्बुदीपे अज्जेपि पाणिनो पचन्ति, नायमेवेको राजा । अस्मा कुम्भमिवाभिदाति पासाणो घटं विय । इदं वुत्तं होति — यं त्वं अज्जत्थ अगन्त्वा इध वसन्तो अधम्मं आचरसि, सो अधम्मो एवं आचरितो पासाणो घटं विय मा तं भिन्दि ।

“धिरत्थू”ति गाथाय अयं सङ्खेपत्थो — ब्राह्मण यो एस एवं तव यसलाभो च धनलाभो च धिरत्थु, तं गरहाम मयं । कस्मा? यस्मा अयं तया लब्धलाभो आयतिं अपायेसु विनिपातनहेतुना सम्पति च अधम्मचरणेन जीवितवुत्ति नाम होति, या चेसा वुत्ति इमिना आयतिं विनिपातेन इध अधम्मचरणेन वा निप्पज्जति, किं ताय, तेन तं एवं वदामीति ।

अथस्स धम्मकथाय राजा पसीदित्वा “भो, पुरिस, किंजातिकोसी”ति पुच्छि । “चण्डालो अहं, देवा”ति । भो “सचे त्वं जातिसम्पन्नो अभविस्स, रज्जं ते अहं अदस्सं, इतो पट्टाय पन अहं दिवा राजा भविस्सामि, त्वं रत्तिं राजा होही”ति अत्तनो कण्ठे पिळन्धनं पुण्फदामं तस्स गीवायं पिळन्धापेत्वा तं नगरगुत्तिकं अकासि । अयं नगरगुत्तिकानं कण्ठे रत्तपुण्फदामपिळन्धनवंसो । ततो पट्टाय पन राजा तस्सोवादे ठत्वा आचरिये गारवं करित्वा नीचे आसने निसिन्नो मन्ते उगगणीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि “तदा राजा आनन्दो अहोसि, चण्डालपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

छवजातकवण्णना नवमा ।

[३१०] १०. सेय्यजातकवण्णना

ससमुदपरियायन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो हि सावत्थियं पिण्डाय चरन्तो एकं अभिरूपं अलङ्कृतपटियत्तं इत्थिं दिस्वा उक्कण्ठितो सासने नाभिरमि । अथ भिक्षू भगवतो आरोचेसुं । सो भगवता “सच्चं किर त्वं भिक्षू उक्कण्ठितोसी”ति पुट्ठो “सच्चं, भन्ते”ति वत्वा “को तं उक्कण्ठापेसी”ति वुत्ते तमत्थं आरोचेसि । सत्था “कस्मा त्वं एवरूपे नित्यानिकसासने पब्बजित्वा उक्कण्ठितोसि, पुब्बे पण्डिता पुरोहितट्ठानं लभन्तापि तं पटिक्खित्वा पब्बजिसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पुरोहितस्स ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गणित्वा रज्जो पुत्तेन सद्धिं एकदिवसे विजायि । राजा “अत्थि नु खो कोचि मे पुत्तेन सद्धिं एकदिवसे जातो”ति अमच्चे पुच्छि । “अत्थि, महाराज, पुरोहितस्स पुत्तो”ति । राजा तं आहरापेत्वा धातीनं दत्वा पुत्तेन सद्धिं एकतोव पटिजग्गापेसि । उभिनं आभरणानि चेव पानभोजनादीनि च एकसदिसानेव अहेसुं । ते वयप्पत्ता एकतोव तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उगगणित्वा

आगमंसु । राजा पुत्तस्स ओपरज्जं अदासि, महायसो अहोसि । ततो पट्टाय बोधिसत्तो राजपुत्तेन सद्धिं एकतोव खादति पिवति सयति, अज्जमज्जं विस्सासो थिरो अहोसि ।

अपरभागे राजपुत्तो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्टाय महासम्पत्तिं अनुभवि । बोधिसत्तो चिन्तेसि “मय्हं सहायो रज्जमनुसासति, सल्लक्खितक्खणेयेव खो पन मय्हं पुरोहितट्टानं दस्सति, किं मे घरावासेन, पब्बजित्वा विवेकमनुबूहेस्सामी”ति? सो मातापितरो वन्दित्वा पब्बज्जं अनुजानापेत्वा महासम्पत्तिं छट्टेत्वा एककोव निक्खमित्वा हिमवन्तं पविसित्वा मनोरमे भूमिभागे पण्णसालं मापेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो विहासि । तदा राजा तं अनुस्सरित्वा “मय्हं सहायो न पज्जायति, कहं सो”ति पुच्छि । अमच्चा तस्स पब्बजितभावं आरोचेत्वा “रमणीये किर वनसण्डे वसती”ति आहंसु । राजा तस्स वसनोकासं पुच्छित्वा सेय्यं नाम अमच्चं “गच्छ सहायं मे गहेत्वा एहि, पुरोहितट्टानमस्स दस्सामी”ति आह । सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा बाराणसितो निक्खमित्वा अनुपुब्बेन पच्चन्तगामं पत्वा तत्थ खन्धावारं ठपेत्वा वनचरकेहि सद्धिं बोधिसत्तस्स वसनोकासं गन्त्वा बोधिसत्तं पण्णसालद्वारे सुवण्णपटिमं विय निसिन्नं दिस्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा कतपटिसन्धारो “भन्ते, राजा तुय्हं पुरोहितट्टानं दातुकामो, आगमनं ते इच्छती”ति आह ।

बोधिसत्तो “तिट्ठतु पुरोहितट्टानं, अहं सकलं कासिकोसलजम्बुदीपरज्जं चक्कवत्तिसिरिमेव वा लभन्तोपि न गच्छिस्सामि, न हि पण्डिता सकिं जहितकिलेसे पुन गणहन्ति, सकिं जहितज्झि निट्ठुभखेळसदिसं होती”ति वत्वा इमा गाथा अभसि —

३७. “ससमुद्दपरियायं, महिं सागरकुण्डलं ।
न इच्छे सह निन्दाय, एवं सेय्य विजानहि ॥

३८. “धिरत्थु तं यसलाभं, धनलाभज्ज ब्राह्मण ।
या वुत्ति विनिपातेन, अधम्मचरणेन वा ॥

३९. “अपि चे पत्तमादाय, अनगारो परिब्बजे ।
सायेव जीविका सेय्यो, या चाधम्मेन एसना ॥

४०. “अपि चे पत्तमादाय, अनगारो परिब्बजे ।
अज्जं अहिंसयं लोके, अपि रज्जेन तं वर”न्ति ॥

तत्थ ससमुद्दपरियायन्ति परियायो वुच्चति परिवारो, समुद्दं परिवारेत्वा ठितेन चक्कवाळपब्बतेन सद्धिं, समुद्दसङ्घातेन वा परिवारेन सद्धिन्ति अत्थो । सागरकुण्डलन्ति सागरमज्जे दीपवसेन ठितत्ता तस्स कुण्डलभूतन्ति अत्थो । निन्दायाति ज्ञानसुखसम्पन्नं पब्बज्जं छट्टेत्वा इस्सरियं गण्हीति इमाय निन्दाय । सेय्याति तं नामेनालपति । विजानहीति धम्मं विजानाहि । या वुत्ति विनिपातेनाति या पुरोहितट्टानवसेन लब्धा यसलाभधनलाभवुत्ति ज्ञानसुखतो अत्तविनिपातेनसङ्घातेन विनिपातेन इतो गन्त्वा इस्सरियमदमत्तस्स अधम्मचरणेन वा होति, तं वुत्ति धिरत्थु ।

पत्तमादायाति भिक्खाभाजनं गहेत्वा । अनगारोति अपि अहं अगारविरहितो परकुलेसु चरेय्यं । सायेव जीविकाति

सा एव मे जीविका सेय्यो वरतरा । या चाधम्मेन एसनाति या च अधम्मेन एसना । इदं वुत्तं होति — या अधम्मेन एसना, ततो एसाव जीविका सुन्दरतराति । अहिंसयन्ति अविहेठेन्तो । अपि रज्जेनाति एवं परं अविहेठेन्तो कपालहत्थस्स मम जीविककप्पनं रज्जेनापि वरं उत्तमन्ति ।

इति सो पुनप्पुनं याचन्तम्मि तं पटिक्खिपि । सेय्योपि तस्स मनं अलभित्वा तं वन्दित्वा गन्त्वा तस्स अनागमनभावं रज्जो आरोचेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, अपरेपि बहू सोतापत्तिफलादीनि सच्छिकरिंसु ।

तदा राजा आनन्दो अहोसि, सेय्यो सारिपुत्तो, पुरोहितपुत्तो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सेय्यजातकवण्णना दसमा ।

कालिङ्गवग्गो पठमो ।

२. पुचिमन्दवग्गो

[३११] १. पुचिमन्दजातकवण्णना

उट्ठेहि चोराति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो आयस्मन्तं महामोगल्लानं आरब्ध कथेसि । थेरे किर राजगहं उपनिस्साय अरज्जकुटिकाय विहरन्ते एको चोरो नगरद्वारगामे एकस्मिं गेहे सन्धिं छिन्दित्वा हत्थसारं आदाय पलायित्वा थेरस्स कुटिपरिवेणं पविसित्वा “इध मय्हं आरक्खो भविस्सती”ति थेरस्स पण्णसालाय पमुखे निपज्जि । थेरो तस्स पमुखे सयितभावं जत्वा तस्मिं आसङ्कं कत्वा “चोरसंसग्गो नाम न वट्ठती”ति निक्खमित्वा “मा इध सयी”ति नीहरि । सो चोरो ततो निक्खमित्वा पदं मोहेत्वा पलायि । मनुस्सा उक्कं आदाय चोरस्स पदानुसारेण तत्थ आगन्त्वा तस्स आगतट्ठानठितट्ठाननिसिन्नट्ठानसयितट्ठानादीनि दिस्वा “चोरो इतो आगतो, इध ठितो, इध निसिन्नो, इमिना ठानेन अपगतो, न दिट्ठो नो”ति इतो चितो च पक्खन्दित्वा अदिस्वाव पटिगता । पुनदिवसे थेरो पुब्बहसमयं राजगहे पिण्डाय चरित्वा पिण्डपातपटिक्कन्तो वेळुवनं गन्त्वा तं पवत्तिं सत्थु आरोचेसि । सत्था “न खो, मोगल्लान, त्वज्जेव आसङ्कितब्बयुत्तकं आसङ्कि, पोराणकपण्डितापि आसङ्किंसू”ति वत्वा थेरेण याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो नगरस्स सुसानवने निम्बरुक्खदेवता हुत्वा निब्बन्ति । अथेकदिवसं नगरद्वारगामे कतकम्मचोरो तं सुसानवनं पाविसि । तदा च पन तत्थ निम्बो च अस्सत्थो चाति द्वे जेट्ठकरुक्खा । चोरो निम्बरुक्खमूले भण्डिकं ठपेत्वा निपज्जि । तस्मिं पन काले चोरे गहेत्वा निम्बसूले उत्तासेन्ति । अथ सा देवता चिन्तेसि “सचे मनुस्सा आगन्त्वा इमं चोरं गण्हिस्सन्ति, इमस्सेव निम्बरुक्खस्स साखं छिन्दित्वा सूलं कत्वा एतं उत्तासेस्सन्ति, एवं सन्ते रुक्खो नस्सिस्सति, हन्द नं इतो नीहरिस्सामी”ति । सा तेन सद्धिं सल्लपन्ती पठमं गाथमाह —

४१. “उट्ठेहि चोर किं सेसि, को अत्थो सुपनेन ते ।

मा तं गहेसुं राजानो, गामे किब्बिसकारक”न्ति ॥

तत्थ राजानोति राजपुरिसे सन्धाय वुत्तं । किब्बिसकारकन्ति दारुणसाहसिकचोरकम्मकारकं ।

इति नं वत्वा “याव तं राजपुरिसा न गणहन्ति, ताव अज्जत्थ गच्छा”ति भायापेत्वा पलापेसि । तस्मिं पलाते अस्सत्थदेवता दुतियं गाथमाह —

४२. “यं नु चोरं गहेस्सन्ति, गामे किब्बिसकारकं ।
किं तत्थ पुचिमन्दस्स, वने जातस्स तिट्ठतो”ति ॥

तत्थ वने जातस्स तिट्ठतोति निम्बो वने जातो चेव ठितो च । देवता पन तत्थ निब्बत्तत्ता रुक्खसमुदाचारेनेव समुदाचरि ।

तं सुत्वा निम्बदेवता ततियं गाथमाह —

४३. “न त्वं अस्सत्थ जानासि, मम चोरस्स चन्तरं ।
चोरं गहेत्वा राजानो, गामे किब्बिसकारकं ।
अप्पेन्ति निम्बसूलस्मिं, तस्मिं मे सङ्कते मनो”ति ॥

तत्थ अस्सत्थाति पुरिमनयेनेव तस्मिं निब्बत्तदेवतं समुदाचरति । मम चोरस्स चन्तरन्ति मम च चोरस्स च एकतो अवसनकारणं । अप्पेन्ति निम्बसूलस्मिन्ति इमस्मिं काले राजानो चोरं निम्बसूले आवुण्णन्ति । तस्मिं मे सङ्कते मनोति तस्मिं कारणे मम चित्तं सङ्कति । सचे हि इमं सूले आवुणिस्सन्ति, विमानं मे नस्सिस्सति, अथ साखाय ओलम्बेस्सन्ति, विमाने मे कुणपगन्धो भविस्सति, तेनाहं एतं पलापेसिन्ति अत्थो ।

एवं तासं देवतानं अज्जमज्जं सल्लपन्तानज्जेव भण्डसामिका उक्काहत्था पदानुसारेण आगन्त्वा चोरस्स सयित्तवानं दिस्वा “अम्भो इदानीव चोरो उट्ठाय पलातो, न लद्धो नो चोरो, सचे लभिस्साम, इमस्सेव नं निम्बस्स सूले वा आवुणित्वा साखाय वा ओलम्बेत्वा गमिस्सामा”ति वत्वा इतो चितो च पक्खन्दित्वा चोरं अदिस्वाव गता ।

तेसं वचनं सुत्वा अस्सत्थदेवता चतुत्थं गाथमाह —

४४. “सङ्केय्य सङ्कितब्बानि, रक्खेय्यानागतं भयं ।
अनागतभया धीरो, उभो लोके अवेक्खती”ति ॥

तत्थ रक्खेय्यानागतं भयन्ति द्वे अनागतभयानि दिट्ठधम्मिकज्जेव सम्परायिकज्जाति । तेसु पापमित्ते परिवज्जेन्तो दिट्ठधम्मिकं रक्खति, तीणि दुच्चरितानि परिवज्जेन्तो सम्परायिकं रक्खति । अनागतभयाति अनागतभयहेतुतं भयं भायमानो धीरो पण्डितो पुरिसो पापमित्तसंसगं न करोति, तीहिपि द्वारेहि दुच्चरितं न चरति । उभो लोकेति एवं भायन्तो हेस इधलोकपरलोकसङ्घाते उभो लोके अवेक्खति ओलोकेति, ओलोकयमानो इधलोकभयेन पापमित्ते विवज्जेति, परलोकभयेन पापं न करोतीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अस्सत्थदेवता आनन्दो अहोसि, निम्बदेवता पन

अहमेव अहोसि”न्ति ।

पुचिमन्दजातकवण्णना पठमा ।

[३१२] २. कस्सपमन्दियजातकवण्णना

अपि कस्सप मन्दियाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं महल्लकभिक्खुं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरेको कुलपुत्तो कामेसु आदीनवं दिस्वा सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा कम्मट्ठाने अनुयुत्तो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणि । तस्स अपरभागे माता कालमकासि । सो मातु अच्चयेन पितरञ्च कनिट्ठभातरञ्च पब्बाजेत्वा जेतवने वसित्वा वस्सूपनायिकसमये चीवरपच्चयस्स सुलभतं सुत्वा एकं गामकावासं गन्त्वा तयोपि तत्थेव वस्सं उपगन्त्वा वुत्थवस्सा जेतवनमेव आगमंसु । दहरभिक्खु जेतवनस्स आसन्नट्ठाने “सामणेर त्वं थेरं विस्सामेत्वा आनेय्यासि, अहं पुरेतरं गन्त्वा परिवेणं पटिजग्गिस्सामी”ति जेतवनं पाविसि । महल्लकत्थेरो सणिकं आगच्छति । सामणेरो पुनप्पुनं सीसेन उप्पीळेन्तो विय “गच्छ, भन्ते, गच्छ, भन्ते”ति तं बलक्कारेन नेति । थेरो “त्वं मं अत्तनो वसं आनेसी”ति पुन निवत्तित्वा कोटितो पट्टाय आगच्छति । तेसं एवं अज्जमज्जं कलहं करोन्तानज्जेव सूरियो अत्थङ्गतो, अन्धकारो जातो ।

इतरोपि परिवेणं सम्मज्जित्वा उदकं उपट्टपेत्वा तेसं आगमनं अपस्सन्तो उक्कं गहेत्वा पच्चुग्गमनं कत्वा ते आगच्छन्ते दिस्वा “किं चिरायित्था”ति पुच्छि । महल्लको तं कारणं कथेसि । सो ते द्वेपि विस्सामेत्वा सणिकं आनेसि । तं दिवसं बुद्धुपट्टानस्स ओकासं न लभि । अथ नं दुतियदिवसे बुद्धुपट्टानं आगन्त्वा वन्दित्वा निसिन्नं सत्था “कदा आगतोसी”ति पुच्छि । “हिय्यो, भन्ते”ति । “हिय्यो आगन्त्वा अज्ज बुद्धुपट्टानं करोसी”ति? सो “आम, भन्ते”ति वत्वा तं कारणं आचिक्खि । सत्था महल्लकं गरहित्वा “न एस इदानेव एवरूपं कम्मं करोति, पुब्बेपि अकासि । इदानि पन तेन त्वं किलमितो, पुब्बेपि पण्डिते किलमेसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिनिगमे ब्राह्मणकुले निब्बत्ति । तस्स वयप्पत्तकाले माता कालमकासि । सो मातु सरीरकिच्चं कत्वा मासद्धमासच्चयेन घरे विज्जमानं धनं दानं दत्वा पितरञ्च कनिट्ठभातरञ्च गहेत्वा हिमवन्तपदेसे देवदत्तियं वक्कलं गहेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा उज्झाचरियाय वनमूलफलाफलेहि यापेन्तो रमणीये वनसण्डे वसि । हिमवन्ते पन वस्सकाले अच्छिन्नधारे देवे वस्सन्ते न सक्का होति कन्दमूलं खणितुं, फलानि च पण्णानि च पतन्ति । तापसा येभ्य्येन हिमवन्ततो निक्खमित्वा मनुस्सपथे वसन्ति । तदा बोधिसत्तो पितरञ्च कनिट्ठभातरञ्च गहेत्वा मनुस्सपथे वसित्वा पुन हिमवन्ते पुप्फितफलिते ते उभोपि गहेत्वा हिमवन्ते अत्तनो अस्समपदं आगच्छन्तो अस्समस्साविदूरे सूरिये अत्थङ्गते “तुम्हे सणिकं आगच्छेय्याथ, अहं पुरतो गन्त्वा अस्समं पटिजग्गिस्सामी”ति वत्वा ते ओहाय गतो । खुद्दकतापसो पितरा सद्धिं सणिकं गच्छन्तो तं कटिप्पदेसे सीसेन उप्पीळेन्तो विय गच्छ गच्छाति तं बलक्कारेन नेति । महल्लको “त्वं मं अत्तनो रुचिया आनेसी”ति पटिनिवत्तित्वा कोटितो पट्टाय आगच्छति । एवं तेसं कलहं करोन्तानज्जेव अन्धकारो अहोसि ।

बोधिसत्तोपि पण्णसालं सम्मज्जित्वा उदकं उपट्टपेत्वा उक्कमादाय पटिपथं आगच्छन्तो ते दिस्वा “एत्तकं कालं किं करित्था”ति आह । खुद्दकतापसो पितरा कतकारणं कथेसि । बोधिसत्तो उभोपि ते सणिकं नेत्वा परिक्खारं पटिसामेत्वा पितरं न्हापेत्वा पादधोवनपिट्टिसम्बाहनादीनि कत्वा अङ्गारकपल्लं उपट्टपेत्वा पटिप्पस्सद्धकिलमथं पितरं उपनिसीदित्वा “तात, तरुणदारका नाम मत्तिकाभाजनसदिसा मुहुत्तनेव भिज्जन्ति, सकिं भिन्नकालतो पट्टाय पुन न सक्का होन्ति घटेतुं, ते अक्कोसन्तापि परिभासन्तापि महल्लकेहि अधिवासेतब्बा”ति वत्वा पितरं ओवदन्तो इमा गाथा अभसि —

४५. “अपि कस्सप मन्दिया, युवा सपति हन्ति वा ।
सब्बं तं खमते धीरो, पण्डितो तं तितिक्खति ॥

४६. “सचेपि सन्तो विवदन्ति, खिप्पं सन्तीयरे पुन ।
बाला पत्ताव भिज्जन्ति, न ते समथमज्झगू ॥

४७. “एते भिय्यो समायन्ति, सन्धि तेसं न जीरति ।
यो चाधिपन्नं जानाति, यो च जानाति देसनं ॥

४८. “एसो हि उत्तरितरो, भारवहो धुरद्धरो ।
यो परेसाधिपन्नानं, सयं सन्धातुमरहती”ति ॥

तत्थ कस्सपाति पितरं नामेनालपति । मन्दियाति मन्दीभावेन तरुणताय । युवा सपति हन्ति वाति तरुणदारको अक्कोसतिपि पहरतिपि । धीरोति धिक्कतपापो, धी वा वुच्चति पज्जा, ताय समन्नागतोतिपि अत्थो । इतरं पन इमस्सेव वेवचनं । उभयेनापि सब्बं तं बालदारकेहि कतं अपराधं महल्लको धीरो पण्डितो सहति तितिक्खतीति दस्सेति ।

सन्धीयरेति पुन मित्तभावेन सन्धीयन्ति घटीयन्ति । बाला पत्तावाति बालका पन मत्तिकापत्ताव भिज्जन्ति । न ते समथमज्झगूति ते बालका अप्पमत्तकम्पि विवादं कत्वा वेरूपसमनं न विन्दन्ति नाधिगच्छन्ति । एते भिय्योति एते द्वे जना भिन्नापि पुन समागच्छन्ति । सन्धीति मित्तसन्धि । तेसन्ति तेसज्जेव द्विन्नं सन्धि न जीरति । यो चाधिपन्नन्ति यो च अत्तना अधिपन्नं अतिक्कन्तं अज्जस्मिं कतदोसं जानाति । देसनन्ति यो च तेन अत्तनो दोसं जानन्तेन देसितं अच्चयदेसनं पटिग्गण्हितुं जानाति ।

यो परेसाधिपन्नानन्ति यो परेसं अधिपन्नानं दोसेन अभिभूतानं अपराधकारकानं । सयं सन्धातुमरहतीति तेसु अखमापेन्तेसुपि “एहि, भद्रमुख, उदेसं गण्ह, अट्ठकथं सुण, भावनमनुयुज्ज, कस्मा परिबाहिरो होसी”ति एवं सयं सन्धातुं अरहति मित्तभावं घटेति, एसो एवरूपो मेत्ताविहारी उत्तरितरो मित्तभारस्स मित्तधुरस्स च वहनतो “भारवहो”ति “धुरद्धरो”ति च सङ्खं गच्छतीति ।

एवं बोधिसत्तो पितु ओवादं अदासि, सोपि ततो पभुति दन्तो अहोसि सुदन्तो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पिता तापसो महल्लको अहोसि, खुद्दकतापसो सामणेरो, पितु ओवाददायको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कस्सपमन्दियजातकवण्णना दुतिया ।

[३१३] ३. खन्तिवादीजातकवण्णना

यो ते हत्थे च पादे चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कोधनभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितमेव । सत्था पन तं भिक्षुं “कस्मा, त्वं भिक्षु, अक्कोधनस्स बुद्धस्स सासने पब्बजित्वा कोधं करोसि, पोराणकपण्डिता सरीरे पहारसहस्से पतन्ते हत्थपादकण्णनासासु छिज्जमानासु परस्स कोधं न करिंसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं कलाबु नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवे ब्राह्मणकुले निब्वत्तित्वा कुण्डलकुमारो नाम माणवो हुत्वा वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा मातापितॄन् अच्चयेन धनरासिं ओलोकेत्वा “इमं धनं उप्पादेत्वा मम जातका अग्गहेत्वाव गता, मया पनेतं गहेत्वा गन्तुं वट्ठती”ति सब्बं धनं विचेय्यदानवसेन यो यं आहरति, तस्स तं दत्वा हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजित्वा फलाफलेन यापेन्तो चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं आगन्त्वा अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे नगरे भिक्खाय चरन्तो सेनापतिस्स निवासनद्वारं सम्पापुणि । सेनापति तस्स इरियापथेसु पसीदित्वा घरं पवेसेत्वा अत्तनो पटियादितभोजनं भोजेत्वा पटिज्जं गहेत्वा तत्थेव राजुय्याने वसापेसि ।

अथेकदिवसं कलाबुराजा सुरामदमत्तो छेकनाटकपरिवुतो महन्तेन यसेन उय्यानं गन्त्वा मङ्गलसिलापट्टे सयनं अत्थरापेत्वा एकस्सा पियमनापाय इत्थिया अङ्के सयि । गीतवादितनच्चेसु छेका नाटकित्थियो गीतादीनि पयोजेसुं, सक्कस्स देवरज्जो विय महासम्पत्ति अहोसि, राजा निदं ओक्कमि । अथ ता इत्थियो “यस्सत्थाय मयं गीतादीनि पयोजयाम, सो निदं उपगतो, किं नो गीतादीही”ति वीणादीनि तूरियानि तत्थ तत्थेव छुट्टेत्वा उय्यानं पक्कन्ता पुप्फफलपल्लवादीहि पलोभियमाना उय्याने अभिरमिंसु । तदा बोधिसत्तो तस्मिं उय्याने सुपुप्फितसालमूले पब्बज्जासुखेन वीतिनामेन्तो मत्तवरवारणो विय निसिन्नो होति । अथ ता इत्थियो उय्याने चरमाना तं दिस्वा “एथ, अय्यायो, एतस्मिं रुक्खमूले पब्बजितो निसिन्नो, याव राजा न पबुज्झति, तावस्स सन्तिके किञ्चि सुणमाना निसीदिस्सामा”ति गन्त्वा वन्दित्वा परिवारेत्वा निसिन्ना “अम्हाकं कथेतब्बयुत्तकं किञ्चि कथेथा”ति वदिंसु । बोधिसत्तो तासं धम्मं कथेसि । अथ सा इत्थी अङ्कं चालेत्वा राजानं पबोधेसि । राजा पबुद्धो ता अपस्सन्तो “कहं गता वसलियो”ति आह । एता, महाराज, गन्त्वा एकं तापसं परिवारेत्वा निसीदिंसूति । राजा कुपितो खग्गं गहेत्वा “सिक्खापेस्सामि नं कूटजटिल”न्ति वेगेन अगमासि ।

अथ ता इत्थियो राजानं कुद्धं आगच्छन्तं दिस्वा तासु वल्लभतरा गन्त्वा रज्जो हत्था असिं गहेत्वा राजानं वूपसमेसुं । सो आगन्त्वा बोधिसत्तस्स सन्तिके ठत्वा “किंवादी त्वं, समणा”ति पुच्छि । “खन्तिवादी, महाराजा”ति । “का एसा खन्ति नामा”ति? “अक्कोसन्तेसु परिभासन्तेसु पहरन्तेसु अकुज्झनभावो”ति । राजा “पस्सिस्सामि दानि ते खन्तिया अत्थिभाव”न्ति चोरघातकं पक्कोसापेसि । सो अत्तनो चारित्तेन फरसुज्ज कण्टककसञ्च आदाय कासायनिवसनो रत्तमालाधरो आगन्त्वा राजानं वन्दित्वा “किं करोमि, देवा”ति आह । इमं चोरं दुट्ठतापसं गहेत्वा आकट्ठित्वा भूमियं पातेत्वा कण्टककसं गहेत्वा पुरतो च पच्छतो च उभोसु पस्सेसु चाति चतूसुपि पस्सेसु द्वेपहारसहस्समस्स देहीति । सो तथा अकासि । बोधिसत्तस्स छवि भिज्जि । चम्मं भिज्जि, मंसं छिज्जि, लोहितं पग्घरति ।

पुन राजा “किंवादी त्वं भिक्खू”ति आह । “खन्तिवादी, महाराज” । “त्वं पन मय्हं चम्मन्तरे खन्ती”ति मज्जसि, नत्थि मय्हं चम्मन्तरे खन्ति, तथा पन दट्ठुं असक्कुणेय्ये हृदयब्भन्तरे मम खन्ति पतिट्ठिता । “महाराजा”ति । पुन चोरघातको “किं करोमी”ति पुच्छि । “इमस्स कूटजटिलस्स उभो हत्थे छिन्दा”ति । सो फरसुं गहेत्वा गण्डियं ठपेत्वा हत्थे छिन्दि । अथ नं “पादे छिन्दा”ति आह, पादेपि छिन्दि । हत्थपादकोटीहि घटछिद्देहि लाखारसो विय लोहितं पग्घरति । पुन राजा “किंवादीसी”ति पुच्छि । “खन्तिवादी, महाराज” । “त्वं पन मय्हं हत्थपादकोटीसु ‘खन्ति अत्थी’ति मज्जसि, नत्थेसा एत्थ, मय्हं खन्ति गम्भीरद्वाने पतिट्ठिता”ति । सो “कण्णनासमस्स छिन्दा”ति आह । इतरो कण्णनासं छिन्दि, सकलसरीरे लोहितं अहोसि । पुन नं “किंवादी नाम त्वं”न्ति पुच्छि । “महाराज, खन्तिवादी नाम” । “मा खो पन त्वं ‘कण्णनासिककोटीसु पतिट्ठिता खन्ती’ति मज्जसि, मम खन्ति गम्भीरे हृदयब्भन्तरे पतिट्ठिता”ति । राजा “कूटजटिल तव खन्ति त्वमेव

उक्खिपित्वा निसीदा”ति बोधिसत्तस्स हृदयं पादेन पहरित्वा पक्कामि ।

तस्मिं गते सेनापति बोधिसत्तस्स सरीरतो लोहितं पुञ्छित्वा हत्थपादकण्णनासकोटियो साटककण्णे कत्वा बोधिसत्तं सणिकं निसीदापेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा “सचे, भन्ते, तुम्हे कुञ्जितुकामा, तुम्हेसु कतापराधस्स रज्जोव कुञ्जेय्याथ, मा अज्जेस”न्ति याचन्तो पठमं गाथमाह —

४९. “यो ते हत्थे च पादे च, कण्णनासज्च छेदयि ।
तस्स कुञ्ज महावीर, मा रट्ठं विनसा इद”न्ति ॥

तत्थ महावीराति महावीरिय । मा रट्ठं विनसा इदन्ति इदं निरपराधं कासिरट्ठं मा विनासेहि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

५०. “यो मे हत्थे च पादे च, कण्णनासज्च छेदयि ।
चिरं जीवतु सो राजा, न हि कुञ्जन्ति मादिसा”ति ॥

तत्थ मादिसाति मम सदिसा खन्तिबलेन समन्नागता पण्डिता “अयं मं अक्कोसि परिभासि पहरि, छिन्दि भिन्दी”ति तं न कुञ्जन्ति ।

रज्जो उय्याना निक्खमन्तस्स बोधिसत्तस्स चक्खुपथं विजहनकालेयेव अयं चतुनहुताधिका द्वियोजनसतसहस्सबहला महापथवी खलिबद्धसाटको विय फलिता, अवीचितो जाला निक्खमित्वा राजानं कुलदत्तियेन रत्तकम्बलेन पारुपन्ती विय गण्हि । सो उय्यानद्वारेयेव पथविं पविसित्वा अवीचिमहानिरये पतिट्ठहि । बोधिसत्तोपि तं दिवसमेव कालमकासि । राजपरिसा च नागरा च गन्धमालाधूमहत्था आगन्त्वा बोधिसत्तस्स सरीरकिच्चं अकंसु । केचि पनाहु “बोधिसत्तो पुन हिमवन्तमेव गतो”ति, तं अभूतं ।

५१. “अहू अतीतमद्धानं, समणो खन्तिदीपनो ।
तं खन्तियायेव ठितं, कासिराजा अछेदयि ॥

५२. “तस्स कम्मफरुसस्स, विपाको कटुको अहु ।
यं कासिराजा वेदेसि, निरयम्हि समप्पितो”ति ॥ —

इमा द्वे अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ अतीतमद्धानन्ति अतीते अद्धाने । खन्तिदीपनोति अधिवासनखन्तिसंवण्णनो । अछेदयीति मारापेसि । एकच्चे पन “बोधिसत्तस्स पुन हत्थपादकण्णनासा घटिता”ति वदन्ति, तम्पि अभूतमेव । समप्पितोति पतिट्ठितो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कोधनो भिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि, अज्जे बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु ।

तदा कलाबुराजा देवदत्तो अहोसि, सेनापति सारिपुत्तो, खन्तिवादी तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

खन्तिवादीजातकवण्णना ततिया ।

[३१४] ४. लोहकुम्भिजातकवण्णना

दुज्जीवितमजीविमहाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलराजानं आरब्ध कथेसि । तदा किर कोसलराजा रत्तिभागे चतुन्नं नेरयिकसत्तानं सद्दं सुणि । एको दु-कारमेव भणि, एको स-कारं, एको न-कारं, एको सो-कारमेवाति । ते किर अतीतभवे सावत्थियंयेव पारदारिका राजपुत्ता अहेसुं । ते परेसं रक्खितगोपितमातुगामेसु अपरज्झित्वा चित्तकेळि कीळन्ता बहुं पापकम्मं कत्वा मरणचक्केन छिन्ना सावत्थिसामन्ते चतूसु लोहकुम्भीसु निब्बत्ता सट्ठि वस्ससहस्सानि तत्थ पच्चित्वा उग्गता लोहकुम्भिमुखवट्ठिं दिस्वा “कदा नु खो इममहा दुक्खा मुच्चिस्सामा”ति चत्तारोपि महन्तेन सदेन अनुपटिपाटिया विरविसु । राजा तेसं सद्दं सुत्वा मरणभयतज्जितो निसिन्नकोव अरुणं उट्ठापेसि ।

अरुणुग्गमनवेलाय ब्राह्मणा आगन्त्वा राजानं सुखसयितं पुच्छिंसु । राजा “कुतो मे आचरिया सुखसयितं, अज्जाहं एवरूपे चत्तारो भिसनकसद्दे सुणि”न्ति । ब्राह्मणा हत्थे विधुनिंसु । “किं आचरिया”ति? “साहसिकसद्दा, महाराजा”ति । “सपटिकम्मा अप्पटिकम्मा”ति? “कामं अप्पटिकम्मा, मयं पन सुसिक्खिता, महाराजा”ति । “किं कत्वा पटिबाहिस्सथा”ति? “महाराज, पटिकम्मं महन्तं न सक्का कातुं, मयं पन सब्बचतुक्कं यज्जं यजित्वा हारेस्सामा”ति । “तेन हि खिप्पं चत्तारो हत्थी चत्तारो अस्से चत्तारो उसभे चत्तारो मनुस्सेति लट्ठिकसकुणिका आदिं कत्वा चत्तारो चत्तारो पाणे गहेत्वा सब्बचतुक्कयज्जं यजित्वा मम सोत्थिभावं करोथा”ति । “साधु, महाराजा”ति सम्पटिच्छित्वा येनत्थो, तं गहेत्वा यज्जावाटं पच्चुपट्ठपेसुं, बहुपाणे थूणूपनीते कत्वा ठपेसुं । “बहुं मच्छमंसं खादिस्साम, बहुं धनं लभिस्सामा”ति उस्साहप्पत्ता हुत्वा “इदं लद्धुं वट्ठति, इदं लद्धुं वट्ठति, देवा”ति अपरापरं चरन्ति ।

मल्लिका देवी राजानं उपसङ्गमित्वा “किं नु खो, महाराज, ब्राह्मणा अतिविय उस्साहयन्ता विचरन्ती”ति पुच्छि । “देवि किं तुह्मिना, त्वं अत्तनो यसेनेव मत्ता पमत्ता, दुक्खं पन अम्हाकमेव न जानासी”ति? “किं, महाराजा”ति । “देवि, अहं एवरूपं नाम असोतब्बं सुणि, ततो इमेसं सद्दानं सुतत्ता “किं भविस्सती”ति ब्राह्मणे पुच्छिं, ब्राह्मणा “तुम्हाकं महाराज रज्जस्स वा भोगानं वा जीवितस्स वा अन्तरायो पज्जायति, सब्बचतुक्केन यज्जं यजित्वा सोत्थिभावं करिस्सामा”ति वदिंसु, ते मय्हं वचनं गहेत्वा यज्जावाटं कत्वा येन येनत्थो, तस्स तस्स कारणा आगच्छन्ती”ति । “किं पन देव, इमेसं सद्दानं निष्फत्तिं सदेवके लोके अग्गब्राह्मणं पुच्छित्था”ति? “को एस देवि, सदेवके लोके अग्गब्राह्मणो नामा”ति? “महागोतमो सम्मासम्बुद्धो”ति । “देवि, सम्मासम्बुद्धो मे न पुच्छितो”ति? “तेन हि गन्त्वा पुच्छथा”ति ।

राजा तस्सा वचनं गहेत्वा भुत्तपातरासो रथवरमारुह्य जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पुच्छि “अहं, भन्ते, रत्तिभागे चत्तारो सद्दे सुत्वा ब्राह्मणे पुच्छिं, ते ‘सब्बचतुक्कयज्जं यजित्वा सोत्थिं करिस्सामा’ति वत्वा यज्जावाटे कम्मं करोन्ति, तेसं सद्दानं सुतत्ता मय्हं किं भविस्सती”ति । “न किञ्चि, महाराज, नेरयिकसत्ता दुक्खमनुभवन्ता एवं विरविसु, न इमे सद्दा इदानि तथा एव सुता, पोराणकराजूहिपि सुतायेव, तेपि ब्राह्मणे पुच्छित्वा पसुघातयज्जं कत्तुकामा हुत्वा पण्डितानं कथं सुत्वा न करिंसु, पण्डिता तेसं सद्दानं अन्तरं कथेत्वा महाजनं विस्सज्जापेत्वा सोत्थिमकंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अज्जतरस्मिं कासिगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामेसु

आदीनवं दिस्वा कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो हिमवन्ते रमणीये वनसण्डे वसति । तदा बाराणसिराजा चतुन्नं नेरयिकानं इमेव चत्तारो सद्दे सुत्वा भीततसितो इमिनाव नियामेन ब्राह्मणेहि “तिण्णं अन्तरायानं अज्जतरो भविस्सति, सब्बचतुक्कयज्जेन तं वूपसमेस्सामा”ति वुत्ते सम्पटिच्छि । पुरोहितो ब्राह्मणेहि सद्धिं यज्जावाटं पच्चुपट्टापेसि, महाजनो थूणूपनीतो अहोसि । तदा बोधिसत्तो मेत्ताभावनं पुरेचारिकं कत्वा दिब्बचक्खुना लोकं ओलोकेन्तो इमं कारणं दिस्वा “अज्ज, मया गन्तुं वट्ठति, महाजनस्स सोत्थि भविस्सती”ति इद्धिबलेन वेहासं उप्पतित्वा बाराणसिरज्जो उय्याने ओतरित्वा मङ्गलसिलापट्टे कञ्चनरूपकं विय निसीदि । तदा पुरोहितस्स जेट्टन्तेवासिको आचरियं उपसङ्कमित्वा “ननु, आचरिय, अम्हाकं वेदेसु परं मारेत्वा सोत्थिकरणं नाम नत्थी”ति आह । पुरोहितो “त्वं राजधनं रक्खसि, बहुं मच्छमंसं खादिस्साम, धनं लभिस्साम, तुण्ही होही”ति तं पटिबाहि ।

सो “नाहं एत्थ सहायो भविस्सामी”ति निक्खमित्वा राजुय्यानं गन्त्वा बोधिसत्तं दिस्वा वन्दित्वा कतपटिसन्थारो एकमन्तं निसीदि । बोधिसत्तो “किं, माणव, राजा धम्मेन रज्जं कारेती”ति पुच्छि । “भन्ते, राजा धम्मेन रज्जं कारेति, रत्तिभागे पन चत्तारो सद्दे सुत्वा ब्राह्मणे पुच्छि । ब्राह्मणा ‘सब्बचतुक्कयज्जं यजित्वा सोत्थिं करिस्सामा’”ति वदिंसु । राजा पसुघातकम्मं कत्वा अत्तनो सोत्थिं कातुकामो महाजनो थूणूपनीतो, “किं नु खो, भन्ते, तुम्हादिसानं सीलवन्तानं तेसं सद्धानं निष्फत्तिं वत्वा महाजनं मरणमुखा मोचेतुं वट्ठती”ति । “माणव, राजा अम्हे न जानाति, मयम्पि तं न जानाम, इमेसं पन सद्धानं निष्फत्तिं जानाम, सचे राजा अम्हे उपसङ्कमित्वा पुच्छेय्य, राजानं निक्कट्ठं कत्वा कथेस्सामा”ति । “तेन हि, भन्ते, मुहुत्तं इधेव होथ, अहं राजानं आनेस्सामी”ति । “साधु, माणवा”ति । सो गन्त्वा रज्जो तमत्थं आरोचेत्वा राजानं आनेसि ।

अथ राजा बोधिसत्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो पुच्छि “सच्चं किर तुम्हे मया सुतसद्धानं निष्फत्तिं जानाथा”ति? “आम, महाराजा”ति । “कथेथ, भन्ते”ति । “महाराज, एते पुरिमभवे परेसं रक्खितगोपितेसु दारेसु चारित्तं आपज्जित्वा बाराणसिसामन्ते चतूसु लोहकुम्भीसु निब्बत्ता पक्कथिते खारलोहोदके फेणुद्देहकं पच्चमाना तिस वस्ससहस्सानि अधो गन्त्वा कुम्भितलं आहच्च उद्धं आरोहन्ता तिसवस्ससहस्सेनेव कालेन कुम्भिमुखं दिस्वा बहि ओलोकेत्वा चत्तारो जना चतस्सो गाथा परिपुण्णं कत्वा वत्तुकामापि तथा कातुं असक्कोन्ता एकेकमेव अक्खरं वत्वा पुन लोहकुम्भीसुयेव निमुग्गा । तेसु दु-कारं वत्वा निमुगसत्तो एवं वत्तुकामो अहोसि —

५३. ‘दुज्जीवितमजीविम्ह, ये सन्ते न ददम्हसे ।

विज्जमानेसु भोगेसु, दीपं नाकम्ह अत्तनो’ति ॥ —

तं गाथं परिपुण्णं कातुं नासक्खी”ति वत्वा बोधिसत्तो अत्तनो जाणेन तं गाथं परिपुण्णं कत्वा कथेसि । सेसासुपि एसेव नयो ।

तेसु स-कारं वत्वा वत्तुकामस्स अयं गाथा —

५४. “सट्ठि वस्ससहस्सानि, परिपुण्णानि सब्बसो ।

निरये पच्चमानानं, कदा अन्तो भविस्सती”ति ॥

न-कारं वत्वा वत्तुकामस्स अयं गाथा —

५५. “नत्थि अन्तो कुतो अन्तो, न अन्तो पटिदिस्सति ।
तदा हि पकतं पापं, मम तुहज्ज मारिसा”ति ॥

सो-कारं वत्वा वत्तुकामस्स अयं गाथा —

५६. “सोहं नून इतो गन्त्वा, योनिं लब्धान मानुसिं ।
वदज्जू सीलसम्पन्नो, काहामि कुसलं बहु”न्ति ॥

तत्थ दुज्जीवितन्ति तीणि दुच्चरितानि चरन्तो दुज्जीवितं लामकजीवितं जीवति नाम, सोपि तदेव सन्धायाह
“दुज्जीवितमजीविम्हा”ति । ये सन्ते न ददम्हसेति ये मयं देय्यधम्मे च पटिग्गाहके च संविज्जमानेयेव न दानं ददिम्ह ।
दीपं नाकम्ह अत्तनोति अत्तनो पतिट्ठं न करिम्ह । परिपुण्णानीति अनूनानि अनधिकानि । सब्बसोति सब्बाकारेन ।
पच्चमानानन्ति अम्हाकं इमस्मिं निरये पच्चमानानं ।

नत्थि अन्तोति “अम्हाकं असुककाले नाम मोक्खो भविस्सती”ति एवं कालपरिच्छेदो नत्थि । कुतो अन्तोति केन
कारणेन अन्तो पज्जायिस्सति । न अन्तोति अन्तं ददुकामानम्पि नो दुक्खस्स अन्तो न पटिदिस्सति । तदा हि पकतन्ति
तस्मिं काले मारिसा मम च तुहज्ज पकतं पापं पकट्ठं कतं अतिबहुमेव कतं । “तथा हि पकत”न्तिपि पाठो, तेन कारणेन
कतं, येनस्स अन्तो दट्ठं न सक्काति अत्थो । मारिसाति मया सदिसा, पियालपनमेतं एतेसं । नूनाति एकंसत्थे निपातो, सो
अहं इतो गन्त्वा योनिं मानुसिं लब्धान वदज्जू सीलसम्पन्नो हुत्वा एकंसेनेव बहुं कुसलं करिस्सामीति अयमेत्थ अत्थो ।

इति बोधिसत्तो एकमेकं गाथं वत्वा “महाराज, सो नेरयिकसत्तो इमं गाथं परिपुण्णं कत्वा वत्तुकामो अत्तनो पापस्स
महन्ताय तथा कथेतुं नासक्खि, इति सो अत्तनो कम्मविपाकं अनुभवन्तो विरवि । तुम्हाकं एतस्स सदस्स सवनपच्चया
अन्तरायो नाम नत्थि, तुम्हे मा भायित्था”ति राजानं सज्जापेसि । राजा महाजनं विस्सज्जापेत्वा सुवण्णभेरिं चरापेत्वा
यज्जावाटं विद्धंसापेसि । बोधिसत्तो महाजनस्स सोत्थिं कत्वा कतिपाहं वसित्वा तत्थेव गन्त्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके
उप्पज्जि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पुरोहितस्स जेड्ढन्तेवासिकमाणवो
सारिपुत्तो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

लोहकुम्भिजातकवण्णना चतुत्था ।

[३१५] ५. सब्बमंसलाभजातकवण्णना

फरुसा वत ते वाचाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सारिपुत्तत्थेरेन पीतविरेचनानं दिन्नरसपिण्डपातं आरब्ध
कथेसि । तदा किर जेतवने एकच्चे भिक्खू स्नेहविरेचनं पिवंसु । तेसं रसपिण्डपातेन अत्थो होति, गिलानुपट्ठाका “रसभत्तं
आहरिस्सामा”ति सावत्थिं पविसित्वा ओदनिकघरवीथियं पिण्डाय चरित्वापि रसभत्तं अलभित्वा निवत्तिंसु । थेरो दिवातरं
पिण्डाय पविसमानो ते भिक्खू दिस्वा “किं, आवुसो, अतिपगेव निवत्तथा”ति पुच्छि । ते तमत्थं आरोचेसुं । थेरो “तेन हि
एथा”ति ते गहेत्वा तमेव वीथिं अगमासि, मनुस्सा पूरेत्वा रसभत्तं अदंसु । गिलानुपट्ठाका रसभत्तं आहरित्वा गिलानानं
अदंसु, ते परिभुज्जिंसु । अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्खू कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, थेरो किर पीतविरेचनानं उपट्ठाके
रसभत्तं अलभित्वा निक्खमन्ते गहेत्वा ओदनिकघरवीथियं चरित्वा बहुं रसपिण्डपातं पेसेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय

नृथ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना’ति पुच्छित्वा “इमाय नामा’ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानी सारिपुत्तोव मंसं लभि, पुब्बेपि मुदुवाचा पियवचना वत्तुं छेका पण्डिता लभिसू’ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिपुत्तो अहोसि । अथेकदिवसं एको मिगलुद्दको बहुं मंसं लभित्वा यानकं पूरेत्वा “विक्किणिस्सामी’ति नगरं आगच्छति । तदा बाराणसिवासिका चत्तारो सेट्ठिपुत्ता नगरा निक्खमित्वा एकस्मिं मगसभागद्वाने किञ्चि दिट्ठं सुतं सल्लपन्ता निसीदिसु । एतेसु एको सेट्ठिपुत्तो तं मंसयानकं दिस्वा “एतं लुद्धकं मंसखण्डं आहरापेमी’ति आह । “गच्छ आहरापेही’ति । सो तं उपसङ्गमित्वा “अरे, लुद्धक, देहि मे मंसखण्ड’”न्ति आह । लुद्धको “मारिस, परं किञ्चि याचन्तेन नाम पियवचनेन भवितव्वं, तथा कथितवाचाय अनुच्छविकं मंसखण्डं लभिस्ससी’ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

५७. “फरुसा वत ते वाचा, मंसं याचनको असि ।

किलोमसदिसी वाचा, किलोमं सम्म दम्मि ते’ति ॥

तत्थ किलोमसदिसीति फरुसताय किलोमसदिसी । किलोमं सम्म दम्मि तेति हन्द गण्ह, इदं ते वाचाय सदिसं किलोमं दम्मीति निरसं निमंसलोहितं किलोमकखण्डं उक्खिपित्वा अदासि ।

अथ नं अपरो सेट्ठिपुत्तो “किन्ति वत्त्वा याचसी’ति पुच्छि । “अरे’ति वत्त्वाति । सो “अहम्पि नं याचिस्सामी’ति वत्त्वा गन्त्वा “जेट्ठभातिक, मंसखण्डं मे देही’ति आह । इतरो “तव वचनस्स अनुच्छविकं मंसखण्डं लभिस्ससी’ति वत्त्वा दुतियं गाथमाह —

५८. “अङ्गमेतं मनुस्सानं, भाता लोके पवुच्चति ।

अङ्गस्स सदिसी वाचा, अङ्गं सम्म ददामि ते’ति ॥

तस्सत्थो — इमस्मिं लोके मनुस्सानं अङ्गसदिसत्ता अङ्गमेतं यदिदं भाता भगिनीति, तस्मा तवेसा अङ्गसदिसी वाचाति एतस्सा अनुच्छविकं अङ्गमेव ददामि तेति । एवञ्च पन वत्त्वा अङ्गमंसं उक्खिपित्वा अदासि ।

तम्पि अपरो सेट्ठिपुत्तो “किन्ति वत्त्वा याचसी’ति पुच्छि । “भातिका’ति वत्त्वाति । सो “अहम्पि नं याचिस्सामी’ति वत्त्वा गन्त्वा “तात, मंसखण्डं मे देही’ति आह । लुद्धको तव वचनानुरूपं लच्छसी’ति वत्त्वा ततियं गाथमाह —

५९. “ताताति पुत्तो वदमानो, कम्पेति हृदयं पितु ।

हृदयस्स सदिसी वाचा, हृदयं सम्म दम्मि ते’ति ॥

एवञ्च पन वत्त्वा हृदयमंसेन सद्धिं मधुरमंसं उक्खिपित्वा अदासि ।

तं चतुत्थो सेट्ठिपुत्तो “किन्ति वत्त्वा याचसी’ति पुच्छि । सो “ताता’ति वत्त्वाति । सो “अहम्पि याचिस्सामी’ति वत्त्वा गन्त्वा “सहाय मंसखण्डं मे देही’ति आह । लुद्धको “तव वचनानुरूपं लच्छसी’ति वत्त्वा चतुत्थं गाथमाह —

६०. “यस्स गामे सखा नत्थि, यथारज्जं तथेव तं ।

सब्बस्स सदिसी वाचा, सब्बं सम्म ददामि ते”ति ॥

तस्सत्थो — यस्स पुरिसस्स गामे सुखदुक्खेसु सह अयनतो सहायसङ्घातो **सखा** नत्थि, तस्स तं ठानं यथा अमनुस्सं **अरञ्जं** तथेव होति, इति अयं तव वाचा **सब्बस्स सदिसी**, सब्बेन अत्तनो सन्तकेन विभवेन सदिसी, तस्मा सब्बमेव इमं मम सन्तकं मंसयानकं ददामि तेति ।

एवञ्च पन वत्वा “एहि, सम्म, सब्बमेव इदं मंसयानकं तव गेहं आहरिस्सामी”ति आह । सेट्ठिपुत्तो तेन यानकं पाजापेन्तो अत्तनो घरं गन्त्वा मंसं ओतारापेत्वा लुद्धकस्स सक्कारसम्मानं कत्वा पुत्तदारप्पिस्स पक्कोसापेत्वा लुद्धकम्मतो अपनेत्वा अत्तनो कुटुम्बमज्झे वसापेन्तो तेन सद्धि अभेज्जसहायो हुत्वा यावजीवं समग्गवासं वसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धको सारिपुत्तो अहोसि, सब्बमंसलाभी सेट्ठिपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सब्बमंसलाभजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३१६] ६. ससपण्डितजातकवण्णना

सत्त मे रोहिता मच्छाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सब्बपरिक्खारदानं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किर एको कुटुम्बिको बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स सब्बपरिक्खारदानं सज्जेत्वा घरद्वारे मण्डपं कारेत्वा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा सुसज्जितमण्डपे पञ्चत्तरासने निसीदापेत्वा नानग्गरसं पणीतदानं दत्वा पुन स्वातनायाति सत्ताहं निमन्तेत्वा सत्तमे दिवसे बुद्धप्पमुखानं पञ्चन्नं भिक्खुसतानं सब्बपरिक्खारे अदासि । सत्था भत्तिकच्चावसाने अनुमोदनं करोन्तो “उपासक, तया पीतिसोमनस्सं कातुं वट्ठति, इदं दानं नाम पोराणकपण्डितानं वंसो, पोराणकपण्डिता हि सम्पत्तयाचकानं जीवितं परिच्चजित्वा अत्तनो मंसम्पि अदंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ससयोनियं निब्बत्तित्वा अरञ्जे वसि । तस्स पन अरञ्जस्स एकतो पब्बतपादो एकतो नदी एकतो पच्चन्तगामको अहोसि । अपरेपिस्स तयो सहाया अहेसुं मक्कटो च सिङ्गालो च उदो चाति । ते चत्तारोपि पण्डिता एकतोव वसन्ता अत्तनो अत्तनो गोचरद्वाने गोचरं गहेत्वा सायन्हसमये एकतो सन्निपतन्ति । ससपण्डितो “दानं दातब्बं, सीलं रक्खितब्बं, उपोसथकम्मं कातब्बं”न्ति तिण्णं जनानं ओवादवसेन धम्मं देसेति । ते तस्स ओवादं सम्पटिच्छित्वा अत्तनो अत्तनो निवासगुम्बं पविसित्वा वसन्ति । एवं काले गच्छन्ते एकदिवसं बोधिसत्तो आकासं ओलोकेत्वा चन्दं दिस्वा “स्वे उपोसथदिवसो”ति जत्वा इतरे तयो आह “स्वे उपोसथो, तुम्हेपि तयो जना सीलं समादियित्वा उपोसथिका होथ, सीले पतिट्ठाय दिन्नदानं महप्फलं होति, तस्मा याचके सम्पत्ते तुम्हेहि खादितब्बाहारतो दानं दत्वा खादेय्याथा”ति । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अत्तनो अत्तनो वसनट्टानेसु वसिसु ।

पुनदिवसे तेसु उदो पातोव “गोचरं परियेसिस्सामी”ति निक्खमित्वा गङ्गातीरं गतो । अथेको बालिसिको सत्त रोहितमच्छे उद्धरित्वा वल्लिया आवुणित्वा नेत्वा गङ्गातीरे वालुकं वियूहित्वा वालिकाय पटिच्छादेत्वा पुन मच्छे गण्हन्तो अधोगङ्गं गच्छि । उदो मच्छगन्धं घायित्वा वालुकं वियूहित्वा मच्छे दिस्वा नीहरित्वा “अत्थि नु खो एतेसं सामिको”ति तिक्खत्तुं घोसेत्वा सामिकं अपस्सन्तो वल्लिकोटिं डंसित्वा नेत्वा अत्तनो वसनगुम्बे ठपेत्वा “वेलायमेव खादिस्सामी”ति अत्तनो सीलं आवज्जेन्तो निपज्जि । सिङ्गालोपि वसनट्टानतो निक्खमित्वा गोचरं परियेसन्तो एकस्स खेत्तगोपकस्स कुटियं

द्वे मंससूलानि एकं गोधं एकञ्च दधिवारकं दिस्वा “अत्थि नु खो एतेसं सामिको”ति तिक्खत्तुं घोसेत्वा सामिकं अदिस्वा दधिवारकस्स उग्गहणरज्जुकं गीवाय पवेसेत्वा द्वे मंससूले च गोधञ्च मुखेन डंसित्वा नेत्वा अत्तनो वसनगुम्बे ठपेत्वा “वेलायमेव खादिस्सामी”ति अत्तनो सीलं आवज्जेन्तो निपज्जि । मक्कटोपि वसनट्टानतो निक्खमित्वा वनसण्डं पविसित्वा अम्बपिण्डं आहरित्वा अत्तनो वसनगुम्बे ठपेत्वा “वेलायमेव खादिस्सामी”ति अत्तनो सीलं आवज्जेन्तो निपज्जि ।

बोधिसत्तो पन “वेलायमेव वसनट्टानतो निक्खमित्वा दब्बतिणानि खादिस्सामी”ति अत्तनो वसनगुम्बेयेव निपन्नो चिन्तेसि “मम सन्निकं आगतानं याचकानं तिणानि दातुं न सक्का, तिलतण्डुलादयोपि मय्हं नत्थि, सचे मे सन्निकं याचको आगच्छिस्सति, अत्तनो सरीरमंसं दस्सामी”ति । तस्स सीलतेजेन सक्कस्स पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो आवज्जमानो इदं कारणं दिस्वा “ससराजानं वीमंसिस्सामी”ति पठमं उद्दस्स वसनट्टानं गन्त्वा ब्राह्मणवेसेन अट्ठासि । “ब्राह्मण, किमत्थं ठितोसी”ति वुत्ते पण्डित सचे किञ्चि आहारं लभेय्यं, उपोसधिको हुत्वा वसेय्यन्ति । सो “साधु दस्सामि ते आहार”न्ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

६१. “सत्त मे रोहिता मच्छा, उदका थलमुम्भता ।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा”ति ॥

तत्थ थलमुम्भताति उदकतो थले ठपिता, केवट्टेन वा उद्धटा । एतं भुत्वाति एतं मम सन्निकं मच्छाहारं पचित्वा भुज्जित्वा समणधम्मं करोन्तो रमणीये रुक्खमूले निसिन्नो इमस्मिं वने वसाति ।

ब्राह्मणो “पगेव ताव होतु, पच्छा जानिस्सामी”ति सिङ्गालस्स सन्निकं गतो । तेनापि “किमत्थं ठितोसी”ति वुत्तो तथेवाह । सिङ्गालो “साधु दस्सामी”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो दुतियं गाथमाह —

६२. “दुस्स मे खेत्तपालस्स, रत्तिभत्तं अपाभत्तं ।
मंससूला च द्वे गोधा, एकञ्च दधिवारकं ।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा”ति ॥

तत्थ दुस्स मेति यो एस मम अविदूरे खेत्तपालो वसति, दुस्स अमुस्साति अत्थो । अपाभत्तन्ति आभत्तं आनीतं । मंससूला च द्वे गोधाति अङ्गारपक्कानि द्वे मंससूलानि च एका च गोधा । दधिवारकन्ति दधिवारको । इदन्ति इदं एत्तकं मम अत्थि, एतं सब्बम्पि यथाभिरुचितेन पाकेन पचित्वा परिभुज्जित्वा उपोसधिको हुत्वा रमणीये रुक्खमूले निसीदित्वा समणधम्मं करोन्तो इमस्मिं वनसण्डे वसाति अत्थो ।

ब्राह्मणो “पगेव ताव होतु, पच्छा जानिस्सामी”ति मक्कटस्स सन्निकं गतो । तेनापि “किमत्थं ठितोसी”ति वुत्तो तथेवाह । मक्कटो “साधु दस्सामी”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

६३. “अम्बपक्कं दकं सीतं, सीतच्छाया मनोरमा ।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा”ति ॥

तत्थ अम्बपक्कन्ति मधुरअम्बफलं । दकं सीतन्ति गङ्गाय उदकं सीतलं । एतं भुत्वा वने वसाति ब्राह्मण एतं

अम्बपक्कं परिभुज्जित्वा सीतलं उदकं पिवित्वा यथाभिरुचिते रमणीये रुक्खमूले निसिन्नो समणधम्मं करोन्तो इमस्मिं वनसण्डे वसाति ।

ब्राह्मणो “पगेव ताव होतु, पच्छा जानिस्सामी”ति ससपण्डितस्स सन्तिकं गतो । तेनापि “किमत्थं ठितोसी”ति वुत्तो तथेवाह । तं सुत्वा बोधिसत्तो सोमनस्सपत्तो “ब्राह्मण, सुट्ठु ते कतं आहारत्थाय मम सन्तिकं आगच्छन्तेन, अज्जाहं अदिन्नपुब्बं दानं दस्सामि । त्वं पन सीलवा पाणातिपातं न करिस्ससि, गच्छ, ब्राह्मण, नानादारूनि सङ्कट्टित्वा अङ्गारे कत्वा मय्हं आरोचेहि, अहं अत्तानं परिच्चजित्वा अङ्गारमज्झे पतिस्सामि । मम सरीरे पक्के त्वं मंसं खादित्वा समणधम्मं करेय्यासी”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो चतुत्थं गाथमाह —

६४. “न ससस्स तिला अत्थि, न मुग्गा नपि तण्डुला ।
इमिना अग्गिना पक्कं, ममं भुत्वा वने वसा”ति ॥

तत्थ ममं भुत्वाति यं तं अहं अग्गिं करोहीति वदामि, इमिना अग्गिना पक्कं मं भुज्जित्वा इमस्मिं वने वस, एकस्स ससस्स सरीरं नाम एकस्स पुरिसस्स यापनमत्तं होतीति ।

सक्को तस्स वचनं सुत्वा अत्तनो आनुभावेन एकं अङ्गाररासिं मापेत्वा बोधिसत्तस्स आरोचेसि । सो दब्बतिणसयनतो उट्ठाय तत्थ गन्त्वा “सचे मे लोमन्तरेसु पाणका अत्थि, ते मा मरिंसू”ति तिक्खत्तुं सरीरं विधुनित्वा सकलसरीरं दानमुखे ठपेत्वा लङ्घित्वा पदुमसरे राजहंसो विय पमुदितचित्तो अङ्गाररासिम्हि पति । सो पन अग्गि बोधिसत्तस्स सरीरे लोमकूपमत्तम्पि उण्हं कातुं नासक्खि, हिमगब्भं पविट्ठो विय अहोसि । अथ सक्कं आमन्तेत्वा “ब्राह्मण, तया कतो अग्गि अतिसीतलो, मम सरीरे लोमकूपमत्तम्पि उण्हं कातुं न सक्कोति, किं नामेत”न्ति आह । “ससपण्डित, नाहं ब्राह्मणो, सक्कोहमस्मि, तव वीमंसनत्थाय आगतोम्ही”ति । “सक्क, त्वं ताव तिट्ठ, सकलोपि चे लोकसन्निवासो मं दानेन वीमंसेय्य, नेव मे अदातुकामतं पस्सेय्या”ति बोधिसत्तो सीहनादं नदि । अथ नं सक्को “ससपण्डित, तव गुणो सकलकप्पं पाकटो होतू”ति पब्बतं पीळेत्वा पब्बतरसं आदाय चन्दमण्डले ससलक्खणं लिखित्वा बोधिसत्तं आनेत्वा तस्मिं वनसण्डे तस्मिंयेव वनगुम्बे तरुणदब्बतिणपिट्ठे निपज्जापेत्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव गतो । तेषि चत्तारो पण्डिता समग्गा सम्मोदमाना सीलं पूरेत्वा दानं दत्वा उपोसथकम्मं कत्वा यथाकम्मं गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सब्बपरिक्खारदानदायको गहपति सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा उट्ठो आनन्दो अहोसि, सिङ्गालो मोग्गल्लानो, मक्कटो सारिपुत्तो, सक्को अनुरुद्धो, ससपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

ससपण्डितजातकवण्णना छट्ठा ।

[३१७] ७. मत्तरोदनजातकवण्णना

मतं मतं एव रोदथाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं सावत्थिवासिं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । तस्स किर भाता कालमकासि । सो तस्स कालकिरियाय सोकाभिभूतो न न्हायति न भुज्जति न विलिम्पति, पातोव सुसानं गन्त्वा सोकसमपितो रोदति । सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तस्स सोतापत्तिफलूपनिस्सयं दिस्वा “इमस्स अतीतकारणं

आहरित्वा सोकं वूपसमेत्वा सोतापत्तिफलं दातुं ठपेत्वा मं अज्जो कोचि समत्थो नत्थि, इमस्स मया अवस्सयेन भवितुं वट्ठती”ति पुनरिवसे पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो पच्छासमणं आदाय तस्स घरद्वारं गन्त्वा “सत्था आगतो”ति सुत्वा आसनं पज्जपेत्वा “पवेसेथा”ति कुटुम्बिकेन वुत्तो पविसित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । कुटुम्बिकोपि आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं सत्था “किं कुटुम्बिक चिन्तेसी”ति आह । “आम, भन्ते, मम भातु मतकालतो पट्ठाय चिन्तेमी”ति । “आवुसो, सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, भिज्जितब्बयुत्तकं भिज्जति, न तत्थ चिन्तेतब्बं, पोराणकपण्डितापि भातरि मतेपि ‘भिज्जितब्बयुत्तकं भिज्जती’ति न चिन्तयिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवे सेट्टिकुले निब्बत्ति, तस्स वयप्पत्तस्स मातापितरो कालमकंसु । तेसु कालकतेसु बोधिसत्तस्स भाता कुटुम्बं विचारेति, बोधिसत्तो तं निस्साय जीवति । सो अपरभागे तथारूपेन व्याधिना कालमकासि । जातिमिन्ता सुहज्जा सन्निपतित्वा बाहा पग्गय्ह कन्दन्ति रोदन्ति, एकोपि सकभावेन सण्ठातुं नासक्खि, बोधिसत्तो पन नेव कन्दति न रोदति । मनुस्सा “पस्सथ भो, इमस्स भातरि मते मुखसङ्कोचनमत्तम्पि नत्थि, अतिविय थद्धहदयो, ‘द्वेपि कोट्टासे अहमेव परिभुज्जिस्सामी’ति भातु मरणं इच्छति मज्जे”ति बोधिसत्तं गरहिंसु । जातकापि नं “त्वं भातरि मते न रोदसी”ति गरहिंसुयेव । सो तेसं कथं सुत्वा “तुम्हे अत्तनो अन्धबालभावेन अट्ठ लोकधम्मो अजानन्ता ‘मम भाता मतो’ति रोदथ, अहम्पि मरिस्सामि, तुम्हेपि मरिस्सथ, अत्तानम्पि ‘मयम्पि मरिस्सामा’ति कस्मा न रोदथ । सब्बे सङ्खारा अनिच्चा हुत्वा निरुज्झन्ति, तेनेव सभावेन सण्ठातुं समत्थो एकसङ्खारोपि नत्थि । तुम्हे अन्धबाला अज्जाणताय अट्ठ लोकधम्मो अजानित्वा रोदथ, अहं किमत्थं रोदिस्सामी”ति वत्वा इमा गाथा अभसि —

६५. “मतं मतं एव रोदथ, न हि तं रोदथ यो मरिस्सति ।
सब्बेपि सरीरधारिनो, अनुपुब्बेन जहन्ति जीवितं ॥

६६. “देवमनुस्सा चतुप्पदा, पक्खिगणा उरगा च भोगिनो ।
सम्हि सरीरे अनिस्सरा, रममानाव जहन्ति जीवितं ॥

६७. “एवं चलितं असण्ठितं, सुखदुक्खं मनुजेस्वपेक्खिय ।
कन्दितरुदितं निरत्थकं, किं वो सोकगणाभिकीररे ॥

६८. “धुत्ता च सोण्डा अकता, बाला सूरा अयोगिनो ।
धीरं मज्जन्ति बालोति, ये धम्मस्स अकोविदा”ति ॥

तत्थ मतं मतं एवाति मतं मतंयेव । अनुपुब्बेनाति अत्तनो अत्तनो मरणवारे सम्पत्ते पटिपाटिया जहन्ति जीवितं, न एकतोव सब्बे मरन्ति, यदि एवं मरेय्युं, लोकप्पवत्ति उच्छिज्जेय्य । भोगिनोति महन्तेन सरीरभोगेन समन्नागता । रममानावाति तत्थ तत्थ निब्बत्ता सब्बेपि एते देवादयो सत्ता अत्तनो अत्तनो निब्बत्तद्वाने अभिरममानाव अनुक्कण्ठिताव जीवितं जहन्ति । एवं चलितन्ति एवं तीसु भवेसु निच्चलभावस्स च सण्ठितभावस्स च अभावा चलितं असण्ठितं । किं वो सोकगणाभिकीररेति किंकारणा तुम्हे सोकरासी अभिकिरन्ति अज्झोत्थरन्ति ।

धुत्ता च सोण्डा अकताति इत्थिधुत्ता सुराधुत्ता अक्खधुत्ता च सुरासोण्डादयो सोण्डा च अकतबुद्धिनो

असिक्खितका च । बालाति बाल्येन समन्नागता अविदुसुनो । सूरु अयोगिनोति अयोनिमोमनसिकारेन सूरु, योगेसु अयुत्तताय अयोगिनो । “अयोधिनो”तिपि पाठो, किलेसमारेन सद्धिं युज्झितुं असमत्थाति अत्थो । धीरं मज्जन्ति बालोति, ये धम्मस्स अकोविदाति ये एवरूपा धुत्तादयो अट्ठविधस्स लोकधम्मस्स अकोविदा, ते अप्पमत्तकेपि दुक्खधम्मे उप्पन्ने अत्तना कन्दमाना रोदमाना अट्ठ लोकधम्मे कथतो जानित्वा जातिमरणादीसु अकन्दन्तं अरोदन्तं मादिसं धीरं पण्डितं “बालो अयं न रोदती”ति मज्जन्तीति ।

एवं बोधिसत्तो तेसं धम्मं देसेत्वा सब्बेपि ते निस्सोके अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा महाजनस्स धम्मं देसेत्वा निस्सोकभावकरपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मतरोदनजातकवण्णना सत्तमा ।

[३१८] ८. कणवेरजातकवण्णना

यं तं वसन्त समयेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । वत्थु इन्द्रियजातके (जा० १.८.६० आदयो) आवि भविस्सति । सत्था पन तं भिक्खुं “पुब्बे त्वं भिक्खु एतं निस्साय असिना सीसच्छेदं पटिलभी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिगामके एकस्स गहपतिकस्स घरे चोरनक्खत्तेन जातो वयप्पत्तो चोरकम्मं कत्वा जीविकं कप्पेन्तो लोके पाकटो अहोसि सूरु नागबलो, कोचि नं गण्हितुं नासक्खि । सो एकदिवसं एकस्मिं सेट्ठिघरे सन्धिं छिन्दित्वा बहुं धनं अवहरि । नागरा राजानं उपसङ्कमित्वा “देव, एको महाचोरो नगरं विलुम्पति, तं गण्हापेथा”ति वदिंसु । राजा तस्स गहणत्थाय नगरगुत्तिकं आणापेसि । सो रत्तिभागे तत्थ तत्थ वग्गबन्धनेन मनुस्से ठपेत्वा तं सहोडुं गाहापेत्वा रज्जो आरोचेसि । राजा “सीसमस्स छिन्दा”ति नगरगुत्तिकज्जेव आणापेसि । नगरगुत्तिको तं पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धापेत्वा गीवायस्स रत्तकणवीरमालं लग्गेत्वा सीसे इट्ठकचुण्णं ओकिरित्वा चतुक्के चतुक्के कसाहि ताळापेन्तो खरस्सरेन पणवेन आघातनं नेति । “इमस्मिं किर नगरे विलोपकारको चोरो गहितो”ति सकलनगरं सङ्गुभि ।

तदा च बाराणसियं सहस्सं गणहन्ती सामा नाम गणिका होति राजवल्लभा पञ्चसतवण्णदासीपरिवारा । सा पासादतले वातपानं विवरित्वा ठिता तं नीयमानं पस्सि । सो पन अभिरूपो पासादिको अतिविय सोभगप्पत्तो देववण्णो सब्बेसं मत्थकमत्थकेन पज्जायति । सामा तं दिस्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा “केन नु खो उपायेनाहं इमं पुरिसं अत्तनो सामिकं करेय्य”न्ति चिन्तयन्ती “अत्थेको उपायो”ति अत्तनो अत्थचरिकाय एकस्सा हत्थे नगरगुत्तिकस्स सहस्सं पेसेसि “अयं चोरो सामाय भाता, अज्जत्र सामाय अज्जो एतस्स अवस्सयो नत्थि, तुम्हे किर इदं सहस्सं गहेत्वा एतं विस्सज्जेथा”ति । सा गन्त्वा तथा अकासि । नगरगुत्तिको “अयं चोरो पाकटो, न सक्का एतं विस्सज्जेतुं, अज्जं पन मनुस्सं लभित्वा इमं पटिच्छन्नयानके निसीदापेत्वा पेसेतुं सक्का”ति आह । सा गन्त्वा तस्सा आरोचेसि ।

तदा पनेको सेट्ठिपुत्तो सामाय पटिबद्धचित्तो देवसिकं सहस्सं देति । सो तं दिवसम्पि सूरियत्थङ्गमनवेलाय सहस्सं गण्हित्वा तं घरं अगमासि । सामापि सहस्सभण्डिकं गहेत्वा ऊरुसु ठपेत्वा परोदन्ती निसिन्ना होति । “किं एत”न्ति च वुत्ता

“सामि, अयं चोरो मम भाता, ‘अहं नीचकम्मं करोमी’ति मय्हं सन्तिकं न एति, नगरगुत्तिकस्स पहितं ‘सहस्सं लभमानो विस्सज्जेस्सामि नन्ति सासनं पेसेसि। इदानी इमं सहस्सं आदाय नगरगुत्तिकस्स सन्तिकं गच्छन्तं न लभामी”ति आह। सो तस्सा पटिबद्धचित्ताय “अहं गमिस्सामी”ति आह। “तेन हि तया आभतमेव गहेत्वा गच्छाही”ति। सो तं गहेत्वा नगरगुत्तिकस्स गेहं गच्छि। सो तं सेट्ठिपुत्तं पटिच्छन्नद्वाने ठपेत्वा चोरं पटिच्छन्नयानके निसीदापेत्वा सामाय पहिणित्वा “अयं चोरो रट्ठे पाकटो, तमन्धकारं ताव होतु, अथ नं मनुस्ससानं पटिसल्लीनवेलाय घातापेस्सामी”ति अपदेसं कत्वा मुहुत्तं वीतिनामेत्वा मनुस्सेसु पटिसल्लीनेसु सेट्ठिपुत्तं महन्तेनारक्खेन आघातनं नेत्वा असिना सीसं छिन्दित्वा सरीरं सूले आरोपेत्वा नगरं पाविसि।

ततो पट्टाय सामा अज्जेसं हत्थतो किञ्चि न गणहाति, तेनेव सद्धिं अभिरममाना विचरति। सो चिन्तेसि “सचे अयं अज्जस्मिं पटिबद्धचित्ता भविस्सति, मम्मि मारापेत्वा तेन सद्धिं अभिरमिस्सति, अच्चन्तं मित्तदुब्धिनी एसा, मया इध अवसित्वा खिप्पं पलायितुं वट्ठति, गच्छन्तो च पन तुच्छहत्थो अगन्त्वा एतिस्सा आभरणभण्डं गहेत्वा गच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकस्मिं दिवसे तं आह — “भद्रे, मयं पज्जरे पक्खित्तकुक्कुटा विय निच्चं घरेयेव होम, एकदिवसं उय्यानकीळं करिस्सामी”ति। सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा खादनीयभोजनीयादिं सब्बं पटियादेत्वा सब्बाभरणपटिमण्डिता तेन सद्धिं पटिच्छन्नयाने निसीदित्वा उय्यानं अगमासि। सो तत्थ ताय सद्धिं कीळन्तो “इदानी मय्हं पलायितुं वट्ठती”ति ताय सद्धिं किलेसरतिया रमितुकामो विय एकं कणवीरगच्छन्तरं पविसित्वा तं आलिङ्गन्तो विय निष्पीळेत्वा विसज्जं कत्वा पातेत्वा सब्बाभरणानि ओमुञ्चित्वा तस्सायेव उत्तरासङ्गेन बन्धित्वा भण्डिकं खन्धे ठपेत्वा उय्यानवतिं लङ्घित्वा पक्कामि।

सापि पटिलद्धसज्जा उट्टाय परिचारिकानं सन्तिकं आगन्त्वा “अय्यपुत्तो कह”न्ति पुच्छि। “न जानाम, अय्ये”ति। “मं मताति सज्जाय भायित्वा पलातो भविस्सती”ति अनत्तमना हुत्वा ततोयेव गेहं गन्त्वा “मम पियसामिकस्स अदिट्ठकालतो पट्टायेव अलङ्कृतसयने न सयिस्सामी”ति भूमियं निपज्जि। ततो पट्टाय मनापं साटकं न निवासेति, द्वे भत्तानि न भुज्जति, गन्धमालादीनि न पटिसेवति, “येन केनचि उपायेन अय्यपुत्तं परियेसित्वा पक्कोसापेस्सामी”ति नटे पक्कोसापेत्वा सहस्सं अदासि। “किं करोम, अय्ये”ति वुत्ते “तुम्हाकं अगमनद्वानं नाम नत्थि, तुम्हे गामनिगमराजधानियो चरन्ता समज्जं कत्वा समज्जमण्डले पठममेव इमं गीतं गायेय्याथा”ति नटे सिक्खापेन्ती पठमं गाथं वत्वा “तुम्हेहि इमस्मिं गीतके गीते सचे अय्यपुत्तो तस्मिं परिसन्तरे भविस्सति, तुम्हेहि सद्धिं कथेस्सति, अथस्स मम अरोगभावं कथेत्वा तं आदाय आगच्छेय्याथ, नो चे आगच्छति, सासनं पेसेय्याथा”ति परिब्बयं दत्वा नटे उय्योजेसि। ते बाराणसितो निक्खमित्वा तत्थ तत्थ समज्जं करोन्ता एकं पच्चन्तगामकं अगमिंसु। सोपि चोरो पलायित्वा तत्थ वसति। ते तत्थ समज्जं करोन्ता पठममेव इमं गीतकं गायिंसु —

६९. “यं तं वसन्तसमये, कणवेरेसु भाणुसु।

सामं बाहाय पीळेसि, सा तं आरोग्यमब्रवी”ति॥

तत्थ कणवेरेसूति करवीरेसु। भाणुसूति रत्तवण्णानं पुप्फानं पभाय सम्पन्नेसु। सामन्ति एवंनामिकं। पीळेसीति किलेसरतिया रमितुकामो विय आलिङ्गन्तो पीळेसि। सा तन्ति सा सामा अरोगा, त्वं पन “सा मता”ति सज्जाय भीतो पलायसि, सा अत्तनो आरोग्यं अब्रवि कथेसि, आरोचेसीति अत्थो।

चोरो तं सुत्वा नटं उपसङ्गमित्वा “त्वं ‘सामा जीवती’ति वदसि, अहं पन न सद्वहामी”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो दुतियं गाथमाह —

७०. “अम्भो न किर सद्देह्यं, यं वातो पब्बतं वहे ।
पब्बतज्जे वहे वातो, सब्बम्पि पथविं वहे ।
यत्थ सामा कालकता, सा मं आरोग्यमब्रवी”ति ॥

तस्सत्थो — अम्भो नट, इदं किर न सद्देह्यं न सद्देहितब्बं । यं वातो तिणपण्णानि विय पब्बतं वहेह्य, सचेपि सो पब्बतं वहेह्य, सब्बम्पि पथविं वहेह्य, यथा चेतं असद्देह्यं, तथा इदन्ति । **यत्थ सामा कालकता**ति या नाम सामा कालकता, **सा मं आरोग्यं अब्रवी**ति किंकारणा सद्देह्यं । मता नाम न कस्सचि सासनं पेसेन्तीति ।

तस्स वचनं सुत्वा नटो तत्तियं गाथमाह —

७१. “न चेव सा कालकता, न च सा अज्जमिच्छति ।
एकभत्तिकिनी सामा, तमेव अभिकङ्खती”ति ॥

तत्थ **तमेव अभिकङ्खती**ति अज्जं पुरिसं न इच्छति, तज्जेव कङ्खति इच्छति पत्थेतीति ।

तं सुत्वा चोरो “सा जीवतु वा मा वा, न ताय मय्हं अत्थो”ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

७२. “असन्थुतं मं चिरसन्थुतेन, निमीनि सामा अधुवं धुवेन ।
मयापि सामा निमिनेय्य अज्जं, इतो अहं दूरतरं गमिस्स”न्ति ॥

तत्थ **असन्थुतन्ति** अकतसंसग्गं । **चिरसन्थुतेना**ति चिरकतसंसग्गेन । **निमीनी**ति परिवत्तेसि । **अधुवं धुवेना**ति मं अधुवं तेन धुवसामिकेन परिवत्तेतुं नगरगुत्तिकस्स सहस्सं दत्त्वा मं गण्हीति अत्थो । **मयापि सामा निमिनेय्य अज्जन्ति** सामा मयापि अज्जं सामिकं परिवत्तेत्वा गण्हेय्य । **इतो अहं दूरतरं गमिस्सन्ति** यत्थ न सक्का तस्सा सासनं वा पवत्तिं वा सोतुं, तादिसं दूरतरं ठानं गमिस्सं, तस्मा मम इतो अज्जत्थ गतभावं तस्सा आरोचेथाति वत्वा तेसं पस्सन्तानज्जेव गाळ्हतं निवासेत्वा वेगेन पलायि ।

नटा गन्त्वा तेन कतकिरियं तस्सा कथयिंसु । सा विप्पटिसारिनी हुत्वा अत्तनो पकतिया एव वीतिनामेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा सेट्ठिपुत्तो अयं भिक्षु अहोसि, सामा पुराणदुतियिका, चोरो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कणवेरजातकवण्णना अट्टमा ।

[३१९] ९. तित्तिरजातकवण्णना

सुसुखं वत जीवामीति इदं सत्था कोसम्बियं निस्साय बदरिकारामे विहरन्तो राहुलत्थेरं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा **तिपल्लत्थजातके** (जा० १.१.१६) वित्थारितमेव । भिक्षु धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, राहुलो सिक्खाकामो

कुक्कुच्चको ओवादक्खमो”ति । तस्सायस्मतो गुणकथाय समुट्ठापिताय सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि राहुलो सिक्खाकामो कुक्कुच्चको ओवादक्खमोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा निक्खम्म हिमवन्तपदेसे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ज्ञानकीळं कीळन्तो रमणीये वनसण्डे वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय अज्जतरं पच्चन्तगामकं अगमासि । तत्थ नं मनुस्सा दिस्वा पसन्नचित्ता अज्जतरस्मिं अरज्जे पण्णसालं कारेत्वा पच्चयेहि उपट्ठहन्ता वासापेसुं । तदा तस्मिं गामके एको साकुणिको एकं दीपकतित्तिरं गहेत्वा सुट्ठु सिक्खापेत्वा पज्जरे पक्खिपित्वा पटिजग्गति । सो तं अरज्जं नेत्वा तस्स सद्देन आगतागते तित्तिरे गहेत्वा विक्किणित्वा जीविकं कप्पेसि । तित्तिरो “मं एकं निस्साय बहू मम जातका नस्सन्ति, मय्हमेतं पाप”न्ति निस्सद्दो अहोसि । सो तस्स निस्सद्दभावं जत्वा वेळुपेसिकाय नं सीसे पहरति । तित्तिरो दुक्खातुरताय सद्दं करोति । एवं सो साकुणिको तं निस्साय तित्तिरे गहेत्वा जीविकं कप्पेसि ।

अथ सो तित्तिरो चिन्तेसि “इमे मरन्तूति मय्हं चेतना नत्थि, पटिच्चकम्मं पन मं फुसति, मयि सद्दं अकरोन्ते एते नागच्छन्ति, करोन्तेयेव आगच्छन्ति, आगतागते अयं गहेत्वा जीवितक्खयं पापेति, अत्थि नु खो एत्थ मय्हं पापं, नत्थी”ति । सो ततो पट्ठाया “को नु खो मे इमं कङ्खं छिन्देय्या”ति तथारूपं पण्डितं उपधारेन्तो चरति । अथेकदिवसं सो साकुणिको बहू तित्तिरे गहेत्वा पच्छिं पूरेत्वा “पानीयं पिविस्सामी”ति बोधिसत्तस्स अस्समं गन्त्वा तं पज्जरं बोधिसत्तस्स सन्तिके ठपेत्वा पानीयं पिवित्वा वालुकातले निपन्नो निद्दं ओक्कमि । तित्तिरो तस्स निद्दोक्कन्तभावं जत्वा “मम कङ्खं इमं तापसं पुच्छिस्सामि, जानन्तो मे कथेस्सती”ति पज्जरे निसिन्नोयेव तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

७३. “सुसुखं वत जीवामि, लभामि चेव भुज्जितुं ।
परिपन्थे च तिट्ठामि, का नु भन्ते गती ममा”ति ॥

तत्थ सुसुखं वत जीवामीति अहं, भन्ते, इमं साकुणिकं निस्साय सुट्ठु सुखं जीवामि । लभामीति यथारुचितं खादनीयं भोजनीयं भुज्जितुम्पि लभामि । परिपन्थे च तिट्ठामीति अपिच खो यत्थ मम जातका मम सद्देन आगतागता विनस्सन्ति, तस्मिं परिपन्थे तिट्ठामि । का नु, भन्ते, गती ममाति का नु खो, भन्ते, मम गति, का निप्फत्ति भविस्सतीति पुच्छि ।

तस्स पज्जं विस्सज्जेन्तो बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

७४. “मनो चे ते नप्पणमति, पक्खि पापस्स कम्मनो ।
अब्बावटस्स भद्रस्स, न पापमुपलिम्पती”ति ॥

तत्थ पापस्स कम्मनोति यदि तव मनो पापकम्मस्सत्थाय न पणमति, पापकरणे तन्निन्नो तप्पोणो तप्पम्भारो न होति । अब्बावटस्साति एवं सन्ते पापकम्मकरणत्थाय अब्बावटस्स उस्सुक्कं अनापन्नस्स तव भद्रस्स सुद्धस्सेव सतो पापं न उपलिम्पति न अल्लीयतीति ।

तं सुत्वा तित्तिरो ततियं गाथमाह —

७५. “जातको नो निसिन्नोति, बहु आगच्छते जनो ।
पटिच्चकम्मं फुसति, तस्मिं मे सङ्कते मनो”ति ॥

तस्सत्थो — भन्ते, सचाहं सद्धं न करेय्यं, अयं तित्तिरजनो न आगच्छेय्य, मयि पन सद्धं करोन्ते “जातको नो निसिन्नो”ति अयं बहु जनो आगच्छति, तं आगतागतं लुद्धो गहेत्वा जीवितक्खयं पापेन्तो मं पटिच्च निस्साय एतं पाणातिपातकम्मं फुसति पटिलभति विन्दति, तस्मिं मं पटिच्च कते पापे मम नु खो एतं पापन्ति एवं मे मनो सङ्कते परिसङ्कति कुक्कुच्चं आपज्जतीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो चतुत्थं गाथमाह —

७६. “न पटिच्चकम्मं फुसति, मनो चे नप्पदुस्सति ।
अप्पोस्सुक्कस्स भद्रस्स, न पापमुपलिम्पती”ति ॥

तस्सत्थो — यदि तव पापकिरियाय मनो न पदुस्सति, तन्निन्नो तप्पोनो तप्पभमारो न होति, एवं सन्ते लुद्धेन आयस्मन्तं पटिच्च कतम्पि पापकम्मं तं न फुसति न अल्लीयति, पापकिरियाय हि अप्पोस्सुक्कस्स निरालयस्स भद्रस्स परिसुद्धस्सेव सतो तव पाणातिपातचेतनाय अभावा तं पापं न उपलिम्पति, तव चित्तं न अल्लीयतीति ।

एवं महासत्तो तित्तिरं सज्जापेसि, सोपि तं निस्साय निक्कुक्कुच्चो अहोसि । लुद्धो पबुद्धो बोधिसत्तं वन्दित्वा पज्जरं आदाय पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा तित्तिरो राहुलो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तित्तिरजातकवण्णना नवमा ।

[३२०] १०. सुच्चजजातकवण्णना

सुच्चजं वत नच्चजीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सो किर “गामके उद्धारं साधेस्सामी”ति भरियाय सद्धिं तत्थ गन्त्वा साधेत्वा धनं आहरित्वा “पच्छा नेस्सामी”ति एकस्मिं कुले ठपेत्वा पुन सावत्थिं गच्छन्तो अन्तरामगे एकं पब्बतं अद्दस । अथ नं भरिया आह “सचे, सामि, अयं पब्बतो सुवण्णमयो भवेय्य, ददेय्यासि पन मे किञ्ची”ति । “कासि त्वं, न किञ्चि दस्सामी”ति । सा “याव थद्धहदयो वतायं, पब्बते सुवण्णमये जातेपि मय्हं किञ्चि न दस्सती”ति अनत्तमना अहोसि । ते जेतवनसमीपं आगन्त्वा “पानीयं पिविस्सामा”ति विहारं पविसित्वा पानीयं पिविंसु । सत्थापि पच्चूसकालेयेव तेसं सोतापत्तिफलस्स उपनिस्सयं दिस्वा आगमनं ओलोकयमानो गन्धकुटिपरिवेगे निसीदि छब्बण्णरस्मियो विस्सज्जेन्तो । तेपि पानीयं पिवित्वा आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदिसु । सत्था तेहि सद्धिं पटिसत्थारं कत्वा “कहं गतात्था”ति पुच्छि । “अम्हाकं गामके उद्धारं साधनत्थाय, भन्ते”ति । “किं, उपासिके तव सामिको तुय्हं हितं पटिकङ्कति, उपकारं ते करोती”ति । भन्ते, अहं इमस्मिं ससिनेहा, अयं पन मयि निस्सिनेहो, अज्ज मया पब्बतं दिस्वा “सचायं पब्बतो सुवण्णमयो अस्स, किञ्चि मे ददेय्यासी”ति वुत्तो “कासि त्वं, न किञ्चि दस्सामी”ति आह, एवं थद्धहदयो अयन्ति । “उपासिके, एवं नामेस वदति, यदा पन तव गुणं सरति, तदा सब्बिस्सरियं ते देती”ति वत्वा “कथेथ, भन्ते”ति तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स सब्बकिच्चकारको अमच्चो अहोसि । अथेकदिवसं राजा पुत्तं उपराजानं उपट्ठानं आगच्छन्तं दिस्वा “अयं मम अन्तेपुरे दुब्भेय्या”ति तं पक्कोसापेत्वा “तात, यावाहं जीवामि, ताव नगरे वसितुं न लच्छसि, अज्जत्थ वसित्वा ममच्चयेन रज्जं कारेही”ति आह । सो “साधू”ति पितरं वन्दित्वा जेट्ठभरियाय सद्धिं नगरा निक्खमित्वा पच्चन्तं गन्त्वा अरज्जं पविसित्वा पण्णसालं मापेत्वा वनमूलफलाफलेहि यापेन्तो वसि । अपरभागे राजा कालमकासि । उपराजा नक्खत्तं ओलोकेन्तो तस्स कालकतभावं जत्वा बाराणसिं आगच्छन्तो अन्तरामग्गे एकं पब्बतं अद्दस । अथ नं भरिया आह “सचे, देव, अयं पब्बतो सुवण्णमयो अस्स, ददेय्यासि मे किज्जी”ति । “कासि त्वं, न किज्जि दस्सामी”ति । सा “अहं इमस्मिं सिनेहं छिन्दितुं असक्कोन्ती अरज्जं पाविसिं, अयज्ज एवं वदति, अतिविय थद्धहदयो, राजा हुत्वापि एस मय्हं किं कल्याणं करिस्सती”ति अनत्तमना अहोसि । सो आगन्त्वा रज्जे पतिट्ठितो तं अगमहेसिट्ठाने ठपेसि, इदं यसमत्तकमेव अदासि । उत्तरि पन सक्कारसम्मानो नत्थि, तस्सा अत्थिभावम्पि न जानाति ।

बोधिसत्तो “अयं देवी इमस्स रज्जो उपकारिका दुक्खं अगणेत्वा अरज्जवासं वसि । अयं पनेतं अगणेत्वा अज्जाहि सद्धिं अभिरमन्तो विचरति, यथा एसा सब्बिस्सरियं लभति, तथा करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा एकदिवसं तं उपसङ्कमित्वा “महादेवि मयं तुम्हाकं सन्निका पिण्डपातमत्तम्पि न लभाम, कस्मा अम्हेसु पमज्जित्थ, अतिविय थद्धहदया अत्था”ति आह । “तात, सचाहं अत्तना लभेय्यं, तुय्हम्पि ददेय्यं, अलभमाना पन किं दस्सामि, राजापि मय्हं इदानि किं नाम दस्सति, सो अन्तरामग्गे ‘इमस्मिं पब्बते सुवण्णमये जाते मय्हं किज्जि दस्ससी’ति वुत्तो ‘कासि त्वं, न किज्जि दस्सामी’ति आह, सुपरिच्चजम्पि न परिच्चजी”ति । “किं पन रज्जो सन्निके इमं कथं कथेतुं सक्खिस्सथा”ति? “सक्खिस्सामि, ताता”ति । “तेन हि अहं रज्जो सन्निके ठितो पुच्छिस्सामि, तुम्हे कथेय्याथा”ति । “साधु, ताता”ति । बोधिसत्तो देविया रज्जो उपट्ठानं आगन्त्वा ठितकाले आह “ननु, अय्ये, मयं तुम्हाकं सन्निका किज्जि न लभामा”ति? “तात, अहं लभमाना तुय्हं ददेय्यं, अहमेव किज्जि न लभामि, अलभमाना तुय्हं किं दस्सामि, राजापि इदानि मय्हं किं नाम दस्सति, सो अरज्जतो आगमनकाले एकं पब्बतं दिस्वा ‘सचायं पब्बतो सुवण्णमयो अस्स, किज्जि मे ददेय्यासी’ति वुत्तो ‘कासि त्वं, न किज्जि दस्सामी’ति वदति, सुपरिच्चजम्पि न परिच्चजी”ति एतमत्थं दीपेन्ती पठमं गाथमाह —

७७. “सुच्चजं वत नच्चजि, वाचाय अददं गिरिं ।

किज्जि तस्सचजन्तस्स, वाचाय अदद पब्बत”न्ति ॥

तत्थ सुच्चजं वताति सुखेन चजितुं सक्कुण्येय्यम्पि न चजि । अददन्ति वचनमत्तेनापि पब्बतं अददमानो । किज्जि तस्सचजन्तस्साति तस्स नामेतस्स मया याचितस्स न चजन्तस्स किज्जि चजेय्य । वाचाय अदद पब्बतन्ति सचायं मया याचितो मम वचनेन सुवण्णमयम्पि होन्तं तं पब्बतं वाचाय अदद, वचनमत्तेन अदस्साति अत्थो ।

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथमाह —

७८. “यज्जि कयिरा तज्जि वदे, यं न कयिरा न तं वदे ।

अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता”ति ॥

तस्सत्थो — यदेव हि पण्डितो पुरिसो कायेन करेय्य, तं वाचाय वदेय्य । यं न कयिरा, न तं वदेय्य, दातुकामोव दम्मीति वदेय्य, न अदातुकामोति अधिप्पायो । किंकारणा? यो हि “दस्सामी”ति वत्वापि पच्छा न ददाति, तं अकरोन्तं केवलं मुसा भासमानं परिजानन्ति पण्डिता । अयं “दस्सामी”ति वचनमत्तमेव भासति, न पन देति, यज्जि खो पन

अदिन्नमि वचनमत्तेनेव दिन्नं होति, तं पुरेतरमेव लद्धं नाम भविस्सतीति एवं तस्स मुसावादिभावं परिजानन्ति पण्डिता, बाला पन वचनमत्तेनेव तुस्सन्तीति ।

तं सुत्वा देवी रज्जो अज्जलिं पग्गहेत्वा ततियं गाथमाह —

७९. “राजपुत्त नमो त्यत्थु, सच्चे धम्मे ठितो चसि ।
यस्स ते ब्यसनं पत्तो, सच्चस्मिं रमते मनो”ति ॥

तत्थ सच्चे धम्मेति वचीसच्चे च सभावधम्मे च । ब्यसनं पत्तोति यस्स तव रट्ठा पब्बाजनीयसङ्घातं ब्यसनं पत्तोपि मनो सच्चस्मियेव रमति ।

एवं रज्जो गुणकथं कथयमानाय देविया तं सुत्वा बोधिसत्तो तस्सा गुणकथं कथेन्तो चतुत्थं गाथमाह —

८०. “या दलिद्दी दलिद्वस्स, अट्ठा अट्ठस्स कित्तिम ।
सा हिस्स परमा भरिया, सहिरज्जस्स इत्थियो”ति ॥

तत्थ कित्तिमाति कित्तिसम्पन्नाति अत्थो । सा हिस्स परमाति या दलिद्वस्स सामिकस्स दलिद्वकाले सयम्पि दलिद्दी हुत्वा तं न परिच्चजति । अट्ठस्साति अट्ठकाले अट्ठा हुत्वा सामिकमेव अनुवत्तति, समानसुखदुक्खाव होति, सा हि तस्स परमा उत्तमा भरिया नाम । सहिरज्जस्स पन इस्सरिये ठितस्स इत्थियो नाम होन्तियेव, अनच्छरियमेव एतन्ति ।

एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो “अयं, महाराज, तुम्हाकं दुक्खितकाले अरज्जे समानदुक्खा हुत्वा वसि, इमिस्सा सम्मानं कातुं वट्ठती”ति देविया गुणं कथेसि । राजा तस्स वचनेन देविया गुणं सरित्वा “पण्डित, तव कथायाहं देविया गुणं अनुस्सरि”न्ति वत्वा तस्सा सब्बिस्सरियमदासि । “तयाहं देविया गुणं सरापितो”ति बोधिसत्तस्सपि महन्तं सक्कारं अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उभो जयम्पतिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु ।

तदा बाराणसिराजा अयं कुटुम्बिको अहोसि, देवी अयं उपासिका, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सुच्चजजातकवण्णना दसमा ।

पुचिमन्दवग्गो दुतियो ।

३. कुटिदूसकवग्गो

[३२१] १. कुटिदूसकजातकवण्णना

मनुस्सस्सेव ते सीसन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाकस्सपत्थेरस्स पण्णसालझापकं दहरभिक्षुं आरब्ध

कथेसि । वत्थु पन राजगहे समुद्धितं । तदा किर थेरो राजगहं निस्साय अरञ्जकुटियं विहरति, तस्स द्वे दहरा उपट्ठानं करोन्ति । तेसु एको थेरस्स उपकारको, एको दुब्बचो इतरेन कतं अत्तना कतसदिसं करोति । तेन मुखोदकादीसु उपट्ठापितेसु थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा “भन्ते, उदकं ठपितं, मुखं धोवथा”ति आदीनि वदति । तेन कालस्सेव वुट्ठाय थेरस्स परिवेणे सम्मट्ठे थेरस्स निक्खमनवेलाय इतो चितो च पहरन्तो सकलपरिवेणं अत्तना सम्मट्ठं विय करोति । वत्तसम्पन्नो चिन्तेसि “अयं दुब्बचो मया कतं अत्तना कतसदिसं करोति, एतस्स सठकम्मं पाकटं करिस्सामी”ति ।

तस्मिं अन्तोगामे भुत्वा आगन्त्वा निद्वायन्तेव न्हानोदकं तापेत्वा पिट्टिकोडुके ठपेत्वा अञ्जं अट्ठनाळिमत्तं उदकं उद्धने ठपेसि । इतरो पबुज्झित्वाव गन्त्वा उसुमं उट्ठहन्तं दिस्वा “उदकं तापेत्वा कोडुके ठपितं भविस्सती”ति थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, न्हानकोडुके उदकं ठपितं, न्हायथा”ति आह । थेरो ‘न्हायिस्सामी’ति तेन सद्धियेव आगन्त्वा कोडुके उदकं अदित्वा “कहं उदक”न्ति पुच्छि । सो वेगेन अगिसालं गन्त्वा तुच्छभाजने उळुङ्कं ओतारेसि, उळुङ्को तुच्छभाजनस्स तले पटिहतो “तता”ति सद्धमकासि । ततो पट्ठाय तस्स “उळुङ्कसद्धको”त्वेव नामं जातं ।

तस्मिं खणे इतरो पिट्टिकोडुकतो उदकं आहरित्वा “न्हायथ, भन्ते”ति आह । थेरो न्हत्वा आवज्जेन्तो उळुङ्कसद्धकस्स दुब्बचभावं जत्वा तं सायं थेरुपट्ठानं आगतं ओवदि “आवुसो, समणेन नाम अत्तना कतमेव ‘कतं मे’ति वत्तुं वट्ठति, अञ्जथा सम्पजानमुसावादो होति, इतो पट्ठाय एवरूपं मा अकासी”ति । सो थेरस्स कुज्झित्वा पुनदिवसे थेरेन सद्धिं पिण्डाय गामं न पाविसि । थेरो इतरेनेव सद्धिं पाविसि । उळुङ्कसद्धकोपि थेरस्स उपट्ठाककुलं गन्त्वा “भन्ते, थेरो कह”न्ति वुत्ते “अफासुकेन विहारेयेव निसिन्तो”ति वत्वा “किं, भन्ते, लद्धुं वट्ठती”ति वुत्ते “इदञ्चिदञ्च देथा”ति गहेत्वा अत्तनो रुचितट्ठानं गन्त्वा भुज्झित्वा विहारं अगमासि ।

पुनदिवसे थेरो तं कुलं गन्त्वा निसीदि । मनुस्सेहि “किं, भन्ते, अय्यस्स अफासुकं, हिय्यो किरत्थ विहारेयेव निसिन्ना, असुकदहरस्स हत्थे आहारं पेसयिम्ह, परिभुत्तो अय्येना”ति वुत्ते थेरो तुण्हीभूतोव भत्तकिच्चं कत्वा विहारं गन्त्वा सायं थेरुपट्ठानकाले आगतं आमन्तेत्वा “आवुसो, असुकगामे नाम असुककुले ‘थेरस्स इदञ्चिदञ्च लद्धुं वट्ठती’ति विज्जापेत्वा किर ते भुत्त”न्ति वत्वा “विज्जति नाम न वट्ठति, मा पुन एवरूपं अनाचारं चरा”ति आह । सो एत्तकेन थेरे आघातं बन्धित्वा “अयं हिय्योपि उदकमत्तं निस्साय मया सद्धिं कलहं करि, इदानि पनस्स उपट्ठाकानं गेहे मया भत्तमुट्ठि भुत्ताति असहन्तो पुन कलहं करोति, जानिस्सामिस्स कत्तब्बयुत्तक”न्ति पुनदिवसे थेरे पिण्डाय पविट्ठे मुग्गरं गहेत्वा परिभोगभाजनानि भिन्दित्वा पण्णसालं ज्ञापेत्वा पलायि । सो जीवमानोव मनुस्सपेतो हुत्वा सुस्सित्वा कालं कत्वा अवीचिमहानिरये निब्बत्ति । सो तेन कतो अनाचारो महाजनस्स मज्झे पाकटो जातो ।

अथेकच्चे भिक्खू राजगहा सावत्थिं गन्त्वा सभागट्ठाने पत्तचीवरं पटिसामेत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा निसीदिसु । सत्था तेहि सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा “कुतो आगतत्था”ति पुच्छि । “राजगहा, भन्ते”ति । “को तत्थ ओवाददायको आचरियो”ति । “महाकस्सपत्थेरो, भन्ते”ति । “सुखं, भिक्खवे, कस्सपस्सा”ति । “आम, भन्ते, थेरस्स सुखं, सद्धिविहारिको पनस्स ओवादे दिन्ने कुज्झित्वा थेरस्स पण्णसालं ज्ञापेत्वा पलायीति । तं सुत्वा सत्था “भिक्खवे, कस्सपस्स एवरूपेन बालेन सद्धिं चरणतो एकचरियाव सेय्यो”ति वत्वा इमं धम्मपदे गाथमाह —

“चरञ्चे नाधिगच्छेय्य, सेय्यं सदिसमत्तनो ।

एकचरियं दळ्हं कयिरा, नत्थि बाले सहायता”ति ॥ (ध० प० ६१) ।

इदञ्च पन वत्वा पुन ते भिक्खू आमन्तेत्वा “न, भिक्खवे, इदानेव सो कुटिदूसको, पुब्बेपि कुटिदूसकोयेव, न च इदानेव ओवाददायकस्स कुञ्जति, पुब्बेपि कुञ्जयेवा”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सिङ्गिलसकुणयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो अत्तनो मनापं अनोवस्सकं कुलावकं कत्वा हिमवन्तपदेसे वसति । अथेको मक्कटो वस्सकाले अच्छिन्नधारे देवे वस्सन्ते सीतपीळितो दन्ते खादन्तो बोधिसत्तस्स अविदूरे निसीदि । बोधिसत्तो तं तथा किलमन्तं दिस्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

८१. “मनुस्सस्सेव ते सीसं, हत्थपादा च वानर ।
अथ केन नु वण्णेन, अगारं ते न विज्जती”ति ॥

तत्थ वण्णेनाति कारणेन । अगारन्ति तव निवासगेहं केन कारणेन नत्थीति पुच्छि ।

तं सुत्वा वानरो दुतियं गाथमाह —

८२. “मनुस्सस्सेव मे सीसं, हत्थपादा च सिङ्गिल ।
याहु सेट्ठा मनुस्सेसु, सा मे पज्जा न विज्जती”ति ॥

तत्थ सिङ्गिलाति तं सकुणं नामेनालपति । याहु सेट्ठा मनुस्सेसूति या मनुस्सेसु सेट्ठाति कथेन्ति, सा मम विचारणपज्जा नत्थि । सीसहत्थपादकायबलानि हि लोके अप्पमाणं, विचारणपज्जाव सेट्ठा, सा मम नत्थि, तस्मा मे अगारं न विज्जतीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो इतरं गाथाद्वयमाह —

८३. “अनवट्टितचित्तस्स, लहुचित्तस्स दुब्भिनो ।
निच्चं अद्धुवसीलस्स, सुखभावो न विज्जति ॥

८४. “सो करस्सु आनुभावं, वीतिवत्तस्सु सीलियं ।
सीतवातपरित्ताणं, करस्सु कुटवं कपी”ति ॥

तत्थ अनवट्टितचित्तस्साति अप्पटिट्टितचित्तस्स । दुब्भिनोति मित्तदुब्भिस्स । अद्धुवसीलस्साति न सब्बकालं सीलरक्खकस्स । सो करस्सु आनुभावन्ति सो त्वं सम्म मक्कट पज्जाय उप्पादनत्थं आनुभावं बलं उपायं करोहि । वीतिवत्तस्सु सीलियन्ति अत्तनो दुस्सीलभावसङ्घातं सीलियं अतिक्कमित्वा सीलवा होति । कुटवं कपीति सीतवातस्स परित्ताणसमत्थं अत्तनो कुटवं कुलावकं एकं वसनागारकं करोहीति ।

मक्कटो चिन्तेसि “अयं ताव अत्तनो अनोवस्सकट्टाने निसिन्नभावेन मं परिभासति, न निसीदापेस्सामि नं इमस्मिं कुलावके”ति । ततो बोधिसत्तं गण्हितुकामो पक्खन्दि, बोधिसत्तो उप्पत्तित्वा अज्जत्थ गतो । मक्कटो कुलावकं विद्धंसेत्वा चुण्णविचुण्णं कत्वा पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मक्कटो कुटिझापको अहोसि, सिङ्गिलसकुणो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुटिदूसकजातकवण्णना पठमा ।

[३२२] २. दुहुभजातकवण्णना

दुहुभायति भदन्तेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतिथिये आरब्ध कथेसि । तिथिया किर जेतवनस्स समीपे तस्मिं तस्मिं ठाने कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेन्ति, पञ्चातपं तपेन्ति, नानप्पकारं मिच्छातपं चरन्ति । अथ सम्बहुला भिक्खू सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा जेतवनं आगच्छन्ता अन्तरामगगे ते दिस्वा गन्त्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा “अत्थि नु खो, भन्ते, अज्जतिथियानं वतसमादाने सारो”ति पुच्छिंसु । सत्था “न, भिक्खवे, तेसं वतसमादाने सारो वा विसेसो वा अत्थि, तज्जि निघंसियमानं उपपरिक्खियमानं उक्कारभूमिमग्गसदिसं ससकस्स दुहुभसदिसं होती”ति वत्वा “दुहुभसदिसभावमस्स मयं न जानाम, कथेथ नो, भन्ते”ति तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहयोनिं निवृत्तित्वा वयप्पत्तो अरज्जे पटिवसति । तदा पन पच्छिमसमुद्दसमीपे बेलुवमिस्सकतालवनं होति । तत्रेको ससको बेलुवरुक्खमूले एकस्स तालगच्छस्स हेट्ठा वसति । सो एकदिवसं गोचरं आदाय आगन्त्वा तालपण्णस्स हेट्ठा निपन्नो चिन्तेसि “सचे अयं पथवी संवट्ठेय्य, कहं नु खो गमिस्सामी”ति । तस्मिं खणे एकं बेलुवपक्कं तालपण्णस्स उपरि पति । सो तस्स सद्देन “अद्धा पथवी संवट्ठती”ति उप्पतित्वा पच्छतो अनोलोकेन्तोव पलायि । तं मरणभयभीतं वेगेन पलायन्तं अज्जो ससको दिस्वा पुच्छि “किं भो, अतिविय भीतो पलायसी”ति । “मा पुच्छि, भो”ति । सो “किं भो, किं भो”ति पच्छतो धावतेव । इतरो निवृत्तित्वा अनोलोकेन्तोव “एत्थ पथवी संवट्ठती”ति आह । सोपि तस्स पच्छतो पलायि । एवं तमज्जो अद्दस, तमज्जोति एवं ससकसहस्सं एकतो हुत्वा पलायि । ते एकोपि मिगो दिस्वा एकतो हुत्वा पलायि । एको सूकरो, एको गोकण्णो, एको महिंसो, एको गवयो, एको खग्गो, एको ब्यग्घो, एको सीहो, एको हत्थी दिस्वा “किमेत”न्ति पुच्छित्वा “एत्थ पथवी संवट्ठती”ति वृत्ते पलायि । एवं अनुक्कमेन योजनमत्तं तिरच्छानबलं अहोसि ।

तदा बोधिसत्तो तं बलं पलायन्तं दिस्वा “किमेत”न्ति पुच्छित्वा “एत्थ पथवी संवट्ठती”ति सुत्वा चिन्तेसि “पथवीसंवट्ठनं नाम न कदाचि अत्थि, अद्धा एतेसं किञ्चि दुस्सुतं भविस्सति, मयि खो पन उस्सुक्कं अनापज्जन्ते सब्बे नस्सिस्सन्ति, जीवितं नेसं दस्सामी”ति सीहवेगेन पुरतो पब्बतपादं गन्त्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदि । ते सीहभयतज्जिता निवृत्तित्वा पिण्डिता अट्ठंसु । सीहो तेसं अन्तरं पविसित्वा “किमत्थं पलायथा”ति पुच्छि । “पथवी संवट्ठती”ति । “केन संवट्ठमाना दिट्ठा”ति? “हत्थी जानन्ती”ति । हत्थी पुच्छि । ते “मयं न जानाम, सीहा जानन्ती”ति वदिंसु, सीहापि “मयं न जानाम, ब्यग्घा जानन्ती”ति, ब्यग्घापि “मयं न जानाम, खग्गा जानन्ती”ति, खग्गापि “गवया जानन्ती”ति, गवयापि “महिंसा जानन्ती”ति, महिंसापि “गोकण्णा जानन्ती”ति, गोकण्णापि “सूकरा जानन्ती”ति, सूकरापि “मिगा जानन्ती”ति, मिगापि “मयं न जानाम, ससका जानन्ती”ति, ससकेसु पुच्छियमानेसु “अयं कथेती”ति तं ससकं दस्सेसुं । अथ नं “एवं किर, सम्म, पस्ससि पथवी संवट्ठती”ति पुच्छि । “आम, सामि मया दिट्ठा”ति । “कत्थ वसन्तो पस्ससी”ति? “पच्छिमसमुद्दसमीपे बेलुवमिस्सकतालवने वसामि । अहज्जि तत्थ बेलुवरुक्खमूले तालगच्छे तालपण्णस्स हेट्ठा निपन्नो चिन्तेसि “सचे पथवी संवट्ठति, कहं गमिस्सामी”ति, अथ तङ्कणज्जेव पथविया संवट्ठनसदं सुत्वा पलातोम्ही”ति ।

सीहो चिन्तेसि “अद्धा तस्स तालपण्णस्स उपरि बेलुवपक्कं पतित्वा दुहुभायनसदमकासि, स्वायं तं सदं सुत्वा

‘पथवी संवट्ती’ति सज्जं उप्पादेत्वा पलायि, तथतो जानिस्सामी’ति । सो तं ससकं गहेत्वा महाजनं अस्सासेत्वा “अहं इमिना दिट्ठुद्वाने पथविया संवट्ठनभावं वा असंवट्ठनभावं वा तथतो जानित्वा आगमिस्सामि, याव ममागमना तुम्हे एत्थेव होथा”ति ससकं पिट्ठियं आरोपेत्वा सीहवेगेन पक्खन्दित्वा तालवने ससकं ओतारेत्वा “एहि तया दिट्ठुद्वानं दस्सेही”ति आह । “न विसहामि सामी”ति । “एहि मा भायी”ति । सो बेलुवरुक्खं उपसङ्कमितुं असक्कोन्तो अविदूरे ठत्वा “इदं सामि दुट्ठुभायनद्वान”न्ति वत्वा पठमं गाथमाह —

८५. “दुट्ठुभायति भदन्ते, यस्मिं देसे वसामहं ।
अहम्पेतं न जानामि, किमेतं दुट्ठुभायती”ति ॥

तत्थ दुट्ठुभायतीति दुट्ठुभसद्वं करोति । भदन्तेति भदं तव अत्थु । किमेतन्ति यस्मिं पदेसे अहं वसामि, तत्थ दुट्ठुभायति, अहम्पि न जानामि “किं वा एतं दुट्ठुभायति, केन वा कारणेन दुट्ठुभायति, केवलं दुट्ठुभायनसद्वं अस्सोसि”न्ति ।

एवं वुत्ते सीहो बेलुवरुक्खमूलं गन्त्वा तालपण्णस्स हेट्ठा ससकेन निपन्नद्वानज्जेव तालपण्णमत्थके पतितं बेलुवपक्कज्ज दिस्वा पथविया असंवट्ठनभावं तथतो जानित्वा ससकं पिट्ठियं आरोपेत्वा सीहवेगेन खिप्पं मिगसङ्खानं सन्तिकं गन्त्वा सब्बं पवत्तिं आरोचेत्वा “तुम्हे मा भायथा”ति मिगगणं अस्सासेत्वा विस्सज्जेसि । सचे हि तदा बोधिसत्तो न भवेय्य, सब्बे समुद्वं पविसित्वा नस्सेय्युं । बोधिसत्तं पन निस्साय सब्बे जीवितं लभिसूति ।

८६. “बेलुवं पतितं सुत्वा, दुट्ठुभन्ति ससो जवि ।
ससस्स वचनं सुत्वा, सन्तत्ता मिगवाहिनी ॥

८७. “अप्पत्वा पदविज्जाणं, परघोसानुसारिनो ।
पनादपरमा बाला, ते होन्ति परपत्तिया ॥

८८. “ये च सीलेन सम्पन्ना, पज्जायूपसमे रता ।
आरका विरता धीरा, न होन्ति परपत्तिया”ति ॥ —

इमा तिस्सो अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ बेलुवन्ति बेलुवपक्कं । दुट्ठुभन्तीति एवं सद्वं कुरुमानं । सन्तत्ताति उत्रस्ता । मिगवाहिनीति अनेकसहस्ससङ्खा मिगसेना । पदविज्जाणन्ति विज्जाणपदं, सोतविज्जाणकोट्टासं अपापुणित्वाति अत्थो । ते होन्ति परपत्तियाति ते परघोसानुसारिनो तमेव परघोससङ्खातं पनादं “परम”न्ति मज्जमाना बाला अन्धपुथुज्जना विज्जाणपदस्स अप्पत्तयाय परपत्तियाव होन्ति, परेसं वचनं सद्वहित्वा यं वा तं वा करोन्ति ।

सीलेनाति अरियमग्गेन आगतसीलेन सम्पन्नागता । पज्जायूपसमे रताति मग्गेनेव आगतपज्जाय किलेसूपसमे रता, यथा वा सीलेन, एवं पज्जायपि सम्पन्ना, किलेसूपसमे रतातिपि अत्थो । आरका विरता धीराति पापकिरियतो आरका विरता पण्डिता । न होन्तीति ते एवरूपा सोतापन्ना पापतो ओरतभावेन किलेसूपसमे अभिरतभावेन च एकवारं मग्गजाणेन पटिविद्धधम्मा अज्जेसं कथेन्तानम्पि न सद्वहन्ति न गणहन्ति । कस्मा? अत्तनो पच्चक्खत्ताति । तेन वुत्तं —

“अस्सद्धो अकतञ्जू च, सन्धिच्छेदो च यो नरो ।
हतावकासो वन्तासो, स वे उत्तमपोरिसो”ति ॥ (ध० प० ९७) ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सीहो अहमेव अहोसि”न्ति ।

दुहुभजातकवण्णना दुतिया ।

[३२३] ३. ब्रह्मदत्तजातकवण्णना

द्वयं याचनकोति इदं सत्था आळविं निस्साय अग्गाळवे चेति ये विहरन्तो कुटिकारसिक्खापदं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन हेट्ठा मणिकण्ठजातके (जा० १.३.७ आदयो) आगतमेव । इध पन सत्था “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, याचनबहुला विज्जत्तिबहुला विहरथा”ति वत्त्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते ते भिक्खू गरहित्वा “भिक्खवे, पोराणकपण्डिता पथविस्सरेन रज्जा पवारितापि पण्णच्छत्तञ्च एकपटलिकं उपाहनयुगञ्च याचितुकामा हिरोत्तप्पभेदनभयेन महाजनमज्झे अकथेत्वा रहो कथयिंसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कपिलरट्टे उत्तरपञ्चालनगरे उत्तरपञ्चालराजे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं निगमगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा अपरभागे तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्ते उज्जाचरियाय वनमूलफलाफलेन यापेन्तो चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं विचरन्तो उत्तरपञ्चालनगरं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे भिक्खं परियेसमानो नगरं पविसित्वा राजद्वारं सम्पापुणि । राजा तस्साचारे च विहारे च पसीदित्वा महातले निसीदापेत्वा राजारहं पणीतभोजनं भोजेत्वा पटिज्जं गहेत्वा उय्यानेयेव वसापेसि । सो निबद्धं राजघरेयेव भुज्जन्तो वस्सानस्स अच्चयेन हिमवन्तमेव गन्तुकामो हुत्वा चिन्तेसि “मय्हं मग्गं गच्छन्तस्स एकपटलिका उपाहना चेव पण्णच्छत्तञ्च लद्धं वट्ठति, राजानं याचिस्सामी”ति । सो एकदिवसं राजानं उय्यानं आगन्त्वा वन्दित्वा निसिन्नं दिस्वा “उपाहनञ्च छत्तञ्च याचिस्सामी”ति चिन्तेत्वा पुन चिन्तेसि “परं ‘इमं नाम देही’ति याचन्तो रोदति नाम, परोपि ‘नत्थी’ति वदन्तो पटिरोदति नाम, ‘मा खो पन मं रोदन्तं महाजनो अद्दस, मा राजान’न्ति रहो पटिच्छन्नट्टाने उभोपि रोदित्वा तुण्ही भविस्सामी”ति । अथ नं “महाराज, रहो पच्चासीसामी”ति आह । राजा तं सुत्वा राजपुरिसे अपसक्कि । बोधिसत्तो “सचे मयि याचन्ते राजा न दस्सति, मेत्ति नो भिज्जिस्सति, तस्मा न याचिस्सामी”ति तं दिवसं नामं गहेतुं असक्कोन्तो “गच्छ, ताव, महाराज, पुनेकदिवसं जानिस्सामी”ति आह ।

पुनेकदिवसं रज्जो उय्यानं आगतकाले तथेव पुन तथेवाति एवं याचितुं असक्कोन्तस्सेव द्वादस संवच्छरानि अतिक्कन्तानि । ततो राजा चिन्तेसि “मय्हं अय्यो ‘महाराज, रहो पच्चासीसामी’ति वत्त्वा परिसाय अपगताय किञ्चि वत्तुं न विसहति, वत्तुकामस्सेवस्स द्वादस वस्सानि अतिक्कन्तानि, चिरं खो पनस्स ब्रह्मचरियं चरन्तस्स उक्कण्ठित्वा भोगे भुज्जितुकामो रज्जं पच्चासीसति मज्जे, रज्जस्स पन नामं गहेतुं असक्कोन्तो तुण्ही होति, अज्ज दानिस्साहं रज्जं आदिं कत्वा यं इच्छति, तं दस्सामी”ति । सो उय्यानं गन्त्वा वन्दित्वा निसिन्नो बोधिसत्तेन “रहो पच्चासीसामी”ति वुत्ते परिसाय अपगताय तं किञ्चि वत्तुं असक्कोन्तं आह “तुम्हे द्वादस वस्सानि ‘रहो पच्चासीसामी’ति वत्त्वा रहो लद्धापि किञ्चि वत्तुं न सक्कोथ, अहं वो रज्जं आदिं कत्वा सब्बं पवारेमि, निब्भया हुत्वा यं वो रुच्चति, तं याचथा”ति । “महाराज, यमहं याचामि, तं दस्ससी”ति? “दस्सामि, भन्ते”ति । “महाराज, मय्हं मग्गं गच्छन्तस्स एकपटलिका उपाहना च पण्णच्छत्तञ्च लद्धं वट्ठति”ति । “एत्तकं, भन्ते, तुम्हे द्वादस संवच्छरानि याचितुं न सक्कोथा”ति । “आम, महाराजा”ति । “किंकारणा, भन्ते, एवमकत्था”ति । “महाराज, ‘इमं नाम मे देही’ति याचन्तो रोदति नाम, ‘नत्थी’ति वदन्तो पटिरोदति नाम । ‘सचे त्वं

मया याचितो न ददेय्यासि, तं नो रोदितपटिरोदितं नाम महाजनो मा पस्सतू'ति एतदत्थं रहो पच्चासीसामी'ति वत्वा आदितो तिस्सो गाथा अभसि —

८९. “द्वयं याचनको राज, ब्रह्मदत्त निगच्छति ।
अलाभं धनलाभं वा, एवंधम्मा हि याचना ॥

९०. “याचनं रोदनं आहु, पञ्चालानं रथेसभ ।
यो याचनं पच्चक्खाति, तमाहु पटिरोदनं ॥

९१. “मा मद्दसंसु रोदन्तं, पञ्चाला सुसमागता ।
तुवं वा पटिरोदन्तं, तस्मा इच्छामहं रहो'ति ॥

तत्थ राज ब्रह्मदत्ताति द्वीहिपि राजानं आलपति । निगच्छतीति लभति विन्दति । एवंधम्माति एवंसभावा । आहूति पण्डिता कथेन्ति । पञ्चालानं रथेसभाति पञ्चालरट्टस्स इस्सर रथपवर । यो याचनं पच्चक्खातीति यो पन यं याचनकं “नत्थी'ति पटिक्खपति । तमाहूति तं पटिक्खपनं “पटिरोदन'न्ति वदन्ति । मा मद्दसंसूति तव रट्टवासिनो पञ्चाला सुसमागता मं रोदन्तं मा अद्दसंसूति ।

राजा बोधिसत्तस्स गारवलक्खणे पसीदित्वा वरं ददमानो चतुत्थं गाथमाह —

९२. “ददामि ते ब्राह्मण रोहिणीनं, गवं सहस्सं सह पुङ्गवेन ।
अरियो हि अरियस्स कथं न दज्जा, सुत्वान गाथा तव धम्मयुत्ता'ति ॥

तत्थ रोहिणीनन्ति रत्तवण्णानं । अरियोति आचारसम्पन्नो । अरियस्साति आचारसम्पन्नस्स । कथं न दज्जाति केन कारणेन न ददेय्य । धम्मयुत्ताति कारणयुत्ता ।

बोधिसत्तो पन “नाहं, महाराज, वत्थुकामेहि अत्थिको, यं अहं याचामि, तदेव मे देही'ति एकपटलिका उपाहना च पण्णच्छत्तञ्च गहेत्वा “महाराज, अप्पमत्तो होहि, दानं देहि, सीलं रक्खाहि, उपोसथकम्मं करोही'ति राजानं ओवदित्वा तस्स याचन्तस्सेव हिमवन्तमेव गतो । तत्थ अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि'न्ति ।

ब्रह्मदत्तजातकवण्णना ततिया ।

[३२४] ४. चम्मसाटकजातकवण्णना

कल्याणरूपो वतयन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चम्मसाटकं नाम परिब्बाजकं आरब्ध कथेसि । तस्स किर चम्ममेव निवासनञ्च पारुपनञ्च होति । सो एकदिवसं परिब्बाजकारामा निक्खमित्वा सावत्थियं भिक्खाय चरन्तो एळकानं युज्जनद्वानं सम्पापुणि । एळको तं दिस्वा पहरितुकामो ओसक्कि । परिब्बाजको “एस मय्हं अपचिंतिं दस्सेती'ति न

पटिक्कमि । एळको वेगेनागन्त्वा तं ऊरुम्हि पहरित्वा पातेसि । तस्स तं असन्तपग्गहणकारणं भिक्खुसङ्घे पाकटं अहोसि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, चम्मसाटकपरिब्बाजको असन्तपग्गहं कत्वा विनासं पत्तो”ति सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस असन्तपग्गहं कत्वा विनासं पत्तोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं वाणिजकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो वणिज्जं करोति । तदा एको चम्मसाटकपरिब्बाजको बाराणसियं भिक्खाय चरन्तो एळकानं युज्जनट्टानं पत्वा एळकं ओसक्कन्तं दिस्वा “अपचितिं मे करोती”ति सज्जाय अपटिक्कमित्वा “इमेसं एत्तकानं मनुस्सानं अन्तरे अयं एको एळको अम्हाकं गुणं जानाती”ति तस्स अज्जलिं पग्गहेत्वा ठितोव पठमं गाथमाह —

१३. “कल्याणरूपो वतयं चतुप्पदो, सुभद्वको चेव सुपेसलो च ।
यो ब्राह्मणं जातिमन्तूपपन्नं, अपचायति मेण्डवरो यसस्सी”ति ॥

तत्थ कल्याणरूपोति कल्याणजातिको । सुपेसलोति सुट्ठु पियसीलो । जातिमन्तूपपन्नन्ति जातिया च मन्तेहि च सम्पन्नं । यसस्सीति वण्णभणनमेतं ।

तस्मिं खणे आपणे निसिन्नो पण्डितवाणिजो तं परिब्बाजकं निसेधेन्तो दुतियं गाथमाह —

१४. “मा ब्राह्मण इत्तरदस्सनेन, विस्सासमापज्जि चतुप्पदस्स ।
दळ्हण्णहारं अभिक्कमानो, अवसक्कती दस्सति सुप्पहार”न्ति ॥

तत्थ इत्तरदस्सनेनाति खणिकदस्सनेन ।

तस्स पण्डितवाणिजस्स कथेन्तस्सेव सो मेण्डको वेगेनागन्त्वा ऊरुम्हि पहरित्वा तं तत्थेव वेदनाप्पत्तं कत्वा पातेसि । सो परिदेवमानो निपज्जि । सत्था तं कारणं पकासेन्तो ततियं गाथमाह —

१५. “ऊरुट्ठि भगं वट्ठितो खारिभारो, सब्बज्च भण्डं ब्राह्मणस्स भिन्नं ।
उभोपि बाहा पग्गह् कन्दति, अतिधावथ हज्जते ब्रह्मचारी”ति ॥

तस्सत्थो — भिक्खवे, तस्स परिब्बाजकस्स ऊरुट्ठिकं भगं, खारिभारो वट्ठितो पवट्ठितो, तस्मिं पवट्ठमाने यं तत्थ तस्स ब्राह्मणस्स उपकरणभण्डं, तम्पि सब्बं भिन्नं, सोपि उभो बाहा उक्खिपित्वा परिवारेत्वा ठितपरिसं सन्धाय “अभिधावथ, हज्जते ब्रह्मचारी”ति वदन्तो कन्दति रोदति परिदेवतीति ।

परिब्बाजको चतुत्थं गाथं आह —

१६. “एवं सो निहतो सेति, यो अपूजं पसंसति ।
यथाहमज्ज पहतो, हतो मेण्डेन दुम्मती”ति ॥

तत्थ अपूजन्ति अपूजनीयं। यथाहमज्जाति यथा अहं अज्ज असन्तपग्गहं कत्वा ठितो मेण्डेन दळ्हप्पहारेन पहतो एत्थेव मारितो। दुम्मतीति दुप्पज्जो। एवं यो अज्जोपि असन्तपग्गहं करिस्सति, सोपि अहं विय दुक्खं अनुभविस्सतीति सो परिदेवन्तो तत्थेव जीवितक्खयं पत्तोति।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा चम्मसाटको एतरहि चम्मसाटको अहोसि, पण्डितवाणिजो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

चम्मसाटकजातकवण्णना चतुत्था।

[३२५] ५. गोधराजजातकवण्णना

समणं तं मज्जमानोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकं भिक्खुं आरब्भ कथेसि। वत्थु हेट्ठा वित्थारितमेव। इधापि भिक्खू तं भिक्खुं आनेत्वा “अयं, भन्ते, भिक्खु कुहको”ति सत्थु दस्सेसुं। सत्था “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपेस कुहकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गोधयोनिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कायबलेन सम्पन्नो अरज्जे वसति। एको दुसीलतापसोपि तस्स अविदूरे पण्णसालं मापेत्वा वासं कप्पेसि। बोधिसत्तो गोचराय चरन्तो तं दिस्वा “सीलवन्ततापसस्स पण्णसाला भविस्सती”ति तत्थ गन्त्वा तं वन्दित्वा अत्तनो वसनट्टानमेव गच्छति। अथेकदिवसं सो कूटतापसो उपट्ठाककुले सम्पादितं मधुरमंसं लभित्वा “किं मंसं नामेत”न्ति पुच्छित्वा “गोधमंस”न्ति सुत्वा रसतण्हाय अभिभूतो “मय्हं अस्समपदं निबद्धं आगच्छमानं गोधं मारेत्वा यथारुचि पचित्वा खादिस्सामी”ति सप्पिदधिकटुकभण्डादीनि गहेत्वा तत्थ गन्त्वा मुग्गरं गहेत्वा कासावेन पटिच्छादेत्वा बोधिसत्तस्स आगमनं ओलोकेन्तो पण्णसालद्वारे उपसन्तूपसन्तो विय निसीदि।

सो आगन्त्वा तं पदुट्ठिन्द्रियं दिस्वा “इमिना अम्हाकं सजातिकमंसं खादितं भविस्सति, परिग्गणिहस्सामि न”न्ति अधोवाते ठत्वा सरीरगन्धं घायित्वा सजातिमंसस्स खादितभावं जत्वा तापसं अनुपगम्म पटिक्कमित्वा चरि। तापसोपि तस्स अनागमनभावं जत्वा मुग्गरं खिपि, मुग्गरो सरीरे अपतित्वा नङ्गुट्ठकोटिं पापुणि। तापसो “गच्छ विरद्धोस्मी”ति आह। बोधिसत्तो “मं ताव विरद्धोसि, चत्तारो पन अपाये न विरद्धोसी”ति वत्वा पलायित्वा चङ्कमनकोटियं ठितं वम्मिकं पविसित्वा अज्जेन छिद्देन सीसं नीहरित्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो द्वे गाथा अभसि —

९७. “समणं तं मज्जमानो, उपगच्छिमसज्जतं।

सो मं दण्डेन पाहासि, यथा अस्समणो तथा॥

९८. “किं ते जटाहि दुम्मेध, किं ते अजिनसाटिया।

अब्भन्तरं ते गहनं, बाहिरं परिमज्जसी”ति॥

तत्थ असज्जतन्ति अहं कायादीहि असज्जतं अस्समणमेव समानं तं “समणो एसो”ति समितपापताय समणं मज्जमानो उपगच्छिं। पाहासीति पहरि। अजिनसाटियाति एकंसं कत्वा पारुतेन अजिनचम्मेन तुय्हं को अत्थो। अब्भन्तरं ते गहनन्ति तव सरीरब्भन्तरं विसपूरा विय अलाबु, गूथपूरो विय आवाटो, आसीविसपूरो विय वम्मिको किलेसगहनं। बाहिरन्ति केवलं बहिसरीरं परिमज्जसि, तं अन्तोफरुसताय बहिमट्ठताय हत्थिलण्डं विय अस्सलण्डं विय च होतीति।

तं सुत्वा तापसो ततियं गाथमाह —

१९. “एहि गोध निवत्तस्सु, भुञ्ज सालीनमोदनं ।
तेलं लोणञ्च मे अत्थि, पहूतं मय्ह पिप्फली”ति ॥

तत्थ पहूतं मय्ह पिप्फलीति न केवलं सालीनमोदनं तेललोणमेव, हिङ्गुजीरकसिङ्गिवेरलसुणमरिचपिप्फलपिप्फलेभेदं कटुकभण्डमि मय्हं बहु अत्थि, तेनाभिसङ्घतं सालीनमोदनं भुञ्जाहीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो चतुत्थं गाथमाह —

१००. “एस भिय्यो पवेक्खामि, वम्मिकं सतपोरिसं ।
तेलं लोणञ्च कित्तेसि, अहितं मय्ह पिप्फली”ति ॥

तत्थ पवेक्खामीति पविसिस्सामि । अहितन्ति यं एतं तव कटुकभण्डसङ्घातं पिप्फल, एतं मय्हं अहितं असप्पायन्ति ।

एवञ्च पन वत्वा “अरे, कूटजटिल, सचे इध वसिस्ससि, गोचरगामे मनुस्सेहेव तं ‘अयं चोरो’ति गाहापेत्वा विप्पकारं पापेस्सामि, सीधं पलायस्सू”ति सन्तज्जेसि । कूटजटिलो ततो पलायि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटजटिलो अयं कुहकभिक्षु अहोसि, गोधराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गोधराजजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३२६] ६. कक्कारुजातकवण्णना

कायेन यो नावहरेति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । तस्स हि सङ्घं भिन्दित्वा गतस्स अगगसावकेहि सङ्घि परिसाय पक्कन्ताय उण्हं लोहितं मुखतो उगगञ्छि । अथ भिक्षू धम्मसभायं कथं समुद्वापेसुं “आवुसो, देवदत्तो मुसावादं कत्वा सङ्घं भिन्दित्वा इदानि गिलानो हुत्वा महादुक्खं अनुभोती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपेस मुसावादीयेव, न चेस इदानेव मुसावादं कत्वा महादुक्खं अनुभोति, पुब्बेपि अनुभोसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तावतिसभवने अज्जतरो देवपुत्तो अहोसि । तेन खो पन समयेन बाराणसियं महाउस्सवो अहोसि । बहू नागा च सुपण्णा च भूमट्टका च देवा आगन्त्वा उस्सवं ओलोकयिंसु । तावतिसभवनतोपि चत्तारो देवपुत्ता कक्कारुणि नाम दिब्बपुप्फानि तेहि कतचुम्बटकं पिळ्ळित्वा उस्सवदस्सनं आगमिंसु । द्वादसयोजनिकं बाराणसिनगरं तेसं पुप्फानं गन्धेन एकगन्धं अहोसि । मनुस्सा “इमानि पुप्फानि केन पिळ्ळित्तानी”ति उपधारेन्ता विचरन्ति । ते देवपुत्ता “अम्हे एते उपधारेन्ती”ति जत्वा राजङ्गणे उप्पतित्वा महन्तेन देवानुभावेन आकासे अट्ठंसु । महाजनो सन्नपति, राजापि सङ्घि उपराजादीहि अगमासि । अथ ने “कतरदेवलोकतो, सामि, आगच्छथा”ति पुच्छिंसु । “तावतिसदेवलोकतो आगच्छामा”ति । “केन कम्मेन आगतत्था”ति । “उस्सवदस्सनत्थाया”ति । “किंपुप्फानि नामेतानी”ति? “दिब्बकक्कारुपुप्फानि नामा”ति । “सामि, तुम्हे देवलोकं

अञ्जानि पिळन्धेय्याथ, इमानि अम्हाकं देथा’ति । देवपुत्ता “दिब्बकक्कारुपुष्फानि महानुभावानि देवानञ्जेव अनुच्छविकानि, मनुस्सलोके लामकानं दुप्पञ्जानं हीनाधिमुत्तिकानं दुस्सीलानं नानुच्छविकानि । ये पन मनुस्सा इमेहि च इमेहि च गुणेहि समन्नागता, तेसं एतानि अनुच्छविकानी’ति आहंसु ।

एवञ्च पन वत्वा तेसु जेड्डकदेवपुत्तो पठमं गाथमाह —

१०१. “कायेन यो नावहरे, वाचाय न मुसा भणे ।

यसो लब्धा न मज्जेय्य, स वे कक्कारुमरहती’ति ॥

तस्सत्थो — यो कायेन परस्स सन्तकं तिणसलाकम्पि नावहरति, वाचाय जीवितं परिच्चजमानोपि मुसावादं न भणति । देसनासीसमेवेतं, कायद्वारवचीद्वारमनोद्वारेहि पन यो दसपि अकुसलकम्मपथे न करोतीति अयमेत्थ अधिप्पायो । **यसो लब्धा**ति इस्सरियञ्च लभित्वा यो इस्सरियमदमत्तो सतिं विस्सज्जेत्वा पापकम्मं न करोति, स वे एवरूपो इमेहि गुणेहि युत्तो पुग्गलो इमं दिब्बपुष्फं अरहति । तस्मा यो इमेहि गुणेहि समन्नागतो, सो इमानि पुष्फानि याचितुं अरहति, तस्स दस्सामीति ।

तं सुत्वा पुरोहितो चिन्तेसि “मय्हं इमेसु गुणेषु एकोपि नत्थि, मुसावादं पन वत्वा एतानि पुष्फानि गहेत्वा पिळन्धिस्सामि, एवं मं महाजनो ‘गुणसम्पन्नो अयन्ति जानिस्सती’ति । सो “अहं एतेहि गुणेहि समन्नागतो’ति वत्वा तानि पुष्फानि आहरापेत्वा पिळन्धित्वा दुतियं देवपुत्तं याचि । सो दुतियं गाथमाह —

१०२. “धम्मेन वित्तमेसेय्य, न निकत्था धनं हरे ।

भोगे लब्धा न मज्जेय्य, स वे कक्कारुमरहती’ति ॥

तस्सत्थो — धम्मेन परिसुद्धाजीवेन सुवण्णरजतादिवित्तं परियेसेय्य । **न निकत्था**ति न वञ्चनाय धनं हरेय्य, वत्थाभरणादिके भोगे लभित्वा पमादं नापज्जेय्य, एवरूपो इमानि पुष्फानि अरहतीति ।

पुरोहितो “अहं एतेहि गुणेहि समन्नागतो’ति वत्वा तानि आहरापेत्वा पिळन्धित्वा ततियं देवपुत्तं याचि । सो ततियं गाथमाह —

१०३. “यस्स चित्तं अहालिदं, सद्धा च अविरागिनी ।

एको सादुं न भुज्जेय्य, स वे कक्कारुमरहती’ति ॥

तस्सत्थो — यस्स पुग्गलस्स चित्तं अहालिदं हलिद्विरागो विय खिप्पं न विरज्जति, थिरमेव होति । **सद्धा च अविरागिनी**ति कम्मं वा विपाकं वा ओकप्पनीयस्स वा पुग्गलस्स वचनं सद्दहित्वा अप्पमत्तकेनेव न विरज्जति न भिज्जति । यो याचके वा अञ्जे वा संविभागारहे पुग्गले बहि कत्वा एककोव सादुरसभोजनं न भुज्जति, नेसं संविभजित्वा भुज्जति, सो इमानि पुष्फानि अरहतीति ।

पुरोहितो “अहं एतेहि गुणेहि समन्नागतो’ति वत्वा तानि पुष्फानि आहरापेत्वा पिळन्धित्वा चतुत्थं देवपुत्तं याचि । सो चतुत्थं गाथमाह —

१०४: “सम्मुखा वा तिरोक्खा वा, यो सन्ते न परिभासति ।
यथावादी तथाकारी, स वे कक्कारुमरहती”ति ॥

तस्सत्थो — यो पुग्गलो सम्मुखा वा परम्मुखा वा सीलादिगुणयुत्ते सन्ते उत्तमपण्डितपुरिसे न अक्कोसति न परिभासति, यं वाचाय वदति, तदेव कायेन करोति, सो इमानि पुष्फानि अरहतीति ।

पुरोहितो “अहं एतेहि गुणेहि समन्नागतो”ति वत्वा तानिपि आहरापेत्वा पिळन्धि । चत्तारो देवपुत्ता चत्तारि पुष्फचुम्बटकानि पुरोहितस्स दत्त्वा देवलोकमेव गता । तेसं गतकाले पुरोहितस्स सीसे महती वेदना उप्पज्जि, तिखिणसिखरेन निम्मथितं विय च अयपट्टेन पीळितं विय च सीसं अहोसि । सो वेदनाप्पत्तो अपरापरं परिवत्तमानो महासद्धेन विरवि, “किमेत”न्ति च वुत्ते “अहं ममब्भन्तरे अविज्जमानेयेव गुणे ‘अत्थी’ति मुसावादं कत्वा ते देवपुत्ते इमानि पुष्फानि याचिं, हरथेतानि मम सीसतो”ति आह । तानि हरन्तापि हरितुं नासक्खिंसु, अयपट्टेन बद्धानि विय अहेसुं । अथ नं उक्खिपित्वा गेहं नयिंसु । तत्थ तस्स विरवन्तस्स सत्त दिवसा वीतिवत्ता ।

राजा अमच्चे आमन्तेत्वा “दुस्सीलब्राह्मणो मरिस्सति, किं करोमा”ति आह । “देव, पुन उस्सवं कारेम, देवपुत्ता पुन आगच्छिस्सन्ती”ति । राजा पुन उस्सवं कारेसि । देवपुत्ता पुन आगन्त्वा सकलनगरं पुष्फगन्धेन एकगन्धं कत्वा तथेव राजङ्गणे अट्ठंसु, महाजनो सन्निपतित्वा दुस्सीलब्राह्मणं आनेत्वा तेसं पुरतो उत्तानं निपज्जापेसि । सो “जीवितं मे देथ, सामी”ति देवपुत्ते याचि । देवपुत्ता “तुय्हं दुस्सीलस्स पापधम्मस्स अननुच्छविकानेवेतानि पुष्फानि, त्वं पन ‘अम्हे वज्जेस्सामी’ति सज्जी अहोसि, अत्तनो मुसावादफलं लद्ध”न्ति महाजनमज्झे दुस्सीलब्राह्मणं गरहित्वा सीसतो पुष्फचुम्बटकं अपनेत्वा महाजनस्स ओवादं दत्वा सकट्टानमेव अगमंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो देवदत्तो अहोसि, तेसु देवपुत्तेसु एको कस्सपो, एको मोग्गल्लानो, एको सारिपुत्तो, जेट्ठकदेवपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कक्कारुजातकवण्णना छट्ठा ।

[३२७] ७. काकवतीजातकवण्णना

वाति चायं ततो गन्धोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तदा हि सत्था तं भिक्षुं “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छि । “सच्चं, भन्ते”ति । “कस्मा उक्कण्ठितोसी”ति? “किलेसवसेन, भन्ते”ति । “भिक्षु मातुगामो नाम अरक्खियो, न सक्का रक्खितुं, पोराणकपण्डिता पन मातुगामं महासमुद्दमज्जे सिम्बलिरुक्खविमाने वसापेन्तापि रक्खितुं नासक्खिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिस्मिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रज्जं कारेसि । काकवती नामस्स अग्गमहेसी अहोसि अभिरूपा देवच्छरा विय । अयमेत्थ सङ्केपो, वित्थारतो पन अतीतवत्थु **कुणालजातके** (जा० २.२१.कुणालजातक) आवि भविस्सति । तदा पनेको सुपण्णराजा मनुस्सवेसेन आगन्त्वा रज्जा सह जूतं कीळन्तो काकवतिया अग्गमहेसिया पटिबद्धचित्तो तं आदाय सुपण्णभवनं नेत्वा ताय सद्धिं अभिरमि । राजा देविं अपस्सन्तो नटकुवेरं नाम गन्धब्बं “त्वं विचिनाहि न”न्ति आह । सो तं सुपण्णराजानं परिग्गहेत्वा एकस्मिं सरे एरकवने निपज्जित्वा ततो सुपण्णस्स गमनकाले पत्तन्तरे निसीदित्वा सुपण्णभवनं पत्वा पत्तन्तरतो निक्खमित्वा ताय

सद्धिं किलेससंसगं कत्वा पुन तस्सेव पत्तन्तरे निसिन्नो आगन्त्वा सुपण्णस्स रज्जा सद्धिं जूतकीळनकाले अत्तनो वीणं गहेत्वा जूतमण्डलं गन्त्वा रज्जो सन्तिके ठितो गीतवसेन पठमं गाथमाह —

१०५. “वाति चायं ततो गन्धो, यत्थ मे वसती पिया ।
दूरे इतो हि काकवती, यत्थ मे निरतो मनो”ति ॥

तत्थ गन्धोति तस्सा दिब्बगन्धविलित्ताय सरीरगन्धो । यत्थ मेति यत्थ सुपण्णभवने मम पिया वसति, ततो इमिना सद्धिं कतकायसंसगाय तस्सा इमस्स कायेन सद्धिं आगतो गन्धो वायतीति अधिप्पायो । दूरे इतोति इमम्हा ठाना दूरे । हि-कारो निपातमत्तो । काकवतीति काकवती देवी । यत्थ मेति यस्सा उपरि मम मनो निरतो ।

तं सुत्वा सुपण्णो दुतियं गाथमाह —

१०६. “कथं समुद्दमतरी, कथं अतरि केपुकं ।
कथं सत्त समुद्धानि, कथं सिम्बलिमारुही”ति ॥

तस्सत्थो — त्वं इमं जम्बुदीपसमुद्दं तस्स परतो केपुकं नाम नदिं पब्बतन्तरेसु ठितानि सत्त समुद्धानि च कथं अतरि, केनुपायेन तिण्णो सत्त समुद्धानि अतिक्कमित्वा ठितं अम्हाकं भवनं सिम्बलिरुक्खज्ज कथं आरुहीति ।

तं सुत्वा नटकुवेरो ततियं गाथमाह —

१०७. “तया समुद्दमतरिं, तया अतरि केपुकं ।
तया सत्त समुद्धानि, तया सिम्बलिमारुहि”न्ति ॥

तत्थ तयाति तया करणभूतेन तव पत्तन्तरे निसिन्नो अहं सब्बमेतं अकासिन्ति अत्थो ।

ततो सुपण्णराजा चतुत्थं गाथमाह —

१०८. “धिरत्थु मं महाकायं, धिरत्थु मं अचेतनं ।
यत्थ जायायहं जारं, आवहामि वहामि चा”ति ॥

तत्थ धिरत्थु मन्ति अत्तानं गरहन्तो आह । अचेतनन्ति महासरीरताय लहुभावगरुभावस्स अजाननताय अचेतनं । यत्थाति यस्मा । इदं वुत्तं होति — यस्मा अहं अत्तनो जायाय जारं इमं गन्धब्बं पत्तन्तरे निसिन्नं आनेन्तो आवहामि नेन्तो च वहामि, तस्मा धिरत्थु मन्ति । सो तं आनेत्वा बाराणसिरज्जो दत्वा पुन नगरं नागमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा नटकुवेरो उक्कण्ठितभिक्खु अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

काकवतीजातकवण्णना सत्तमा ।

[३२८] ८. अननुसोचियजातकवण्णना

बहून् विज्जती भोतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मतभरियं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सो किर भरियाय मताय न न्हायि न पिवि न लिम्पि न भुज्जि, न कम्मन्ते पयोजेसि, अज्जदत्थु सोकाभिभूतो आळाहनं गन्त्वा परिदेवमानो विचरि । अब्भन्तरे पनस्स कुटे पदीपो विय सोतापत्तिमग्गस्स उपनिस्सयो जलति । सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तं दिस्वा “इमस्स मं ठपेत्वा अज्जो कोचि सोकं नीहरित्वा सोतापत्तिमग्गस्स दायको नत्थि, भविस्सामिस्स अवस्सयो”ति पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो पच्छासमणं आदाय तस्स गेहद्वारं गन्त्वा कुटुम्बिकेन सुतागमनो कतपच्चुग्गमनादिसक्कारो पज्जत्तासने निसिन्नो कुटुम्बिकं आगन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नं “किं, उपासक, चिन्तेसी”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते, भरिया मे कालकता, तमहं अनुसोचन्तो चिन्तेमी”ति वुत्ते “उपासक, भिज्जनधम्मं नाम भिज्जति, तस्मिं भिन्ने न युत्तं चिन्तेतुं, पोरणकपण्डितापि भरियाय मताय ‘भिज्जनधम्मं भिज्जती’ति न चिन्तयिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि । अतीतवत्थु दसकनिपाते **चूळबोधिजातके** (जा० १.१०.४९ आदयो) आवि भविस्सति, अयं पनेत्थ सङ्खेपो ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा मातापितूनं सन्तिकं अगमासि । इमस्मिं जातके बोधिसत्तो कोमारब्रह्मचारी अहोसि । अथस्स मातापितरो “तव दारिकपरियेसनं करोमा”ति आरोचयिंसु । बोधिसत्तो “न मय्हं घरावासेनत्थो, अहं तुम्हाकं अच्चयेन पब्बजिस्सामी”ति वत्वा तेहि पुनप्पुनं याचितो एकं कज्जनरूपकं कारेत्वा “एवरूपं कुमारिकं लभमानो गण्हिस्सामी”ति आह । तस्स मातापितरो तं कज्जनरूपकं पटिच्छन्नयाने आरोपेत्वा “गच्छथ जम्बुदीपतलं विचरन्ता यत्थ एवरूपं ब्राह्मणकुमारिकं पस्सथ, तत्थ इमं कज्जनरूपकं दत्वा तं आनेथा”ति महन्तेन परिवारेन मनुस्से पेसेसुं ।

तस्मिं पन काले एको पुज्जवा सत्तो ब्रह्मलोकतो चवित्वा कासिरद्वेयेव निगमगामे असीतिकोटिविभवस्स ब्राह्मणस्स गेहे कुमारिका हुत्वा निब्बत्ति, “सम्मिल्लहासिनी”तिस्सा नामं अकंसु । सा सोळसवस्सकाले अभिरूपा अहोसि पासादिका देवच्छरप्पटिभागा सब्बङ्गसम्पन्ना । तस्सापि किलेसवसेन चित्तं नाम न उप्पन्नपुब्बं, अच्चन्तब्रह्मचारिनी अहोसि । कज्जनरूपकं आदाय विचरन्ता मनुस्सा तं गामं पापुणिसु । तत्थ मनुस्सा तं दिस्वा “असुकब्राह्मणस्स धीता सम्मिल्लहासिनी किंकारणा इध ठिता”ति आहंसु । मनुस्सा तं सुत्वा ब्राह्मणकुलं गन्त्वा सम्मिल्लहासिनिं वारेसुं । सा “अहं तुम्हाकं अच्चयेन पब्बजिस्सामि, न मे घरावासेनत्थो”ति मातापितूनं सासनं पेसेसि । ते “किं करोसि कुमारिके”ति वत्वा कज्जनरूपकं गहेत्वा तं महन्तेन परिवारेन पेसयिंसु । बोधिसत्तस्स च सम्मिल्लहासिनिया च उभिन्नमि अनिच्छन्तानज्जेव मङ्गलं करिंसु । ते एकगम्भे वसमाना एकस्मिं सयने सयन्तापि न अज्जमज्जं किलेसवसेन ओलोकयिंसु, द्वे भिक्खू द्वे ब्राह्मणो विय च एकस्मिं ठाने वसिंसु ।

अपरभागे बोधिसत्तस्स मातापितरो कालमकंसु । सो तेसं सरीरकिच्चं कत्वा सम्मिल्लहासिनिं पक्कोसापेत्वा “भदे, मम कुलसन्तका असीतिकोटियो, तव कुलसन्तका असीतिकोटियोति इमं एतकं धनं गहेत्वा इमं कुटुम्बं पटिपज्जाहि, अहं पब्बजिस्सामी”ति आह । “अय्यपुत्त, तयि पब्बजन्ते अहमि पब्बजिस्सामि, न सक्कोमि तं जहितु”न्ति । “तेन हि एही”ति सब्बं धनं दानमुखे विस्सज्जेत्वा खेळपिण्डं विय सम्पत्तिं पहाय हिमवन्तं पविसित्वा उभोपि तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा वनमूलफलाहारा तत्थ चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय हिमवन्ता ओतरित्वा अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसिंसु ।

तेसं तत्थ वसन्तानं सुखुमालाय परिब्बाजिकाय निरोजं मिस्सकभत्तं परिभुज्जन्तिया लोहितपक्खन्दिकाबाधो

उष्पज्जि । सा सप्पायभेसज्जं अलभमाना दुब्बला अहोसि । बोधिसत्तो भिक्खाचारवेलाय तं परिग्गहेत्वा नगरद्वारं नेत्वा एकस्सा सालाय फलके निपज्जापेत्वा सयं भिक्खाय पाविसि । सा तस्मिं अनिक्खन्तेयेव कालमकासि । महाजनो परिब्बाजिकाय रूपसम्पत्तिं दिस्वा परिवारेत्वा रोदति परिदेवति । बोधिसत्तो भिक्खं चरित्वा आगतो तस्सा मतभावं जत्वा “भिज्जनधम्मं भिज्जति, सब्बे सङ्खारा अनिच्चा एवंगतिकायेवा”ति वत्वा ताय निपन्नफलकेयेव निसीदित्वा मिस्सकभोजनं भुज्जित्वा मुखं विक्खालेसि । परिवारेत्वा ठितमहाजनो “अयं ते, भन्ते, परिब्बाजिका किं होती”ति पुच्छि । “गिहिकाले मे पादपरिचारिका अहोसी”ति । “भन्ते, मयं ताव न सण्ठाम रोदाम परिदेवाम, तुम्हे कस्मा न रोदथा”ति ? बोधिसत्तो “जीवमाना ताव एसा मम किञ्चि होति, इदानी परलोकसमङ्गिताय न किञ्चि होति, मरणवसं गता, अहं किस्स रोदामी”ति महाजनस्स धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभ्वासि —

१०९. “बहूनं विज्जती भोती, तेहि मे किं भविस्सति ।
तस्मा एतं न सोचामि, पियं सम्मिल्लहासिनिं ॥

११०. “तं तं चे अनुसोचेय्य, यं यं तस्स न विज्जति ।
अत्तानमनुसोचेय्य, सदा मच्चुवसं पतं ॥

१११. “न हेव ठितं नासीनं, न सयानं न पद्धगुं ।
याव ब्याति निमिसति, तत्रापि रसती वयो ॥

११२. “तत्थत्तनि वतप्पद्धे, विनाभावे असंसये ।
भूतं सेसं दयितब्बं, वीतं अननुसोचिय”न्ति ॥

तत्थ **बहूनं विज्जती भोती**ति अयं भोती अम्हे छडुत्वा इदानी अज्जेसं बहूनं मतकसत्तानं अन्तरे विज्जति अत्थि उपलब्धति । **तेहि मे किं भविस्सती**ति तेहि मतकसत्तेहि सद्धिं वत्तमाना इदानेवेसा मय्हं किं भविस्सति, तेहि वा मतकसत्तेहि अतिरेकसम्बन्धवसेनेसा मय्हं किं भविस्सति, का नाम भविस्सति, किं भरिया, उदाहु भगिनीति ? “तेहि मेक”न्तिपि पाठो, तेहि मतकेहि सद्धिं इदम्पि मे कळेवरं एकं भविस्सतीति अत्थो । **तस्मा**ति यस्मा एसा मतकेसु सद्धं गता, मय्हं सा न किञ्चि होति, तस्मा एतं न सोचामि ।

यं यं तस्साति यं यं तस्स अनुसोचनकस्स सत्तस्स न विज्जति नत्थि, मतं निरुद्धं, तं तं सचे अनुसोचेय्याति अत्थो । “यस्सा”तिपि पाठो, यं यं यस्स न विज्जति, तं तं सो अनुसोचेय्याति अत्थो । **मच्चुवसं पतन्ति** एवं सन्ते निच्चं मच्चुवसं पतन्तं गच्छन्तं अत्तानमेव अनुसोचेय्य, तेनस्स असोचनकालोयेव न भवेय्याति अत्थो ।

ततियगाथाय **न हेव ठितं नासीनं, न सयानं न पद्धगुन्ति** कञ्चि सत्तं आयुसङ्खारो अनुगच्छतीति पाठसेसो । तत्थ **पद्धगुन्ति** परिवत्तेत्वा चरमानं । इदं वुत्तं होति — इमे सत्ता चतूसुपि इरियापथेसु पमत्ता विहरन्ति, आयुसङ्खारा पन रत्तिज्ज दिवा च सव्विरियापथेसु अप्पमत्ता अत्तनो खयगमनकम्ममेव करोन्तीति । **याव ब्याती**ति याव उम्मिसति । अयज्हि तस्मिं काले वोहारो । इदं वुत्तं होति — याव उम्मिसति च निमिसति च, तत्रापि एवं अप्पमत्तके काले इमेसं सत्तानं **रसती वयो**, तीसु वयेसु सो सो वयो हायतेव न वड्ढतीति ।

तत्थत्तनि वतप्पद्धेति तत्थ वत अत्तनि पद्धे । इदं वुत्तं होति तस्मिं वत एवं रसमाने वये अयं “अत्ता”ति सङ्ख्यं गतो अत्तभावो पद्धो होति, वयेन अद्धो उपद्धो अपरिपुण्णोव होति । एवं तत्थ इमस्मिं अत्तनि पद्धे यो चेस तत्थ तत्थ निब्बत्तानं सत्तानं विनाभावो असंसयो, तस्मिं विनाभावेपि असंसये निस्संसये यं भूतं सेसं अमतं जीवमानं, तं जीवमानमेव दयितब्बं पियायितब्बं मेत्तायितब्बं, “अयं सत्तो अरोगो होतु अब्यापज्जो”ति एवं तस्मिं मेत्ताभावना कातब्बा । यं पनेतं वीतं विगतं मतं, तं अननुसोचियं न अनुसोचितब्बन्ति ।

एवं महासत्तो चतूहि गाथाहि अनिच्चाकारं दीपेन्तो धम्मं देसेसि । महाजनो परिब्बाजिकाय सरीरकिच्चं अकासि । बोधिसत्तो हिमवन्तमेव पविसित्वा झानाभिज्जासमापत्तियो निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा सम्मिल्लहासिनी राहुलमाता अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अननुसोचियजातकवण्णना अट्टमा ।

[३२९] ९. काळबाहुजातकवण्णना

यं अन्नपानस्साति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो हतलाभसक्कारं देवदत्तं आरब्ध कथेसि । देवदत्तेन हि तथागते अट्टानकोपं बन्धित्वा धनुग्गहेसु पयोजितेसु नाळागिरिविस्सज्जनेन तस्स दोसो पाकटो जातो । अथस्स पट्टपितानि धुवभत्तादीनि मनुस्समा न करिंसु, राजापि नं न ओलोकेसि । सो हतलाभसक्कारो कुलेसु विज्जापेत्वा भुज्जन्तो विचरि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो ‘लाभसक्कारं उप्पादेस्सामी’ति उप्पन्नम्पि थिरं कातुं नासक्खी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस हतलाभसक्कारो अहोसी”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं धनज्जये रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो राधो नाम सुको अहोसि महासरीरो परिपुण्णगतो, कनिट्ठो पनस्स पोड्ढपादो नाम । एको लुट्ठको ते द्वेपि जने बन्धित्वा नेत्वा बाराणसिरज्जो अदासि । राजा उभोपि ते सुवण्णपज्जरे पक्खिपित्वा सुवण्णतट्टकेन मधुलाजे खादापेन्तो सक्खरोदकं पायेन्तो पटिजग्गि । सक्कारो च महा अहोसि, लाभगयसगप्पत्ता अहेसुं । अथेको वनचरको काळबाहुं नामेकं महाकाळमक्कटं आनेत्वा बाराणसिरज्जो अदासि । तस्स पच्छा आगतत्ता महन्तरो लाभसक्कारो अहोसि, सुकानं परिहायि । बोधिसत्तो तादिलक्खणयोगतो न किञ्चि आह, कनिट्ठो पनस्स तादिलक्खणाभावा तं मक्कटस्स सक्कारं असहन्तो “भातिक, पुब्बे इमस्मिं राजकुले साधुरसखादनीयादीनि अम्हाकमेव देन्ति, इदानि पन मयं न लभाम, काळबाहुमक्कटस्सेव देन्ति । मयं धनज्जयरज्जो सन्तिका लाभसक्कारं अलभन्ता इमस्मिं ठाने किं करिस्साम, एहि अरज्जमेव गन्त्वा वसिस्सामा”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

११३. “यं अन्नपानस्स पुरे लभाम, तं दानि साखमिगमेव गच्छति ।

गच्छाम दानि वनमेव राध, असक्कता चस्म धनज्जयाया”ति ॥

तत्थ यं अन्नपानस्साति यं अन्नपानं अस्स रज्जो सन्तिका । उपयोगत्थे वा सामिवचनं । धनज्जयायाति करणत्थे सम्पदानवचनं, धनज्जयेन । असक्कता चस्माति अन्नपानं न लभाम, इमिना च न सक्कतम्हाति अत्थो ।

तं सुत्वा राधो दुतियं गाथमाह —

११४. “लाभो अलाभो यसो अयसो च, निन्दा पसंसा च सुखञ्च दुक्खं ।
एते अनिच्चा मनुजेषु धम्मा, मा सोचि किं सोचसि पोडुपादा”ति ॥

तत्थ **यसो**ति इस्सरियपरिवारो । **अयसो**ति तस्साभावो । **एते**ति एते अट्ठ लोकधम्मा मनुजेषु अनिच्चा, लाभगयसगपत्ता हुत्वापि अपरेन समयेन अप्पलाभा अप्पसक्कारा होन्ति, निच्चलाभिनो नाम न होन्ति । यसादीसुपि एसेव नयो ।

तं सुत्वा पोडुपादो मक्कटे उसूयं अपनेतुं असक्कोन्तो ततियं गाथमाह —

११५. “अद्धा तुवं पण्डितकोसि राध, जानासि अत्थानि अनागतानि ।
कथं नु साखामिगं दक्खिसाम, निद्धावितं राजकुलतोव जम्म”न्ति ॥

तत्थ **कथं** नूति केन नु खो उपायेन । **दक्खिसामा**ति दक्खिस्साम । **निद्धावित**न्ति निवुट्ठापितं निक्कट्ठापितं । **जम्मन्ति** लामकं ।

तं सुत्वा राधो चतुत्थं गाथमाह —

११६. “चालेति कण्णं भकुटिं करोति, मुहुं मुहुं भाययते कुमारे ।
सयमेव तं काहति काळबाहु, येनारका ठस्सति अन्नपाना”ति ॥

तत्थ **भाययते कुमारे**ति राजकुमारे उत्रासेति । **येनारका ठस्सति अन्नपाना**ति येन कारणेन इमम्हा अन्नपाना दूरे ठस्सति, सयमेव तं कारणं करिस्सति, मा त्वं एतस्स चिन्तयीति अत्थो ।

काळबाहुपि कतिपाहेनेव राजकुमारानं पुरतो ठत्वा कण्णचलनादीनि करोन्तो कुमारे भायापेसि । ते भीततसिता विस्सरमकंसु । राजा “किं एत”न्ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा “निक्कट्ठं न”न्ति मक्कटं निक्कट्ठापेसि । सुकानं लाभसक्कारो पुन पाकतिको अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा काळबाहु देवदत्तो अहोसि, पोडुपादो आनन्दो, राधो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

काळबाहुजातकवण्णना नवमा ।

[३३०] १०. सीलवीमंसजातकवण्णना

सीलं क्तिरेव कल्याणन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सीलवीमंसकब्राह्मणं आरब्ध कथेसि । द्वेपि वत्थूनि हेट्ठा कथितानेव । इध पन बोधिसत्तो बाराणसिरञ्जो पुरोहितो अहोसि । सो अत्तनो सीलं वीमंसन्तो तीणि दिवसानि हेरञ्जिकफलकतो कहापणं गण्णि । तं “चोरो”ति गहेत्वा रञ्जो दस्सेसुं । सो रञ्जो सन्तिके ठितो —

११७. “सीलं किरेव कल्याणं, सीलं लोके अनुत्तरं ।

पस्स घोरविसो नागो, सीलवाति न हज्जती”ति ॥ —

इमाय पठमगाथाय सीलं वण्णेत्वा राजानं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा पब्बजितुं गच्छति ।

अथेकस्मिं दिवसे सूनापणतो सेनो मंसपेसिं गहेत्वा आकासं पक्खन्दि । तमज्जे सकुणा परिवारेत्वा पादनखतुण्डकादीहि पहरन्ति । सो तं दुक्खं सहितुं असक्कोन्तो मंसपेसिं छट्टेसि, अपरो गण्हि । सोपि तथेव विहेठियमानो छट्टेसि, अथज्जो गण्हि । एवं यो यो गण्हि, तं तं सकुणा अनुबन्धिसु । यो यो छट्टेसि, सो सो सुखितो अहोसि । बोधिसत्तो तं दिस्वा “इमे कामा नाम मंसपेसूपमा, एते गण्हन्तानयेव दुक्खं, विस्सज्जेन्तानं सुख”न्ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

११८. “यावदेवस्सहू किञ्चि, तावदेव अखादिसुं ।

सङ्गम्म कुलला लोके, न हिंसन्ति अकिञ्चन”न्ति ॥

तस्सत्थो — यावदेव अस्स सेनस्स अहु किञ्चि मुखेन गहितं मंसखण्डं, तावदेव नं इमस्मिं लोके कुलला समागन्त्वा अखादिसु । तस्मिं पन विस्सट्ठे तमेनं अकिञ्चनं निष्पलिबोधं पक्खिं सेसपक्खिनो न हिंसन्तीति ।

सो नगरा निक्खमित्वा अन्तरामगगे एकस्मिं गामे सायं एकस्स गेहे निपज्जि । तत्थ पन पिङ्गला नाम दासी “असुकवेलाय आगच्छेय्यासी”ति एकेन पुरिसेन सद्धिं सङ्केतमकासि । सा सामिकानं पादे धोवित्वा तेसु निपन्नेसु तस्सागमनं ओलोकेन्ती उम्मारो निसीदित्वा “इदानि आगमिस्सति, इदानि आगमिस्सती”ति पठमयामम्पि मज्झिमयामम्पि वीतिनामेसि । पच्चूससमये पन “न सो इदानि आगमिस्सती”ति छिन्नासा हुत्वा निपज्जित्वा निदं ओक्कमि । बोधिसत्तो इदं कारणं दिस्वा “अयं दासी ‘सो पुरिसो आगमिस्सती’ति आसाय एत्तकं कालं निसिन्ना, इदानिस्स अनागमनभावं जत्वा छिन्नासा हुत्वा सुखं सुपति । किलेसेसु हि आसा नाम दुक्खं, निरासभावोव सुख”न्ति चिन्तेत्वा ततियं गाथमाह —

११९. “सुखं निरासा सुपति, आसा फलवती सुखा ।

आसं निरासं कत्वान, सुखं सुपति पिङ्गला”ति ॥

तत्थ फलवतीति यस्सा आसाय फलं लब्धं होति, सा तस्स फलस्स सुखताय सुखा नाम । निरासं कत्वानाति अनासं कत्वा छिन्दित्वा पजहित्वाति अत्थो । पिङ्गलाति एसा पिङ्गलदासी इदानि सुखं सुपतीति ।

सो पुनदिवसे ततो गामा अरज्जं पविसन्तो अरज्जे एकं तापसं ज्ञानं अप्पेत्वा निसिन्नं दिस्वा “इधलोके च परलोके च ज्ञानसुखतो उत्तरितरं सुखं नाम नत्थी”ति चिन्तेत्वा चतुत्थं गाथमाह —

१२०. “न समाधिपरो अत्थि, अस्मिं लोके परमि च ।

न परं नापि अत्तानं, विहिंसति समाहितो”ति ॥

तत्थ न समाधिपरोति समाधितो परो अज्जो सुखधम्मो नाम नत्थीति ।

सो अरज्जं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा ज्ञानाभिज्जा उप्पादेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पुरोहितो अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीलवीमंसजातकवण्णना दसमा ।

कुटिदूसकवग्गो ततियो ।

४. कोकिलवग्गो

[३३१] १. कोकिलजातकवण्णना

यो वे काले असम्पत्तेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोकालिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु तक्कारियजातके वित्थारितमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अमच्चो ओवादको अहोसि, राजा बहुभाणी अहोसि । बोधिसत्तो “तस्स बहुभाणितं निसेधेस्सामी”ति एकं उपमं उपधारेन्तो विचरति । अथेकदिवसं राजा उय्यानं गतो मङ्गलसिलापट्टे निसीदि, तस्सुपरि अम्बरुक्खो अत्थि । तत्रेकस्मिं काककुलावके काळकोकिला अत्तनो अण्डकं निक्खिपित्वा अगमासि । काकी तं कोकिलअण्डकं पटिजग्गि, अपरभागे ततो कोकिलपोतको निक्खमि । काकी “पुत्तो मे”ति सज्जाय मुखतुण्डकेन गोचरं आहरित्वा तं पटिजग्गि । सो अविरूळ्हपक्खो अकालेयेव कोकिलरवं रवि । काकी “अयं इदानेव ताव अज्जं रवं रवति, वड्ढन्तो किं करिस्सती”ति तुण्डकेन कोट्टेत्वा मारेत्वा कुलावका पातेसि । सो रज्जो पादमूले पति ।

राजा बोधिसत्तं पुच्छि “किमेतं सहाया”ति? बोधिसत्तो “अहं राजानं निवारेतुं एकं उपमं परियेसामि, लद्धा दानि मे सा”ति चिन्तेत्वा “महाराज, अतिमुखरा अकाले बहुभाणिनो एवरूपं लभन्ति । अयं महाराज, कोकिलपोतको काकिया पुट्ठो अविरूळ्हपक्खो अकालेयेव कोकिलरवं रवि । अथ नं काकी ‘नायं मम पुत्तको’ति जत्वा मुखतुण्डकेन कोट्टेत्वा मारेत्वा कुलावका पातेसि । मनुस्सा वा होन्तु तिरच्छाना वा, अकाले बहुभाणिनो एवरूपं दुक्खं लभन्ती”ति वत्वा इमा गाथा अभासि —

१२१. “यो वे काले असम्पत्ते, अतिवेलं पभासति ।

एवं सो निहतो सेति, कोकिलायिव अत्रजो ॥

१२२. “न हि सत्थं सुनिसितं, विसं हलाहलामिव ।

एवं निकट्टे पातेति, वाचा दुब्भासिता यथा ॥

१२३. “तस्मा काले अकाले वा, वाचं रक्खेय्य पण्डितो ।

नातिवेलं पभासेय्य, अपि अत्तसमम्हि वा ॥

१२४. “यो च काले मितं भासे, मतिपुब्बो विचक्खणो ।

सब्बे अमित्ते आदेति, सुपण्णो उरगामिवा”ति ॥

तत्थ काले असम्पत्तेति अत्तनो वचनकाले असम्पत्ते । अतिवेलन्ति वेलातिक्कन्तं कत्वा अतिरेकप्पमाणं भासति । हलाहलामिवाति हलाहलं इव । निकट्टेति तस्मिंयेव खणे अप्पमत्तके काले । तस्माति यस्मा सुनिसितसत्थहलाहलविसतोपि खिप्पतरं दुब्भासितवचनमेव पातेसि, तस्मा । काले अकाले वाति वत्तुं युत्तकाले च अकाले च वाचं रक्खेय्य, अतिवेलं न भासेय्य अपि अत्तना समे निन्नानाकरणेपि पुग्गलेति अत्थो ।

मतिपुब्बोति मतिं पुरेचारिकं कत्वा कथनेन मतिपुब्बो । विचक्खणोति जाणेन विचारेत्वा अत्थविन्दनपुग्गलो विचक्खणो नाम । उरगामिवाति उरगं इव । इदं वुत्तं होति — यथा सुपण्णो समुद्दं खोभेत्वा महाभोगं उरगं आदेति गण्हाति, आदियित्वा च तद्धुणञ्जेव नं सिम्बलिं आरोपेत्वा मंसं खादति, एवमेव यो मतिपुब्बङ्गमो विचक्खणो वत्तुं युत्तकाले मितं भासति, सो सब्बे अमित्ते आदेति गण्हाति, अत्तनो वसे वत्तेतीति ।

राजा बोधिसत्तस्स धम्मदेसनं सुत्वा ततो पट्टाय मितभाणी अहोसि, यसञ्चस्स वट्ठेत्वा महन्ततरं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कोकिलपोतको कोकालिको अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कोकिलजातकवण्णना पठमा ।

[३३२] २. रथलट्टिजातकवण्णना

अपि हन्त्वा हतो ब्रूतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो पुरोहितं आरब्ध कथेसि । सो किर रथेन अत्तनो भोगगामं गच्छन्तो सम्बाधे मग्गे रथं पाजेन्तो एकं सकटसत्थं दिस्वा “तुम्हाकं सकटं अपनेथा”ति गच्छन्तो सकटे अनपनीयमाने कुञ्जित्वा पतोदलट्टिया पुरिमसकटे साकटिकस्स रथधुरे पहरि । सा रथधुरे पटिहता निवत्तित्वा तस्सेव नलाटं पहरि । तावदेवस्स नलाटे गण्डो उट्ठहि । सो निवत्तित्वा “साकटिकेहि पहटोम्ही”ति रज्जो आरोचेसि । साकटिके पक्कोसापेत्वा विनिच्छिनन्ता तस्सेव दोसं अदसंसु । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, रज्जो किर पुरोहितो ‘साकटिकेहि पहटोम्ही’ति अट्ठं करोन्तो सयमेव परज्जी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस एवरूपं अकासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्सेव विनिच्छयामच्चो अहोसि । अथ रज्जो पुरोहितो रथेन अत्तनो भोगगामं गच्छन्तोति सब्बं पुरिमसदिसमेव । इध पन तेन रज्जो आरोचिते राजा सयं विनिच्छये निसीदित्वा साकटिके पक्कोसापेत्वा कम्मं असोधेत्वाव “तुम्हेहि मम पुरोहितं कोट्टेत्वा नलाटे गण्डो उट्ठापितो”ति वत्वा “सब्बस्सहरणं तेसं करोथा”ति आह । अथ नं बोधिसत्तो “तुम्हे, महाराज, कम्मं असोधेत्वाव एतेसं सब्बस्सं हरापेथ, एकच्चे पन अत्तनाव अत्तानं पहरित्वापि ‘परेन पहटम्हा’ति वदन्ति, तस्मा अविचिनित्वा कातुं न युत्तं, रज्जं कारेन्तेन नाम निसामेत्वा कम्मं कातुं वट्ठती”ति वत्वा इमा गाथा अभसि ।

१२५. “अपि हन्त्वा हतो ब्रूति, जेत्वा जितोति भासति ।

पुब्बमक्खायिनो राज, अञ्जदत्थु न सदहे ॥

१२६. “तस्मा पण्डितजातियो, सुणेय्य इतरस्सपि ।

उभिनं वचनं सुत्वा, यथा धम्मो तथा करे ॥

१२७. “अलसो गिही कामभोगी न साधु, असञ्जतो पब्बजितो न साधु ।
राजा न साधु अनिसम्मकारी, यो पण्डितो कोधनो तं न साधु ॥

१२८. “निसम्म खत्तियो कयिरा, नानिसम्म दिसम्पति ।
निसम्मकारिनो राज, यसो कित्ति च वड्ढती”ति ॥

तत्थ अपि हन्त्वाति अपि एको अत्तनाव अत्तानं हन्त्वा “परेन पहटोम्ही”ति ब्रूति कथेति । जेत्वा जितोति सयं वा पन परं जित्वा “अहं जितोम्ही”ति भासति । अञ्जदत्थूति महाराज, पुब्बमेव राजकुलं गन्त्वा अक्खायन्तस्स पुब्बमक्खायिनो अञ्जदत्थु न सद्दहे, एकंसेन वचनं न सद्दहेय्य । तस्माति यस्मा पठमतरं आगन्त्वा कथेन्तस्स एकंसेन वचनं न सद्दहातब्बं, तस्मा । यथा धम्मोति यथा विनिच्छयसभावो ठितो, तथा करेय्य ।

असञ्जतोति कायादीहि असञ्जतो दुस्सीलो । तं न साधूति यं तस्स पण्डितस्स जाणवतो पुग्गलस्स आधानग्गाहिवसेन दब्बकोपसङ्घातं कोधनं, तं न साधु । नानिसम्माति न अनिसामेत्वा । दिसम्पतीति दिसानं पति, महाराज । यसो कित्ति चाति इस्सरियपरिवारो चेव कित्तिसद्दो च वड्ढतीति ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा धम्मेन विनिच्छिनि, धम्मेन विनिच्छियमाने ब्राह्मणस्सेव दोसो जातोति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो एतरहि ब्राह्मणोव अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

रथलङ्घिजातकवण्णना दुतिया ।

[३३३] ३. पक्कगोधजातकवण्णना

तदेव मे त्वन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा वित्थारितमेव । इध पन तेसं उद्धारं साधेत्वा आगच्छन्तानं अन्तरामग्गे लुद्धको “उभोपि खादथा”ति एकं पक्कगोधं अदासि । सो पुरिसो भरियं पानीयत्थाय पेसेत्वा सब्बं गोधं खादित्वा तस्सा आगतकाले “भद्दे, गोधा पलाता”ति आह । “साधु, सामि, पक्कगोधाय पलायन्तिया किं सक्का कातु”न्ति? सा जेतवने पानीयं पिवित्वा सत्थु सन्तिके निसिन्ना सत्थारा “किं उपासिके, अयं ते हितकामो ससिनेहो उपकारको”ति पुच्छिता “भन्ते, अहं एतस्स हितकामा ससिनेहा, अयं पन मयि निस्सिनेहो”ति आह । सत्था “होतु मा चिन्तयि, एवं नामेस करोति । यदा पन ते गुणं सरति, तदा तुय्हमेव सब्बिस्सरियं देती”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीतम्पि हेट्ठा वुत्तसदिसमेव । इध पन तेसं निवत्तन्तानं अन्तरामग्गे लुद्धको किलन्तभावं दिस्वा “द्वेपि जना खादथा”ति एकं पक्कगोधं अदासि । राजधीता तं वल्लिया बन्धित्वा आदाय मगं पटिपज्जि । ते एकं सरं दिस्वा मग्गा ओक्कम्म अस्सत्थमूले निसीदिसु । राजपुत्तो “गच्छ भद्दे, सरतो पदुमिनिपत्तेन उदकं आहर, मंसं खादिस्सामा”ति आह । सा गोधं साखाय लग्गेत्वा पानीयत्थाय गता । इतरो सब्बं गोधं खादित्वा अगगनङ्कुट्टं गहेत्वा परम्मुखो निसीदि । सो ताय पानीयं गहेत्वा आगताय “भद्दे, गोधा साखाय ओतरित्वा वम्मिकं पाविसि, अहं धावित्वा अगगनङ्कुट्टं अगगहेसिं, गहितट्ठानं

हत्थेयेव कत्वा छिज्जित्वा बिलं पविट्ठा”ति आह । “होतु, देव, पक्कगोधाय पलायन्तिया किं करिस्साम, एहि गच्छामा”ति । ते पानीयं पिबित्वा बाराणसिं अगमंसु ।

राजपुत्तो रज्जं पत्वा तं अगमहेसिट्ठानमत्ते ठपेसि, सक्कारसम्मनो पनस्सा नत्थि । बोधिसत्तो तस्सा सक्कारं कारेतुकामो रज्जो सन्निके ठत्वा “ननु मयं अय्ये तुम्हाकं सन्निका किञ्चि न लभाम, किं नो न ओलोकेथा”ति आह । “तात, अहमेव रज्जो सन्निका किञ्चि न लभामि, तुहं किं दस्सामि, राजापि मय्हुं इदानीं किं दस्सति, सो अरज्जतो आगमनकाले पक्कगोधं एककोव खादी”ति । “अय्ये, न देवो एवरूपं करिस्सति, मा एवं अवचुत्था”ति । अथ नं देवी “तुहं तं, तात, न पाकटं, रज्जोयेव मय्हञ्च पाकटं”न्ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१२९. “तदेव मे त्वं विदितो, वनमज्झे रथेसभ ।
यस्स ते खग्गबद्धस्स, सन्नद्धस्स तिरीटिनो ।
अस्सत्थदुमसाखाय, पक्कगोधा पलायथा”ति ॥

तत्थ तदेवाति तस्मिंयेव काले “अयं मय्हुं अदायको”ति एवं त्वं विदितो । अज्जे पन तव सभावं न जानन्तीति अत्थो । **खग्गबद्धस्साति** बद्धखग्गस्स । **तिरीटिनोति** तिरीटवत्थनिवत्थस्स मग्गागमनकाले । **पक्कगोधाति** अङ्गारपक्का गोधा पलायथाति ।

एवं रज्जा कतदोसं परिसमज्झे पाकटं कत्वा कथेसि । तं सुत्वा बोधिसत्तो “अय्ये, देवस्स अप्पियकालतो पभुति उभिन्नम्पि अफासुकं कत्वा कस्मा इध वसथा”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

१३०. “नमे नमन्तस्स भजे भजन्तं, किच्चानुकुब्बस्स करेय्य किच्चं ।
नानत्थकामस्स करेय्य अत्थं, असम्भजन्तम्पि न सम्भजेय्य ॥

१३१. “चजे चजन्तं वनथं न कयिरा, अपेतचित्तेन न सम्भजेय्य ।
दिजो दुमं खीणफलन्ति जत्वा, अज्जं समेक्खेय्य महा हि लोको”ति ॥

तत्थ **नमे नमन्तस्साति** यो अत्तनि मुदुचित्तेन नमति, तस्सेव पटिनमेय्य । **किच्चानुकुब्बस्साति** अत्तनो उप्पन्नं किच्चं अनुकुब्बन्तस्सेव । **अनत्थकामस्साति** अवट्टिकामस्स । **वनथं न कयिराति** तस्मिं चजन्ते तण्हास्त्रेहं न करेय्य । **अपेतचित्तेनाति** अपगतचित्तेन विरत्तचित्तेन । **न सम्भजेय्याति** न समागच्छेय्य । **अज्जं समेक्खेय्याति** अज्जं ओलोकेय्य, **यथा दिजो खीणफलं दुमं** रुक्खं जत्वा अज्जं फलभरितं रुक्खं गच्छति, तथा खीणरागं पुरिसं जत्वा अज्जं ससिनेहं उपगच्छेय्याति अधिप्पायो ।

राजा बोधिसत्ते कथेन्ते एव तस्सा गुणं सरित्वा “भद्दे, एत्तकं कालं तव गुणं न सल्लक्खेसिं, पण्डितस्सयेव कथाय सल्लक्खेसिं, मम अपराधं सहन्तिया इदं सकलरज्जं तुहमेव दम्मी”ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

१३२. “सो ते करिस्सामि यथानुभावं, कतज्जुतं खत्तिये पेक्खमानो ।
सब्बञ्च ते इस्सरियं ददामि, यस्सिच्छसी तस्स तुवं ददामी”ति ॥

तत्थ सोति सो अहं । यथानुभावन्ति यथासत्ति यथाबलं । यस्सिच्छसीति यस्स इच्छसि, तस्स इदं रज्जं आदिं कत्वा यं त्वं इच्छसि, तं ददामीति ।

एवञ्च पन वत्वा राजा देविया सब्बिस्सरियं अदासि, “इमिनाहं एतिस्सा गुणं सरापितो”ति पण्डितस्सपि महन्तं इस्सरियं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उभो जयम्पतिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु ।

तदा जयम्पतिका एतरहि जयम्पतिकाव अहेसुं, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

पक्कगोधजातकवण्णना ततिया ।

[३३४] ४. राजोवादजातकवण्णना

गवं चे तरमानानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजोवादं आरब्ध कथेसि । वत्थु तेसकुणजातके (जा० २.१७.१ आदयो) आवि भविस्सति । इध पन सत्था “महाराज, पोराणकराजानोपि पण्डितानं कथं सुत्वा धम्मेन समेन रज्जं कारेन्ता सगगपुरं पूरयमाना गमिंसू”ति वत्वा रज्जा याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सिक्खितसब्बसिप्पो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा रमणीये हिमवन्तपदेसे वनमूलफलाहारो विहासि । अथ राजा अगुणपरियेसको हुत्वा “अत्थि नु खो मे कोचि अगुणं कथेन्तो”ति परियेसन्तो अन्तोजने च बहिजने च अन्तोनगरे च बहिनगरे च कज्जि अत्तनो अवण्णवादिं अदिस्वा “जनपदे नु खो कथ”न्ति अज्जातकवेसेन जनपदं चरि । तत्रापि अवण्णवादिं अपस्सन्तो अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा “हिमवन्तपदेसे नु खो कथ”न्ति अरज्जं पविसित्वा विचरन्तो बोधिसत्तस्स अस्समं पत्वा तं अभिवादेत्वा कतपटिसन्थारो एकमन्तं निसीदि ।

तदा बोधिसत्तो अरज्जतो परिपक्कानि निग्रोधफलानि आहरित्वा परिभुज्जि, तानि होन्ति मधुरानि ओजवन्तानि सक्खरचुण्णसमरसानि । सो राजानम्पि आमन्तेत्वा “इमं महापुज्ज, निग्रोधपक्कफलं खादित्वा पानीयं पिवा”ति आह । राजा तथा कत्वा बोधिसत्तं पुच्छि “किं नु खो, भन्ते, इमं निग्रोधपक्कं अति विय मधुर”न्ति? “महापुज्ज, नून राजा धम्मेन समेन रज्जं कारेति, तेनेतं मधुरन्ति । रज्जो अधम्मिककाले अमधुरं नु खो, भन्ते, होती”ति । “आम, महापुज्ज, राजूसु अधम्मिकेसु तेलमधुफाणितादीनिपि वनमूलफलानिपि अमधुरानि होन्ति निरोजानि, न केवलं एतानि, सकलम्पि रट्ठं निरोजं कसटं होति । तेसु पन धम्मिकेसु सब्बानि तानि मधुरानि होन्ति ओजवन्तानि, सकलम्पि रट्ठं ओजवन्तमेव होती”ति । राजा “एवं भविस्सति, भन्ते”ति अत्तनो राजभावं अजानापेत्वाव बोधिसत्तं वन्दित्वा बाराणसिं गन्त्वा “तापसस्स वचनं वीमंसिस्सामी”ति अधम्मेन रज्जं कारेत्वा “इदानि जानिस्सामी”ति किज्जि कालं वीतिनामेत्वा पुन तत्थ गन्त्वा तं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि ।

बोधिसत्तोपिस्स तथेव वत्वा निग्रोधपक्कं अदासि, तं तस्स तित्तकरसं अहोसि । राजा “अमधुरं निरसं”न्ति सह खेळेन छुट्टेत्वा “तित्तकं, भन्ते”ति आह । बोधिसत्तो “महापुज्ज, नून राजा अधम्मिको भविस्सति । राजूनज्झि अधम्मिककाले अरज्जे फलाफलं आदिं कत्वा सब्बं अमधुरं निरोजं जात”न्ति वत्वा इमा गाथा अभसि —

१३३. “गवे चे तरमानानं, जिम्हं गच्छति पुङ्गवो ।
सब्बा ता जिम्हं गच्छन्ति, नेत्ते जिम्हं गते सति ॥

१३४. “एवमेव मनुस्सेसु, यो होति सेट्ठसम्मतो ।
सो चे अधम्मं चरति, पगेव इतरा पजा ।
सब्बं रट्ठं दुखं सेति, राजा चे होति अधम्मिको ॥

१३५. “गवं चे तरमानानं, उजुं गच्छति पुङ्गवो ।
सब्बा गावी उजुं यन्ति, नेत्ते उजुं गते सति ॥

१३६. “एवमेव मनुस्सेसु, यो होति सेट्ठसम्मतो ।
सो सचे धम्मं चरति, पगेव इतरा पजा ।
सब्बं रट्ठं सुखं सेति, राजा चे होति धम्मिको”ति ॥

तत्थ गवन्ति गुन्नं । तरमानानन्ति नदिं ओतरन्तानं । जिम्हन्ति कुटिलं वङ्कं । नेत्तेति नायके गहेत्वा गच्छन्ते गवजेट्ठके उसभे पुङ्गवे । पगेव इतरा पजाति इतरे सत्ता पुरेतरमेव अधम्मं चरन्तीति अत्थो । दुखं सेतीति न केवलं सेति, चतूसुपि इरियापथेसु दुक्खमेव विन्दति । अधम्मिकोति यदि राजा छन्दादिअगतिगमनवसेन अधम्मिको होति । सुखं सेतीति सचे राजा अगतिगमनं पहाय धम्मिको होति, सब्बं रट्ठं चतूसु इरियापथेसु सुखप्पत्तमेव होतीति ।

राजा बोधिसत्तस्स धम्मं सुत्वा अत्तनो राजभावं जानापेत्वा “भन्ते, पुब्बे निग्रोधपक्कं अहमेव मधुरं कत्वा तित्तकं अकासिं, इदानि पुन मधुरं करिस्सामी”ति बोधिसत्तं वन्दित्वा नगरं गन्त्वा धम्मेन रज्जं कारेन्तो सब्बं पटिपाकतिकं अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

राजोवादजातकवण्णना चतुत्था ।

[३३५] ५. जम्बुकजातकवण्णना

ब्रह्मा पवट्ठकायो सोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स सुगतालयकरणं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा वित्थारितमेव, अयं पनेत्थ सङ्खेपो । सत्थारा “सारिपुत्त, देवदत्तो तुम्हे दिस्वा किं अकासी”ति वुत्तो थरो आह “भन्ते, सो तुम्हाकं अनुकरोन्तो मम हत्थे बीजनिं दत्वा निपज्जि । अथ नं कोकालिको उरे जण्णुना पहरि, इति सो तुम्हाकं अनुकरोन्तो दुक्खं अनुभवी”ति । तं सुत्वा सत्था “न खो, सारिपुत्त, देवदत्तो इदानेव मम अनुकरोन्तो दुक्खं अनुभोति, पुब्बेपेस अनुभोसियेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहयोनियं निब्बत्तित्वा हिमवन्ते गुहायं वसन्तो एकदिवसं महिसं वधित्वा मंसं खादित्वा पानीयं पिबित्वा गुहं आगच्छति । एको सिङ्गालो तं दिस्वा पलायितुं असक्कोन्तो उरेन निपज्जि, “किं जम्बुका”ति च वुत्ते “उपट्ठहिस्सामि तं, भदन्ते”ति आह । सीहो “तेन हि एही”ति तं अत्तनो वसनट्ठानं नेत्वा दिवसे

दिवसे मंसं आहरित्वा पोसेसि । तस्स सीहविघासेन थूलसरीरतं पत्तस्स एकदिवसं मानो उप्पज्जि । सो सीहं उपसङ्कमित्वा आह “अहं, सामि, निच्चकालं तुम्हाकं पलिबोधो, तुम्हे निच्चं मंसं आहरित्वा मं पोसेथ, अज्ज तुम्हे इधेव होथ, अहं एकं वारणं वधित्वा मंसं खादित्वा तुम्हाकम्पि आहरिस्सामी”ति । सीहो “मा ते, जम्बुक, एतं रुच्चि, न त्वं वारणं वधित्वा मंसखादकयोनियं निब्बत्तो, अहं ते वारणं वधित्वा दस्सामि, वारणो नाम महाकायो पवड्ढकायो, मा वारणं गण्हि, मम वचनं करोही”ति वत्वा पठमं गाथमाह ।

१३७. “ब्रहा पवड्ढकायो सो, दीघदाठो च जम्बुक ।

न त्वं तत्थ कुले जातो, यत्थ गण्हन्ति कुञ्जर”न्ति ॥

तत्थ ब्रहाति महन्तो । पवड्ढकायोति उद्धं उग्गतकायो । दीघदाठोति दीघदन्तो तेहि दन्तेहि तुम्हादिसे पहरित्वा जीवितक्खये पापेति । यत्थाति यस्मिं सीहकुले जाता मत्तवारणं गण्हन्ति, त्वं न तत्थ जातो, सिङ्गालकुले पन जातोसीति अत्थो ।

सिङ्गालो सीहेन वारितोयेव गुहा निक्खमित्वा तिक्खत्तुं “बुक्क बुक्का”ति सिङ्गालिकं नदं नदित्वा पब्बतकूटे ठितो पब्बतपादं ओलोकेन्तो एकं काळवारणं पब्बतपादेन आगच्छन्तं दिस्वा उल्लङ्घित्वा “तस्स कुम्भे पतिस्सामी”ति परिवत्तित्वा पादमूले पति । वारणो पुरिमपादं उक्खिपित्वा तस्स मत्थके पतिट्ठापेसि, सीसं भिज्जित्वा चुण्णविचुण्णं जातं । सो तत्थेव अनुत्थुनन्तो सयि, वारणो कोञ्चनादं करोन्तो पक्कामि । बोधिसत्तो गन्त्वा पब्बतमत्थके ठितो तं विनासप्पत्तं दिस्वा “अत्तनो मानं निस्साय नट्ठो सिङ्गालो”ति तिस्सो गाथा अभसि —

१३८. “असीहो सीहमानेन, यो अत्तानं विकुब्बति ।

कोत्थूव गजमासज्ज, सेति भूम्या अनुत्थुनं ॥

१३९. “यसस्सिनो उत्तमपुग्गलस्स, सज्जातखन्धस्स महब्बलस्स ।

असमेक्खिय थामबलूपपत्तिं, स सेति नागेन हतोयं जम्बुको ॥

१४०. “यो चीध कम्मं कुरुते पमाय, थामब्बलं अत्तनि संविदित्वा ।

जप्पेन मन्तेन सुभासितेन, परिक्खवा सो विपुलं जिनाती”ति ॥

तत्थ विकुब्बतीति परिवत्तेति । कोत्थूवाति सिङ्गालो विय । अनुत्थुनन्ति अनुत्थुनन्तो । इदं वुत्तं होति — यथा अयं कोत्थु महन्तं गजं पत्वा अनुत्थुनन्तो भूमियं सेति, एवं यो अज्जो दुब्बलो बलवता विग्गहं करोति, सोपि एवरूपोव होतीति ।

यसस्सिनोति इस्सरियवतो । उत्तमपुग्गलस्साति कायबलेन च जाणबलेन च उत्तमपुग्गलस्स । सज्जातखन्धस्साति सुसण्ठितमहाखन्धस्स । महब्बलस्साति महाथामस्स । थामबलूपपत्तिन्ति एवरूपस्स सीहस्स थामसङ्घातं बलज्जेव सीहजातिसङ्घातं उपपत्तिञ्च अजानित्वा, कायथामञ्च जाणबलञ्च सीहउपपत्तिञ्च अजानित्वाति अत्थो । स सेतीति अत्तानम्पि सीहेन सदिसं मज्जमानो, सो अयं जम्बुको नागेन हतो मतसयनं सेति ।

पमायाति पमिनित्वा उपपरिक्खित्वा । “पमाणा”तिपि पाठो, अत्तनो पमाणं गहेत्वा यो अत्तनो पमाणेन कम्मं कुरुतेति अत्थो । **थामब्बलन्ति** थामसङ्घातं बलं, कायथामञ्च जाणबलञ्चातिपि अत्थो । **जप्पेनाति** जपेन, अज्जेनेनाति अत्थो । **मन्तेनाति** अज्जेहि पण्डितेहि सङ्घि मन्तेत्वा करणेन । **सुभासितेनाति** सच्चादिगुणयुक्तेन अनवज्जवचनेन । **परिक्खवाति** परिक्खासम्पन्नो । **सो विपुलं जिनातीति** यो एवरूपो होति, यं किञ्चि कम्मं कुरुमानो अत्तनो थामञ्च बलञ्च जत्वा जप्पमन्तवसेन परिच्छिन्दित्वा सुभासितं भासन्तो करोति, सो विपुलं महन्तं अत्थं जिनाति न परिहायतीति ।

एवं बोधिसत्तो इमाहि तीहि गाथाहि इमस्मिं लोके कत्तब्बयुत्तकं कम्मं कथेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा सिङ्गालो देवदत्तो अहोसि, सीहो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जम्बुकजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३३६] ६. ब्रहाछत्तजातकवण्णना

तिणं तिणन्ति लपसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कुहकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु कथितमेव ।

अतीते पन बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । बाराणसिराजा महतिया सेनाय कोसलराजानं अब्भुगन्त्वा सावत्थिं पत्वा युद्धेन नगरं पविसित्वा राजानं गण्हि । कोसलरज्जो पन पुत्तो छत्तो नाम कुमारो अत्थि । सो अज्जातकवेसेन निक्खमित्वा तक्कसिलं गन्त्वा तयो वेदे च अट्टारस सिप्पानि च उग्गण्हित्वा तक्कसिलतो निक्खम्म सब्बसमयसिप्पानि सिक्खन्तो एकं पच्चन्तगामं पापुणि । तं निस्साय पञ्चसततापसा अरज्जे पण्णसालासु वसन्ति । कुमारो ते उपसङ्गमित्वा “इमेसम्पि सन्तिके किञ्चि सिक्खिस्सामी”ति पब्बजित्वा यं ते जानन्ति, तं सब्बं उग्गण्हि । सो अपरभागे गणसत्था जातो ।

अथेकदिवसं इसिगणं आमन्तेत्वा “मारिसा, कस्मा मज्झिमदेसं न गच्छथा”ति पुच्छि । “मारिस, मज्झिमदेसे मनुस्सा नाम पण्डिता, ते पज्जं पुच्छन्ति, अनुमोदनं कारापेन्ति, मङ्गलं भणापेन्ति, असक्कोन्ते गरहन्ति, मयं तेन भयेन न गच्छामा”ति । “मा तुम्हे भायथ, अहमेतं सब्बं करिस्सामी”ति । “तेन हि गच्छामा”ति सब्बे अत्तनो अत्तनो खारिविविधमादाय अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्ता । बाराणसिराजापि कोसलरज्जं अत्तनो हत्थगतं कत्वा तत्थ राजयुत्ते ठपेत्वा सयं तत्थ विज्जमानं धनं गहेत्वा बाराणसिं गन्त्वा उय्याने लोहचाटियो पूरापेत्वा निदहित्वा तस्मिं समये बाराणसियमेव वसति । अथ ते इसयो राजुय्याने रत्तिं वसित्वा पुनदिवसे नगरं भिक्खाय पविसित्वा राजद्वारं अगमंसु । राजा तेसं इरियापथेस्सु पसीदित्वा पक्कोसापेत्वा महातले निसीदापेत्वा यागुखज्जकं दत्वा याव भत्तकाला तं तं पज्जं पुच्छि । छत्तो रज्जो चित्तं आराधेन्तो सब्बपज्जे विस्सज्जेत्वा भत्तकिच्चावसाने विचित्रं अनुमोदनं अकासि । राजा सुद्धुतरं पसन्नो पटिज्जं गहेत्वा सब्बेपि ते उय्याने वासापेसि ।

छत्तो निधिउद्धरणमन्तं जानाति । सो तत्थ वसन्तो “कहं नु खो इमिना मम पितु सन्तकं धनं निदहित”न्ति मन्तं परिवत्तेत्वा ओलोकेन्तो उय्याने निदहितभावं जत्वा “इदं धनं गहेत्वा मम रज्जं गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तापसे आमन्तेत्वा “मारिसा, अहं कोसलरज्जो पुत्तो, बाराणसिरज्जा अम्हाकं रज्जे गहिते अज्जातकवेसेन निक्खमित्वा एत्तकं कालं अत्तनो जीवितं अनुरक्खिं, इदानि कुलसन्तकं धनं लब्धं, अहं एतं आदाय गन्त्वा अत्तनो रज्जं गण्हिस्सामि, तुम्हे किं

करिस्सथा”ति आह । “मयम्पि तयाव सद्धिं गमिस्सामा”ति । सो “साधू”ति महन्ते महन्ते चम्मपसिब्बके कारेत्वा रत्तिभागे भूमिं खणित्वा धनचाटियो उद्धरित्वा पसिब्बकेसु धनं पक्खिपित्वा चाटियो तिणस्स पूरापेत्वा पञ्च च इसिसतानि अञ्जे च मनुस्से धनं गाहापेत्वा पलायित्वा सावत्थिं गन्त्वा सब्बे राजयुत्ते गाहापेत्वा रज्जं गहेत्वा पाकारअट्टालकादिपटिसङ्खरणं कारापेत्वा पुन सपत्तरज्जा युद्धेन अग्गहेतब्बं कत्वा नगरं अज्झावसति । बाराणसिरज्जोपि “तापसा उय्यानतो धनं गहेत्वा पलाता”ति आरोचयिंसु । सो उय्यानं गन्त्वा चाटियो विवरापेत्वा तिणमेव पस्सि, तस्स धनं निस्साय महन्तो सोको उप्पज्जि । सो नगरं गन्त्वा “तिणं तिण”न्ति विप्पलपन्तो चरति, नास्स कोचि सोकं निब्बापेतुं सक्कोति ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि “रज्जो महन्तो सोको, विप्पलपन्तो चरति, ठपेत्वा खो पन मं नास्स अज्जो कोचि सोकं विनोदेतुं समत्थो, निस्सोकं नं करिस्सामी”ति । सो एकदिवसं तेन सद्धिं सुखनिसिन्नो तस्स विप्पलपनकाले पठमं गाथमाह —

१४१: “तिणं तिणन्ति लपसि, को नु ते तिणमाहरि ।
किं नु ते तिणकिच्चत्थि, तिणमेव पभाससी”ति ॥

तत्थ किं नु ते तिणकिच्चत्थीति किं नु तव तिणेन किच्चं कातब्बं अत्थि । तिणमेव पभाससीति त्वज्झि केवलं “तिणं तिण”न्ति तिणमेव पभाससि, “असुकतिणं नामा”ति न कथेसि, तिणनामं तावस्स कथेहि “असुकतिणं नामा”ति, मयं ते आहरिस्साम, अथ पन ते तिणेनत्थो नत्थि, निक्कारणा मा विप्पलपीति ।

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथमाह —

१४२: “इधागमा ब्रह्मचारी, ब्रहा छत्तो बहुस्सुतो ।
सो मे सब्बं समादाय, तिणं निक्खिप्प गच्छती”ति ॥

तत्थ ब्रहाति दीधो । छत्तोति तस्स नामं । सब्बं समादायाति सब्बं धनं गहेत्वा । तिणं निक्खिप्प गच्छतीति चाटीसु तिणं निक्खिपित्वा गतोति दस्सेन्तो एवमाह ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

१४३: “एवेतं होति कत्तब्बं, अप्पेन बहुमिच्छता ।
सब्बं सकस्स आदानं, अनादानं तिणस्स चा”ति ॥

तस्सत्थो — अप्पेन तिणेन बहुधनं इच्छता एवं एतं कत्तब्बं होति, यदिदं पितु सन्तकत्ता सकस्स धनस्स सब्बं आदानं अगद्धूपगस्स तिणस्स च अनादानं । इति, महाराज, सो ब्रहा छत्तो गहेतब्बयुत्तकं अत्तनो पितु सन्तकं धनं गहेत्वा अग्गहेतब्बयुत्तकं तिणं चाटीसु पक्खिपित्वा गतो, तत्थ का परिदेवनाति ।

तं सुत्वा राजा चतुत्थं गाथमाह —

१४४: “सीलवन्तो न कुब्बन्ति, बालो सीलानि कुब्बति ।

अनिच्चसीलं दुस्सील्यं, किं पण्डिच्चं करिस्सती”ति ॥

तत्थ सीलवन्तोति ये सीलसम्पन्ना ब्रह्मचारयो, ते एवरूपं न कुब्बन्ति । बालो सीलानि कुब्बतीति बालो पन दुराचारो एवरूपानि अत्तनो अनाचारसङ्घातानि सीलानि करोति । अनिच्चसीलन्ति अद्भुवेन दीघरत्तं अप्पवत्तेन सीलेन समन्नागतं । दुस्सील्यन्ति दुस्सीलं । किं पण्डिच्चं करिस्सतीति एवरूपं पुगलं बाहुसच्चपरिभावितं पण्डिच्चं किं करिस्सति किं सम्पादेस्सति, विपत्तिमेवस्स करिस्सतीति । तं गरहन्तो वत्वा सो ताय बोधिसत्तस्स कथाय निस्सोको हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्रहाछत्तो कुहकभिक्षु अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

ब्रहाछत्तजातकवण्णना छट्ठा ।

[३३७] ७. पीठजातकवण्णना

न ते पीठमदायिम्हाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं भिक्षुं आरब्भ कथेसि । सो किर जनपदतो जेतवनं गन्त्वा पत्तचीवरं पटिसामेत्वा सत्थारं वन्दित्वा सामणेरदहरे पुच्छि “आवुसो, सावत्थियं आगन्तुकभिक्षून् के उपकारका”ति । “आवुसो, अनाथपिण्डिको नाम महासेट्ठि, विसाखा नाम महाउपासिका एते भिक्षुसङ्घस्स उपकारका मातापितुट्ठानिया”ति । सो “साधू”ति पुनदिवसे पातोव एकभिक्षुस्सपि अपविट्ठकाले अनाथपिण्डिकस्स घरद्वारं अगमासि । तं अवेलाय गतत्ता कोचि न ओलोकेसि । सो ततो किञ्चि अलभित्वा विसाखाय घरद्वारं गतो । तत्रापि अतिपातोव गतत्ता किञ्चि न लभि । सो तत्थ तत्थ विचरित्वा पुनागच्छन्तो यागुया निट्ठिताय गतो, पुनपि तत्थ तत्थ विचरित्वा भत्ते निट्ठिते गतो । सो विहारं गन्त्वा “द्वेपि कुलानि अस्सद्धानि अप्पसन्नानि एव, इमे भिक्षू पन ‘सद्धानि पसन्नानी’ति कथेन्ती”ति तानि कुलानि परिभवन्तो चरति ।

अथेकदिवसं धम्मसभायं भिक्षू कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, असुको किर जानपदो भिक्षु अतिकालस्सेव कुलद्वारं गतो भिक्षुं अलभित्वा कुलानि परिभवन्तो चरती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं भिक्षुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर भिक्षू”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “कस्मा त्वं भिक्षु कुज्झसि, पुब्बे अनुप्पन्ने बुद्धे तापसापि ताव कुलद्वारं गन्त्वा भिक्षुं अलभित्वा न कुज्झिसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगगण्हित्वा अपरभागे तापसपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्ते चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय बाराणसिं पत्वा उय्याने वसित्वा पुनदिवसे नगरं भिक्षाय पाविसि । तदा बाराणसिसेट्ठि सद्धो होति पसन्नो । बोधिसत्तो “कतरं कुलधरं सद्ध”न्ति पुच्छित्वा “सेट्ठिघर”न्ति सुत्वा सेट्ठिनो घरद्वारं अगमासि । तस्मिं खणे सेट्ठि राजुपट्टानं गतो, मनुस्सापि नं न पस्सिंसु, सो निवत्तित्वा गच्छति । अथ नं सेट्ठि राजकुलतो निवत्तन्तो दिस्वा वन्दित्वा भिक्षाभाजनं गहेत्वा घरं नेत्वा निसीदापेत्वा पादधोवनतेलमखनयागुखज्जकादीहि सन्तप्पेत्वा अन्तराभत्ते किञ्चि कारणं अपुच्छित्वा कतभत्तकिच्चं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “भन्ते, अम्हाकं घरद्वारं आगता नाम याचका वा धम्मिकसमणब्राह्मणा वा सक्कारसम्मानं अलभित्वा गतपुब्बा नाम नत्थि, तुम्हे पन अज्ज अम्हाकं दारकेहि अदिट्ठत्ता आसनं वा पानीयं वा पादधोवनं वा यागुभत्तं वा

अलभित्वाव गता, अयं अम्हाकं दोसो, तं नो खमितुं वट्टती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१४५: “न ते पीठमदायिम्हा, न पानं नपि भोजनं ।
ब्रह्मचारि खमस्सु मे, एतं पस्सामि अच्चय”न्ति ॥

तत्थ न ते पीठमदायिम्हाति पीठम्मि ते न दापयिम्ह ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

१४६: “नेवाभिसज्जामि न चापि कुप्पे, न चापि मे अप्पियमासि किञ्चि ।
अथोपि मे आसि मनोवितक्को, एतादिसो नून कुलस्स धम्मो”ति ॥

तत्थ नेवाभिसज्जामीति नेव लग्गामि । एतादिसोति “इमस्स कुलस्स एतादिसो नून सभावो, अदायकवंसो एस भविस्सती”ति एवं मे मनोवितक्को उप्पन्नो ।

तं सुत्वा सेट्ठि इतरा द्वे गाथा अभसि —

१४७: “एसस्माकं कुले धम्मो, पितुपितामहो सदा ।
आसनं उदकं पज्जं, सब्बेतं निपदामसे ॥

१४८: “एसस्माकं कुले धम्मो, पितुपितामहो सदा ।
सक्कच्चं उपतिट्ठाम, उत्तमं विय जातक”न्ति ॥

तत्थ धम्मोति सभावो । पितुपितामहोति पितूनञ्च पितामहानञ्च सन्तको । उदकन्ति पादधोवनउदकं । पज्जन्ति पादमखनतेलं । सब्बेतन्ति सब्बं एतं । निपदामसेति निकारपकारा उपसग्गा, दामसेति अत्थो, ददामाति वुत्तं होति । इमिना याव सत्तमा कुलपरिवट्टा दायकवंसो अम्हाकं वंसोति दस्सेति । उत्तमं विय जातकन्ति मातरं विय पितरं विय च मयं धम्मिकं समणं वा ब्राह्मणं वा दिस्वा सक्कच्चं सहत्थेन उपट्ठहामाति अत्थो ।

बोधिसत्तो पन कतिपाहं बाराणसिसेट्ठिनो धम्मं देसेन्तो तत्थ वसित्वा पुन हिमवन्तमेव गन्त्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा बाराणसिसेट्ठि आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

पीठजातकवण्णना सत्तमा ।

[३३८] ८. थुसजातकवण्णना

विदितं थुसन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो अजातसत्तुं आरब्ध कथेसि । तस्मिं किर मातुकुच्छिगते तस्स मातु कोसलराजधीताय बिम्बिसाररज्जो दक्खिणजाणुलोहितपिवनदोहळो उप्पज्जित्वा पण्डु अहोसि । सा परिचारिकाहि पुच्छिता

तासं तमत्थं आरोचेसि । राजापि सुत्वा नेमित्तके पक्कोसापेत्वा “देविया किर एवरूपो दोहळो उप्पन्नो, तस्स का निष्फत्ती”ति पुच्छि । नेमित्तका “देविया कुच्छिम्हि निब्बत्तकसत्तो तुम्हे मारेत्वा रज्जं गण्हिस्सती”ति आहंसु । राजा “सचे मम पुत्तो मं मारेत्वा रज्जं गण्हिस्सति, को एत्थ दोसो”ति दक्खिणजाणुं सत्थेन फालापेत्वा लोहितं सुवण्णतट्टकेन गाहापेत्वा देविया पायेसि । सा चिन्तेसि “सचे मम कुच्छियं निब्बत्तो पुत्तो पितरं मारेस्सति, किं मे तेना”ति । सा गम्भपातनत्थं कुच्छिं मद्दपेसि ।

राजा जत्वा तं पक्कोसापेत्वा “भदे मय्हं किर पुत्तो मं मारेत्वा रज्जं गण्हिस्सति, न खो पनाहं अजरो अमरो, पुत्तमुखं पस्सितुं मे देहि, मा इतो पभुति एवरूपं कम्मं अकासी”ति आह । सा ततो पट्टाय उय्यानं गन्त्वा कुच्छिं मद्दपेसि । राजा जत्वा ततो पट्टाय उय्यानगमनं निवारेसि । सा परिपुण्णगम्भा पुत्तं विजायि । नामगगहणदिवसे चस्स अजातस्सेव पितु सत्तुभावतो “अजातसत्तु”त्वेव नाममकंसु । तस्मिं कुमारपरिहारेन वड्डन्ते सत्था एकदिवसं पञ्चसतभिक्खुपरिवृतो रज्जो निवेसनं गन्त्वा निसीदि । राजा बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयभोजनीयेन परिविसित्वा सत्थारं वन्दित्वा धम्मं सुणन्तो निसीदि । तस्मिं खणे कुमारं मण्डेत्वा रज्जो अदंसु । राजा बलवसिनेहेन पुत्तं गहेत्वा ऊरुम्हि निसीदापेत्वा पुत्तगतेन पेमेन पुत्तमेव ममायन्तो न धम्मं सुणाति । सत्था तस्स पमादभावं जत्वा “महाराज, पुब्बे राजानो पुत्ते आसङ्कमाना पटिच्छन्ने कारेत्वा ‘अम्हाकं अच्चयेन नीहरित्वा रज्जे पतिट्ठापेय्याथा’ति आणापेसु”न्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तक्कसिलायं दिसापामोक्खआचरियो हुत्वा बहू राजकुमारे च ब्राह्मणकुमारे च सिप्पं वाचेसि । बाराणसिरज्जोपि पुत्तो सोळसवस्सकाले तस्स सन्तिकं गन्त्वा तयो वेदे च सब्बसिप्पानि च उग्गण्हित्वा परिपुण्णसिप्पो आचरियं आपुच्छि । आचरियो अङ्गविज्जावसेन तं ओलोकेन्तो “इमस्स पुत्तं निस्साय अन्तरायो पज्जायति, तमहं अत्तनो आनुभावेन हरिस्सामी”ति चिन्तेत्वा चतस्सो गाथा बन्धित्वा राजकुमारस्स अदासि, एवञ्च पन तं वदेसि “तात, पठमं गाथं रज्जे पतिट्ठापेय्याथा तव पुत्तस्स सोळसवस्सकाले भत्तं भुज्जन्तो वदेय्यासि, दुतियं महाउपट्ठानकाले, ततियं पासादं अभिरुहमानो सोपानसीसे ठत्वा, चतुत्थं सयनसिरिगम्भं पविसन्तो उम्मारे ठत्वा”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा आचरियं वन्दित्वा गतो ओपरज्जे पतिट्ठापेय्याथा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठापेय्याथा । तस्स पुत्तो सोळसवस्सकाले रज्जो उय्यानकीळादीनं अत्थाय निक्खमन्तस्स सिरिविभवं दिस्वा पितरं मारेत्वा रज्जं गहेतुकामो हुत्वा अत्तनो उपट्ठाकानं कथेसि । ते “साधु देव, महल्लककाले लद्धेन इस्सरियेन को अत्थो, येन केनचि उपायेन राजानं मारेत्वा रज्जं गण्हितुं वट्ठी”ति वदिसु । कुमारो “विसं खादापेत्वा मारेस्सामी”ति पितरा सद्धिं सायमासं भुज्जन्तो विसं गहेत्वा निसीदि । राजा भत्तपातियं भत्ते अच्छुपन्तेयेव पठमं गाथमाह —

१४९: “विदितं थुसं उन्दुरानं, विदितं पन तण्डुलं ।

थुसं थुसं विवज्जेत्वा, तण्डुलं पन खादरे”ति ॥

तत्थ विदितन्ति काळवदलेपि अन्धकारे उन्दुरानं थुसो थुसभावेन तण्डुलो च तण्डुलभावेन विदितो पाकटोयेव । इध पन लिङ्गविपल्लासवसेन “थुसं तण्डुलं”न्ति वुत्तं । खादरेति थुसं थुसं वज्जेत्वा तण्डुलमेव खादन्ति । इदं वुत्तं होति — तात कुमार, यथा उन्दुरानं अन्धकारेपि थुसो थुसभावेन तण्डुलो च तण्डुलभावेन पाकटो, ते थुसं वज्जेत्वा तण्डुलमेव खादन्ति, एवमेव ममपि तव विसं गहेत्वा निसिन्नभावो पाकटोति ।

कुमारो “जातोम्ही”ति भीतो भत्तपातियं विसं पातेतुं अविसहित्वा उट्ठाय राजानं वन्दित्वा गतो । सो तमत्थं अत्तनो

उपट्टाकानं आरोचेत्वा “अज्ज तावम्हि जातो, इदानीं कथं मारेस्सामी”ति पुच्छि। ते ततो पट्टाय उय्याने पटिच्छन्ना हुत्वा निकण्णिकवसेन मन्तयमाना “अत्थेको उपायो, खगं सन्नहत्वा महाउपट्टानं गतकाले अमच्चानं अन्तरे ठत्वा रज्जो पमत्तभावं जत्वा खगणेन पहरित्वा मारेतुं वट्ठी”ति ववत्थपेसुं। कुमारो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा महाउपट्टानकाले सन्नद्धखगो हुत्वा गन्त्वा इतो चितो च रज्जो पहरणोकासं उपधारेति। तस्मिं खणे राजा दुतियं गाथमाह —

१५०. “या मन्तना अरज्जस्मिं, या च गामे निकण्णिका।

यज्जेतं इति चीति च, एतम्पि विदितं मया”ति ॥

तत्थ अरज्जस्मिन्ति उय्याने। निकण्णिकाति कण्णमूले मन्तना। यज्जेतं इति चीति चाति यज्ज एतं इदानीं मम पहरणोकासपरियेसनं। इदं वुत्तं होति — तात कुमार, या एसा तव अत्तनो उपट्टाकेहि सद्धिं उय्याने च गामे च निकण्णिका मन्तना, यज्जेतं इदानीं मम मारणत्थाय इति चीति च करणं, एतम्पि सब्बं मया जातन्ति।

कुमारो “जानाति मे वेरिभावं पिता”ति ततो पलायित्वा उपट्टाकानं आरोचेसि। ते सत्तट्ठ दिवसे अतिक्कमित्वा “कुमार, न ते पिता, वेरिभावं जानाति, तक्कमत्तेन त्वं एवंसज्जी अहोसि, मारेहि न”न्ति वदिंसु। सो एकदिवसं खगं गहेत्वा सोपानमत्थके गब्भद्वारे अट्ठासि। राजा सोपानमत्थके ठितो ततियं गाथमाह —

१५१. “धम्मेन किर जातस्स, पिता पुत्तस्स मक्कटो।

दहरस्सेव सन्तस्स, दन्तेहि फलमच्छिदा”ति ॥

तत्थ धम्मेनाति सभावेन। पिता पुत्तस्स मक्कटोति पिता मक्कटो पुत्तस्स मक्कटपोतकस्स। इदं वुत्तं होति — यथा अरज्जे जातो मक्कटो अत्तनो यूथपरिहरणं आसङ्कन्तो तरुणस्स मक्कटपोतकस्स दन्तेहि फलं छिन्दित्वा पुरिसभावं नासेति, तथा तव अतिरज्जकामस्स फलानि उप्पाटापेत्वा पुरिसभावं नासेस्सामीति।

कुमारो “गण्हापेतुकामो मं पिता”ति भीतो पलायित्वा “पितराम्हि सन्तज्जितो”ति उपट्टाकानं आरोचेसि। ते अट्ठमासमत्ते वीतिवत्ते “कुमार, सचे राजा जानेय्य, एत्तकं कालं नाधिवासेय्य, तक्कमत्तेन तया कथितं, मारेहि न”न्ति वदिंसु। सो एकदिवसं खगं गहेत्वा उपरिपासादे सिरिसयनं पविसित्वा “आगच्छन्तमेव नं मारेस्सामी”ति हेट्टापल्लङ्के निसीदि। राजा भुत्तसायमासो परिजनं उय्योजेत्वा “निपज्जिस्सामी”ति सिरिगब्भं पविसन्तो उम्मारे ठत्वा चतुत्थं गाथमाह —

१५२. “यमेतं परिसप्पसि, अजकाणोव सासपे।

योपायं हेट्टतो सेति, एतम्पि विदितं मया”ति ॥

तत्थ परिसप्पसीति भयेन इतो चितो च सप्पसि। सासपेति सासपखेत्ते। योपायन्ति योपि अयं। इदं वुत्तं होति — यम्पि एतं त्वं सासपवनं पविट्टकाणएळको विय भयेन इतो चितो च संसप्पसि, पठमं विसं गहेत्वा आगतोसि, दुतियं खगणे पहरितुकामो हुत्वा आगतोसि, ततियं खगं आदाय सोपानमत्थके अट्ठासि, इदानीं मं “मारेस्सामी”ति हेट्टासयने निपन्नोसि, सब्बमेतं जानामि, न तं इदानीं विस्सज्जेमि, गहेत्वा राजाणं कारापेस्सामीति। एवं तस्स अजानन्तस्सेव सा सा गाथा तं तं अत्थं दीपेति।

कुमारो “जातोमिहि पितरा, इदानीं मं नास्सेस्सती”ति भयप्पत्तो हेट्ठासयना निक्खमित्वा खगं रज्जो पादमूले छुट्टेत्वा “खमाहि मे, देवा”ति पादमूले उरेन निपज्जि। राजा “न मय्हं कोचि कम्मं जानातीति त्वं चिन्तेसी”ति तं तज्जेत्वा सङ्खलिकबन्धनेन बन्धापेत्वा बन्धनागारं पवेसापेत्वा आरक्खं ठपेसि। तदा राजा बोधिसत्तस्स गुणं सल्लक्खेसि। सो अपरभागे कालमकासि, तस्स सरीरकिच्चं कत्वा कुमारं बन्धनागारा नीहरित्वा रज्जे पतिट्ठापेसुं।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा तक्कसिलायं दिसापामोक्खो आचरियो अहमेव अहोसि”न्ति।

थुसजातकवण्णना अट्ठमा।

[३३९] ९. बावेरुजातकवण्णना

अदस्सनेन मोरस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो हतलाभसक्कारे तित्थिये आरब्ध कथेसि। तित्थिया हि अनुप्पन्ने बुद्धे लाभिनो अहेसुं, उप्पन्ने पन बुद्धे हतलाभसक्कारा सूरियुगमने खज्जोपनका विय जाता। तेसं तं पवत्ति आरब्ध भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि याव गुणवन्ता न उप्पज्जन्ति, ताव निग्गुणा लाभगयसग्गप्पत्ता अहेसुं, गुणवन्तेसु पन उप्पन्नेसु निग्गुणा हतलाभसक्कारा जाता”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मोरयोनियं निब्बत्तित्वा वुट्ठिमन्वाय सोभग्गप्पत्तो अरज्जे विचरि। तदा एकच्चे वाणिजा दिसाकाकं गहेत्वा नावाय बावेरुरट्ठं अगमंसु। तस्मिं किर काले बावेरुरट्ठे सकुणा नाम नत्थि। आगतागता रट्ठवासिनो तं पज्जरे निसिन्नं दिस्वा “पस्सथिमस्स छविवण्णं गलपरियोसानं मुखतुण्डकं मणिगुळसदिसानि अक्खीनी”ति काकमेव पसंसित्वा ते वाणिजके आहंसु “इमं, अय्या, सकुणं अम्हाकं देथ, अम्हाकं इमिना अत्थो, तुम्हे अत्तनो रट्ठे अज्जं लभिस्सथा”ति। “तेन हि मूलेन गण्हथा”ति। “कहापणेन नो देथा”ति। “न देमा”ति। अनुपुब्बेन वट्ठित्वा “सतेन देथा”ति वुत्ते “अम्हाकं एस बहूपकारो, तुम्हेहि सद्धिं मेत्ति होतू”ति कहापणसतं गहेत्वा अदंसु। ते तं नेत्वा सुवण्णपज्जरे पक्खिपित्वा नानप्पकारेन मच्छमंसेन चेव फलाफलेन च पटिजग्गिंसु। अज्जेसं सकुणानं अविज्जमानट्ठाने दसहि असद्धम्मोहि समन्नागतो काको लाभगयसग्गप्पत्तो अहोसि।

पुनवारे ते वाणिजा एकं मोरराजानं गहेत्वा यथा अच्छरसद्देन वस्सति, पाणिप्पहरणसद्देन नच्चति, एवं सिक्खापेत्वा बावेरुरट्ठं अगमंसु। सो महाजने सन्निपतिते नावाय धुरे ठत्वा पक्खे विधुनित्वा मधुरस्सरं निच्छारेत्वा नच्चि। मनुस्सा तं दिस्वा सोमनस्सजाता “एतं, अय्या, सोभग्गप्पत्तं सुसिक्खितं सकुणराजानं अम्हाकं देथा”ति आहंसु। अम्हेहि पठमं काको आनीतो, तं गण्हित्थ, इदानीं एकं मोरराजानं आनयिम्हा, एतम्पि याचथ, तुम्हाकं रट्ठे सकुणं नाम गहेत्वा आगन्तुं न सक्काति। “होतु, अय्या, अत्तनो रट्ठे अज्जं लभिस्सथ, इमं नो देथा”ति मूलं वट्ठेत्वा सहस्सेन गण्हिंसु। अथ नं सत्तरतनविचित्ते पज्जरे ठपेत्वा मच्छमंसफलाफलेहि चेव मधुलाजसक्करपानकादीहि च पटिजग्गिंसु, मयूरराजा लाभगयसग्गप्पत्तो जातो, तस्सागतकालतो पट्ठाय काकस्स लाभसक्कारो परिहायि, कोचि नं ओलोकेतुम्पि न इच्छि। काको खादनीयभोजनीयं अलभमानो “काका”ति वस्सन्तो गन्त्वा उक्कारभूमियं ओतरित्वा गोचरं गण्हि।

सत्था द्वे वत्थूनि घटेत्वा सम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अभासि —

१५३: “अदस्सनेन मोरस्स, सिखिनो मज्जुभाणिनो ।
काकं तत्थ अपूजेसुं, मंसेन च फलेन च ॥

१५४: “यदा च सरसम्पन्नो, मोरो बावेरुमागमा ।
अथ लाभो च सक्कारो, वायसस्स अहायथ ॥

१५५: “याव नुप्पज्जती बुद्धो, धम्मराजा पभङ्करो ।
ताव अज्जे अपूजेसुं, पुथू समणब्राह्मणे ॥

१५६: “यदा च सरसम्पन्नो, बुद्धो धम्मं अदेसयि ।
अथ लाभो च सक्कारो, तित्थियानं अहायथा”ति ॥

तत्थ सिखिनोति सिखाय समन्नागतस्स । मज्जुभाणिनोति मधुरस्सरस्स । अपूजेसुन्ति अपूजयिंसु । मंसेन च फलेन चाति नानप्पकारेण मंसेन फलाफलेन च । बावेरुमागमाति बावेरुद्वं आगतो । “भावेरू”तिपि पाठो । अहायथाति परिहीनो । धम्मराजाति नवहि लोकुत्तरधम्महेहि परिसं रज्जेतीति धम्मराजा । पभङ्करोति सत्तलोकओकासलोकसङ्खारलोकेसु आलोकस्स कतत्ता पभङ्करो । सरसम्पन्नोति ब्रह्मस्सरेण समन्नागतो । धम्मं अदेसयीति चतुसच्चधम्मं पकासेसीति ।

इति इमा चतस्सो गाथा भासित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा काको निगण्ठो नाटपुत्तो अहोसि, मोरराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बावेरुजातकवण्णना नवमा ।

[३४०] १०. विसय्हजातकवण्णना

अदासि दानानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा खदिरङ्गारजातके (जा० १.१.४०) वित्थारितमेव । इध पन सत्था अनाथपिण्डिकं । आमन्तेत्वा “पोराणकपण्डितापि गहपति ‘दानं मा ददासी’ति आकासे ठत्वा वारेन्तं सक्कं देवानमिन्दं पटिबाहित्वा दानं अदंसुयेवा”ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवो विसय्हो नाम सेट्ठि हुत्वा पञ्चहि सीलेहि समन्नागतो दानज्झासयो दानाभिरतो अहोसि । सो चतूसु नगरद्वारेसु, नगरमज्झे, अत्तनो घरद्वारेति छसु ठानेसु दानसालायो कारेत्वा दानं पवत्तेसि, दिवसे दिवसे छ सतसहस्सानि विस्सज्जेति । बोधिसत्तस्स च वनिब्बकयाचकानञ्च एकसदिसमेव भत्तं होति । तस्स जम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा दानं ददतो दानानुभावेन सक्कस्स भवनं कम्पि, सक्कस्स देवरज्जो पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि । सक्को “को नु खो मं ठाना चावेतुकामो”ति उपधारेन्तो महासेट्ठिं दिस्वा “अयं विसय्हो अतिविय पत्थरित्वा सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं करोन्तो दानं देति, इमिना दानेन मं चावेत्वा सयं सक्को भविस्सति मज्जे, धनमस्स नासेत्वा एतं दलिदं कत्वा यथा दानं न देति, तथा करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा सब्बं धनधज्जं तेलमधुफाणितसक्करादीनि अन्तमसो दासकम्मकरपोरिसम्पि अन्तरधापेसि ।

तदा दानब्यावटा आगन्त्वा “सामि दानगं पच्छिन्नं, ठपितठपितट्टाने न किञ्चि पस्सामा”ति आरोचयिंसु । “इतो

परिब्रूयं हरथ, मा दानं पच्छिन्दथा”ति भरियं पक्कोसापेत्वा “भदे, दानं पवत्तापेही”ति आह । सा सकलगेहं विचिनित्वा अड्डमासकमत्तम्पि अदिस्वा “अय्य, अम्हाकं निवत्थवत्थं ठपेत्वा अज्जं किञ्चि न पस्सामि, सकलगेहं तुच्छ”न्ति आह । सत्तरतनगब्भेसु द्वारं विवरापेत्वा न किञ्चि अद्वस, सेट्ठिज्च भरियज्च ठपेत्वा अज्जे दासकम्मकरापि न पज्जायिंसु । पुन महासत्तो । भरियं आमन्तेत्वा “भदे, न सक्का दानं पच्छिन्दितुं, सकलनिवेसनं विचिनित्वा किञ्चि उपधारेही”ति आह । तस्मिं खणे एको तिणहारको असितज्च काजज्च तिणबन्धनरज्जुज्च द्वारन्तरे छट्टेत्वा पलायि । सेट्ठिभरिया तं दिस्वा “सामि, इदं ठपेत्वा अज्जं न पस्सामी”ति आहरित्वा अदासि । महासत्तो “भदे, मया एत्तकं कालं तिणं नाम न लायितपुब्बं, अज्ज पन तिणं लायित्वा आहरित्वा विक्किणित्वा यथानुच्छविकं दानं दस्सामी”ति दानुपच्छेदभयेन असितज्चेव काजज्च रज्जुज्च गहेत्वा नगरा निक्खमित्वा तिणवत्थुं गन्त्वा तिणं लायित्वा “एको अम्हाकं भविस्सति, एकेन दानं दस्सामी”ति द्वे तिणकलापे बन्धित्वा काजे लागेत्वा आदाय गन्त्वा नगरद्वारे विक्किणित्वा मासके गहेत्वा एकं कोट्टासं याचकानं अदासि । याचका बहू, तेसं “मय्हम्पि देहि, मय्हम्पि देही”ति वदन्तानं इतरम्पि कोट्टासं दत्वा तं दिवसं सद्धि भरियाय अनाहारो वीतिनामेसि । इमिना नियामेन छ दिवसा वीतिवत्ता ।

अथस्स सत्तमे दिवसे तिणं आहरमानस्स सत्ताहं निराहारस्स अतिसुखुमालस्स नलाटे सूरियातपेन पहटमत्ते अक्खीनि भमिंसु । सो सतिं पच्चुपट्टापेतुं असक्कोन्तो तिणं अवत्थरित्वा पति । सक्को तस्स किरियं उपधारयमानो विचरति । सो तद्धणज्जेव आगन्त्वा आकासे ठत्वा पठमं गाथमाह —

१५७: “अदासि दानानि पुरे विसय्ह, ददतो च ते खयधम्मो अहोसि ।
इतो परं चे न ददेय्य दानं, तिट्ठेय्युं ते संयमन्तस्स भोगा”ति ॥

तस्सत्थो — अम्भो विसय्ह त्वं इतो पुब्बे तव गेहे धने विज्जमाने सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं करित्वा दानानि अदासि । तस्स च ते एवं ददतो भोगानं खयधम्मो खयसभावो अहोसि, सब्बं सापतेय्यं खीणं, इतो परं चेपि त्वं दानं न ददेय्य, कस्सचि किञ्चि न ददेय्यासि, तव संयमन्तस्स अददन्तस्स भोगा तथेव तिट्ठेय्युं, “इतो पट्टाय न दस्सामी”ति त्वं मय्हं पटिज्जं देहि, अहं ते भोगे दस्सेस्सामीति ।

महासत्तो तस्स वचनं सुत्वा “कोसि त्व”न्ति आह । “सक्कोहमस्मी”ति । बोधिसत्तो “सक्को नाम सयं दानं दत्वा सीलं समादियित्वा उपोसथकम्मं कत्वा सत्त वत्तपदानि पूरेत्वा सक्कत्तं पत्तो, त्वं पन अत्तनो इस्सरियकारणं दानं वारेसि, अनरियं वत करोसी”ति वत्वा तिस्सो गाथा अभासि —

१५८: “अनरियमरियेन सहस्सनेत्त, सुदुग्गतेनापि अकिच्चमाहु ।
मा वो धनं तं अहु देवराज, यं भोगहेतु विजहेमु सद्धं ॥

१५९: “येन एको रथो याति, याति तेनपरो रथो ।
पोराणं निहितं वत्तं, वत्ततज्जेव वासव ॥

१६०: “यदि हेस्सति दस्साम, असन्ते किं ददामसे ।
एवंभूतापि दस्साम, मा दानं पमदम्हसे”ति ॥

तत्थ अनरियन्ति लामकं पापकम्मं । अरियेनाति परिसुद्धाचारेन अरियेन । सुदुग्गतेनापीति सुदलिद्देनापि । अकिच्चमाहूति अकत्तब्बन्ति बुद्धादयो अरिया वदन्ति, त्वं पन मं अनरियं मग्गं आरोचेसीति अधिप्पायो । वोति निपातमत्तं । यं भोगहेतूति यस्स धनस्स परिभुञ्जनहेतु मयं दानसद्धं विजहेमु परिच्चजेय्याम, तं धनमेव मा अहु, न नो तेन धनेन अत्थोति दीपेति ।

रथोति यंकिञ्चि यानं । इदं वुत्तं होति — येन मग्गेन एको रथो याति, अञ्जोपि रथो “रथस्स गतमग्गो एसो”ति तेनेव मग्गेन याति । पोरणं निहितं वत्तन्ति यं मया पुब्बे निहितं वत्तं, तं मयि धरन्ते वत्ततुयेव, मा तिड्डतूति अत्थो । एवंभूताति एवं तिणहारकभूतापि मयं याव जीवाम, ताव दस्सामयेव । किंकारणा? मा दानं पमदम्हसेति । अददन्तो हि दानं पमज्जति नाम न सरति न सल्लक्खेति, अहं पन जीवमानो दानं पमुस्सितुं न इच्छामि, तस्मा दानं दस्सामियेवाति दीपेति ।

सक्को तं पटिबाहितुं असक्कोन्तो “किमत्थाय दानं ददासी”ति पुच्छि । बोधिसत्तो “नेव सक्कत्तं, न ब्रह्मत्तं पत्थयमानो, सब्बञ्जुतं पत्थेन्तो पनाहं ददामी”ति आह । सक्को तस्स वचनं सुत्वा तुड्डो हत्थेन पिट्ठिं परिमज्जि । बोधिसत्तस्स तद्धणञ्जेव परिमज्जितमत्तस्सेव सकलसरीरं परिपूरि । सक्कानुभावेन चस्स सब्बो विभवपरिच्छेदो पटिपाकतिकोव अहोसि । सक्को “महासेट्ठि, त्वं इतो पट्ठाय दिवसे दिवसे द्वादस सतसहस्सानि विस्सज्जेन्तो दानं ददाही”ति तस्स गेहे अपरिमाणं धनं कत्वा तं उय्योजेत्वा सकट्टानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सेट्ठिभरिया राहुलमाता अहोसि, विसय्हो पन सेट्ठि अहमेव अहोसि”न्ति ।

विसय्हजातकवण्णना दसमा ।

कोकिलवग्गो चतुत्थो ।

५. चूळकुणालवग्गो

[३४१] १. कण्डरीजातकवण्णना

नरानमारामकरासूति इमस्स जातकस्स वित्थारकथा कुणालजातके (जा० २.२१.कुणालजातक) आवि भविस्सति ।

कण्डरीजातकवण्णना पठमा ।

[३४२] २. वानरजातकवण्णना

असक्खिं वत अत्तानन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । वत्थु (जा० अट्ठ० २.२.सुसुमारजातकवण्णना) हेट्ठा वित्थारितमेव ।

अतीते पन बारणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तपदेसे कपियोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो गङ्गातीरे वसि । अथेका अन्तो गङ्गायं संसुमारी बोधिसत्तस्स हृदयमंसं दोहळं उप्पादेत्वा संसुमारस्स कथेसि । सो “तं कपिं उदके निमुज्जापेत्वा मारेत्वा हृदयमंसं गहेत्वा संसुमारिया दस्सामी”ति चिन्तेत्वा महासत्तं आह — “एहि, सम्म, अन्तरदीपके फलाफले खादितुं गच्छामा”ति । “कथं, सम्म, अहं गमिस्सामी”ति । “अहं तं मम पिट्ठियं निसीदापेत्वा नेस्सामी”ति । सो

तस्स चित्तं अजानन्तो लङ्घित्वा पिड्डियं निसीदि । संसुमारो थोकं गन्त्वा निमुज्जितुं आरभि । अथ नं वानरो “किंकारणा, भो, मं उदके निमुज्जापेसी”ति आह । “अहं तं मारेत्वा तव हृदयमंसं मम भरियाय दस्सामी”ति । “दन्ध त्वं मम हृदयमंसं उरे अत्थीति मज्जसी”ति? “अथ कहं ते ठपित”न्ति? “एतं उदुम्बरे ओलम्बन्तं न पस्ससी”ति? “पस्सामि, दस्ससि पन मे”ति । “आम, दस्सामी”ति । संसुमारो दन्धताय तं गहेत्वा नदीतीरे उदुम्बरमूलं गतो । बोधिसत्तो तस्स पिड्डितो लङ्घित्वा उदुम्बररुक्खे निसिन्नो इमा गाथा अभसि —

१६१. “असक्खिं वत अत्तानं, उद्धातुं उदका थलं ।
न दानाहं पुन तुय्हं, वसं गच्छामि वारिज ॥

१६२. “अलमेतेहि अम्बेहि, जम्बूहि पनसेहि च ।
यानि पारं समुद्दस्स, वरं मय्हं उदुम्बरो ॥

१६३. “यो च उप्पतितं अत्थं, न खिप्पमनुबुज्झति ।
अमित्तवसमन्वेति, पच्छा च अनुतप्पति ॥

१६४. “यो च उप्पतितं अत्थं, खिप्पमेव निबोधति ।
मुच्चते सत्तुसम्बाधा, न च पच्छानुतप्पती”ति ॥

तत्थ असक्खिं वताति समत्थो वत अहोसिं । उद्धातुन्ति उद्धरितुं । वारिजाति संसुमारं आलपति । यानि पारं समुद्दस्साति गङ्गं समुद्दनामेनालपन्तो “यानि समुद्दस्स पारं गन्त्वा खादितब्बानि, अलं तेही”ति वदति । पच्छा च अनुतप्पतीति उप्पन्नं अत्थं खिप्पं अजानन्तो अमित्तवसं गच्छति, पच्छा च अनुतप्पति ।

इति सो चतूहि गाथाहि लोकियकिच्चानं निष्फत्तिकारणं कथेत्वा वनसण्डमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा संसुमारो देवदत्तो अहोसि, वानरो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वानरजातकवण्णना दुतिया ।

[३४३] ३. कुन्तिनीजातकवण्णना

अवसिम्ह तवागारेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो गेहे निवुत्थं कुन्तिनीसकुणिकं आरब्ध कथेसि । सा किर रज्जो दूतेय्यहारिका अहोसि । द्वे पोतकापिस्सा अत्थि, राजा तं सकुणिकं एकस्स रज्जो पण्णं गाहापेत्वा पेसेसि । तस्सा गतकाले राजकुले दारका ते सकुणपोतके हत्थेहि परिमहन्ता मारेसुं । सा आगन्त्वा ते पोतके मते पस्सन्ती “केन मे पुत्तका मारिता”ति पुच्छि । “असुकेन च असुकेन चा”ति । तस्मिञ्च काले राजकुले पोसावनिक्कब्यग्घो अत्थि कक्खळो फरुसो, बन्धनबलेन तिड्ढति । अथ ते दारका तं ब्यग्घं दस्सनाय अगमंसु । सापि सकुणिका तेहि सद्धिं गन्त्वा “यथा इमेहि मम पुत्तका मारिता, तथेव ने करिस्सामी”ति ते दारके गहेत्वा ब्यग्घस्स पादमूले खिपि, ब्यग्घो मुरामुरापेत्वा खादि । सा “इदानी मे मनोरथो परिपुण्णो”ति उप्पतित्वा हिमवन्तमेव गता । तं कारणं सुत्वा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्वापेसुं “आवुसो, राजकुले किर असुका नाम कुन्तिनी सकुणिका ये हिस्सा पोतका मारिता, ते दारके ब्यग्घस्स पादमूले खिपित्वा

हिमवन्तमेव गता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वृत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेसा अत्तनो पोतकघातके दारके गहेत्वा ब्यग्घस्स पादमूले खिपित्वा हिमवन्तमेव गता”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं बोधिसत्तो धम्मेन समेन रज्जं कारेसि । तस्स निवेसने एका कुन्तिनी सकुणिका दूतेय्यहारिकाति सब्बं पुरिमसदिसमेव । अयं पन विसेसो । अयं कुन्तिनी ब्यग्घेन दारके मारापेत्वा चिन्तेसि “इदानि न सक्का मया इध वसितुं, गमिस्सामि, गच्छन्ती च पन रज्जो अनारोचेत्वा न गमिस्सामि, आरोचेत्वाव गमिस्सामी”ति । सा राजानं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं ठिता “सामि, तुम्हाकं पमादेन मम पुत्तके दारका मारेसुं, अहं कोधवसिका हुत्वा ते दारके पटिमारेसिं, इदानि मया इध वसितुं न सक्का”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

१६५. “अवसिम्ह तवागारे, निच्चं सक्कतपूजिता,
त्वमेव दानिमकरि, हन्द राज वजामह”न्ति ॥

तत्थ त्वमेव दानिमकरीति मं पण्णं गाहापेत्वा पेसेत्वा अत्तनो पमादेन मम पियपुत्तके अरक्खन्तो त्वज्जेव इदानि एतं मम दोमनस्सकारणं अकरि । हन्दाति ववस्सग्गत्ये निपातो । राजाति बोधिसत्तं आलपति । वजामहन्ति अहं हिमवन्तं गच्छामीति ।

तं सुत्वा राजा दुतियं गाथमाह —

१६६. “यो वे कते पटिकते, किब्बिसे पटिकिब्बिसे ।
एवं तं सम्मती वेरं, वस कुन्तिनि मागमा”ति ॥

तस्सत्थो — यो पुग्गलो परेन कते किब्बिसे अत्तनो पुत्तमारणादिके दारुणे कम्मे कते पुन अत्तनो तस्स पुग्गलस्स पटिकते पटिकिब्बिसे “पटिकतं मया तस्सा”ति जानाति । एवं तं सम्मती वेरन्ति एत्तकेन तं वेरं सम्मति वूपसन्तं होति, तस्मा वस कुन्तिनि मागमाति ।

तं सुत्वा कुन्तिनी ततियं गाथमाह —

१६७. “न कतस्स च कत्ता च, मेत्ति सन्धीयते पुन ।
हदयं नानुजानाति, गच्छज्जेव रथेसभा”ति ॥

तत्थ न कतस्स च कत्ता चाति कतस्स च अभिभूतस्स उपपीळितस्स पुग्गलस्स, इदानि विभत्तिविपरिणामं कत्वा यो कत्ता तस्स चाति इमेसं द्विन् पग्गलानं पुन मित्तभावो नाम न सन्धीयति न घटीयतीति अत्थो । हदयं नानुजानातीति तेन कारणेन मम हदयं इध वासं नानुजानाति । गच्छज्जेव रथेसभाति तस्मा अहं महाराज गमिस्सामियेवाति ।

तं सुत्वा राजा चतुत्थं गाथमाह —

१६८. “कतस्स चेव कत्ता च, मेत्ति सन्धीयते पुन ।

धीरानं नो च बालानं, वस कुन्तिनि मागमा”ति ॥

तस्सत्थो — कतस्स चेव पुगलस्स, यो च कत्ता तस्स मेत्ति सन्धीयते पुन, सा पन धीरानं, नो च बालानं । धीरानञ्जि मेत्ति भिन्नापि पुन घटीयति, बालानं पन सकिं भिन्ना भिन्नाव होति, तस्मा वस कुन्तिनि मागमाति ।

सकुणिका “एवं सन्तेपि न सक्का मया इध वसितुं सामी”ति राजानं वन्दित्वा उप्पतित्वा हिमवन्तमेव गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा कुन्तिनीयेव एतरहि कुन्तिनी अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुन्तिनीजातकवण्णना ततिया ।

[३४४] ४. अम्बजातकवण्णना

यो नीलियं मण्डयतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अम्बगोपकत्थेरं आरब्भ कथेसि । सो किर महल्लककाले पब्बजित्वा जेतवनपच्चन्ते अम्बवने पण्णसालं कारेत्वा अम्बे रक्खन्तो पतितानि अम्बपक्कानि खादन्तो विचरति, अत्तनो सम्बन्धमनुस्सानम्पि देति । तस्मिं भिक्खाचारं पविट्ठे अम्बचोरका अम्बानि पातेत्वा खादित्वा च गहेत्वा च गच्छन्ति । तस्मिं खणे चतस्सो सेट्ठिधीतरो अचिरवतियं न्हायित्वा विचरन्तियो तं अम्बवनं पविसिंसु । महल्लको आगन्त्वा ता दिस्वा “तुम्हेहि मे अम्बानि खादितानी”ति आह । “भन्ते, मयं इदनेव आगता, न तुम्हाकं अम्बानि खादामा”ति । “तेन हि सपथं करोथा”ति? “करोम, भन्ते”ति सपथं करिंसु । महल्लको ता सपथं कारेत्वा लज्जापेत्वा विस्सज्जेसि । तस्स तं किरियं सुत्वा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको किर महल्लको अत्तनो वसनकं अम्बवनं पविट्ठा सेट्ठिधीतरो सपथं कारेत्वा लज्जापेत्वा विस्सज्जेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपेस अम्बगोपको हुत्वा चतस्सो सेट्ठिधीतरो सपथं कारेत्वा लज्जापेत्वा विस्सज्जेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्कत्तं कारेसि । तदा एको कूटजटिलो बाराणसिं उपनिस्साय नदीतीरे अम्बवने पण्णसालं मापेत्वा अम्बे रक्खन्तो पतितानि अम्बपक्कानि खादन्तो सम्बन्धमनुस्सानम्पि देन्तो नानप्पकारेन मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेन्तो विचरति । तदा सक्को देवराजा “के नु खो लोके मातापितरो उपड्डहन्ति, कुले जेट्ठापचयनकम्मं करोन्ति, दानं देन्ति, सीलं रक्खन्ति, उपोसथकम्मं करोन्ति, के पब्बजिता समणधम्मे युत्तपयुत्ता विहरन्ति, के अनाचारं चरन्ती”ति लोकं वोलोकेन्तो इमं अम्बगोपकं अनाचारं कूटजटिलं दिस्वा “अयं कूटजटिलो कसिणपरिकम्मादिं अत्तनो समणधम्मं पहाय अम्बवनं रक्खन्तो विचरति, संवेजेस्सामि न”न्ति तस्स गामं भिक्खाय पविट्ठकाले अत्तनो आनुभावेन अम्बे पातेत्वा चोरेहि विलुम्बिते विय अकासि ।

तदा बाराणसितो चतस्सो सेट्ठिधीतरो तं अम्बवनं पविसिंसु । कूटजटिलो ता दिस्वा “तुम्हेहि मे अम्बानि खादितानी”ति पलिबुद्धि । “भन्ते, मयं इदनेव आगता, न ते अम्बानि खादामा”ति । “तेन हि सपथं करोथा”ति? “कत्वा च पन गन्तुं लभिस्सामा”ति? “आम, लभिस्सथा”ति । “साधु, भन्ते”ति तासु जेट्टिका सपथं करोन्ती पठमं गाथमाह —

१६९. “यो नीलियं मण्डयति, सण्डासेन विहज्जति ।

तस्स सा वसमन्वेतु, या ते अम्बे अवाहरी”ति ॥

तस्सत्थो — यो पुरिसो पलितानं काळवण्णकरणत्थाय नीलफलादीनि योजेत्वा कतं नीलियं मण्डयति, नीलकेसन्तरे च उद्धितं पलितं उद्धरन्तो सण्डासेन विहज्जति किलमति, तस्स एवरूपस्स महल्लकस्स सा वसं अन्वेतु, तथारूपं पतिं लभतु, या ते अम्बे अवाहरीति ।

तापसो “त्वं एकमन्तं तिद्धाही”ति वत्वा दुतियं सेट्ठिधीतरं सपथं कारेसि । सा सपथं करोन्ती दुतियं गाथमाह —

१७०: “वीसं वा पञ्चवीसं वा, ऊनतिसंव जातिया ।

तादिसा पति मा लद्धा, या ते अम्बे अवाहरी”ति ॥

तस्सत्थो — नारियो नाम पन्नरससोळसवस्सिककाले पुरिसानं पिया होन्ति । या पन तव अम्बानि अवाहरि, सा एवरूपे योब्बने पतिं अलभित्वा जातिया वीसं वा पञ्चवीसं वा एकेन द्वीहि ऊनताय ऊनतिसं वा वस्सानि पत्वा तादिसा परिपक्कवया हुत्वापि पतिं मा लद्धाति ।

तायपि सपथं कत्वा एकमन्तं ठिताय ततिया ततियं गाथमाह —

१७१: “दीघं गच्छतु अद्धानं, एक्किा अभिसारिका ।

सङ्केते पति मा अद्द, या ते अम्बे अवाहरी”ति ॥

तस्सत्थो — या ते अम्बे अवाहरि, सा पतिं पत्थयमाना तस्स सन्तिकं अभिसरणताय अभिसारिका नाम हुत्वा एक्किा अदुतिया गावुतद्विगावुतमत्तं दीघं अद्धानं गच्छतु, गन्त्वापि च तस्मिं असुकट्टानं नाम आगच्छेय्यासीति कते सङ्केते तं पतिं मा अद्दसाति ।

तायपि सपथं कत्वा एकमन्तं ठिताय चतुत्था चतुत्थं गाथमाह —

१७२: “अलङ्कता सुवसना, मालिनी चन्दनुस्सदा ।

एक्किा सयने सेतु, या ते अम्बे अवाहरी”ति ॥ — सा उत्तानत्थायेव ।

तापसो “तुम्हेहि अतिभारिया सपथा कता, अज्जेहि अम्बानि खादितानि भविस्सन्ति, गच्छथ दानि तुम्हे”ति ता उय्योजेसि । सक्को भेरवरूपारम्मणं दस्सेत्वा कूटतापसं ततो पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटजटिलो अयं अम्बगोपको महल्लको अहोसि, चतस्सो सेट्ठिधीतरो एतायेव, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अम्बजातकवण्णना चतुत्था ।

[३४५] ५. राजकुम्भजातकवण्णना

वनं यदग्गि दहतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अलसभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थिवासी कुलपुत्तो सासने उरं दत्वा पब्बजित्वापि अलसो अहोसि उदेसपरिपुच्छायोनि सोमनसिकारवत्तपटिवत्तादीहि परिबाहिरो

नीवरणाभिभूतो । निसिन्नद्वानादीसु इरियापथेसु तथा एव होति । तस्स तं आलसियभावं आरब्ध भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्वापेसुं “आवुसो, असुको नाम भिक्खु एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा आलसियो कुसीतो नीवरणाभिभूतो विहरती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस आलसियोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अमच्चरतनं अहोसि, बाराणसिराजा आलसियजातिको अहोसि । बोधिसत्तो “राजानं पबोधेस्सामी”ति एकं उपमं उपधारेन्तो विचरति । अथेकदिवसं राजा उय्यानं गन्त्वा अमच्चगणपरिवृतो तत्थ विचरन्तो एकं राजकुम्भं नाम आलसियं पस्सि । तथारूपा किर आलसिया सकलदिवसं गच्छन्तापि एकद्वङ्गुलमत्तमेव गच्छन्ति । राजा तं दिस्वा “वयस्स को नाम सो”ति बोधिसत्तं पुच्छि । महासत्तो “राजकुम्भो नामेस, महाराज, आलसियो । एवरूपो हि सकलदिवसं गच्छन्तोपि एकद्वङ्गुलद्वङ्गुलमत्तमेव गच्छती”ति वत्त्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो “अम्भो, राजकुम्भ, तुम्हाकं दन्धगमनं इमस्मिं अरज्जे दावगिम्हि उट्ठिते किं करोथा”ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

१७३: “वनं यदग्निं दहति, पावको कण्हवत्तनी ।

कथं करोसि पचलक, एवं दन्धपरक्कमो”ति ॥

तत्थ यदग्नीति यदा अग्नि । पावको कण्हवत्तनीति अग्निनो वेवचनं । पचलकाति तं आलपति । सो हि चलन्तो चलन्तो गच्छति, निच्चं वा पचलायति, तस्मा “पचलको”ति वुच्चति । दन्धपरक्कमोति गरुवीरियो ।

तं सुत्वा राजकुम्भो दुतियं गाथमाह —

१७४: “बहूनि रुक्खछिद्धानि, पथव्या विवरानि च ।

तानि चे नाभिसम्भोम, होति नो कालपरियायो”ति ॥

तस्सत्थो — पण्डित, अम्हाकं इतो उत्तरिगमनं नाम नत्थि । इमस्मिं पन अरज्जे रुक्खछिद्धानि पथवियं विवरानि च बहूनि । यदि तानि न पापुणाम, होति नो कालपरियायोति मरणमेव नो होतीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो इतरा द्वे गाथा अभसि —

१७५: “यो दन्धकाले तरति, तरणीये च दन्धति ।

सुक्खपण्णं अक्कम्म, अत्थं भज्जति अत्तनो ॥

१७६: “यो दन्धकाले दन्धेति, तरणीये च तारयि ।

ससीव रत्तिं विभजं, तस्सत्थो परिपूरती”ति ॥

तत्थ दन्धकालेति तेसं तेसं कम्मानं सणिकं कत्तब्बकाले । तरतीति तुरिततुरितो वेगेन तानि कम्मानि करोति । सुक्खपण्णंवाति यथा वातातपसुक्खं तालपण्णं बलवा पुरिसो अक्कमित्वा भज्जेय्य, तत्थेव चुण्णविचुण्णं करेय्य, एवं सो अत्तनो अत्थं वुद्धिं भज्जति । दन्धेतीति दन्धयति दन्धकातब्बानि कम्मानि दन्धमेव करोति । तारयीति तुरितकातब्बानि

कम्मानि तुरितोव करोति । **ससीव रत्तिं विभजन्ति** यथा चन्दो जुण्हपक्खं रत्तिं जोतयमानो काळपक्खरत्तितो रत्तिं विभजन्तो दिवसे दिवसे परिपूरति, एवं तस्स पुरिसस्स अत्थो परिपूरतीति वुत्तं होति ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा ततो पट्ठाय अनलसो जातो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजकुम्भो आलसियभिक्षु अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

राजकुम्भजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३४६] ६. केसवजातकवण्णना

मनुस्सिन्दं जहित्वानाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो विस्सासभोजनं आरब्ध कथेसि । अनाथपिण्डिकस्स किर गेहे पञ्चन्नं भिक्षुसतानं निबद्धभत्तं होति, गेहं निच्चकालं भिक्षुसङ्घस्स ओपानभूतं कासावपज्जोतं इसिवातपटिवातं । अथेकदिवसं राजा नगरं पदक्खिणं करोन्तो सेट्ठिनो निवेसने भिक्षुसङ्घं दिस्वा “अहम्पि अरियसङ्घस्स निबद्धं भिक्षुं दस्सामी”ति विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पञ्चन्नं भिक्षुसतानं निबद्धं भिक्षुं पट्ठपेसि । ततो पट्ठाय राजनिवेसने निबद्धं भिक्षुं दिय्यति, तिवस्सिकगन्धसालिभोजनं पणीतं । विस्सासेनपि सिनेहेनपि सहत्था दायका नत्थि, राजयुत्ते दापेसि । भिक्षुं निसीदित्वा भुञ्जितुं न इच्छन्ति, नानगरसभत्तं गहेत्वा अत्तनो अत्तनो उपट्ठाककुलं गन्त्वा तं भत्तं तेसं दत्वा तेहि दिन्नं लूखं वा पणीतं वा भुञ्जन्ति ।

अथेकदिवसं रज्जो बहुं फलाफलं आहरिंसु । राजा “सङ्घस्स देथा”ति आह । मनुस्सा भत्तगं गन्त्वा एकभिक्षुम्पि अदिस्वा “एको भिक्षुपि नत्थी”ति रज्जो आरोचेसुं । “ननु वेलायेव तावा”ति? “आम, वेला, भिक्षु पन तुम्हाकं गेहे भत्तं गहेत्वा अत्तनो अत्तनो विस्सासिकानं उपट्ठाकानं गेहं गन्त्वा तेसं दत्वा तेहि दिन्नं लूखं वा पणीतं वा भुञ्जन्ती”ति । राजा “अम्हाकं भत्तं पणीतं, केन नु खो कारणेन अभुत्वा अज्जं भुञ्जन्ति, सत्थारं पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पुच्छि । सत्था “महाराज, भोजनं नाम विस्सासपरमं, तुम्हाकं गेहे विस्सासं पच्चुपट्ठापेत्वा सिनेहेन दायकानं अभावा भिक्षु भत्तं गहेत्वा अत्तनो अत्तनो विस्सासिकद्वाने परिभुञ्जन्ति । महाराज, विस्साससदिसो अज्जो रसो नाम नत्थि, अविस्सासिकेन दिन्नं चतुमधुरम्पि हि विस्सासिकेन दिन्नं सामाकभत्तं न अघति । पोराणकपण्डितापि रोगे उप्पन्ने रज्जा पञ्च वेज्जकुलानि गहेत्वा भेसज्जे कारितेपि रोगे अवूपसन्ते विस्सासिकानं सन्तिकं गन्त्वा अलोणकं सामाकनीवारयागुज्जेव उदकमत्तसित्तं अलोणकपण्णञ्च परिभुञ्जित्वा निरोगा जाता”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे ब्राम्हणकुले निब्बत्ति, “कप्पकुमारो”तिस्स नाम अकंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उगगिहत्वा अपरभागे इसिपब्बज्जं पब्बजि । तदा केसवो नाम तापसो पञ्चहि तापससतेहि परिवुतो गणसत्था हुत्वा हिमवन्ते वसति । बोधिसत्तो तस्स सन्तिकं गन्त्वा पञ्चन्नं अन्तेवासिकसतानं जेट्ठन्तेवासिको हुत्वा विहासि, केसवतापसस्स हितज्झासयो ससिनेहो अहोसि । ते अज्जमज्जं अतिविय विस्सासिका अहेसुं । अपरभागे केसवो ते तापसे आदाय लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं गन्त्वा बाराणसिं पत्वा राजयुयाने वसित्वा पुनदिवसे नगरं भिक्षुाय पविसित्वा राजद्वारं अगमासि । राजा इसिगणं दिस्वा पक्कोसापेत्वा अन्तोनिवेसने भोजेत्वा पटिज्जं गहेत्वा उय्याने वसापेसि । अथ वस्सारत्ते अतिक्कन्ते केसवो राजानं आपुच्छि । राजा “भन्ते, तुम्हे महल्लका,

अम्हे ताव उपनिस्साय वसथ, दहरतापसे हिमवन्तं पेसेथा”ति आह । सो “साधू”ति जेद्वन्तेवासिकेन सद्धिं ते हिमवन्तं पेसेत्वा सयं एककोव ओहियि । कप्पो हिमवन्तं गन्त्वा तापसेहि सद्धिं वसि ।

केसवो कप्पेन विना वसन्तो उक्कण्ठित्वा तं ददुकामो हुत्वा निदं न लभति, तस्स निदं अलभन्तस्स सम्मा आहारो न परिणामं गच्छति, लोहितपक्खन्दिका अहोसि, बाळ्हा वेदना वत्तन्ति । राजा पञ्च वेज्जकुलानि गहेत्वा तापसं पटिजग्गि, रोगो न वूपसम्मति । केसवो राजानं आह “महाराज, किं मय्हं मरणं इच्छथ, उदाहु अरोगभाव”न्ति? “अरोगभावं, भन्ते”ति । “तेन हि मं हिमवन्तं पेसेथा”ति । “साधु, भन्ते”ति राजा नारदं नाम अमच्चं पक्कासापेत्वा “नारद, अम्हाकं भदन्तं गहेत्वा वनचरकेहि सद्धिं हिमवन्तं याही”ति पेसेसि । नारदो तं तत्थ नेत्वा पच्चागमासि । केसवस्सपि कप्पे दिट्ठमत्तेयेव चेतसिकरोगो वूपसन्तो, उक्कण्ठा पटिप्पस्सम्भि । अथस्स कप्पो अलोणकेन अधूपनेन उदकमत्तसित्तपण्णेन सद्धिं सामाकनीवारयागुं अदासि, तस्स तद्धणञ्जेव लोहितपक्खन्दिका पटिप्पस्सम्भि ।

पुन राजा नारदं पेसेसि “गच्छ केसवस्स तापसस्स पवत्तिं जानाही”ति । सो गन्त्वा तं अरोगं दिस्वा “भन्ते, बाराणसिराजा पञ्च वेज्जकुलानि गहेत्वा पटिजग्गन्तो तुम्हे अरोगे कातुं नासक्खि, कथं ते कप्पो पटिजग्गी”ति वत्त्वा पठमं गाथमाह —

१७७: “मनुस्सिन्दं जहित्वान, सब्बकामसमिद्धिनं ।
कथं नु भगवा केसी, कप्पस्स रमति अस्समे”ति ॥

तत्थ मनुस्सिन्दन्ति मनुस्सानं इन्दं बाराणसिराजानं । कथं नु भगवा केसीति केन नु खो उपायेन अयं अम्हाकं भगवा केसवतापसो कप्पस्स अस्समे रमतीति ।

एवं अज्जेहि सद्धिं सल्लपन्तो विय केसवस्स अभिरतिकारणं पुच्छि । तं सुत्वा केसवो दतियं गाथमाह —

१७८: “सादूनि रमणीयानि, सन्ति वक्खा मनोरमा ।
सुभासितानि कप्पस्स, नारद रमयन्ति म”न्ति ॥

तत्थ वक्खाति रुक्खा । पाळियं पन “रुक्खा”त्वेव लिखितं । सुभासितानीति कप्पेन कथितानि सुभासितानि मं रमयन्तीति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्त्वा “एवं मं अभिरमापेन्तो कप्पो अलोणकं अधूपनं उदकसित्तपण्णमिस्सं सामाकनीवारयागुं पायेसि, ताय मे सरीरे ब्याधि वूपसमितो, अरोगो जातोम्ही”ति आह । तं सुत्वा नारदो ततियं गाथमाह —

१७९: “सालीनं ओदनं भुज्जे, सुचिं मंसूपसेचनं ।
कथं सामाकनीवारं, अलोणं छादयन्ति त”न्ति ॥

तत्थ भुज्जेति भुज्जसि, अयमेव वा पाठो । छादयन्तीति छादयति पीणेति तोसेति । गाथाबन्धसुखत्थं पन अनुनासिको कतो । इदं वुत्तं होति — यो त्वं सुचिं मंसूपसेचनं राजकुले राजारहं सालिभत्तं भुज्जसि, तं कथमिदं सामाकनीवारं अलोणं पीणेति तोसेति, कथं ते एतं रुच्चतीति ।

तं सुत्वा केसवो चतुर्थं गाथमाह —

१८०. “सादुं वा यदि वासादुं, अप्पं वा यदि वा बहुं ।
विस्सत्थो यत्थ भुज्जेय्य, विस्सासपरमा रसा”ति ॥

तत्थ यदि वासादुन्ति यदि वा असादुं । विस्सत्थोति निरासङ्को विस्सासपत्तो हुत्वा । यत्थ भुज्जेय्याति यस्मिं निवेसने एवं भुज्जेय्य, तत्थ एवं भुत्तं यंकिज्जि भोजनं सादुमेव । कस्मा? यस्मा विस्सासपरमा रसा, विस्सासो परमो उत्तमो एतेसन्ति विस्सासपरमा रसा । विस्साससदिसो हि अज्जो रसो नाम नत्थि । अविस्सासिकेन हि दिन्नं चतुमधुरम्पि विस्सासिकेन दिन्नं अम्बिलकज्जियं न अग्घतीति ।

नारदो तस्स वचनं सुत्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “केसवो इदं नाम कथेसी”ति आचिक्खि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, नारदो सारिपुत्तो, केसवो बकब्रह्मा, कप्पो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

केसवजातकवण्णना छट्ठा ।

[३४७] ७. अयकूटजातकवण्णना

सब्बायसन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोकत्थचरियं आरब्ध कथेसि । वत्थु महाकण्हजातके (जा० १.१२.६१ आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो उग्गहितसब्बसिप्पो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि । तदा मनुस्सा देवमङ्गलिका हुत्वा बहू अजेळकादयो मारेत्वा देवतानं बलिकम्मं करोन्ति । बोधिसत्तो “पाणो न हन्तब्बो”ति भेरिं चरापेसि । यक्खा बलिकम्मं अलभमाना बोधिसत्तस्स कुज्झित्वा हिमवन्ते यक्खसमागमं गन्त्वा बोधिसत्तस्स मारणत्थाय एकं कक्खळं यक्खं पेसेसुं । सो कण्णिकमत्तं महन्तं आदित्तं अयकूटं गहेत्वा “इमिना नं पहरित्वा मारेस्सामी”ति आगन्त्वा मज्झिमयामसमनन्तरे बोधिसत्तस्स सयनमत्थके अट्ठासि । तस्मिं खणे सक्कस्स आसनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो आवज्जमानो तं कारणं जत्वा इन्दवजिरं आदाय गन्त्वा यक्खस्स उपरि अट्ठासि । बोधिसत्तो यक्खं दिस्वा “किं नु खो एस मं रक्खमानो ठितो, उदाहु मारेतुकामो”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१८१. “सब्बायसं कूटमतिप्पमाणं, पग्गय्ह यो तिट्ठसि अन्तलिक्खे ।
रक्खाय मे त्वं विहितो नुसज्ज, उदाहु मे चेतयसे वधाया”ति ॥

तत्थ विहितो नुसज्जाति विहितो नु असि अज्ज ।

बोधिसत्तो पन यक्खमेव पस्सति, न सक्कं । यक्खो सक्कस्स भयेन बोधिसत्तं पहरितुं न सक्कोति । सो बोधिसत्तस्स कथं सुत्वा “महाराज, नाहं तव रक्खणत्थाय ठितो, इमिना पन जलितेन अयकूटेन पहरित्वा तं मारेस्सामीति आगतोम्हि, सक्कस्स भयेन तं पहरितुं न सक्कोमी”ति एतमत्थं दीपेन्तो दुतियं गाथमाह —

१८२. “दूतो अहं राजिध रक्खसानं, वधाय तुहं पहितोहमस्मि ।
इन्दो च तं रक्खति देवराजा, तेनुत्तमङ्गं न ते फालयामी”ति ॥

तं सुत्वा बोधिसत्तो इतरा द्वे गाथा अभसि —

१८३. “सचे च मं रक्खति देवराजा, देवानमिन्दो मघवा सुजम्पति ।
कामं पिसाचा विनदन्तु सब्बे, न सन्तसे रक्खसिया पजाय ॥

१८४. “कामं कन्दन्तु कुम्भण्डा, सब्बे पंसुपिसाचका ।
नालं पिसाचा युद्धाय, महती सा विभिसिका”ति ॥

तत्थ रक्खसिया पजायाति रक्खसिसङ्घाताय पजाय, रक्खससत्तानन्ति अत्थो । कुम्भण्डाति कुम्भमत्तरहस्सङ्गा महोदरा यक्खा । पंसुपिसाचकाति सङ्कारद्वाने पिसाचा । नालन्ति पिसाचा नाम मया सद्धि युद्धाय न समत्था । महती सा विभिसिकाति यं पनेते यक्खा सन्निपतित्वा विभिसिकं दस्सेन्ति, सा महती विभिसिका भयकारणदस्सनमत्तमेव मय्हं, न पनाहं भायामीति अत्थो ।

सक्को यक्खं पलापेत्वा महासत्तं ओवदित्वा “मा भायि, महाराज, इतो पट्ठाय तव रक्खा ममायत्ता”ति वत्वा सकट्टानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा सक्को अनुरुद्धो अहोसि, बाराणसिराजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

अयकूटजातकवण्णना सत्तमा ।

[३४८] ८. अरञ्जजातकवण्णना

अरञ्जा गाममागम्माति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो थुल्लकुमारिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । वत्थु चूळनारदकस्सपजातके (जा० १.१३.४० आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो भरियाय कालकताय पुत्तं गहेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा हिमवन्ते वसन्तो पुत्तं अस्समपदे ठपेत्वा फलाफलत्थाय गच्छति । तदा चोरेसु पच्चन्तगामं पहरित्वा करमरे गहेत्वा गच्छन्तेसु एका कुमारिका पलायित्वा तं अस्समपदं पत्वा तापसकुमारं पलोभेत्वा सीलविनासं पापेत्वा “एहि गच्छामा”ति आह । “पिता ताव मे आगच्छतु, तं पस्सित्वा गमिस्सामी”ति । “तेन हि दिस्वा आगच्छा”ति निक्खमित्वा अन्तरामग्गे निसीदि । तापसकुमारो पितरि आगते पठमं गाथमाह —

१८५. “अरञ्जा गाममागम्म, किंसीलं किंवतं अहं ।
पुरिसं तात सेवेय्यं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ अरञ्जा गाममागम्माति तात अहं इतो अरञ्जतो मनुस्सपथं वसनत्थाय गतो वसनगामं पत्वा किं करोमीति ।

अथस्स पिता ओवादं ददन्तो तिस्सो गाथा अभसि —

१८६. “यो तं विस्सासये तात, विस्सासञ्च खमेय्य ते ।

सुस्सूसी च तितिक्खी च, तं भजेहि इतो गतो ॥

१८७. “यस्स कायेन वाचाय, मनसा नत्थि दुक्कटं ।

उरसीव पतिट्ठाया, तं भजेहि इतो गतो ॥

१८८. “हलिद्विरागं कपिचित्तं, पुरिसं रागविरागिनं ।

तादिसं तात मा सेवि, निम्मनुस्सम्पि चे सिया”ति ॥

तत्थ यो तं विस्सासयेति यो पुरिसो तं विस्सासेय्य न परिसङ्केय्य । विस्सासञ्च खमेय्य तेति यो च अत्तनि कयिरमानं तव विस्सासं पत्तो निरासङ्को तं खमेय्य । सुस्सूसीति यो च तव विस्सासवचनं सोतुमिच्छति । तितिक्खीति यो च तथा कतं अपराधं खमति । तं भजेहीति तं पुरिसं भजेय्यासि पयिरुपासेय्यासि । उरसीव पतिट्ठायाति यथा तस्स उरसि पतिट्ठाया वड्ढितो ओरसपुत्तो त्वम्पि तादिसो उरसि पतिट्ठितपुत्तो विय हुत्वा एवरूपं पुरिसं भजेय्यासीति अत्थो ।

हलिद्विरागन्ति हलिद्विरागसदिसं अत्थरचित्तं । कपिचित्तन्ति लहुपरिवत्तिताय मक्कटचित्तं । रागविरागिनन्ति मुहुत्तेनेव रज्जनविरज्जनसभावं । निम्मनुस्सम्पि चे सियाति सचेपि सकलं जम्बुदीपतलं कायदुच्चरितादिविरहितस्स मनुस्सस्स अभावेन निम्मनुस्सं सिया, तथापि, तात, तादिसं लहुचित्तं मा सेवि, सब्बम्पि मनुस्सपथं विचिनित्वा हेट्ठा वुत्तगुणसम्पन्नमेव भजेय्यासीति अत्थो ।

तं सुत्वा तापसकुमारो “अहं, तात, इमेहि गुणेहि समन्नागतं पुरिसं कत्थ लभिस्सामि, न गच्छामि, तुम्हाकञ्जेव सन्तिके वसिस्सामी”ति वत्वा निवति । अथस्स पिता कसिणपरिकम्मं आचिक्खि । उभोपि अपरिहीनज्झाना ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पुत्तो च कुमारिका च एतेयेव अहेसुं, पिता तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अरञ्जजातकवण्णना अट्टमा ।

[३४९] ९. सन्धिभेदजातकवण्णना

नेव इत्थीसु सामञ्जन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पेसुञ्जसिक्खापदं आरब्ध कथेसि । एकस्मिं किर समये सत्था “छब्बगिया भिक्खू पेसुञ्जं उपसंहरन्ती”ति सुत्वा ते पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर तुम्हे, भिक्खवे, भिक्खून् भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं पेसुञ्जं उपसंहरथ, तेन अनुप्पन्नानि चेव भण्डनानि उप्पज्जन्ति, उप्पन्नानि च भिय्योभावाय संवत्तन्ती”ति पुच्छित्वा “सच्च”न्ति वुत्ते ते भिक्खू गरहित्वा “भिक्खवे, पिसुणा वाचा नाम तिखिणसत्तिपहारसदिसा, दळ्हो विस्सासोपि ताय खिप्पं भिज्जति, तञ्च पन गहेत्वा अत्तनो मेत्तिभिन्दनकजनो सीहउसभसदिसो होती”ति वत्वा

अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुत्तो हुत्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गाहितसिप्पो पितु अच्चयेन धम्मेन रज्जं कारेसि । तदा एको गोपालको अरज्जे गोकुलेसु गावो पटिजगित्वा आगच्छन्तो एकं गब्भिनिं असल्लकखेत्वा पहाय आगतो । तस्सा एकाय सीहिया सद्धिं विस्सासो उप्पज्जि । ता उभोपि दळ्हमित्ता हुत्वा एकतो विचरन्ति । अपरभागे गावी वच्छकं, सीही सीहपोतकं विजायि । ते उभोपि जना कुलेन आगतमेत्तिया दळ्हमित्ता हुत्वा एकतो विचरन्ति । अथेको वनचरको अरज्जं पविसित्वा तेसं विस्सासं दिस्वा अरज्जे उप्पज्जनकभण्डं आदाय बाराणसिं गन्त्वा रज्जो दत्वा “अपि ते, सम्म, किञ्चि अरज्जे अच्छरियं दिट्ठपुब्ब”न्ति रज्जा पुट्ठो “देव, अज्जं किञ्चि न पस्सामि, एकं पन सीहज्ज उसभज्ज अज्जमज्जं विस्सासिके एकतो विचरन्ते अद्वस”न्ति आह । “एतेसं ततिये उप्पन्ने भयं भविस्सति, यदा तेसं ततियं पस्सति, अथ मे आचिकखेय्यासी”ति । “साधु, देवा”ति ।

वनचरके पन बाराणसिं गते एको सिङ्गालो सीहज्ज उसभज्ज उपट्ठहि । वनचरको अरज्जं गन्त्वा तं दिस्वा “ततियस्स उप्पन्नभावं रज्जो कथेस्सामी”ति नगरं गतो । सिङ्गालो चिन्तेसि “मया ठपेत्वा सीहमंसज्ज उसभमंसज्ज अज्जं अखादितपुब्बं नाम नत्थि, इमे भिन्दित्वा इमेसं मंसं खादिस्सामी”ति । सो “अयं तं एवं वदति, अयं तं एवं वदती”ति उभोपि ते अज्जमज्जं भिन्दित्वा न चिरस्सेव कलहं कारेत्वा मरणाकारप्पत्ते अकासि । वनचरकोपि गन्त्वा रज्जो “तेसं, देव, ततियो उप्पन्नो”ति आह । “को सो”ति? “सिङ्गालो, देवा”ति । राजा “सो उभो मित्ते भिन्दित्वा मारापेस्सति, मयं तेसं मतकाले सम्पापुणिस्सामा”ति वत्वा रथं अभिरुह्य वनचरकेन मग्गदेसकेन गच्छन्तो तेसु अज्जमज्जं कलहं कत्वा जीवितक्खयं पत्तेसु सम्पापुणि । सिङ्गालो पन हट्ठतुट्ठो एकवारं सीहस्स मंसं खादति, एकवारं उसभस्स मंसं खादति । राजा ते उभोपि जीवितक्खयप्पत्ते दिस्वा रथे ठितोव सारथिना सद्धिं सल्लपन्तो इमा गाथा अभासि —

१८९. “नेव इत्थीसु सामज्जं, नापि भक्खेसु सारथि ।

अथस्स सन्धिभेदस्स, पस्स याव सुचिन्तितं ॥

१९०. “असि तिकखोव मंसमिह, पेसुज्जं परिवत्तति ।

यत्थूसभज्ज सीहज्ज, भक्खयन्ति मिगाधमा ॥

१९१. “इमं सो सयनं सेति, यमिमं पस्ससि सारथि ।

यो वाचं सन्धिभेदस्स, पिसुणस्स निबोधति ॥

१९२. “ते जना सुखमेधन्ति, नरा सग्गगतारिव ।

ये वाचं सन्धिभेदस्स, नावबोधन्ति सारथी”ति ॥

तत्थ नेव इत्थीसूति सम्म सारथि, इमेसं द्विन्नं जनानं नेव इत्थीसु सामज्जं अत्थि न, भक्खेसुपि । अज्जमेव हि इत्थिं सीहो सेवति, अज्जं उसभो, अज्जं भक्खं सीहो खादति, अज्जं उसभोति अत्थो । अथस्साति एवं कलहकारणे अविज्जमानेपि अथ इमस्स मित्तसन्धिभेदकस्स दुट्ठसिङ्गालस्स “उभिन्नं मंसं खादिस्सामी”ति चिन्तेत्वा इमे मारेन्तस्स पस्स याव सुचिन्तितं, सुचिन्तितं जातन्ति अधिप्पायो । यत्थाति यस्मिं पेसुज्जे परिवत्तमाने । उसभज्ज सीहज्ज मिगाधमा सिङ्गाला खादन्ति, तं पेसुज्जं मंसमिह तिखिणो असि विय मित्तभावं छिन्दन्तमेव परिवत्ततीति दीपेति ।

यमिमं पस्ससीति सम्म सारथि, यं इमं पस्ससि इमेसं द्विन्नं मतसयनं, अज्जोपि यो पुग्गलो सन्धिभेदस्स पिसुणस्स पिसुणवाचं निबोधति गण्हाति, सो इमं सयनं सेति, एवमेवं मरतीति दस्सेति । सुखमेधन्तीति सुखं विन्दन्ति लभन्ति । नरा सग्गगतारिवाति सग्गगता दिब्बभोगसमङ्गिनो नरा विय ते सुखं विन्दन्ति । नावबोधन्तीति न सारतो पच्चेन्ति, तादिसं पन वचनं सुत्वा चोदेत्वा सारेत्वा मेत्तिं अभिन्दित्वा पाकतिकाव होन्तीति ।

राजा इमा गाथा भासित्वा सीहस्स केसरचम्मनखदाठा गाहापेत्वा नगरमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिराजा अहमेव अहोसि”न्ति ।

सन्धिभेदजातकवण्णना नवमा ।

[३५०] १०. देवतापञ्चजातकवण्णना

हन्ति हत्थेहि पादेहीति अयं देवतापुच्छा उमङ्गजातके (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

देवतापञ्चजातकवण्णना दसमा ।

चूळकुणालवग्गो पञ्चमो ।

जातकुद्दानं —

कालिङ्गो अस्सारोहो च, एकराजा च दहरो ।
सीलवीमंससुजाता, पलासो सकुणो छवो ।
सेय्योति दस जातका ॥

पुचिमन्दो कस्सपो च, खन्तिवादी लोहकुम्भी ।
सब्बमंसलाभी ससो, मतारोदकणवेरा ।
तित्तिरो सुच्चजो दस ॥

कुटिदूसो दुद्दभायो, ब्रह्मदत्तचम्मसाटको ।
गोधराजा च कक्कारु, काकवती ननु सोचियो ।
काळबाहु सीलवीमंसो दस ॥

कोकालिको रथलट्ठि, पक्कगोधराजोवादा ।
जम्बुकब्रहाछत्तो च, पीठथुसा च बावेरु ।
विसय्हसेट्ठि दसधा ॥

किन्नरीवानरकुन्तिनी, अम्बहारी गजकुम्भो ।
केसवायकूटारज्जं, सन्धिभेदो देवतापञ्चा ॥

वग्गुद्धानं —

कालिङ्गो पुचिमन्दो च, कुटिदूसककोकिला ।
चूळकुणालवग्गोति, पञ्चवग्गा चतुक्कम्हि ।
होन्ति पञ्जास जातका ॥

चतुक्कनिपातवण्णना निट्ठिता ।

५. पञ्चकनिपातो

१. मणिकुण्डलवग्गो

[३५१] १. मणिकुण्डलजातकवण्णना

जीनो रथस्सं मणिकुण्डले चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो अन्तेपुरे सब्बत्थसाधकं पदुट्टामच्चं आरब्भ कथेसि । वत्थु हेट्ठा वित्थारितमेव । इध पन बोधिसत्तो बाराणसिराजा अहोसि । पदुट्टामच्चो कोसलराजानं आनेत्वा कासिरज्जं गाहापेत्वा बाराणसिराजानं बन्धापेत्वा बन्धनागारे पक्खिपापेसि । राजा झानं उप्पादेत्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदि, चोररज्जो सरीरे डाहो उप्पज्जि । सो बाराणसिराजानं उपसङ्कमित्वा पठमं गाथमाह —

१. “जीनो रथस्सं मणिकुण्डले च, पुत्ते च दारे च तथेव जीनो ।
सब्बेसु भोगेसु असेसकेसु, कस्मा न सन्तप्पसि सोककाले”ति ॥

तत्थ जीनो रथस्सं मणिकुण्डले चाति महाराज, त्वं रथञ्च अस्सञ्च मणिकुण्डलानि च जीनो, “जीनो रथस्से च मणिकुण्डले चा”तिपि पाठो । असेसकेसूति निस्सेसकेसु ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो इमा द्वे गाथा अभसि —

२. “पुब्बेव मच्चं विजहन्ति भोगा, मच्चो वा ते पुब्बतरं जहाति ।
असस्सता भोगिनो कामकामि, तस्मा न सोचामहं सोककाले ॥

३. “उदेति आपूरति वेति चन्दो, अत्थं तपेत्वान पलेति सूरियो ।
विदिता मया सत्तुक लोकधम्मा, तस्मा न सोचामहं सोककाले”ति ॥

तत्थ पुब्बेव मच्चन्ति मच्चं वा भोगा पुब्बेव पठमतरज्जेव विजहन्ति, मच्चो वा ते भोगे पुब्बतरं जहाति । कामकामीति चोरराजानं आलपति । अम्भो, कामे कामयमान कामकामि भोगिनो नाम लोके असस्सता, भोगेसु वा नट्टेसु जीवमानाव अभोगिनो होन्ति, भोगे वा पहाय सयं नस्सन्ति, तस्मा अहं महाजनस्स सोककालेपि न सोचामीति अत्थो । विदिता मया सत्तुक लोकधम्माति चोरराजानं आलपति । अम्भो, सत्तुक, मया लाभो अलाभो यसो अयसोतिआदयो लोकधम्मा विदिता । यथेव हि चन्दो उदेति च पूरति च पुन च खीयति, यथा च सूरियो अन्धकारं विधमन्तो महन्तं आलोकं तपेत्वान पुन सायं अत्थं पलेति अत्थं गच्छति न दिस्सति, एवमेव भोगा उप्पज्जन्ति च नस्सन्ति च, तत्थ किं सोकेन, तस्मा

न सोचामीति अत्थो ।

एवं महासत्तो चोररज्जो धम्मं देसेत्वा इदानीं तमेव चोरं गरहन्तो आह —

४. “अलसो गिही कामभोगी न साधु, असज्जतो पब्बजितो न साधु ।
राजा न साधु अनिसम्मकारी, यो पण्डितो कोधनो तं न साधु ॥

५. “निसम्म खत्तियो कयिरा, नानिसम्म दिसम्पति ।
निसम्मकारिनो राज, यसो कित्ति च वड्ढती”ति ॥

इमा पन द्वे गाथा हेट्ठा वित्थारितायेव । चोरराजा बोधिसत्तं खमापेत्वा रज्जं पटिच्छापेत्वा अत्तनो जनपदमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कोसलराजा आनन्दो अहोसि, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मणिकुण्डलजातकवण्णना पठमा ।

[३५२] २. सुजातजातकवण्णना

किं नु सन्तरमानोवाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मतपितिकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । सो किर पितरि मते परिदेवमानो विचरति, सोकं विनोदेतुं न सक्कोति । अथ सत्था तस्स सोतापत्तिफलूपनिस्सयं दिस्वा सावत्थिं पिण्डाय चरित्वा पच्छासमणं आदाय तस्स गेहं गन्त्वा पज्जत्तासने निसिन्नो तं वन्दित्वा निसिन्नं “किं, उपासक, सोचसी”ति वत्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “आवुसो, पोराणकपण्डिता पण्डितानं वचनं सुत्वा पितरि कालकते न सोचिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुटुम्बिकगेहे निब्बत्ति, “सुजातकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । तस्स वयपत्तस्स पितामहो कालमकासि । अथस्स पिता पितु कालकिरियतो पट्टाय सोकसमप्पितो आळाहनं गन्त्वा आळाहनतो अट्ठीनि आहरित्वा अत्तनो आरामे मत्तिकाथूपं कत्वा तानि तत्थ निदहित्वा गतगतवेलाय थूपं पुप्फेहि पूजेत्वा चेत्तियं आविज्झन्तो परिदेवति, नेव न्हायति न लिम्पति न भुज्जति न कम्मन्ते विचारेति । तं दिस्वा बोधिसत्तो “पिता मे अय्यकस्स मतकालतो पट्टाय सोकाभिभूतो चरति, ठपेत्वा पन मं अज्जो एतं सज्जापेतुं न सक्कोति, एकेन नं उपायेन निस्सोकं करिस्सामी”ति बहिगामे एकं मतगोणं दिस्वा तिणज्ज पानीयज्ज आहरित्वा तस्स पुरतो ठपेत्वा “खाद, खाद, पिव, पिव”ति आह । आगतागता नं दिस्वा “सम्म सुजात, किं उम्मत्तकोसि, मतगोणस्स तिणोदकं देसी”ति वदन्ति । सो न किञ्चि पटिवदति । अथस्स पितु सन्तिकं गन्त्वा “पुत्तो ते उम्मत्तको जातो, मतगोणस्स तिणोदकं देती”ति आहंसु । तं सुत्वा कुटुम्बिकस्स पितुसोको अपगतो, पुत्तसोको पतिट्ठितो । सो वेगेनागन्त्वा “ननु त्वं, तात सुजात, पण्डितोसि, किंकारणा मतगोणस्स तिणोदकं देसी”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

६. “किं नु सन्तरमानोव, लायित्वा हरितं तिणं ।
खाद खादाति लपसि, गतसत्तं जरग्गवं ॥

७. “न हि अन्नेन पानेन, मतो गोणो समुद्गहे ।
त्वञ्च तुच्छं विलपसि, यथा तं दुम्मती तथा”ति ॥

तत्थ सन्तरमानोवाति तुरितो विय हुत्वा । लायित्वाति लुनित्वा । लपसीति विलपसि । गतसत्तं जरग्गवन्ति विगतजीवितं जिण्णगोणं । यथा तन्ति एत्थ तन्ति निपातमत्तं, यथा दुम्मति अप्पपञ्जो विलपेय्य, तथा त्वं तुच्छं विलपसीति ।

ततो बोधिसत्तो द्वे गाथा अभसि —

८. “तथेव तिड्ढति सीसं, हत्थपादा च वालधि ।
सोता तथेव तिड्ढन्ति, मञ्जे गोणो समुद्गहे ॥
९. “नेवय्यकस्स सीसञ्च, हत्थपादा च दिस्सरे ।
रुदं मत्तिकथूपस्मिं, ननु त्वञ्जेव दुम्मती”ति ॥

तत्थ तथेवाति यथा पुब्बे ठितं, तथेव तिड्ढति । मञ्जेति एतेसं सीसादीनं तथेव ठितत्ता अयं गोणो समुद्गहेय्याति मञ्जामि । नेवय्यकस्स सीसञ्चाति अय्यकस्स पन सीसञ्च हत्थपादा च न दिस्सन्ति । “पिट्ठिपादा न दिस्सरे”तिपि पाठो । ननु त्वञ्जेव दुम्मतीति अहं ताव सीसादीनि पस्सन्तो एवं करोमि, त्वं पन न किञ्चि पस्ससि, झापितट्ठानतो अट्ठीनि आहरित्वा मत्तिकाथूपं कत्वा परिदेवसि । इति मं पटिच्च सतगुणेन सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन ननु त्वञ्जेव दुम्मति । भिज्जनधम्मा नाम सङ्खारा भिज्जन्ति, तत्थ का परिदेवनाति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तस्स पिता “मम पुत्तो पण्डितो इधलोकपरलोककिच्चं जानाति, मम सञ्जापनत्थाय एतं कम्मं अकासी”ति चिन्तेत्वा “तात सुजातपण्डित, ‘सब्बे सङ्खारा अनिच्चा’ति मे जाता, इतो पट्ठाया न सोचिस्सामि, पितुसोकहरणकपुत्तेन नाम तादिसेन भवितव्व”न्ति वत्वा पुत्तस्स थुतिं करोन्तो आह —

१०. “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं व पावकं ।
वारिना विय ओसिञ्चं, सब्बं निब्बापये दरं ॥
११. “अब्बही वत मे सल्लं, यमासि हदयस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पितुसोकं अपानुदि ॥
१२. “सोहं अब्बूहसल्लोस्मि, वीतसोको अनाविलो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान माणव ॥
१३. “एवं करोन्ति सप्पञ्जा, ये होन्ति अनुकम्पका ।
विनिवत्तेन्ति सोकम्हा, सुजातो पितरं यथा”ति ॥

तत्थ निब्बापयेति निब्बापयि । दरन्ति सोकदरथं । सुजातो पितरं यथाति यथा मम पुत्तो सुजातो मं पितरं समानं

अत्तनो सप्पज्जताय सोकम्हा विनिवत्तयि, एवं अज्जेपि सप्पज्जा सोकम्हा विनिवत्तयन्तीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा सुजातो अहमेव अहोसिन्ति ।

सुजातजातकवण्णना दुतिया ।

[३५३] ३. वेनसाखजातकवण्णना

नयिदं निच्चं भवितब्बन्ति इदं सत्था भग्गेसु संसुमारगिरं निस्साय भेसकळावने विहरन्तो बोधिराजकुमारं आरब्ध कथेसि । बोधिराजकुमारो नाम उदेनस्स रज्जो पुत्तो तस्मिं काले संसुमारगिरे वसन्तो एकं परियोदातसिप्यं वड्ढकिं पक्कोसापेत्वा अज्जेहि राजूहि असदिसं कत्वा कोकनदं नाम पासादं कारापेसि । कारापेत्वा च पन “अयं वड्ढकी अज्जस्सपि रज्जो एवरूपं पासादं करेय्या”ति मच्छरायन्तो तस्स अक्खीनि उप्पाटापेसि । तेनस्स अक्खीनं उप्पाटितभावो भिक्खुसङ्घे पाकटो जातो । तस्मा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, बोधिराजकुमारो किर तथारूपस्स वड्ढकिनो अक्खीनि उप्पाटापेसि, अहो कक्खळो फरुसो साहसिको”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस कक्खळो फरुसो साहसिकोव । न केवलज्ज इदानेव, पुब्बेपेस खत्तियसहस्सानं अक्खीनि उप्पाटापेत्वा मारेत्वा तेसं मंसेन बलिकम्मं कारेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तक्कसिलायं दिसापामोक्खो आचरियो अहोसि । जम्बुदीपतले खत्तियमाणवा ब्राह्मणमाणवा च तस्सेव सन्तिके सिप्यं उग्गण्हिंसु । बाराणसिरज्जो पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो नाम तस्स सन्तिके तयो वेदे उग्गण्हि । सो पन पकतियापि कक्खळो फरुसो साहसिको अहोसि । बोधिसत्तो अङ्गविज्जावसेन तस्स कक्खळफरुससाहसिकभावं जत्वा “तात, त्वं कक्खळो फरुसो साहसिको, फरुसेन नाम लद्धं इस्सरियं अचिरट्ठितिकं होति, सो इस्सरिये विनट्ठे भिन्ननावो विय समुद्धे पतिट्ठं न लभति, तस्मा मा एवरूपो अहोसी”ति तं ओवदन्तो द्वे गाथा अभसि —

१४. “नयिदं निच्चं भवितब्बं ब्रह्मदत्त, खेमं सुभिक्खं सुखता च काये ।

अत्थच्चये मा अहु सम्पमूळ्हो, भिन्नप्लवो सागरस्सेव मज्झे ॥

१५. “यानि करोति पुरिसो, तानि अत्तनि पस्सति ।

कल्याणकारी कल्याणं, पापकारी च पापकं ।

यादिसं वपते बीजं, तादिसं हरते फल”न्ति ॥

तत्थ **सुखता च काये**ति तात ब्रह्मदत्त, यदेतं खेमं वा सुभिक्खं वा या वा एसा सुखता काये, इदं सब्बं इमेसं सत्तानं निच्चं सब्बकालमेव न भवति, इदं पन अनिच्चं हुत्वा अभावधम्मं । **अत्थच्चये**ति सो त्वं अनिच्चतावसेन इस्सरिये विगते अत्तनो अत्थस्स अच्चये यथा नाम भिन्नप्लवो भिन्ननावो मनुस्सो सागरमज्जे पतिट्ठं अलभन्तो सम्पमूळ्हो होति, एवं मा अहु सम्पमूळ्हो । **तानि अत्तनि पस्सती**ति तेसं कम्मानं विपाकं विन्दन्तो तानि अत्तनि पस्सति नाम ।

सो आचरियं वन्दित्वा बाराणसिं गन्त्वा पितु सिप्यं दस्सेत्वा ओपरज्जे पतिट्ठाय पितु अच्चयेन रज्जं पापुणि । तस्स

पिङ्गियो नाम पुरोहितो अहोसि कक्खळो फरुसो साहसिको । सो यसलोभेन चिन्तोसि “यंनूनाहं इमिना रज्जा सकलजम्बुदीपे सब्बे राजानो गाहापेय्यं, एवमेस एकराजा भविस्सति, अहम्पि एकपुरोहितो भविस्सामी”ति । सो तं राजानं अत्तनो कथं गाहापेसि । राजा महतिया सेनाय नगरा निक्खमित्वा एकस्स रज्जो नगरं रुन्धित्वा तं राजानं गण्हि । एतेनुपायेन सकलजम्बुदीपे रज्जं गहेत्वा राजसहस्सपरिवृतो “तक्कसिलायं रज्जं गण्हिस्सामी”ति अगमासि । बोधिसत्तो नगरं पटिसङ्कुरित्वा परेहि अप्पधंसियं अकासि ।

बाराणसिराजा गङ्गानदीतीरे महतो निग्रोधरुक्खस्स मूले साणिं परिक्खिपापेत्वा उपरि वितानं कारापेत्वा सयनं पञ्चपेत्वा निवासं गण्हि । सो जम्बुदीपतले सहस्सरानो गहेत्वा युज्झमानोपि तक्कसिलं गहेतुं असक्कोन्तो अत्तनो पुरोहितं पुच्छि “आचरिय, मयं एत्तकेहि राजूहि सद्धि आगन्त्वापि तक्कसिलं गहेतुं न सक्कोम, किं नु खो कातब्ब”न्ति । “महाराज, सहस्सरानं अक्खीनि उप्पाटेत्वा मारेत्वा कुच्छिं फालेत्वा पञ्चमधुरमंसं आदाय इमस्मिं निग्रोधे अधिवत्थाय देवताय बलिकम्मं कत्वा अन्तवट्टीहि रुक्खं परिक्खिपित्वा लोहितपञ्चङ्गुलिकानि करोम, एवं नो खिप्पमेव जयो भविस्सती”ति । राजा “साधू”ति पटिस्सुणित्वा अन्तोसाणियं महाबले मल्ले ठपेत्वा एकमेकं राजानं पक्कोसापेत्वा निष्पीळनेन विसज्जं कारेत्वा अक्खीनि उप्पाटेत्वा मारेत्वा मंसं आदाय कळेवरानि गङ्गायं पवाहेत्वा वुत्तप्पकारं बलिकम्मं कारेत्वा बलिभेरिं आकोटापेत्वा युद्धाय गतो ।

अथस्स अट्टालकतो एको यक्खो आगन्त्वा दक्खिणक्खिं उप्पाटेत्वा अगमासि, अथस्स महती वेदना उप्पज्जि । सो वेदनाप्पत्तो आगन्त्वा निग्रोधरुक्खमूले पञ्चत्तासने उत्तानको निपज्जि । तस्मिं खणे एको गिज्झो एकं तिखिणकोटिकं अट्ठिं गहेत्वा रुक्खगगे निसिन्नो मंसं खादित्वा अट्ठिं विस्सज्जेसि, अट्ठिकोटि आगन्त्वा रज्जो वामक्खिम्हि अयसूलं विय पतित्वा अक्खिं भिन्दि । तस्मिं खणे बोधिसत्तस्स वचनं सल्लक्खेसि । सो “अम्हाकं आचरियो ‘इमे सत्ता बीजानुरूपं फलं विय कम्मनुरूपं विपाकं अनुभोन्ती’ति कथेन्तो इदं दिस्वा कथेसि मज्जे”ति वत्वा विलपन्तो द्वे गाथा अभसि —

१६. “इदं तदाचरियवचो, पारासरियो यदब्रवि ।
‘मा सु त्वं अकरि पापं, यं त्वं पच्छा कतं तपे’ ॥

१७. “अयमेव सो पिङ्गिय वेनसाखो, यम्हि घातयिं खत्तियानं सहस्सं ।
अलङ्कते चन्दनसारानुलित्ते, तमेव दुक्खं पच्चागतं मम”न्ति ॥

तत्थ इदं तदाचरियवचोति इदं तं आचरियस्स वचनं । पारासरियोति तं गोत्तेन कित्तेति । पच्छा कतन्ति यं पापं तया कतं, पच्छा तं तपेय्य किलमेय्य, तं मा करीति ओवादं अदासि, अहं पनस्स वचनं न करिन्ति । अयमेवाति निग्रोधरुक्खं दस्सेन्तो विलपति । वेनसाखोति पत्थटसाखो । यम्हि घातयिन्ति यम्हि रुक्खे खत्तियसहस्सं मारेसिं । अलङ्कते चन्दनसारानुलित्तेति राजालङ्कारेहि अलङ्कते लोहितचन्दनसारानुलित्ते ते खत्तिये यत्थाहं घातेसिं, अयमेव सो रुक्खो इदानीं मय्हं किज्चि परित्ताणं कातुं न सक्कोतीति दीपेति । तमेव दुक्खन्ति यं मया परेसं अक्खिउप्पाटनदुक्खं कतं, इदं मे तथेव पटिआगतं, इदानीं नो आचरियस्स वचनं मत्थकं पत्तन्ति परिदेवति ।

सो एवं परिदेवमानो अगमहेसिं अनुस्सरित्वा —

१८. “सामा च खो चन्दनलित्तगत्ता, लट्ठीव सोभज्जनकस्स उग्गता ।

अदिस्वा कालं करिस्सामि उब्बरिं, तं मे इतो दुक्खतरं भविस्सती”ति ॥ —

गाथमाह —

तस्सत्थो — मम भरिया सुवण्णसामा उब्बरी यथा नाम सिग्गुरुक्खस्स उजु उगता साखा मन्दमालुतेरिता कम्पमाना सोभति, एवं इत्थिविलासं कुरुमाना सोभति, तमहं इदानीं अक्खीनं भिन्नत्ता उब्बरिं अदिस्वाव कालं करिस्सामि, तं मे तस्सा अदस्सनं इतो मरणदुक्खतोपि दुक्खतरं भविस्सतीति ।

सो एवं विलपन्तोव मरित्वा निरये निब्बति । न नं इस्सरियलुद्धो पुरोहितो परित्ताणं कातुं सक्खि, न अत्तनो इस्सरियं । तस्मिं मतमत्तेयेव बलकायो भिज्जित्वा पलायि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा बाराणसिराजा बोधिराजकुमारो अहोसि, पिङ्गियो देवदत्तो, दिसापामोक्खाचरियो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वेनसाखजातकवण्णना ततिया ।

[३५४] ४. उरगजातकवण्णना

उरगोव तच्च जिण्णन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मतपुत्तकं कुटुम्बिकं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन मतभरियमतपितिकवत्थुसदिसमेव । इधापि तथेव सत्था तस्स निवेसनं गन्त्वा तं आगन्त्वा वन्दित्वा निसिन्नं “किं, आवुसो, सोचसी”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते, पुत्तस्स मे मतकालतो पट्टाय सोचामी”ति वुत्ते “आवुसो, भिज्जनधम्मं नाम भिज्जति, नस्सनधम्मं नाम नस्सति, तच्च खो न एकस्मिंयेव कुले, नापि एकस्मिज्जेव गामे, अथ खो अपरिमाणेसु चक्कवाळेसु तीसु भवेसु अमरणधम्मो नाम नत्थि, तब्भावेनेव ठातुं समत्थो एकसङ्घारोपि सस्सतो नाम नत्थि, सब्बे सत्ता मरणधम्मा, सब्बे सङ्घारा भिज्जनधम्मा, पोरणकपण्डितापि पुत्ते मते ‘मरणधम्मं मतं, नस्सनधम्मं नट्ठ’न्ति न सोचिंसू”ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं द्वारगामके ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा कसिकम्मेन जीविकं कप्पेसि । तस्स पुत्तो च धीता चाति द्वे दारका अहेसुं । सो पुत्तस्स वयप्पत्तस्स समानकुलतो कुमारिकं आहरित्वा अदासि, इति ते दासिया सद्धिं छ जना अहेसुं — बोधिसत्तो, भरिया, पुत्तो, धीता, सुणिसा, दासीति । ते समग्गा सम्मोदमाना पियसंवासा अहेसुं । बोधिसत्तो सेसानं पञ्चन्नं एवं ओवादं देति “तुम्हे यथालब्धनियामेनेव दानं देथ, सीलं रक्खथ, उपोसथकम्मं करोथ, मरणस्सतिं भावेथ, तुम्हाकं मरणभावं सल्लक्खेथ, इमेसज्जि सत्तानं मरणं धुवं, जीवितं अद्भुवं, सब्बे सङ्घारा अनिच्चा खयवयधम्मिनोव, रत्तिज्च दिवा च अप्पमत्ता होथा”ति । ते “साधू”ति ओवादं सम्पटिच्छित्वा अप्पमत्ता मरणस्सतिं भावेन्ति ।

अथेकदिवसं बोधिसत्तो पुत्तेन सद्धिं खेतं गन्त्वा कसति । पुत्तो कचवरं सङ्कट्टित्वा झारेति । तस्साविदूरे एकस्मिं वम्मिके आसीविसो अत्थि । धूमो तस्स अक्खीनि पहरि । सो कुद्धो निक्खमित्वा “इमं निस्साय मय्हं भय”न्ति चतस्सो दाठा निमुज्जापेन्तो तं डंसि, सो परिवत्तित्वा पतितो । बोधिसत्तो परिवत्तित्वा तं पतितं दिस्वा गोणे ठपेत्वा गन्त्वा तस्स मतभावं जत्वा तं उक्खिपित्वा एकस्मिं रुक्खमूले निपज्जापेत्वा पारुपित्वा नेव रोदि न परिदेवि — “भिज्जनधम्मं पन भिन्नं, मरणधम्मं मतं, सब्बे सङ्घारा अनिच्चा मरणनिप्फत्तिका”ति अनिच्चभावमेव सल्लक्खेत्वा कसि । सो खेतसमीपेन

गच्छन्तं एकं पटिविस्सकं पुरिसं दिस्वा “तात, गेहं गच्छसी”ति पुच्छित्वा “आमा”ति वुत्ते तेन हि अम्हाकम्पि घरं गन्त्वा ब्राह्मणिं वदेय्यासि “अज्ज किर पुब्बे विय द्विन्नं भत्तं अनाहरित्वा एकस्सेवाहारं आहरेय्याथ, पुब्बे च एकिकाव दासी आहारं आहरति, अज्ज पन चत्तारोपि जना सुद्धवत्थनिवत्था गन्धपुप्फहत्था आगच्छेय्याथा”ति । सो “साधू”ति गन्त्वा ब्राह्मणिया तथेव कथेसि । केन ते, तात, इमं सासनं दिन्नन्ति । ब्राह्मणेन, अय्येति । सा “पुत्तो मे मतो”ति अज्जासि, कम्पनमत्तम्पिस्सा नाहोसि । एवं सुभावितचित्ता सुद्धवत्थनिवत्था गन्धपुप्फहत्था दासिं पन आहारं आहरापेत्वा सेसेहि सद्धिं खेत्तं अगमासि । एकस्सपि रोदितं वा परिदेवितं वा नाहोसि ।

बोधिसत्तो पुत्तस्स निपन्नछायायमेव निसीदित्वा भुज्जि । भुत्तावसाने सब्बेपि दारूनि उद्धरित्वा तं चितकं आरोपेत्वा गन्धपुप्फेहि पूजेत्वा झापेसुं । एकस्स च एकबिन्दुपि अस्सु नाहोसि, सब्बेपि सुभावितमरणस्सतिनो होन्ति । तेसं सीलतेजेन सक्कस्स आसनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो “को नु खो मं ठाना चावेतुकामो”ति उपधारेन्तो तेसं गुणतेजेन उण्हाभावं जत्वा पसन्नमानसो हुत्वा “मया एतेसं सन्तिकं गन्त्वा सीहनादं नदापेत्वा सीहनादपरियोसाने एतेसं निवेसनं सत्तरतनपरिपुण्णं कत्वा आगन्तुं वट्ठती”ति वेगेन तत्थ गन्त्वा आळाहनपस्से ठितो “तात, किं करोथा”ति आह । “एकं मनुस्सं झापेम, सामी”ति । “न तुम्हे मनुस्सं झापेस्सथ, एकं पन मिगं मारेत्वा पचथ मज्जे”ति । “नत्थेतं सामि, मनुस्समेव झापेमा”ति । “तेन हि वेरिमनुस्सो वो भविस्सती”ति । अथ नं बोधिसत्तो “ओरसपुत्तो नो सामि, न वेरिको”ति आह । “तेन हि वो अप्पियपुत्तो भविस्सती”ति? “अतिविय पियपुत्तो, सामी”ति । “अथ कस्मा न रोदसी”ति? सो अरोदनकारणं कथेन्तो पठमं गाथमाह —

१९. “उरगोव तचं जिण्णं, हित्वा गच्छति सं तनुं ।

एवं सरीरे निब्भोगे, पेटे कालकते सति ॥

२०. “ड्य्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥

तत्थ सं तनुन्ति अत्तनो सरीरं । निब्भोगेति जीवितिन्द्रियस्स अभावेन भोगरहिते । पेटेति परलोकं पटिगते । कालकतेति कतकाले, मतेति अत्थो । इदं वुत्तं होति — सामि, मम पुत्तो यथा नाम उरगो जिण्णतचं निच्छिन्दित्वा अनोलोकेत्वा अनपेक्खो छट्टेत्वा गच्छेय्य, एवं अत्तनो सरीरं छट्टेत्वा गच्छति, तस्स जीवितिन्द्रियरहिते सरीरे एवं निब्भोगे तस्मिञ्च मे पुत्ते पेटे पुन पटिगते मरणकालं कत्वा ठिते सति को कारुज्जेन वा परिदेवेन वा अत्थो । अयज्झि यथा सूलेहि विज्झित्वा ड्य्हमानो सुखदुक्खं न जानाति, एवं जातीनं परिदेवितम्पि न जानाति, तेन कारणेनाहं एतं न सोचामि । या तस्स अत्तनो गति, तं सो गतोति ।

सक्को बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा ब्राह्मणिं पुच्छि “अम्म, तुय्हं सो किं होती”ति? “दस मासे कुच्छिना परिहरित्वा थज्जं पायेत्वा हत्थपादे सण्ठपेत्वा वट्ठितपुत्तो मे, सामी”ति । “अम्म, पिता ताव पुरिसभावेन मा रोदतु, मातु हदयं पन मुदुकं होति, त्वं कस्मा न रोदसी”ति? सा अरोदनकारणं कथेन्ती —

२१. “अनक्कितो ततो आगा, अननुज्जातो इतो गतो ।

यथागतो तथा गतो, तत्थ का परिदेवना ॥

२२. “डहमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ — गाथाद्वयमाह —

तत्थ **अनह्वितो**ति अयं तात मया परलोकतो अनह्वितो अयाचितो । **आगाति** अम्हाकं गेहं आगतो । **इतो**ति इतो मनुस्सलोकतो गच्छन्तोपि मया अननुज्जातोव गतो । **यथागतो**ति आगच्छन्तोपि यथा अत्तनोव रुचिया आगतो, गच्छन्तोपि तथेव गतो । **तत्था**ति तस्मिं तस्स इतो गमने का परिदेवना । **डहमानो**ति गाथा वुत्तनयेन वेदितब्बा ।

सक्को ब्राह्मणिया कथं सुत्वा तस्स भगिनिं पुच्छि “अम्म, तुहं सो किं होती”ति? “भाता मे, सामी”ति । “अम्म, भगिनियो नाम भातूसु सिनेहा होन्ति, त्वं कस्मा न रोदसी”ति? सा अरोदनकारणं कथेन्ती —

२३. “सचे रोदे किंसा अस्सं, तस्सा मे किं फलं सिया ।

जातिमित्तसुहज्जानं, भिय्यो नो अरती सिया ॥

२४. डहमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ — गाथाद्वयमाह —

तत्थ **सचे**ति यदि अहं भातरि मते रोदेय्यं, किससरीरा अस्सं । भातु पन मे तप्पच्चया वुड्ढि नाम नत्थीति दस्सेति । **तस्सा मे**ति तस्सा मय्हं रोदन्तिया किं फलं को आनिसंसो भवेय्य । मय्हं अवुद्धि पन पज्जायतीति दीपेति । **जातिमित्तसुहज्जानन्ति** जातिमित्तसुहदानं । अयमेव वा पाठो । **भिय्यो नो**ति ये अम्हाकं जाती च मित्ता च सुहदया च, तेसं अधिकतरा अरति सिया ।

सक्को भगिनिया कथं सुत्वा भरियं पुच्छि “अम्म, तुहं सो किं होती”ति? “पति मे, सामी”ति । “इत्थियो नाम पतिम्हि मते विधवा होन्ति अनाथा, त्वं कस्मा न रोदसी”ति । सापिस्स अरोदनकारणं कथेन्ती —

२५. “यथापि दारको चन्दं, गच्छन्तमनुरोदति ।

एवंसम्पदमेवेतं, यो पेतमनुसोचति ॥

२६. “डहमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।

तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गती”ति ॥ — गाथाद्वयमाह —

तस्सत्थो — यथा नाम यत्थ कत्थचि युत्तायुत्तं लब्भनीयालब्भनीयं अजानन्तो बालदारको मातु उच्छङ्गे निसिन्नो पुण्णमासियं पुण्णं चन्दं आकासे गच्छन्तं दिस्वा “अम्म, चन्दं मे देहि, अम्म, चन्दं मे देही”ति पुनप्पुनं रोदति, एवंसम्पदमेवेतं, एवंनिष्फत्तिकमेव एतं तस्स रुण्णं होति, यो पेतं कालकतं अनुसोचति । इतोपि च बालतरं । किंकारणा? सो हि विज्जमानचन्दं अनुरोदति, मय्हं पन पति मतो एतरहि अविज्जमानो सूलेहि विज्झित्वा डहमानोपि न किञ्चि जानातीति ।

सक्को भरियाय वचनं सुत्वा दासिं पुच्छि “अम्म, तुहं सो किं होती”ति? “अय्यो मे, सामी”ति । “ननु त्वं इमिना पीळेत्वा पोथेत्वा परिभुत्ता भविस्ससि, तस्मा “सुमुत्ता अह”न्ति न रोदसी”ति । ‘सामि, मा एवं अवच, न एतं एतस्स

अनुच्छविकं, खन्तिमेतानुद्वयसम्पन्नो मे अय्यपुत्तो, उरे संवद्धितपुत्तो विय अहोसी'ति । “अथ कस्मा न रोदसी'ति? सापिस्स अरोदनकारणं कथेन्ती —

२७. “यथापि उदककुम्भो, भिन्नो अप्पटिसन्धियो ।
एवंसम्पदमेवेतं, यो पेतमनुसोचति ॥

२८. “ड्हमानो न जानाति, जातीनं परिदेवितं ।
तस्मा एतं न सोचामि, गतो सो तस्स या गती'ति ॥ — गाथाद्वयमाह —

तस्सत्थो — यथा नाम उदककुम्भो उक्खिपियमानो पतित्वा सत्तथा भिन्नो पुन तानि कपालानि पटिपाटिया ठपेत्वा संविदहित्वा पटिपाकतिकं कातुं न सक्कोति, यो पेतमनुसोचति, तस्सपि एतमनुसोचनं एवंनिष्फत्तिकमेव होति, मतस्स पुन जीवापेतुं असक्कुण्येयत्ता इद्धिमतो वा इद्धानुभावेन भिन्नं कुम्भं संविदहित्वा उदकस्स पूरेतुं सक्का भवेय्य, कालकतो पन इद्धिबलेनापि न सक्का पटिपाकतितं कातुन्ति । इतरा गाथा वुत्तथायेव ।

सक्को सब्बेसं धम्मकथं सुत्वा पसीदित्वा “तुम्हेहि अप्पमत्तेहि मरणस्सति भाविता, तुम्हे इतो पट्टाय सहत्थेन कम्मं मा करित्थ, अहं, सक्को देवराजा, अहं वो गेहे सत्त रतनानि अपरिमाणानि करिस्सामि, तुम्हे दानं देथ, सीलं रक्खथ, उपोसथकम्मं करोथ, अप्पमत्ता होथा”ति तेसं ओवादं दत्वा गेहं अपरिमितधनं कत्वा पक्कामि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने कुटुम्बिको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा दासी खुज्जुत्तरा अहोसि, धीता उप्पलवण्णा, पुत्तो राहुलो, माता खेमा, ब्राह्मणो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

उरगजातकवण्णना चतुत्था ।

[३५५] ५. घटजातकवण्णना

अज्जे सोचन्ति रोदन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो एकं अमच्चं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा कथितसदिसमेव । इध पन राजा अत्तनो उपकारस्स अमच्चस्स महन्तं यसं दत्वा परिभेदकानं कथं गहेत्वा तं बन्धापेत्वा बन्धनागारे पवेसेसि । सो तत्थ निसिन्नोव सोतापत्तिमग्गं निब्बत्तेसि । राजा तस्स गुणं सल्लक्खेत्वा मोचापेसि । सो गन्धमालं आदाय सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा निसीदि । अथ नं सत्था “अनत्थो किर ते उप्पन्नो”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते, अनत्थेन पन मे अत्थो आगतो, सोतापत्तिमग्गो निब्बत्तो”ति वुत्ते “न खो, उपासक, त्वज्जेव अनत्थेन अत्थं आहरि, पोरानकपण्डितापि आहरिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, “घटकुमारो”तिस्स नामं करिंसु । सो अपरेन समयेन तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो धम्मेन रज्जं कारेसि । तस्स अन्तेपुरे एको अमच्चो दुब्धि । सो तं पच्चक्खतो जत्वा रट्ठा पब्बाजेसि । तदा सावत्थियं धङ्कराजा नाम रज्जं कारेसि । सो तस्स सन्तिकं गन्त्वा तं उपट्ठहित्वा हेट्ठा वुत्तनयेन अत्तनो वचनं गाहापेत्वा बाराणसिरज्जं गण्हापेसि । सोपि रज्जं गहेत्वा बोधिसत्तं सङ्खलिकाहि बन्धापेत्वा बन्धनागारं पवेसेसि । बोधिसत्तो ज्ञानं निब्बत्तेत्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदि, धङ्कस्स सरीरे डाहो उप्पज्जि । सो गन्त्वा बोधिसत्तस्स सुवण्णादासफुल्लपदुमसस्सरिकं मुखं दिस्वा बोधिसत्तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

२९. “अञ्जे सोचन्ति रोदन्ति, अञ्जे अस्सुमुखा जना ।
पसन्नमुखवण्णोसि, कस्मा घट न सोचसी”ति ॥

तत्थ अञ्जेति तं ठपेत्वा सेसमनुस्सा ।

अथस्स बोधिसत्तो असोचनकारणं कथेन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

३०. “नाब्भतीतहरो सोको, नानागतसुखावहो ।
तस्मा धङ्क न सोचामि, नत्थि सोके दुतीयता ॥

३१. “सोचं पण्डु किसो होति, भत्तञ्चस्स न रुच्चति ।
अमित्ता सुमना होन्ति, सल्लविद्धस्स रुप्पतो ॥

३२. “गामे वा यदि वारञ्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।
ठितं मं नागमिस्सति, एवं दिट्ठपदो अहं ॥

३३. “यस्सत्ता नालमेकोव, सब्बकामरसाहरो ।
सब्बापि पथवी तस्स, न सुखं आवहिस्सती”ति ॥

तत्थ नाब्भतीतहरोति नाब्भतीताहारो, अयमेव वा पाठो । सोको नाम अब्भतीतं अतिक्कन्तं निरुद्धं अत्थङ्गतं पुन नाहरति । दुतीयताति सहायता । अतीताहरणेन वा अनागताहरणेन वा सोको नाम कस्सचि सहायो न होति, तेनापि कारणेनाहं न सोचामीति वदति । सोचन्ति सोचन्तो । सल्लविद्धस्स रुप्पतोति सोकसल्लेन विद्धस्स तेनेव घट्टियमानस्स “दिट्ठा वत नो पच्चामित्तस्स पिट्ठी”ति अमित्ता सुमना होन्तीति अत्थो ।

ठितं मं नागमिस्सतीति सम्म धङ्कराज, एतेसु गामादीसु यत्थ कत्थचि ठितं मं पण्डुकिसभावादिकं सोकमूलकं ब्यसनं न आगमिस्सति । एवं दिट्ठपदोति यथा तं ब्यसनं नागच्छति, एवं मया ज्ञानपदं दिट्ठं । “अट्टलोकधम्मपद”न्तिपि वदन्तिथेव । पाळियं पन “न मत्तं नागमिस्सती”ति लिखितं, तं अट्टकथायं नत्थि । परियोसानगाथाय इच्छितपत्थितत्थेन ज्ञानसुखसङ्घातं सब्बकामरसं आहरतीति सब्बकामरसाहरो । इदं वुत्तं होति — यस्स रज्जो पहाय अञ्जसहाये अत्ताव एको सब्बकामरसाहरो नालं, सब्बं ज्ञानसुखसङ्घातं कामरसं आहरितुं असमत्थो, तस्स रज्जो सब्बापि पथवी न सुखं आवहिस्सति । कामातुरस्स हि सुखं नाम नत्थि, यो पन किलेसदरथरहितं ज्ञानसुखं आहरितुं समत्थो, सो राजा सुखी होतीति । यो पनेताय गाथाय “यस्सत्था नालमेको”तिपि पाठो, तस्सत्थो न दिस्सति ।

इति धङ्को इमा चतस्सो गाथा सुत्वा बोधिसत्तं खमापेत्वा रज्जं पटिच्छापेत्वा पक्कामि । बोधिसत्तोपि रज्जं अमच्चानं पटिनिव्यादेत्वा हिमवन्तपदेसं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा धङ्कराजा आनन्दो अहोसि, घटराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

घटजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३५६] ६. कोरण्डियजातकवण्णना

एको अरञ्जेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो धम्मसेनापतिं आरब्ध कथेसि । थेरो किर आगतागतानं दुस्सीलानं मिगलुद्दकमच्छबन्धादीनं दिट्ठदिट्ठानञ्जेव “सीलं गण्हथ, सीलं गण्हथा”ति सीलं देति । ते थेरे गरुभावेन तस्स कथं भिन्दितुं असक्कोन्ता सीलं गण्हन्ति, गहेत्वा च पन न रक्खन्ति, अत्तनो अत्तनो कम्ममेव करोन्ति । थेरो सद्धिविहारिके आमन्तेत्वा “आवुसो, इमे मनुस्सा मम सन्तिके सीलं गण्हंसु, गण्हित्वा च पन न रक्खन्ती”ति आह । “भन्ते, तुम्हे एतेसं अरुचिया सीलं देथ, एते तुम्हाकं कथं भिन्दितुं असक्कोन्ता गण्हन्ति, तुम्हे इतो पट्टाय एवरूपानं सीलं मा अदत्था”ति । थेरो अनत्तमनो अहोसि । तं पर्वतिं सुत्वा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, सारिपुत्तथेरो किर दिट्ठदिट्ठानञ्जेव सीलं देती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस दिट्ठदिट्ठानं अयाचन्तानञ्जेव सीलं देती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं दिसापामोक्खस्स आचरियस्स जेड्ढन्तेवासिको कोरण्डियो नाम अहोसि । तदा सो आचरियो दिट्ठदिट्ठानं केवट्टादीनं अयाचन्तानञ्जेव “सीलं गण्हथ, सीलं गण्हथा”ति सीलं देति । ते गहेत्वापि न रक्खन्ति आचरियो तमत्थं अन्तेवासिकानं आरोचेसि । अन्तेवासिका “भन्ते, तुम्हे एतेसं अरुचिया सीलं देथ, तस्मा भिन्दन्ति, इतो दानि पट्टाय याचन्तानञ्जेव ददेय्याथ, मा अयाचन्तान”न्ति वदंसु । सो विप्पटिसारी अहोसि, एवं सन्तेपि दिट्ठदिट्ठानं सीलं देतियेव ।

अथेकदिवसं एकस्मा गामा मनुस्सा आगन्त्वा ब्राह्मणवाचनकत्थाय आचरियं निमन्तयिंसु । सो कोरण्डियमाणवं पक्कोसित्वा “तात, अहं न गच्छामि, त्वं इमे पञ्चसते माणवे गहेत्वा तत्थ गन्त्वा वाचनकानि सम्पटिच्छित्वा अम्हाकं दिन्नकोट्टासं आहरा”ति पेसेसि । सो गन्त्वा पटिनिवत्तन्तो अन्तरामग्गे एकं कन्दरं दिस्वा चिन्तेसि “अम्हाकं आचरियो दिट्ठदिट्ठानं अयाचन्तानञ्जेव सीलं देति, इतो दानि पट्टाय यथा याचन्तानञ्जेव देति, तथा नं करिस्सामी”ति । सो तेसु माणवेसु सुखनिसिन्नेसु उट्ठाय महन्तं महन्तं सेलं उक्खिपित्वा कन्दरायं खिपि, पुनप्पुनं खिपियेव । अथ नं ते माणवा उट्ठाय “आचरिय, किं करोसी”ति आहंसु । सो न किञ्चि कथेसि, ते वेगेन गन्त्वा आचरियस्स आरोचेसुं । आचरियो आगन्त्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

३४. “एको अरञ्जे गिरिकन्दरायं, पग्गह पग्गह सिलं पवेच्छसि ।

पुनप्पुनं सन्तरमानरूपो, कोरण्डिय को नु तव यिधत्थो”ति ॥

तत्थ को नु तव यिधत्थोति को नु तव इध कन्दरायं सिलाखिपनेन अत्थो ।

सो तस्स वचनं सुत्वा आचरियं पबोधेतुकामो दुतियं गाथमाह —

३५. “अहज्झिमं सागरसेवितन्तं, समं करिस्सामि यथापि पाणि ।

विकिरिय सानूनि च पब्बतानि च, तस्मा सिलं दरिया पक्खिपामी”ति ॥

तत्थ अहज्झिमन्ति अहज्झि इमं महापथविं । सागरसेवितन्तन्ति सागरेहि सेवितं चातुरन्तं । यथापि पाणीति हत्थतलं विय समं करिस्सामि । विकिरियाति विकिरित्वा । सानूनि च पब्बतानि चाति पंसुपब्बते च सिलापब्बते च ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो ततियं गाथमाह —

३६. “नयिमं महिं अरहति पाणिकप्पं, समं मनुस्सो करणाय मेको ।
मज्जामिमज्जेव दरिं जिगीसं, कोरण्डिय हाहसि जीवलोक”न्ति ॥

तत्थ **करणाय मेको**ति करणाय एको कातुं न सक्कोतीति दीपेति । **मज्जामिमज्जेव दरिं जिगीसन्ति** अहं मज्जामि तिष्ठतु पथवी, इमज्जेव एकं दरिं जिगीसं पूरणत्थाय वायमन्तो सिला परियेसन्तो उपायं विचिन्तोव त्वं इमं जीवलोकं हाहसि जहिस्ससि, मरिस्ससीति अत्थो ।

तं सुत्वा माणवो चतुत्थं गाथमाह —

३७. “सचे अयं भूतधरं न सक्का, समं मनुस्सो करणाय मेको ।
एवमेव त्वं ब्रह्मे इमे मनुस्से, नानादिट्ठिके नानयिस्ससि ते”ति ॥

तस्सत्थो — सचे अयं एको मनुस्सो इमं भूतधरं पथविं समं कातुं न सक्का न समत्थो, एवमेव त्वं इमे दुस्सीलमनुस्से नानादिट्ठिके नानयिस्ससि, ते एवं “सीलं गण्हथ, सीलं गण्हथा”ति वदन्तो अत्तनो वसं न आनयिस्ससि, पण्डितपुरिसायेव हि पाणातिपातं “अकुसल”न्ति गरहन्ति । संसारमोचकादयो पनेत्थ कुसलसज्जिनो, ते त्वं कथं आनयिस्ससि, तस्मा दिट्ठदिट्ठानं सीलं अदत्त्वा याचन्तानज्जेव देहीति ।

तं सुत्वा आचरियो “युत्तं वदति कोरण्डियो, इदानि न एवरूपं करिस्सामी”ति अत्तनो विरुद्धभावं जत्वा पञ्चमं गाथमाह —

३८. “संखित्तरूपेण भवं ममत्थं, अक्खासि कोरण्डिय एवमेतं ।
यथा न सक्का पथवी समायं, कत्तुं मनुस्सेन तथा मनुस्सा”ति ॥

तत्थ **समायन्ति** समं अयं । एवं आचरियो माणवस्स थुतिं अकासि, सोपि नं बोधेत्वा सयं घरं नेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ब्राह्मणो सारिपुत्तो अहोसि, कोरण्डियमाणवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कोरण्डियजातकवण्णना छट्ठा ।

[३५७] ७. लट्ठिकिकाजातकवण्णना

वन्दामि तं कुज्जर सट्ठिहायनन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । एकस्मिज्झि दिवसे भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो कक्खळो फरुसो साहसिको, सत्तेसु करुणामत्तप्पिस्स नत्थी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस निक्करुणोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हत्थियोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो पासादिको महाकायो असीतिसहस्सवारणपरिवारो यूथपति हुत्वा हिमवन्तपदेसे विहासि । तदा एका लटुकिका सकुणिका हत्थीनं विचरणद्वाने अण्डानि निक्खिपि, तानि परिणतानि भिन्दित्वा सकुणपोतका निक्खमिंसु । तेसु अविरुद्धपक्खेसु उप्पतितुं असक्कोन्तेसुयेव महासत्तो असीतिसहस्सवारणपरिवृतो गोचराय चरन्तो तं पदेसं पत्तो । तं दिस्वा लटुकिका चिन्तेसि “अयं हत्थिराजा मम पोतके मद्दित्वा मारेस्सति, हन्द नं पुत्तकानं परित्ताणत्थाय धम्मिकारक्खं याचामी”ति । सा उभो पक्खे एकतो कत्वा तस्स पुरतो ठत्वा पठमं गाथमाह —

३९. “वन्दामि तं कुञ्जर सट्ठिहायनं, आरज्जकं यूथपतिं यसस्सिं ।
पक्खेहि तं पञ्जलिकं करोमि, मा मे वधी पुत्तके दुब्बलाया”ति ॥

तत्थ सट्ठिहायनन्ति सट्ठिवस्सकाले हायनबलं । यसस्सिन्ति परिवारसम्पन्नं । पक्खेहि तं पञ्जलिकं करोमीति अहं पक्खेहि तं अज्जलिकं करोमीति अत्थो ।

महासत्तो “मा चिन्तयि लटुकिके, अहं ते पुत्तके रक्खिस्सामी”ति सकुणपोतकानं उपरि ठत्वा असीतिया हत्थिसहस्सेसु गतेसु लटुकिकं आमन्तेत्वा “लटुकिके अम्हाकं पच्छतो एको एकचारिको हत्थी आगच्छति, सो अम्हाकं वचनं न करिस्सति, तस्मिं आगते तम्पि याचित्वा पुत्तकानं सोत्थिभावं करेय्यासी”ति वत्वा पक्कामि । सापि तस्स पच्चुग्गमनं कत्वा उभोहि पक्खेहि अज्जलिं कत्वा दुतियं गाथमाह —

४०. “वन्दामि तं कुञ्जर एकचारिं, आरज्जकं पब्बतसानुगोचरं ।
पक्खेहि तं पञ्जलिकं करोमि, मा मे वधी पुत्तके दुब्बलाया”ति ॥

तत्थ पब्बतसानुगोचरन्ति घनसेलपब्बतेसु च पंसुपब्बतेसु च गोचरं गणहन्तं ।

सो तस्सा वचनं सुत्वा ततियं गाथमाह —

४१. “वधिस्सामि ते लटुकिके पुत्तकानि, किं मे तुवं काहसि दुब्बलासि ।
सतं सहस्सानिपि तादिसीनं, वामेन पादेन पपोथयेय्य”न्ति ॥

तत्थ वधिस्सामि तेति त्वं कस्मा मम विचरणमग्गे पुत्तकानि ठपेसि, यस्मा ठपेसि, तस्मा वधिस्सामि ते पुत्तकानीति वदति । किं मे तुवं काहसीति मय्हं महाथामस्स त्वं दुब्बला किं करिस्ससि । पपोथयेय्यन्ति अहं तादिसानं लटुकिकानं सतसहस्सम्पि वामेन पादेन सञ्चुण्णयेय्यं, दक्खिणपादेन पन कथाव नत्थीति ।

एवञ्च पन वत्वा सो तस्सा पुत्तके पादेन सञ्चुण्णत्वा मुत्तेन पवाहेत्वा नदन्तोव पक्कामि । लटुकिका रुक्खसाखाय निलीयित्वा “इदानी ताव वारण नदन्तो गच्छसि, कतिपाहेनेव मे किरियं पस्सिस्ससि, कायबलतो जाणबलस्स महन्तभावं न जानासि, होतु, जानापेस्सामि न”न्ति तं सन्तज्जयमानाव चतुत्थं गाथमाह —

४२. “न हेव सब्बत्थ बलेन किच्चं, बलज्झि बालस्स वधाय होति ।
करिस्सामि ते नागराजा अनत्थं, यो मे वधी पुत्तके दुब्बलाया”ति ॥

तत्थ बलेनाति कायबलेन । अनत्थन्ति अवुड्ढिं । यो मेति यो त्वं मम दुब्बलाय पुत्तके वधी घातेसि ।

सा एवं वत्वा कतिपाहं एकं काकं उपट्ठहत्वा तेन तुट्ठेन “किं ते करोमी”ति वुत्ता “सामि, अज्जं मे कातब्बं नत्थि, एकस्स पन एकचारिकवारणस्स तुण्डेन पहरित्वा तुम्हेहि अक्खीनि भिन्नानि पच्चासीसामी”ति आह । सा तेन “साधू”ति सम्पटिच्छिता एकं नीलमक्खिकं उपट्ठहि । तायपि “किं ते, करोमी”ति वुत्ता “इमिना काकेन एकचारिकवारणस्स अक्खीसु भिन्नेसु तुम्हेहि तत्थ आसाटिकं पातेतुं इच्छामी”ति वत्वा तायपि “साधू”ति वुत्ते एकं मण्डूकं उपट्ठहत्वा तेन “किं ते, करोमी”ति वुत्ता “यदा एकचारिकवारणो अन्थो हुत्वा पानीयं परियेसति, तदा पब्बतमत्थके ठितो सद्दं कत्वा तस्मिं पब्बतमत्थकं अभिरुहन्ते ओतरित्वा पपाते सद्दं करेय्याथ, अहं तुम्हाकं सन्निका एत्तकं पच्चासीसामी”ति आह । सोपि तस्सा वचनं “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

अथेकदिवसं काको वारणस्स द्वेपि अक्खीनि तुण्डेन भिन्दि, नीलमक्खिका आसाटिकं पातेसि । सो पुळवेहि खज्जन्तो वेदनाप्पत्तो पिपासाभिभूतो पानीयं परियेसमानो विचरि । तस्मिं काले मण्डूको पब्बतमत्थके ठत्वा सद्दमकासि । वारणो “एत्थ पानीयं भविस्सती”ति पब्बतमत्थकं अभिरुहि । अथ मण्डूको ओतरित्वा पपाते ठत्वा सद्दमकासि । वारणो “एत्थ पानीयं भविस्सती”ति पपाताभिमुखो गच्छन्तो परिगळित्वा पब्बतपादे पतित्वा जीवितक्खयं पापुणि । लटुकिका तस्स मतभावं जत्वा “दिट्ठा मे पच्चामित्तस्स पिट्ठी”ति हट्ठतुट्ठा तस्स खन्धे चङ्कमित्वा यथाकम्मं गता ।

सत्था “न, भिक्खवे, केनचि सद्धिं वेरं नाम कातब्बं, एवं बलसम्पन्नम्पि वारणं इमे चत्तारो जना एकतो हुत्वा वारणस्स जीवितक्खयं पापेसु”न्ति —

४३. “काकज्ज पस्स लटुकिकं, मण्डूकं नीलमक्खिकं ।

एते नागं अघातेसुं, पस्स वेरस्स वेरिनं ।

तस्मा हि वेरं न कयिराथ, अप्पियेनपि केनची”ति ॥ —

इमं अभिसम्बुद्धगाथं वत्वा जातकं समोधानेसि ।

तत्थ पस्साति अनियामितालपनमेतं, भिक्खू पन सन्धाय वुत्तत्ता पस्सथ भिक्खवेति वुत्तं होति । एतेति एते चत्तारो एकतो हुत्वा । अघातेसुन्ति तं वर्धिसु । पस्स वेरस्स वेरिनन्ति पस्सथ वेरिकानं वेरस्स गतिन्ति अत्थो ।

तदा एकचारिकहत्थी देवदत्तो अहोसि, यूथपति पन अहमेव अहोसिन्ति ।

लटुकिकजातकवण्णना सत्तमा ।

[३५८] ८. चूळधम्मपालजातकवण्णना

अहमेव दूसिया भूनहताति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । अज्जेसु जातकेसु देवदत्तो बोधिसत्तस्स तासमत्तम्पि कातुं नासक्खि, इमस्मिं पन चूळधम्मपालजातके बोधिसत्तस्स सत्तमासिककाले हत्थपादे च सीसज्ज छेदापेत्वा असिमालकं नाम कारेसि । दहरजातके (जा० १.२.४३-४४) गीवं गहेत्वा मारेत्वा उद्धने मंसं पचित्वा खादि । खन्तीवादीजातके (जा० १.४.४९ आदयो) द्वीहिपि कसाहि पहारसहस्सेहि ताळापेत्वा हत्थपादे च कण्णनासज्ज छेदापेत्वा जटासु गहेत्वा कट्ठुपेत्वा उत्तानकं निपज्जापेत्वा उरे पादेन पहरित्वा गतो । बोधिसत्तो

तं दिवसंयेव जीवितकखयं पापुणि । **चूलनन्दियजातकेपि** (जा० १.२.१४३-१४४) **महाकपिजातकेपि** (जा० १.७.८३ आदयो) मारेसियेव । एवमेव सो दीघरत्तं वधाय परिसक्कन्तो बुद्धकालेपि परिसक्कियेव । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं — “आवुसो, देवदत्तो बुद्धानं मारणत्थमेव उपायं करोति, ‘सम्मासम्बुद्धं मारापेस्सामी’ति धनुग्गहे पयोजेसि, सिलं पविज्झि, नाळागिरिं विस्सज्जापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा ‘काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना’ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस मय्हं वधाय परिसक्कियेव, इदानि पन तासमत्तम्पि कातुं न सक्कोति, पुब्बे मं चूलधम्मपालकुमारकाले अत्तनो पुत्तं समानं जीवितकखयं पापेत्वा असिमालकं कारेसी”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं महापतापे नाम रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया चन्दादेविया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, “धम्मपालो”तिस्स नामं करिंसु । तमेनं सत्तमासिककाले माता गन्धोदकेन न्हापेत्वा अलङ्कुरित्वा कीळापयमाना निसीदि । राजा तस्सा वसनट्ठानं अगमासि । सा पुत्तं कीळापयमाना पुत्तसिनेहेन समप्पिता हुत्वा राजानं पस्सित्वापि न उड्ढहि । सो चिन्तेसि “अयं इदानेव ताव पुत्तं निस्साय मानं करोति, मं किस्मिञ्चि न मज्जति, पुत्ते पन वड्ढन्ते मयि ‘मनुस्सो’तिपि सज्जं न करिस्सति, इदानेव नं घातेस्सामी”ति । सो निवत्तित्वा राजासने निसीदित्वा “अत्तनो विधानेन आगच्छतू”ति चोरघातकं पक्कोसापेसि । सो कासायवत्थनिवत्थो रत्तमालाधरो फरसुं अंसे ठपेत्वा उपधानघटिकं हत्थपादठपनदण्डकञ्च आदाय आगन्त्वा राजानं वन्दित्वा “किं करोमि, देवा”ति अट्ठासि । देविया सिरिगम्भं गन्त्वा धम्मपालं आनेहीति । देवीपि रज्जो कुज्झित्वा निवत्तनभावं जत्वा बोधिसत्तं उरे निपज्जापेत्वा रोदमाना निसीदि । चोरघातको गन्त्वा तं पिट्ठियं हत्थेन पहरित्वा हत्थतो कुमारं अच्छिन्दित्वा आदाय रज्जो सन्तिकं आगन्त्वा “किं करोमि, देवा”ति आह । राजा एकं फलकं आहरापेत्वा पुरतो निक्खिपापेत्वा “इध नं निपज्जापेही”ति आह । सो तथा अकासि ।

चन्दादेवी पुत्तस्स पच्छतोव परिदेवमाना आगच्छि । पुन चोरघातको “किं करोमी, देवा”ति आह । धम्मपालस्स हत्थे छिन्दाति । चन्दादेवी “महाराज, मम पुत्तो सत्तमासिको बालको न किञ्चि जानाति, नत्थेतस्स दोसो, दोसो पन होन्तो मयि भवेय्य, तस्मा मय्हं हत्थे छेदापेही”ति इममत्थं पकासेन्ती पठमं गाथमाह —

४४. “अहमेव दूसिया भूनहता, रज्जो महापतापस्स ।

एतं मुज्चतु धम्मपालं, हत्थे मे देव छेदेही”ति ॥

तत्थ दूसियाति दूसिका, तुम्हे दिस्वा अनुड्ढहमाना दोसकारिकाति अत्थो । “दूसिका”तिपि पाठो, अयमेवत्थो । **भूनहताति** हतभूना, हतवुड्ढीति अत्थो । **रज्जोति** इदं “दूसिया”ति पदेन योजेतब्बं । अहं रज्जो महापतापस्स अपराधकारिका, नायं कुमारो, तस्मा निरपराधं एतं बालकं मुज्चतु धम्मपालं, सचेपि हत्थे छेदापेतुकामो, दोसकारिकाय हत्थे मे, देव, छेदेहीति अयमेत्थ अत्थो ।

राजा चोरघातकं ओलोकेसि । “किं करोमि, देवा”ति? “पपज्जं अकत्वा हत्थे छेदा”ति । तस्मिं खणे चोरघातको तिखिणफरसुं गहेत्वा कुमारस्स तरुणवंसकळीरे विय द्वे हत्थे छिन्दि । सो द्वीसु हत्थेसु छिज्जमानेसु नेव रोदि न परिदेवि, खन्तिज्ज मेत्तज्ज पुरेचारिकं कत्वा अधिवासेसि । चन्दा पन देवी छिन्नहत्थकोटिं गहेत्वा उच्छङ्गे कत्वा लोहितलित्ता परिदेवमाना विचरि । पुन चोरघातको “किं करोमि, देवा”ति पुच्छि । “द्वेपि पादे छिन्दा”ति । तं सुत्वा चन्दादेवी दुतियं गाथमाह —

४५. “अहमेव दूसिया भूनहता, रज्जो महापतापस्स ।
एतं मुञ्चतु धम्मपालं, पादे मे देव छेदेही”ति ॥

तत्थ अधिप्पायो वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

राजापि पुन चोरघातकं आणापेसि । सो उभोपि पादे छिन्दि । चन्दादेवी पादकोटिम्पि गहेत्वा उच्छङ्गे कत्वा लोहितलित्ता परिदेवमाना “सामि महापताप, छिन्नहत्थपादा नाम दारका मातरा पोसेतब्बा होन्ति, अहं भतिं कत्वा मम पुत्तकं पोसेस्सामि, देहि मे एत”न्ति आह । चोरघातको “किं देव कता राजाणा, निड्डितं मम किच्च”न्ति पुच्छि । “न ताव निड्डित”न्ति । “अथ किं करोमि, देवा”ति? “सीसमस्स छिन्दा”ति । तं सुत्वा चन्दादेवी ततियं गाथमाह —

४६. “अहमेव दूसिया भूनहता, रज्जो महापतापस्स ।
एतं मुञ्चतु धम्मपालं, सीसं मे देव छेदेही”ति ॥

वत्वा च पन अत्तनो सीसं उपनेसि ।

पुन चोरघातको “किं करोमि, देवा”ति पुच्छि । “सीसमस्स छिन्दा”ति । सो सीसं छिन्दित्वा “कता, देव, राजाणा”ति पुच्छि । “न ताव कता”ति । “अथ किं करोमि, देवा”ति? “असितुण्डेन नं सम्पटिच्छित्वा असिमालकं नाम करोही”ति । सो तस्स कळेवरं आकासे खिपित्वा असितुण्डेन सम्पटिच्छित्वा असिमालकं नाम कत्वा महातले विप्पकिरि । चन्दादेवी बोधिसत्तस्स मंसे उच्छङ्गे कत्वा महातले रोदमाना परिदेवमाना इमा गाथा अभसि —

४७. “न हि नूनिमस्स रज्जो, मित्तामच्चा च विज्जरे सुहदा ।
ये न वदन्ति राजानं, मा घातयि ओरसं पुत्तं ॥

४८. “न हि नूनिमस्स रज्जो, जाती मित्ता च विज्जरे सुहदा ।
ये न वदन्ति राजानं, मा घातयि अत्रजं पुत्त”न्ति ॥

तत्थ मित्तामच्चा च विज्जरे सुहदाति नून इमस्स रज्जो दळ्हमित्ता वा सब्बकिच्चेसु सहभाविनो अमच्चा वा मुदुहदयताय सुहदा वा केचि न विज्जन्ति । ये न वदन्तीति ये अधुना आगन्त्वा “अत्तनो पियपुत्तं मा घातयी”ति न वदन्ति, इमं राजानं पटिसेधेन्ति, ते नत्थियेवाति मज्जे । दुतियगाथायं जातीति जातका ।

इमा पन द्वे गाथा वत्वा चन्दादेवी उभोहि हत्थेहि हृदयमंसं धारयमाना ततियं गाथमाह —

४९. “चन्दनसारानुलित्ता, बाहा छिज्जन्ति धम्मपालस्स ।
दायादस्स पथब्बा, पाणा मे देव रुज्झन्ती”ति ॥

तत्थ दायादस्स पथब्बाति पितुसन्तकाय चातुरन्ताय पथविया दायादस्स लोहितचन्दनसारानुलित्ता हत्था छिज्जन्ति, पादा छिज्जन्ति, सीसञ्च छिज्जति, असिमालकोपि कतो, तव वंसं पच्छिन्दित्वा गतोसि दानीति एवमादीनि विलपन्ति एवमाह । पाणा मे देव रुज्झन्तीति देव, मय्हम्पि इमं सोकं सन्धारेतुं असक्कोन्तिया जीवितं रुज्झतीति ।

तस्सा एवं परिदेवमानाय एव ड्हमाने वेळुवने वेळु विय हदयं फलि, सा तत्थेव जीवितक्खयं पत्ता । राजापि पल्लङ्गे ठातुं असक्कोन्तो महातले पति, पदरतलं द्विधा भिज्जि, सो ततोपि भूमियं पति । ततो चतुनहुताधिकद्वियोजनसतसहस्सबहलापि घनपथवी तस्स अगुणं धारेतुं असक्कोन्ती भिज्जित्वा विवरमदासि, अवीचितो जाला उट्ठाय कुलदत्तिकेन कम्बलेन परिक्खिपन्ती विय तं गहेत्वा अवीचिम्हि खिपि । चन्दाय च बोधिसत्तस्स च अमच्चा सरीरकिच्चं करिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा देवदत्तो अहोसि, चन्दादेवी महापजापतिगोतमी, धम्मपालकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळधम्मपालजातकवण्णना अट्टमा ।

[३५९] ९. सुवण्णमिगजातकवण्णना

विक्कम रे हरिपादाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सावत्थियं एकं कुलधीतरं आरब्ध कथेसि । सा किर सावत्थियं द्विन्नं अगसावकानं उपट्ठाककुलस्स धीता सद्धा पसन्ना बुद्धमामका धम्ममामका सङ्गमामका आचारसम्पन्ना पण्डिता दानादिपुज्जाभिरता । तं अज्जं सावत्थियमेव समानजातिकं मिच्छादिट्ठिककुलं वारेसि । अथस्सा मातापितरो “अम्हाकं धीता सद्धा पसन्ना तीणि रतनानि ममायति दानादिपुज्जाभिरता, तुम्हे मिच्छादिट्ठिका इमिस्सापि यथारुचिया दानं वा दातुं धम्मं वा सोतुं विहारं वा गन्तुं सीलं वा रक्खितुं उपोसथकम्मं वा कातुं न दस्सथ, न मयं तुम्हाकं देम, अत्तना सदिसं मिच्छादिट्ठिककुलाव कुमारिकं गणहथा”ति आहंसु । ते तेहि पटिक्खित्ता “तुम्हाकं धीता अम्हाकं घरं गन्त्वा यथाधिप्पायेन सब्बमेतं करोतु, मयं न वारेस्साम, देथ नो एत”न्ति वत्वा “तेन हि गणहथा”ति वुत्ता भदकेन नक्खत्तेन मङ्गलं कत्वा तं अत्तनो घरं नयिंसु । सा वत्ताचारसम्पन्ना पतिदेवता अहोसि, सस्सुससुरसामिकवत्तानि कतानेव होन्ति ।

सा एकदिवसं सामिकं आह — “इच्छामहं, अय्यपुत्त, अम्हाकं कुलूपकत्थेरानं दानं दातु”न्ति । साधु, भद्रे, यथाज्झासयेन दानं देहीति । सा थेरे निमन्तापेत्वा महन्तं सक्कारं कत्वा पणीतभोजनं भोजेत्वा एकमन्तं निसीदित्वा “भन्ते, इमं कुलं मिच्छादिट्ठिकं अस्सद्धं तिण्णं रतनानं गुणं न जानाति, साधु, अय्या, याव इमं कुलं तिण्णं रतनानं गुणं जानाति, ताव इधेव भिक्खं गणहथा”ति आह । थेरा अधिवासेत्वा तत्थ निबद्धं भुज्जन्ति । पुन सामिकं आह “अय्यपुत्त, थेरा इध निबद्धं आगच्छन्ति, किंकारणा तुम्हे न पस्सथा”ति । “साधु, पस्सिस्सामी”ति । सा पुनदिवसे थेरानं भत्तिकच्चपरियोसाने तस्स आरोचेसि । सो उपसङ्कमित्वा थेरेहि सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं निसीदि । अथस्स धम्मसेनापति धम्मकथं कथेसि । सो थेरस्स धम्मकथाय च इरियापथेसु च पसीदित्वा ततो पट्ठाय थेरानं आसनं पज्जपेति, पानीयं परिस्सावेति, अन्तराभत्ते धम्मकथं सुणाति, तस्स अपरभागे मिच्छादिट्ठि भिज्जि ।

अथेकदिवसं थेरो द्विन्नमि धम्मकथं कथेन्तो सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने उभोपि जयम्पत्तिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु । ततो पट्ठाय तस्स मातापितरो आदिं कत्वा अन्तमसो दासकम्मकरापि सब्बे मिच्छादिट्ठिं भिन्दित्वा बुद्धधम्मसङ्गमामकायेव जाता । अथेकदिवसं दारिका सामिकं आह — “अय्यपुत्त, किं मे घरावासेन, इच्छामहं पब्बजितु”न्ति । सो “साधु भद्रे, अहमि पब्बजिस्सामी”ति महन्तेन परिवारेण तं भिक्खुनुपस्सयं नेत्वा पब्बाजेत्वा सयम्पि सत्थारं उपसङ्कमित्वा पब्बज्जं याचि । तं सत्था पब्बाजेसि । उभोपि विपस्सनं वट्ठेत्वा न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणिंसु । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुका नाम दहरभिक्खुनी अत्तनो चेव पच्चया जाता सामिकस्स च, अत्तनापि पब्बजित्वा अरहत्तं पत्वा तमि पापेसी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि

कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव ताव एसा सामिकं रागपासा मोचेसि, पुब्बेपेसा पोरणकपण्डिते पन मरणपासा मोचेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मिगयोनिं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो अभिरूपो अहोसि पासादिको दस्सनीयो सुवण्णवण्णो लाखारसपरिकम्मकतेहि विय हत्थपादेहि रजतदामसदिसेहि विसाणेहि मणिगुळिकपटिभागेहि अक्खीहि रत्तकम्बलगण्डुसदिसेन मुखेन समन्नागतो । भरियापिस्स तरुणमिगी अभिरूपा अहोसि दस्सनीया । ते समग्गवासं वसिंसु, असीतिसहस्सचित्रमिगा बोधिसत्तं उपट्ठहिंसु । तदा लुद्धका मिगवीथीसु पासे ओट्टेसुं । अथेकदिवसं बोधिसत्तो मिगानं पुरतो गच्छन्तो पादे पासेन बज्झित्वा “छिन्दिस्सामि न”न्ति आकट्ठि, चम्मं छिज्जि, पुन आकट्ठन्तस्स मंसं छिज्जि, पुन न्हारु छिज्जि, पासो अट्ठिमाहच्च अट्ठासि । सो पासं छिन्दितुं असक्कोन्तो मरणभयतज्जितो बद्धरवं रवि । तं सुत्वा भीतो मिगगणो पलायि । भरिया पनस्स पलायित्वा मिगानं अन्तरे ओलोकेन्ती तं अदिस्वा “इदं भयं मय्हं पियसामिकस्स उप्पन्नं भविस्सती”ति वेगेन तस्स सन्तिकं गन्त्वा अस्सुमुखी रोदमाना “सामि, त्वं महब्बलो, किं एतं पासं सन्धारेतुं न सक्खिस्ससि, वेगं जनेत्वा छिन्दाहि न”न्ति तस्स उस्साहं जनेन्ती पठमं गाथमाह —

५०. “विक्कम रे हरिपाद, विक्कम रे महामिग ।

छिन्द वारत्तिकं पासं, नाहं एका वने रमे”ति ॥

तत्थ **विक्कमा**ति परक्कम, आकट्ठाति अत्थो । रेति आमन्तने निपातो । **हरिपादा**ति सुवण्णपाद । सकलसरीरम्पि तस्स सुवण्णवण्णं, अयं पन गारवेनेवमाह । **नाहं एका**ति अहं तथा विना एकिका वने न रमिस्सामि, तिणोदकं पन अगगहेत्वा सुस्सित्वा मरिस्सामीति दस्सेति ।

तं सुत्वा मिगो दुतियं गाथमाह —

५१. “विक्कमामि न पारेमि, भूमिं सुम्भामि वेगसा ।

दळ्हो वारत्तिको पासो, पादं मे परिकन्तती”ति ॥

तत्थ **विक्कमामि**ति भद्दे, अहं वीरियं करोमि । **न पारेमी**ति पासं छिन्दितुं पन न सक्कोमीति अत्थो । **भूमिं सुम्भामी**ति अपि नाम छिज्जेय्याति पादेनापि भूमिं पहरामि । **वेगसा**ति वेगेन । **परिकन्तती**ति चम्मादीनि छिन्दन्तो समन्ता कन्ततीति ।

अथ नं मिगी “मा भायि, सामि, अहं अत्तनो बलेन लुद्धकं याचित्वा तव जीवितं आहरिस्सामि । सचे याचनाय न सक्खिस्सामि, मम जीवितम्पि दत्वा तव जीवितं आहरिस्सामी”ति महासत्तं अस्सासेत्वा लोहितलित्तं बोधिसत्तं परिगगहेत्वा अट्ठासि । लुद्धकोपि असिञ्च सत्तिञ्च गहेत्वा कप्पुट्टानगि विय आगच्छति । सा तं दिस्वा “सामि, लुद्धको आगच्छति, अहं अत्तनो बलं करिस्सामि, त्वं मा भायी”ति मिगं अस्सासेत्वा लुद्धकस्स पटिपथं गन्त्वा पटिक्कमित्वा एकमन्तं ठिता तं वन्दित्वा “सामि, मम सामिको सुवण्णवण्णो सीलाचारसम्पन्नो, असीतिसहस्सानं मिगानं राजा”ति बोधिसत्तस्स गुणं कथेत्वा मिगराजे ठितेयेव अत्तनो वधं याचन्ती ततियं गाथमाह —

५२. “अत्थरस्सु पलासानि, असिं निब्बाह लुद्धक ।

पठमं मं वधित्वान, हन पच्छा महामिग”न्ति ॥

तत्थ पलासानीति मंसड्डपनत्थं पलासपण्णानि अत्थरस्सु । असिं निब्बाहाति असिं कोसतो नीहर ।

तं सुत्वा लुद्धको “मनुस्सभूता ताव सामिकस्स अत्थाय अत्तनो जीवितं न परिच्चजन्ति, अयं तिरच्छानगता जीवितं परिच्चजति, मनुस्सभासाय च मधुरेन सरेन कथेति, अज्ज इमिस्सा च पतिनो चस्सा जीवितं दस्सामी”ति पसन्नचित्तो चतुर्थं गाथमाह —

५३. “न मे सुतं वा दिट्ठं वा, भासन्तिं मानुसिं मिगिं ।
त्वञ्च भदे सुखी होहि, एसो चापि महामिगो”ति ॥

तत्थ सुतं वा दिट्ठं वाति मया इतो पुब्बे एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा नत्थि । भासन्तिं मानुसिं मिगिन्ति अहज्झि इतो पुब्बे मानुसिं वाचं भासन्तिं मिगिं नेव अदसं न अस्सोसिं । येसं पन “न मे सुता वा दिट्ठा वा, भासन्ती मानुसी मिगी”ति पाळि, तेसं यथापाळिमेव अत्थो दिस्सति । भदेति भदके पण्डिके उपायकुसले । इति तं आलपित्वा पुन “त्वञ्च एसो चापि महामिगोति द्वेपि जना सुखी निदुक्खा होथा”ति तं समस्सासेत्वा लुद्धको बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा वासिया चम्मपासं छिन्दित्वा पादे लग्गपासकं सणिकं नीहरित्वा न्हारुना न्हारुं, मंसेन मंसं, चम्मेन चम्मं पटिपाटेत्वा पादं हत्थेन परिमज्जि । तद्ध्णञ्जेव महासत्तस्स पूरितपारमितानुभावेन लुद्धकस्स च मेत्तचित्तानुभावेन मिगिया च मेत्तधम्मानुभावेन न्हारुमंसचम्मानि न्हारुमंसचम्मेहि घटयिंसु । बोधिसत्तो पन सुखी निदुक्खो अट्ठसि ।

मिगी बोधिसत्तं सुखितं दिस्वा सोमनस्सजाता लुद्धकस्स अनुमोदनं करोन्ती पञ्चमं गाथमाह —

५४. “एवं लुद्धक नन्दस्सु, सह सब्बेहि जातिभि ।
यथाहमज्ज नन्दामि, मुत्तं दिस्वा महामिग”न्ति ॥

तत्थ लुद्धकाति दारुणकम्मकिरियाय लद्धनामवसेन आलपति ।

बोधिसत्तो “अयं लुद्धो मय्हं अवस्सयो जातो, मयापिस्स अवस्सयेनेव भवितुं वटती”ति गोचरभूमियं दिट्ठं एकं मणिक्खन्धं तस्स दत्त्वा “सम्म, इतो पट्ठाय पाणातिपातादीनि मा करि, इमिना कुटुम्बं सण्ठपेत्वा दारके पोसेन्तो दानसीलादीनि पुज्जानि करोही”ति तस्सोवादं दत्त्वा अरज्जं पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा लुद्धको छन्नो अहोसि, मिगी दहरभिक्षुनी, मिगराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुवण्णामिगजातकवण्णना नवमा ।

[३६०] १०. सुयोनन्दीजातकवण्णना

वाति गन्थो तिमिरानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्च”न्ति वुत्ते “किं दिस्वा”ति वत्त्वा “अलङ्कतमातुगाम”न्ति वुत्ते “मातुगामो

नामेस भिक्खु न सक्का रक्खितुं, पोराणकपण्डिता सुपण्णभवने कत्वा रक्खन्तापि रक्खितुं नासक्खिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं तम्बराजा नाम रज्जं कारेसि । तस्स सुयोनन्दी नाम अग्गमहेसी अहोसि उत्तमरूपधरा । तदा बोधिसत्तो सुपण्णयोनियं निब्बत्ति, तस्मिं काले नागदीपो सेदुमदीपो नाम अहोसि । बोधिसत्तो तस्मिं दीपे सुपण्णभवने वसति । सो बाराणसिं गन्त्वा तम्बराजेन सद्धिं माणवकवेसेन जूतं कीळति । तस्स रूपसम्पत्तिं दिस्वा परिचारिका “अम्हाकं रज्जा सद्धिं एवरूपो नाम माणवको जूतं कीळती”ति सुयोनन्दिया आरोचेसुं । सा सुत्वा तं दडुकामा हुत्वा एकदिवसं अलङ्कुरित्वा जूतमण्डलं आगन्त्वा परिचारिकानं अन्तरे ठिता नं ओलोकेसि । सोपि देविं ओलोकेसि । द्वेपि अज्जमज्जं पटिबद्धचित्ता अहेसुं । सुपण्णराजा अत्तनो आनुभावेन नगरे वातं समुट्ठापेसि, गेहपतनभयेन राजनिवेसना मनुस्सा निक्खमिंसु । सो अत्तनो आनुभावेन अन्धकारं कत्वा देविं गहेत्वा आकासेन आगन्त्वा नागदीपे अत्तनो भवनं पाविसि सुयोनन्दिया गतट्ठानं जानन्ता नाम नाहेसुं । सो ताय सद्धिं अभिरममानो गन्त्वा रज्जा सद्धिं जूतं कीळति ।

रज्जो पन सग्गो नाम गन्धब्बो अत्थि, सो देविया गतट्ठानं अजानन्तो तं गन्धब्बं आमन्तेत्वा “गच्छ, तात, गन्धब्ब सब्बं थलजलपथं अनुविचरित्वा देविया गतट्ठानं पस्सा”ति उय्योजेसि । सो परिब्बयं गहेत्वा द्वारगामतो पट्टाय विचिनन्तो कुरुकच्छं पापुणि । तदा कुरुकच्छवाणिजा नावाय सुवण्णभूमिं गच्छन्ति । सो ते उपसङ्कमित्वा “अहं गन्धब्बो नावाय वेतनं खण्डेत्वा तुम्हाकं गन्धब्बं करिस्सामि, मम्मि नेथा”ति आह । ते “साधू”ति तम्मि आरोपेत्वा नावं विस्सज्जेसुं । ते सुखपयाताय नावाय तं पक्कोसित्वा “गन्धब्बं नो करोही”ति आहंसु । “अहं चे गन्धब्बं करेय्यं, मयि पन गन्धब्बं करोन्ते मच्छा चलिस्सन्ति, अथ वो नावो भिज्जिस्सती”ति । “मनुस्समत्ते गन्धब्बं करोन्ते मच्छानं चलनं नाम नत्थि, करोही”ति । “तेन हि मा मद्दं कुज्झित्था”ति वीणं मुच्छित्वा तन्तिस्सरेन गीतस्सरं, गीतस्सरेन तन्तिस्सरं अनतिक्रमित्वा गन्धब्बं अकासि । तेन सद्देन सम्मत्ता हुत्वा मच्छा चलिंसु ।

अथेको मकरो उप्पतित्वा नावाय पतन्तो नावं भिन्दि । सग्गो फलके निपज्जित्वा यथावातं गच्छन्तो नागदीपे सुपण्णभवनस्स निग्रोधरुक्खस्स सन्तिकं पापुणि । सुयोनन्दीपि देवी सुपण्णराजस्स जूतं कीळितुं गतकाले विमाना ओतरित्वा वेलन्ते विचरन्ती सग्गं गन्धब्बं दिस्वा सज्जानित्वा “कथं आगतोसी”ति पुच्छि । सो सब्बं कथेसि । “तेन हि मा भायी”ति तं अस्सासेत्वा बाहाहि परिगहेत्वा विमानं आरोपेत्वा सयनपिट्ठे निपज्जापेत्वा समस्सत्थकाले दिब्बभोजनं दत्वा दिब्बगन्धोदकेन न्हापेत्वा दिब्बवत्थेहि अच्छादेत्वा दिब्बगन्धपुप्फेहि अलङ्कुरित्वा पुन दिब्बसयने निपज्जापेसि । एवं दिवसं परिगहमाना सुपण्णरज्जो आगमनवेलाय पटिच्छादेत्वा गतकाले तेन सद्धिं किलेसवसेन अभिरमि । ततो मासद्धमासच्चयेन बाराणसिवासिनो वाणिजा दारुदकगहणत्थाय तस्मिं दीपे निग्रोधरुक्खमूलं सम्पत्ता । सो तेहि सद्धिं नावं अभिरुह्य बाराणसिं गन्त्वा राजानं दिस्वाव तस्स जूतकीळनवेलाय वीणं गहेत्वा रज्जो गन्धब्बं करोन्तो पठमं गाथमाह —

५५. “वाति गन्धो तिमिरानं, कुसमुद्धो च घोसवा ।

दूरे इतो सुयोनन्दी, तम्ब कामा तुदन्ति म”न्ति ॥

तत्थ तिमिरानन्ति तिमिररुक्खपुप्फानं । तं किर निग्रोधं परिवारेत्वा तिमिररुक्खा अत्थि, ते सन्धायेवं वदति । कुसमुद्धोति खुद्दकसमुद्धो । घोसवाति महारवो । तस्सेव निग्रोधस्स सन्तिके समुद्धं सन्धायेवमाह । इतोति इमम्हा नगरा । तम्बाति राजानं आलपति । अथ वा तम्बकामाति तम्बेन कामितकामा तम्बकामा नाम । ते मं हृदये विज्झन्तीति दीपेति ।

तं सुत्वा सुपण्णो दुतियं गाथमाह —

५६. “कथं समुद्धमतरि, कथं अद्धक्खि सेदुमं ।
कथं तस्सा च तुय्हञ्च, अहु सग्ग समागमो”ति ॥

तत्थ सेदुमन्ति सेदुमदीपं ।

ततो सग्गो तिस्सो गाथा अभसि —

५७. “कुरुकच्छा पयातानं, वाणिजानं धनेसिनं ।
मकरेहि अभिदा नावा, फलकेनाहमप्लविं ॥

५८. “सा मं सण्हेन मुदुना, निच्चं चन्दनगन्धिनी ।
अङ्गेन उद्धरी भद्दा, माता पुत्तं व ओरसं ॥

५९. “सा मं अन्नेन पानेन, वत्थेन सयनेन च ।
अत्तनापि च मन्दक्खी, एवं तम्ब विजानही”ति ॥

तत्थ सा मं सण्हेन मुदुनाति एवं फलकेन तीरं उत्तिण्णं मं समुद्धतीरे विचरन्ती सा दिस्वा “मा भायी”ति सण्हेन मुदुना वचनेन समस्सासेत्वाति अत्थो । अङ्गेनाति बाहुयुगळं इध “अङ्गेना”ति वुत्तं । भद्दाति दस्सनीया पासादिका । सा मं अन्नेनाति सा मं एतेन अन्नादिना सन्तप्पेसीति अत्थो । अत्तनापि चाति न केवलं अन्नादीहेव, अत्तनापि मं अभिरमेन्ती सन्तप्पेसीति दीपेति । मन्दक्खीति मन्ददस्सनी, मुदुना आकारेन ओलोकनसीलाति वुत्तं होति । “मत्तक्खी”तिपि पाठो, मदमत्तेहि विय अक्खीहि समन्नागताति अत्थो । एवं तम्बाति एवं तम्बरज जानाहीति ।

सुपण्णो गन्धब्बस्स कथेन्तस्सेव विप्पटिसारी हुत्वा “अहं सुपण्णभवने वसन्तोपि रक्खितुं नासक्खिं, किं मे ताय दुस्सीलाया”ति तं आनेत्वा रज्जो पटिट्ठा पक्कामि, ततो पट्टाय पुन नागच्छीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजा आनन्दो अहोसि, सुपण्णराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सुयोनन्दीजातकवण्णना दसमा ।

मणिकुण्डलवग्गो पठमो ।

२. वण्णारोहवग्गो

[३६१] १. वण्णारोहजातकवण्णना

वण्णारोहेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे अग्गसावके आरब्ध कथेसि । एकस्मिञ्चि समये उभोपि महाथेरा “इमं अन्तोवस्सं सुज्जागारं अनुब्रूहेस्सामा”ति सत्थारं आपुच्छित्वा गणं पहाय सयमेव पत्तचीवरं आदाय जेतवना निक्खमित्वा

एकं पच्चन्तगामं निस्साय अरज्जे विहरिंसु। अज्जतरोपि विघासादपुरिसो थेरानं उपट्ठानं करोन्तो तत्थेव एकमन्ते वसि। सो थेरानं समग्गवासं दिस्वा “इमे अतिविय समग्गा वसन्ति, सक्का नु खो एते अज्जमज्जं भिन्दितु”न्ति चिन्तेत्वा सारिपुत्तत्थेरं उपसङ्कमित्वा “किं नु खो, भन्ते, अय्येन महामोग्गल्लानत्थेरेन सद्धिं तुम्हाकं किञ्चि वेरं अत्थी”ति पुच्छि। “किं पनावुसो”ति। एस, भन्ते, मम आगतकाले “सारिपुत्तो नाम जातिगोत्तकुलपदेसेहि वा सुतगन्थपटिवेधइद्धीहि वा मया सद्धिं किं पहाती”ति तुम्हाकं अगुणमेव कथेसीति। थेरो सितं कत्वा “गच्छ त्वं आवुसो”ति आह।

सो अपरस्मिम्पि दिवसे महामोग्गल्लानत्थेरम्पि उपसङ्कमित्वा तथेव कथेसि। सोपि नं सितं कत्वा “गच्छ, त्वं, आवुसो”ति वत्वा सारिपुत्तत्थेरं उपसङ्कमित्वा “आवुसो, एसो विघासादो तुम्हाकं सन्तिके किञ्चि कथेसी”ति पुच्छि। “आमावुसो, मय्हम्पि सन्तिके कथेसि, इमं नीहरितुं वट्ठती”ति। “साधु, आवुसो, नीहरा”ति वुत्ते थेरो “मा इध वसी”ति अच्छरं पहरित्वा तं नीहरि। ते उभोपि समग्गवासं वसित्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा निसीदिंसु। सत्था पटिसन्थारं कत्वा “सुखेन वस्सं वसित्था”ति पुच्छित्वा “भन्ते, एको विघासादो अम्हे भिन्दितुकामो हुत्वा भिन्दितुं असक्कोन्तो पलायी”ति वुत्ते “न खो सो, सारिपुत्त, इदानेव, पुब्बेपेस तुम्हे ‘भिन्दिस्सामी’ति भिन्दितुं असक्कोन्तो पलायी”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरज्जे रुक्खदेवता अहोसि। तदा सीहो च ब्यग्घो च अरज्जे पब्बतगुहायं वसन्ति। एको सिङ्गालो ते उपट्ठहन्तो तेसं विघासं खादित्वा महाकायो हुत्वा एकदिवसं चिन्तेसि “मया सीहब्यग्घानं मंसं न खादितपुब्बं, मया इमे द्वे जने भिन्दितुं वट्ठति, ततो नेसं कलहं कत्वा मतानं मंसं खादिस्सामी”ति। सो सीहं उपसङ्कमित्वा “किं, सामि, तुम्हाकं ब्यग्घेन सद्धिं किञ्चि वेरं अत्थी”ति पुच्छि। “किं पन, सम्मा”ति? एस, भन्ते, ममागतकाले “सीहो नाम सरीरवण्णेन वा आरोहपरिणाहेन वा जातिबलवीरियेहि वा मम कलभागम्पि न पापुणाती”ति तुम्हाकं अगुणमेव कथेसीति। अथ नं सीहो “गच्छ त्वं, न सो एवं कथेस्सती”ति आह। ब्यग्घम्पि उपसङ्कमित्वा एतेनेव उपायेन कथेसि। तं सुत्वा ब्यग्घोपि सीहं उपसङ्कमित्वा “सम्म, त्वं किर इदञ्चिदज्ज वदेसी”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

६०. “वण्णारोहेन जातिया, बलनिक्कमनेन च।

सुबाहु न मया सेय्यो, सुदाठ इति भाससी”ति॥

तत्थ बलनिक्कमनेन चाति कायबलेन चेव वीरियबलेन च। सुबाहु न मया सेय्योति अयं सुबाहु नाम ब्यग्घो एतेहि कारणेहि मया नेव सदिसो न उत्तरितरोति सच्चं किर त्वं सोभनाहि दाठाहि समन्नागत सुदाठ मिगराज, एवं वदेसीति।

तं सुत्वा सुदाठो सेसा चतस्सो गाथा अभसि —

६१. “वण्णारोहेन जातिया, बलनिक्कमनेन च।

सुदाठो न मया सेय्यो, सुबाहु इति भाससि॥

६२. “एवं चे मं विहरन्तं, सुबाहु सम्म दुब्भसि।

न दानाहं तथा सद्धिं, संवासमभिरोचये॥

६३. “यो परेसं वचनानि, सद्वहेय्य यथातथं।

खिप्पं भिज्जेथ मित्तस्मिं, वेरञ्च पसवे बहुं ॥

६४. “न सो मित्तो यो सदा अप्पमत्तो, भेदासङ्की रन्धमेवानुपस्सी ।
यस्मिञ्च सेती उरसीव पुत्तो, स वे मित्तो यो अभेज्जो परेही”ति ॥

तत्थ सम्माति वयस्स । दुब्भसीति यदि एवं तथा सद्धिं समग्गवासं वसन्तं मं सिङ्गालस्स कथं गहेत्वा त्वं दुब्भसि हनितुं इच्छसि, इतो दानि पट्ठाय अहं तथा सद्धिं संवासं न अभिरोचये । यथातथन्ति तथतो यथातथं यथातच्छं अविसंवादकेन अरियेन वुत्तवचनं सद्धातब्बं । एवं यो येसं केसज्जि परेसं वचनानि सद्धेयाति अत्थो । यो सदा अप्पमत्तोति यो निच्चं अप्पमत्तो हुत्वा मित्तस्स विस्सासं न देति, सो मित्तो नाम न होतीति अत्थो । भेदासङ्कीति “अज्ज भिज्जिस्सति, स्वे भिज्जिस्सती”ति एवं मित्तस्स भेदमेव आसङ्कति । रन्धमेवानुपस्सीति छिदं विवरमेव पस्सन्तो । उरसीव पुत्तोति यस्मिं मित्ते मातु हृदये पुत्तो विय निरासङ्को निब्भयो सेति ।

इति इमाहि चतूहि गाथाहि सीहेन मित्तगुणे कथिते ब्यग्घो “मय्हं दोसो”ति सीहं खमापेसि । ते तत्थेव समग्गवासं वसिंसु । सिङ्गालो पन पलायित्वा अज्जत्थ गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो विघासादो अहोसि, सीहो सारिपुत्तो, ब्यग्घो मोगल्लानो, तं कारणं पच्चक्खतो दिट्ठा तस्मिं वने निवुत्थरुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

वण्णारोहजातकवण्णना पठमा ।

[३६२] २. सीलवीमंसजातकवण्णना

सीलं सेय्योति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सीलवीमंसकब्राह्मणं आरब्भ कथेसि । तं किर राजा “एस सीलसम्पन्नो”ति अज्जेहि ब्राह्मणेहि अतिरेकं कत्वा पस्सति । सो चिन्तेसि “किं नु खो मं राजा ‘सीलसम्पन्नो’ति अज्जेहि अतिरेकं कत्वा पस्सति, उदाहु ‘सुतधरयुत्तो’ति, वीमंसिस्सामि ताव सीलस्स वा सुतस्स वा महन्तभाव”न्ति । सो एकदिवसं हेरज्जिकफलकतो कहापणं गणिह । हेरज्जिको गरुभावेन न किज्जि आह, दुतियवारेपि न किज्जि आह । ततियवारे पन तं “विलोपखादको”ति गाहापेत्वा रज्जो दस्सेत्वा “किं इमिना कत”न्ति वुत्ते “कुटुम्बं विलुम्पती”ति आह । “सच्चं किर, ब्राह्मणा”ति? “न, महाराज, कुटुम्बं विलुम्पामि, मय्हं पन ‘सीलं नु खो महन्तं, सुतं नु खो’ति कुक्कुच्चं अहोसि, स्वाहं ‘एतेसु कतरं नु खो महन्तं’न्ति वीमंसन्तो तयो वारे कहापणं गणिहं, तं मं एस बन्धापेत्वा तुम्हाकं दस्सेति । इदानि मे सुततो सीलस्स महन्तभावो जातो, न मे घरावासेनत्थो, पब्बजिस्सामह”न्ति पब्बज्जं अनुजानापेत्वा घरद्वारं अनोलोकेत्वाव जेतवनं गन्त्वा सत्थारं पब्बज्जं याचि । तस्स सत्था पब्बज्जञ्च उपसम्पदञ्च दापेसि । सो अचिरूपसम्पन्नो विपस्सनं विपस्सित्वा अग्गफले पतिट्ठहि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुकब्राह्मणो अत्तनो सीलं वीमंसित्वा पब्बजितो विपस्सित्वा अरहत्तं पत्तो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानि अयमेव, पुब्बे पण्डितापि सीलं वीमंसित्वा पब्बजित्वा अत्तनो पतिट्ठं करिंसुयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा बाराणसिं आगन्त्वा राजानं पस्सि । राजा तस्स पुरोहितद्वानं अदासि । सो पञ्च सीलानि रक्खति । राजापि नं

“सीलवा”ति गरुं कत्वा पस्सि । सो चिन्तेसि “किं नु खो राजा ‘सीलवा’ति मं गरुं कत्वा पस्सति, उदाहु
‘सुतधरयुतो’”ति । सब्बं पच्चुप्पन्नवत्थुसदिसमेव । इध पन सो ब्राह्मणो “इदानी मे सुततो सीलस्स महन्तभावो जातो”ति
वत्वा इमा पञ्च गाथा अभसि —

६५. “सीलं सेय्यो सुतं सेय्यो, इति मे संसयो अहु ।
सीलमेव सुता सेय्यो, इति मे नत्थि संसयो ॥

६६. “मोघा जाति च वण्णो च, सीलमेव किरुत्तमं ।
सीलेन अनुपेतस्स, सुतेनत्थो न विज्जति ॥

६७. “खत्तियो च अधम्मदो, वेस्सो चाधम्मनिस्सितो ।
ते परिच्चज्जुभो लोके, उपपज्जन्ति दुग्गतिं ॥

६८. “खत्तिया ब्राह्मणा वेस्सा, सुद्धा चण्डालपुक्कुसा ।
इध धम्मं चरित्वान, भवन्ति तिदिवे समा ॥

६९. “न वेदा सम्परायाय, न जाति नापि बन्धवा ।
सकञ्च सीलं संसुद्धं, सम्परायाय सुखाय चा”ति ॥

तत्थ **सीलमेव सुता सेय्यो**ति सुतपरियत्तितो सतगुणेन सहस्सगुणेन सीलमेव उत्तरितरन्ति । एवञ्च पन वत्वा सीलं
नामेतं एकविधं संवरवसेन, दुविधं चारित्तवारित्तवसेन, त्रिविधं कायिकवाचसिकमानसिकवसेन, चतुर्विधं
पातिमोक्खसंवरइन्द्रियसंवरआजीवपारिसुद्धिपच्चयसन्निस्सितवसेनाति मातिकं ठपेत्वा वित्थारेन्तो सीलस्स वण्णं
अभासि ।

मोघाति अफला तुच्छा । **जाती**ति खत्तियकुलादीसु निब्बत्ति । **वण्णो**ति सरीरवण्णो अभिरूपभावो । या हि यस्मा
सीलरहितस्स जातिसम्पदा वा वण्णसम्पदा वा सग्गसुखं दातुं न सक्कोति, तस्मा उभयमपि तं “मोघ”न्ति आह । **सीलमेव
किरा**ति अनुस्सववसेन वदति, न पन सयं जानाति । **अनुपेतस्सा**ति अनुपगतस्स । **सुतेनत्थो न विज्जती**ति सीलरहितस्स
सुतपरियत्तिमत्तेन इधलोके वा परलोके वा काचि वड्ढि नाम नत्थि ।

ततो परा द्वे गाथा जातिया मोघभावदस्सनत्थं वुत्ता । तत्थ **ते परिच्चज्जुभो लोके**ति ते दुस्सीला देवलोकञ्च
मनुस्सलोकञ्चाति उभोपि लोके परिच्चजित्वा दुग्गतिं उपपज्जन्ति । **चण्डालपुक्कुसा**ति छवच्छडुकचण्डाला च
पुप्फच्छडुकपुक्कुसा च । **भवन्ति तिदिवे समा**ति एते सब्बेपि सीलानुभावेन देवलोके निब्बत्ता समा होन्ति निब्बिसेसा,
देवात्वेव सङ्ख्यं गच्छन्ति ।

पञ्चमगाथा सब्बेसमपि सुतादीनं मोघभावदस्सनत्थं वुत्ता । तस्सत्थो — महाराज, एते वेदादयो ठपेत्वा इधलोके
यसमत्तदानं सम्पराये दुतिये वा ततिये वा भवे यसं वा सुखं वा दातुं नाम न सक्कोन्ति, परिसुद्धं पन अत्तनो सीलमेव तं दातुं
सक्कोतीति ।

एवं महासत्तो सीलगुणे थोमेत्वा राजानं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा तं दिवसमेव हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सीलं वीमंसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजितो अहमेव अहोसि”न्ति ।

सीलवीमंसजातकवण्णना दुतिया ।

[३६३] ३. हिरिजातकवण्णना

हिरिं तरन्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकस्स सहायं पच्चन्तवासिसेट्ठिं आरब्ध कथेसि । द्वेपि वत्थूनि एककनिपाते नवमवग्गस्स परियोसानजातके वित्थारितानेव । इध पन “पच्चन्तवासिसेट्ठिनो मनुस्सा अच्छिन्नसब्बसापतेय्या अत्तनो सन्तकस्स अस्सामिनो हुत्वा पलाता”ति बाराणसिसेट्ठिस्स आरोचिते बाराणसिसेट्ठि “अत्तनो सन्तिकं आगतानं कत्तब्बं अकरोन्ता नाम पटिकारके न लभन्ति येवा”ति वत्त्वा इमा गाथा अभासि —

७०. “हिरिं तरन्तं विजिगुच्छमानं, तवाहमस्मी इति भासमानं ।
सेय्यानि कम्मनि अनादियन्तं, नेसो ममन्ति इति नं विजज्जा ॥

७१. “यज्झि कयिरा तज्झि वदे, यं न कयिरा न तं वदे ।
अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

७२. “न सो मित्तो यो सदा अप्पमत्तो, भेदासङ्की रन्धमेवानुपस्सी ।
यस्मिञ्च सेती उरसीव पुत्तो, स वे मित्तो यो अभेज्जो परेहि ॥

७३. “पामोज्जकरणं ठानं, पसंसावहनं सुखं ।
फलानिसंसो भावेति, वहन्तो पोरिसं धुरं ॥

७४. “पविवेकरसं पित्वा, रसं उपसमस्स च ।
निद्वरो होति निष्पापो, धम्मप्पीतिरसं पिव”न्ति ॥

तत्थ हिरिं तरन्तन्ति लज्जं अतिक्कन्तं । विजिगुच्छमानन्ति मित्तभावेन जिगुच्छयमानं । तवाहमस्मीति “तव अहं मित्तो”ति केवलं वचनमत्तेनेव भासमानं । सेय्यानि कम्मनि “दस्सामि करिस्सामी”ति वचनस्स अनुरूपानि उत्तमकम्मनि । अनादियन्तन्ति अकरोन्तं । नेसो ममन्ति एवरूपं पुगलं “न एसो मम मित्तो”ति विजज्जा ।

पामोज्जकरणं ठानन्ति दानम्पि सीलम्पि भावनापि पण्डितेहि कल्याणमित्तेहि सद्धिं मित्तभावोपि । इध पन वुत्तप्पकारं मित्तभावमेव सन्थायेवमाह । पण्डितेन हि कल्याणमित्तेन सद्धिं मित्तभावो पामोज्जम्पि करोति, पसंसम्पि वहति । इधलोकपरलोकेसु कायिकचेतसिकसुखहेतुतो “सुखं”न्तिपि वुच्चति, तस्मा एतं फलञ्च आनिसंसञ्च सम्पस्समानो फलानिसंसो कुलपुत्तो पुरिसेहि वहितब्बं दानसीलभावनामित्तभावसङ्घातं चतुब्बिधम्पि पोरिसं धुरं वहन्तो एतं मित्तभावसङ्घातं पामोज्जकरणं ठानं पसंसावहनं सुखं भावेति वड्ढेति, न पण्डितेहि मित्तभावं भिन्दतीति दीपेति ।

पविवेकरसन्ति कायचित्तउपधिविवेकानं रसं ते विवेके निस्साय उप्पन्नं सोमनस्सरसं । **उपसमस्स चाति** किलेसूपसमेन लब्धसोमनस्सरस्स । **निद्वरो होति निप्पापोति** सब्बकिलेसदरथाभावेन निद्वरो, किलेसाभावेन निप्पापो होति । **धम्मप्पीतिरसन्ति** धम्मपीतिसङ्घातं रसं, विमुत्तिपीतिं पिवन्तोति अत्थो ।

इति महासत्तो पापमित्तसंसग्गतो उब्बिग्गो पविवेकरसेन अमतमहानिब्बानं पापेत्वा देसनाय कूटं गण्हि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चन्तवासी इदानि पच्चन्तवासीयेव, तदा बाराणसिसेट्ठि अहमेव अहोसि”न्ति ।

हिरिजातकवण्णना ततिया ।

[३६४] ४. खज्जोपनकजातकवण्णना

धोत्तोमहि पज्जोतेति अयं खज्जोपनकपञ्चो महाउमङ्गे वित्थारतो आवि भविस्सति ।

खज्जोपनकजातकवण्णना चतुत्था ।

[३६५] ५. अहितुण्डिकजातकवण्णना

धुत्तोमहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं महल्लकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा **सालूकजातके** (जा० १.३.१०६ आदयो) वित्थारितं । इधापि सो महल्लको एकं गामदारकं पब्बाजेत्वा अक्कोसति पहरति । दारको पलायित्वा विब्भमि । दुतियम्पि नं पब्बाजेत्वा तथेवाकासि । दुतियम्पि विब्भमित्वा पुन याचियमानो ओलोकेतुम्पि न इच्छि । भिक्षू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको नाम महल्लको अत्तनो सामणेरेन सहापि विनापि वत्तितुं न सक्कोति, इतरो तस्स दोसं दिस्वा पुन ओलोकेतुम्पि न इच्छि, सुहदयो कुमारको”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपेस सामणोरो सुहदयोव, सकिं दोसं दिस्वा पुन ओलोकेतुम्पि न इच्छी”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो धज्जवाणिजकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो धज्जविककयेन जीविकं कर्णेसि । अथेको अहितुण्डिको मक्कटं गहेत्वा सिक्खापेत्वा अहिं कीळापेन्तो बाराणसियं उस्सवे घुट्टे तं मक्कटं धज्जवाणिजकस्स सन्निके ठपेत्वा अहिं कीळापेन्तो सत्त दिवसानि विचरि । सोपि वाणिजो मक्कटस्स खादनीयं भोजनीयं अदासि । अहितुण्डिको सत्तमे दिवसे उस्सवकीळनतो आगन्त्वा तं मक्कटं वेळुपेसिकाय तिक्खत्तुं पहरित्वा तं आदाय उय्यानं गन्त्वा बन्धित्वा निदं ओक्कमि । मक्कटो बन्धनं मोचेत्वा अम्बरुक्खं आरुह्य अम्बानि खादन्तो निसीदि । सो पबुद्धो रुक्खे मक्कटं दिस्वा “एतं मया उपलापेत्वा गहेतुं वट्ठती”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

८०. “**धुत्तोमहि** सम्म सुमुख, जूते अक्खपराजितो ।

हरेहि अम्बपक्कानि, वीरियं ते भक्खयामसे”ति ॥

तत्थ **अक्खपराजितो**ति अक्खेहि पराजितो । **हरेहीति** पातेहि । अयमेव वा पाठो ।

तं सुत्वा मक्कटो सेसगाथा अभासि —

८१. “अलिकं वत मं सम्म, अभूतेन पसंससि ।
को ते सुतो वा दिट्ठो वा, सुमुखो नाम मक्कटो ॥
८२. “अज्जापि मे तं मनसि, यं मं त्वं अहितुण्डिक ।
धज्जापणं पविसित्वा, मत्तो छातं हनासि मं ॥
८३. “ताहं सरं दुक्खसेय्यं, अपि रज्जम्पि कारये ।
नेवाहं याचितो दज्जं, तथा हि भयतज्जितो ॥
८४. “यज्ज जज्जा कुले जातं, गब्भे तित्तं अमच्छरिं ।
तेन सखिज्ज मित्तज्ज, धीरो सन्धातुमरहती”ति ॥

तत्थ अलिकं वताति मुसा वत । अभूतेनाति अविज्जमानेन । को तेति क्व तथा । सुमुखोति सुन्दरमुखो । अहितुण्डिकाति तं आलपति । “अहिकोण्डिका”तिपि पाठो । छातन्ति जिघच्छाभिभूतं दुब्बलं कपणं । हनासीति वेळुपेसिकाय तिक्खत्तुं पहरसि । ताहन्ति तं अहं । सरन्ति सरन्तो । दुक्खसेय्यन्ति तस्मिं आपणे दुक्खसयनं । अपि रज्जम्पि कारयेति सचेपि बाराणसिरज्जं गहेत्वा मय्हं दत्वा मं रज्जं कारेय्यासि, एवम्पि तं नेवाहं याचितो दज्जं, तं एकम्पि अम्बपक्कं अहं तथा याचितो न ददेय्यं । किंकारणा? तथा हि भयतज्जितोति, तथा हि अहं तथा भयेन तज्जितोति अत्थो ।

गब्भे तित्तन्ति सुभोजनरसेन मातुकुच्छियंयेव अलङ्कृतपटियत्ते सयनगब्भेयेव वा तित्तं भोगासाय अकपणं । सखिज्ज मित्तज्जाति सखिभावज्ज मित्तभावज्ज तथारूपेन कुलजातेन तित्तेन अकपणेन अमच्छरिना सद्धिं पण्डितो सन्धातुं पुन घटेत्तुं अरहति, तथा पन कपणेन अहितुण्डिकेन सद्धिं को मित्तभावं पुन घटेतुन्ति अत्थो । एवज्ज पन वत्वा वानरो वनं सहसा पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अहितुण्डिको महल्लको अहोसि, मक्कटो सामणरो, धज्जवाणिजो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अहितुण्डिकजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३६६] ६. गुम्बियजातकवण्णना

मधुवण्णं मधुरसन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्हि सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किं दिस्वा”ति वत्वा “अलङ्कृतमातुगाम”न्ति वुत्ते “भिक्षु इमे पञ्च कामगुणा नाम एकेन गुम्बियेन यक्खेन हलाहलविसं पक्खिपित्वा मग्गे ठपितमधुसदिसा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सत्थवाहकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो बाराणसितो पञ्चहि सकटसतेहि भण्डं आदाय वोहारत्थाय गच्छन्तो महावत्तनिअटविद्वारं पत्वा सत्थके सन्निपातापेत्वा “अम्भो, इमस्मिं मग्गे विसपण्णपुप्फफलादीनि अत्थि, तुम्हे किज्जि अखादितपुब्बं खादन्ता मं अपुच्छित्वा मा खादित्थ, अमनुस्सापि विसं पक्खिपित्वा भत्तपुटमधुकफलानि मग्गे ठपेन्ति, तानिपि मं अनापुच्छित्वा मा खादित्था”ति ओवादं दत्वा मग्गं पटिपज्जि ।

अथेको गुम्बियो नाम यक्खो अटविया मज्झद्धाने मग्गे पण्णानि अत्थरित्वा हलाहलविससंयुत्तानि मधुपिण्डानि ठपेत्वा सयं मग्गसामन्ते मधुं गण्हन्तो विय रुक्खे कोट्टेन्तो विचरन्ति । अजानन्ता “पुज्जत्थाय ठपितानि भविस्सन्ती”ति खादित्वा जीवितक्खयं पापुणन्ति । अमनुस्सा आगन्त्वा ते खादन्ति । बोधिसत्तस्स सत्थकमनुस्सापि तानि दिस्वा एकच्चे लोलजातिका अधिवासेतुं असक्कोन्ता खादिसु, पण्डितजातिका “पुच्छित्वा खादिस्सामा”ति गहेत्वा अट्टंसु । बोधिसत्तो ते दिस्वा हत्थगतानि छट्ठापेसि, येहि पठमतरं खादितानि, ते मरिंसु । येहि अट्ठखादितानि, तेसं वमनविरेचनं दत्वा वन्तकाले चतुमधुरं अदासि । इति ते तस्स आनुभावेन जीवितं पटिलभिंसु । बोधिसत्तो सोत्थिना इच्छितद्धानं गन्त्वा भण्डं विस्सज्जेत्वा अत्तनो गेहमेव अगमासि । तमत्थं कथेन्तो सत्था इमा अभिसम्बुद्धगाथा अभासि —

८५. “मधुवण्णं मधुरसं, मधुगन्धं विसं अहु ।
गुम्बियो घासमेसानो, अरज्जे ओदही विसं ॥

८६. “मधु इति मज्जमाना, ये तं विसमखादिसुं ।
तेसं तं कटुकं आसि, मरणं तेनुपागमुं ॥

८७. “ये च खो पटिसङ्गाय, विसं तं परिवज्जयुं ।
ते आतुरेसु सुखिता, ड्हमानेसु निब्बुता ॥

८८. “एवमेव मनुस्सेसु, विसं कामा समोहिता ।
आमिसं बन्धनज्चेतं, मच्चुवेसो गुहासयो ॥

८९. “एवमेव इमे कामे, आतुरा परिचारिके ।
ये सदा परिवज्जेन्ति, सङ्गं लोके उपच्चगु”न्ति ॥

तत्थ गुम्बियोति तस्मिं वनगुम्बे विचरणेन एवंलब्धनामो यक्खो । घासमेसानोति “तं विसं खादित्वा मते खादिस्सामी”ति एवं अत्तनो घासं परियेसन्तो । ओदहीति तं मधुना समानवण्णगन्धरसं विसं निक्खिपि । कटुकं आसीति तिखिणं अहोसि । मरणं तेनुपागमुन्ति तेन विसेन ते सत्ता मरणं उपगता ।

आतुरेसूति विसवेगेन आसन्नमरणेसु । ड्हमानेसूति विसतेजेनेव ड्हमानेसु । विसं कामा समोहिताति यथा तस्मिं वत्तनिमहामग्गे विसं समोहितं निक्खित्तं, एवं मनुस्सेसुपि ये एते रूपादयो पज्ज वत्थुकामा तत्थ तत्थ समोहिता निक्खित्ता, ते “विस”न्ति वेदितब्बा । आमिसं बन्धनज्चेतन्ति एते पज्ज कामगुणा नाम एवं इमस्स मच्छभूतस्स लोकस्स मारबालिसिकेन पक्खित्तं आमिसज्चेव, भवाभवतो निक्खमितुं अप्पदानेन अन्दुआदिप्पभेदं नानप्पकारं बन्धनज्ज । मच्चुवेसो गुहासयोति सरीरगुहाय वसनको मरणमच्चुवेसो ।

एवमेव इमे कामेति यथा वत्तनिमहामग्गे विसं निक्खित्तं, एवं तत्थ तत्थ निक्खित्ते इमे कामे । आतुराति एकन्तमरणधम्मताय आतुरा आसन्नमरणा पण्डितमनुस्सा । परिचारिकेति किलेसपरिचारिके किलेसबन्धके । ये सदा परिवज्जेन्तीति ये वुत्तप्पकारा पण्डितपुरिसा निच्चं एवरूपे कामे वज्जेन्ति । सङ्गं लोकेति लोके सङ्गनट्टेन “सङ्ग”न्ति लब्धनामं रागादिभेदं किलेसजातं । उपच्चगुन्ति अतीता नामाति वेदितब्बा, अतिक्कमन्तीति वा अत्थो ।

सत्था सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा सत्थवाहो अहमेव अहोसिन्ति ।

गुम्बियजातकवण्णना छट्ठा ।

[३६७] ७. साळियजातकवण्णना

व्यायं साळियछापोतीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो “आवुसो, देवदत्तो तासकारकोपि भवितुं नासक्खी”ति वचनं आरम्भ कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्षवे, इदानेव, पुब्बेपेस मम तासकारकोपि भवितुं नासक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गामके कुटुम्बिककुले निब्बत्तित्वा तरुणकाले पंसुकीळकेहि दारकेहि सद्धिं गामद्वारे निग्रोधरुक्खमूले कीळति । तदा एको दुब्बलवेज्जो गामे किञ्चि अलभित्वा निक्खमन्तो तं ठानं पत्वा एकं सप्पं विटपब्भन्तरेन सीसं नीहरित्वा निद्वायन्तं दिस्वा “मया गामे किञ्चि न लद्धं, इमे दारके वञ्चेत्वा सप्पेन डंसापेत्वा तिकिच्छित्वा किञ्चिदेव गण्हिस्सामी”ति चिन्तेत्वा बोधिसत्तं आह “सचे साळियछापं पस्सेय्यासि, गण्हेय्यासी”ति । “आम, गण्हेय्य”न्ति । “पस्सेसो विटपब्भन्तरे सयितो”ति । सो तस्स सप्पभावं अजानन्तो रुक्खं आरुह्य तं गीवायं गहेत्वा “सप्पो”ति जत्वा निवत्तितुं अदेन्तो सुग्गहितं गहेत्वा वेगेन खिपि । सो गन्त्वा वेज्जस्स गीवायं पतितो गीवं पलिवेठेत्वा “कर करा”ति डंसित्वा तत्थेव नं पातेत्वा पलायि । मनुस्सा परिवारयिंसु ।

महासत्तो सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभसि —

९०. “व्यायं साळियछापोति, कण्हसप्पं अगाहयि ।

तेन सप्पेनयं दट्ठो, हतो पापानुसासको ॥

९१. “अहन्तारमहन्तारं, यो नरो हन्तुमिच्छति ।

एवं सो निहतो सेति, यथायं पुरिसो हतो ॥

९२. “अहन्तारमघातेन्तं, यो नरो हन्तुमिच्छति ।

एवं सो निहतो सेति, यथायं पुरिसो हतो ॥

९३. “यथा पंसुमुट्ठिं पुरिसो, पटिवातं पटिक्खिपे ।

तमेव सो रजो हन्ति, तथायं पुरिसो हतो ॥

९४. “यो अप्पदुट्ठस्स नरस्स दुस्सति, सुद्धस्स पोसस्स अनङ्गणस्स ।

तमेव बालं पच्चेति पापं, सुखुमो रजो पटिवातं खित्तो”ति ॥

तत्थ **व्यायन्ति** यो अयं, अयमेव वा पाठो । **सप्पेनयन्ति** सो अयं तेन सप्पेन दट्ठो । **पापानुसासको**ति पापकं अनुसासको ।

अहन्तारन्ति अपहरन्तं । अहन्तारन्ति अमारेन्तं । सेतीति मतसयनं सयति । अघातेन्तन्ति अमारेन्तं । सुद्धस्साति निरपराधस्स । पोसस्साति सत्तस्स । अनङ्गणस्साति इदम्पि निरपराधभावज्जेव सन्थाय वुत्तं । पच्चेतीति कम्मसरिक्खकं हुत्वा पतिएति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दुब्बलवेज्जो देवदत्तो अहोसि, पण्डितदारको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

साळियजातकवण्णना सत्तमा ।

[३६८] ८. तचसारजातकवण्णना

अमित्तहत्थत्थगताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापारमिं आरब्भ कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो पज्जवा उपायकुसलोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गामके कुटुम्बिककुले निब्बत्तित्वाति सब्बं पुरिमजातकनियामेनेव कथेतब्बं । इध पन वेज्जे मते गामवासिनो मनुस्सा “मनुस्समारका”ति ते दारके कुदण्डकेहि बन्धित्वा “रज्जो दस्सेस्सामा”ति बाराणसिं नयिंसु । बोधिसत्तो अन्तरामग्गेयेव सेसदारकानं ओवादं अदासि “तुम्हे मा भायथ, राजानं दिस्वापि अभीता तुट्ठिन्द्रिया भवेय्याथ, राजा अम्हेहि सद्धिं पठमतरं कथेस्सति, ततो पट्ठाय अहं जानिस्सामी”ति । ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तथा करिंसु । राजा ते अभीते तुट्ठिन्द्रिये दिस्वा “इमे ‘मनुस्समारका’ति कुदण्डकबद्धा आनीता, एवरूपं दुक्खं पत्तापि न भायन्ति, तुट्ठिन्द्रियायेव, किं नु खो एतेसं असोचनकारणं, पुच्छिस्सामि ने”ति पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१५. “अमित्तहत्थत्थगता, तचसारसमप्पिता ।

पसन्नमुखवण्णात्थ, कस्मा तुम्हे न सोचथा”ति ॥

तत्थ अमित्तहत्थत्थगताति कुदण्डकेहि गीवायं बन्धित्वा आनेन्तानं अमित्तानं हत्थगता । तचसारसमप्पिताति वेळुदण्डकेहि बद्धता एवमाह । कस्माति “एवरूपं ब्यसनं पत्तापि तुम्हे किंकारणा न सोचथा”ति पुच्छति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो सेसगाथा अभसि —

१६. “न सोचनाय परिदेवनाय, अत्थोव लब्भो अपि अप्पकोपि ।

सोचन्तमेनं दुखितं विदित्वा, पच्चत्थिका अत्तमना भवन्ति ॥

१७. “यतो च खो पण्डितो आपदासु, न वेधती अत्थविनिच्छयज्जू ।

पच्चत्थिकास्स दुखिता भवन्ति, दिस्वा मुखं अविकारं पुराणं ॥

१८. “जप्पेन मन्तेन सुभासितेन, अनुप्पदानेन पवेणिया वा ।

यथा यथा यत्थ लभेथ अत्थं, तथा तथा तत्थ परक्कमेय्य ॥

१९. “यतो च जानेय्य अलब्भनेय्यो, मयाव अज्जेन वा एस अत्थो ।
असोचमानो अधिवासयेय्य, कम्मं दळ्हं किन्ति करोमि दानी”ति ॥

तत्थ अत्थोति वुड्ढि । पच्चत्थिका अत्तमनाति एतं पुरिसं सोचन्तं दुक्खितं विदित्वा पच्चामित्ता तुड्ढचित्ता होन्ति । तेसं तुस्सनकारणं नाम पण्डितेन कातुं न वट्ठतीति दीपेति । यतोति यदा । न वेधतीति चित्तुत्रासभयेन न कम्पति ।
अत्थविनिच्छयज्जूति तस्स तस्स अत्थस्स विनिच्छयकुसलो ।

जप्पेनाति मन्तपरिजप्पनेन । मन्तेनाति पण्डितेहि सद्धिं मन्तग्गहणेन । सुभासितेनाति पियवचनेन । अनुप्पदानेनाति लज्जदानेन । पवेणियाति कुलवंसेन । इदं वुत्तं होति — महाराज, पण्डितेन नाम आपदासु उप्पन्नासु न सोचितब्बं न किलमितब्बं, इमेसु पन पञ्चसु कारणेसु अज्जतरवसेन पच्चामित्ता जिनिताब्बा । सचे हि सक्कोति, मन्तं परिजप्पित्वा मुखबन्धनं कत्वापि ते जिनिताब्बा, तथा असक्कोन्तेन पण्डितेहि सद्धिं मन्तेत्वा एकं उपायं सल्लक्खेत्वा जिनिताब्बा, पियवचनं वत्तुं सक्कोन्तेन पियं वत्वापि ते जिनिताब्बा, तथा असक्कोन्तेन विनिच्छयामच्चानं लज्जं दत्वापि जिनिताब्बा, तथा असक्कोन्तेन कुलवंसं कथेत्वा “मयं असुकपवेणिया आगता, तुम्हाकञ्च अम्हाकञ्च एकोव पुब्बपुरिसो”ति एवं विज्जमानजातिकोटिं घटेत्वापि जिनिताब्बा एवाति । यथा यथाति एतेसु पञ्चसु कारणेसु येन येन कारणेन यत्थ यत्थ अत्तनो वुड्ढिं लभेय्य । तथा तथाति तेन तेन कारणेन तत्थ तत्थ परक्कमेय्य, परक्कमं कत्वा पच्चत्थिके जिनेय्याति अधिप्पायो ।

यतो च जानेय्याति यदा पन जानेय्य, मया वा अज्जेन वा एस अत्थो अलब्भनेय्यो नानप्पकारेण वायमित्वापि न सक्का लद्धं, तदा पण्डितो पुरिसो असोचमानो अकिलममानो “मया पुब्बे कतकम्मं दळ्हं थिरं न सक्का पटिबाहितुं, इदानि किं सक्का कातुं”न्ति अधिवासयेय्याति ।

राजा बोधिसत्तस्स धम्मकथं सुत्वा कम्मं सोधेत्वा निद्दोसभावं जत्वा कुदण्डके हरापेत्वा महासत्तस्स महन्तं यसं दत्वा अत्तनो अत्थधम्मअनुसासकं अमच्चरतनं अकासि, सेसदारकानप्पि यसं दत्वा ठानन्तरानि अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि “तदा बाराणसिराजा आनन्दो अहोसि, दारका थेरानुथेरा, पण्डितदारको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

तचसारजातकवण्णना अट्टमा ।

[३६९] ९. मित्तविन्दकजातकवण्णना

क्याहं देवानमकरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दुब्बचभिक्षुं आरब्भ कथेसि । वत्थु महामित्तविन्दकजातके (जा० १.५.१०० आदयो) आवि भविस्सति । अयं पन मित्तविन्दको समुद्धे खित्तो अत्रिच्छो हुत्वा पुरतो गन्त्वा नेरयिकसत्तानं पच्चनट्टानं उस्सदनिरयं दिस्वा “एकं नगर”न्ति सज्जाय पविसित्वा खुरचक्कं अस्सादेसि । तदा बोधिसत्तो देवपुत्तो हुत्वा उस्सदनिरयचारिकं चरति । सो तं दिस्वा पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१००. “क्याहं देवानमकरं, किं पापं पकतं मया ।

यं मे सिरस्मिं ओहच्च, चक्कं भमति मत्थके”ति ॥

तत्थ **क्याहं देवानमकरन्ति** सामि देवपुत्त, किं नाम अहं देवानं अकरिं, किं मं देवा पोथेन्तीति । **किं पापं पकतं मया**ति दुक्खमहन्तताय वेदनाप्पत्तो अत्तना कतं पापं असल्लक्खेन्तो एवमाह । **यं मे**ति येन पापेन मम सिरस्मिं ओहच्च ओहनित्वा इदं खुरचक्कं मम मत्थके भमति, तं किं नामाति?

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

१०१. “अतिक्कम्म रमणकं, सदामत्तञ्च दूभकं ।
ब्रह्मत्तरञ्च पासादं, केनत्थेन इधागतो”ति ॥

तत्थ **रमणकन्ति** फलिकपासादं । **सदामत्तन्ति** रजतपासादं । **दूभकन्ति** मणिपासादं । **ब्रह्मत्तरञ्च पासादन्ति** सुवण्णपासादञ्च । **केनत्थेना**ति त्वं एतेसु रमणकादीसु चतस्सो अट्ठ सोळस द्वत्तिसाति एता देवधीतरो पहाय ते पासादे अतिक्कमित्वा केन कारणेन इध आगतोति ।

ततो मित्तविन्दको ततियं गाथमाह —

१०२. “इतो बहुतरा भोगा, अत्र मज्जे भविस्सरे ।
इति एताय सज्जाय, पस्स मं ब्यसनं गत”न्ति ॥

तत्थ **इतो बहुतरा**ति इमेसु चतूसु पासादेसु भोगेहि अतिरेकतरा भविस्सन्ति ।

ततो बोधिसत्तो सेसगाथा अभसि —

१०३. “चतुब्भि अट्ठज्झगमा, अट्ठाहिपि च सोळस ।
सोळसाहि च बात्तिस, अत्रिच्छं चक्कमासदो ।
इच्छाहतस्स पोसस्स, चक्कं भमति मत्थके ॥

१०४. “उपरिविसाला दुप्पूरा, इच्छा विसटगामिनी ।
ये च तं अनुगिज्झन्ति, ते होन्ति चक्कधारिनो”ति ॥

तत्थ **उपरिविसाला**ति मित्तविन्दक तण्हा नामेसा आसेवियमाना उपरिविसाला होति पत्थटा, महासमुद्धो विय दुप्पूरा, रूपादीसु आरम्मणेषु तं तं आरम्मणं इच्छमानाय इच्छाय पत्थटाय विसटगामिनी, तस्मा ये पुरिसा तं एवरूपं तण्हं अनुगिज्झन्ति, पुनप्पुनं गिद्धा हुत्वा गण्हन्ति । **ते होन्ति चक्कधारिनो**ति ते एतं खुरचक्कं धारेन्तीति वदति ।

मित्तविन्दकं पन कथेन्तमेव निपिसमानं तं खुरचक्कं भस्सि, तेन सो पुन कथेतुं नासक्खि । देवपुत्तो अत्तनो देवट्ठानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मित्तविन्दको दुब्बचभिक्षु अहोसि, देवपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मित्तविन्दकजातकवण्णना नवमा ।

[३७०] १०. पलासजातकवण्णना

हंसो पलासमवचाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किलेसनिग्गहं आरब्ध कथेसि । वत्थु पज्जासजातके आवि भविस्सति । इध पन सत्था भिक्खू आमन्तेत्वा “भिक्खवे, किलेसो नाम आसङ्कितब्बोव, अप्पमत्तको समानोपि निग्रोधगच्छो विय विनासं पापेति, पोराणकपण्डितापि आसङ्कितब्बं आसङ्किसुयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सुवण्णहंसयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो चित्तकूटपब्बते सुवण्णगुहायं वसन्तो हिमवन्तपदेसे जातस्सरे सयंजातसालिं खादित्वा आगच्छति । तस्स गमनागमनमग्गे महापलासरुक्खो अहोसि । सो गच्छन्तोपि तत्थ विस्समित्वा गच्छति, आगच्छन्तोपि तत्थ विस्समित्वा आगच्छति । अथस्स तस्मिं रुक्खे निब्बत्तदेवताय सङ्घिं विस्सासो अहोसि । अपरभागे एका सकुणिका एकस्मिं निग्रोधरुक्खे निग्रोधपक्कं खादित्वा आगन्त्वा तस्मिं पलासरुक्खे निसीदित्वा विटपन्तरे वच्चं पातेसि । तत्थ निग्रोधगच्छो जातो, सो चतुरङ्गुलमत्तकाले रत्तङ्कुरपलासताय सोभति । हंसराजा तं दिस्वा रुक्खदेवतं आमन्तेत्वा “सम्म पलास, निग्रोधो नाम यम्हि रुक्खे जायति, वड्ढन्तो तं नासेति, इमस्स वड्ढितुं मा देति, विमानं ते नासेस्सति, पटिकच्चेव नं उद्धरित्वा छुट्ठेहि, आसङ्कितब्बयुत्तकं नाम आसङ्कितुं वट्ठती”ति पलासदेवताय सङ्घिं मन्तेन्तो पठमं गाथमाह —

१०५. “हंसो पलासमवच, निग्रोधो सम्म जायति ।

अङ्कस्मिं ते निसिन्नोव, सो ते मम्मनि छेच्छती”ति ॥

पठमपादो पनेत्थ अभिसम्बुद्धेन हुत्वा सत्थारा वुत्तो । पलासन्ति पलासदेवतं । सम्माति वयस्स । अङ्कस्मिन्ति विटभियं । सो ते मम्मनि छेच्छतीति सो ते अङ्के संवट्ठो सपत्तो विय जीवितं छिन्दिस्सतीति अत्थो । जीवितसङ्खारा हि इध “मम्मानी”ति वुत्ता ।

तं सुत्वा तस्स वचनं अगणहन्ती पलासदेवता दितियं गाथमाह —

१०६. “वड्ढतामेव निग्रोधो, पतिट्ठस्स भवामहं ।

यथा पिता च माता च, एवं मे सो भविस्सती”ति ॥

तस्सत्थो — सम्म, न त्वं जानासि वड्ढतमेव एस, अहमस्स यथा बालकाले पुत्तानं मातापितरो पतिट्ठा होन्ति, तथा भविस्सामि, यथा पन संवट्ठा पुत्ता पच्छा महल्लककाले मातापितूनं पतिट्ठा होन्ति, मय्हम्पि पच्छा महल्लककाले एवमेव सो पतिट्ठो भविस्सतीति ।

ततो हंसो ततियं गाथमाह —

१०७. “यं त्वं अङ्कस्मिं वट्ठेसि, खीररुक्खं भयानकं ।

आमन्त खो तं गच्छाम, वुट्ठि मस्स न रुच्चती”ति ॥

तत्थ यं त्वन्ति यस्मा त्वं एतज्ज भयदायकत्तेन भयानकं खीररुक्खं सपत्तं विय अङ्के वट्ठेसि । आमन्त खो तन्ति

तस्मा मयं तं आमन्तेत्वा जानापेत्वा गच्छाम । वुड्ढि मस्साति अस्स वुड्ढि मय्हं न रुच्चतीति ।

एवञ्च पन वत्वा हंसराजा पक्खे पसारेत्वा चित्तकूटपब्बतमेव गतो । ततो पट्ठाय पुन नागच्छि । अपरभागे निग्रोधो वुड्ढिं, तस्मिं एका रुक्खदेवतापि निब्बत्ति । सो वड्ढन्तो पलासं भज्जि, साखाहि सद्धियेव देवताय विमानं पति । सा तस्मिं काले हंसरज्जो वचनं सल्लक्खेत्वा “इदं अनागतभयं दिस्वा हंसराजा कथेसि, अहं पनस्स वचनं नाकासि” न्ति परिदेवमाना चतुत्थं गाथमाह —

१०८. “इदानी खो मं भायेति, महानेरुनिदस्सनं ।

हंसस्स अनभिज्जाय, महा मे भयमागत” न्ति ॥

तत्थ इदानी खो मं भायेतीति अयं निग्रोधो तरुणकाले तोसेत्वा इदानी मं भायापेति सन्तासेति । महानेरुनिदस्सनन्ति सिनेरुपब्बतसदिसं महन्तं हंसराजस्स वचनं सुत्वा अजानित्वा तरुणकालेयेव एतस्स अनुद्धटत्ता । महा मे भयमागतन्ति इदानी मय्हं महन्तं भयं आगतन्ति परिदेवि ।

निग्रोधोपि वड्ढन्तो सब्बं पलासं भज्जित्वा खाणुकमत्तमेव अकासि । देवताय विमानं सब्बं अन्तरधायि ।

१०९. “न तस्स वुड्ढि कुसलप्पसत्था, यो वड्ढमानो घसते पतिट्ठं ।

तस्सूपरोधं परिसङ्कमानो, पतारयी मूलवधाय धीरो” ति ॥ —

पञ्चमा अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ कुसलप्पसत्थाति कुसलेहि पसत्था । घसतेति खादति, विनासेतीति अत्थो । पतारयीति पतरति वायमति । इदं वुत्तं होति — भिक्खवे, यो वड्ढमानो अत्तनो पतिट्ठं नासेति, तस्स वुड्ढि पण्डितेहि न पसत्था, तस्स पन अब्भन्तरस्स वा बाहिरस्स वा परिस्सयस्स “इतो मे उपरोधो भविस्सती” ति एवं उपरोधं विनासं परिसङ्कमानो वीरो जाणसम्पन्नो मूलवधाय परक्कमतीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पञ्चसता भिक्खू अरहत्तं पापुणिसु । तदा सुवण्णहंसो अहमेव अहोसिन्ति ।

पलासजातकवण्णना दसमा ।

वण्णारोहवग्गो दुतियो ।

३. अड्डवग्गो

[३७१] १. दीघीतिकोसलजातकवण्णना

एवंभूतस्स ते राजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसम्बके भण्डनकारके आरब्ध कथेसि । तेसज्हि जेतवनं आगन्त्वा खमापनकाले सत्था ते आमन्तेत्वा “भिक्खवे, तुम्हे मय्हं ओरसा मुखतो जाता पुत्ता नाम, पुत्तेहि च पितरा दिन्नं ओवादं भिन्दितुं न वट्ठति, तुम्हे पन मम ओवादं न करित्थ, पोराणकपण्डिता अत्तनो मातापितरो घातेत्वा रज्जं गहेत्वा

ठितचोरेपि अरञ्जे हत्थपथं आगते मातापितूहि दिन्नं ओवादं न भिन्दिस्सामाति न मारयिंसू’ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

इमस्मिं पन जातके द्वेपि वत्थूनि । सङ्खभेदकखन्धके वित्थारतो आवि भविस्सन्ति । सो पन दीघावुकुमारो अरञ्जे अत्तनो अङ्गे निपन्नं बाराणसिराजानं चूळाय गहेत्वा “इदानीं मय्हं मातापितुघातकं चोरं खण्डाखण्डं कत्वा छिन्दिस्सामी’ति असिं उक्खिपन्तो तस्मिं खणे मातापितूहि दिन्नं ओवादं सरित्वा “जीवितं चजन्तोपि तेसं ओवादं न भिन्दिस्सामि, केवलं इमं तज्जेस्सामी’ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

११०. “एवंभूतस्स ते राज, आगतस्स वसे मम ।

अत्थि नु कोचि परियायो, यो तं दुक्खा पमोचये’ति ॥

तत्थ वसे ममाति मम वसं आगतस्स । परियायोति कारणं ।

ततो राजा दुतियं गाथमाह —

१११. “एवंभूतस्स मे तात, आगतस्स वसे तव ।

नत्थि नो कोचि परियायो, यो मं दुक्खा पमोचये’ति ॥

तत्थ नोति निपातमत्थं, नत्थि कोचि परियायो, यो मं एतस्मा दुक्खा पमोचयेति अत्थो ।

ततो बोधिसत्तो अवसेसगाथा अभसि —

११२. “नाज्जं सुचरितं राज, नाज्जं राज सुभासितं ।

तायते मरणकाले, एवमेवितरं धनं ॥

११३. “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये च तं उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥

११४. “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये च तं नुपनय्हन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥

११५. “न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीध कुदाचनं ।

अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो’न्ति ॥

तत्थ नाज्जं सुचरितन्ति नाज्जं सुचरिता, अयमेव वा पाठो, ठपेत्वा सुचरितं अज्जं न पस्सामीति अत्थो । इध “सुचरित’न्तिपि “सुभासित’न्तिपि मातापितूहि दिन्नं ओवादंयेव सन्धायाह । एवमेवाति निरत्थकमेव । इदं वुत्तं होति — महाराज, अज्जत्र ओवादानुसिद्धिसङ्घाता सुचरितसुभासिता मरणकाले तायितुं रक्खितुं समत्थो नाम अज्जो नत्थि, यं एतं इतरं धनं, तं एवमेव निरत्थकमेव होति, त्वज्झि इदानीं मय्हं कोटिसतसहस्समत्तम्पि धनं ददन्तो जीवितं न लभेय्यासि, तस्मा वेदितब्बमेतं “धनतो सुचरितसुभासितमेव उत्तरितर’न्ति ।

सेसगाथासुपि अयं सङ्खेपत्थो — महाराज, ये पुरिसा “अयं मं अक्कोसि, अयं मं पहरि, अयं मं अजिनि, अयं मम सन्तकं अहासी”ति एवं वेरं उपनयन्ति बन्धित्वा विय हृदये ठपेन्ति, तेसं वेरं न उपसम्मति । ये च पनेतं न उपनयन्ति हृदये न ठपेन्ति, तेसं वूपसम्मति । वेरानि हि न कदाचि वेरेन सम्मन्ति, अवेरेनेव पन सम्मन्ति । एस धम्मो सनन्तनोति एसो पोरणको धम्मो चिरकालप्पवत्तो सभावोति ।

एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो “अहं, महाराज, तयि न दुब्भामि, त्वं पन मं मारेही”ति तस्स हत्थे असिं ठपेसि । राजापि “नाहं तयि दुब्भामी”ति सपथं कत्वा तेन सङ्घिं नगरं गन्त्वा तं अमच्चानं दस्सेत्वा “अयं, भणे, कोसलरज्जो पुत्तो दीघावुकुमारो नाम, इमिना मय्हं जीवितं दिन्नं, न लब्भा इमं किञ्चि कातु”न्ति वत्वा अत्तनो धीतरं दत्वा पितु सन्तके रज्जे पतिट्ठापेसि । ततो पट्ठाय उभोपि समग्गा सम्मोदमाना रज्जं कारेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, दीघावुकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दीर्घीतिकोसलजातकवण्णना पठमा ।

[३७२] २. मिगपोतकजातकवण्णना

अगारा पच्चुपेतस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं महल्लकं आरब्ध कथेसि । सो किरिकं दारकं पब्बाजेसि । सामणेरो तं सक्कच्चं उपट्ठित्वा अपरभागे अफासुकेन कालमकासि । तस्स कालकिरियाय महल्लको सोकाभिभूतो महन्तेन सदेन परिदेवन्तो विचरि । भिक्खू सज्जापेतुं असक्कोन्ता धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको नाम महल्लको सामणेस्स कालकिरियाय परिदेवन्तो विचरति, मरणस्सतिभावनाय परिबाहिरो एसो भविस्सती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपेस एतस्मिं मते परिदेवन्तो विचरी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्कत्तं कारेसि । तदा एको कासिरट्ठवासी ब्राह्मणो हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा फलाफलेहि यापेसि । सो एकदिवसं अरज्जे एकं मतमातिकं मिगपोतकं दिस्वा अस्समं आनेत्वा गोचरं दत्वा पोसेसि । मिगपोतको वट्ठन्तो अभिरूपो अहोसि सोभग्गप्पत्तो । तापसो तं अत्तनो पुत्तकं कत्वा परिहरति । एकदिवसं मिगपोतको बहुं तिणं खादित्वा अजीरकेन कालमकासि । तापसो “पुत्तो मे मतो”ति परिदेवन्तो विचरति । तदा सक्को देवराजा लोकं परिगणहन्तो तं तापसं दिस्वा “संवेजेस्सामि न”न्ति आगन्त्वा आकासे ठितो पठमं गाथमाह —

११६. “अगारा पच्चुपेतस्स, अनगारस्स ते सतो ।
समणस्स न तं साधु, यं पेतमनुसोचसी”ति ॥

तं सुत्वा तापसो दुतियं गाथमाह —

११७. “संवासेन हवे सक्क, मनुस्सस्स मिगस्स वा ।
हृदये जायते पेमं, न तं सक्का असोचितु”न्ति ॥

तत्थ न तं सक्काति तं मनुस्सं वा तिरच्छानं वा न सक्का असोचितुं, सोचामियेवाहन्ति ।

ततो सक्को द्वे गाथा अभसि —

११८. “मतं मरिस्सं रोदन्ति, ये रुदन्ति लपन्ति च ।
तस्मा त्वं इसि मा रोदि, रोदितं मोघमाहु सन्तो ॥

११९. “रोदितेन हवे ब्रह्मे, मतो पेतो समुद्धहे ।
सब्बे सङ्गम्म रोदाम, अज्जमज्जस्स जातके”ति ॥

तत्थ मरिस्सन्ति यो इदानीं मरिस्सति, तं । लपन्ति चाति विलपन्ति च । इदं वुत्तं होति — ये लोके मतज्ज मरिस्सन्तज्ज रोदन्ति, ते रुदन्ति चेव विलपन्ति च, तेसं अस्सुपच्छिज्जनदिवसो नाम नत्थि । किंकारणा? सदापि मतानज्ज मरिस्सन्तानज्ज अत्थिताय । तस्मा त्वं इसि मा रोदि । किंकारणा? रोदितं मोघमाहु सन्तोति, बुद्धादयो पन पण्डिता रोदितं “मोघ”न्ति वदन्ति । मतो पेतोति यो एस मतो पेतोति वुच्चति, यदि सो रोदितेन समुद्धहेय्य, एवं सन्तो किं निक्कम्मा अच्छाम, सब्बेव समागम्म अज्जमज्जस्स जातके रोदाम । यस्मा पन ते रोदितकारणा न उद्धहन्ति, तस्मा रोदितस्स मोघभावं साधेति ।

एवं सक्कस्स कथेन्तस्स तापसो “निरत्थकं रोदित”न्ति सल्लक्खेत्वा सक्कस्स थुतिं करोन्तो तिस्सो गाथा अभसि

१२०. “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।
वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

१२१. “अब्बहि वत मे सल्लं, यमासि हदयस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

१२२. “सोहं अब्बूळहसल्लोस्मि, वीतसोको अनाविलो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान वासवा”ति ॥

तत्थ यमासीति यं मे आसि । हदयस्सितन्ति हदये निस्सितं । अपानुदीति नीहरि । सक्को तापसस्स ओवादं दत्त्वा सकट्टानमेव गतो ।

सत्था इधं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा तापसो महल्लको अहोसि, मिगो सामणेरो, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मिगपोतकजातकवण्णना दुतिया ।

[३७३] ३. मूसिकजातकवण्णना

कुहिं गता कथं गताति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो अजातसत्तुं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा **थुसजातके** (जा० १.४.१४९ आदयो) वित्थारितमेव । इधापि सत्था तथेव राजानं सकिं पुत्तेन सद्धिं कीळमानं सकिं धम्मं सुणन्तं दिस्वा “तं निस्साय रज्जो भयं उप्पज्जिस्सती”ति जत्वा “महाराज, पोराणकराजानो आसङ्कितब्बं आसङ्कित्वा अत्तनो पुत्तं ‘अम्हाकं धूमकाले रज्जं कारेतू’ति एकमन्ते अकंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तक्कसिलायं ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा दिसापामोक्खाचरियो अहोसि । तस्स सन्तिके बाराणसिरज्जो पुत्तो यवकुमारो नाम सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा अनुयोगं दत्वा गन्तुकामो तं आपुच्छि । आचरियो “पुत्तं निस्साय तस्स अन्तरायो भविस्सती”ति अङ्गविज्जावसेन जत्वा “एतमस्स हरिस्सामी”ति एकं उपमं उपधारेतुं आरभि । तदा पनस्स एको अस्सो अहोसि, तस्स पादे वणो उट्ठहि, तं वणानुरक्खणत्थं गेहेयेव करिंसु । तस्साविदूरे एको उदपानो अत्थि । अथेका मूसिका गेहा निक्खमित्वा अस्सस्स पादे वणं खादति, अस्सो वारेतुं न सक्कोति । सो एकदिवसं वेदनं अधिवासेतुं असक्कोन्तो मूसिकं खादितुं आगतं पादेन पहरित्वा मारेत्वा उदपाने पातेसि । अस्सगोपका मूसिकं अपस्सन्ता “अज्जेसु दिवसेसु मूसिका आगन्त्वा वणं खादति, इदानि न पज्जायति, कहं नु खो गता”ति वदिंसु ।

बोधिसत्तो तं कारणं पच्चक्खं कत्वा “अज्जे अजानन्ता ‘कहं मूसिका गता’ति वदन्ति, मूसिकाय पन मारेत्वा उदपाने खित्तभावं अहमेव जानामी”ति इदमेव कारणं उपमं कत्वा पठमं गाथं बन्धित्वा राजकुमारस्स अदासि । सो अपरं उपमं उपधारेन्तो तमेव अस्सं परुळ्ळवणं निक्खमित्वा एकं यववत्थुं गन्त्वा “यवं खादिस्सामी”ति वतिच्छिद्देन मुखं पवेसेन्तं दिस्वा तमेव कारणं उपमं कत्वा दुतियं गाथं बन्धित्वा तस्स अदासि । ततियगाथं पन अत्तनो पज्जाबलेनेव बन्धित्वा तम्पि तस्स दत्वा “तात, त्वं रज्जे पतिट्ठाय सायं न्हानपोक्खरणिं गच्छन्तो याव धुरसोपाना पठमं गाथं सज्झायन्तो गच्छेय्यासि, तव निवसनपासादं पविसन्तो याव सोपानपादमूला दुतियं गाथं सज्झायन्तो गच्छेय्यासि, ततो याव सोपानमत्थका ततियं गाथं सज्झायन्तो गच्छेय्यासी”ति वत्वा पेसेसि ।

सो कुमारो गन्त्वा उपराजा हुत्वा पितु अच्चयेन रज्जं कारेसि, तस्सेको पुत्तो जायि । सो सोळसवस्सकाले रज्जलोभेन “पितरं मारेस्सामी”ति चिन्तेत्वा उपट्ठाके आह “मय्हं पिता तरुणो, अहं एतस्स धूमकालं ओलोकेन्तो महल्लको भविस्सामि जराजिण्णो, तादिसे काले लद्धेनपि रज्जेन को अत्थो”ति । ते आहंसु “देव, न सक्का पच्चन्तं गन्त्वा चोरत्तं कातुं, तव पितरं केनचि उपायेन मारेत्वा रज्जं गण्हा”ति । सो “साधू”ति अन्तोनिवेसने रज्जो सायं न्हानपोक्खरणीसमीपं गन्त्वा “एत्थ नं मारेस्सामी”ति खगं गहेत्वा अट्ठासि । राजा सायं मूसिकं नाम दासिं “गन्त्वा पोक्खरणीपिट्ठिं सोधेत्वा एहि, न्हायिस्सामी”ति पेसेसि । सा गन्त्वा पोक्खरणीपिट्ठिं सोधेन्ती कुमारं पस्सि । कुमारो अत्तनो कम्मस्स पाकटभावभयेन तं द्विधा छिन्दित्वा पोक्खरणीयं पातेसि । राजा न्हायितुं अगमासि । सेसजनो “अज्जापि मूसिका दासी न पुनागच्छति, कुहिं गता कथं गता”ति आह । राजा —

१२३. “कुहिं गता कथं गता, इति लालप्पती जनो ।

अहमेवेको जानामि, उदपाने मूसिका हता”ति ॥ —

पठमं गाथं भणन्तो पोक्खरणीतीरं अगमासि ।

तत्थ **कुहिं गता कथं गताति** अज्जमज्जवेवचनानि । **इति लालप्पतीति** एवं विप्पलपति । इति अयं गाथा

“अजानन्तो जनों मूसिका दासी कुहिं गताति विप्पलपति, राजकुमारेन द्विधा छिन्दित्वा मूसिकाय पोक्खरणिं पातितभावं अहमेव एको जानामी”ति रज्जो अजानन्तस्सेव इममत्थं दीपेति ।

कुमारो “मया कतकम्मं मय्हं पितरा जात”न्ति भीतो पलायित्वा तमत्थं उपट्ठाकानं आरोचेसि । ते सत्तट्ठदिवसच्चयेन पुन तं आहंसु “देव, सचे राजा जानेय्य, न तुण्ही भवेय्य, तक्कगाहेन पन तेन तं वुत्तं भविस्सति, मारेहि न”न्ति । सो पुनेकदिवसं खगहत्थो सोपानपादमूले ठत्वा रज्जो आगमनकाले इतो चितो च पहरणोकासं ओलोकेसि । राजा —

१२४. “यज्जेतं इति चीति च, गद्रभोव निवत्तसि ।

उदपाने मूसिकं हन्त्वा, यवं भक्खेतुमिच्छसी”ति ॥ —

दुतियं गाथं सज्झायन्तो अगमासि । अयम्पि गाथा “यस्मा त्वं इति चीति च इतो चितो च पहरणोकासं ओलोकेन्तो गद्रभोव निवत्तसि, तस्मा तं जानामि ‘पुरिमदिवसे पोक्खरणिं मूसिकं दासिं हन्त्वा अज्ज मं यवराजानं भक्खेतुं मारेतुं इच्छसी””ति रज्जो अजानन्तस्सेव इममत्थं दीपेति ।

कुमारो “दिट्ठोमि पितरा”ति उत्रस्तो पलायि । सो पुन अट्ठमासमत्तं अतिक्कमित्वा “राजानं दब्बिया पहरित्वा मारेस्सामी”ति एकं दीघदण्डकं दब्बिपहरणं गहेत्वा ओलुम्बित्वा अट्ठासि । राजा —

१२५. “दहरो चासि दुम्मेध, पठमुप्पत्तिको सुसु ।

दीघज्जेतं समासज्ज, न ते दस्सामि जीवित”न्ति ॥ —

ततियं गाथं सज्झायन्तो सोपानपादमत्थकं अभिरुहि ।

तत्थ पठमुप्पत्तिकोति पठमवयेन उप्पत्तितो उपेतो, पठमवये ठितोति अत्थो । सुसूति तरुणो । दीघन्ति दीघदण्डकं दब्बिपहरणं । समासज्जाति गहेत्वा, ओलुम्बित्वा ठितोसीति अत्थो । अयम्पि गाथा “दुम्मेध, अत्तनो वयं परिभुज्जितुं न लभिस्ससि, न ते दानि निल्लज्जस्स जीवितं दस्सामि, मारेत्वा खण्डाखण्डं छिन्दित्वा सूलेयेव आवुणापेस्सामी”ति रज्जो अजानन्तस्सेव कुमारं सन्तज्जयमाना इममत्थं दीपेति ।

सो तं दिवसं पलायितुं असक्कोन्तो “जीवितं मे देहि, देवा”ति रज्जो पादमूले निपज्जि । राजा तं तज्जेत्वा सङ्खलिकाहि बन्धापेत्वा बन्धनागारे कारेत्वा सेतच्छत्तस्स हेट्ठा अलङ्कतराजासने निसीदित्वा “अम्हाकं आचरियो दिसापामोक्खो ब्राह्मणो इमं मय्हं अन्तरायं दिस्वा इमा तिस्सो गाथा अभासी”ति हट्ठतुट्ठो उदानं उदानेन्तो सेसगाथा अभासि —

१२६. “नान्तलिक्खभवनेन, नाङ्गपुत्तपिनेन वा ।

पुत्तेन हि पत्थयितो, सिलोकेहि पमोचितो ॥

१२७. “सब्बं सुतमधीयेथ, हीनमुक्कट्टमज्झिमं ।

सब्बस्स अत्थं जानेय्य, न च सब्बं पयोजये ।

होति तादिसको कालो, यत्थ अत्थावहं सुत”न्ति ॥

तत्थ नान्तलिक्खभवनेनाति अन्तलिक्खभवनं वुच्चति दिब्बविमानं, अहं अज्ज अन्तलिक्खभवनम्पि न आरुळ्हो, तस्मा अन्तलिक्खभवनेनापि अज्ज मरणतो न पमोचितोमिह । नाङ्गपुत्तपिनेन वाति अङ्गसरिक्खकेन वा पुत्तपिनेनपि न पमोचितो । पुत्तेन हि पत्थयितोति अहं पन अत्तनो पुत्तेनेव अज्ज मारेतुं पत्थितो । सिलोकेहि पमोचितोति सोहं आचरियेन बन्धित्वा दिन्नाहि गाथाहि पमोचितो ।

सुतन्ति परियत्तिं । अधीयेथाति गण्हेय्य सिक्खेय्य । हीनमुक्कट्टमज्झिमन्ति हीनं वा होतु उत्तमं वा मज्झिमं वा, सब्बं अधीयितब्बमेवाति दीपेति । न च सब्बं पयोजयेति हीनं मन्तं वा सिप्पं वा मज्झिमं वा न पयोजये, उत्तममेव पयोजयेय्याति अत्थो । यत्थ अत्थावहं सुतन्ति यस्मिं काले महोसधपण्डितस्स कुम्भकारकम्मकरणं विय यंकिञ्चि सिक्खितसिप्पं अत्थावहं होति, तादिसोपि कालो होतियेवाति अत्थो । अपरभागे रज्जो अच्चयेन कुमारो रज्जे पतिट्ठासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दिसापामोक्खो आचरियो अहमेव अहोसि”न्ति ।

मूसिकजातकवण्णना ततिया ।

[३७४] ४. चूळधनुग्गहजातकवण्णना

सब्बं भण्डन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । तेन भिक्खुना “पुराणदुतियिका मं, भन्ते, उक्कण्ठापेती”ति वुत्ते सत्था “एसा भिक्खु, इत्थी न इदानेव तुहं अनत्थकारिका, पुब्बेपि ते एतं निस्साय असिना सीसं छिन्न”न्ति वत्वा भिक्खूहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्कत्तं कारेसि । तदा एको बाराणसिवासी ब्राह्मणमाणवो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा धनुकम्मे निप्फत्तिं पत्तो चूळधनुग्गहपण्डितो नाम अहोसि । अथस्स आचरियो “अयं मया सदिसं सिप्पं उग्गण्ही”ति अत्तनो धीतरं अदासि । सो तं गहेत्वा “बाराणसिं गमिस्सामी”ति मग्गं पटिपज्जि । अन्तरामग्गे एको वारणो एकं पदेसं सुज्जमकासि, तं ठानं अभिरुहितुं न कोचि उस्सहि । चूळधनुग्गहपण्डितो मनुस्सानं वारेन्तानज्जेव भरियं गहेत्वा अटविमुखं अभिरुहि । अथस्स अटविमज्जे वारणो उट्ठहि, सो तं कुम्भे सरेन विज्झि । सरो विनिविज्झित्वा पच्छाभागेन निक्खमि । वारणो तत्थेव पति, धनुग्गहपण्डितो तं ठानं खेमं कत्वा पुरतो अज्जं अटविं पापुणि । तत्थापि पज्जास चोरा मग्गं हनन्ति । तम्पि सो मनुस्सेहि वारियमानो अभिरुह तेसं चोरानं मिगे वधित्वा मग्गसमीपे मंसं पचित्वा खादन्तानं ठितट्ठानं पापुणि ।

तदा तं चोरा अलङ्कृतपटियत्ताय भरियाय सद्धिं आगच्छन्तं दिस्वा “गण्हिस्साम न”न्ति उस्साहं करिंसु । चोरजेट्टको पुरिसलक्खणकुसलो, सो तं ओलोकेत्वाव “उत्तमपुरिसो अय”न्ति जत्वा एकस्सपि उट्ठहितुं नादासि । धनुग्गहपण्डितो “गच्छ ‘अम्हाकम्पि एकं मंससूलं देथा’ति वत्वा मंसं आहरा”ति तेसं सन्तिकं भरियं पेसेसि । सा गन्त्वा “एकं किर मंससूलं देथा”ति आह । चोरजेट्टको “अनग्घो पुरिसो”ति मंससूलं दापेसि । चोरा “अम्हेहि किर पक्कं खादित”न्ति अपक्कमंससूलं अदंसु । धनुग्गहो अत्तानं सम्भावेत्वा “मय्हं अपक्कमंससूलं ददन्ती”ति चोरानं कुज्झि । चोरा “किं अयमेवेको पुरिसो, मयं इत्थियो”ति कुज्झित्वा उट्ठहिंसु । धनुग्गहो एकूनपज्जास जने एकूनपज्जासकण्डेहि विज्झित्वा पातेसि । चोरजेट्टकं विज्झितुं कण्डं नाहोसि । तस्स किर कण्डनाळियं समपण्णासयेव कण्डानि । तेसु एकेन वारणं विज्झि, एकूनपज्जासकण्डेहि चोरे विज्झित्वा चोरजेट्टकं पातेत्वा तस्स उरे निसिन्नो “सीसमस्स छिन्दिस्सामी”ति भरियाय हत्थतो अंसिं आहरापेसि । सा तद्धणज्जेव चोरजेट्टके लोभं कत्वा चोरस्स हत्थे थरुं, सामिकस्स हत्थे धारं ठपेसि । चोरो थरुदण्डं

परामसित्वा असिं नीहरित्वा धनुग्गहस्स सीसं छिन्दि ।

सो तं घातेत्वा इत्थिं आदाय गच्छन्तो जातिगोत्तं पुच्छि । सा “तक्कसिलायं दिसापामोक्खाचरियस्स धीताम्ही”ति आह । “कथं त्वं इमिना लद्धा”ति । मय्हं पिता “अयं मया सदिसं कत्वा सिप्पं सिक्खी”ति तुस्सित्वा इमस्स मं अदासि, साहं तयि सिनेहं कत्वा अत्तनो कुलदत्तियं सामिकं मारापेसिन्ति । चोरजेट्टको “कुलदत्तियं तावेसा सामिकं मारेसि, अज्जं पनेकं दिस्वा मम्पि एवमेवं करिस्सति, इमं छड्ढेतुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा गच्छन्तो अन्तरामग्गे एकं कुन्नदिं उत्तानतलं तङ्खणोदकपूरं दिस्वा “भद्दे, इमिस्सं नदियं सुसुमारा कक्खळा, किं करोमा”ति आह । “सामि, सब्बं आभरणभण्डं मम उत्तरासङ्गेन भण्डिकं कत्वा परतीरं नेत्वा पुन आगन्त्वा मं गहेत्वा गच्छा”ति । सो “साधू”ति सब्बं आभरणभण्डं आदाय नदिं ओतरित्वा तरन्तो विय परतीरं पत्वा तं छड्ढेत्वा पायासि । सा तं दिस्वा “सामि, किं मं छड्ढेत्वा विय गच्छसि, कस्मा एवं करोसि, एहि मम्पि आदाय गच्छा”ति तेन सद्धिं सल्लपन्ती पठमं गाथमाह —

१२८. “सब्बं भण्डं समादाय, पारं तिण्णोसि ब्राह्मण ।
पच्चागच्छ लहुं खिप्पं, मम्पि तारेहि दानितो”ति ॥

तत्थ लहुं खिप्पन्ति लहुं पच्चागच्छ, खिप्पं मम्पि तारेहि दानि इतोति अत्थो ।

चोरो तं सुत्वा परतीरे ठितोयेव दुतियं गाथमाह —

१२९. “असन्थुतं मं चिरसन्थुतेन, निमीनि भोती अधुवं धुवेन ।
मयापि भोती निमिनेय्य अज्जं, इतो अहं दूरतरं गमिस्स”न्ति ॥

सा हेट्ठा वुत्तथायेव —

चोरो पन “इतो अहं दूरतरं गमिस्सं, तिट्ठ त्व”न्ति वत्वा तस्सा विरवन्तियाव आभरणभण्डिकं आदाय पलातो । ततो सा बाला अत्रिच्छताय एवरूपं ब्यसनं पत्ता अनाथा हुत्वा अविदूरे एकं एळगलागुम्बं उपगन्त्वा रोदमाना निसीदि । तस्मिं खणे सक्को देवराजा लोकं ओलोकेन्तो तं अत्रिच्छताहतं सामिका च जारा च परिहीनं रोदमानं दिस्वा “एतं निग्गण्हित्वा लज्जापेत्वा आगमिस्सामी”ति मातलिज्ज पञ्चसिखज्ज आदाय तत्थ गन्त्वा नदीतीरे ठत्वा “मातलि, त्वं मच्छो भव, पञ्चसिख त्वं सकुणो भव, अहं पन सिङ्गालो हुत्वा मुखेन मंसपिण्डं गहेत्वा एतिस्सा सम्मुखट्ठानं गमिस्सामि, त्वं मयि तत्थ गते उदकतो उल्लङ्घित्वा मम पुरतो पत, अथाहं मुखेन गहितमंसपिण्डं छड्ढेत्वा मच्छं गहेतुं पक्खन्दिस्सामि, तस्मिं खणे त्वं, पञ्चसिख, तं मंसपिण्डं गहेत्वा आकासे उप्पत, त्वं मातलि, उदके पता”ति आणापेसि । “साधु, देवा”ति, मातलि, मच्छो अहोसि, पञ्चसिखो सकुणो अहोसि । सक्को सिङ्गालो हुत्वा मंसपिण्डं मुखेनादाय तस्सा सम्मुखट्ठानं अगमासि । मच्छो उदका उप्पित्वा सिङ्गालस्स पुरतो पति । सो मुखेन गहितमंसपिण्डं छड्ढेत्वा मच्छस्सत्थाय पक्खन्दि । मच्छो उप्पित्वा उदके पति, सकुणो मंसपिण्डं गहेत्वा आकासे उप्पति, सिङ्गालो उभोपि अलभित्वा एळगलागुम्बं ओलोकेन्तो दुम्मुखो निसीदि । सा तं दिस्वा “अयं अत्रिच्छताहतो नेव मंसं, न मच्छं लभी”ति कुटं भिन्दन्ती विय महाहसितं हसि । तं सुत्वा सिङ्गालो ततियं गाथमाह —

१३०. “कायं एळगलागुम्बे, करोति अहुहासियं ।

नयीध नच्चगीतं वा, ताळं वा सुसमाहितं ।
अनम्हिकाले सुसोणि, किन्नु जग्घसि सोभने”ति ॥

तत्थ कायन्ति का अयं । एळगलागुम्बेति कम्बोजिगुम्बे । अहुहासियन्ति दन्तविदंसकं महाहसितं वुच्चति, तं का एसा एतस्मिं गुम्बे करोतीति पुच्छति । नयीध नच्चगीतं वाति इमस्मिं ठाने कस्सचि नच्चन्तस्स नच्चं वा गायन्तस्स गीतं वा हत्थे सुसमाहिते कत्वा वादेन्तस्स सुसमाहितं हत्थताळं वा नत्थि, कं दिस्वा त्वं हसेय्यासीति दीपेति । अनम्हिकालेति रोदनकाले । सुसोणीति सुन्दरसोणि । किं नु जग्घसीति केन कारणेन त्वं रोदितुं युत्तकाले अरोदमानाव महाहसितं हससि । सोभनेति तं पसंसन्तो आलपति ।

तं सुत्वा सा चतुर्थं गाथमाह —

१३१. “सिङ्गाल बाल दुम्मेध, अप्पपञ्जोसि जम्बुक ।
जीनो मच्छञ्च पेसिञ्च, कपणो विय झायसी”ति ॥

तत्थ जीनोति जानिप्पत्तो हुत्वा । पेसिन्ति मंसपेसिं । कपणो विय झायसीति सहस्सभण्डिकं पराजितो कपणो विय झायसि सोचसि चिन्तेसि ।

ततो सिङ्गालो पञ्चमं गाथमाह —

१३२. “सुदस्सं वज्जमज्जेसं, अत्तनो पन दुदसं ।
जीना पतिञ्च जारञ्च, मज्जे त्वज्जेव झायसी”ति ॥

तत्थ त्वज्जेव झायसीति पापधम्मे दुस्सीले अहं ताव मम गोचरं न लभिस्सामि, त्वं पन अत्रिच्छताय हता तंमुहुत्तदिट्ठके चोरे पटिबद्धचित्ता हुत्वा तञ्च जारं कुलदत्तियञ्च पतिं जीना, मं उपादाय सतगुणेन सहस्सगुणेन कपणतरा हुत्वा झायसि रोदसि परिदेवसीति लज्जापेत्वा विप्पकारं पापेन्तो महासत्तो एवमाह ।

सा तस्स वचनं सुत्वा गाथमाह —

१३३. “एवमेतं मिगराज, यथा भाससि जम्बुक ।
सा नूनाहं इतो गन्त्वा, भत्तु हेस्सं वसानुगा”ति ॥

तत्थ नूनाति एकंसत्थे निपातो । सा अहं इतो गन्त्वा पुन अज्जं भत्तारं लभित्वा एकंसेनेव तस्स भत्तु वसानुगा वसवत्तिनी भविस्सामीति ।

अथस्सा अनाचाराय दुस्सीलाय वचनं सुत्वा सक्को देवराजा ओसानगाथमाह —

१३४. “यो हरे मत्तिकं थालं, कंसथालम्पि सो हरे ।
कतंयेव तया पापं, पुनपेवं करिस्ससी”ति ॥

तस्सत्थो — अनाचारे किं कथेसि, यो मत्तिकं थालं हरति, सुवण्णथालरजतथालादिप्पभेदं कंसथालम्पि सो हरतेव, इदञ्च तया पापं कतमेव, न सक्का तव सद्भातुं, सा त्वं पुनपि एवं करिस्ससियेवाति । एवं सो तं लज्जापेत्वा विप्पकारं पापेत्वा सकट्टानमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा धनुग्गहो उक्कण्ठितभिक्षु अहोसि, सा इत्थी पुराणदुतियिका, सक्को देवराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

चूळधनुग्गहजातकवण्णना चतुत्था ।

[३७५] ५. कपोतजातकवण्णना

इदानि खोम्हीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि । लोलवत्थु अनेकसो वित्थारितमेव । तं पन सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु, लोलो”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “न खो भिक्षु इदानेव, पुब्बेपि त्वं लोलोसि, लोलताय पन जीवितक्खयं पत्तो”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पारावतयोनियं निब्बत्तित्वा बाराणसिसेट्ठिनो महानसे नीळपच्छियं वसति । अथेको काको मच्छमंसलुद्धो तेन सद्धिं मेत्तिं कत्वा तत्थेव वसि । सो एकदिवसं बहुं मच्छमंसं दिस्वा “इमं खादिस्सामी”ति नित्थुनन्तो नीळपच्छियंयेव निपज्जित्वा पारावतेन “एहि, सम्म, गोचराय गमिस्सामा”ति वुच्चमानोपि “अजीरकेन निपन्नोमि, गच्छ त्व”न्ति वत्वा तस्मिं गते “गतो मे पच्चामित्तकण्टको, इदानि यथारुचि मच्छमंसं खादिस्सामी”ति चिन्तेन्तो पठमं गाथमाह —

१३५. “इदानि खोमि सुखितो अरोगो, निक्कण्टको निप्पतितो कपोतो ।

काहामि दानी हृदयस्स तुट्ठिं, तथा हि मं मंससाकं बलेती”ति ॥

तत्थ निप्पतितोति निग्गतो । कपोतोति पारावतो । काहामि दानीति करिस्सामि दानि । तथा हि मं मंससाकं बलेतीति तथा हि मंसज्च अवसेसं साकज्च मय्हं बलं करोति, उट्ठेहि खादाति वदमानं विय उस्साहं ममं करोतीति अत्थो ।

सो भत्तकारके मच्छमंसं पचित्वा महानसा निक्खम्म सरीरतो सेदं पवाहेन्ते पच्छितो निक्खमित्वा रसकरोटियं निलीयित्वा “किरि किरि”ति सद्धमकासि । भत्तकारको वेगेनागन्त्वा काकं गहेत्वा सब्बपत्तानि लुज्जित्वा अल्लसिङ्गीवेरज्च सिद्धत्थके च पिसित्वा लसुणं पूतितक्केन मद्धित्वा सकलसरीरं मक्खेत्वा एकं कठलं घंसित्वा विज्झित्वा सुत्तकेन तस्स गीवायं बन्धित्वा नीळपच्छियंयेव तं पक्खित्वा अगमासि । पारावतो आगन्त्वा तं दिस्वा “का एसा बलाका मम सहायस्स पच्छियं निपन्ना, चण्डो हि सो आगन्त्वा घातेय्यापि न”न्ति परिहासं करोन्तो दुतियं गाथमाह —

१३६. “कायं बलाका सिखिनी, चोरी लङ्घिपितामहा ।

ओरं बलाके आगच्छ, चण्डो मे वायसो सखा”ति ॥

सा हेट्ठा (जा० अट्ठ० २.३.७०) वुत्तत्थायेव ।

तं सुत्वा काको ततियं गाथमाह —

१३७. “अलज्हि ते जग्घिताये, ममं दिस्वान एदिसं ।
विलूनं सूदपुत्तेन, पिट्टमण्डेन मक्खित”न्ति ॥

तत्थ अलन्ति पटिसेधत्थे निपातो । जग्घितायेति हसितुं । इदं वुत्तं होति — इदानीं मं एदिसं एवं दुक्खप्पत्तं दिस्वा तव अलं हसितुं, मा एदिसे काले परिहासकेळिं करोहीति ।

सो परिहासकेळिं करोन्तोव पुन चतुत्थं गाथमाह —

१३८. “सुन्हातो सुविलित्तोसि, अन्नपानेन तप्पितो ।
कण्ठे च ते वेळुरियो, अगमा नु कजङ्गल”न्ति ॥

तत्थ कण्ठे च ते वेळुरियोति अयं ते वेळुरियमणिपि कण्ठे पिळन्धो, त्वं एत्तकं कालं अम्हाकं एतं न दस्सेसीति कपालं सन्धायेवमाह । कजङ्गलन्ति इध बाराणसीयेव “कजङ्गला”ति अधिप्पेता । इतो निक्खमित्वा कच्चि अन्तो नगरं गतोसीति पुच्छति ।

ततो काको पञ्चमं गाथमाह —

१३९. “मा ते मित्तो अमित्तो वा, अगमासि कजङ्गलं ।
पिञ्छानि तत्थ लायित्वा, कण्ठे बन्धन्ति वट्टन”न्ति ॥

तत्थ पिञ्छानीति पत्तानि । तत्थ लायित्वाति तस्मिं बाराणसिनगरे लुञ्चित्वा । वट्टनन्ति कठलिकं ।

तं सुत्वा पारावतो ओसानगाथमाह —

१४०. “पुनपापज्जसी सम्म, सीलज्हि तव तादिसं ।
न हि मानुसका भोगा, सुभुज्जा होन्ति पक्खिना”ति ॥

तत्थ पुनपापज्जसीति पुनपि एवरूपं आपज्जिस्ससि । एवरूपज्हि ते सीलन्ति ।

इति नं सो ओवदित्वा तत्थ अवसित्वा पक्खे पसारेत्वा अज्जत्थ अगमासि । काकोपि तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि । तदा काको लोलभिक्खु अहोसि, कपोतो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कपोतजातकवण्णना पञ्चमा ।

अट्ठवग्गो ततियो ।

जातकुद्धानं —

मणिकुण्डल सुजाता, वेनसाखञ्च ओरगं ।
घटं कोरण्डि लट्टुकि, धम्मपालं मिगं तथा ॥

सुयोनन्दी वण्णारोह, सीलं हिरी खज्जोपनं ।
अहि गुम्बिय साळियं, तचसारं मित्तविन्दं ॥

पलासञ्चेव दीघिति, मिगपोतक मूसिकं ।
धनुग्गहो कपोतञ्च, जातका पञ्चवीसति ॥

पञ्चकनिपातवण्णना निट्ठिता ।

६. छक्कनिपातो

१. अवारियवग्गो

[३७६] १. अवारियजातकवण्णना

मासु कुज्झ भूमिपतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं तित्थनाविकं आरब्ध कथेसि । सो किर बालो अहोसि अज्जाणो, नेव सो बुद्धादीनं रतनानं, न अज्जेसं पुग्गलानं गुणं जानाति, चण्डो फरुसो साहसिको । अथेको जानपदो भिक्खु “बुद्धपट्टानं करिस्सामी”ति आगच्छन्तो सायं अचिरवतीतित्थं पत्वा तं एवमाह “उपासक, परतीरं गमिस्सामि, नावं मे देही”ति । “भन्ते, इदानि अकालो, एकस्मिं ठाने वसस्सू”ति । “उपासक, इध कुहिं वसिस्सामि, मं गण्हित्वा गच्छा”ति । सो कुज्झित्वा “एहि रे समण, वहामी”ति थेरं नावं आरोपेत्वा उज्जुक्कं अगन्त्वा हेट्ठा नावं नेत्वा उल्लोळं कत्वा तस्स पत्तचीवरं तेमेत्वा किलमेत्वा तीरं पत्वा अन्धकारवेलायं उय्योजेसि । अथ सो विहारं गन्त्वा तं दिवसं बुद्धपट्टानस्स ओकासं अलभित्वा पुनदिवसे सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा सत्थारा कतपटिसन्थारो “कदा आगतोसी”ति वुत्ते “हिय्यो, भन्ते”ति वत्वा “अथ कस्मा अज्ज बुद्धपट्टानं आगतोसी”ति वुत्ते तमत्थं आरोचेसि । तं सुत्वा सत्था “न खो भिक्खु इदानेव, पुब्बेपेस चण्डो फरुसो साहसिको, इदानि पन तेन त्वं किलमितो, पुब्बेपेस पण्डिते किलमेसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सव्वसिप्पानि उगण्हित्वा इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा दीघमद्धानं हिमवन्ते फलाफलेन यापेत्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे नगरं भिक्खाय पाविसि । अथ नं राजङ्गणप्पत्तं राजा दिस्वा तस्स इरियापथे पसीदित्वा अन्तेपुरं आनेत्वा भोजेत्वा पटिज्जं गहेत्वा राजुय्याने वसापेसि, देवसिकं उपट्टानं अगमासि । तमेनं बोधिसत्तो “रज्जा नाम, महाराज, चत्तारि अगतिगमनानि वज्जेत्वा अप्पमत्तेन खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पन्नेन हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेतव्व”न्ति वत्वा देवसिकं ओवदन्तो —

१. “मासु कुज्झ भूमिपति, मासु कुज्झ रथेसभ ।
कुद्धं अप्पटिकुज्झन्तो, राजा रट्ठस्स पूजितो ॥

२. “गामे वा यदि वारज्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।

सब्बत्थ अनुसासामि, मासु कुज्झ रथेसभा”ति ॥ — द्वे गाथा अभ्यासि ।

तत्थ रट्ठस्स पूजितोति एवरूपो राजा रट्ठस्स पूजनीयो होतीति अत्थो । **सब्बत्थ अनुसासामीति** एतेसु गामादीसु यत्थ कत्थचि वसन्तोपाहं महाराज, इमाय एव अनुसिद्धिया तमनुसासामि, एतेसु वा गामादीसु यत्थ कत्थचि एकस्मिम्पि एकसत्तेपि अनुसासामि । **मासु कुज्झ रथेसभाति** एवमेवाहं तं अनुसासामि, रज्जा नाम कुज्झतुं न वट्ठति । किंकारणा? राजानो नाम वाचावुधा, तेसं कुब्धानं वचनमत्तेनेव बहू जीवितक्खयं पापुणन्तीति ।

एवं बोधिसत्तो रज्जो आगतागतदिवसे इमा द्वे गाथा अभ्यासि । राजा अनुसिद्धिया पसन्नचित्तो महासत्तस्स सतसहस्सुद्धानकं एकं गामवरं अदासि, बोधिसत्तो पटिक्खिपि । इति सो तत्थेव द्वादससंवच्छरं वसित्वा “अतिचिरं निवुत्थोम्हि, जनपदचारिकं ताव चरित्वा आगमिस्सामी”ति रज्जो अकथेत्वाव उय्यानपालं आमन्तेत्वा “तात, उक्कण्ठितरूपोस्मि, जनपदं चरित्वा आगमिस्सामि, त्वं रज्जो कथेय्यासी”ति वत्वा पक्कन्तो गङ्गाय नावातित्थं पापुणि । तत्थ अवारियपिता नाम नाविको अहोसि । सो बालो नेव गुणवन्तानं गुणं जानाति, न अत्तनो आयापायं जानाति, सो गङ्गं तरितुकामं जनं पठमं तारेत्वा पच्छा वेतनं याचति, वेतनं अदेन्तेहि सद्धि कलहं करोन्तो अक्कोसप्पहारेयेव बहू लभति, अप्पं लाभं, एवरूपो अन्धबालो । तं सन्धाय सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा ततियं गाथमाह —

३. “अवारियपिता नाम, अहु गङ्गाय नाविको ।

पुब्बे जनं तारेत्वान, पच्छा याचति वेतनं ।

तेनस्स भण्डनं होति, न च भोगेहि वट्ठती”ति ॥

तत्थ **अवारियपिता नामाति** अवारिया नाम तस्स धीता, तस्सा वसेन अवारियपिता नाम जातो । **तेनस्स भण्डनन्ति** तेन कारणेन, तेन वा पच्छा याचियमानेन जनेन सद्धि तस्स भण्डनं होति ।

बोधिसत्तो तं नाविकं उपसङ्कमित्वा “आवुसो, परतीरं मं नेही”ति आह । तं सुत्वा सो आह “समण, किं मे नावावेतनं दस्ससी”ति? “आवुसो, अहं भोगवट्ठि अत्थवट्ठि धम्मवट्ठि नाम ते कथेस्सामी”ति । तं सुत्वा नाविको “धुवं एस मय्हं किञ्चि दस्सती”ति तं परतीरं नेत्वा “देहि मे नावाय वेतन”न्ति आह । सो तस्स “साधु, आवुसो”ति पठमं भोगवट्ठि कथेन्तो —

४. “अतिण्णयेव याचस्सु, अपारं तात नाविक ।

अज्जो हि तिण्णस्स मनो, अज्जो होति पारेसिनो”ति ॥ — गाथमाह ।

तत्थ **अपारन्ति** तात, नाविक परतीरं अतिण्णमेव जनं ओरिमतीरे ठितज्जेव वेतनं याचस्सु, ततो लद्धज्ज गहेत्वा गुत्तट्टाने ठपेत्वा पच्छा मनुस्से परतीरं नेय्यासि, एवं ते भोगवट्ठि भविस्सति । **अज्जो हि तिण्णस्स मनोति** तात नाविक, परतीरं गतस्स अज्जो मनो भवति, अदत्त्वाव गन्तुकामो होति । यो पनेस पारेसी नाम परतीरं एसति, परतीरं गन्तुकामो होति, सो अतिरेकम्पि दत्त्वा गन्तुकामो होति, इति पारेसिनो अज्जो मनो होति, तस्मा त्वं अतिण्णमेव याचेय्यासि, अयं ताव ते भोगानं वट्ठि नामाति ।

तं सुत्वा नाविको चिन्तेसि “अयं ताव मे ओवादो भविस्सति, इदानी पनेस अज्जं किञ्चि मय्हं दस्सती”ति । अथ नं बोधिसत्तो “अयं ताव ते, आवुसो, भोगवट्ठि, इदानी अत्थधम्मवट्ठिं सुणाही”ति वत्वा ओवदन्तो —

५. “गामे वा यदि वारज्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।

सब्बत्थ अनुसासामि, मासु कुज्झित्थ नाविका”ति ॥ — गाथमाह ।

इतिस्स इमाय गाथाय अत्थधम्मवट्ठिं कथेत्वा “अयं ते अत्थवट्ठि च धम्मवट्ठि चा”ति आह । सो पन दन्धपुरिसो तं ओवादं न किञ्चि मज्जमानो “इदं, समण, तथा मय्हं दिन्नं नावावेतन”न्ति आह । “आमावुसो”ति । “मय्हं इमिना कम्मं नत्थि, अज्जं मे देही”ति । “आवुसो, इदं ठपेत्वा मय्हं अज्जं नत्थी”ति । “अथ त्वं कस्मा मम नावं आरुळ्होसी”ति तापसं गङ्गातीरे पातेत्वा उरे निसीदित्वा मुखमेवस्स पोथेसि ।

सत्था “इति सो, भिक्खवे, तापसो यं ओवादं दत्वा रज्जो सन्निका गामवरं लभि, तमेव ओवादं अन्धबालस्स नाविकस्स कथेत्वा मुखपोथनं पापुणि, तस्मा ओवादं देन्तेन युत्तजनस्सेव दातब्बो, न अयुत्तजनस्सा”ति वत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा तदनन्तरं गाथमाह —

६. “यायेवानुसासनिया, राजा गामवरं अदा ।

तायेवानुसासनिया, नाविको पहरी मुख”न्ति ॥

तस्स तं पहरन्तस्सेव भरिया भत्तं गहेत्वा आगता पापपुरिसं दिस्वा “सामि, अयं तापसो नाम राजकुलूपको, मा पहरी”ति आह । सो कुज्झित्वा “त्वं मे इमं कूटतापसं पहरितुं न देसी”ति उट्ठाय तं पहरित्वा पातेसि । अथ भत्तपाति पतित्वा भिज्जि, तस्सा च पन गरुगब्भाय गब्भो भूमियं पति । अथ नं मनुस्सा सम्परिवारेत्वा “पुरिसघातकचोरो”ति गहेत्वा बन्धित्वा रज्जो दस्सेसुं । राजा विनिच्छिनित्वा तस्स राजाणं कारेसि । सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा तमत्थं पकासेन्तो ओसानगाथमाह —

७. “भत्तं भिन्नं हता भरिया, गब्भो च पतितो छमा ।

मिगोव जातरूपेन, न तेनत्थं अबन्धि सू”ति ॥

तत्थ भत्तं भिन्नन्ति भत्तपाति भिन्ना । हताति पहता । छमाति भूमियं । मिगोव जातरूपेनाति यथा मिगो सुवण्णं वा हिरज्जं वा मुत्तामणिआदीनि वा मदित्वा गच्छन्तोपि अत्थरित्वा निपज्जन्तोपि तेन जातरूपेन अत्तनो अत्थं वट्ठेतुं निब्बत्तेतुं न सक्कोति, एवमेव सो अन्धबालो पण्डितेहि दिन्नं ओवादं सुत्वापि अत्तनो अत्थं वट्ठेतुं निब्बत्तेतुं नासक्खीति वुत्तं होति । अबन्धि सूति एत्थ अबन्धि सोति एवमत्थो दट्ठब्बो । स-ओइति इमेसं पदानज्झि सूति सन्धि होति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा नाविको इदानी नाविकोव अहोसि, राजा आनन्दो, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अवारियजातकवण्णना पठमा ।

[३७७] २. सेतकेतुजातकवण्णना

मा तात कुञ्जि न हि साधु कोधोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कुहकभिक्षुं आरब्ध कथेसि, पच्चुप्पन्नवत्थु उद्दालजातके (जा० १.१४.६२ आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पच्चसते माणवे मन्ते वार्चेसि । तेसं जेट्ठको सेतकेतु नाम उदिच्चब्राह्मणकुले निब्बत्तमाणवो, तस्स जातिं निस्साय महन्तो मानो अहोसि । सो एकदिवसं अज्जेहि माणवेहि सद्धिं नगरा निक्खमन्तो नगरं पविसन्तं एकं चण्डालं दिस्वा “कोसि त्व”न्ति पुच्छित्वा “चण्डालोहमस्मी”ति वुत्ते तस्स सरीरं पहरित्वा आगतवातस्स अत्तनो सरीरे फुसनभयेन “नस्स, चण्डाल, काळकण्णी, अधोवातं याही”ति वत्वा वेगेन तस्स उपरिवातं अगमासि । चण्डालो सीघतरं गन्त्वा तस्स उपरिवाते अट्ठासि । अथ नं सो “नस्स काळकण्णी”ति सुट्ठतरं अक्कोसि परिभासि । तं सुत्वा चण्डालो “त्वं कोसी”ति पुच्छि । “ब्राह्मणमाणवोहमस्मी”ति । “ब्राह्मणो होतु, मया पन पुट्ठपज्जं कथेतुं सक्खिस्ससी”ति । “आम, सक्खिस्सामी”ति । “सचे न सक्कोसि, पादन्तरेन तं गमेमी”ति । सो अत्तानं तक्केत्वा “गमेही”ति आह ।

चण्डालपुत्तो तस्स कथं परिसं गाहापेत्वा “माणव, दिसा नाम कतरा”ति पज्जं पुच्छि । “दिसा नाम पुरत्थिमादयो चतस्सो दिसा”ति । चण्डालो “नाहं तं एतं दिसं पुच्छामि, त्वं एत्तकम्पि अजानन्तो मम सरीरे पहट्वातं जिगुच्छसी”ति तं खन्धट्टिके गहेत्वा ओनमेत्वा अत्तनो पादन्तरेन गमेसि । माणवा तं पवत्तिं आचरियस्स आचिक्खिंसु । तं सुत्वा आचरियो “सच्चं किर, तात, सेतकेतु चण्डालेनासि पादन्तरेन गमितो”ति? “आम, आचरिय, सो मं चण्डालदासिपुत्तो दिसामत्तम्पि न जानासी”ति अत्तनो पादन्तरेन गमेसि, इदानीं दिस्वा कत्तब्बं अस्स जानिस्सामीति कुद्धो चण्डालपुत्तं अक्कोसि परिभासि । अथ नं आचरियो ‘तात, सेतकेतु मा तस्स कुञ्जि, पण्डितो चण्डालदासिपुत्तो, न सो तं एतं दिसं पुच्छति, अज्जं दिसं पुच्छि, तया पन दिट्ठसुतविज्जाततो अदिट्ठासुताविज्जातमेव बहुतरं’न्ति ओवदन्तो द्वे गाथा अभसि —

८. “मा तात कुञ्जि न हि साधु कोधो, बहुम्पि ते अदिट्ठमस्सुतज्ज ।

माता पिता दिसता सेतकेतु, आचरियमाहु दिसतं पसत्था ॥

९. “अगारिनो अन्नदपानवत्थदा, अक्कायिका तम्पि दिसं वदन्ति ।

एसा दिसा परमा सेतकेतु, यं पत्वा दुक्खी सुखिनो भवन्ती”ति ॥

तत्थ न हि साधु कोधोति कोधो नाम उप्पज्जमानो सुभासितदुब्भासितं अत्थानत्थं हिताहितं जानितुं न देतीति न साधु न लद्धको । **बहुम्पि ते अदिट्ठन्ति** तया चक्खुना अदिट्ठं सोतेन च अस्सुतमेव बहुतरं । **दिसताति** दिसा । मातापितरो पुत्तानं पुरिमतरं उप्पन्नत्ता पुरत्थिमदिसा नाम जाताति वदति । **आचरियमाहु दिसतं पसत्थाति** आचरिया पन दक्खिणेय्यत्ता दिसतं पसत्था दक्खिणा दिसाति बुद्धादयो अरिया आहु कथेन्ति दीपेन्ति ।

अगारिनोति गहट्ठा । **अन्नदपानवत्थदाति** अन्नदा, पानदा, वत्थदा च । **अक्कायिकाति** “एथ देय्यधम्मं पटिगणहथा”ति पक्कोसनका । **तम्पि दिसं वदन्तीति** तम्पि बुद्धादयो अरिया एकं दिसं वदन्ति । इमिना चतुपच्चयदायका गहट्ठा पच्चये अपदिसित्वा धम्मिकसमणब्राह्मणेहि उपगन्तब्बत्ता एका दिसा नामाति दीपेति । अपरो नयो — ये एते अगारिनो अन्नपानवत्थदा, तेसं छकामसग्गसम्पत्तिदायकट्ठेन उपरूपरि अक्कायनतो ये अक्कायिका धम्मिकसमणब्राह्मणा, तम्पि दिसं वदन्ति, बुद्धादयो अरिया उपरिमदिसं नाम वदन्तीति दीपेति । वुत्तम्पि चेतं —

“माता पिता दिसा पुब्बा, आचरिया दक्खिणा दिसा ।
पुत्तदारा दिसा पच्छा, मित्तामच्चा च उत्तरा ॥

“दासकम्मकरा हेट्ठा, उद्धं समणब्राह्मणा ।
एता दिसा नमस्सेय्य, अलमत्तो कुले गिही”ति ॥ (दी० नि० ३.२७३) ।

एसा दिसाति इदं पन निब्बानं सन्धाय वुत्तं । जातिआदिना हि नानप्पकारेन दुक्खेन दुक्खिता सत्ता यं पत्वा निहुक्खा सुखिनो भवन्ति, एसा एव च सत्तेहि अगतपुब्बा दिसा नाम । तेनेव च निब्बानं “परमा”ति आह । वुत्तम्पि चेतं —

“समत्तित्तिकं अनवसेसकं, तेलपत्तं यथा परिहरेय्य ।
एवं सचित्तमनुरक्खे, पत्थयानो दिसं अगतपुब्ब”न्ति ॥ (जा० १.१.९६) ।

एवं महासत्तो माणवस्स दिसा कथेसि । सो पन “चण्डालेनम्हि पादन्तरेण गमितो”ति तस्मिं ठाने अवसित्वा तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खाचरियस्स सन्तिके सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा आचरियेन अनुज्जातो तक्कसिलतो निक्खमित्वा सब्बसमयसिप्पं सिक्खन्तो विचरि । सो एकं पच्चन्तगामं पत्वा तं निस्साय वसन्ते पञ्चसते तापसे दिस्वा तेसं सन्तिके पब्बजित्वा यं ते जानन्ति सिप्पमन्तचरणं, तं उग्गण्हित्वा गणसत्था हुत्वा तेहि परिवारितो बाराणसिं गन्त्वा पुनदिवसे भिक्खं चरन्तो राजङ्गणं अगमासि । राजा तापसानं इरियापथे पसीदित्वा अन्तोनिवेसने भोजेत्वा ते अत्तनो उय्याने वसापेसि । सो एकदिवसं तापसे परिवसित्वा “अज्ज सायन्हे उय्यानं गन्त्वा अय्ये वन्दिस्सामी”ति आह ।

सेतकेतु उय्यानं गन्त्वा तापसे सन्निपातेत्वा “मारिसा, अज्ज राजा आगमिस्सति, राजानो च नाम सकिं आराधेत्वा यावतायुं सुखं जीवितुं सक्का, अज्ज एकच्चे वग्गुलिवतं चरथ, एकच्चे कण्टकसेय्यं कप्पेथ, एकच्चे पञ्चातपं तप्पेथ, एकच्चे उक्कुटिकप्पधानमनुयुज्जथ, एकच्चे उदकोरोहणकम्मं करोथ, एकच्चे मन्ते सज्झायथा”ति विचारेत्वा सयं पक्कसालद्वारे अपस्सयपीठके निसीदित्वा पञ्चवण्णरङ्गसमुज्जलवासनं एकं पोत्थकं विचित्रवण्णे आधारके ठपेत्वा सुसिक्खितेहि चतूहि पञ्चहि माणवेहि पुच्छिते पुच्छिते पञ्हे कथेसि । तस्मिं खणे राजा आगन्त्वा ते मिच्छातपं करोन्ते दिस्वा तुट्ठो सेतकेतुं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो पुरोहितेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

१०. “खराजिना जटिला पङ्कदन्ता, दुम्मक्खरूपा येमे जप्पन्ति मन्ते ।
कच्चि नु ते मानुसके पयोगे, इदं विदू परिमुत्ता अपाया”ति ॥

तत्थ खराजिनाति सखुरेहि अजिनचम्मेहि समन्नागता । पङ्कदन्ताति दन्तकट्टस्स अखादनेन मलग्गहितदन्ता ।
दुम्मक्खरूपाति अनज्जितामण्डितलूखनिवासनपारुपना मालागन्धविलेपनवज्जिता, किलिडूरूपाति वुत्तं होति । येमे जप्पन्तीति ये इमे मन्ते सज्झायन्ति । मानुसके पयोगेति मनुस्सेहि कत्तब्बपयोगे ठिता । इदं विदू परिमुत्ता अपायाति इमस्मिं पयोगे ठत्वा इमं लोकं विदित्वा पाकटं कत्वा “कच्चि एते इसयो चतूहि अपायेहि मुत्ता”ति पुच्छति ।

तं सुत्वा पुरोहितो चतुत्थं गाथमाह —

११. “पापानि कम्मानि करित्व राज, बहुस्सुतो चे न चरेय्य धम्मं ।
सहस्सवेदोपि न तं पटिच्च, दुक्खा पमुज्जे चरणं अपत्वा”ति ॥

तत्थ करित्वाति कत्वा । चरणन्ति सह सीलेन अट्ट समापत्तियो । इदं वुत्तं होति । महाराज, “अहं बहुस्सुतोम्ही”ति सहस्सवेदोपि चे तिविधं सुचरितधम्मं न चरेय्य, पापानेव करेय्य, सो तानि पापानि कम्मनि कत्वा तं बाहुसच्चं पटिच्च सीलसमापत्तिसङ्घातं चरणं अप्पत्वा दुक्खा न पमुज्जे, अपायदुक्खतो न मुच्चतेवाति ।

तं सुत्वा राजा तापसेसु पसादं हरि । ततो सेतकेतु चिन्तेसि “इमस्स रज्जो तापसेसु पसादो उदपादि, तं पनेस पुरोहितो वासिया पहरित्वा विय छिन्दि, मया एतेन सद्धिं कथेतुं वट्ठी”ति । सो तेन सद्धिं कथेन्तो पञ्चमं गाथमाह —

१२. “सहस्सवेदोपि न तं पटिच्च, दुक्खा पमुज्जे चरणं अपत्वा ।
मज्जामि वेदा अफला भवन्ति, ससंयमं चरणमेव सच्च”न्ति ॥

तस्सत्थो — सचे सहस्सवेदोपि तं बाहुसच्चं पटिच्च चरणं अप्पत्वा अत्तानं दुक्खा न पमुज्जे, एवं सन्ते अहं मज्जामि “तयो वेदा अफला होन्ति, ससीलं समापत्तिचरणमेव सच्चं होती”ति ।

तं सुत्वा पुरोहितो छट्ठं गाथमाह —

१३. “न हेव वेदा अफला भवन्ति, ससंयमं चरणमेव सच्चं ।
कित्तिज्झि पप्पोति अधिच्च वेदे, सन्ति पुणेति चरणेन दन्तो”ति ॥

तस्सत्थो — तयो वेदा अफला न भवन्ति, ससंयमं चरणमेव सच्चं सेय्यं उत्तमं पवरं न हेव होति । किंकारणा? कित्तिज्झि पप्पोति अधिच्च वेदेति तयो वेदे अधिच्च दिट्ठधम्मे कित्तिमत्तं यसमत्तं लाभमत्तं लभति, इतो परं अज्जं नत्थि, तस्मा न ते अफला । सन्ति पुणेति चरणेन दन्तोति सीले पतिट्ठाय समापत्तियो निब्बत्तेत्वा समापत्तिपदट्ठानं विपस्सनं वट्ठेन्तो अच्चन्तं सन्तं निब्बानं नाम तं एति पापुणाति ।

इति पुरोहितो सेतकेतुनो वादं भिन्दित्वा ते सब्बे गिही कारेत्वा फलकावुधानि गाहापेत्वा महन्तरके कत्वा रज्जो उपट्ठाके कारेसि । अयं किर महन्तरकानं वंसो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सेतकेतु कुहकभिक्षु अहोसि, चण्डालो सारिपुत्तो, राजा आनन्दो, पुरोहितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सेतकेतुजातकवण्णना दुतिया ।

[३७८] ३. दरीमुखजातकवण्णना

पङ्को च कामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनं आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा कथितमेव ।

अतीते राजगहनगरे मगधराजा नाम रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, ब्रह्मदत्तकुमारोतस्स नामं अकंसु । तस्स जातदिवसेयेव पुरोहितस्सपि पुत्तो जायि, तस्स मुखं अतिविय सोभति, तेनस्स दरीमुखोति नामं अकंसु । ते उभोपि राजकुलेयेव संवट्ठा अज्जमज्जं पियसहाया हुत्वा सोळसवस्सकाले तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उगग्हित्वा “सब्बसमयसिप्पज्ज सिक्खिस्साम, देसचारित्तज्ज जानिस्सामा”ति गामनिगमादीसु चरन्ता

बाराणसिं पत्वा देवकुले वसित्वा पुनर्दिवसे बाराणसिं भिक्षाय पविसिंसु। तत्थ एकस्मिं कुले “ब्राह्मणे भोजेत्वा वाचनकं दस्सामा”ति पायासं पचित्वा आसनानि पज्जत्तानि होन्ति। मनुस्सा ते उभोपि भिक्षाय चरन्ते दिस्वा “ब्राह्मणा आगता”ति गेहं पवेसेत्वा महासत्तस्स आसने सुद्धवत्थं पज्जापेसुं, दरीमुखस्स आसने रत्तकम्बलं। दरीमुखो तं निमित्तं दिस्वा “अज्ज मय्हं सहायो बाराणसिराजा भविस्सति, अहं सेनापती”ति अज्जासि। ते तत्थ भुज्जित्वा वाचनकं गहेत्वा मङ्गलं वत्वा निक्खम्म तं राजुय्यानं अगमंसु। तत्थ महासत्तो मङ्गलसिलापट्टे निपज्जि, दरीमुखो पनस्स पादे परिमज्जन्तो निसीदि।

तदा बाराणसिरज्जो मतस्स सत्तमो दिवसो होति। पुरोहितो रज्जो सरीरकिच्चं कत्वा अपुत्तके रज्जे सत्तमे दिवसे फुस्सरथं विस्सज्जेसि। फुस्सरथविस्सज्जनकिच्चं **महाजनकजातके** (जा० २.२२.१२३ आदयो) आवि भविस्सति। फुस्सरथो नगरा निक्खमित्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय परिवुतो अनेकसतेहि तूरियेहि वज्जमानेहि उय्यानद्वारं पापुणि। दरीमुखो तूरियसद्वं सुत्वा “सहायस्स मे फुस्सरथो आगच्छति, अज्जेवेस राजा हुत्वा मय्हं सेनापतिद्वानं दस्सति, को मे घरावासेनत्थो, निक्खमित्वा पब्बजिस्सामी”ति बोधिसत्तं अनामन्तेत्वाव एकमन्तं गन्त्वा पटिच्छन्ने अट्ठासि। पुरोहितो उय्यानद्वारे रथं ठपेत्वा उय्यानं पविट्ठो बोधिसत्तं मङ्गलसिलापट्टे निपन्नं दिस्वा पादेसु लक्खणानि ओलोकेत्वा “अयं पुज्जवा सत्तो द्विसहस्सदीपपरिवारानं चतुन्नम्पि महादीपानं रज्जं कारेतुं समत्थो, धिति पनस्स कीदिसा”ति सब्बतूरियानि पगगण्हापेसि। बोधिसत्तो पबुज्जित्वा मुखतो साटकं अपनेत्वा महाजनं ओलोकेत्वा पुन साटकेन मुखं पटिच्छादेत्वा थोकं निपज्जित्वा पस्सद्दरथो उट्ठाय सिलापट्टे पल्लङ्केन निसीदि। पुरोहितो जाणुकेन पतिट्ठाय “देव, रज्जं तुम्हाकं पापुणाती”ति आह। “अपुत्तकं भणे रज्ज”न्ति। “आम, देवा”ति। “तेन हि साधू”ति सम्पटिच्छि। ते तस्स उय्यानेयेव अभिसेकं अकंसु। सो यसमहन्तताय दरीमुखं असरित्वाव रथं अभिरुह्य महाजनपरिवुतो नगरं पविसित्वा पदक्खिणं कत्वा राजद्वारे ठितोव अमच्चानं ठानन्तरानि विचारेत्वा पासादं अभिरुहि।

तस्मिं खणे दरीमुखो “सुज्जं दानि उय्यान”न्ति आगन्त्वा मङ्गलसिलाय निसीदि, अथस्स पुरतो पण्डुपलासं पति। सो तस्मिंयेव पण्डुपलासे खयवयं पट्टपेत्वा तिलक्खणं सम्मसित्वा पथविं उन्नादेन्तो पच्चेकबोधिं निब्बत्तेसि। तस्स तङ्खणज्जेव गिहिलिङ्गं अन्तरधायि, इद्धिमयपत्तचीवरं आकासतो ओतरित्वा सरीरे पटिमुज्जि। तावदेव अट्ठपरिक्खारधरो इरियापथसम्पन्नो वस्ससट्ठिकत्थेरो विय हुत्वा इद्धिया आकासे उप्पतित्वा हिमवन्तपदेसे नन्दमूलकपब्भारं अगमासि। बोधिसत्तोपि धम्मेन रज्जं कारेसि, यसमहन्तताय पन यसेन पमत्तो हुत्वा चत्तालीस वस्सानि दरीमुखं न सरि, चत्तालीसे पन संवच्छरे अतीते तं सरित्वा “मय्हं सहायो दरीमुखो नाम अत्थि, कहं नु खो सो”ति तं दट्ठुकामो अहोसि। सो ततो पट्ठाय अन्तेपुरेपि परिसमज्जेपि “कहं नु खो मय्हं सहायो दरीमुखो, यो मे तस्स वसनद्वानं कथेति, महन्तमस्स यसं दस्सामी”ति वदति। एवं तस्स पुनप्पुनं तं सरन्तस्सेव अज्जानि दस संवच्छरानि अतिक्कन्तानि।

दरीमुखपच्चेकबुद्धोपि पज्जासवस्सच्चयेन आवज्जेन्तो “मं खो सहायो सरती”ति जत्वा “इदानी सो महल्लको पुत्तधीतादीहि बुद्धिप्पत्तो, गन्त्वा धम्मं कथेत्वा पब्बाजेस्सामि न”न्ति इद्धिया आकासेन आगन्त्वा उय्याने ओतरित्वा सुवण्णपटिमा विय सिलापट्टे निसीदि। उय्यानपालो तं दिस्वा उपसङ्कमित्वा “भन्ते, कुतो तुम्हे एथा”ति पुच्छि। “नन्दमूलकपब्भारतो”ति। “के नाम तुम्हे”ति? “दरीमुखपच्चेकबुद्धो नामाहं, आवुसो”ति। “भन्ते, अम्हाकं राजानं जानाथा”ति? “आम जानामि, गिहिकाले नो सहायो”ति। “भन्ते, राजा तुम्हे दट्ठुकामो, कथेस्सामि तस्स तुम्हाकं आगतभाव”न्ति। “गच्छ कथेही”ति। सो “साधू”ति वत्वा तुरिततुरितोव गन्त्वा तस्स सिलापट्टे निसिन्नभावं रज्जो कथेसि। राजा “आगतो किर मे सहायो, पस्सिस्सामि न”न्ति रथं आरुह्य महन्तेन परिवारेण उय्यानं गन्त्वा पच्चेकबुद्धं

वन्दित्वा पटिसन्थारं कत्वा एकमन्तं निसीदि । अथ नं पच्चेकबुद्धो “किं, ब्रह्मदत्त, धम्मेन रज्जं कारेसि, अगतिगमनं न गच्छसि, धनत्थाय लोकं न पीळेसि, दानादीनि पुज्जानि करोसी”ति आदीनि वदन्तो पटिसन्थारं कत्वा “ब्रह्मदत्त, महल्लकोसि, एतरहि कामे पहाय पब्बजितुं ते समयो”ति वत्वा तस्स धम्मं देसेन्तो पठमं गाथमाह —

१४. “पङ्को च कामा पलिपो च कामा, भयञ्च मेतं तिमूलं पवुत्तं ।

रजो च धूमो च मया पकासिता, हित्वा तुवं पब्बज ब्रह्मदत्ता”ति ॥

तत्थ पङ्कोति उदके जातानि तिणसेवालकुमुदगच्छादीनि अधिप्पेतानि । यथा हि उदकं तरन्तं तानि लग्गापेन्ति सज्जापेन्ति, तथा संसारसागरं तरन्तस्स योगावचरस्स पञ्च कामगुणा सब्बे वा पन वत्थुकामकिलेसकामा लग्गापनवसेन पङ्को नाम । इमस्मिहि पङ्के आसत्ता विसत्ता देवापि मनुस्सापि तिरच्छानापि किलमन्ति रोदन्ति परिदेवन्ति । **पलिपो च कामा**ति पलिपो वुच्चति महाकद्वमो, यम्हि लग्गा सूकरमिगादयोपि सीहापि वारणापि अत्तानं उद्धरित्वा गन्तुं न सक्कोन्ति, वत्थुकामकिलेसकामापि तंसरिक्खताय “पलिपा”ति वुत्ता । पञ्चवन्तोपि हि सत्ता तेसु कामेसु सकिं लग्गकालतो पट्टाय ते कामे पदालेत्वा सीधं उट्टाय अकिञ्चनं अपलिबोधं रमणीयं पब्बज्जं उपगन्तुं न सक्कोन्ति । **भयञ्च मेतन्ति** भयञ्च एतं, म-कारो ब्यञ्जनसन्धिवसेन वुत्तो । **तिमूलन्ति** तीहि मूलेहि पतिट्ठितं विय अचलं । बलवभयस्सेतं नामं । **पवुत्तन्ति** महाराज, एते कामा नाम दिट्ठधम्मिकसम्परायिकस्स अत्तानुवादभयादिकस्स चेव द्वतिसकम्मकरणछनवुतिरोगवसप्पवत्तस्स च भयस्स पच्चयट्ठेन बलवभयन्ति बुद्धपच्चेकबुद्धबुद्धसावकेहि चेव सब्बञ्जुबोधिसत्तेहि च पवुत्तं कथितं, दीपितन्ति अत्थो । अथ वा **भयञ्च मेतन्ति** भयञ्च मया एतं तिमूलं पवुत्तन्ति एवञ्चेत्थ अत्थो दट्ठब्बोयेव ।

रजो च धूमो चाति रजधूमसदिसत्ता “रजो”ति च “धूमो”ति च मया पकासिता । यथा हि सुन्हातस्स सुविलित्तालङ्कृतस्स पुरिसस्स सरीरे सुखुमरजं पतितं, तं सरीरं दुब्बण्णं सोभारहितं किलिडुं करोति, एवमेव इद्धिबलेन आकासेन आगन्त्वा चन्दो विय च सूरियो विय च लोके पज्जातापि सकिं कामरजस्स अन्तो पतितकालतो पट्टाय गुणवण्णगुणसोभागुणसुद्धीनं उपहतत्ता दुब्बण्णा सोभारहिता किलिड्वायेव होन्ति । यथा च धूमेन पहटकालतो पट्टाय सुपरिसुद्धापि भित्ति काळवण्णा होति, एवं अतिपरिसुद्धज्जाणापि कामधूमेन पहटकालतो पट्टाय गुणविनासप्पत्तिया महाजनमज्जे काळकाव हुत्वा पज्जायन्ति । इति रजधूमसरिक्खताय एते कामा “रजो च धूमो चा”ति मया तुय्हं पकासिता, तस्मा इमे कामे हित्वा तुवं पब्बज ब्रह्मदत्ताति राजानं पब्बज्जाय उस्साहं जनेति ।

तं सुत्वा राजा किलेसेहि अत्तनो बद्धभावं कथेन्तो दुतियं गाथमाह —

१५. “गधितो च रत्तो च अधिमुच्छितो च, कामेस्वहं ब्राह्मण भिसरूपं ।

तं नुस्सहे जीविकत्थो पहातुं, काहामि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ **गधितो**ति अभिज्झाकायगन्थेन बद्धो । **रत्तो**ति पकतिजहापनेन रागेन रत्तो । **अधिमुच्छितो**ति अतिविय मुच्छितो । **कामेस्वहन्ति** दुविधेसुपि कामेसु अहं । **ब्राह्मणा**ति दरीमुखपच्चेकबुद्धं आलपति । **भिसरूपन्ति** बलवरूपं । **तं नुस्सहे**ति तं दुविधम्मि कामं न उस्सहामि न सक्कोमि । **जीविकत्थो पहातुं** इमाय जीविकाय अत्थिको अहं तं कामं पहातुं न सक्कोमीति वदति । **काहामि पुज्जानी**ति इदानी दानसीलउपोसथकम्मसङ्घातानि पुज्जानि अनप्पकानि बहूनि करिस्सामीति ।

एवं किलेसकामो नामेस सकिं अल्लीनकालतो पट्टाय अपनेतुं न सक्कोति, येन संकिलिडुचित्तो महापुरिसो पच्चेकबुद्धेन पब्बज्जाय गुणे कथितेपि “पब्बजितुं न सक्कोमी”ति आह । योयं दीपङ्करपादमूले अत्तनि सम्भवेन जाणेन बुद्धकरधम्मे विचिनन्तो ततियं नेक्खम्मपारमिं दिस्वा —

“इमं त्वं ततियं ताव, दळ्हं कत्वा समादिय ।
नेक्खम्मपारमितं गच्छ, यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥

“यथा अन्दुघरे पुरिसो, चिरवुत्थो दुखट्टितो ।
न तत्थ रागं जनेति, मुत्तियेव गवेसति ॥

“तथेव त्वं सब्भवे, पस्स अन्दुघरे विय ।
नेक्खम्माभिमुखो हुत्वा, सम्बोधिं पापुणिस्ससी”ति ॥ —

एवं नेक्खम्मे गुणं परिकित्तेसि, सो पच्चेकबुद्धेन पब्बज्जाय वण्णं वत्वा “किलेसे छट्टेत्वा समणो होही”ति वुच्चमानोपि “नाहं किलेसे छट्टेत्वा समणो भवितुं सक्कोमी”ति वदति ।

इमस्मिं किर लोके अट्ठ उम्मत्तका नाम । तेनाहु पोराणा “अट्ठ पुग्गला उम्मत्तकसज्जं पटिलभन्ति, कामुम्मत्तको लोभवसं गतो, कोधुम्मत्तको दोसवसं गतो, दिट्ठुम्मत्तको विपल्लासवसं गतो, मोहुम्मत्तको अज्जाणवसं गतो, यक्खुम्मत्तको यक्खवसं गतो, पित्तुम्मत्तको पित्तवसं गतो, सुरुम्मत्तको पानवसं गतो, ब्यसनुम्मत्तको सोकवसं गतो”ति । इमेसु अट्ठसु उम्मत्तकेसु महासत्तो इमस्मिं जातके कामुम्मत्तको हुत्वा लोभवसं गतो पब्बज्जाय गुणं न अज्जासि ।

एवं अनत्थकारकं पन इमं गुणपरिधंसकं लोभजातं कस्मा सत्ता परिमुञ्चितुं न सक्कोन्तीति? अनमतगो संसारे अनेकानि कप्पकोटिसतसहस्सानि एकतो बन्धितभावेन । एवं सन्तेपि तं पण्डिता “अप्पस्सादा कामा”तिआदीनं अनेकेसं पच्चवेक्खणानं वसेन पजहन्ति । तेनेव दरीमुखपच्चेकबुद्धो महासत्तेन “पब्बजितुं न सक्कोमी”ति वुत्तेपि धुरनिक्खेपं अकत्वा उत्तरिम्पि ओवदन्तो द्वे गाथा आह ।

१६. “यो अत्थकामस्स हितानुकम्पिनो, ओवज्जमानो न करोति सासनं ।
इदमेव सेय्यो इति मज्जमानो, पुनप्पुनं गब्भमुपेति मन्दो ॥

१७. “सो घोररूपं निरयं उपेति, सुभासुभं मुत्तकरीसपूरं ।
सत्ता सकाये न जहन्ति गिद्धा, ये होन्ति कामेसु अवीतरागा”ति ॥

तत्थ अत्थकामस्साति वुट्ठिकामस्स । हितानुकम्पिनोति हितेन मुदुचित्तेन अनुकम्पन्तस्स । ओवज्जमानोति ओवदियमानो । इदमेव सेय्योति यं अत्तना गहितं असेय्यं अनुत्तमम्पि समानं, तं इदमेव सेय्यो इति मज्जमानो । मन्दोति सो अज्जाणपुग्गलो मातुकुच्छियं वासं नातिक्कमति, पुनप्पुनं गब्भं उपेतियेवाति अत्थो ।

सो घोररूपन्ति महाराज, सो मन्दो तं मातुकुच्छिं उपेन्तो घोररूपं दारुणजातिकं निरयं उपेति नाम । मातुकुच्छि हि निरस्सादट्ठेन इध “निरयो”ति वुत्तो, “चतुकुट्टिकनिरयो”ति वुच्चति । “चतुकुट्टिकनिरयो नाम कतरो”ति वुत्ते

मातुकुच्छिमेव वत्तुं वट्टति । अवीचिमहानिरये निब्बत्तसत्तस्स हि अपरापरं आधावनपरिधावनं होतियेव, तस्मा तं “चतुकुट्टिकनिरयो”ति वत्तुं न लब्धति, मातुकुच्छियं पन नव वा दस वा मासे चतूहिपि पस्सेहि इतो चितो च धावितुं नाम न सक्का, अतिसम्बाधे ओकासे चतुकोटेन चतुसङ्कुटितेनेव हुत्वा अच्छितब्बं, तस्मा एस “चतुकुट्टिकनिरयो”ति वुच्चति ।

सुभासुभन्ति सुभानं असुभं । सुभानज्झि संसारभीरुकानं योगावचरकुलपुत्तानं मातुकुच्छि एकन्तं असुभसम्मतो । तेन वुत्तं —

“अजज्जं जज्जसङ्घातं, असुचिं सुचिसम्मत्तं ।

नानाकुणपपरिपूरं, जज्जरूपं अपस्सतो ॥

“धिरत्थुमं आतुरं पूतिकायं, जेगुच्छियं अस्सुचिं ब्याधिधम्मं ।

यत्थप्पमत्ता अधिमुच्छिता पजा, हापेन्ति मग्गं सुगतूपपत्तिया”ति ॥ (जा० १.३.१२८-१२९) ।

सत्ताति आसत्ता विसत्ता लगा लगिता **सकाये न जहन्तीति** तं मातुकुच्छिं न परिच्चजन्ति । **गिद्धाति** गधिता । **ये होन्तीति** ये कामेसु अवीतरागा होन्ति, ते एतं गम्भवासं न जहन्तीति ।

एवं दरीमुखपच्चेकबुद्धो गम्भओक्कन्तिमूलकञ्च, परिहारमूलकञ्च दुक्खं दस्सेत्वा इदानि गम्भवुट्टानमूलकं दस्सेतुं दियङ्गुगाथमाह ।

१८. “मीळहेन लिक्का रुहिरेन मक्खिता, सेम्हेन लिक्का उपनिक्खमन्ति ।

यं यज्झि कायेन फुसन्ति तावदे, सब्बं असातं दुक्खमेव केवलं ॥

१९. “दिस्वा वदामि न हि अज्जतो सवं, पुब्बेनिवासं बहुकं सरामी”ति ॥

तत्थ **मीळहेन लिक्काति** महाराज, इमे सत्ता मातुकुच्छितो निक्खमन्ता न चतुज्जातिगन्धेहि विलिम्पित्वा सुरभिमालं पिळन्धित्वा निक्खमन्ति, पुराणगूथेन पन मक्खिता पलिबुद्धा हुत्वा निक्खमन्ति । **रुहिरेन मक्खिताति** रत्तलोहितचन्दनानुलिक्कापि च हुत्वा न निक्खमन्ति, रत्तलोहितमक्खिता पन हुत्वा निक्खमन्ति । **सेम्हेन लिक्काति** न चापि सेतचन्दनविलिक्का निक्खमन्ति, बहलपिच्छिलसेम्हलिक्का पन हुत्वा निक्खमन्ति । इत्थीनज्झि गम्भवुट्टानकाले एता असुचियो निक्खमन्ति । **तावदेति** तस्मिं समये । इदं वुत्तं होति — महाराज, इमे सत्ता तस्मिं मातुकुच्छितो निक्खमनसमये एवं मीळहादिलिक्का निक्खमन्ता यं यं निक्खमनमग्गपदेसं वा हत्थं वा पादं वा फुसन्ति, तं सब्बं असातं अमधुरं केवलं असम्मिस्सं दुक्खमेव फुसन्ति, सुखं नाम तेसं तस्मिं समये नत्थीति ।

दिस्वा वदामि न हि अज्जतो सवन्ति महाराज, अहं इमं एत्तकं वदन्तो न अज्जतो सवं, अज्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा तं सुत्वा न वदामि, अत्तनो पन पच्चेकबोधिजाणेन दिस्वा पटिविज्झित्वा पच्चक्खं कत्वा वदामीति अत्थो । **पुब्बेनिवासं बहुकन्ति** इदं अत्तनो आनुभावं दस्सेन्तो आह । इदं वुत्तं होति — महाराज, अहज्झि पुब्बे निवुत्थक्खन्धपटिपाटिसङ्घातं पुब्बेनिवासं बहुकं सरामि, सतसहस्सकप्पाधिकानि द्वे असङ्ख्येय्यानि सरामीति ।

इदानि सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा “एवं सो पच्चेकबुद्धो राजानं सुभासितकथाय सङ्गण्ही”ति वत्वा ओसाने उपङ्गुगाथमाह —

“चित्राहि गाथाहि सुभासिताहि, दरीमुखो निज्झापयि सुमेध”न्ति ॥

तत्थ चित्राहीति अनेकत्थसन्निस्सिताहि । सुभासिताहीति सुकथिताहि । दरीमुखो निज्झापयि सुमेधन्ति भिक्खवे, सो दरीमुखपच्चेकबुद्धो तं सुमेधं सुन्दरपज्जं कारणाकारणजाननसमत्थं राजानं निज्झापेसि सज्जापेसि, अत्तनो वचनं गण्हापेसीति अत्थो ।

एवं पच्चेकबुद्धो कामेसु दोसं दस्सेत्वा अत्तनो वचनं गाहापेत्वा “महाराज, इदानीं पब्बज वा मा वा, मया पन तुहं कामेसु आदीनवो पब्बज्जाय च आनिसंसो कथितो, त्वं अप्पमत्तो होही”ति वत्वा सुवण्णराजहंसो विय आकासे उप्पतित्वा वलाहकगर्भं मद्दन्तो नन्दमूलकपम्भारमेव गतो । महासत्तो दसनखसमोधानसमुज्जलं अज्जलिं सिरस्मिं ठपेत्वा नमस्समानो तस्मिं दस्सनविसये अतीते जेट्ठपुत्तं पक्कोसापेत्वा रज्जं पटिच्छापेत्वा महाजनस्स रोदन्तस्स परिदेवन्तस्स कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा पण्णसालं मापेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा न चिरस्सेव अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । तदा राजा अहमेव अहोसिन्ति ।

दरीमुखजातकवण्णना ततिया ।

[३७९] ४. नेरुजातकवण्णना

काकोला काकसङ्गा चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा एकं पच्चन्तगामं अगमासि । मनुस्सा तस्स इरियापथे पसीदित्वा तं भोजेत्वा पटिज्जं गहेत्वा अरज्जे पण्णसालं कत्वा तत्थ वसापेसुं, अतिविय चस्स सक्कारं करिंसु । अथेके सस्सतवादा आगमंसु । ते तेसं वचनं सुत्वा थेरस्स वादं विस्सज्जेत्वा सस्सतवादं गहेत्वा तेसज्जेव सक्कारं करिंसु । ततो उच्छेदवादा आगमंसु ते सस्सतवादं विस्सज्जेत्वा उच्छेदवादमेव गणिंसु । अथज्जे अचेलका आगमिंसु । ते उच्छेदवादं विस्सज्जेत्वा अचेलकवादं गणिंसु । सो तेसं गुणागुणं अजानन्तानं मनुस्सानं सन्तिके दुक्खेन वसित्वा वुत्थवस्सो पवारेत्वा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा कतपटिसन्थारो “कहं वस्संवुत्थोसी”ति वुत्ते “पच्चन्तं निस्साय, भन्ते”ति वत्वा “सुखं वुत्थोसी”ति पुट्ठो “भन्ते, गुणागुणं अजानन्तानं सन्तिके दुक्खं वुत्थोस्मी”ति आह । सत्था “भिक्खु पोराणकपण्डिता तिरच्छानयोनियं निब्बत्तापि गुणागुणं अजानन्तेहि सद्धिं एकदिवसमि न वसिंसु, त्वं अत्तनो गुणागुणं अजाननट्ठाने कस्मा वसी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सुवण्णहंसयोनियं निब्बत्ति, कनिट्ठभातापिस्स अत्थि । ते चित्तकूटपब्बते वसन्ता हिमवन्तपदेसे सयंजातसालिं खादन्ति । ते एकदिवसं तत्थ चरित्वा चित्तकूटं आगच्छन्ता अन्तरामगगे एकं नेरुं नाम कञ्चनपब्बतं दिस्वा तस्स मत्थके निसीदिसु । तं पन पब्बतं निस्साय वसन्ता सकुणसङ्गा चतुप्पदा च गोचरभूमियं नानावण्णा होन्ति, पब्बतं पविट्ठकालतो पट्ठाय ते सब्बे तस्सोभासेन सुवण्णवण्णा होन्ति । तं दिस्वा बोधिसत्तस्स कनिट्ठो तं कारणं अजानित्वा “किं नु खो एत्थ कारण”न्ति भातरा सद्धिं सल्लपन्तो द्वे गाथा अभसि

२०. “काकोला काकसङ्गा च, मयज्ज पततं वरा ।

सब्बेव सदिसा होम, इमं आगम्म पब्बतं ॥

२१. “इध सीहा च ब्यग्धा च, सिङ्गाला च मिगाधमा ।
सब्बेव सदिसा होन्ति, अयं को नाम पब्बतो”ति ॥

तत्थ काकोलाति वनकाका । काकसङ्गाति पकतिकाकसङ्गा च । पततं वराति पक्खीनं सेट्ठा । सदिसा होमाति सदिसवण्णा होम ।

तस्स वचनं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

२२. “इमं नेरूति जानन्ति, मनुस्सा पब्बतुत्तमं ।
इध वण्णेन सम्पन्ना, वसन्ति सब्बपाणिनो”ति ॥

तत्थ इध वण्णेनाति इमस्मिं नेरुपब्बते ओभासेन वण्णसम्पन्ना हुत्वा ।

तं सुत्वा कनिट्ठो सेसगाथा अभसि —

२३. “अमानना यत्थ सिया, अन्तानं वा विमानना ।
हीनसम्मानना वापि, न तत्थ विसतिंवसे ॥

२४. “यत्थालसो च दक्खो च, सूरु भीरु च पूजिया ।
न तत्थ सन्तो वसन्ति, अविसेसकरे नरे ॥

२५. “नायं नेरु विभजति, हीनउक्कट्टमज्झिमे ।
अविसेसकरो नेरु, हन्द नेरुं जहामसे”ति ॥

तत्थ पठमगाथाय अयमत्थो — यत्थ सन्तानं पण्डितानं सीलसम्पन्नानं माननस्स अभावेन अमानना अवमञ्जना च अवमानवसेन विमानना वा हीनानं वा दुस्सीलानं सम्मानना सिया, तत्थ निवासे न वसेय्य । पूजियाति एते एत्थ एकसदिसाय पूजाय पूजनीया होन्ति, समकं सक्कारं लभन्ति । हीनउक्कट्टमज्झिमेति जातिगोत्तकुलप्पदेससीलाचारजाणादीहि हीने च मज्झिमे च उक्कट्टे च अयं न विभजति । हन्दाति ववस्सगत्थे निपातो । जहामसेति परिच्चजाम । एवञ्च पन वत्वा उभोपि ते हंसा उप्पतित्वा चित्तकूटमेव गता ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा कनिट्ठहंसो आनन्दो अहोसि, जेट्ठकहंसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

नेरुजातकवण्णना चतुत्था ।

[३८०] ५. आसङ्कजातकवण्णना

आसावती नाम लताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । वत्थु इन्द्रियजातके (जा० १.८.६० आदयो) आवि भविस्सति । इध पन सत्था तं भिक्खुं “सच्चं किर त्वं उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं,

भन्ते”ति वुत्ते “केन उक्कण्ठापितोसी”ति वत्वा “पुराणदुतियिकाय, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु एसा इत्थी तुहं अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं एतं निस्साय चतुरङ्गिनिसेनं जहित्वा हिमवन्तपदेसे महन्तं दुक्खं अनुभवन्तो तीणि संवच्छरानि वसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा वनमूलफलाहारो अभिञ्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे वसि । तस्मिं काले एको पुज्जसम्पन्नो सत्तो तावतिसंभवनतो चवित्वा तस्मिं ठाने पदुमसरे एकस्मिं पदुमगम्भे दारिका हुत्वा निब्बत्ति, सेसपदुमेसु पुराणभावं पत्वा पतन्तेसुपि तं महाकुच्छिकं हुत्वा तिट्ठतेव । तापसो नहायितुं पदुमसरं गतो तं दिस्वा “अज्जेसु पदुमेसु पतन्तेसुपि इदं महाकुच्छिकं हुत्वा तिट्ठति, किं नु खो कारण”न्ति चिन्तेत्वा उदकसाटकं निवासेत्वा ओतरन्तो गन्त्वा तं पदुमं विवरित्वा तं दारिकं दिस्वा धीतुसज्जं उप्पादेत्वा पण्णसालं आनेत्वा पटिजग्गि । सा अपरभागे सोळसवस्सिका हुत्वा अभिरूपा अहोसि उत्तररूपधरा अतिक्कन्ता मानुसकवण्णं, अपत्ता देववण्णं । तदा सक्को बोधिसत्तस्स उपट्ठानं आगच्छति, सो तं दारिकं दिस्वा “कुतो एसा”ति पुच्छित्वा लब्धनियामं सुत्वा “इमिस्सा किं लब्धं वट्ठती”ति पुच्छि । “निवासट्ठानं वत्थालङ्कारभोजनविधानं, मारिसा”ति । सो “साधु, भन्ते”ति तस्सा वसनट्ठानस्स आसन्ने फलिकपासादं मापेत्वा दिब्बसयनदिब्बवत्थालङ्कारदिब्बन्नपानानि मापेसि ।

सो पासादो तस्सा अभिरुहनकाले ओतरित्वा भूमियं पतिट्ठति, अभिरुळ्हकाले लङ्घित्वा आकासे तिट्ठति । सा बोधिसत्तस्स वत्तपटिवत्तं कुरुमाना पासादे वसति । तमेको वनचरको दिस्वा “अयं, वो भन्ते, किं होती”ति पुच्छित्वा “धीता मे”ति सुत्वा बाराणसिं गन्त्वा “देव, मया हिमवन्तपदेसे एवरूपा नाम एकस्स तापसस्स धीता दिट्ठा”ति रज्जो आरोचेसि । तं सुत्वा सो सवनसंसग्गेन बज्झित्वा वनचरकं मग्गदेसकं कत्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय तं ठानं गन्त्वा खन्धावारं निवासापेत्वा वनचरकं आदाय अमच्चगणपरिवुतो अस्समपदं पविसित्वा महासत्तं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो “भन्ते, इत्थियो नाम ब्रह्मचरियस्स मलं, तुम्हाकं धीतरं अहं पटिजग्गिस्सामी”ति आह । बोधिसत्तो पन “किं नु खो एतस्मिं पदुमे”ति आसङ्कं कत्वा उदकं ओतरित्वा आनीतभावेन तस्सा कुमारिकाय आसङ्काति नामं अकासि । सो तं राजानं “इमं गहेत्वा गच्छा”ति उजुकं अवत्वा “महाराज, इमाय कुमारिकाय नामं जानन्तो गण्हित्वा गच्छा”ति आह । “तुम्हेहि कथिते जस्सामि, भन्ते”ति । “अहं ते न कथेमि, त्वं अत्तनो पज्जाबलेन नामं जानन्तोव गहेत्वा याही”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ततो पट्टाय अमच्चहेहि सद्धिं “किन्नामा नु खो एसा”ति नामं उपधारेति । सो यानि दुज्जानानि नामानि, तानि कित्तेत्वा “असुका नाम भविस्सती”ति बोधिसत्तेन सद्धिं कथेति । बोधिसत्तो “न एवंनामा”ति पटिक्खपति ।

रज्जो च नामं उपधारेन्तस्स संवच्छरो अतीतो । तदा हत्थिअस्समनुस्से सीहादयो वाळा गण्हन्ति, दीघजातिकपरिपन्थो होति, मक्खिकपरिपन्थो होति, सीतेन किलमित्वा बहू मनुस्सा मरन्ति । अथ राजा कुज्झित्वा “किं मे एताया”ति बोधिसत्तस्स कथेत्वा पायासि । आसङ्का कुमारिका तं दिवसं फलिकवातपानं विवरित्वा अत्तानं दस्सेन्ती अट्ठासि । राजा तं दिस्वा “मयं तव नामं जानितुं न सक्कोम, त्वं हिमवन्तेयेव वस, मयं गमिस्सामा”ति आह । “कहं, महाराज, गच्छन्तो मादिसं इत्थिं लभिस्ससि, मम वचनं सुणाहि, तावतिसदेवलोके चित्तलतावने आसावती नाम लता अत्थि, तस्सा फलस्स अब्भन्तरे दिब्बपानं निब्बत्तं, तं एकवारं पिवित्वा चत्तारो मासे मत्ता हुत्वा दिब्बसयने सयन्ति, सा पन वस्ससहस्सेन फलति, सुरासोण्डा देवपुत्ता ‘इतो फलं लभिस्सामा’ति दिब्बपानपिपासं अधिवासेत्वा वस्ससहस्सं निबद्धं गन्त्वा तं लतं ‘अरोगा नु खो’ति ओलोकेन्ति, त्वं पन एकसंवच्छरेनेव उक्कण्ठितो, आसाफलवती नाम सुखा, मा उक्कण्ठी”ति वत्वा तिस्सो गाथा अभसि —

२६. “आसावती नाम लता, जाता चित्तलतावने ।
तस्सा वस्ससहस्सेन, एकं निब्बत्तते फलं ॥

२७. “तं देवा पयिरुपासन्ति, ताव दूरफलं सतिं ।
आसीसेव तुवं राज, आसा फलवती सुखा ॥

२८. “आसीसतेव सो पक्खी, आसीसतेव सो दिजो ।
तस्स चासा समिज्झति, ताव दूरगता सती ।
आसीसेव तुवं राज, आसा फलवती सुखा”ति ॥

तत्थ आसावतीति एवंनामिका । सा हि यस्मा तस्सा फले आसा उप्पज्जति, तस्मा एतं नामं लभति । चित्तलतावनेति एवंनामके उय्याने । तस्मिं किर उय्याने तिणरुक्खलतादीनं पभा तत्थ पविट्ठपविट्ठानं देवतानं सरीरवण्णं चित्तं करोति, तेनस्स “चित्तलतावन”न्ति नामं जातं । पयिरुपासन्तीति पुनप्पुनं उपेन्ति । आसीसेवाति आसीसाहियेव पत्थेहियेव, मा आसच्छेदं करोहीति ।

राजा तस्सा कथाय बज्झित्वा पुन अमच्चे सन्निपातापेत्वा दसनामकं कारेत्वा नामं गवेसन्तो अपरम्पि संवच्छरं वसि । तस्सा दसनामकम्पि नामं नाहोसि, “असुका नामा”ति वुत्ते बोधिसत्तो पटिक्खिपतेव । पुन राजा “किं मे इमाया”ति तुरङ्गं आरुह पायासि । सापि पुन वातपाने ठत्वा अत्तानं दस्सेसि । राजा “तिट्ठ त्वं, मयं गमिस्सामा”ति आह । “कस्मा यासि, महाराजा”ति? “तव नामं जानितुं न सक्कोमी”ति । “महाराज, कस्मा नामं न जानिस्ससि, आसा नाम असमिज्जनका नाम नत्थि, एको किर बको पब्बतमुद्धनि ठितो अत्तना पत्थितं लभि, त्वं कस्मा न लभिस्ससि, अधिवासेहि, महाराजा”ति । एको किर बको एकस्मिं पदुमसरे गोचरं गहेत्वा उप्पतित्वा पब्बतमत्थके निलीयि । सो तं दिवसं तत्थेव वसित्वा पुनदिवसे चिन्तेसि “अहं इमस्मिं पब्बतमत्थके सुखं निसिन्नो, सचे इतो अनोतरित्वा एत्थेव निसिन्नो गोचरं गहेत्वा पानीयं पिवित्वा इमं दिवसं वसेय्यं, भद्रकं वत अस्सा”ति । अथ तं दिवसमेव सक्को देवराजा असुरनिम्मथनं कत्वा तावतिसभवने देविस्सरियं लद्धा चिन्तेसि ‘मम ताव मनोरथो मत्थकं पत्तो, अत्थि नु खो अज्जो कोचि अपरिपुण्णमनोरथो’ति उपधारेन्तो तं दिस्वा ‘इमस्स मनोरथं मत्थकं पापेस्सामी’ति बकस्स निसिन्नद्वानतो अविदूरे एका नदी अत्थि, तं नदिं ओघपुण्णं कत्वा पब्बतमत्थकेन पेसेसि । सोपि बको तत्थेव निसिन्नो मच्छे खादित्वा पानीयं पिवित्वा तं दिवसं तत्थेव वसि, उदकम्पि भस्सित्वा गतं । “एवं, महाराज, बकोपि ताव अत्तनो आसाफलं लभि, किं त्वं न लभिस्ससी”ति वत्वा “आसीसतेवा”तिआदिमाह ।

तत्थ आसीसतेवाति आसीसतियेव पत्थेतियेव । पक्खीति पक्खेहि युत्तताय पक्खी । द्विक्खत्तुं जातताय दिजो । ताव दूरगता सतीति पब्बतमत्थकतो मच्छानज्ज उदकस्स च दूरभावं पस्स, एवं दूरगता समाना सक्कस्स आनुभावेन बकस्स आसा पूरियेवाति ।

अथ राजा तस्सा कथं सुत्वा रूपे बज्झित्वा कथाय अल्लीनो गन्तुं असक्कोन्तो अमच्चे सन्निपातेत्वा सतनामं कारेसि, सतनामवसेन नामं गवेसतोपिस्स अज्जं संवच्छरं अतीतं । सो तिण्णं संवच्छरानं अच्चयेन बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा सतनामवसेन “असुका नाम भविस्सती”ति पुच्छि । “न जानासि, महाराजा”ति । सो “गमिस्साम दानि मय”न्ति बोधिसत्तं वन्दित्वा पायासि । आसङ्का कुमारिका च पुन फलिकवातपानं निस्साय ठिताव । राजा तं दिस्वा “त्वं अच्छ, मयं

गमिस्सामा”ति आह । “कस्मा, महाराजा”ति । “त्वं मं वचनेनेव सन्तप्पेसि, न च कामरतिया, तव मधुरवचनेन बज्झित्वा वसन्तस्स मम तीणि संवच्छरानि अतिक्कन्तानि, इदानीं गमिस्सामी”ति इमा गाथा आह —

२९. “सम्पेसि खो मं वाचाय, न च सम्पेसि कम्मुना ।

माला सेरेय्यकस्सेव, वण्णवन्ता अगन्धिका ॥

३०. “अफलं मधुरं वाचं, यो मित्तेसु पकुब्बति ।

अददं अविस्सजं भोगं, सन्धि तेनस्स जीरति ॥

३१. “यज्झि कयिरा तज्झि वदे, यं न कयिरा न तं वदे ।

अकरोन्तं भासमानं, परिजानन्ति पण्डिता ॥

३२. “बलञ्च वत मे खीणं, पाथेय्यञ्च न विज्जति ।

सङ्के पाणूपरोधाय, हन्द दानि वजामह”न्ति ॥

तत्थ **सम्पेसी**ति सन्तप्पेसि पीणेसि । **सेरेय्यकस्सा**ति सुवण्णकुरण्डकस्स । देसनासीसमेवेतं, यंकिञ्चि पन सुवण्णकुरण्डकजयसुमनादिकं अज्जम्पि पुप्फं वण्णसम्पन्नं अगन्धकं, सब्बं तं सन्धायेवमाह । **वण्णवन्ता अगन्धिका**ति यथा सेरेय्यकादीनं माला वण्णवन्तताय दस्सनेन तप्पेति, अगन्धताय गन्धेन न तप्पेति, एवं त्वम्पि दस्सनेन पियवचनेन च सन्तप्पेसि, न कम्मुनाति दीपेति । **अददन्ति** भद्दे, यो “इमं नाम वो भोगं दस्सामी”ति मधुरवचनेन वत्वा तं भोगं अददन्तो अविस्सज्जेन्तो केवलं मधुरवचनमेव करोति, तेन सङ्घिं अस्स मित्तस्स सन्धि जीरति, मित्तसन्धवो न घटीयति । **पाथेय्यञ्चा**ति भद्दे, मय्हं तव मधुरवचनेन बज्झित्वा तीणि संवच्छरानि वसन्तस्सेव हत्थिअस्सरथपत्तिसङ्घातं बलञ्च खीणं, मनुस्सानं भत्तवेतनसङ्घातं पाथेय्यञ्च नत्थि । **सङ्के पाणूपरोधाय**ति स्वाहं इधेव अत्तनो जीवितविनासं आसङ्कामि, हन्द दानाहं गच्छामीति ।

आसङ्का कुमारिका रज्जो वचनं सुत्वा “महाराज, त्वं मय्हं नामं जानासि, तथा वुत्तमेव मम नामं, इदं मे पितु कथेत्वा मं गण्हित्वा याही”ति रज्जा सङ्घिं सल्लपन्ती आह —

३३. “एतदेव हि मे नामं, यं नामस्मि रथेसभ ।

आगमेहि महाराज, पितरं आमन्तयामह”न्ति ॥

तस्सत्थो — यंनामा अहं अस्मि, तं एतं आसङ्कात्वेव मम नामन्ति ।

तं सुत्वा राजा बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा “भन्ते, तुम्हाकं धीता आसङ्का नामा”ति आह । “नामं जातकालतो पट्ठाय तं गहेत्वा गच्छ, महाराजा”ति । सो महासत्तं वन्दित्वा फलिकविमानद्वारं आगन्त्वा आह — “भद्दे, पितरापि ते मय्हं दिन्ना, एहि दानि गमिस्सामा”ति । “आगमेहि, महाराज, पितरं आमन्तयामह”न्ति पासादा ओतरित्वा महासत्तं वन्दित्वा रोदित्वा खमापेत्वा रज्जो सन्तिकं आगता । राजा तं गहेत्वा बाराणसिं गन्त्वा पुत्तधीताहि वड्डन्तो पियसंवासं वसि । बोधिसत्तो अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके उप्पज्जि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा आसङ्का कुमारिका पुराणदुतियिका अहोसि, राजा उक्कण्ठितभिक्षु, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

आसङ्कजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३८१] ६. मिगालोपजातकवण्णना

न मे रुच्चितीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दुब्बचभिक्षुं आरम्भ कथेसि । सत्था तं भिक्षुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्षु दुब्बचो”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “न खो भिक्षु इदनेव, पुब्बेपि त्वं दुब्बचोयेव, दुब्बचभावञ्च पन निस्साय पण्डितानं वचनं अकरोन्तो वेरम्भवातमुखे व्यसनं गतोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गिज्झयोनियं निब्बत्तित्वा अपनन्दगिज्झो नाम अहोसि । सो गिज्झगणपरिवुतो गिज्झकूटपब्बते वसि । पुत्तो पनस्स मिगालोपो नाम थामबलसम्पन्नो अहोसि, सो अज्जेसं गिज्झानं सीमं अतिक्कमित्वा अतिउच्चं उप्पति । गिज्झा “पुत्तो ते अतिदूरं उप्पतती”ति गिज्झरज्जो आचिक्खिंसु । सो तं पक्कोसेत्वा “त्वं किर, तात, अतिउच्चं गच्छसि, अतिउच्चं गच्छन्तो जीवितक्खयं पापुणिस्ससी”ति वत्वा तिस्सो गाथा अभासि —

३४. “न मे रुच्चि मिगालोप, यस्स ते तादिसी गती ।

अतुच्चं तात पतसि, अभूमिं तात सेवसि ॥

३५. “चतुक्कण्णं केदारं, यदा ते पथवी सिया ।

ततो तात निवत्तस्सु, मास्सु एत्तो परं गमि ॥

३६. “सन्ति अज्जेपि सकुणा, पत्तयाना विहङ्गमा ।

अक्खित्ता वातवेगेन, नट्ठा ते सस्सतीसमा”ति ॥

तत्थ मिगालोपाति पुत्तं नामेन आलपति । अतुच्चं तात पतसीति तात, त्वं अज्जेसं गिज्झानं सीमं अतिक्कमित्वा अतिउच्चं गच्छसि । चतुक्कण्णं केदारन्ति इमिनास्स सीमं आचिक्खति । इदं वुत्तं होति — तात, यदा ते अयं महापथवी चतुक्कण्णं केदारं विय सिया, एवं खुदिका विय हुत्वा पज्जायेथ, अथ त्वं एत्तका ठाना निवत्तेय्यासि, एत्तो परं मा गमीति । सन्ति अज्जेपीति न केवलं त्वमेव, अज्जेपि गिज्झा एवं करिंसूति दीपेति । अक्खित्ताति तेपि गिज्झा अम्हाकं सीमं अतिक्कमित्वा गता वातवेगेन आकट्ठिता नस्सिंसु । सस्सतीसमाति सस्सतीहि पथवीपब्बतादीहि समं अत्तानं मज्जमाना अत्तनो वस्ससहस्सपरिमाणं आयुं अपूरेत्वापि अन्तरा नट्ठाति अत्थो ।

मिगालोपो अनोवादकत्ता पितु वचनं अकत्वा लङ्घन्तो पितरा अक्खातं सीमं दिस्वा तं अतिक्कम्म कालवाते पत्वा तेपि छिन्दित्वा उप्पतितो वेरम्भवातमुखं पक्खन्दि, अथ नं वेरम्भवाता पहरिंसु । सो तेहि पहटमत्तोव खण्डाखण्डं हुत्वा आकासेयेव अन्तरधायि ।

३७. “अकत्वा अपनन्दस्स, पितु बुद्धस्स सासनं ।

कालवाते अतिक्कम्म, वेरम्भानं वसं अगा ॥

३८. “तस्स पुत्ता च दारा च, ये चञ्जे अनुजीविनो ।
सब्बे ब्यसनमापादुं, अनोवादकरे दिजे ॥

३९. “एवम्पि इध वुद्धानं, यो वाक्यं नावबुज्झति ।
अतिसीमचरो दित्तो, गिज्झोवातीतसासनो ।
सब्बे ब्यसनं पप्पोन्ति, अकत्वा वुद्धसासन”न्ति ॥ —

इमा तिस्सो अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ अनुजीविनोति तं निस्साय जीवनका । अनोवादकरे दिजेति तस्मिं मिगालोपे गिज्झे ओवादं अगण्हन्ते सब्बेपि ते तेन सद्धिं अतिसीमं गन्त्वा विनासं पापुणिसु । एवम्पीति, भिक्खवे, यथा सो गिज्झो, एवं यो अज्जोपि गहट्ठो वा पब्बजितो वा हितानुकम्पकानं वुद्धानं वचनं न गण्हाति, सोपि अयं सीमं अतिक्कमित्वा चरन्तो दित्तो गब्बितो गिज्झोव ब्यसनं पापुणातीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा मिगालोपो दुब्बचभिक्खु अहोसि, अपनन्दो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मिगालोपजातकवण्णना छट्ठा ।

[३८२] ७. सिरिकाळकण्णिजातकवण्णना

का नु काळेन वण्णेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डिकं आरब्ध कथेसि । सो हि सोतापत्तिफले पतिट्ठितकालतो पट्ठाय अखण्डानि पञ्च सीलानि रक्खि, भरियापिस्स पुत्तधीतरोपि दासापि भतिं गहेत्वा कम्मं करोन्ता कम्मकरापि सब्बे रक्खिसुयेव । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, अनाथपिण्डिको सुचियेव सुचिपरिवारो हुत्वा चरती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बे पोरानकपण्डितापि सुचीयेव सुचिपरिवारा अहेसु”न्ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठि हुत्वा दानं अदासि, सीलं रक्खि, उपोसथकम्मं करि, भरियापिस्स पञ्च सीलानि रक्खि, पुत्तधीतरोपि दासकम्मकरपोरिसापि पञ्च सीलानि रक्खिसु । सो सुचिपरिवारसेट्ठित्वेव पज्जायित्थ । अथेकदिवसं सो चिन्तेसि “सचे मया सुचिपरिवारसीलो कोचि आगमिस्सति, तस्स मम निसीदनपल्लङ्कं वा निपज्जनसयनं वा दातुं न युत्तं, अनुच्छिद्धं अपरिभुत्तं दातुं वट्ठती”ति अत्तनो वसनट्ठानेयेव एकपस्से अपरिभुत्तपल्लङ्कञ्च सेनासनञ्च पज्जापेसि । तस्मिं समये चातुमहाराजिकदेवलोकतो विरूपक्खमहाराजस्स धीता काळकण्णी च नाम धतरट्ठमहाराजस्स धीता सिरि च नामाति इमा द्वे बहं गन्धमालं आदाय “अनोतत्ते कीळिस्सामा”ति अनोतत्तित्थं आगच्छिसु । तस्मिं पन दहे बहूनि तित्थानि, तेसु बुद्धानं तित्थे बुद्धायेव न्हायन्ति, पच्चेकबुद्धानं तित्थे पच्चेकबुद्धाव न्हायन्ति, भिक्खून् तित्थे भिक्खून् न्हायन्ति, तापसानं तित्थे तापसाव न्हायन्ति, चातुमहाराजिकादीसु छसु कामसग्गेसु देवपुत्तानं तित्थे देवपुत्ताव न्हायन्ति, देवधीतानं तित्थे देवधीताव न्हायन्ति ।

तत्रिमा द्वे आगन्त्वा “अहं पठमं न्हायिस्सामि, अहं पठम”न्ति तित्थाय कलहं करिसु । काळकण्णी “अहं लोकं

पालेमि विचारेमि, तस्मा पठमं नायितुं युत्ताम्ही”ति वदति । सिरि “अहं महाजनस्स इस्सरियदायिकाय पटिपदाय ठिता, तस्मा पठमं न्हायितुं युत्ताम्ही”ति वदति । ता “अम्हेसु पठमं न्हायितुं युत्तरूपं वा अयुत्तरूपं वा चत्तारो महाराजानो जानिस्सन्ती”ति तेसं सन्तिकं गन्त्वा “अम्हेसु का पठमं अनोत्तदहे न्हायितुं युत्तरूपा”ति पुच्छिंसु । धतरट्ठविरूपक्खा “न सक्का अम्हेहि विनिच्छिनितु”न्ति विरूळ्हकवेस्सवणानं भारमकंसु । ते “अम्हेपि न सक्खिस्साम, सक्कस्स पादमूले पेसेस्सामा”ति ता सक्कस्स सन्तिकं पेसेसुं । सक्को तासं वचनं सुत्वा चिन्तेसि “इमा द्वेपि मम पुरिसानज्जेव धीतरो, न सक्का मया इमं अट्ठं विनिच्छिनितु”न्ति । अथ ता सक्को आह “बाराणसियं सुचिपरिवारो नाम सेट्ठि अत्थि, तस्स घरे अनुच्छिट्ठसयनज्ज पज्जत्तं, या तत्थ निसीदितुं वा सयितुं वा लभति, सा पठमं न्हायितुं युत्तरूपा”ति । तं सुत्वा काळकण्णी तस्मिं खणेयेव नीलवत्थं निवासेत्वा नीलविलेपनं विलिम्पित्वा नीलमणिपिळन्धनं पिळन्धित्वा यन्तपासाणो विय देवलोकतो ओतरित्वा मज्झिमयामसमनन्तरे सेट्ठिनो पासादस्स उपट्ठानद्वारे सयनस्स अविदूरे ठाने नीलरस्मिं विस्सज्जेत्वा आकासे अट्ठासि । सेट्ठि ओलोकेत्वा तं अट्ठस, सहदस्सनेनेवस्स सा अप्पिया अहोसि अमनापा । सो ताय सट्ठिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

४०. “का नु काळेन वण्णेन, न चापि पियदस्सना ।
का वा त्वं कस्स वा धीता, कथं जानेमु तं मय”न्ति ॥

तत्थ काळेनाति नीलेन । वण्णेनाति सरीरवत्थाभरणवण्णेन । न चापि पियदस्सनाति धातुसो, भिक्खवे, सत्ता संसन्दन्तीति वुत्तं, अयज्ज देवधीता अनाचारा दुस्सीला, तस्मा सा सहदस्सनेनेवस्स अप्पिया जाता, तेनेवमाह । का वा त्वन्ति “का च त्वं, अयमेव वा पाठो ।

तं सुत्वा काळकण्णी दुतियं गाथमाह —

४१. “महाराजस्सहं धीता, विरूपक्खस्स चण्डिया ।
अहं काळी अलक्खिका, काळकण्णीति मं विदू ।
ओकासं याचितो देहि, वसेमु तव सन्तिके”ति ॥

तत्थ चण्डियाति कोधना । कोधभावेन हि मय्हं चण्डीति नामं करिंसु । अलक्खिकाति निप्पज्जा । मं विदूति एवं मं चातुमहाराजिकदेवलोके जानन्ति । वसेमूति मयं अज्ज एकरत्तं तव सन्तिके वसेय्याम, एतस्मिं मे अनुच्छिट्ठासनसयने ओकासं देहीति ।

ततो बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

४२. “किंसीले किंसमाचारे, पुरिसे निविससे तुवं ।
पुट्ठा मे काळि अक्खाहि, कथं जानेमु तं मय”न्ति ॥

तत्थ निविससेति तव चित्तेन निविससि पटिद्वहसीति ।

ततो सा अत्तनो गुणं कथेन्ती चतुत्थं गाथमाह —

४३. “मक्खी पळासी सारम्भी, इस्सुकी मच्छरी सठो ।
सो मय्हं पुरिसो कन्तो, लद्धं यस्स विनस्सती”ति ॥

तस्सत्थो — यो पुरिसो अत्तनो कतगुणं न जानाति, गुणमक्खी होति, अत्तनो किस्मिञ्च कारणे कथिते “किं अहं एतं न जानामी”ति युगगाहं गण्हाति, अज्जेहि किञ्च कतं दिस्वा सारम्भवसेन करणुत्तरिकं करोति, परे लाभं लभन्ते न तुस्सति, “मय्हं इस्सरियं परेसं मा होतु, मय्हमेव होतू”ति सकसम्पत्तिं गोपेत्वा परस्स तिणग्गेन तेलबिन्दुम्पि न देति, केराटिकलक्खणेन समन्नागतो हुत्वा अत्तनो सन्तकं परस्स अदत्वा तेहि तेहि उपायेहि परसन्तकमेव खादति, यस्स लद्धं धज्जं वा धनं वा विनस्सति न तिड्ढति, सुराधुत्तो अक्खधुत्तो इत्थिधुत्तो वा हुत्वा लद्धं लद्धं विनासेतियेव, अयं एतेहि गुणेहि समन्नागतो पुरिसो मय्हं कन्तो पियो मनापो, एवरूपे अहं चित्तेन पतिट्ठहामीति ।

सायेव पञ्चमछट्टसत्तमगाथा अभसि —

४४. “कोधनो उपनाही च, पिसुणो च विभेदको ।
कण्डकवाचो फरुसो, सो मे कन्ततरो ततो ॥

४५. “अज्ज सुवेति पुरिसो, सदत्थं नावबुज्झति ।
ओवज्जमानो कुप्पति, सेय्यं सो अतिमज्जति ॥

४६. “दवप्पलुद्धो पुरिसो, सब्बमित्तेहि धंसति ।
सो मय्हं पुरिसो कन्तो, तस्मिं होमि अनामया”ति ॥

तापि इमिनाव नयेन वित्थारेतब्बा । सङ्खेपत्थो पनेत्थ — कोधनोति अप्पमत्तकेनापि कुज्जनको । उपनाहीति परस्स अपराधं हृदये ठपेत्वा सुचिरेनपि तस्स अनत्थकारको । पिसुणोति पिसुणवाचो । विभेदकोति अप्पमत्तकेनपि मित्तिभिन्दनको । कण्डकवाचोति सदोसवाचो । फरुसोति थद्धवाचो । कन्ततरोति सो पुरिसो मय्हं पुरिमापि कन्ततरो पियतरो । अज्ज सुवेति “इदं कम्मं अज्ज कातब्बं, इदं स्वे, इदं ततियदिवसादीसू”ति एवं सो सदत्थं अत्तनो किच्चं नावबुज्झति न जानाति । ओवज्जमानोति ओवदियमानो । सेय्यं सो अतिमज्जतीति जातिगोत्तकुलप्पदेससीलाचारगुणेहि उत्तरितरं उत्तमपुग्गलं “त्वं मय्हं किं पहासी”ति अतिक्कमित्वा मज्जति । दवप्पलुद्धोति रूपादीसु कामगुणेषु निरन्तरदवेन पलुद्धो अभिभूतो वसं गतो । धंसतीति “तया मय्हं किं कत”न्तिआदीनि वत्वा सब्बेहेव मित्तेहि धंसति परिहायति । अनामयाति अयं एतेहि गुणेहि समन्नागते पुग्गले निट्ठुक्खा निस्सोका होमि, तं लभित्वा अज्जत्थ अनालया हुत्वा वसामी”ति ।

अथ नं गरहन्तो महासत्तो अट्ठमं गाथमाह —

४७. “अपेहि एत्तो त्वं काळि, नेतं अम्हेसु विज्जति ।
अज्जं जनपदं गच्छ, निगमे राजधानियो”ति ॥

तत्थ अपेहीति अपगच्छ । नेतं अम्हेसूति एतं मक्खादिकं तव पियभावकरणं अम्हेसुपि न विज्जति नत्थि । निगमे

राजधानियोति अज्जे निगमेपि अज्जा राजधानियोपि गच्छ, यत्थ मयं तं न पस्साम, तत्थ गच्छाति दीपेति ।

तं सुत्वा काळकण्णी अदिता हुत्वा अनन्तरगाथमाह —

४८. “अहम्पि खो तं जानामि, नेतं तुम्हेसु विज्जति ।
सन्ति लोके अलक्खिका, सङ्गरन्ति बहं धनं ।
अहं देवो च मे भाता, उभो नं विधमामसे”ति ॥

तत्थ नेतं तुम्हेसूति यं मम पियभावकरणं मक्खादिकं येन अहं अत्तनापि समन्नागता, तं तुम्हेसु नत्थीति अहम्पि एतं जानामि । सन्ति लोके अलक्खिकाति अज्जे पन लोके निस्सीला निप्पज्जा सन्ति । सङ्गरन्तीति ते निस्सीला निप्पज्जापि समाना एतेहि मक्खादीहि बहं धनं सङ्गरन्ति पिण्डं करोन्ति । उभो नन्ति तं पन एतेहि सङ्गरित्वा ठपितं धनं अहञ्च मय्हमेव भाता देवो च नाम देवपुत्तोति उभो एकतो हुत्वा विधमामसे नासेम, अम्हाकं पन देवलोके बहू दिब्बपरिभोगा अत्थि दिब्बानि सयनानि, त्वं ददेय्यासि वा नो वा, को मे तया अत्थोति वत्वा पक्कामि ।

तस्सा पक्कन्तकाले सिरी देवधीता सुवण्णवण्णेहि वत्थविलेपनेहि सुवण्णालङ्कारेन आगन्त्वा उपट्टानद्वारे पीतरस्मिं विस्सज्जेत्वा समेहि पादेहि समं पथवियं पतिट्ठाया सगारवा अट्ठासि । तं दिस्वा महासत्तो पठमं गाथमाह —

४९. “का नु दिब्बेन वण्णेन, पथब्बा सुपतिट्ठिता ।
का वा त्वं कस्स वा धीता, कथं जानेमु तं मय”न्ति ॥

तत्थ दिब्बेनाति विसिट्ठेन उत्तमेन ।

तं सुत्वा सिरी दुतियं गाथमाह —

५०. “महाराजस्सहं धीता, धतरट्ठस्स सिरीमतो ।
अहं सिरी च लक्खी च, भूरिपज्जाति मं विदू ।
ओकासं याचितो देहि, वसेमु तव सन्तिके”ति ॥

तत्थ सिरी च लक्खी चाति सिरीति च लक्खीति च अहमेवंनामा, न अज्जा । भूरिपज्जाति मं विदूति मं चातुमहाराजिकदेवलोके पथवीसमाय विपुलाय पज्जाय समन्नागताति जानन्ति । वसेमु तव सन्तिकेति तव अनुच्छिट्ठासने चेव अनुच्छिट्ठसयने च एकरत्तिं वसेय्याम, ओकासं मे देहीति ।

ततो परं बोधिसत्तो आह —

५१. “किंसीले किंसमाचारे, पुरिसे निविससे तुवं ।
पुट्ठा मे लक्खि अक्खाहि, कथं जानेमु तं मयं ॥

५२. “यो चापि सीते अथ वापि उण्हे, वातातपे डंससरीसपे च ।

खुधं पिपासं अभिभुय्य सब्बं, रत्तिन्दिवं यो सततं नियुत्तो ॥

५३. “कालागतञ्च न हापेति अत्थं, सो मे मनापो निविसे च तम्हि ।
अक्कोधनो मित्त्वा चागवा च, सीलूपपन्नो असठोजुभूतो ॥

५४. “सङ्गाहको सखिलो सण्हावाचो, महत्तपत्तोपि निवातवुत्ति ।
तस्मिंहं पोसे विपुला भवामि, ऊमि समुद्दस्स यथापि वण्णं ॥

५५. “यो चापि मित्ते अथ वा अमित्ते, सेट्ठे सरिक्खे अथ वापि हीने ।
अत्थं चरन्तं अथ वा अनत्थं, आवी रहो सङ्गहमेव वत्ते ॥

५६. “वाचं न वज्जा फरुसं कदाचि, मतस्स जीवस्स च तस्स होमि ।
एतेसं यो अज्जतरं लभित्वा, कन्ता सिरि मज्जति अप्पपज्जो ।
तं दित्तरूपं विसमं चरन्तं, करीसठानं व विवज्जयामि ॥

५७. “अत्तना कुरुते लक्खिं, अलक्खिं कुरुतत्तना ।
न हि लक्खिं अलक्खिं वा, अज्जो अज्जस्स कारको”ति ॥

सेट्ठिस्स पुच्छा होति, सिरिया विस्सज्जना ।

तत्थ **डंससरीसपे चाति** डंसा वुच्चन्ति पिङ्गलमक्खिका, सब्बापि वा मक्खिकाजातिका इध “डंसा”ति अधिप्पेता । **सरीसपाति** दीघजातिका । डंसा च सरीसपा च डंससरीसपा, तस्मिं डंससरीसपे सति । इदं वुत्तं होति — यो महासेट्ठि सीते वा उण्हे वा वातातपे वा डंससरीसपे वा सति एतेहि सीतादीहि पीळियमानोपि एतानि चेव सीतादीनि खुधञ्च पिपासञ्चाति सब्बम्पेतं परिस्सयं अभिभुय्य अभिभवित्वा तिणं विय अगणेत्वा रत्तिन्दिवं कसिवणिज्जादीसु चेव दानसीलादीसु च सततं अत्तनो कम्मेषु नियुत्तो अत्तानं योजेत्वा वत्तति ।

कालागतञ्चाति कसिकालादीसु कसिआदीनि धनपरिच्चागसीलरक्खणधम्मस्सवनादिकालेषु च धनपरिच्चजनादिप्पभेदं दिट्ठधम्मसम्पराये सुखावहं अत्थं न हापेति, युत्तप्पयुत्तकाले करोतियेव, सो मय्हं मनापो तस्मिञ्च पुरिसे अहं निविसामीति । **अक्कोधनो**ति अधिवासनखन्तिया समन्नागतो । **मित्त्वा**ति कल्याणमित्तेन समन्नागतो । **चागवा**ति धनपरिच्चागयुत्तो ।

सङ्गाहकोति मित्तसङ्गहआमिससङ्गहधम्मसङ्गहानं कारको । **सखिलो**ति मुदुवाचो । **सण्हावाचो**ति मधुरवचनो । **महत्तपत्तोपि निवातवुत्ती**ति महन्तं ठानं विपुलं इस्सरियं पत्तोपि यसेन अनुद्धतो नीचवुत्ति पण्डितानं ओवादकरो होति । **तस्मिंहं पोसे**ति तस्मिं अहं पुरिसे । **विपुला भवामी**ति अखुद्दका होमि । सो हि महतिया सिरिया पदट्ठानं । **ऊमि समुद्दस्स यथापि वण्णन्ति** यथा नाम समुद्दस्स वण्णं ओलोकेन्तानं उपरूपरि आगच्छमाना ऊमि विपुला विय खायति, एवमहं तस्मिं पुग्गले विपुला होमीति दीपेति ।

आवी रहोति सम्मुखा च परम्मुखा च । **सङ्गहमेव वत्ते**ति एतस्मिं मित्तादिभेदे पुग्गले चतुब्बिधं सङ्गहमेव वत्तेति

पवत्तेति ।

न वज्जाति यो कदाचि किस्मिञ्च काले फरुसवचनं न वदेय्य, मधुरवचनोव होति । मतस्स जीवस्स चाति तस्साहं पुग्गलस्स मतस्सपि जीवन्तस्सपि भत्तिका होमि, इधलोकेपि परलोकेपि तादिसमेव भजामीति दस्सेति । एतेसं योति एतेसं सीताभिभवनादीनं हेट्ठा वुत्तगुणानं यो पुग्गलो एकम्पि गुणं लभित्वा पमज्जति पमुस्सति, पुन नानुयुज्जतीति अत्थो । कन्ता सिरि, कन्तसिरिं, कन्तं सिरिन्ति तयोपि पाठा, तेसं वसेन अयं अत्थयोजना — यो पुग्गलो सिरिं लभित्वा “कन्ता मे सिरि यथाठाने ठिता”ति एतेसं अज्जतरं गुणं पमज्जति, यो वा पुग्गलो कन्तसिरिं पियसिरिं इच्छन्तो एतेसं गुणानं अज्जतरं लभित्वा पमज्जति, यो वा पुग्गलो सिरिं लभित्वा कन्तं मनापं सिरिं एतेसं गुणानं अज्जतरं पमज्जति । अप्पपज्जोति निप्पज्जो । तं दित्तरूपं विसमं चरन्तन्ति तं अहं दित्तसभावं गब्बितसभावं कायदुच्चरितादिभेदं विसमं चरन्तं सुचिजातिको मनुस्सो गूथकूपं विय दूरतो विवज्जयामीति ।

अज्जो अज्जस्स कारकोति एवं सन्ते लक्खिं वा अलक्खिं वा अज्जो पुरिसो अज्जस्स कारको नाम नत्थि, यो कोचि अत्तना अत्तनो लक्खिं वा अलक्खिं वा करोतीति ।

एवं महासत्तो देविया वचनं अभिनन्दित्वा “इदं अनुच्छिद्धं आसनञ्च सयनञ्च तुहंयेव अनुच्छविकं, पल्लङ्गे च सयने च निसीद चेव निपज्ज चा”ति आह । सा तत्थ वसित्वा पच्चूसकाले निक्खमित्वा चातुमहाराजिकदेवलोकं गन्त्वा अनोत्तत्तदहे पठमं नहायि । तम्पि सयनं सिरिदेवताय परिभुत्तभावा सिरिसयनं नाम जातं । सिरिसयनस्स अयं वंसो, इमिना कारणेन यावज्जतना “सिरिसयन”न्ति वुच्चति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिरिदेवी उप्पलवण्णा अहोसि, सुचिपरिवारसेट्ठि पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सिरिकाळकण्णिजातकवण्णना सत्तमा ।

[३८३] ८. कुक्कुटजातकवण्णना

सुचित्तपत्तछदनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्भ कथेसि । तज्झि भिक्षुं सत्था “कस्मा उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “एकं अलङ्कतपटियत्तं इत्थिं दिस्वा किलेसवसेन, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु इत्थियो नाम वज्जेत्वा उपलापेत्वा अत्तनो वसं गतकाले विनासं पापेन्ति, लोलबिळारी विय होन्ती”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अरज्जे कुक्कुटयोनिं निब्बत्तित्वा अनेकसत्तकुक्कुटपरिवारो अरज्जे वसति । तस्स अविदूरे एका बिळारिकापि वसति । सा ठपेत्वा बोधिसत्तं अवसेसे कुक्कुटे उपायेन वज्जेत्वा खादि । बोधिसत्तो तस्सा गहणं न गच्छति । सा चिन्तेसि “अयं कुक्कुटो अतिविय सठो अम्हाकज्ज सठभावं उपायकुसलभावज्ज न जानाति, इमं मया ‘अहं भरिया ते भविस्सामी’ति उपलापेत्वा अत्तनो वसं आगतकाले खादितुं वट्टती”ति । सा तेन निसिन्नरुक्खस्स मूलं गन्त्वा वण्णसम्भासनपुब्बङ्गमाय वाचाय तं याचमाना पठमं गाथमाह —

५८. “सुचित्तपत्तछदन, तम्बचूळ विहङ्गम ।

ओरोह दुमसाखाय, मुधा भरिया भवामि ते”ति ॥

तत्थ सुचित्तपत्तच्छदनाति सुचित्तेहि पत्तेहि कतच्छदन । मुधाति विना मूलेन न किञ्चि गहेत्वा अहं भरिया ते भवामि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “इमाय मम सब्बे जातका खादिता, इदानि मं उपलापेत्वा खादितुकामा अहोसि, उय्योजेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

५९. “चतुप्पदी त्वं कल्याणि, द्विपदाहं मनोरमे ।
मिगी पक्खी असञ्जुत्ता, अञ्जं परियेस सामिक”न्ति ॥

तत्थ मिगीति बिळारिं सन्धायाह । असञ्जुत्ताति जयम्पतिका भवितुं अयुत्ता असम्बन्धा, नत्थि तेसं ईदिसो सम्बन्धोति दीपेति ।

तं सुत्वा ततो सा “अयं अतिविय सठो, येन केनचि उपायेन वञ्चेत्वा नं खादिस्सामी”ति चिन्तेत्वा ततियं गाथमाह —

६०. “कोमारिका ते हेस्सामि, मञ्जुका पियभाणिनी ।
विन्द मं अरियेन वेदेन, सावय मं यदिच्छसी”ति ॥

तत्थ कोमारिकाति अहं एत्तकं कालं अञ्जं पुरिसं न जानामि, तव कोमारिका भरिया भविस्सामीति वदति । मञ्जुका पियभाणिनीति तव मधुरकथा पियभाणिनीयेव भविस्सामि । विन्द मन्ति पटिलभ मं । अरियेन वेदेनाति सुन्दरेन पटिलाभेन । अहम्पि हि इतो पुब्बे पुरिससम्फस्सं न जानामि, त्वम्पि इत्थिसम्फस्सं न जानासि, इति पकतिया ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिणिं मं निदोसेन लाभेन लभ । यदि मं इच्छसि, अथ मे वचनं न सहहसि, द्वादसयोजनाय बाराणसिया भेरिं चरापेत्वा “अयं मे दासी”ति सावय, मं अत्तनो दासं कत्वा गण्हाहीति वदति ।

ततो बोधिसत्तो “इमं तज्जेत्वा पलापेतुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा चतुत्थं गाथमाह —

६१. “कुणपादिनि लोहितपे, चोरि कुक्कुटपोथिनि ।
न त्वं अरियेन वेदेन, ममं भत्तारमिच्छसी”ति ॥

तत्थ न त्वं अरियेनाति त्वं अरियेन ब्रह्मचरियवासलाभेन मं भत्तारं न इच्छसि, वञ्चेत्वा पन मं खादितुकामासि, नस्स पापेति तं पलापेसि । सा पन पलायित्वाव गता, न पुन ओलोकेतुम्पि विसहि ।

६२. “एवम्पि चतुरा नारी, दिस्वान सधनं नरं ।
नेन्ति सण्हाहि वाचाहि, बिळारी विय कुक्कुटं ॥

६३. “यो च उप्पतितं अत्थं, न खिप्पमनुबुज्झति ।
अमित्तवसमन्वेति, पच्छा च अनुतप्पति ॥

६४. “यो च उप्पतितं अत्थं, खिप्पमेव निबोधति ।

मुच्चते सत्तुसम्बाधा, कुक्कुटोव बिळारिया”ति ॥ — इमा अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ चतुराति चातुरियेन समन्नागता । नारीति इत्थियो । नेन्तीति अत्तनो वसं उपनेन्ति । बिळारी वियाति यथा सा बिळारी तं कुक्कुटं नेतुं वायमति, एवं अज्जापि नारियो नेन्तियेव । उप्पतितं अत्थन्ति उप्पन्नं किञ्चिदेव अत्थं । न अनुबुज्झतीति यथासभावेन न जानाति, पच्छा च अनुतप्पति । कुक्कुटोवाति यथा सो जाणसम्पन्नो कुक्कुटो बिळारितो मुत्तो, एवं सत्तुसम्बाधतो मुच्चतीति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा कुक्कुटराजा अहमेव अहोसिन्ति ।

कुक्कुटजातकवण्णना अट्टमा ।

[३८४] ९. धम्मधजजातकवण्णना

धम्मं चरथ जातयोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कुहकभिक्षुं आरब्भ कथेसि । तदा हि सत्था “न, भिक्षवे, अयं इदमेव कुहको, पुब्बेपि कुहकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सकुणयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सकुणसङ्घपरिवृतो समुद्धमज्झे दीपके वसि । अथेकच्चे कासिरट्ठवासिनो वाणिजा दिसाकाकं गहेत्वा नावाय समुद्धं पक्खन्दिंसु, समुद्धमज्झे नावा भिज्जि । सो दिसाकाको तं दीपकं गन्त्वा चिन्तेसि “अयं महासकुणसङ्घो, मया कुहककम्मं कत्वा एतेसं अण्डकानि चेव छापके च वरं वरं खादितुं वट्ठती”ति । सो ओतरित्वा सकुणसङ्घस्स मज्झे मुखं विवरित्वा एकेन पादेन पथवियं अट्ठासि । “को नाम त्वं, सामी”ति सकुणेहि पुट्ठो “अहं धम्मिको नामा”ति आह । “कस्मा पन एकेन पादेन ठितोसी”ति? “मया दितिये पादे निक्खित्ते पथवी धारेतुं न सककोती”ति । “अथ कस्मा मुखं विवरित्वा तिट्ठसी”ति? “अहं अज्जं आहारं न खादामि, वातमेव खादामी”ति । एवञ्च पन वत्वा ते सकुणे आमन्तेत्वा “ओवादं वो दस्सामि, तं सुणाथा”ति तेसं ओवादवसेन पठमं गाथमाह —

६५. “धम्मं चरथ जातयो, धम्मं चरथ भद्दं वो ।

धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमिह चा”ति ॥

तत्थ धम्मं चरथाति कायसुचरितादिभेदं धम्मं करोथ । जातयोति ते आलपति । धम्मं चरथ भद्दं वोति एकवारं चरित्वा मा ओसक्कथ, पुनप्पुनं चरथ, एवं भद्दं वो भविस्सति । सुखं सेतीति देसनासीसमेतं, धम्मचारी पन सुखं तिट्ठति गच्छति निसीदति सेति, सब्बिरियापथेसु सुखितो होतीति दीपेति ।

सकुणा “अयं काको कोहज्जेन अण्डकानि खादितुं एवं वदती”ति अजानित्वा तं दुस्सीलं वण्णेन्ता दितियं गाथमाहंसु

६६. “भद्दको वतयं पक्खी, दिजो परमधम्मिको ।

एकपादेन तिट्ठन्तो, धम्ममेवानुसासती”ति ॥

तत्थ धम्ममेवाति सभावमेव । अनुसासतीति कथेसि ।

सकुणा तस्स दुस्सीलस्स सद्वहित्वा “त्वं किर सामि अज्जं गोचरं न गणहसि, वातमेव भक्खसि, तेन हि अम्हाकं अण्डकानि च छापके च ओलोकेय्यासी”ति वत्वा गोचराय गच्छन्ति । सो पापो तेसं गतकाले अण्डकानि च छापके च कुच्छिपूरं खादित्वा तेसं आगमनकाले उपसन्तूपसन्तो हुत्वा मुखं विवरित्वा एकेन पादेन तिष्ठति । सकुणा आगन्त्वा पुत्तके अपस्सन्ता “को नु खो खादती”ति महासदेन विरवन्ति, “अयं काको धम्मिको”ति तस्मिं आसङ्कामत्तम्पि न करोन्ति । अथेकदिवसं महासत्तो चिन्तेसि “इध पुब्बे कोचि परिपन्थो नत्थि, इमस्स आगतकालतो पट्ठाया जातो, इमं परिगगण्हितुं वट्ठी”ति । सो सकुणेहि सद्धिं गोचराय गच्छन्तो विय हुत्वा निवत्तित्वा पटिच्छन्नट्टाने अट्ठासि । काकोपि “गता सकुणा”ति निरासङ्को हुत्वा उट्ठाया गन्त्वा अण्डकानि च छापके च खादित्वा पुनागन्त्वा मुखं विवरित्वा एकेन पादेन अट्ठासि ।

सकुणराजा सकुणेषु आगतेषु सब्बे सन्निपातापेत्वा “अहं वो अज्ज पुत्तकानं परिपन्थं परिगगण्हन्तो इमं पापकाकं खादन्तं अदसं, एथ नं गणहामा”ति सकुणसङ्घं आमन्तेत्वा परिवारेत्वा “सचे पलायति, गण्हेय्याथ न”न्ति वत्वा सेसगाथा अभसि —

६७. “नास्स सीलं विजानाथ, अनज्जाय पसंसथ ।

भुत्वा अण्डज्ज पोतज्ज, धम्मो धम्मोति भासति ॥

६८. “अज्जं भणति वाचाय, अज्जं कायेन कुब्बति ।

वाचाय नो च कायेन, न तं धम्मं अधिद्धितो ॥

६९. “वाचाय सखिलो मनोविदुग्गो, छन्नो कूपसयोव कण्हसप्पो ।

धम्मधजो गामनिगमासु साधु, दुज्जानो पुरिसेन बालिसेन ॥

७०. “इमं तुण्डेहि पक्खेहि, पादा चिमं विहेठथ ।

छव्हिमं विनासेथ, नायं संवासनारहो”ति ॥

तत्थ नास्स सीलन्ति न अस्स सीलं । अनज्जायाति अजानित्वा । भुत्वाति खादित्वा । वाचाय नो च कायेनाति अयज्हि वचनेनेव धम्मं चरति, कायेन पन न करोति । न तं धम्मं अधिद्धितोति तस्मा जानितब्बो यथायं धम्मं भणति, न तं अधिद्धितो, तस्मिं धम्मे न अधिद्धितो । वाचाय सखिलोति वचनेन मुदु । मनोविदुग्गोति मनसा विदुग्गो दुप्पवेसो विसमो । छन्नोति यस्मिं बिले सयति, तेन छन्नो । कूपसयोति बिलासयो । धम्मधजोति सुचरितधम्मं धजं कत्वा विचरणेन धम्मद्धजो । गामनिगमासु साधूति गामेषु च निगमेषु च साधु भदको सम्भावितो । दुज्जानोति अयं एवरूपो दुस्सीलो पटिच्छन्नकम्मन्तो बालिसेन अज्जाणेन पुरिसेन न सक्का जानितुं । पादा चिमन्ति अत्तनो अत्तनो पादेन च इमं । विहेठथाति पहरथ हनथ । छवन्ति लामकं । नायन्ति अयं अम्हेहि सद्धिं एकस्मिं ठाने संवासं न अरहतीति ।

एवज्ज पन वत्वा सकुणजेट्ठको सयमेव लङ्घित्वा तस्स सीसं तुण्डेन पहरि, अवसेसा सकुणा तुण्डनखपादपक्खेहि पहरिंसु । सो तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कुहककाको इदानीं कुहकभिक्षु अहोसि, सकुणराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

धम्मधजजातकवण्णना नवमा ।

[३८५] १०. नन्दियमिगराजजातकवण्णना

सचे ब्राह्मण गच्छेसीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मातुपोसकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु गिही पोसेसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किं ते होन्ती”ति वुत्ते “मातापितरो मे, भन्ते”ति वुत्ते “साधु साधु भिक्षु पोराणकपण्डितानं वंसं पालेसि, पोराणकपण्डिता हि तिरच्छानयोनियं निब्बत्तित्वापि मातापितूनं जीवितं अदंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते कोसलरट्टे साकेते कोसलराजे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मिगयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो नन्दियमिगो नाम हुत्वा सीलाचारसम्पन्नो मातापितरो पोसेसि । तदा कोसलराजा मिगवित्तकोव अहोसि । सो पन मनुस्सानं कसिकम्मादीनि कातुं अदत्त्वा महापरिवारो देवसिकं मिगवं गच्छति । मनुस्सा सन्निपतित्वा “अय्या, अयं राजा अम्हाकं कम्मच्छेदं करोति, घरावासोपि नस्सति, यन्नून मयं अज्जुनवनं उय्यानं परिक्खिपित्वा द्वारं योजेत्वा पोस्खणिं खणित्वा तिणानि आरोपेत्वा दण्डमुगगरादिहत्था अरज्जं पविसित्वा गुम्बे पहरन्ता मिगे नीहरित्वा परिवारेत्वा गोरूपानि विय वजं उय्यानं पवेसेत्वा द्वारं पिदहित्वा रज्जो आरोचेत्वा अत्तनो कम्मं करेय्यामा”ति मन्तयिंसु । “अत्थेसो उपायो”ति सब्बे एकच्छन्दा हुत्वा उय्यानं सज्जेत्वा अरज्जं पविसित्वा योजनमत्तद्वानं परिक्खिपिंसु ।

तस्मिं खणे नन्दियो एकस्मिं खुद्दकगुम्बे मातापितरो गहेत्वा भूमियं निपन्नो होति । मनुस्सा नानाफलकावुधहत्था बाहुना बाहुं पीळेत्वा तं गुम्बं परिक्खिपिंसु । अथेकच्चे मिगे ओलोकेन्ता तं गुम्बं पविसिंसु । नन्दियो ते दिस्वा “अज्ज मया जीवितं परिच्चजित्वा मातापितूनं जीवितं दातुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा उट्ठाय मातापितरो वन्दित्वा “अम्मतात, इमे मनुस्सा इमं गुम्बं पविसित्वा अम्हे तयोपि पस्सिस्सन्ति, तुम्हे एकेन उपायेन जीवेय्याथ, जीवितं वो सेय्यो, अहं तुम्हाकं जीवितदानं दत्त्वा मनुस्सेहि गुम्बपरियन्ते ठत्वा गुम्बे पढटमत्तेयेव निक्खमिस्सामि, अथ ते ‘इमस्मिं खुद्दकगुम्बे एकोयेव मिगो भविस्सती’ति मज्जमाना गुम्बं न पविसिस्सन्ति, तुम्हे अप्पमत्ता होथा”ति मातापितरो खमापेत्वा गमनसज्जो अट्ठासि । सो मनुस्सेहि गुम्बपरियन्ते ठत्वा उन्नादेत्वा गुम्बे पढटमत्तेयेव ततो निक्खमि । ते “एकोवेत्थ मिगो भविस्सती”ति गुम्बं न पविसिंसु । अथ नन्दियो गन्त्वा मिगानं अन्तरं पाविसि । मनुस्सा परिवारेत्वा सब्बे मिगे उय्यानं पवेसेत्वा द्वारं थकेत्वा रज्जो आरोचेत्वा सकसकट्टानानि अगमंसु ।

ततो पट्ठाय राजा सयमेव गन्त्वा एकं मिगं विज्झित्वा तं गहेत्वा एहीति एकं पेसेत्वा आहरापेसि । मिगा वारं ठपयिंसु, पत्तवारो मिगो एकमन्ते तिट्ठति, तं विज्झित्वा गणहन्ति । नन्दियो पोस्खरणिं पानीयं पिवति, तिणानि खादति, वारो पनस्स न ताव पापुणाति । अथ बहूनं दिवसानं अच्चयेन तस्स मातापितरो तं दट्ठुकामा हुत्वा “अम्हाकं पुत्तो नन्दियमिगराजा नागबलो थामसम्पन्नो, सचे जीवति, अवस्सं वतिं लङ्घित्वा अम्हाकं दस्सनत्थाय आगमिस्सति, सासनमस्स पेसेस्सामा”ति चिन्तेत्वा मगगसमीपे ठत्वा एकं ब्राह्मणं दिस्वा “अय्य, कहं गच्छसी”ति मानुसिकाय वाचाय पुच्छित्वा “साकेत”न्ति वुत्ते पुत्तस्स सासनं पहिणन्ता पठमं गाथमाहंसु —

७१. “सचे ब्राह्मण गच्छेसि, साकेते अज्जुनं वनं ।

वज्जासि नन्दियं नाम, पुत्तं अस्माकमोरसं ।
माता पिता च ते वुद्धा, ते तं इच्छन्ति पस्सितुं'न्ति ॥

तस्सत्थो — सचे, त्वं ब्राह्मण, साकेतं गच्छसि, साकेते अज्जुनवनं नाम उय्यानं अत्थि, तत्थ अम्हाकं पुत्तो नन्दियो नाम मिगो अत्थि, तं वदेय्यासि “मातापितरो ते वुद्धा याव न मरन्ति, ताव तं पस्सितुं इच्छन्ती”ति ।

सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा साकेतं गन्त्वा पुनरिवसे उय्यानं पविसित्वा “नन्दियमिगो नाम कतरो”ति पुच्छि । मिगो आगन्त्वा तस्स समीपे ठत्वा “अहं”न्ति आह । ब्राह्मणो तमत्यं आरोचेसि । नन्दियो तं सुत्वा “गच्छेय्यामहं, ब्राह्मण, वतिं लङ्घित्वा नो न गच्छेय्यं, मया पन रज्जो सन्तकं निवापपानभोजनं भुत्तं, तं मे इण्डाने ठितं, इमेसज्च मिगानं मज्झे चिरवुत्थोस्मि, तस्स मे रज्जो चेव एतेसज्च सोत्थिभावं अकत्वा अत्तनो बलं अदस्सेत्वा गमनं नाम न युत्तं, अत्तनो वारे पन सम्पत्ते अहं एतेसं सोत्थिभावं कत्वा सुखितो आगच्छिस्सामी”ति तमत्यं पकासेन्तो द्वे गाथा अभसि —

७२. “भुत्ता मया निवापानि, राजिनो पानभोजनं ।
तं राजपिण्डं अवभोत्तुं, नाहं ब्राह्मण मुस्सहे ॥

७३. “ओदहिस्सामहं पस्सं, खुरप्पानिस्स राजिनो ।
तदाहं सुखितो मुत्तो, अपि पस्सेय्य मातरं”न्ति ॥

तत्थ निवापानीति तेसु तेसु ठानेसु निवुत्तानि निवापानि । पानभोजनन्ति पानीयज्च अवसेसतिणज्च । तं राजपिण्डन्ति तं रज्जो सन्तकं सङ्गट्ठित्वा समोधानकट्ठेन पिण्डं । अवभोत्तुन्ति दुब्भुत्तं भुज्जितुं । रज्जो हि किच्चं अनिष्पादेन्तो तं अवभुत्तं भुज्जति नाम, स्वाहं एवं अवभोत्तुं न उस्सहामीति वदति । ब्राह्मण मुस्सहेति चेत्थ ब्राह्मणाति आलपनं, म-कारो पदसन्धिवसेन वुत्तो ।

ओदहिस्सामहं पस्सं, खुरप्पानिस्स राजिनोति अहं, ब्राह्मण, अत्तनो वारे सम्पत्ते खुरप्पं सन्नयित्वा आगतस्स रज्जो मिगयूथतो निक्खमित्वा एकमन्ते ठत्वा “मं विज्झ, महाराजा”ति वत्वा अत्तनो महापासुकपस्सं ओदहिस्सामि ओढेस्सामि । सुखितो मुत्तोति तदा अहं मरणभया मुत्तो सुखितो निदुक्खो रज्जा अनुज्जातो अपि नाम मातरं पस्सेय्यन्ति ।

तं सुत्वा ब्राह्मणो पक्कामि । अपरभागे तस्स वारदिवसे राजा महन्तेन परिवारेन उय्यानं आगच्छि । महासत्तो एकमन्ते अट्ठासि । राजा “मिगं विज्झिस्सामी”ति खुरप्पं सन्नयि । महासत्तो यथा अज्जे मरणभयतज्जिता पलायन्ति, एवं अपलायित्वा निब्भयो हुत्वा मेत्तं पुरेचारिकं कत्वा महापासुकपस्सं ओदहित्वा निच्चलोव अट्ठासि । राजा तस्स मेत्तानुभावेन सरं विस्सज्जेतुं नासक्खि । महासत्तो “किं, महाराज, सरं न मुच्चेसि, मुज्जाही”ति आह । “न सक्कोमि, मिगराजा”ति । “तेन हि गुणवन्तानं गुणं जान, महाराजा”ति । तदा राजा बोधिसत्ते पसीदित्वा धनुं छुट्टेत्वा “इमं अचित्तकं कलिङ्गरकण्डम्पि ताव तव गुणं जानाति, अहं सचित्तको मनुस्सभूतोपि तव गुणं न जानामि, मिगराज, मय्हं खम, अभयं ते दम्मी”ति आह । “महाराज, मय्हं ताव अभयं देसि, अयं पन उय्याने मिगगणो किं करिस्सती”ति? “एतस्सपि अभयं दम्मी”ति । एवं महासत्तो निग्रोधजातके (जा० १.१.१२) वुत्तनयेनेव सब्बेसं अरज्जे मिगानं आकासगतसकुणानं जलचरमच्छानज्च अभयं दापेत्वा राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा “महाराज, रज्जा नाम अगतिगमनं पहाय दस राजधम्मे अकोपेन्तेन धम्मेन समेन रज्जं कारेतुं वट्ठी”ति ।

“दानं सीलं परिच्चागं, अज्जवं मद्दवं तपं ।
अक्कोधं अविहिंसज्ज, खन्तिज्ज अवरोधनं ॥

“इच्चेते कुसले धम्मे, ठिते पस्सामि अत्तनि ।
ततो मे जायते पीति, सोमनस्सज्जनप्पक”न्ति ॥ (जा० २.२१.१७६-१७७) —

एवं वुत्ते राजधम्मे गाथाबन्धेनेव देसेत्वा कतिपाहं रज्जो सन्तिके वसित्वा नगरे सब्बसत्तानं अभयदानपकासनत्थं सुवण्णभेरिं चरापेत्वा “अप्पमत्तो होहि, महाराजा”ति वत्वा मातापितूनं दस्सनत्थाय गतो ।

७४. “मिगराजा पुरे आसिं, कोसलस्स निकेतने ।
नन्दियो नाम नामेन, अभिरूपो चतुप्पदो ॥

७५. “तं मं वधितुमागच्छि, दायस्मिं अज्जुने वने ।
धनुं आरज्जं कत्वान, उसुं सन्नद्ध कोसलो ॥

७६. “तस्साहं ओदहिं पस्सं, खुरप्पानिस्स राजिनो ।
तदाहं सुखितो मुत्तो, मातरं दट्ठुमागतो”ति ॥ —

इमा तिस्सो अभिसम्बुद्धगाथा होन्ति ।

तत्थ कोसलस्स निकेतनेति कोसलस्स रज्जो निकेतने वसनट्ठाने, तस्स सन्तिके अरज्जस्मिन्ति अत्थो । दायस्मिन्ति मिगानं वसनत्थाय दिन्नउय्याने । आरज्जं कत्त्वानाति जियाय सद्धिं एकतो कत्वा, आरोपेत्वाति अत्थो । सन्नद्धाति सन्नद्धित्वा योजेत्वा । ओदहन्ति ओडुहंसिं । मातरं दट्ठुमागतोति देसनासीसमेतं, रज्जो धम्मं देसेत्वा सब्बसत्तानं अभयत्थाय सुवण्णभेरिं चरापेत्वा मातापितरो दट्ठुं आगतोस्मीति अत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा मातापितरो महाराजकुलानि अहेसुं, ब्राह्मणो सारिपुत्तो, राजा आनन्दो, नन्दियमिगराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

नन्दियमिगराजजातकवण्णना दसमा ।

अवारियवग्गो पठमो ।

२. खरपुत्तवग्गो

[३८६] १. खरपुत्तजातकवण्णना

सच्चं किरेवमाहंसूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । तज्झि भिक्षुं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “केन उक्कण्ठापितोसी”ति वत्वा “पुराणदुतियिकाया”ति वुत्ते “भिक्षु अयं ते इत्थी अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं इमं निस्साय अग्गिं पविसित्वा मरन्तो

पण्डिते निस्साय जीवितं लभी'ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं सेनके नाम रज्जे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्कत्तं कारेसि । तदा सेनकस्स रज्जो एकेन नागराजेन सद्धिं मित्तभावो होति । सो किर नागराजा नागभवना निक्खमित्वा थले गोचरं गणहन्तो चरति । अथ नं गामदारका दिस्वा “सप्पो अय”न्ति लेड्डुदण्डादीहि पहरिंसु । अथ राजा उय्यानं कीळितुं गच्छन्तो दिस्वा “किं एते दारका करोन्ती”ति पुच्छित्वा “एकं सप्यं पहरन्ती”ति सुत्वा “पहरितुं मा देथ, पलापेथ ने”ति पलापेसि । नागराजा जीवितं लभित्वा नागभवनं गन्त्वा बहूनि रतनानि आदाय अड्डुरत्तसमये रज्जो सयनघरं पविसित्वा तानि रतनानि दत्वा “महाराज, मया तुम्हे निस्साय जीवितं लद्ध”न्ति रज्जा सद्धिं मित्तभावं कत्वा पुनप्पुनं गन्त्वा राजानं पस्सति । सो अत्तनो नागमाणविकासु एकं कामेसु अतित्तं नागमाणविकं रक्खणत्थाय रज्जो सन्तिके ठपेत्वा “यदा एतं न पस्ससि, तदा इमं मन्तं परिवत्तेय्यासी”ति तस्स एकं मन्तं अदासि ।

सो एकदिवसं उय्यानं गन्त्वा नागमाणविकाय सद्धिं पोक्खरणिं उदककीळं कीळि । नागमाणविका एकं उदकसप्यं दिस्वा अत्तभावं विजहित्वा तेन सद्धिं असद्धम्मं पटिसेवि । राजा तं अपस्सन्तो “कहं नु खो गता”ति मन्तं परिवत्तेत्वा अनाचारं करोन्ति दिस्वा वेळुपेसिकाय पहरि । सा कुज्झित्वा ततो नागभवनं गन्त्वा “कस्मा आगतासी”ति पुट्ठा “तुम्हाकं सहायो मं अत्तनो वचनं अगणहन्ति पिड्डियं पहरि”ति पहारं दस्सेसि । नागराजा तथतो अजानित्वाव चत्तारो नागमाणवके आमन्तेत्वा “गच्छथ, सेनकस्स सयनघरं पविसित्वा नासवातेन तं भुसं विय विद्धंसेथा”ति पेसेसि । ते गन्त्वा रज्जो सिरिसयने निपन्नकाले गब्भं पविसिंसु । तेसं पविसनवेलायमेव राजा देविं आह — “जानासि नु खो भद्दे, नागमाणविकाय गतट्ठान”न्ति? “न जानामि, देवा”ति । “अज्ज सा अम्हाकं पोक्खरणिं कीळनकाले अत्तभावं विजहित्वा एकेन उदकसप्येन सद्धिं अनाचारं अकासि, अथ नं अहं ‘एवं मा करी’ति सिक्खापनत्थाय वेळुपेसिकाय पहरिं, सा ‘नागभवनं गन्त्वा सहायस्स मे अज्जं किञ्चि कथेत्वा मेत्तिं भिन्देय्या’ति मे भयं उप्पज्जती”ति । तं सुत्वा नागमाणवका ततोव निवत्तित्वा नागभवनं गन्त्वा नागराजस्स तमत्थं आरोचेसुं । सो संवेगप्पत्तो हुत्वा तद्ध्वणज्जेव रज्जो सयनघरं आगन्त्वा तमत्थं आचिक्खित्वा खमापेत्वा “इदं मे दण्डकम्म”न्ति सब्बरुतजाननं नाम मन्तं दत्वा “अयं, महाराज, अनग्घो मन्तो, सचे इमं मन्तं अज्जस्स ददेय्यासि, दत्त्वाव अग्गिं पविसित्वा मरेय्यासी”ति आह । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । सो ततो पट्ठाय किपिल्लिकानम्पि सहं जानाति ।

तस्सेकदिवसं महातले निसीदित्वा मधुफाणितेहि खादनीयं खादन्तस्स एकं मधुबिन्दु च फाणितबिन्दु च पूवखण्डज्ज भूमियं पति । एका किपिल्लिका तं दिस्वा “रज्जो महातले मधुचाटि भिन्ना, फाणितसकटं पूवसकटं निक्कुज्जितं, मधुफाणितज्ज पूवज्ज खादथा”ति विरवन्ती विचरति । अथ राजा तस्सा रवं सुत्वा हसि । रज्जो समीपे ठिता देवी “किं नु खो दिस्वा राजा हसी”ति चिन्तेसि । तस्मिं खादनीयं खादित्वा न्हत्वा पल्लङ्के निसिन्ने एकं मक्खिकं सामिको “एहि भद्दे, किलेसरतिया रमिस्सामा”ति आह । अथ नं सा “अधिवासेहि ताव सामि, इदानी रज्जो गन्धे आहरिस्सन्ति, तस्स विलिम्पन्तस्स पादमूले गन्धचुण्णं पतिस्सति, अहं तत्थ वट्टेत्वा सुगन्धा भविस्सामि, ततो रज्जो पिड्डियं निपज्जित्वा रमिस्सामा”ति आह । राजा तम्पि सहं सुत्वा हसि । देवीपि “किं नु खो दिस्वा हसी”ति पुन चिन्तेसि । पुन रज्जो सायमासं भुज्जन्तस्स एकं भत्तसित्थं भूमियं पति । किपिल्लिका “राजकुले भत्तसकटं भग्गं, भत्तं भुज्जथा”ति विरवि । तं सुत्वा राजा पुनपि हसि । देवी सुवण्णकटच्छुं गहेत्वा राजानं परिविसन्ती “मं नु खो दिस्वा राजा हसती”ति वितक्केसि ।

सा रज्जा सद्धिं सयनं आरुह निपज्जनकाले “किंकारणा देव, हसी”ति पुच्छि । सो “किं ते मम हसितकारणेना”ति

वत्वा पुनप्पुनं निबद्धो कथेसि । अथ नं सा “तुम्हाकं जाननमन्तं मय्हं देथा”ति वत्वा “न सक्का दातु”न्ति पटिक्खित्तापि पुनप्पुनं निबन्धि । राजा “सचाहं इमं मन्तं तुहं दस्सामि, मरिस्सामी”ति आह । “मरन्तोपि मय्हं देहि, देवा”ति । राजा मातुगामवसिको हुत्वा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “इमिस्सा मन्तं दत्वा अग्गिं पविसिस्सामी”ति रथेन उय्यानं पायासि ।

तस्मिं खणे सक्को लोकं ओलोकेन्तो इमं कारणं दिस्वा “अयं बालराजा मातुगामं निस्साय ‘अग्गिं पविसिस्सामी’ति गच्छति, जीवितमस्स दस्सामी”ति सुजं असुरकज्जं आदाय बाराणसिं आगन्त्वा तं अजिकं कत्वा अत्तना अजो हुत्वा “महाजनो मा पस्सतू”ति अधिद्वाय रज्जो रथस्स पुरतो अहोसि । तं राजा चेव रथे युत्तसिन्धवा च पस्सन्ति, अज्जो कोचि न पस्सति । अजो कथासमुद्वापनत्थं रथपुरतो अजिकाय सद्धिं मेथुनं धम्मं पटिसेवन्तो विय अहोसि । तमेको रथे युत्तसिन्धवो दिस्वा “सम्म अजराज, मयं पुब्बे ‘अजा किर बाला अहिरिका’ति अस्सुम्ह, न च तं पस्सिम्ह, त्वं पन रहो पटिच्छन्नद्धाने कत्तब्बं अनाचारं अम्हाकं एत्तकानं पस्सन्तानज्जेव करोसि, न लज्जसि, तं नो पुब्बे सुतं इमिना दिट्ठेन समेती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

७७. “सच्चं किरेवमाहंसु, वस्तं बालोति पण्डिता ।
पस्स बालो रहोकम्मं, आविकुब्बं न बुज्झती”ति ॥

तत्थ वस्तन्ति अजं । पण्डिताति जाणसम्पन्ना तं बालोति वदन्ति, सच्चं किर वदन्ति । पस्साति आलपनं, पस्सथाहि अत्थो । न बुज्झतीति एवं कातुं अयुत्तन्ति न जानाति ।

तं सुत्वा अजो द्वे गाथा अभसि —

७८. “त्वं खोपि सम्म बालोसि, खरपुत्त विजानहि ।
रज्जुया हि परिक्खित्तो, वङ्कोट्टो ओहितोमुखो ॥

७९. “अपरम्पि सम्म ते बाल्यं, यो मुत्तो न पलायसि ।
सो च बालतरो सम्म, यं त्वं वहति सेनक”न्ति ॥

तत्थ त्वं खोपि सम्माति सम्म सिन्धव मयापि खो त्वं बालतरो । खरपुत्ताति सो किर गद्रभस्स जातको, तेन तं एवमाह । विजानहीति अहमेव बालोति एवं जानाहि । परिक्खित्तोति युगेन सद्धिं गीवाय परिक्खित्तो । वङ्कोट्टोति वङ्कोट्टो ओहितो । ओहितोमुखोति मुखबन्धनेन पिहितमुखो । यो मुत्तो न पलायसीति यो त्वं रथतो मुत्तो समानो मुत्तकाले पलायित्वा अरज्जं न पविससि, तं ते अपलायनं अपरम्पि बाल्यं, सो च बालतरोति यं त्वं सेनकं वहसि, सो सेनको तथापि बालतरो ।

राजा तेसं उभिन्नम्पि कथं जानाति, तस्मा तं सुणन्तो सणिकं रथं पेसेसि । सिन्धवोपि तस्स कथं सुत्वा पुन चतुत्थं गाथमाह —

८०. “यं नु सम्म अहं बालो, अजराज विजानहि ।
अथ केन सेनको बालो, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

तत्थ यन्ति करणत्थे पच्चत्तवचनं । नूति अनुस्सवत्थे निपातो । इदं वुत्तं होति — सम्म अजराज, येन ताव तिरच्छानगतत्तेन कारणेन अहं बालो, तं त्वं कारणं जानाहि, सक्का एतं तथा जातुं, अहज्झि तिरच्छानगतत्ताव बालो, तस्मा मं खरपुत्तातिआदीनि वदन्तो सुट्ठु वदसि, अयं पन सेनको राजा केन कारणेन बालो, तं मे कारणं पुच्छितो अक्खाहीति ।

तं सुत्वा अजो आचिक्खन्तो पञ्चमं गाथमाह —

८१. “उत्तमत्थं लभित्वान, भरियाय यो पदस्सति ।
तेन जहिस्सतत्तानं, सा चेवस्स न हेस्सती”ति ॥

तत्थ उत्तमत्थन्ति सब्बरुतजाननमन्तं । तेनाति तस्सा मन्तप्पदानसङ्घातेन कारणेन तं दत्वा अग्गिं पविसन्तो अत्तानञ्च जहिस्सति, सा चस्स भरिया न भविस्सति, तस्मा एस तथापि बालतरो, यो लद्धं यसं रक्खितुं न सक्कोतीति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा “अजराज, अम्हाकं सोत्थिं करोन्तोपि त्वज्जेव करिस्ससि, कथेहि ताव नो कत्तब्बयुत्तक”न्ति आह । अथ नं अजराजा “महाराज, इमेसं सत्तानं अत्तना अज्जो पियतरो नाम नत्थि, एकं पियभण्डं निस्साय अत्तानं नासेतुं लद्धयसं पहातुं न वट्ठती”ति वत्वा छट्ठं गाथमाह —

८२. “न वे पियम्मेति जनिन्द तादिसो, अत्तं निरंकत्वा पियानि सेवति ।
अत्ताव सेय्यो परमा च सेय्यो, लब्भा पिया ओचितत्थेन पच्छा”ति ॥

तत्थ पियम्मेति पियं मे, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — जनिन्द, तादिसो तुम्हादिसो यसमहत्ते ठितो पुगलो एकं पियभण्डं निस्साय “इदं पियं मे”ति अत्तं निरंकत्वा अत्तानं छट्ठेत्वा तानि पियानि न सेवतेव । किंकारणा? अत्ताव सेय्यो परमा च सेय्योति, यस्मा सतगुणेन सहस्सगुणेन अत्ताव सेय्यो वरो उत्तमो, परमा च सेय्यो, परमा उत्तमापि अज्जस्मा पियभण्डाति अत्थो । एत्थ हि च-कारो पि-कारत्थे निपातोति दट्ठब्बो । लब्भा पिया ओचितत्थेन पच्छाति ओचितत्थेन वट्ठितत्थेन यससम्पन्नेन पुरिसेन पच्छा पिया नाम सक्का लद्धं, न तस्सा कारणा अत्ता नासेतब्बोति ।

एवं महासत्तो रज्जो ओवादं अदासि । राजा तुस्सित्वा “अजराज, कुतो आगतोसी”ति पुच्छि । सक्को अहं, महाराज, तव अनुकम्पाय तं मरणा मोचेतुं आगतोम्हीति । देवराज, अहं एतिस्सा “मन्तं दस्सामी”ति अवचं, इदानी “किं करोमी”ति? “महाराज, तुम्हाकं उभिन्नम्पि विनासेन किच्चं नत्थि, ‘सिप्पस्स उपचारो’ति वत्वा एतं कतिपये पहारे पहारापेहि, इमिना उपायेन न गण्हिस्सती”ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । महासत्तो रज्जो ओवादं दत्वा सकट्टानमेव गतो । राजा उय्यानं गन्त्वा देविं पक्कोसापेत्वा आह “गण्हिस्ससि भद्दे, मन्त”न्ति? “आम, देवा”ति । “तेन हि उपचारं करोमी”ति । “को उपचारो”ति? “पिट्ठियं पहारसते पवत्तमाने सद्धं कातुं न वट्ठती”ति । सा मन्तलोभेन “साधू”ति सम्पटिच्छि । राजा चोरघातके पक्कोसापेत्वा कसा गाहापेत्वा उभोसु पस्सेसु पहारापेसि । सा द्वे तयो पहारे अधिवासेत्वा ततो परं “न मे मन्तेन अत्थो”ति रवि । अथ नं राजा “त्वं मं मारेत्वा मन्तं गण्हितुकामासी”ति पिट्ठियं निच्चम्मं कारेत्वा विस्सज्जापेसि । सा ततो पट्ठाय पुन कथेतुं नासक्खि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजा उक्कण्ठितभिक्खु अहोसि, देवी पुराणदुतियिका, अस्सो सारिपुत्तो, सक्को पन अहमेव

अहोसिन्ति ।

खरपुत्तजातकवण्णना पठमा ।

[३८७] २. सूचिजातकवण्णना

अकक्कसं अफरुसन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पज्जापारमिं आरब्भ कथेसि । वत्थु **महाउमङ्गजातके** (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति । तदा पन सत्था भिक्खू आमन्तेत्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो पज्जवा उपायकुसलोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे कम्मरकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो परियोदातसिप्पो अहोसि । मातापितरो पनस्स दलिद्वा, तेसं गामतो अविदूरे अज्जो सहस्सकुटिको कम्मरगामो । तत्थ कम्मरसहस्सजेट्टको कम्मरो राजवल्लभो अट्ठो महद्धनो, तस्सेका धीता अहोसि उत्तमरूपधरा देवच्छरापटिभागा जनपदकल्याणिलक्खणेहि समन्नागता । सामन्तगामेसु मनुस्सा वासिफरसुफालपाचनादिकारापनत्थाय तं गामं गन्त्वा येभुय्येन तं कुमारिकं पस्सन्ति, ते अत्तनो अत्तनो गामं गन्त्वा निसिन्नद्वानादीसु तस्सा रूपं वण्णेन्ति । बोधिसत्तो तं सुत्वा सवनसंसंगेन बज्झित्वा “पादपरिचारिकं नं करिस्सामी”ति उत्तमजातिकं अयं गहेत्वा एकं सुखुमं घनं सूचिं कत्वा पासे विज्झित्वा उदके उप्पिलापेत्वा अपरमि तथारूपमेव तस्सा कोसकं कत्वा पासे विज्झि । इमिना नियामेन तस्सा सत्त कोसके अकासि, “कथं अकासी”ति न वत्तब्बं । बोधिसत्तानज्झि जाणमहन्तताय करणं समिज्झितियेव । सो तं सूचिं नाळिकाय पक्खिपित्वा ओवट्टिकाय कत्वा तं गामं गन्त्वा कम्मरजेट्टकस्स वसनवीथिं पुच्छित्वा तत्थ गन्त्वा द्वारे ठत्वा “को मम हत्थतो एवरूपं नाम सूचिं मूलेन किणितुं इच्छती”ति सूचिं वण्णेन्तो जेट्टककम्मरस्स घरद्वारसमीपे ठत्वा पठमं गाथमाह —

८३. “अकक्कसं अफरुसं, खरधोतं सुपासियं ।

सुखुमं तिखिणगगञ्च, को सूचिं केतुमिच्छती”ति ॥

तस्सत्थो — मम पटलस्स वा तिलकस्स वा ओधिनो वा अभावेन **अकक्कसं**, सुमड्डताय **अफरुसं**, खरेन पासाणेन धोतत्ता **खरधोतं**, सुन्दरेन सुविद्धेन पासेन समन्नागतत्ता **सुपासियं**, सण्हताय **सुखुमं**, अगगस्स तिखिणताय **तिखिणगगं** सूचिं मम हत्थतो मूलं दत्वा को किणितुं इच्छतीति ।

एवञ्च पन वत्वा पुनपि तं वण्णेन्तो दुतियं गाथमाह —

८४. “सुमज्जञ्च सुपासञ्च, अनुपुब्बं सुवट्ठितं ।

घनघातिमं पटिथद्धं, को सूचिं केतुमिच्छती”ति ॥

तत्थ **सुमज्जञ्चाति** कुरुविन्दकचुण्णेन सुट्ठु मज्जितं । **सुपासञ्चाति** सण्हेन पासवेधकेन विद्धत्ता सुन्दरपासं । **घनघातिमन्ति** या घातियमाना अधिकरणिं अनुपविसति, अयं “घनघातिमा”ति वुच्चति, तादिसिन्ति अत्थो । **पटिथद्धन्ति** थद्धं अमुदुकं ।

तस्मिं खणे सा कुमारिका भुत्तपातरासं पितरं दरथपटिप्पस्सम्भनत्थं चूळसयने निपन्नं तालवण्टेन बीजयमाना बोधिसत्तस्स मधुरसदं सुत्वा अल्लमंसपिण्डेन हृदये पहटा विय घटसहस्सेन निब्बापितदरथा विय हुत्वा “को नु खो एस

अतिमधुरेन सद्देन कम्मरानं वसनगामे सूचिं विक्किणाति, केन नु खो कम्मेन आगतो, जानिस्सामि न’न्ति तालवण्टं ठपेत्वा गेहा निक्खम्म बहिआळिन्दके ठत्वा तेन सद्धिं कथेसि । बोधिसत्तानज्झि पत्थितं नाम समिज्झति, सो हि तस्सायेवत्थाय तं गामं आगतो । सा च तेन सद्धिं कथेन्ती “माणव, सकलरट्टवासिनो सूचिआदीनं अत्थाय इमं गामं आगच्छन्ति, त्वं बालताय कम्मरगामे सूचिं विक्किणितुं इच्छसि, सचेपि दिवसं सूचिया वण्णं भासिस्ससि, न ते कोचि हत्थतो सूचिं गण्हिस्सति, सचे त्वं मूलं लद्धुं इच्छसि, अज्जं गामं याही”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

८४. “इतोदानि पतायन्ति, सूचियो बळिसानि च ।
कोयं कम्मरगामस्मिं, सूचिं विक्केतुमिच्छति ॥

८५. “इतो सत्थानि गच्छन्ति, कम्मन्ता विविधा पुथू ।
कोयं कम्मरगामस्मिं, सूचिं विक्केतुमिच्छती”ति ॥

तत्थ इतोदानीति इमस्मिं रट्टे इदानीं सूचियो च बळिसानि च अज्जानि च उपकरणानि इमम्हा कम्मरगामा पतायन्ति निक्खमन्ति, तं तं दिसं पत्थरन्ता निग्गच्छन्ति । कोयन्ति एवं सन्ते को अयं इमस्मिं कम्मरगामे सूचिं विक्किणितुं इच्छति । सत्थानीति बाराणसिं गच्छन्तानि नानप्पकारानि सत्थानि इतोव गच्छन्ति । विविधा पुथूति नानप्पकारा बहू कम्मन्तापि सकलरट्टवासीनं इतो गहितउपकरणेहेव पवत्तन्ति ।

बोधिसत्तो तस्सा वचनं सुत्वा “भद्रे, त्वं अजानन्ती अज्जाणेन एवं वदेसी”ति वत्वा द्वे गाथा अभसि —

८६. “सूचिं कम्मरगामस्मिं, विक्केतब्बा पजानता ।
आचरियाव जानन्ति, कम्मं सुकतदुक्कटं ॥

८७. “इमज्जे ते पिता भद्रे, सूचिं जज्जा मया कतं ।
तया च मं निमन्तेय्य, यज्जत्थज्जं घरे धन”न्ति ॥

तत्थ सूचिन्ति विभत्तिविपल्लासो कतो । इदं वुत्तं होति — सूचि नाम पजानता पण्डितेन पुरिसेन कम्मरगामस्मिंयेव विक्केतब्बा । किंकारणा? आचरियाव जानन्ति, कम्मं सुकतदुक्कटन्ति, तस्स तस्स सिप्पस्स आचरियाव तस्मिं तस्मिं सिप्पे सुकतदुक्कटकम्मं जानन्ति, स्वाहं कम्मरकम्मं अजानन्तानं गहपतिकानं गामं गन्त्वा मम सूचिया सुकतदुक्कटभावं कथं जानापेस्सामि, इमस्मिं पन गामे मम बलं जानापेस्सामीति । एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय अत्तनो बलं वण्णेसि ।

तया च मं निमन्तेय्याति भद्रे सचे तव पिता इमं मया कतं सूचिं “ईदिसा वा एसा, एवं वा कता”ति जानेय्य, “इमं मे धीतरं तव पादपरिचारिकं दम्मि, गण्हाहि न’न्ति एवं तया च मं निमन्तेय्य । यज्जत्थज्जं घरे धनन्ति यज्ज अज्जं सविज्जाणकं वा अविज्जाणकं वा घरे धनं अत्थि, तेन मं निमन्तेय्य । “यज्जस्सज्ज”न्तिपि पाठो, यज्ज अस्स घरे अज्जं धनं अत्थीति अत्थो ।

कम्मरजेट्टको सब्बं तेसं कथं सुत्वा “अम्मा”ति धीतरं पक्कोसित्वा “केन सद्धिं सल्लपसी”ति पुच्छि । तात, एको पुरिसो सूचिं विक्किणाति, तेन सद्धिं सल्लपेमीति । “तेन हि पक्कोसाहि न’न्ति । सा गन्त्वा पक्कोसि । बोधिसत्तो गेहं

पविसित्वा कम्मरजेडुकं वन्दित्वा एकमन्तं अट्टासि । अथ नं सो “कतरगामवासिकोसी”ति पुच्छि । “अहं असुकगामवासिकोमिह असुककम्मरस्स पुत्तो”ति । “कस्मा इधागतोसी”ति । “सूचिविक्कयत्थाया”ति । “आहर, सूचिं ते पस्सामा”ति । बोधिसत्तो अत्तनो गुणं सब्बेसं मज्झे पकासेतुकामो “ननु एककानं ओलोकिततो सब्बेसं मज्झे ओलोकेतुं वरतर”न्ति आह । सो “साधु, ताता”ति सब्बे कम्मारे सन्निपातापेत्वा तेहि परिवुतो “आहर, तात, मयं पस्साम ते सूचि”न्ति आह । “आचरिय, एकं अधिकरणिञ्च उदकपूरञ्च कंसथालं आहरापेथा”ति । सो आहरापेसि । बोधिसत्तो ओवट्टिकतो सूचिनाळिकं नीहरित्वा अदासि । कम्मरजेडुको ततो सूचिं नीहरित्वा “तात, अयं सूची”ति पुच्छि । “नायं सूचि, कोसको एसो”ति । सो उपधारेन्तो नेव अन्तं, न कोटिं अदस्स । बोधिसत्तो आहरापेत्वा नखेन कोसकं अपनेत्वा “अयं सूचि, अयं कोसको”ति महाजनस्स दस्सेत्वा सूचिं आचरियस्स हत्थे, कोसकं पादमूले ठपेसि । पुन तेन “अयं मज्जे सूची”ति वुत्तो “अयम्पि सूचिकोसकोयेवा”ति वत्त्वा नखेन पहरन्तो पटिपाटिया छ सूचिकोसके कम्मरजेडुकस्स पादमूले ठपेत्वा “अयं सूची”ति तस्स हत्थे ठपेसि । कम्मरसहस्सानि अङ्गुलियो फोटेसुं, चेलुक्खेपा पवत्तिंसु ।

अथ नं कम्मरजेडुको “तात, इमाय सूचिया किं बल”न्ति पुच्छि । “आचरिय बलवता पुरिसेन अधिकरणिं उक्खिपापेत्वा अधिकरणिया हेट्ठा उदकपातिं ठपापेत्वा अधिकरणिया मज्झे इमं सूचिं पहरथा”ति । सो तथा कारेत्वा अधिकरणिया मज्झे सूचिं अगगेन पहरि । सा अधिकरणिं विनिविज्झित्वा उदकपिट्ठे केसग्गमत्तम्पि उद्धं वा अधो वा अहुत्वा तिरियं पतिट्ठासि । सब्बे कम्मारा “अम्हेहि एत्तकं कालं ‘कम्मारा नाम एदिसा होन्ती’ति सुतिवसेनपि न सुतपुब्ब”न्ति अङ्गुलियो फोटेत्वा चेलुक्खेपसहस्सं पवत्तिंसु । कम्मरजेडुको धीतरं पक्कोसित्वा तस्मिञ्जेव परिसमज्झे “अयं कुमारिका तुहमेव अनुच्छविका”ति उदकं पातेत्वा अदासि । सो अपरभागे कम्मरजेडुकस्स अच्चयेन तस्मिं गामे कम्मरजेडुको अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कम्मरजेडुकस्स धीता राहुलमाता अहोसि, पण्डितकम्मरपुत्तो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सूचिजातकवण्णना दुतिया ।

[३८८] ३. तुण्डिलजातकवण्णना

नवछन्नकेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मरणभीरुकं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थिवासी कुलपुत्तो बुद्धसासने पब्बजित्वा मरणभीरुको अहोसि, अप्पमत्तकम्पि साखाचलनं दण्डकपतनं सकुणचतुप्पदसद्वं वा अज्जं वा तथारूपं सुत्वा मरणभयतज्जितो हुत्वा कुच्छियं विद्धससो विय कम्पन्तो विचरि । भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुको किर भिक्खु मरणभीरुको अप्पमत्तकम्पि सद्वं सुत्वा विकम्पमानो पलायति, इमेसञ्च सत्तानं मरणमेव धुवं, जीवितं अब्धुवं, ननु तदेव योनिसो मनसि कातब्ब”न्ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु मरणभीरुको”ति वत्त्वा “आम, भन्ते”ति तेन पटिज्जातो “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बपेस मरणभीरुकोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सूकरिया कुच्छिमि पटिसन्धिं गण्णि । सूकरी परिणतगम्भा द्वे पुत्ते विजायि । सा एकदिवसं ते गहेत्वा एकस्मिं आवाटे निपज्जि । अथेका बाराणसिद्वारगामवासिनी महल्लिका कप्पासखेत्ततो पच्छिपुण्णं कप्पासं आदाय यट्ठिया भूमिं आकोटेन्ती आगच्छि । सूकरी तं सद्वं सुत्वा मरणभयेन पुत्तके छडुत्वा पलायि । महल्लिका सूकरपोतके दिस्वा पुत्तसज्जं पटिलभित्वा पच्छियं पक्खिपित्वा घरं नेत्वा जेडुकस्स महातुण्डिलो, कनिट्ठस्स

चूळतुण्डिलोति नामं करित्वा ते पुत्तके विय पोसेसि । ते अपरभागे वड्ढित्वा थूलसरीरा अहेसुं । महल्लिका “इमे नो मूलेन देही”ति वुच्चमानापि “पुत्ता मे”ति वत्वा कस्सचि न देति । अथेकस्मिं छणकाले धुत्ता सुरं पिवन्ता मंसे खीणे “कुतो नु खो मंसं लभिस्सामा”ति वीमंसन्ता महल्लिकाय गेहे सूकरानं अत्थिभावं जत्वा मूलं गहेत्वा तत्थ गन्त्वा “अम्म, मूलं गहेत्वा एकं नो सूकरं देही”ति आहंसु । सा “अलं, ताता, पुत्ता मे एते, पुत्तं नाम मंसं खादनत्थाय किणन्तानं ददन्ता नाम नत्थी”ति पटिक्खिपि । धुत्ता “अम्म, मनुस्सानं सूकरा नाम पुत्ता न होन्ति, देहि नो”ति पुनप्पुनं याचन्तापि अलभित्वा महल्लिकं सुरं पायेत्वा मत्तकाले “अम्म, सूकरेहि किं करिस्ससि, मूलं गहेत्वा परिब्बयं करोही”ति तस्सा हत्थे कहापणे ठपयिंसु ।

सा कहापणे गहेत्वा “ताता, महातुण्डिलं दातुं न सक्कोमि । चूळतुण्डिलं पन गण्हथा”ति आह । “कहं सो”ति? “अयं एतस्मिं गच्छेति, सदमस्स देही”ति । “आहारं न पस्सामी”ति । धुत्ता मूलेन एकं भत्तपातिं आहरापेसुं । महल्लिका तं गहेत्वा द्वारे ठपितं सूकरदोणिं पूरेत्वा दोणिसमीपे अट्ठासि । तिसमत्तापि धुत्ता पासहत्था तत्थेव अट्ठंसु । महल्लिका “तात, चूळतुण्डिल, एही”ति तस्स सदमकासि । तं सुत्वा महातुण्डिलो “एत्तकं कालं मम मातरा चूळतुण्डिलस्स सदो न दिन्नपुब्बो, मंयेव पठमं सद्दायति, अवस्सं अज्ज अम्हाकं भयं उप्पन्नं भविस्सती”ति अज्जासि । सो कनिट्ठं आमन्तेसि “तात, मम माता तं पक्कोसति, गच्छ ताव जानाही”ति । सो गच्छा निक्खमित्वा भत्तदोणिसमीपे तेसं ठितभावं दिस्वा “अज्ज मे मरणं उप्पन्न”न्ति मरणभयतज्जितो निवत्तित्वा कम्पमानो भातु सन्तिकं आगन्त्वा थम्भितुं नासक्खि, कम्पमानो परिब्भमि । महातुण्डिलो तं दिस्वा “तात, त्वं अज्ज पन पवेधसि परिब्भमसि, पविसनट्ठानं ओलोकेसि, किं नामेतं करोसी”ति पुच्छि । सो अत्तना दिट्ठकारणं कथेन्तो पठमं गाथमाह —

८८. “नवछन्नकेदानि दिव्यति, पुण्णायं दोणि सुवामिनी ठिता ।
बहुके जने पासपाणिके, नो च खो मे पटिभाति भुज्जितु”न्ति ॥

तत्थ नवछन्नकेदानि दिव्यतीति भातिक, पुब्बे अम्हाकं कुण्डकयागु वा झामभत्तं वा दिव्यति, अज्ज पन नवछन्नकं नवाकारं दानं दिव्यति । पुण्णायं दोणीति अयं अम्हाकं भत्तदोणि सुद्धभत्तस्स पुण्णा । सुवामिनी ठिताति अय्यापि नो तस्सा सन्तिके ठिता । बहुके जनेति न केवलज्ज अय्याव, अज्जोपि बहुको जनो पासपाणिको ठितो । नो च खो मे पटिभातीति अयं एवं एतेसं ठितभावोपि इदं भत्तं भुज्जितुम्पि मय्हं न पटिभाति, न रुच्चतीति अत्थो ।

तं सुत्वा महासत्तो “तात चूळतुण्डिल, मम किर माता एत्थेव सूकरे पोसेन्ती नाम यदत्थं पोसेति, स्वास्सा अत्थो अज्ज मत्थकं पत्तो, त्वं मा चिन्तयी”ति वत्वा मधुरेन सरेन बुद्धलीळाय धम्मं देसेन्तो द्वे गाथा अभासि —

८९. “तससि भमसि लेणमिच्छसि, अत्ताणोसि कुहिं गमिस्ससि ।
अप्पोस्सुक्को भुज्ज तुण्डिल, मंसत्थाय हि पोसिताम्हसे ॥

९०. “ओगह रहदं अकद्धमं, सब्बं सेदमलं पवाहय ।
गण्हाहि नवं विलेपनं, यस्स गन्धो न कदाचि छिज्जती”ति ॥

तत्थ तससि भमसीति मरणभयेन उत्तससि, तेनेव किलमन्तो भमसि । लेणमिच्छसीति पतिट्ठं ओलोकेसि । अत्ताणोसीति तात, पुब्बे अम्हाकं माता पटिसरणं अहोसि, सा अज्ज पन निरपेक्खा अम्हे छट्ठेसि, इदानि कुहिं गमिस्ससि ।

ओगहाति ओगाह, अयमेव वा पाठो। पवाहयाति पवाहेहि, हारेहीति अत्थो। न छिज्जतीति न नस्सति। इदं वुत्तं होति — तात, सचे मरणतो तससि, अकद्धमं पोक्खरणिं ओतरित्वा तव सरीरे सब्बं सेदञ्च मलञ्च पवाहेत्वा सुरभिगन्धविलेपनं विलिम्पाति।

तस्स दस पारमियो आवज्जेत्वा मेत्तापारमिं पुरेचारिकं कत्वा पठमं पदं उदाहरन्तस्सेव सद्दो सकलं द्वादसयोजनिकं बाराणसिं अज्झोत्थरित्वा गतो। सुतसुतक्खणेयेव राजउपराजादयो आदिं कत्वा बाराणसिवासिनो आगमंसु। अनागतापि गेहे ठिताव सुणिंसु। राजपुरिसा गच्छे छिन्दित्वा भूमिं समं कत्वा वालुकं ओकिरिंसु। धुत्तानं सुरामदो छिज्जि। पासे छुट्टेत्वा धम्मं सुणमाना अट्ठंसु। महल्लिकायपि सुरामदो छिज्जि। महासत्तो महाजनमज्झे चूळतुण्डिलस्स धम्मदेसनं आरभि। तं सुत्वा चूळतुण्डिलो “मय्हं भाता एवं वदेति, अम्हाकञ्च वंसे पोक्खरणिं ओतरित्वा नहानं, सरीरतो सेदमलपवाहनं, पुराणविलेपनं हारेत्वा नवविलेपनगहणञ्च किस्मिञ्चि काले नत्थि, किं नु खो सन्धाय भाता मं एव माहा”ति पुच्छन्तो चतुत्थं गाथमाह —

११. “कतमो रहदो अकद्धमो, किंसु सेदमलन्ति वुच्चति।
कतमञ्च नवं विलेपनं, यस्स गन्धो न कदाचि छिज्जती”ति॥

तं सुत्वा महासत्तो “तेन हि कनिट्ठ ओहितसोतो सुणाही”ति बुद्धलीळाय धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभासि —

१२. “धम्मो रहदो अकद्धमो, पापं सेदमलन्ति वुच्चति।
सीलञ्च नवं विलेपनं, तस्स गन्धो न कदाचि छिज्जति॥

१३. “नन्दन्ति सरीरघातिनो, न च नन्दन्ति सरीरधारिनो।
पुण्णाय च पुण्णमासिया, रममानाव जहन्ति जीवित”न्ति॥

तत्थ धम्मोति पञ्चसीलअट्ठसीलदससीलानि तीणि सुचरितानि सत्तत्तिसबोधिपक्खियधम्मा अमतमहानिब्बानन्ति सब्बोपेस धम्मो नाम। अकद्धमोति रागदोसमोहमानदिट्ठिकिलेसकद्धमानं अभावेन अकद्धमो। इमिना सेसधम्मतो विनिवत्तेत्वा निब्बानमेव दस्सेति। “यावता, भिक्खवे, धम्मा सङ्गता वा असङ्गता वा, विरागो तेसं धम्मानं अगमक्खायति, यदिदं मदनिम्मदनो पिपासविनयो आलयसमुग्घातो वट्ठुपच्छेदो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान”न्ति (अ० नि० ४.३४; इतिवु० ९०) हि वुत्तं, तदेव दस्सेन्तो, तात चूळतुण्डिल, अहं निब्बानतळाकं “रहदो”ति कथेमि। जातिजराब्बाधिमरणादीनि हि तत्थ नत्थि, सचे मरणतो मुञ्चितुकामो, निब्बानगामिनिं पटिपदं गण्हाति। उपनिस्सयपच्चयवसेन किर बोधिसत्तो एवं कथेसि।

पापं सेदमलन्ति तात चूळतुण्डिल, पापं सेदमलसदिसत्ता “सेदमल”न्ति पोरानकपण्डितेहि कथितं। तं पनेतं एकविधेन पापं यदिदं मनोपदोसो, दुविधेन पापं पापकञ्च सीलं, पापिका च दिट्ठि, त्रिविधेन पापं तीणि दुच्चरितानि, चतुर्विधेन पापं चत्तारि अगतिगमनानि, पञ्चविधेन पापं पञ्च चेतोखिला, छव्विधेन पापं छ अगारवा, सत्तविधेन पापं सत्त असद्धम्मा, अट्ठविधेन पापं अट्ठ मिच्छत्ता, नवविधेन पापं नव आघातवत्थूनि, दसविधेन पापं दस अकुसलकम्मपथा, बहुविधेन पापं रागो दोसो मोहोति एककदुकतिकदिदवसेन विभत्ता अकुसला धम्मा, इति सब्बम्पेतं पापं “सरीरनिस्सितसेदमलसदिस”न्ति पण्डितेहि कथितं।

सीलन्ति पञ्चसीलं दससीलं चतुपरिसुद्धिसीलं । “इदं, तात, सीलं चतुज्जातिगन्धविलेपनसदिस”न्ति वदति । तस्साति तस्स सिलस्स गन्धो तीसु वयेसु कदाचि न छिज्जति, सकललोकं पत्थरित्वा गच्छति ।

“न पुष्पगन्धो पटिवातमेति, न चन्दनं तग्गरमल्लिका वा ।
सतञ्च गन्धो पटिवातमेति, सब्बा दिसा सप्पुरिसो पवायति ॥

“चन्दनं तगरं वापि, उप्पलं अथ वस्सिकी ।
एतेसं गन्धजातानं, सीलगन्धो अनुत्तरो ॥

“अप्पमत्तो अयं गन्धो, ख्वायं तगरचन्दनं ।
यो च सीलवतं गन्धो, वाति देवेसु उत्तमो”ति ॥ (ध० प० ५४-५६) ।

नन्दन्ति सरीरघातिनोति तात चूळतुण्डिल, इमे अज्जाणमनुस्सा “मधुरमंसं खादिस्साम, पुत्तदारम्पि खादापेस्सामा”ति पाणातिपातं करोन्ता नन्दन्ति तुस्सन्ति, पाणातिपातो आसेवितो भावितो बहुलीकतो निरयसंवत्तनिको होति, तिरच्छानयोनि... पे०... पेत्तिविसयसंवत्तनिको होति, यो सब्बलहुको पाणातिपातस्स विपाको, सो मनुस्सभूतस्स अप्पायुकसंवत्तनिको होतीति इमं पाणातिपाते आदीनवं न जानन्ति । अजानन्ता —

“मधुवा मज्जति बालो, याव पापं न पच्चति ।
यदा च पच्चति पापं, बालो दुक्खं निगच्छती”ति ॥ (ध० प० ६९) —

मधुरसज्जिनो हुत्वा —

“चरन्ति बाला दुम्मेधा, अमित्तेनेव अत्तना ।
करोन्ता पापकं कम्मं, यं होति कटुकप्फल”न्ति ॥ (ध० प० ६६) —

एत्तकम्पि न जानन्ति ।

“न तं कम्मं कतं साधु, यं कत्वा अनुत्तप्पति ।
यस्स अस्सुमुखो रोदं, विपाकं पटिसेवती”ति ॥ (ध० प० ६७) ।

न च नन्दन्ति सरीरधारिनोति तात चूळतुण्डिल, ये पनेते सरीरधारिनो सत्ता, ते अत्तनो मरणे आगच्छन्ते ठपेत्वा सीहमिगराजहत्थाजानीयअस्साजानीयखीणासवे अवसेसा बोधिसत्तं आदिं कत्वा अभायन्ता नाम नत्थि ।

“सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बे भायन्ति मच्चुनो ।
अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्य न घातये”ति ॥ (ध० प० १२९) ।

पुण्णयाति गुणपुण्णाय । **पुण्णमासि**याति पुण्णचन्दयुत्ताय, मासं वा पूरेत्वा ठिताय । तदा किर पुण्णमासी उपोसथदिवसो होति । **रममानाव जहन्ति जीवितन्ति** तात चूळतुण्डिल, मा सोचि मा परिदेवि, मरणस्स नाम ते भायन्ति,

येसं अब्भन्तरे सीलादिगुणा नत्थि । मयं पन सीलाचारसम्पन्ना पुज्जवन्तो, तस्मा अम्हादिसा सत्ता रममानाव जहन्ति जीवितन्ति ।

एवं महासत्तो मधुरेन सरेन बुद्धलीळाय धम्मं देसेसि । महाजनकाया अङ्गुलियो फोटेसुं, चेलुक्खेपा च पवत्तिंसु, साधुकारसद्वपुणं अन्तलिक्खं अहोसि । बाराणसिराजा बोधिसत्तं रज्जेन पूजेत्वा महल्लिकाय यसं दत्त्वा उभोपि ते गन्धोदकेन न्हापेत्वा गन्धादीहि विलिम्पापेत्वा गीवासु मणिरतनानि पिळन्धापेत्वा घरं नेत्वा पुत्तद्वाने ठपेत्वा महन्तेन परिवारेण पटिजग्गि । बोधिसत्तो रज्जो पञ्च सीलानि अदासि । सब्बे बाराणसिवासिनो च कासिरट्ठवासिनो च पञ्च सीलानि रक्खिंसु । महासत्तो नेसं पक्खदिवसेसु धम्मं देसेसि, विनिच्छये निसीदित्वा अड्डे तीरेसि । तस्मिं धरमाने कूटङ्गुकारका नाम नाहेसुं । अपरभागे राजा कालमकासि । महासत्तो तस्स सरीरपरिहारं कारेत्वा विनिच्छये पोत्थके लिखापेत्वा “इमं पोत्थकं ओलोकेत्वा अड्डं तीरेय्याथा”ति वत्वा महाजनस्स धम्मं देसेत्वा अप्पमादेन ओवादं दत्त्वा सब्बेसं रोदन्तानं परिदेवन्तानज्जेव सद्धिं चूळतुण्डिलेन अरज्जं पाविसि । तदा बोधिसत्तस्स ओवादो सद्धिं वस्ससहस्सानि पवत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो मरणभीरुको भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा राजा आनन्दो अहोसि, चूळतुण्डिलो मरणभीरुको भिक्खु, परिसा बुद्धपरिसा, महातुण्डिलो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

तुण्डिलजातकवण्णना ततिया ।

[३८९] ४. सुवण्णकक्कटकजातकवण्णना

सिङ्गीमिगोति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो आनन्दत्थेरस्स अत्तनो अत्थाय जीवितपरिच्चागं आरब्भ कथेसि । वत्थु याव धनुग्गहपयोजना खण्डहालजातके (जा० २.२२.९८२ आदयो) धनपालविस्सज्जनं चूळहंसमहाहंसजातके (जा० १.१५.१३३ आदयो) कथितं । तदा हि भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, धम्मभण्डागारिकआनन्दत्थेरो सेक्खपटिसम्भिदाप्पत्तो हुत्वा धनपालके आगच्छन्ते सम्मासम्बुद्धस्स जीवितं परिच्चजी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि आनन्दो मय्हं जीवितं परिच्चजियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते राजगहस्स पुब्बपस्से सालिन्दियो नाम ब्राह्मणगामो होति । तदा बोधिसत्तो तस्मिं गामे कस्सकब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेत्वा तस्स गामस्स पुब्बुत्तराय दिसाय एकस्मिं गामखेत्ते करीससहस्समत्तं कसिं कारेसि । सो एकदिवसं मनुस्सेहि सद्धिं खेत्तं गन्त्वा कम्मकारे “कसथा”ति आणापेत्वा मुखधोवनत्थाय खेत्तकोटियं महन्तं सोब्भं उपसङ्कमि । तस्मिं खो पन सोब्भे एको सुवण्णवण्णो कक्कटको पटिवसति अभिरूपो पासादिको । बोधिसत्तो दन्तकट्टं खादित्वा तं सोब्भं ओतरि । तस्स मुखधोवनकाले कक्कटको सन्निकं आगमासि । अथ नं सो उक्खिपित्वा अत्तनो उत्तरिसाटकन्तरे निपज्जापेत्वा गहेत्वा खेत्ते कत्तब्बकिच्चं कत्वा गच्छन्तो तत्थेव नं सोब्भे पक्खिपित्वा गेहं अगमासि । ततो पट्टाय खेत्तं आगच्छन्तो पठमं तं सोब्भं गन्त्वा कक्कटकं उक्खिपित्वा उत्तरिसाटकन्तरे निपज्जापेत्वा पच्छा कम्मन्तं विचारेसि । इति तेसं अज्जमज्जं विस्सासो दळ्हो अहोसि ।

बोधिसत्तो निबद्धं खेत्तं आगच्छति, अक्खीसु च पनस्स पञ्च पसादा तीणि मण्डलानि विसुद्धानि हुत्वा पज्जायन्ति । अथस्स खेत्तकोटियं एकस्मिं ताले काककुलावके काकी अक्खीनि दिस्वा खादितुकामा हुत्वा काकं आह — “सामि, दोहळो मे उप्पन्नो”ति । “किं दोहळो नामा”ति? “एतस्स ब्राह्मणस्स अक्खीनि खादितुकामाह्मी”ति । “दुदोहळो ते उप्पन्नो, को एतानि आहरितुं सक्खिस्सती”ति । “त्वं न सक्कोसी”ति अहम्पेतं जानामि, यो पनेस तालस्स अविदूरे वम्मिको, एत्थ कण्हसप्पो वसति । “तं उपट्ठह, सो एतं डंसित्वा मारेस्सति, अथस्स अक्खीनि उप्पाटेत्वा त्वं आहरिस्ससी”ति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ततो पट्ठाय कण्हसप्पं उपट्ठहि । बोधिसत्तेनपि वापितस्सानं गब्भगगहणकाले कक्कटको महा अहोसि । अथेकदिवसं सप्पो काकमाह “सम्म, त्वं निबद्धं मं उपट्ठहसि, किं ते करोमी”ति । “सामि, तुम्हाकं दासिया एतस्स खेत्तसामिकस्स अक्खीसु दोहळो उप्पज्जि, स्वाहं तुम्हाकं आनुभावेन तस्स अक्खीनि लभिस्सामीति तुम्हे उपट्ठहामी”ति । सप्पो “होतु, नयिदं गरुकं, लभिस्ससी”ति तं अस्सासेत्वा पुन दिवसे ब्राह्मणस्स आगमनमग्गे केदारमरियादं निस्साय तिणेहि पटिच्छन्नो हुत्वा तस्सागमनं ओलोकेन्तो निपज्जि ।

बोधिसत्तो आगच्छन्तो पठमं सोब्भं ओतरित्वा मुखं धोवित्वा सिनेहं पच्चुपट्ठापेत्वा सुवण्णकक्कटकं आलिङ्गेत्वा उत्तरिसाटकन्तरे निपज्जापेत्वा खेत्तं पाविसि । सप्पो तं आगच्छन्तं दिस्वाव वेगेन पक्खन्दित्वा पिण्डिकमंसे डंसित्वा तत्थेव पातेत्वा वम्मिकं सन्धाय पलायि । बोधिसत्तस्स पतनञ्च कक्कटकस्स साटकन्तरतो लङ्घनञ्च काकस्स आगन्त्वा बोधिसत्तस्स उरे निलीयनञ्च अपच्छाअपुरिमं अहोसि । काको निलीयित्वा अक्खीनि तुण्डेन पहरि । कक्कटको “इमं काकं निस्साय मम सहायस्स भयं उप्पन्नं, एतस्मिं गहिते सप्पो आगच्छिस्सती”ति सण्डासेन गण्हन्तो विय काकं गीवायं अळेन दळ्हं गहेत्वा किलमेत्वा थोकं सिथिलमकासि । काको “किस्स मं सम्म, छुट्ठेत्वा पलायसि, एस मं कक्कटको भिय्यो विहेठेति, याव न मरामि, ताव एही”ति सप्पं पक्कोसन्तो पठमं गाथमाह —

१४. “सिङ्गीमिगो आयतचक्खुनेत्तो, अट्ठित्तचो वारिसयो अलोमो ।
तेनाभिभूतो कपणं रुदामि, हरे सखा किस्स नु मं जहासी”ति ॥

तत्थ **सिङ्गीमिगो**ति सिङ्गीसुवण्णवण्णताय वा अळसङ्घातानं वा सिङ्गानं अत्थिताय कक्कटको वुत्तो । **आयतचक्खुनेत्तो**ति दीघेहि चक्खुसङ्घातेहि नेत्तेहि समन्नागतो । अट्ठिमेव तचो अस्साति **अट्ठित्तचो** । **हरे सखा**ति आलपनमेतं, अम्भो सहायाति अत्थो ।

सप्पो तं सुत्वा महन्तं फणं कत्वा काकं अस्सासेन्तो अगमासि । सत्था इममत्थं दीपेन्तो अभिसम्बुद्धो हुत्वा दुतियं गाथमाह —

१५. “सो पस्ससन्तो महता फणेन, भुजङ्गमो कक्कटमज्झपत्तो ।
सखा सखारं परितायमानो, भुजङ्गमं कक्कटको गहेसी”ति ॥

तत्थ **कक्कटमज्झपत्तो**ति कक्कटकं सम्पत्तो । **सखा सखारन्ति** सहायो सहायं । “सकं सखार”न्तिपि पाठो, अत्तनो सहायन्ति अत्थो । **परितायमानो**ति रक्खमानो । **गहेसी**ति दुतियेन अळेन गीवायं दळ्हं गहेसि ।

अथ नं किलमेत्वा थोकं सिथिलमकासि । अथ सप्पो “कक्कटका नाम नेव काकमंसं खादन्ति, न सप्पमंसं, अथ केन नु खो कारणेन अयं अम्हे गण्ही”ति चिन्तेत्वा तं पुच्छन्तो ततियं गाथमाह —

१६. “न वायसं नो पन कण्हसप्पं, घासत्थिको कक्कटको अदेय्य ।
पुच्छामि तं आयतचक्खुनेत्त, अथ किस्स हेतुम्ह उभो गहीता”ति ॥

तत्थ **घासत्थिको**ति आहारत्थिको हुत्वा । **अदेय्या**ति आदियेय्य, न-कारेण योजेत्वा न गण्हीति अत्थो ।

तं सुत्वा कक्कटको गहणकारणं कथेन्तो द्वे गाथा अभामि —

१७. “अयं पुरिसो मम अत्थकामो, यो मं गहेत्वान दकाय नेति ।
तस्मिं मते दुक्खमनप्पकं मे, अहञ्च एसो च उभो न होम ॥

१८. “ममञ्च दिस्वान पवद्धकायं, सब्बो जनो हिंसितुमेव मिच्छे ।
सादुञ्च थूलञ्च मुदुञ्च मंसं, काकापि मं दिस्व विहेठयेय्यु”न्ति ॥

तत्थ **अयन्ति** बोधिसत्तं निद्विसति । **अत्थकामो**ति हितकामो । **दकाय नेतीति** यो मं सम्पियायमानो उत्तरिसाटकेन गहेत्वान उदकाय नेति, अत्तनो वसनकसोब्भं पापेति । **तस्मिं मते**ति सचे सो इमस्मिं ठाने मरिस्सति, एतस्मिं मते मम कायिकं चेतसिकं महन्तं दुक्खं भविस्सतीति दीपेति । **उभो न होमाति** द्वेपि जना न भविस्साम । **ममञ्च दिस्वानाति** गाथाय अयमत्थो — इदञ्च अपरं कारणं, इमस्मिं मते अनाथं निष्पच्चयं मं पवड्डितकायं दिस्वा सब्बो जनो “इमस्स कक्कटकस्स सादुञ्च थूलञ्च मुदुञ्च मंसं”न्ति मं मारेतुं इच्छेय्य, न केवलञ्च जनो मनुस्सो, तिरच्छानभूता काकापि मं दिस्वा विहेठयेय्युं विहेसेय्युं मारेय्युं ।

तं सुत्वा सप्पो चिन्तेसि “एकेनुपायेन इमं वञ्चेत्वा काकञ्च अत्तानञ्च मोचेस्सामी”ति । अथ नं वञ्चेतुकामो छट्ठं गाथमाह —

१९. “सचेतस्स हेतुम्ह उभो गहीता, उट्ठातु पोसे विसमावमामि ।
ममञ्च काकञ्च पमुञ्च खिप्पं, पुरे विसं गाळ्हमुपेति मच्च”न्ति ॥

तत्थ **सचेतस्स** हेतूति सचे एतस्स कारणा । **उट्ठातूति** निब्बिसो होतु । **विसमावमामीति** अहमस्स विसं आकड्डामि, निब्बिसं नं करोमि । **पुरे विसं गाळ्हमुपेति मच्चन्ति** इमञ्चि मच्चं मया अनावमियमानं विसं गाळ्हं बलवं हुत्वा उपगच्छेय्य, तं याव न उपगच्छति, तावदेव अम्हे द्वेपि जने खिप्पं मुञ्चाति ।

तं सुत्वा कक्कटको चिन्तेसि “अयं एकेनुपायेन मं द्वेपि जने विस्सज्जापेत्वा पलायितुकामो, मय्हं उपायकोसल्लं न जानाति, अहं दानि यथा सप्पो सञ्चरितुं सक्कोति, एवं अळं सिथिलं करिस्सामि, काकं पन नेव विस्सज्जेस्सामी”ति एवं चिन्तेत्वा सत्तमं गाथमाह —

१००. “सप्पं पमोक्खामि न ताव काकं, पटिबन्धको होहिंति ताव काको ।
पुरिसञ्च दिस्वान सुखिं अरोगं, काकं पमोक्खामि यथेव सप्प”न्ति ॥

तत्थ **पटिबन्धको**ति पाटिभोगो । **यथेव सप्पन्ति** यथा भवन्तं सप्पं मुञ्चामि, तथा काकं पमोक्खामि, केवलं त्वं

इमस्स ब्राह्मणस्स सरीरतो सीधं विसं आवमाहीति ।

एवञ्च पन वत्वा तस्स सुखसञ्चारणत्थं अळं सिथिलमकासि । सण्णो विसं आवमित्वा महासत्तस्स सरीरं निब्बिसं अकासि । सो निदुक्खो उट्ठाय पकतिवण्णेनेव अट्ठासि । कक्कटको “सचे इमे द्वेपि जना अरोगा भविस्सन्ति, मय्हं सहायस्स वट्ठि नाम न भविस्सति, विनासेस्सामि ने”ति चिन्तेत्वा कत्तरिकाय उप्पलमकुळं विय अळेहि उभिन्नम्पि सीसं कप्पेत्वा जीवितक्खयं पापेसि । काकीपि तम्हा ठाना पलायि । बोधिसत्तो सण्णस्स सरीरं दण्डके वेठेत्वा गुम्बपिट्ठे खिपि । सुवण्णकक्कटकं सोब्भे विस्सज्जेत्वा न्हत्वा सालिन्दियगाममेव गतो । ततो पट्ठाय कक्कटकेन सद्धिं अधिकतरो विस्सासो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेन्तो ओसानगाथमाह —

१०१. “काको तदा देवदत्तो अहोसि, मारो पन कण्हसण्णो अहोसि ।

आनन्दभट्ठो कक्कटको अहोसि, अहं तदा ब्राह्मणो होमि सत्था”ति ॥

सच्चपरियोसाने बहू सोतापन्नादयो अहेसुं । काकी पन गाथाय न वुत्ता, सा चिञ्चमाणविका अहोसीति ।

सुवण्णकक्कटकजातकवण्णना चतुत्था ।

[३९०] ५. मय्हकजातकवण्णना

सकुणो मय्हको नामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आगन्तुकसेट्ठिं आरब्ध कथेसि । सावत्थियञ्चि आगन्तुकसेट्ठिं नाम अट्ठो अहोसि महद्धनो । सो नेव अत्तना भोगे भुञ्जि, न परेसं अदासि, नानगरसे पणीते भोजने उपनीते तं न भुञ्जति, बिलङ्गदुतियं कणाजकं एव भुञ्जति, धूपितवासितेसु कासिकवत्थेसु उपनीतेसु तानि हारेत्वा थूलथूलसाटके निवासेति, आजानीययुत्ते मणिकनकविचित्ते रथे उपनीते तम्पि हरापेत्वा कत्तररथकेन गच्छति, सुवण्णच्छत्ते धारियमाने तं अपनेत्वा पण्णच्छत्तेन धारियमानेन । सो यावजीवं दानादीसु पुञ्जेसु एकम्पि अकत्वा कालं कत्वा रोरुवनिरये निब्बत्ति । तस्स अपुत्तकं सापतेय्यं राजबलं सत्तहि रत्तिदिवसेहि राजकुलं पवेसेसि । तस्मिं पवेसिते राजा भुत्तपातरासो जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसिन्नो “किं, महाराज, बुद्धपट्टानं न करोसी”ति वुत्ते “भन्ते, सावत्थियं आगन्तुकसेट्ठिनो नाम कालकतस्स अस्सामिकधने अम्हाकं घरे आहरियमानेयेव सत्त रत्तिदिवसा गता, सो पन एतं धनं लभित्वापि नेव अत्तना परिभुञ्जि, न परेसं अदासि, रक्खसपरिग्गहितपोक्खरणी वियस्स धनं अहोसि, सो एकदिवसम्पि पणीतभोजनादीनं रसं अननुभवित्वाव मरणमुखं पविट्ठो, एवं मच्छरी अपुञ्जसत्तो किं कत्वा एत्तकं धनं लभि, केन चस्स भोगेसु चित्तं न रमी”ति सत्थारं पुच्छि । सत्था “महाराज, धनलाभो च, धनं लद्धा अपरिभुञ्जनकारणञ्च तेनेव कत”न्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसिसेट्ठि अस्सद्धो अहोसि मच्छरी, न कस्सचि किञ्चि देति, न कञ्चि सङ्गण्हाति । सो एकदिवसं राजुपट्टानं गच्छन्तो तगरसिखिं नाम पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा वन्दित्वा “लद्धा, भन्ते, भिक्खा”ति पुच्छित्वा “ननु चराम महासेट्ठी”ति वुत्ते पुरिसं आणापेसि “गच्छ, इमं अम्हाकं घरं आनेत्वा मम पल्लङ्के निसीदापेत्वा अम्हाकं पटियत्तभत्तस्स पत्तं पूरेत्वा दापेही”ति । सो पच्चेकबुद्धं घरं नेत्वा निसीदापेत्वा सेट्ठिभरियाय आचिक्खि । सा नानगरसभत्तस्स पत्तं पूरेत्वा तस्स अदासि । सो भत्तं गहेत्वा सेट्ठिनिवेसना निक्खमित्वा अन्तरवीथियं

पटिपज्जि । सेट्ठि राजकुलतो पच्चागच्छन्तो तं दिस्वा वन्दित्वा “लद्धं, भन्ते, भत्त”न्ति पुच्छि । “लद्धं महासेट्ठी”ति । सो पत्तं ओलोकेत्वा चित्तं पसादेतुं नासक्खि, “इमं मे भत्तं दासा वा कम्मकरा वा भुज्जित्वा दुक्करम्पि कम्मं करेय्युं, अहो वत मे जानी”ति अपरचेतनं परिपुण्णं कातुं नासक्खि । दानज्झि नाम तिस्सो चेतना परिपुण्णं कातुं सक्कोन्तस्सेव महप्फलं होति ।

“पुब्बेव दाना सुमना भवाम, ददम्पि वे अत्तमना भवाम ।

दत्त्वापि वे नानुतप्पाम पच्छा, तस्मा हि अम्हं दहरा नमिय्यरे ॥ (जा० १.१०.९५) ।

“पुब्बेव दाना सुमनो, ददं चित्तं पसादये ।

दत्त्वा अत्तमनो होति, एसा यज्जस्स सम्पदा” ॥ (अ० नि० ६.३७; पे० व० ३०५) ।

इति, महाराज, आगन्तुकसेट्ठि तगरसिखिपच्चेकबुद्धस्स दिन्नपच्चयेन बहुं धनं लभि, दत्त्वा अपरचेतनं पणीतं कातुं असमत्थताय भोगे भुज्जितुं नासक्खीति । “पुत्तं पन कस्मा न लभि, भन्ते”ति? सत्था “पुत्तस्स अलभनकारणम्पि तेनेव कत्तं, महाराजा”ति वत्त्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवे सेट्ठिकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो मातापितूनं अच्चयेन कनिट्ठं सङ्गणित्वा कुटुम्बं विचारेन्तो घरद्वारे दानसालं कारेत्वा महादानं पवत्तेन्तो अगारं अज्झावसि । अथस्स एको पुत्तो जायि । सो तस्स पदसा गमनकाले कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे चानिसंसं दिस्वा सद्धिं पुत्तदारेन सब्बं घरविभवं कनिट्ठस्स निव्यातेत्वा “अप्पमत्तो दानं पवत्तेही”ति ओवादं दत्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे विहासि । कनिट्ठोपिस्स एकं पुत्तं पटिलभि । सो तं वट्ठन्तं दिस्वा चिन्तेसि “मम भातु पुत्ते जीवन्ते कुटुम्बं भिन्दित्वा द्विधा भविस्सति, भातु पुत्तं मारेस्सामी”ति । अथ नं एकदिवसं नदियं ओपिलापेत्वा मारेसि । तमेनं न्हत्वा आगतं भातु जाया “कुहिं मम पुत्तो”ति पुच्छि । “नदियं उदकं कीळि, अथ नं उदके विचिनन्तो नादस”न्ति । सा रोदित्वा कन्दित्वा तुण्ही अहोसि ।

बोधिसत्तो तं पवत्तिं जत्वा “इदं किच्चं पाकटं करिस्सामी”ति आकासेनागन्त्वा बाराणसियं ओतरित्वा सुनिवत्थो सुपारुतो तस्स घरद्वारे ठत्वा दानसालं अदिस्वा “दानसालापि इमिना असप्पुरिसेन नासिता”ति चिन्तेसि । कनिट्ठो तस्स आगतभावं जत्वा आगन्त्वा महासत्तं वन्दित्वा पासादं आरोपेत्वा सुभोजनं भोजेसि । सो भत्तकिच्चावसाने सुखकथाय निसिन्नो “दारको न पज्जायति, कहां नु खो”ति पुच्छि । “मतो, भन्ते”ति । “केन कारणेना”ति? “उदककीळनट्टाने असुककारणेनाति न जानामी”ति । “किं त्वं असप्पुरिस न जानिस्ससि, तया कतकिच्चं मय्हं पाकटं, ननु त्वं इमिना नाम कारणेन तं मारेसि, किं नु त्वं राजादीनं वसेन नस्समानं धनं रक्खितुं सक्कुण्येयासि, मय्हकसकुणस्स च तुय्हज्ज किं नानाकरण”न्ति? अथस्स महासत्तो बुद्धलीळाय धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभासि —

१०२. “सकुणो मय्हको नाम, गिरिसानुदरीचरो ।

पक्कं पिप्पलिमारुह, मय्हं मय्ह”न्ति कन्दति ॥

१०३. “तस्सेवं विलपन्तस्स, दिजसङ्घा समागता ।

भुत्त्वान पिप्पलिं यन्ति, विलपत्त्वेव सो दिजो ॥

१०४. “एवमेव इधेकच्चो, सङ्गरित्वा बहुं धनं ।
नेवत्तनो न जातीनं, यथोधिं पटिपज्जति ॥

१०५. “न सो अच्छादनं भत्तं, न मालं न विलेपनं ।
अनुभोति सकिं किञ्चि, न सङ्गणहाति जातके ॥

१०६. “तस्सेवं विलपन्तस्स, मय्हं मय्हन्ति रक्खतो ।
राजानो अथ वा चोरा, दायादा येव अप्पिया ।
धनमादाय गच्छन्ति, विलपत्वेव सो नरो ॥

१०७. “धीरो भोगे अधिगम्म, सङ्गणहाति च जातके ।
तेन सो कित्तिं पप्पोति, पेच्च सग्गे पमोदती”ति ॥

तत्थ मय्हकोति “मय्हं मय्ह”न्ति विरवनवसेन एवंलद्धनामो । गिरिसानुदरीसु चरतीति गिरिसानुदरीचरो । पक्कं पिप्फलान्ति हिमवन्तपदेसे एकं फलभरितं पिप्फलिरुक्खं । कन्दतीति दिजगणे तं रुक्खं परिवारेत्वा पक्कानि खादन्ते वारेतुं “मय्हं मय्ह”न्ति परिदेवन्तो विचरति । तस्सेवं विलपन्तस्साति तस्स विलपन्तस्सेव । भुत्वान विप्फलं यन्तीति तं पिप्फलिरुक्खं परिभुज्जित्वा अज्जं फलसम्पन्नं रुक्खं गच्छन्ति । विलपत्वेवाति सो पन दिजो विलपतियेव । यथोधिन्ति यथाकोट्टासं, मातापिताभातुभगिनीपुत्तधीतादीनं उपभोगपरिभोगवसेन यो यो कोट्टासो दातब्बो, तं तं न देतीति अत्थो ।

सकिन्ति एकवारम्पि नानुभोति । “सक”न्तिपि पाठो, अत्तनो सन्तकम्पीति अत्थो । न सङ्गणहातीति भत्तच्छादनबीजनङ्गलादिदानवसेन न सङ्गणहाति । विलपत्वेव सो नरोति एतेसु राजादीसु धनं गहेत्वा गच्छन्तेसु केवलं सो पुरिसो विलपतियेव । धीरोति पण्डितो । सङ्गणहातीति अत्तनो सन्तिकं आगते दुब्बलजातके भत्तच्छादनबीजनङ्गलादिदानेन सङ्गणहाति । तेनाति सो पुरिसो तेन जातिसङ्गहेन चतुपरिसमज्जे कित्तिञ्च अत्तनो वण्णभणनञ्च पापुणाति, पेच्च सग्गे देवनगरे पमोदति ।

एवं महासत्तो तस्स धम्मं देसेत्वा दानं पाकतिकं कारेत्वा हिमवन्तमेव गन्त्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “इति खो, महाराज, आगन्तुकसेट्ठि भातु पुत्तस्स मारितत्ता एत्तकं कालं नेव पुत्तं, न धीतरं अलभी”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कनिट्ठो आगन्तुकसेट्ठि अहोसि, जेट्ठको पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

मय्हकजातकवण्णना पञ्चमा ।

[३९१] ६. विज्जाधरजातकवण्णना

दुब्बण्णरूपन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोकत्थचरियं आरब्ध कथेसि । वत्थु महाकण्हजातके (जा० १.१२.६१ आदयो) आवि भविस्सति । तदा पन सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि तथागतो लोकत्थचरियं चरियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्को अहोसि । तदा एको विज्जाधरो विज्जं परिवत्तेत्वा अट्टरत्तसमये आगन्त्वा बाराणसिरज्जो अगमहेसिया सद्धिं अतिचरति, तस्सा परिचारिकायो सज्जानिंसु । सा सयमेव राजानं उपसङ्कमित्वा “देव, एको पुरिसो अट्टरत्तसमये सिरिगब्भं पविसित्वा मं दूसेती”ति आह । “सक्खिस्ससि पन किञ्चि सज्जाणं कातु”न्ति? “सक्कोमि, देवा”ति सा जातिहिङ्गुलिकपातिं आहरापेत्वा तस्स पुरिसस्स रत्तिं आगन्त्वा अभिरमित्वा गच्छन्तस्स पिट्ठियं पञ्चङ्गुलिकं दत्वा पातोव रज्जो आरोचेसि । राजा मनुस्से आणापेसि “गच्छथ, सब्बदिसासु ओलोकेत्वा पिट्ठियं कतजातिहिङ्गुलपञ्चङ्गुलिकपुरिसं गणहथा”ति । विज्जाधरोपि रत्तिं अनाचारं कत्वा दिवा सुसाने सूरियं नमस्सन्तो एकपादेन तिष्ठति । राजपुरिसा तं दिस्वा परिवारयिंसु । सो “पाकटं मे कम्मं जात”न्ति विज्जं परिवत्तेत्वा आकासेन उप्पतित्वा गतो ।

राजा तं दिस्वा आगतपुरिसे “अद्वसथा”ति पुच्छि । “आम, अद्वसामा”ति । “को नामेसो”ति? “पब्बजितो, देवा”ति । “सो हि रत्तिं अनाचारं कत्वा दिवा पब्बजितवेसेन वसति” । राजा “इमे दिवा समणवेसेन चरित्वा रत्तिं अनाचारं करोन्ती”ति पब्बजितानं कुञ्जित्वा मिच्छागहणं गहेत्वा “मय्हं विजिता इमे सब्बे पब्बजिता पलायन्तु, दिट्ठदिट्ठाने राजाणं करिस्सन्तु”ति भेरिं चरापेसि । तियोजनसतिका कासिरट्ठा पलायित्वा सब्बे पब्बजिता अज्जराजधानियो अगमिंसु । सकलकासिरट्ठे मनुस्सानं ओवाददायको एकोपि धम्मिकसमणब्राह्मणो नाहोसि । अनोवादका मनुस्सा फरुसा अहेसुं, दानसीलविमुखा मतमता येभ्य्येन अपाये निब्बत्तिंसु, सग्गे निब्बत्तनका नाम नाहेसुं ।

सक्को नवे देवपुत्ते अपस्सन्तो “किं नु खो कारण”न्ति आवज्जेत्वा विज्जाधरं निस्साय बाराणसिरज्जो कुब्बेन मिच्छागहणं गहेत्वा पब्बजितानं रट्ठा पब्बजितभावं जत्वा “ठपेत्वा मं अज्जो इमस्स रज्जो मिच्छागहणं भिन्दितुं समत्थो नाम नत्थि, रज्जो च रट्ठवासीनज्ज अवस्सयो भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा नन्दमूलपब्भारे पच्चेकबुद्धानं सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा “भन्ते, मय्हं एकं महल्लकं पच्चेकबुद्धं देथ, कासिरट्ठं पसादेस्सामी”ति आह । सो सङ्घत्थेरमेव लभि, अथस्स पत्तचीवरं गहेत्वा तं पुरतो कत्वा सयं पच्छतो हुत्वा सिरस्मिं अज्जलिं ठपेत्वा पच्चेकबुद्धं नमस्सन्तो उत्तमरूपधरो माणवको हुत्वा सकलनगरस्स मत्थकेन तिक्खतुं विचरित्वा राजद्वारं आगन्त्वा आकासे अट्ठासि । अमच्चा रज्जो आरोचेसुं “देव, अभिरूपो माणवको एकं समणं आनेत्वा राजद्वारे आकासे ठितो”ति । राजा आसना उट्ठाय सीहपज्जरे ठत्वा “माणवक, कस्मा त्वं अभिरूपो समानो एतस्स विरूपस्स समणस्स पत्तचीवरं गहेत्वा नमस्समानो ठितो”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१०८. “दुब्बण्णरूपं तुवमरियवण्णी, पुरक्खत्वा पज्जलिको नमस्ससि ।

सेय्यो नु तेसो उदवा सरिक्खो, नामं परस्सत्तनो चापि ब्रूही”ति ॥

तत्थ अरियवण्णीति सुन्दररूपो । सेय्यो नु तेसोति एसो विरूपो पब्बजितो किं नु तया उत्तरितरो, उदाहु सरिक्खो । नामं परस्सत्तनो चापीति एतस्स परस्स च अत्तनो च नामं ब्रूहीति पुच्छति ।

अथ नं सक्को “महाराज, समणा नाम गरुट्ठानिया, तेन मे नामं लपितुं न लब्भति, मय्हं पन ते नामं कथेस्सामी”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

१०९. “न नामगोत्तं गणहन्ति राज, सम्मगगतानुज्जुगतान देवा ।

अहज्ज ते नामधेय्यं वदामि, सक्कोहमस्मी तिदसानमिन्दो”ति ॥

तत्थ सम्मगगतानुज्जुगतान देवाति महाराज, सब्बसङ्खारे यथा सभावसरसवसेन सम्मसित्वा अग्गफलं अरहत्तं पत्तत्ता सम्मगगतानं, उजुना च अट्ठङ्गिकेन मग्गेन निब्बानं गतत्ता उजुगतानं महाखीणासवानं उपपत्तिदेवेहि उत्तरितरानं विसुद्धिदेवानं उपपत्तिदेवा नामगोत्तं न गणहन्ति । अहञ्च ते नामधेय्यन्ति अपिच अहं अत्तनो नामधेय्यं तुय्हं कथेमि ।

तं सुत्वा राजा ततियगाथाय भिक्खुनमस्सने आनिसंसं पुच्छि —

११०. “यो दिस्वा भिक्खुं चरणूपपन्नं, पुरक्खत्वा पञ्जलिको नमस्सति ।
पुच्छामि तं देवराजेतमत्थं, इतो चुतो किं लभते सुखं सो”ति ॥

सक्को चतुत्थगाथाय कथेसि —

१११. “यो दिस्वा भिक्खुं चरणूपपन्नं, पुरक्खत्वा पञ्जलिको नमस्सति ।
दिट्ठेव धम्मे लभते पसंसं, सग्गञ्च सो याति सरीरभेदा”ति ॥

तत्थ भिक्खुन्ति भिन्नकिलेसं परिसुद्धपुग्गलं । चरणूपपन्नन्ति सीलचरणेन उपेतं । दिट्ठेव धम्मेति न केवलं इतो चुतोयेव, इमस्मिं पन अत्तभावे सो पसंसं लभति, पसंसासुखं विन्दतीति ।

राजा सक्कस्स कथं सुत्वा अत्तनो मिच्छागहणं भिन्दित्वा तुट्ठमानसो पञ्चमं गाथमाह —

११२. “लक्खी वत मे उदपादि अज्ज, यं वासवं भूतपतिद्वसाम ।
भिक्खुञ्च दिस्वान तुवञ्च सक्क, काहामि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ लक्खीति सिरी, पज्जातिपि वदन्ति । इदं वुत्तं होति — अज्ज मम तव वचनं सुणन्तस्सेव कुसलाकुसलविपाकजाननपज्जा उदपादीति । यन्ति निपातमत्तं । भूतपतिद्वसामाति भूतपतिं अद्वसाम ।

तं सुत्वा सक्को पण्डितस्स थुतिं करोन्तो छट्ठं गाथमाह —

११३. “अद्धा हवे सेवितब्बा सपज्जा, बहुस्सुता ये बहुठानचिन्तिनो ।
भिक्खुञ्च दिस्वान ममञ्च राज, करोहि पुज्जानि अनप्पकानी”ति ॥

तत्थ बहुठानचिन्तिनोति बहूनि कारणानि चिन्तनसमत्था ।

तं सुत्वा राजा ओसानगाथमाह —

११४. “अक्कोधनो निच्चपसन्नचित्तो, सब्बातिथीयाचयोगो भवित्वा ।
निहच्च मानं अभिवादयिस्सं, सुत्वान देविन्द सुभासितानी”ति ॥

तत्थ सब्बातिथीयाचयोगो भवित्वाति सब्बेसं अतिथीनं आगतानं आगन्तुकानं यं यं ते याचन्ति, तस्स तस्स युत्तो अनुच्छविको भवित्वा, सब्बं तेहि याचितयाचितं ददमानोति अत्थो । सुत्वान देविन्द सुभासितानीति तव सुभासितानि

सुत्वा अहं एवरूपो भविस्सामीति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा पासादा ओरुय्ह पच्चेकबुद्धं वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । पच्चेकबुद्धो आकासे पल्लङ्केन निसीदित्वा “महाराज, विज्जाधरो न समणो, त्वं इतो पट्ठाय ‘अतुच्छो लोको, अत्थि धम्मिकसमणब्राह्मणा’ति जत्वा दानं देहि, सीलं रक्ख, उपोसथकम्मं करोही”ति राजानं ओवदि । सक्कोपि सक्कानुभावेन आकासे ठत्वा “इतो पट्ठाय अप्पमत्ता होथा”ति नागरानं ओवादं दत्वा “पलाता समणब्राह्मणा आगच्छन्तू”ति भेरिं चरापेसि । अथ ते उभोपि सकट्टानमेव अगमंसु । राजा तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चेकबुद्धो परिनिब्बुतो, राजा आनन्दो अहोसि, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

विज्जाधरजातकवण्णना छट्ठा ।

[३९२] ७. सिङ्गपुप्फजातकवण्णना

यमेतन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं भिक्खुं आरब्भ कथेसि । सो किर जेतवना निक्खमित्वा कोसलरट्ठे अज्जतरं अरज्जं निस्साय विहरन्तो एकदिवसं पदुमसरं ओतरित्वा सुपुप्फितपदुमं दिस्वा अधोवाते ठत्वा उपसिङ्गि । अथ नं तस्मिं वने अधिवत्था देवता “मारिस, त्वं गन्धथेनो नाम, इदं ते एकं थेय्यङ्ग”न्ति संवेजेसि । सो तां संवेजितो पुन जेतवनं आगन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसिन्तो “कहं भिक्खु निवुत्थोसी”ति पुट्ठो “असुकवनसण्डे नाम, तत्थ च मं देवता एवं नाम संवेजेसी”ति आह । अथ नं सत्था “न खो भिक्खु पुप्फं उपसिङ्गन्तो त्वमेव देवताय संवेजितो, पोराणकपण्डितापि संवेजितपुब्बा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कासिकगामे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो अपरभागे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा एकं पदुमसरं निस्साय उपवसन्तो एकदिवसं सरं ओतरित्वा सुपुप्फितपदुमं उपसिङ्गमानो अट्ठासि । अथ नं एका देवधीता रुक्खक्खन्धविवरे ठत्वा संवेजयमाना पठमं गाथमाह —

११५. “यमेतं वारिजं पुप्फं, अदिन्नं उपसिङ्गसि ।

एकङ्गमेतं थेय्यानं, गन्धथेनोसि मारिसा”ति ॥

तत्थ एकङ्गमेतन्ति एककोट्ठासो एस ।

ततो बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

११६. “न हरामि न भज्जामि, आरा सिङ्गामि वारिजं ।

अथ केन नु वण्णेन, गन्धथेनोति वुच्चती”ति ॥

तत्थ आरा सिङ्गामीति दूरे ठितो घायामि । वण्णेनाति कारणेन ।

तस्मिं खणे एको पुरिसो तस्मिं सरे भिसानि चेव खणति, पुण्डरीकानि च भञ्जति । बोधिसत्तो तं दिस्वा “मं आरा ठत्वा उपसिङ्घन्तं ‘चोरो’ति वदसि, एतं पुरिसं कस्मा न भणसी”ति ताय सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

११७. “योयं भिसानि खणति, पुण्डरीकानि भञ्जति ।
एवं आकिण्णकम्मन्तो, कस्मा एसो न वुच्चती”ति ॥

तत्थ आकिण्णकम्मन्तोति कक्खळकम्मन्तो दारुणकम्मन्तो ।

अथस्स अवचनकारणं आचिक्खन्ती देवता चतुत्थपञ्चमगाथा अभसि —

११८. “आकिण्णलुद्धो पुरिसो, धातिचेलं व मक्खितो ।
तस्मिं मे वचनं नत्थि, तञ्चारहामि वत्तवे ॥

११९. “अनङ्गणस्स पोसस्स, निच्चं सुचिगवेसिनो ।
वालग्गमत्तं पापस्स, अब्भामत्तं व खायती”ति ॥

तत्थ धातिचेलंवाति खेळसिङ्घाणिकमुत्तगूथमक्खितं धातिदासिया निवत्थचेलं विय अयं पापमक्खितोयेव, तेन कारणेन तस्मिं मम वचनं नत्थि । तञ्चारहामीति समणा पन ओवादक्खमा होन्ति पियसीला, तस्मा तं अप्पमत्तकम्पि अयुत्तं करोन्तं वत्तुं अरहामि समणाति । अनङ्गणस्साति निद्धोसस्स तुम्हादिसस्स । अब्भामत्तं व खायतीति महामेघप्पमाणं हुत्वा उपट्ठाति, इदानी कस्मा एवरूपं दोसं अब्बोहारिकं करोसीति ।

ताय पन संवेजितो बोधिसत्तो संवेगप्पत्तो छट्ठं गाथमाह —

१२०. “अद्धा मं यक्ख जानासि, अथो मं अनुकम्पसि ।
पुनपि यक्ख वज्जासि, यदा पस्ससि एदिस”न्ति ॥

तत्थ यक्खाति देवतं आलपति । वज्जासीति वदेय्यासि । यदा पस्ससि एदिसन्ति यदा मम एवरूपं दोसं पस्ससि, तदा एवं मम वदेय्यासीति वदति ।

अथस्स सा देवधीता सत्तमं गाथमाह —

१२१. “नेव तं उपजीवामि, नपि ते भतकाम्हसे ।
त्वमेव भिक्खु जानेय्य, येन गच्छेय्य सुगति”न्ति ॥

तत्थ भतकाम्हसेति तव भतिहता कम्मकरापि न होम । किंकारणा तं सब्बकालं रक्खमाना विचरिस्सामाति दीपेति । येन गच्छेय्याति भिक्खु येन कम्मेन त्वं सुगतिं गच्छेय्यासि, त्वमेव तं जानेय्यासीति ।

एवं सा तस्स ओवादं दत्वा अत्तनो विमानमेव पविट्ठा । बोधिसत्तोपि ज्ञानं निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा देवधीता उप्पलवण्णा अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सिङ्घपुप्फजातकवण्णना सत्तमा ।

[३९३] ८. विघासादजातकवण्णना

सुसुखं वत जीवन्तीति इदं सत्था पुब्बारामे विहरन्तो केळिसीलके भिक्खू आरब्ध कथेसि । तेसु हि महामोग्गल्लानत्थेरेन पासादं कम्पेत्वा संवेजितेसु धम्मसभायं भिक्खू तेसं अगुणं कथेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेते केळिसीलकायेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सक्को अहोसि । अथ अज्जतरस्मिं कासिकगामे सत्त भातरो कामेसु दोसं दिस्वा निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा मज्झारज्जे वसन्ता योगे योगं अकत्वा कायदळ्हीबहुला हुत्वा नानप्पकारं कीळं कीळन्ता चरिसु । सक्को देवराजा “इमे संवेजेस्सामी”ति सुको हुत्वा तेसं वसनट्ठानं आगन्त्वा एकस्मिं रुक्खे निलीयित्वा ते संवेजेन्तो पठमं गाथमाह —

१२२. “सुसुखं वत जीवन्ति, ये जना विघासादिनो ।
दिट्ठेव धम्मे पासंसा, सम्पराये च सुगती”ति ॥

तत्थ **विघासादिनो**ति भुत्तातिरेकं भुज्जन्ते सन्धायाह । **दिट्ठेव धम्मे**ति ये एवरूपा, ते दिट्ठेव धम्मे पासंसा, सम्पराये च तेसं सुगति होति, सगगे उप्पज्जन्तीति अधिप्पायेन वदति ।

अथ तेसु एको तस्स वचनं सुत्वा अवसेसे आमन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

१२३. “सुकस्स भासमानस्स, न निसामेथ पण्डिता ।
इदं सुणाथ सोदरिया, अम्हेवायं पसंसती”ति ॥

तत्थ **भासमानस्सा**ति मानुसिकाय वाचाय भणन्तस्स । **न निसामेथा**ति न सुणाथ । **इदं सुणाथा**ति इदमस्स वचनं सुणाथ । **सोदरिया**ति समाने उदरे वुत्थभावेन ते आलपन्तो आह ।

अथ ने पटिक्खपन्तो सुको ततियं गाथमाह —

१२४. “नाहं तुम्हे पसंसामि, कुणपादा सुणाथ मे ।
उच्छिट्ठभोजिनो तुम्हे, न तुम्हे विघासादिनो”ति ॥

तत्थ **कुणपादा**ति कुणपखादकाति ते आलपति ।

ते तस्स वचनं सुत्वा सब्बेपि चतुत्थं गाथमाहंसु —

१२५. “सत्तवस्सा पब्बजिता, मज्झारज्जे सिखण्डिनो ।
विधासेनेव यापेन्ता, मयज्जे भोतो गारखा ।
के नु भोतो पसंसिया”ति ॥

तत्थ **सिखण्डिनो**ति चूळाय समन्नागता । **विधासेनेवा**ति एत्तकं कालं सत्त वस्सानि सीहब्यग्घविधासेनेव यापेन्ता यदि भोतो गारखा, अथ के नु ते पसंसियाति ।

ते लज्जापेन्तो महासत्तो पञ्चमं गाथमाह —

१२६. “तुम्हे सीहानं ब्यग्घानं, वाळानज्चावसिट्ठकं ।
उच्छिट्ठेनेव यापेन्ता, मज्जिक्खो विधासादिनो”ति ॥

तत्थ **वाळानज्चावसिट्ठकन्ति** सेसवाळमिगानज्च अवसिट्ठकं उच्छिट्ठभोजनं ।

तं सुत्वा तापसा “सचे मयं न विधासादा, अथ के चरहि ते विधासादा”ति? अथ तेसं सो तमत्थं आचिक्खन्तो छट्ठं गाथमाह —

१२७. “ये ब्राह्मणस्स समणस्स, अज्जस्स वा वनिब्बिनो ।
दत्ताव सेसं भुज्जन्ति, ते जना विधासादिनो”ति ॥

तत्थ **वनिब्बिनो**ति तं तं भण्डं याचनकस्स । एवं ते लज्जापेत्वा महासत्तो सकट्टानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सत्त भातरो इमे केळिसीलका भिक्खू अहेसुं, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

विधासादजातकवण्णना अट्ठमा ।

[३९४] ९. वट्टकजातकवण्णना

पणीतन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्खुं आरब्भ कथेसि । तज्झि सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्खु लोलो”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “न खो भिक्खु इदानेव लोलो, पुब्बेपि त्वं लोलोयेव, लोलताय पन बाराणसियं हत्थिगवास्सपुरिसकुणपेहि अतित्तो ‘इतो उत्तरितरं लभिस्सामी’ति अरज्जं पविट्ठोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो वट्टकयोनिं निब्बत्तित्वा अरज्जे लूखतिणबीजाहारो वसि । तदा बाराणसियं एको लोलकाको हत्थिकुणपादीहि अतित्तो “इतो उत्तरितरं लभिस्सामी”ति अरज्जं पविसित्वा फलाफलं खादन्तो बोधिसत्तं दिस्वा “अयं वट्टको अतिविय थूलसरीरो, मधुरं गोचरं खादति मज्जे, एतस्स गोचरं पुच्छित्वा तं खादित्वा अहम्पि थूलो भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा बोधिसत्तस्स उपरिभागे साखाय निलीयित्वा बोधिसत्तं पुच्छि “भो वट्टक,

किं नाम पणीताहारं भुञ्जसि, थूलसरीरो अहोसी’ति? बोधिसत्तो तेन पुच्छितो तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो पठमं गाथमाह —

१२८. “पणीतं भुञ्जसे भत्तं, सप्पितेलज्ज मातुल ।
अथ केन नु वण्णेन, किसो त्वमसि वायसा’ति ॥

तत्थ भत्तन्ति मनुस्सानं भोजननियामेन पटियादितभत्तं । मातुलाति तं पियसमुदाचारेण आलपति । किसोति अप्पमंसलोहितो ।

तस्स वचनं सुत्वा काको तिस्सो गाथा अभसि —

१२९. “अमित्तमज्झे वसतो, तेसु आमिसमेसतो ।
निच्चं उब्बिग्गहदयस्स, कुतो काकस्स दळ्हयं ॥

१३०. “निच्चं उब्बेगिनो काका, धङ्का पापेन कम्मुना ।
लद्धो पिण्डो न पीणेति, किसो तेनस्मि वट्टक ॥

१३१. “लूखानि तिणबीजानि, अप्पस्नेहानि भुञ्जसि ।
अथ केन नु वण्णेन, थूलो त्वमसि वट्टका’ति ॥

तत्थ दळ्हयन्ति एवरूपस्स मय्हं काकस्स कुतो दळ्हीभावो, कुतो थूलन्ति अत्थो । उब्बेगिनोति उब्बेगवन्तो । धङ्काति काकानमेव नामं । पापेन कम्मुना लद्धोति काकेन मनुस्ससन्तकविलुम्पनसङ्घातेन पापेन कम्मेन लद्धो पिण्डो । न पीणेतीति न तप्पेति । तेनस्मीति तेन कारणेनाहं किसो अस्मि । अप्पस्नेहानीति मन्दोजानि । इदं काको बोधिसत्तं “पणीतभोजनं खादती’ति सज्जी हुत्वापि वट्टकानं गहितगोचरं पुच्छन्तो आह ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो अत्तनो थूलभावकारणं कथेन्तो इमा गाथा अभसि —

१३२. “अप्पिच्छा अप्पचिन्ताय, अदूरगमनेन च ।
लद्धालद्धेन यापेन्तो, थूलो तेनस्मि वायस ॥

१३३. “अप्पिच्छस्स हि पोसस्स, अप्पचिन्तसुखस्स च ।
सुसङ्गहितमानस्स, वुत्ती सुसमुदानया’ति ॥

तत्थ अप्पिच्छाति आहारेसु अप्पिच्छताय नित्तणहताय, केवलं सरीरयापनवसेनेव आहाराहरणतायाति अत्थो । अप्पचिन्तायाति “अज्ज कहं आहारं लभिस्सामि, स्वे कह’न्ति एवं आहारचिन्ताय अभावेन । अदूरगमनेन चाति “असुकस्मिं नाम ठाने मधुरं लभिस्सामी’ति चिन्तेत्वा अविदूरगमनेन च । लद्धालद्धेनाति लूखं वा होतु पणीतं वा, यं लद्धं, तेनेव । थूलो तेनस्मीति तेन चतुब्बिधेन कारणेन थूलो अस्मि । वायसाति काकं आलपति । अप्पचिन्तसुखस्साति आहारचिन्तारहितानं अप्पचिन्तानमरियानं सुखं अस्सत्थीति अप्पचिन्तसुखो, तस्स तादिसेन सुखेन समन्नागतस्स ।

सुसङ्गहितमानस्साति “एत्तकं भुज्जित्वा जीरापेतुं सक्खिस्सामी”ति एवं सुद्धु सङ्गहिताहारमानस्स । वुत्ती सुसमुदानयाति एवरूपस्स पुग्गलस्स जीवितवुत्ति सुखेन सक्का समुदानेतुं सुसमुदानया सुनिब्बत्तिया ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा काको लोलभिक्खु अहोसि, वट्टको पन अहमेव अहोसिन्ति ।

वट्टकजातकवण्णना नवमा ।

[३९५] १०. पारावतजातकवण्णना

चिरस्सं वत पस्सामीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोलभिक्खुंयेव आरब्भ कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा वुत्तनयमेव ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पारावतो हुत्वा बाराणसिसेट्ठिनो महानसे नीळपच्छियं वसति । काकोपि तेन सद्धिं विस्सासं कत्वा तत्थेव वसतीति सब्बं वित्थारेतब्बं । भत्तकारको काकपत्तानि लुज्जित्वा पिट्ठेन तं मक्खेत्वा एकं कपालखण्डं विज्झित्वा कण्ठे पिळन्धित्वा पच्छियं पक्खिपि । बोधिसत्तो अरज्जतो आगन्त्वा तं दिस्वा परिहासं करोन्तो पठमं गाथमाह —

१३४. “चिरस्सं वत पस्सामि, सहायं मणिधारिनं ।
सुकता मस्सुकुत्तिया, सोभते वत मे सखा”ति ॥

तत्थ मस्सुकुत्तियाति इमाय मस्सुकिरियाय ।

तं सुत्वा काको दुतियं गाथमाह —

१३५. “परूळ्हकच्छनखलोमो, अहं कम्मेसु ब्यावटो ।
चिरस्सं न्हापितं लद्धा, लोमं तं अज्ज हारयि”न्ति ॥

तत्थ अहं कम्मेसु ब्यावटोति अहं सम्म पारावत, राजकम्मेसु ब्यावटो ओकासं अलभन्तो परूळ्हकच्छनखलोमो अहोसिन्ति वदति । अज्ज हारयिन्ति अज्ज हारेसिं ।

ततो बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

१३६. “यं नु लोमं अहारेसि, दुल्लभं लद्ध कप्पकं ।
अथ किञ्चरहि ते सम्म, कण्ठे किणिकिणायती”ति ॥

तस्सत्थो — यं ताव दुल्लभं कप्पकं लभित्वा लोमं हरापेसि, तं हरापय, अथ किञ्चरहि ते वयस्स इदं कण्ठे किणिकिणायतीति ।

ततो काको द्वे गाथा अभसि —

१३७. “मनुस्ससुखुमालानं, मणि कण्ठेसु लम्बति ।
तेसाहं अनुसिक्खामि, मा त्वं मज्जि दवा कतं ॥

१३८. “सचेपिमं पिहयसि, मस्सुकुत्तिं सुकारितं ।
कारयिस्सामि ते सम्म, मणिज्चापि ददामि ते”ति ॥

तत्थ मणीति एवरूपानं मनुस्सानं एकं मणिरतनं कण्ठेसु लम्बति । तेसाहन्ति तेसं अहं । मा त्वं मज्जीति त्वं पन
“एतं मया दवा कतं”न्ति मा मज्जि । सचेपिमं पिहयसीति सचे इमं मम कतं मस्सुकुत्तिं त्वं इच्छसि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो छट्ठं गाथमाह —

१३९. “त्वज्जेव मणिना छन्नो, सुकताय च मस्सुया ।
आमन्त खो तं गच्छामि, पियं मे तवदस्सन”न्ति ॥

तत्थ मणिनाति मणिनो, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — सम्म वायस, त्वज्जेव इमस्स मणिनो अनुच्छविको
इमिस्सा च सुकताय मस्सुया, मम पन तव अदस्सनमेव पियं, तस्मा तं आमन्तयित्वा गच्छामीति ।

एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो उप्पतित्वा अज्जत्थ गतो । काको तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्खु
अनागामिफले पतिट्ठहि । तदा काको लोलभिक्खु अहोसि, पारावतो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

पारावतजातकवण्णना दसमा ।

खरपुत्तवग्गो दुतियो निट्ठितो ।

जातकुद्दानं —

अवारियं सेतकेतु, दरीमुखञ्च नेरु च ।
आसङ्कमिगालोपञ्च, काळकण्णी च कुक्कुटं ॥

धम्मधजञ्च नन्दियं, खरपुत्तं सूचि चेव ।
तुण्डिलं सोण्णकक्कटं, मय्हकं विज्जाधरञ्चेव ॥

सिङ्घपुप्फं विघासादं, वट्टकञ्च पारावतं ।
सङ्गायिसु महाथेरा, छक्के वीसति जातके ॥

छक्कनिपातवण्णना निड्डिता ।

७. सत्तकनिपातो

१. कुक्कुवग्गो

[३९६] १. कुक्कुजातकवण्णना

दियड्ढुकुक्कूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजोवादं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु तेसकुणजातके (जा० २.१७.१ आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अत्थधम्मानुसासको अमच्चो अहोसि । राजा अगतिगमने पतिट्ठाय अधम्मेन रज्जं कारेसि, जनपदं पीळेत्वा धनमेव संहरि । बोधिसत्तो राजानं ओवदितुकामो एकं उपमं उपधारेन्तो विचरति, रज्जो उय्याने वासागारं विप्पकतं होति अनिट्ठितच्छदनं, दारुकण्णिकं आरोपेत्वा गोपानसियो पवेसितमत्ता होन्ति । राजा कीळनत्थाय उय्यानं गन्त्वा तत्थ विचरित्वा तं गेहं पविसित्वा उल्लोकेन्तो कण्णिकमण्डलं दिस्वा अत्तनो उपरिपतनभयेन निक्खमित्वा बहि ठितो पुन ओलोकेत्वा “किं नु खो निस्साय कण्णिका ठिता, किं निस्साय गोपानसियो”ति चिन्तेत्वा बोधिसत्तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

१. “दियड्ढुकुक्कू उदयेन कण्णिका, विदत्थियो अट्ठ परिक्खिपन्ति नं ।
सा सिंसपा, सारमया अफेग्गुका, कुहिं ठिता उप्परितो न धंसती”ति ॥

तत्थ दियड्ढुकुक्कूति दियड्ढुरतना । उदयेनाति उच्चत्तेन । परिक्खिपन्ति नन्ति तं पनेतं अट्ठ विदत्थियो परिक्खिपन्ति, परिक्खेपतो अट्ठविदत्थिपमाणाति वुत्तं होति । कुहिं ठिताति कत्थ पतिट्ठिता हुत्वा । न धंसतीति न पतति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “लद्धा दानि मे रज्जो ओवादत्थाय उपमा”ति चिन्तेत्वा इमा गाथा आह —

२. “या तिसति सारमया अनुज्जुका, परिकिरिय गोपानसियो समं ठिता ।
ताहि सुसङ्गहिता बलसा पीळिता, समं ठिता उप्परितो न धंसति ॥
३. “एवम्पि मित्तेहि दळ्हेहि पण्डितो, अभेज्जरूपेहि सुचीहि मन्तिभि ।
सुसङ्गहीतो सिरिया न धंसति, गोपानसीभारवहाव कण्णिका”ति ॥

तत्थ या तिसति सारमयाति या एता साररुक्खमया तिसति गोपानसियो । परिकिरियाति परिवारेत्वा । समं ठिताति समभागेन ठिता । बलसा पीळिताति ताहि ताहि गोपानसीहि बलेन पीळिता सुट्ठु सङ्गहिता एकाबद्धा हुत्वा । पण्डितोति जाणसम्पन्नो राजा । सुचीहीति सुचिसमाचारेहि कल्याणमित्तेहि । मन्तिभीति मन्तकुसलेहि । गोपानसीभारवहाव कण्णिकाति यथा गोपानसीनं भारं वहमाना कण्णिका न धंसति न पतति, एवं राजापि वुत्तप्पकारेहि मन्तीहि अभिज्जहदयेहि सुसङ्गहितो सिरितो न धंसति न पतति न परिहायति ।

राजा बोधिसत्ते कथेन्तेयेव अत्तनो किरियं सल्लक्खेत्वा कण्णिकाय असति गोपानसियो न तिड्ढन्ति, गोपानसीहि

असङ्गहिता कण्ठिका न तिष्ठति, गोपानसीसु भिज्जन्तीसु कण्ठिका पतति, एवमेव अधम्मिको राजा अत्तनो मित्तामच्चे च बलकाये च ब्राह्मणगहपतिके च असङ्गहन्तो तेसु भिज्जन्तेसु तेहि असङ्गहितो इस्सरिया धंसति, रज्जा नाम धम्मिकेन भवितव्वन्ति । अथस्स तस्मिं खणे पण्णाकारत्थाय मातुलुङ्गं आहरिंसु । राजा “सहाय, इमं मातुलुङ्गं खादा”ति बोधिसत्तं आह । बोधिसत्तो तं गहेत्वा “महाराज, इमं खादितुं अजानन्ता तित्तकं वा करोन्ति अम्बिलं वा, जानन्ता पण्डिता तित्तकं हारेत्वा अम्बिलं अनीहरित्वा मातुलुङ्गरसं अनासेत्वाव खादन्ती”ति रज्जो इमाय उपमाय धनसङ्करणूपायं दस्सेन्तो द्वे गाथा अभसि —

४. “खरत्तचं बेल्लं यथापि सत्थवा, अनामसन्तोपि करोति तित्तकं ।
समाहरं सादुं करोति पत्थिव, असादुं कयिरा तनुबन्धमुद्धरं ॥

५. “एवमपि गामनिगमेसु पण्डितो, असाहसं राजधनानि सङ्गरं ।
धम्मानुवत्ती पटिपज्जमानो, स फाति कयिरा अविहेठयं पर”न्ति ॥

तत्थ खरत्तचन्ति थद्धतचं । बेल्लन्ति मातुलुङ्गं । ‘बेल’न्तिपि पाठो, अयमेवत्थो । सत्थवाति सत्थकहत्थो । अनामसन्तोति बहितचं तनुकम्मि अतच्छन्तो इदं फलं तित्तकं करोति । समाहरन्ति समाहरन्तो बहितचं तच्छन्तो अन्तो च अम्बिलं अनीहरन्तो तं सादुं करोति । पत्थिवाति राजानं आलपति । तनुबन्धमुद्धरन्ति तनुकं पन तचं उद्धरन्तो सब्बसो तित्तकस्स अनपनीतत्ता तं असादुमेव कयिरा । एवन्ति एवं पण्डितो राजापि असाहसं साहसिया तण्हाय वसं अगच्छन्तो अगतिगमनं पहाय रुद्धं अपीळेत्वा उपचिकानं वम्मिकवड्डननियामेन मधुकरानं रेणुं गहेत्वा मधुकरणनियामेन च धनं सङ्गरन्तो —

“दानं सीलं परिच्चागं, अज्जवं मद्दवं तपं ।
अक्कोधं अविहिंसज्च, खन्तिज्च अविरोधन”न्ति ॥ —

इति इमेसं दसन्नं राजधम्मानं अनुवत्तनेन धम्मानुवत्ती हुत्वा पटिपज्जमानो सो अत्तनो च परेसज्च फातिं वड्ढिं करेय्य परं अविहेठेन्तोयेवाति ।

राजा बोधिसत्तेन सङ्घि मन्तेन्तो पोक्खरणीतीरं गन्त्वा सुपुप्फितं बालसूरियवण्णं उदकेन अनुपलित्तं पदुमं दिस्वा आह — “सहाय, इमं पदुमं उदके सज्जातमेव उदकेन अलिम्पमानं ठित”न्ति । अथ नं बोधिसत्तो “महाराज, रज्जा नाम एवरूपेन भवितव्व”न्ति ओवदन्तो इमा गाथा आह —

६. “ओदातमूलं सुचिवारिसम्भवं, जातं यथा पोक्खरणीसु अम्बुजं ।
पदुमं यथा अग्निकालिसफालिमं, न कद्दमो न रजो न वारि लिम्पति ॥

७. “एवमपि वोहारसुचिं असाहसं, विसुद्धकम्मन्तमपेतपापकं ।
न लिम्पति कम्मकिलेस तादिसो, जातं यथा पोक्खरणीसु अम्बुज”न्ति ॥

तत्थ ओदातमूलन्ति पण्डरमूलं । अम्बुजन्ति पदुमस्सेव वेवचनं । अग्निकालिसफालिमन्ति अग्निकालिसिना

सूरियेन फालितं विकसितन्ति अत्थो । न कद्दमो न रजो न वारि लिम्पतीति नेव कद्दमो न रजो न उदकं लिम्पति, न मक्खेतीति अत्थो । “लिम्पति” च्चेव वा पाठो, भुम्मत्थे वा एतानि पच्चत्तवचनानि, एतेसु कद्दमादीसु न लिम्पति, न अल्लीयतीति अत्थो । वोहारसुचिन्ति पोराणकेहि धम्मिकराजूहि लिखापेत्वा ठपितविनिच्छयवोहारे सुचिं, अगतिगमनं पहाय धम्मेन विनिच्छयकारकन्ति अत्थो । असाहसन्ति धम्मिकविनिच्छये ठितत्तायेव साहसिककिरियाय विरहितं । विसुद्धकम्मन्ति तेनेव असाहसिकट्टेन विसुद्धकम्मन्तं सच्चवादिं निक्कोधं मज्झत्तं तुलाभूतं लोकस्स । अपेतपापकन्ति अपगतपापकम्मं । न लिम्पति कम्मकिलेस तादिसोति तं राजानं पाणातिपातो अदिन्नादानं कामेसुमिच्छाचारो मुसावादोति अयं कम्मकिलेसो न अल्लीयति । किंकारणा? तादिसो जातं यथा पोक्खरणीसु अम्बुजं । तादिसो हि राजा यथा पोक्खरणीसु जातं पदुमं अनुपलित्तं, एवं अनुपलित्तो नाम होति ।

राजा बोधिसत्तस्स ओवादं सुत्वा ततो पट्टाय धम्मेन रज्जं कारेन्तो दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुक्कुजातकवण्णना पठमा ।

[३९७] २. मनोजजातकवण्णना

यथा चापो निन्ममतीति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो विपक्खसेवकं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन हेट्ठा महिळामुखजातके (जा० १.१.२६) वित्थारितमेव । तदा पन सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस विपक्खसेवकोयेवा”ति वत्था अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सीहो हुत्वा सीहिया सद्धिं संवसन्तो द्वे पोतके लभि — पुत्तञ्च धीतरञ्च । पुत्तस्स मनोजोति नामं अहोसि, सो वयप्पत्तो एकं सीहपोतिकं गण्हि । इति ते पञ्च जना अहेसुं । मनोजो वनमहिंसादयो वधित्वा मंसं आहरित्वा मातापितरो च भगिनिञ्च पजापतिञ्च पोसेति । सो एकदिवसं गोचरभूमियं गिरियं नाम सिङ्गालं पलायितुं अप्पहोन्तं उरेन निपन्नं दिस्वा “किं, सम्मा”ति पुच्छित्वा “उपट्ठातुकामोहि, सामी”ति वुत्ते “साधु, उपट्ठहस्सू”ति तं गहेत्वा अत्तनो वसनगुहं आनेसि । बोधिसत्तो तं दिस्वा “तात मनोज, सिङ्गाला नाम दुस्सीला पापधम्मा अकिच्चे नियोजेन्ति, मा एतं अत्तनो सन्तिके करी”ति वारेतुं नासक्खि ।

अथेकदिवसं सिङ्गालो अस्समंसं खादितुकामो मनोजं आह — “सामि, अम्हेहि ठपेत्वा अस्समंसं अज्जं अखादितपुब्बं नाम नत्थि, अस्सं गण्हिस्सामा”ति । “कहं पन, सम्म, अस्सा होन्ती”ति? “बाराणसियं नदीतीरे”ति । सो तस्स वचनं गहेत्वा तेन सद्धिं अस्सानं नदिया न्हानवेलायं गन्त्वा एकं अस्सं गहेत्वा पिड्डियं आरोपेत्वा वेगेन अत्तनो गुहाद्वारमेव आगतो । अथस्स पिता अस्समंसं खादित्वा “तात, अस्सा नाम राजभोगा, राजानो च नाम अनेकमाया कुसलेहि धनुग्गहेहि विज्झापेन्ति, अस्समंसखादनसीहा नाम दीघायुका न होन्ति, इतो पट्टाय मा अस्सं गण्ही”ति आह । सो पितु वचनं अकत्वा गण्हतेव । “सीहो अस्से गण्हाती”ति सुत्वा राजा अन्तो नगरेयेव अस्सानं पोक्खरणिं कारापेसि । ततोपि आगन्त्वा गण्हियेव । राजा अस्ससालं कारेत्वा अन्तोसालायमेव तिणोदकं दापेसि । सीहो पाकारमत्थकेन गन्त्वा अन्तोसालातोपि गण्हियेव ।

राजा एकं अक्खणवेधिं धनुग्गहं पक्कोसापेत्वा “सक्खिस्ससि तात, सीहं विज्झितु”न्ति आह । सो “सक्कोमी”ति वत्वा पाकारं निस्साय सीहस्स आगमनमग्गे अट्टकं कारेत्वा अट्ठासि । सीहो आगन्त्वा बहिसुसाने सिङ्गालं ठपेत्वा अस्सगहणत्थाय नगरं पक्खन्दि । धनुग्गहो आगमनकाले “अतितिखिणो वेगो”ति सीहं अविज्झित्वा अस्सं गहेत्वा गमनकाले गरुभारताय ओलीनवेगं सीहं तिखिणेन नाराचेन पच्छाभागे विज्झि । नाराचो पुरिमकायेन निक्खमित्वा आकासं पक्खन्दि । सीहो “विद्धोस्मी”ति विरवि । धनुग्गहो तं विज्झित्वा असनि विय जियं पोथेसि । सिङ्गालो सीहस्स च जियाय च सद्दं सुत्वा “सहायो मे धनुग्गहेन विज्झित्वा मारितो भविस्सति, मतकेन हि सद्धिं विस्सासो नाम नत्थि, इदानीं मम पकतिया वसनवनमेव गमिस्सामी”ति अत्तनाव सद्धिं सल्लपन्तो द्वे गाथा अभसि —

८. “यथा चापो निन्नमति, जिया चापि निकूजति ।

हज्जते नून मनोजो, मिगराजा सखा मम ॥

९. “हन्द दानि वनन्तानि, पक्कमामि यथासुखं ।

नेतादिसा सखा होन्ति, लब्धा मे जीवतो सखा”ति ॥

तत्थ यथाति येनाकारेनेव चापो निन्नमति । हज्जते नूनाति नून हज्जति । नेतादिसाति एवरूपा मतका सहाया नाम न होन्ति । लब्धा मेति जीवतो मम सहायो नाम सक्का लब्धुं ।

सीहोपि एकवेगेन गन्त्वा अस्सं गुहाद्वारे पातेत्वा सयम्पि मरित्वा पति । अथस्स जातका निक्खमित्वा तं लोहितमक्खितं पहारमुखेहि पग्घरितलोहितं पापजनसेविताय जीवितक्खयं पत्तं अट्ठसंसु, दिस्वा चस्स माता पिता भगिनी पजापतीति पटिपाटिया चतस्सो गाथा भासिंसु —

१०. “न पापजनसंसेवी, अच्चन्तं सुखमेधति ।

मनोजं पस्स सेमानं, गिरियस्सानुसासनी ॥

११. “न पापसम्पवङ्केन, माता पुत्तेन नन्दति ।

मनोजं पस्स सेमानं, अच्छन्नं सम्हि लोहिते ॥

१२. “एवमापज्जते पोसो, पापियो च निगच्छति ।

यो वे हितानं वचनं, न करोति अत्थदस्सिनं ॥

१३. “एवञ्च सो होति ततो च पापियो, यो उत्तमो अधमजनूपसेवी ।

पस्सुत्तमं अधमजनूपसेवितं, मिगाधिपं सरवरवेगनिद्धुत”न्ति ॥

तत्थ अच्चन्तं सुखमेधतीति न चिरं सुखं लभति । गिरियस्सानुसासनीति अयं एवरूपा गिरियस्सानुसासनीति गरहन्तो आह । पापसम्पवङ्केनाति पापेसु सम्पवङ्केन पापसहायेन । अच्छन्नन्ति निमुगं । पापियो च निगच्छतीति पापञ्च विन्दति । हितानन्ति अत्थकामानं । अत्थदस्सिनन्ति अनागतअत्थं पस्सन्तानं । पापियोति पापतरो । अधमजनूपसेवीति अधमजनं उपसेवी । उत्तमन्ति सरीरबलेन जेड्ढकं ।

पच्छिमा अभिसम्बुद्धगाथा —

१४. “निहीयति पुरिसो निहीनसेवी, न च हायेथ कदाचि तुल्यसेवी ।
सेट्टमुपगमं उदेति खिप्पं, तस्मात्तना उत्तरितरं भजेथा”ति ॥

तत्थ निहीयतीति भिक्खवे, निहीनसेवी नाम मनोजो सीहो विय निहीयति परिहायति विनासं पापुणाति । तुल्यसेवीति सीलादीहि अत्तना सदिसं सेवमानो न हायति, वड्डियेव पनस्स होति । सेट्टमुपगमन्ति सीलादीहि उत्तरितरंयेव उपगच्छन्तो । उदेति खिप्पन्ति सीधमेव सीलादीहि गुणेहि उदेति, वुद्धि उपगच्छतीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने विपक्खसेवको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा सिङ्गालो देवदत्तो अहोसि, मनोजो विपक्खसेवको, भगिनी उप्पलवण्णा, भरिया खेमा भिक्खुनी, माता राहुलमाता, पिता सीहराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मनोजजातकवण्णना दुतिया ।

[३९८] ३. सुतनुजातकवण्णना

राजा ते भत्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मातुपोसकभिक्खुं आरब्भ कथेसि । वत्थु सामजातके (जा० २.२२.२९६ आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो दुग्गतगहपतिकुले निब्बत्ति, सुतनूतिस्स नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो भतिं कत्वा मातापितरो पोसेत्वा पितरि कालकते मातरं पोसेति । तस्मिं पन काले बाराणसिराजा मिगवित्तको अहोसि । सो एकदिवसं महन्तेन परिवारेन योजनद्वियोजनमत्तं अरज्जं पविसित्वा “यस्स ठितट्ठानेन मिगो पलायति, सो इमं नाम जितो”ति सब्बेसं आरोचापेसि । अमच्चा रज्जो धुवमग्गट्ठाने कोट्टकं छादेत्वा अदंसु । मनुस्सेहि मिगानं वसनट्ठानानि परिवारेत्वा उन्नादेन्तेहि उट्ठापितेसु मिगोसु एको एणिमिगो रज्जो ठितट्ठानं पटिपज्जि । राजा “तं विज्झिस्सामी”ति सरं खिपि । उग्गहितमायो मिगो सरं महाफासुकाभिमुखं आगच्छन्तं जत्वा परिवत्तित्वा सरेन विद्धो विय हुत्वा पति । राजा “मिगो मे विद्धो”ति गहणत्थाय धावि । मिगो उट्ठाय वातवेगेन पलायि, अमच्चादयो राजानं अवहसिंसु । सो मिगं अनुबन्धित्वा किलन्तकाले खग्गेन द्विधा छिन्दित्वा एकस्मिं दण्डके लगित्वा काजं वहन्तो विय आगच्छन्तो “थोकं विस्समिस्सामी”ति मग्गसमीपे ठितं वटरुक्खं उपगन्त्वा निपज्जित्वा निदं ओक्कमि ।

तस्मिं पन वटरुक्खे निब्बत्तो मघदेवो नाम यक्खो तत्थ पविट्ठे वेस्सवणस्स सन्निका खादितुं लभि । सो राजानं उट्ठाय गच्छन्तं “तिट्ठ भक्खोसि मे”ति हत्थे गण्णि । “त्वं कोनामोसी”ति? “अहं इध निब्बत्तयक्खो, इमं ठानं पविट्ठके खादितुं लभामी”ति । राजा सतिं उपट्ठपेत्वा “किं अज्जेव मं खादिस्ससि, उदाहु निबद्धं खादिस्ससी”ति पुच्छि । “लभन्तो निबद्धं खादिस्सामी”ति । राजा “इमं अज्ज मिगं खादित्वा मं विस्सज्जेहि, अहं ते स्वे पट्ठाय एकाय भत्तपातिया सद्धिं एकं मनुस्सं पेसेस्सामी”ति । “तेन हि अप्पमत्तो होहि, अपेसितदिवसे तज्जेव खादिस्सामी”ति । “अहं बाराणसिराजा, मय्हं अविज्जमानं नाम नत्थी”ति । यक्खो पटिज्जं गहेत्वा तं विस्सज्जेसि । सो नगरं पविसित्वा तमत्थं एकस्स अत्थचरकस्स अमच्चस्स कथेत्वा “इदानि किं कातब्ब”न्ति पुच्छि । “दिवसपरिच्छेदो कतो, देवा”ति? “न कतो”ति । “अयुत्तं वो कतं,

एवं सन्तेपि मा चिन्तयित्थ, बहू बन्धनागारे मनुस्सा”ति । “तेन हि त्वं एतं कम्मं कर, मय्हं जीवितं देही”ति ।

अमच्चो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा देवसिकं बन्धनागारतो मनुस्सं नीहरित्वा भत्तपातिं गहेत्वा कञ्चि अजानापेत्वाव यक्खस्स पेसेसि । यक्खो भत्तं भुज्जित्वा मनुस्सं खादति । अपरभागे बन्धनागारानि निम्मनुस्सानि जातानि । राजा भत्तहारकं अलभन्तो मरणभयेन कम्पि । अथ नं अमच्चो अस्सासेत्वा “देव, जीवितासातो धनासाव बलवतरा, हत्थिक्खन्धे सहस्सभण्डिकं ठपेत्वा “को इमं धनं गहेत्वा यक्खस्स भत्तं आदाय गमिस्सती”ति भेरिं चरापेमा”ति वत्वा तथा कारेसि । अथ तं सुत्वा बोधिसत्तो चिन्तेसि “अहं भतिया मासकड्ढमासकं सङ्गरित्वा किच्छेन मातरं पोसेमि, इमं धनं गहेत्वा मातु दत्वा यक्खस्स सन्तिकं गमिस्सामि, सचे यक्खं दमेतुं सक्खिस्सामि, इच्चेतं कुसलं, नो चे सक्खिस्सामि, माता मे सुखं जीविस्सती”ति । सो तमत्थं मातु आरोचेत्वा “अलं तात, न मम अत्थो धनेना”ति द्वे वारे पटिक्खपित्वा ततियवारे तं अनापुच्छित्वाव “आहरथ, अय्य, सहस्सं, अहं भत्तं हरिस्सामी”ति सहस्सं गहेत्वा मातु दत्वा “अम्म, मा चिन्तयि, अहं यक्खं दमेत्वा महाजनस्स सोत्थिं करिस्सामि, अज्जेव तव अस्सुकिल्हिनमुखं हासापेन्तोव आगच्छिस्सामी”ति मातरं वन्दित्वा राजपुरिसेहि सङ्घि रज्जो सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि ।

ततो रज्जा “तात, त्वं भत्तं हरिस्ससी”ति वुत्ते “आम, देवा”ति आह । “किं ते लद्धं वट्ठी”ति? “तुम्हाकं सुवण्णपादुका, देवा”ति । “किंकारणा”ति? “देव, सो यक्खो अत्तनो रुक्खमूले भूमियं ठितके खादितुं लभति, अहं एतस्स सन्तकभूमियं अट्ठत्वा पादुकासु ठस्सामी”ति । “अज्जं किं लद्धं वट्ठी”ति? “तुम्हाकं छत्तं, देवा”ति । “इदं किमत्थाया”ति? “देव, यक्खो अत्तनो रुक्खच्छायाय ठितके खादितुं लभति, अहं तस्स रुक्खच्छायाय अट्ठत्वा छत्तच्छायाय ठस्सामी”ति । “अज्जं किं लद्धं वट्ठी”ति । “तुम्हाकं खगं, देवा”ति । “इमिना को अत्थो”ति? “देव, अमनुस्सापि आवुधहत्थानं भायन्तियेवा”ति । “अज्जं किं लद्धं वट्ठी”ति? “सुवण्णपातिं पूरेत्वा तुम्हाकं भुज्जनकभत्तं देथ, देवा”ति । “किंकारणा, ताता”ति? “देव, मादिसस्स नाम पण्डितस्स पुरिसस्स मत्तिकपातिया लूखभोजनं हरितुं अननुच्छविक”न्ति । “साधु, ताता”ति राजा सब्बं दापेत्वा तस्स वेय्यावच्चकरे पटिपादेसि ।

बोधिसत्तो “महाराज, मा भायित्थ, अज्जाहं यक्खं दमेत्वा तुम्हाकं सोत्थिं कत्वा आगमिस्सामी”ति राजानं वन्दित्वा उपकरणानि गाहापेत्वा तत्थ गन्त्वा मनुस्से रुक्खस्साविदूरे ठपेत्वा सुवण्णपादुकं आरुह्य खगं सन्नयित्वा सेतच्छत्तं मत्थके कत्वा कञ्चनपातिया भत्तं गहेत्वा यक्खस्स सन्तिकं पायासि । यक्खो मगं ओलोकेन्तो तं दिस्वा “अयं पुरिसो न अज्जेसु दिवसेसु आगमननियामेन एति, किं नु खो कारण”न्ति चिन्तेसि । बोधिसत्तोपि रुक्खसमीपं गन्त्वा असितुण्डेन भत्तपातिं अन्तोछायाय करित्वा छायाय परियन्ते ठितो पठमं गाथमाह ।

१५. “राजा ते भत्तं पाहेसि, सुचिं मंसूपसेचनं ।

मघदेवस्मिं अधिवत्थे, एहि निक्खम्म भुज्जसू”ति ॥

तत्थ पाहेसीति पहिणि । मघदेवस्मिं अधिवत्थेति मघदेवोति वटरुक्खो वुच्चति, तस्मिं अधिवत्थेति देवतं आलपति ।

तं सुत्वा यक्खो “इमं पुरिसं वज्जेत्वा अन्तोछायाय पविट्ठं खादिस्सामी”ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

१६. “एहि माणव ओरेन, भिक्खमादाय सूपितं ।

त्वञ्च माणव भिक्खा च, उभो भक्खा भविस्सथा’ति ॥

तत्थ भिक्खन्ति मम निबद्धभिक्खं । सूपितन्ति सूपसम्पन्नं ।

ततो बोधिसत्तो द्वे गाथा अभसि —

१७. “अप्पकेन तुवं यक्ख, थुल्लमत्थं जहिस्ससि ।
भिक्खं ते नाहरिस्सन्ति, जना मरणसज्जिनो ॥

१८. “लद्धाय यक्खा तव निच्चभिक्खं, सुचिं पणीतं रससा उपेतं ।
भिक्खञ्च ते आहरियो नरो इध, सुदुल्लभो हेहिंति भक्खते मयी’ति ॥

तत्थ थुल्लमत्थन्ति अप्पकेन कारणेन महन्तं अत्थं जहिस्ससीति दस्सेति । नाहरिस्सन्तीति इतो पट्ठाय मरणसज्जिनो हुत्वा न आहरिस्सन्ति, अथ त्वं मिलातसाखो विय रुक्खो निराहारो दुब्बलो भविस्ससीति । लद्धायन्ति लद्धअयं लद्धागमनं । इदं वुत्तं होति — सम्म यक्ख, यं अहं अज्ज आहरिं, इदं तव निच्चभिक्खं सुचिं पणीतं उत्तमं रसेन उपेतं लद्धागमनं देवसिकं ते आगच्छिस्सति । आहरियोति आहरणको । इदं वुत्तं होति — “सचे त्वं इमं भिक्खं गहेत्वा आगतं मं भक्खसि, अथेवं मयि भक्खते भिक्खञ्च ते आहरणको अज्जो नरो इध सुदुल्लभो भविस्सति । किंकारणा? मादिसो हि बाराणसियं अज्जो पण्डितमनुस्सो नाम नत्थि, मयि पन खादिते सुतनुपि नाम यक्खेन खादितो, अज्जस्स कस्स सो लज्जिस्सती’ति भत्ताहरणकं न लभिस्ससि, अथ ते इतो पट्ठाय भोजनं दुल्लभं भविस्सति, अम्हाकम्पि राजानं गण्हितुं न लभिस्ससि । कस्मा? रुक्खतो बहिभावेन । सचे पनिदं भत्तं भुज्जित्वा मं पहिणिस्ससि, अहं ते रज्जो कथेत्वा निबद्धं भत्तं पेसेस्सामि, अत्तानम्पि च ते खादितुं न दस्सामि, अहम्पि तव सन्तिके ठाने न ठस्सामि, पादुकासु ठस्सामि, रुक्खच्छायायम्पि ते न ठस्सामि, अत्तनो छत्तच्छायायमेव ठस्सामि, सचे पन मया सद्धिं विरुज्झिस्ससि, खग्गेन तं द्विधा भिन्दिस्सामि, अहज्झि अज्ज एतदत्थमेव सज्जो हुत्वा आगतोति । एवं किर नं महासत्तो तज्जेसि ।

यक्खो “युत्तरूपं माणवो वदती’ति सल्लक्खेत्वा पसन्नचित्तो द्वे गाथा अभसि —

१९. “ममेव सुतनो अत्थो, यथा भाससि माणव ।
मया त्वं समनुज्जातो, सोत्थिं पस्साहि मातरं ॥

२०. “खग्गं छत्तञ्च पातिञ्च, गच्छमादाय माणव ।
सोत्थिं पस्सतु ते माता, त्वञ्च पस्साहि मातर’न्ति ॥

तत्थ सुतनोति बोधिसत्तं आलपति । यथा भाससीति यथा त्वं भाससि, तथा यो एस तथा भासितो अत्थो, एसो ममेवत्थो, मयमेव वड्डीति ।

यक्खस्स कथं सुत्वा बोधिसत्तो “मम कम्मं निप्फन्नं, दमितो मे यक्खो, बहुञ्च धनं लद्धं, रज्जो च वचनं कत’न्ति तुट्ठचित्तो यक्खस्स अनुमोदनं करोन्तो ओसानगाथमाह —

२१. “एवं यक्ख सुखी होहि, सह सब्बेहि जातिभि ।
धनञ्च मे अधिगतं, रज्जो च वचनं कत”न्ति ॥ —

वत्वा च पन यक्खं आमन्तेत्वा “सम्म, त्वं पुब्बे अकुसलकम्मं कत्वा कक्खळो फरुसो परेसं लोहितमंसभक्खो यक्खो हुत्वा निब्बत्तो, इतो पट्ठाय पाणातिपातादीनि मा करी”ति सीले च आनिसंसं, दुस्सील्ये च आदीनवं कथेत्वा यक्खं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा “किं ते अरज्जवासेन, एहि नगरद्वारे तं निसीदापेत्वा अग्गभत्तलाभिं करोमी”ति यक्खेन सद्धिं निक्खमित्वा खग्गादीनि यक्खं गाहापेत्वा बाराणसिं अगमासि । “सुतनु माणवो यक्खं गहेत्वा एती”ति रज्जो आरोचेसुं । राजा अमच्चपरिवृतो बोधिसत्तस्स पच्चुग्गमनं कत्वा यक्खं नगरद्वारे निसीदापेत्वा अग्गभत्तलाभिनं कत्वा नगरं पविसित्वा भेरिं चरापेत्वा नागरे सन्निपातापेत्वा बोधिसत्तस्स गुणं कथेत्वा सेनापतिट्ठानं अदासि । अयञ्च बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा यक्खो अङ्गुलिमालो अहोसि, राजा आनन्दो, माणवो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सुतनुजातकवण्णना ततिया ।

[३९९] ४. मातुपोसकगिज्झजातकवण्णना

ते कथं नु करिस्सन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं मातुपोसकभिक्षुं आरब्ध कथेसि । वत्थु सामजातके (जा० २.२२.२९६ आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गिज्झयोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो वुद्धे परिहीनचक्खुके मातापितरो गिज्झगुहायं ठपेत्वा गोमंसादीनि आहरित्वा पोसेसि । तस्मिं काले बाराणसियं सुसाने एको नेसादो अनियमेत्वा गिज्झानं पासे ओढेसि । अथेकदिवसं बोधिसत्तो गोमंसादिं परियेसन्तो सुसानं पविट्ठो पादेन पासे बज्झित्वा अत्तनो न चिन्तेसि, वुद्धे परिहीनचक्खुके मातापितरो अनुस्सरित्वा “कथं नु खो मे मातापितरो यापेस्सन्ति, मम बद्धभावम्पि अजानन्ता अनाथा निप्पच्चया पब्बतगुहायमेव सुस्सित्वा मरिस्सन्ति मज्जे”ति विलपन्तो पठमं गाथमाह —

२२. “ते कथं नु करिस्सन्ति, वुद्धा गिरिदरीसया ।
अहं बद्धोस्मि पासेन, निलीयस्स वसं गतो”ति ॥

तत्थ निलीयस्साति एवंनामकस्स नेसादपुत्तस्स ।

अथ नेसादपुत्तो गिज्झराजस्स परिदेवितसद्वं सुत्वा दुत्तियं गाथमाह —

२३. “किं गिज्झ परिदेवसि, का नु ते परिदेवना ।
न मे सुतो वा दिट्ठो वा, भासन्तो मानुसिं दिजो”ति ॥

गिज्झो आह —

२४. “भरामि मातापितरो, वुद्धे गिरिदरीसये ।
ते कथं नु करिस्सन्ति, अहं वसं गतो तवा”ति ॥

नेसादो आह —

२५. “यं नु गिज्झो योजनसतं, कुणपानि अवेक्खति ।
कस्मा जालञ्च पासञ्च, आसज्जापि न बुज्झसी”ति ॥

गिज्झराजा आह —

२६. “यदा पराभवो होति, पोसो जीवितसङ्ख्ये ।
अथ जालञ्च पासञ्च, आसज्जापि न बुज्झती”ति ॥

२७. “भरस्सु मातापितरो, वुद्धे गिरिदरीसये ।
मया त्वं समनुज्जातो, सोत्थिं पस्साहि जातके ॥

२८. “एवं लुद्धक नन्दस्सु, सह सब्बेहि जातिभि ।
भरिस्सं मातापितरो, वुद्धे गिरिदरीसये”ति ॥ —

नेसादपुत्तेन दुतिया, गिज्झेन ततियाति इमा गाथा पटिपाटिया वुत्ता ।

तत्थ यं नूति यं नु एतं लोके कथीयति । गिज्झो योजनसतं, कुणपानि अवेक्खतीति योजनसतं अतिक्कम्म ठितानिपि कुणपानि पस्सति, तं यदि तथं, अथ कस्मा त्वं इमं जालञ्च पासञ्च आसज्जापि न बुज्झसि, सन्तिकं आगन्त्वापि न जानासीति ।

पराभवोति विनासो । भरस्सूति इदं सो बोधिसत्तस्स धम्मकथं सुत्वा “पण्डितो गिज्झराजा परिदेवन्तो न अत्तनो परिदेवति, मातापितूनं परिदेवति, नायं मारेतुं युत्तो”ति तुस्सित्वा आह, वत्त्वा च पन पियचित्तेन मुदुचित्तेन पासं मोचेसि ।

अथस्स बोधिसत्तो मरणमुखा पमुत्तो सुखितो अनुमोदनं करोन्तो ओसानगाथं वत्त्वा मुखपूरं मंसं आदाय मातापितूनं अदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने मातुपोसकभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा नेसादपुत्तो छन्नो अहोसि, मातापितरो महाराजकुलानि, गिज्झराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मातुपोसकगिज्झजातकवण्णना चतुत्था ।

[४००] ५. दब्भपुप्फजातकवण्णना

अनुतीरचारी भदन्तेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपनन्दं सक्यपुत्तं आरब्ध कथेसि । सो हि सासने पब्बजित्वा अपिच्छतादिगुणे पहाय महातण्हो अहोसि । वस्सूपनायिकाय द्वे तयो विहारे परिगगहेत्वा एकस्मिं छत्तं वा उपाहनं वा एकस्मिं कत्तरयट्ठिं वा उदकतुम्बं वा ठपेत्वा एकस्मिं सयं वसति । सो एकस्मिं जनपदविहारे वस्सं उपगन्त्वा “भिक्षूहि नाम अपिच्छेहि भवितव्व”न्ति आकासे चन्दं उट्ठापेन्तो विय भिक्षूनं पच्चयसन्तोसदीपकं अरियवंसपटिपदं कथेसि । तं सुत्वा भिक्षू मनापानि पत्तचीवरानि छट्ठेत्वा मत्तिकापत्तानि चेव पंसुकूलचीवरानि च गण्हंसु । सो तानि अत्तनो वसनट्ठाने ठपेत्वा वुत्थवस्सो पवारेत्वा यानकं पूरेत्वा जेतवनं गच्छन्तो अन्तरामगगे एकस्स अरज्जविहारस्स पिट्ठिभागे पादे वल्लिया पलिबुद्धो “अद्धा एत्थ किञ्चि लद्धव्वं भविस्सती”ति तं विहारं पाविसि । तत्थ पन द्वे महल्लका भिक्षू वस्सं उपगच्छंसु । ते द्वे च थूलसाटके एकज्ज सुखुमकम्बलं लभित्वा भाजेतुं असक्कोन्ता तं दिस्वा “थेरो नो भाजेत्वा दस्सती”ति तुट्ठचित्ता “मयं, भन्ते, इमं वस्सावासिकं भाजेतुं न सक्कोम, इमं नो निस्साय विवादो होति, इदं अम्हाकं भाजेत्वा देथा”ति आहंसु । सो “साधु भाजेस्सामी”ति द्वे थूलसाटके द्विन्नम्पि भाजेत्वा “अयं अम्हाकं विनयधरानं पापुणाती”ति कम्बलं गहेत्वा पक्कामि ।

तेपि थेरा कम्बले सालया तेनेव सद्धिं जेतवनं गन्त्वा विनयधरानं भिक्षूनं तमत्थं आरोचेत्वा “लब्भति नु खो, भन्ते, विनयधरानं एवं विलोपं खादितु”न्ति आहंसु । भिक्षू उपनन्दत्थेरेन आभतं पत्तचीवररासिं दिस्वा “महापुज्जोसि त्वं आवुसो, बहुं ते पत्तचीवरं लद्ध”न्ति वदंसु । सो “कुतो मे आवुसो, पुज्जं, इमिना मे उपायेन इदं लद्ध”न्ति सव्वं कथेसि । भिक्षू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, उपनन्दो सक्यपुत्तो महातण्हो महालोभो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्षवे, उपनन्देन पटिपदाय अनुच्छविकं कतं, परस्स पटिपदं कथेन्तेन नाम भिक्षुना पठमं अत्तनो अनुच्छविकं कत्वा पच्छा परो ओवदितव्वो”ति ।

“अत्तानमेव पठमं, पतिरूपे निवेसये ।

अथज्जमनुसासेय्य, न किलिस्सेय्य पण्डितो”ति ॥ (ध० प० १५८) —

इमाय धम्मपदे गाथाय धम्मं देसेत्वा “न, भिक्षवे, उपनन्दो इदानेव, पुब्बेपेस महातण्हो महालोभो, न च पन इदानेव, पुब्बेपेस इमेसं सन्तकं विलुम्पियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो नदीतीरे रुक्खदेवता अहोसि । तदा एको सिङ्गालो मायाविं नाम भरियं गहेत्वा नदीतीरे एकस्मिं ठाने वसि । अथेकदिवसं सिङ्गाली सिङ्गालं आह “दोहळो मे सामि, उप्पन्नो, अल्लरोहितमच्छं खादितुं इच्छामी”ति । सिङ्गालो “अप्पोस्सुक्का होहि, आहरिस्सामि ते”ति नदीतीरे चरन्तो वल्लिया पादे पलिबुज्झित्वा अनुतीरमेव अगमासि । तस्मिं खणे गम्भीरचारी च अनुतीरचारी चाति द्वे उट्ठा मच्छे परियेसन्ता तीरे अट्ठंसु । तेसु गम्भीरचारी महन्तं रोहितमच्छं दिस्वा वेगेन उदके पविसित्वा तं नङ्गुट्ठे गण्हि । बलवा मच्छो परिकट्ठन्तो यासि । सो गम्भीरचारी उट्ठो “महामच्छो उभिन्नम्पि नो पहोस्सति, एहि मे सहायो होही”ति इतरेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

२९. “अनुतीरचारी भदन्ते, सहायमनुधाव मं ।

महा मे गहितो मच्छो, सो मं हरति वेगसा”ति ॥

तत्थ **सहायमनुधाव मन्ति** सहाय अनुधाव मं, सन्धिवसेन म-कारो वुत्तो । इदं वुत्तं होति — यथाहं इमिना मच्छेन न संहिरामि, एवं मं नङ्गुट्ठखण्डे गहेत्वा त्वं अनुधावाति ।

तं सुत्वा इतरो दतियं गाथमाह —

३०. “गम्भीरचारी भदन्ते, दळ्हं गण्हाहि थामसा ।
अहं तं उद्धरिस्सामि, सुपण्णो उरगामिवा”ति ॥

तत्थ थामसाति थामेन । उद्धरिस्सामीति नीहरिस्सामि । सुपण्णो उरगामिवाति गरुळो सप्पं विय ।

अथ द्वेपि ते एकतो हुत्वा रोहितमच्छं नीहरित्वा थले ठपेत्वा मारेत्वा “त्वं भाजेहि, त्वं भाजेही”ति कलहं कत्वा भाजेतुं असक्कोन्ता ठपेत्वा निसीदिसु । तस्मिं काले सिङ्गालो तं ठानं अनुप्पत्तो । ते तं दिस्वा उभोपि पच्चुगगमनं कत्वा “अयं, सम्म, दब्भपुप्फमच्छो अम्हेहि एकतो हुत्वा गहितो, तं नो भाजेतुं असक्कोन्तानं विवादो उप्पन्नो, समभागं नो भाजेत्वा देही”ति ततियं गाथमाहंसु —

३१. “विवादो नो समुप्पन्नो, दब्भपुप्फ सुणोहि मे ।
समेहि मेधगं सम्मा, विवादो वूपसम्मत्”न्ति ॥

तत्थ दब्भपुप्फाति दब्भपुप्फसमानवण्णताय तं आलपन्ति । मेधगन्ति कलहं ।

तेसं वचनं सुत्वा सिङ्गालो अत्तनो बलं दीपेन्तो —

३२. “धम्मट्ठोहं पुरे आसिं, बहू अड्डा मे तीरिता ।
समेमि मेधगं सम्मा, विवादो वूपसम्मत्”न्ति ॥ —

इदं गाथं वत्वा भाजेन्तो —

३३. “अनुतीरचारि नङ्गुट्ठं, सीसं गम्भीरचारिनो ।
अच्चायं मज्झिमो खण्डो, धम्मट्ठस्स भविस्सती”ति ॥ —

इमं गाथमाह —

तत्थ पठमगाथाय अयमत्थो — अहं पुब्बे राजूनं विनिच्छयामच्चो आसिं, तेन मया विनिच्छये निसीदित्वा बहू अड्डा तीरिता, तेसं तेसं ब्राह्मणगहपतिकादीनं बहू अड्डा तीरिता विनिच्छिता, स्वाहं तुम्हादिसानं समजातिकानं चतुप्पदानं अड्डं तीरेतुं किं न सक्खिस्सामि, अहं वो समेमि मेधगं, सम्मा मं निस्साय तुम्हाकं विवादो वूपसम्मत्तूति ।

एवञ्च पन वत्वा मच्छं तयो कोट्ठासे कत्वा अनुतीरचारि त्वं नङ्गुट्ठं गण्ह, सीसं गम्भीरचारिनो होतु । अच्चायं मज्झिमो खण्डोति अपिच अयं मज्झिमो कोट्ठासो । अथ वा अच्चाति अतिच्च, इमे द्वे कोट्ठासे अतिक्कमित्वा ठितो अयं मज्झिमो खण्डो धम्मट्ठस्स विनिच्छयसामिकस्स मय्हं भविस्सतीति ।

एवं तं मच्छं विभजित्वा “तुम्हे कलहं अकत्वा नङ्गुट्ठञ्च सीसञ्च खादथा”ति वत्वा मज्झिमखण्डं मुखेन डंसित्वा

तेसं पस्सन्तानंयेव पलायि । ते सहस्सं पराजिता विय दुम्मुखा निसीदित्वा गाथमाहंसु —

३४. “चिरम्पि भक्खो अभविस्स, सचे न विवदेमसे ।
असीसकं अनङ्गुट्ठं, सिङ्गालो हरति रोहित”न्ति ॥

तत्थ चिरम्पीति द्वे तयो दिवसे सन्धाय वुत्तं ।

सिङ्गालोपि “अज्ज भरियं रोहितमच्छं खादापेस्सामी”ति तुट्ठचित्तो तस्सा सन्तिकं अगमासि । सा तं आगच्छन्तं दिस्वा अभिनन्दमाना —

३५. “यथापि राजा नन्देय्य, रज्जं लब्धान खत्तियो ।
एवाहमज्ज नन्दामि, दिस्वा पुण्णमुखं पति”न्ति ॥ —

इमं गाथं वत्त्वा अधिगमूपायं पुच्छन्ती —

३६. “कथं नु थलजो सन्तो, उदके मच्छं परामसि ।
पुट्ठो मे सम्म अक्खाहि, कथं अधिगतं तया”ति ॥ —

इमं गाथमाह —

तत्थ कथं नूति “खाद, भदे”ति मच्छखण्डे पुरतो ठपिते “कथं नु त्वं थलजो समानो उदके मच्छं गण्ही”ति पुच्छि ।

सिङ्गालो तस्सा अधिगमूपायं आचिक्खन्तो अनन्तरगाथमाह —

३७. “विवादेन किंसा होन्ति, विवादेन धनक्खया ।
जीना उद्वा विवादेन, भुज्ज मायावि रोहित”न्ति ॥

तत्थ विवादेन किंसा होन्तीति भदे, इमे सत्ता विवादं करोन्ता विवादं निस्साय किंसा अप्पमंसलोहिता होन्ति । विवादेन धनक्खयाति हिरज्जसुवण्णादीनं धनानं खया विवादेनेव होन्ति । द्वीसुपि विवदन्तेसु एको पराजितो पराजितत्ता धनक्खयं पापुणाति, इतरो जयभागदानेन । जीना उद्वाति द्वे उद्वापि विवादेनेव इमं मच्छं जीना, तस्मा त्वं मया आभतस्स उप्पत्तिं मा पुच्छ, केवलं इमं भुज्ज मायावि रोहितन्ति ।

इतरा अभिसम्बुद्धगाथा —

३८. “एवमेव मनुस्सेसु, विवादो यत्थ जायति ।
धम्मट्ठं पटिधावति, सो हि नेसं विनायको ।
धनापि तत्थ जीयन्ति, राजकोसो पवट्ठती”ति ॥

तत्थ एवमेवाति भिक्खवे, यथा एते उद्वा जीना, एवमेव मनुस्सेसुपि यस्मिं ठाने विवादो जायति, तत्थ ते मनुस्सा

धम्मदुं पतिधावन्ति, विनिच्छयसामिकं उपसङ्गमन्ति । किंकारणा? सो हि नेसं विनायको, सो तेसं विवादापन्नानं विवादवूपसमकोति अत्थो । धनापि तत्थाति तत्थ ते विवादापन्ना धनतोपि जीयन्ति, अत्तनो सन्तका परिहायन्ति, दण्डेन चेव जयभागगहणेन च राजकोसो पवड्ढतीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सिङ्गालो उपनन्दो अहोसि, उद्धा द्वे महल्लका, तस्स कारणस्स पच्चक्खकारिका रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दब्भपुप्फजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४०१] ६. पण्णकजातकवण्णना

पण्णकं तिखिणधारन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । तज्झि भिक्खुं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्खु उक्कण्ठितो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “केन उक्कण्ठापितो”ति वत्त्वा “पुराणदुतियिकाया”ति वुत्ते “भिक्खु अयं इत्थी तुहं अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं इमं निस्साय चेतसिकरोगेन मरन्तो पण्डिते निस्साय जीवितं अलत्था”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं मद्दवमहाराजे रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, सेनककुमारोतिस्स नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा बाराणसिं पच्चागन्त्वा मद्दवरज्जो अत्थधम्मनानुसासको अमच्चो अहोसि, “सेनकपण्डितो”ति वुत्ते सकलनगरे चन्दो विय सूरियो विय च पज्जायि । तदा रज्जो पुरोहितपुत्तो राजुपट्टानं आगतो सब्बालङ्कारपटिमण्डितं उत्तमरूपधरं रज्जो अगमहेसिं दिस्वा पटिबद्धचित्तो हुत्वा गेहं गन्त्वा निराहारो निपज्जित्वा सहायकेहि पुट्ठो तमत्थं आरोचेसि । राजापि “पुरोहितपुत्तो न दिस्सति, कहं नु खो”ति पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा तं पक्कोसापेत्वा “अहं ते इमं सत्त दिवसानि दम्मि, सत्ताहं घरे कत्वा अट्टमे दिवसे आनेय्यासी”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तं गेहं नेत्वा ताय सद्धिं अभिरमि । ते अज्जमज्जं पटिबद्धचित्ता हुत्वा कज्जि अजानापेत्वा अगगद्वारेन पलायित्वा अज्जस्स रज्जो विजितं अगमसुं, कोचि गतट्टानं न जानि, नावाय गतमग्गो विय अहोसि । राजा नगरे भेरिं चरापेत्वा नानप्पकारेन विचिनन्तोपि तस्स गतट्टानं न अज्जासि । अथस्स तं निस्साय बलवसोको उप्पज्जि, हृदयं उण्हं हुत्वा लोहितं पग्घरि । ततो पट्टाय चस्स कुच्छितो लोहितं निक्खमि, ब्याधि महन्तो अहोसि । महन्तापि राजवेज्जा तिकिच्छितुं नासक्खिंसु ।

बोधिसत्तो “इमस्स रज्जो ब्याधि नत्थि, भरियं पन अपस्सन्तो चेतसिकरोगेन फुट्ठो, उपायेन तं तिकिच्छिस्सामी”ति आयुरज्ज पुक्कुसज्जाति द्वे रज्जो पण्डितामच्चे आमन्तेत्वा “रज्जो देविया अदस्सनेन चेतसिकं रोगं ठपेत्वा अज्जो रोगो नत्थि, बहूपकारो च खो पन अम्हाकं राजा, तस्मा उपायेन नं तिकिच्छाम, राजङ्गणे समज्जं कारेत्वा असिं गिलितुं जानन्तेन असिं गिलापेत्वा राजानं सीहपज्जरे कत्वा समज्जं ओलोकापेस्साम, राजा असिं गिलन्तं दिस्वा ‘अत्थि नु खो इतो अज्जं दुक्करतर’न्ति पज्जं पुच्छिस्सति । तं सम्म आयुर, त्वं ‘असुकं नाम ददामीति वचनं इतो दुक्करतर’न्ति ब्याकरेय्यासि, ततो सम्म पुक्कुस, तं पुच्छिस्सति, अथस्स त्वं ‘महाराज, ददामीति वत्त्वा अददतो सा वाचा अफला होति, तथारूपं वाचं न केचि उपजीवन्ति न खादन्ति न पिवन्ति, ये पन तस्स वचनस्सानुच्छविकं करोन्ति, यथापटिज्जातमत्थं देन्तियेव, इदं ततो दुक्करतर’न्ति एवं ब्याकरेय्यासि, इतो परं कत्तब्बं अहं जानिस्सामी”ति वत्त्वा समज्जं कारेसि ।

अथ ते तयोपि पण्डिता रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “महाराज, राजङ्गणे समज्जो वत्तति, तं ओलोकेन्तानं दुक्खम्मि न

दुक्खं होति, एहि गच्छामा”ति राजानं नेत्वा सीहपञ्जरं विवरित्वा समज्जं ओलोकापेसुं। बहू जना अत्तनो अत्तनो जाननकसिप्पं दस्सेसुं। एको पन पुरिसो तेत्तिसङ्कुलं तिखिणधारं असिरतनं गिलति। राजा तं दिस्वा “अयं पुरिसो एतं असिं गिलति, ‘अत्थि नु खो इतो अज्जं दुक्करतरं’न्ति इमे पण्डिते पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा आयुरं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

३९. “पण्णकं तिखिणधारं, असिं सम्पन्नपायिनं।
परिसायं पुरिसो गिलति, किं दुक्करतरं ततो।
यदज्जं दुक्करं ठानं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति॥

तत्थ पण्णकन्ति पण्णकरट्टे उप्पन्नं। सम्पन्नपायिनन्ति सम्पन्नं परलोहितपायिनं। परिसायन्ति परिसमज्जे धनलोभेन अयं पुरिसो गिलति। यदज्जन्ति इतो असिगिलनतो यं अज्जं दुक्करतरं कारणं, तं मया पुच्छितो कथेहीति।

अथस्स सो तं कथेन्तो दुतियं गाथमाह —

४०. “गिलेय्य पुरिसो लोभा, असिं सम्पन्नपायिनं।
यो च वज्जा ददामीति, तं दुक्करतरं ततो।
सब्बज्जं सुकरं ठानं, एवं जानाहि मद्दवा”ति॥

तत्थ वज्जाति वदेय्य। तं दुक्करतरन्ति “ददामी”ति वचनं ततो असिगिलनतो दुक्करतरं। सब्बज्जन्ति “असुकं नाम तव दस्सामी”ति वचनं ठपेत्वा अज्जं सब्बम्पि कारणं सुकरं। मद्दवाति राजानं गोत्तेन आलपति।

रज्जो आयुरपण्डितस्स वचनं सुत्वा “असिगिलनतो किर ‘इदं नाम दम्मी’ति वचनं दुक्करं, अहज्ज ‘पुरोहितपुत्तस्स देविं दम्मी’ति अवचं, अतिदुक्करं वत मे कत”न्ति वीमंसन्तस्सेव हृदयसोको थोकं तनुत्तं गतो। सो ततो “परस्स इमं दम्मीति वचनतो पन अज्जं दुक्करतरं अत्थि नु खो”ति चिन्तेत्वा पुक्कुसपण्डितेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह —

४१. “ब्याकासि आयुरो पज्हं, अत्थं धम्मस्स कोविदो।
पुक्कुसं दानि पुच्छामि, किं दुक्करतरं ततो।
यदज्जं दुक्करं ठानं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति॥

तत्थ पज्हं अत्थन्ति पज्हस्स अत्थं ब्याकासीति वुत्तं होति। धम्मस्स कोविदोति तदत्थजोतके गन्थे कुसलो। ततोति ततो वचनतो किं दुक्करतरन्ति।

अथस्स ब्याकरोन्तो पुक्कुसपण्डितो चतुत्थं गाथमाह —

४२. “न वाचमुपजीवन्ति, अफलं गिरमुदीरितं।
यो च दत्त्वा अवाकयिरा, तं दुक्करतरं ततो।
सब्बज्जं सुकरं ठानं, एवं जानाहि मद्दवा”ति॥

तत्थ दत्त्वाति “असुकं नाम दम्मी”ति पटिज्जं दत्त्वा। अवाकयिराति तं पटिज्जातमत्थं ददन्तो तस्मिं लोभं

अवाकरेय्य छिन्देय्य, तं भण्डं ददेय्याति वुत्तं होति । ततोति ततो असिगिलनतो “असुकं नाम ते दम्मी”ति वचनतो च तदेव दुक्करतरं ।

रज्जो तं वचनं सुत्वा “अहं ‘पुरोहितपुत्तस्स देविं दम्मी’ति पठमं वत्वा वाचाय अनुच्छविकं कत्वा तं अदासिं, दुक्करं वत मे कत”न्ति परिवितक्केन्तस्स सोको तनुकतरो जातो । अथस्स एतदहोसि “सेनकपण्डिततो अज्जो पण्डिततरो नाम नत्थि, इमं पज्जं एतं पुच्छिस्सामी”ति । ततो तं पुच्छन्तो पञ्चमं गाथमाह —

४३. “ब्याकासि पुक्कुसो पज्जं, अत्थं धम्मस्स कोविदो ।
सेनकं दानि पुच्छामि, किं दुक्करतरं ततो ।
यदज्जं दुक्करं ठानं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

अथस्स ब्याकरोन्तो सेनको छट्ठं गाथमाह —

४४. “ददेय्य पुरिसो दानं, अप्पं वा यदि वा बहुं ।
यो च दत्त्वा नानुत्तप्पे, तं दुक्करतरं ततो ।
सब्बज्जं सुकरं ठानं, एवं जानाहि मद्ववा”ति ॥

तत्थ नानुत्तप्पेति अत्तनो अतिकन्तं अतिमनापं पियभण्डं परस्स दत्त्वा “किमत्थं मया इदं दिन्न”न्ति एवं तं पियभण्डं आरब्धो यो पच्छा न तप्पति न सोचति, तं असिगिलनतो च “असुकं नाम ते दम्मी”ति वचनतो च तस्स दानतो च दुक्करतरं ।

इति महासत्तो राजानं सज्जापेन्ता कथेसि । दानज्झि दत्त्वा अपरचेतनाव दुस्सन्धारिया, तस्सा सन्धारणदुक्करता वेस्सन्तरजातकेन दीपिता । वुत्तज्जेतं —

“अदु चापं गहेत्त्वान, खगं बन्धिय वामतो ।
आनेस्सामि सके पुत्ते, पुत्तानज्झि वधो दुखो ॥

“अट्टानमेतं दुक्खरूपं, यं कुमारा विहज्जरे ।
सतज्जं धम्ममज्जाय, को दत्त्वा अनुत्तप्पती”ति ॥ (जा० २.२२.२१५८-२१५९) ।

राजापि बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा सल्लखेसि “अहं अत्तनो मनेनेव पुरोहितपुत्तस्स देविं दत्त्वा सकमनं सन्धारेतुं न सक्कोमि, सोचामि किलमामि, न मे इदं अनुच्छविकं, सचे सा मयि ससिनेहा भवेय्य, इमं इस्सरियं छट्टेत्वा न पलायेय्य, मयि पन सिनेहं अक्त्वा पलाताय किं ताय मय्ह”न्ति । तस्सेवं चिन्तेन्तस्स पदुमपत्ते उदकबिन्दु विय सब्बसोको निवत्तित्वा गतो, तद्ध्णज्जेवस्स कुच्छि परिसण्ठासि । सो निरोगो सुखितो हुत्वा बोधिसत्तस्स थुतिं करोन्तो ओसानगाथमाह —

४५. “ब्याकासि आयुरो पज्जं, अथो पुक्कुसपोरिसो ।
सब्बे पज्जे अतिभोति, यथा भासति सेनको”ति ॥

तथ यथा भासतीति यथा पण्डितो भासति, तथेवेतं दानं नाम दत्त्वा नेव अनुतप्पितव्वन्ति । इमं पनस्स थुतिं कत्त्वा तुट्ठो बहुं धनमदासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजमहेसी पुराणदुतियिका अहोसि, राजा उक्कण्ठितभिक्षु, आयुरपण्डितो मोग्गल्लानो, पुक्कुसपण्डितो सारिपुत्तो, सेनकपण्डितो अहमेव अहोसिन्ति ।

पण्णकजातकवण्णना छट्ठा ।

[४०२] ७. सत्तुभस्तजातकवण्णना

विब्वन्तचित्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तनो पज्जापारमिं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु **उमङ्गजातके** (जा० २.२२.५९० आदयो) आवि भविस्सति ।

अतीते बाराणसियं जनको नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निव्वन्ति, सेनककुमारोत्तिस्स नामं करिंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा बाराणसिं पच्चागन्त्वा राजानं पस्सि, राजा तं अमच्चट्ठाने ठपेसि, महन्तञ्चस्स यसं अनुप्पदासि । सो रज्जो अत्थञ्च धम्मञ्च अनुसासि, मधुरकथो धम्मकथिको हुत्वा राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा दाने उपोसथकम्मे दससु कुसलकम्मपथेसूति इमाय कल्याणपटिपदाय पतिट्ठापेसि, सकलरट्ठे बुद्धानं उप्पन्नकालो विय अहोसि । पक्खदिवसेसु राजा च उपराजादयो च सब्बे सन्निपतित्वा धम्मसभं सज्जेन्ति । महासत्तो सज्जितधम्मसभायं रतनपल्लङ्कवरगतो बुद्धलीळाय धम्मं देसेति, बुद्धानं धम्मकथासदिसावस्स कथा होति ।

अथ अज्जतरो महल्लकब्राह्मणो धनभिक्षुं चरित्वा कहापणसहस्सं लभित्वा एकस्मिं ब्राह्मणकुले निक्खिपित्वा पुन “भिक्षुं चरिस्सामी”ति गतो । तस्स गतकाले तं कुलं कहापणे वळज्जेसि । सो आगन्त्वा कहापणे आहरापेसि । ब्राह्मणो कहापणे दातुं असक्कोन्तो अत्तनो धीतरं तस्स पादपरिचारिकं कत्त्वा अदासि । ब्राह्मणो तं गहेत्वा बाराणसितो अविदूरे एकस्मिं ब्राह्मणगामे वासं कप्पेसि । अथस्स भरिया दहरताय कामेसु अतित्ता अज्जेन तरुणब्राह्मणेन सद्धिं मिच्छाचारं चरि । **सोळस हि अतप्पनीयवत्थूनि** नाम । कतमानि सोळस? सागरो सब्बसवन्तीहि न तप्पति, अग्गि उपादानेन न तप्पति, राजा रट्ठेन न तप्पति, बालो पापेहि न तप्पति, इत्थी मेथुनधम्मेन अलङ्कारेन विजायनेनाति इमेहि तीहि न तप्पति, ब्राह्मणो मन्तेहि न तप्पति, ज्ञायी विहारसमापत्तिया न तप्पति, सेक्खो अपचयेन न तप्पति, अप्पिच्छो धुतङ्गगुणेन न तप्पति, आरद्धवीरियो वीरियारम्भेन न तप्पति, धम्मकथिको साकच्छाय न तप्पति, विसारदो परिसाय न तप्पति, सद्धो सङ्कुपट्टानेन न तप्पति, दायको परिच्चागेन न तप्पति, पण्डितो धम्मस्सवनेन न तप्पति, चतस्सो परिसा तथागतदस्सनेन न तप्पन्तीति ।

सापि ब्राह्मणी मेथुनधम्मेन, अतित्ता तं ब्राह्मणं नीहरित्वा विस्सत्था पापकम्मं कातुकामा हुत्वा एकदिवसं दुम्मना निपज्जित्वा “किं भोती”ति वुत्ता “ब्राह्मण, अहं तव गोहे कम्मं कातुं न सक्कोमि, दासिदासं आनेही”ति आह । “भोति धनं मे नत्थि, किं दत्त्वा आनेमी”ति । “भिक्षुं चरित्वा धनं परियेसित्वा आनेही”ति । “तेन हि भोति पाथेय्यं मे सज्जेही”ति । “सा तस्स बद्धसत्तूनञ्च अबद्धसत्तूनञ्च चम्मपसिब्वकं पूरेत्वा अदासि” । ब्राह्मणो गामनिगमराजधानीसु चरन्तो सत्त कहापणसतानि लभित्वा “अलं मे एत्तकं धनं दासिदासमूलाया”ति निवत्तित्वा अत्तनो गामं आगच्छन्तो एकस्मिं उदकफासुकट्टाने पसिब्वकं मुज्जित्वा सत्तुं खादित्वा पसिब्वकमुखं अबन्धित्वाव पानीयं पिवितुं ओतिण्णो । अथेकस्मिं रुक्खसुसिरे एको कण्हसप्पो सत्तुगन्धं घायित्वा पसिब्वकं पविसित्वा भोगं आभुजित्वा सत्तुं खादन्तो निपज्जि । ब्राह्मणो

आगन्त्वा पसिब्बकस्स अब्भन्तरं अनोलोकेत्वा पसिब्बकं बन्धित्वा अंसे कत्वा पायासि । अन्तरामग्गे एकस्मिं रुक्खे निब्बत्तदेवता खन्धविटपे ठत्वा “ब्राह्मण, सचे अन्तरामग्गे वसिस्ससि, सयं मरिस्ससि, सचे अज्ज घरं गमिस्ससि, भरिया ते मरिस्सती”ति वत्वा अन्तरधायि । सो ओलोकेन्तो देवतं अदिस्वा भीतो मरणभयतज्जितो रोदन्तो परिदेवन्तो बाराणसिनगरद्वारं सम्पापुणि ।

तदा च पन्नरसुपोसथो होति अलङ्कृतधम्मासने निसीदित्वा बोधिसत्तस्स धम्मकथनदिवसो । महाजनो नानागन्धपुष्पादिहत्थो वग्गवग्गो हुत्वा धम्मं कथं सोतुं गच्छति । ब्राह्मणो तं दिस्वा “कहं गच्छथा”ति पुच्छित्वा “ब्राह्मण, अज्ज सेनकपण्डितो मधुरस्सरेन बुद्धलीळाय धम्मं देसेति, किं त्वम्पि न जानासी”ति वुत्ते चिन्तेसि “पण्डितो किर धम्मकथिको, अहञ्चम्हि मरणभयतज्जितो, पण्डिता खो पन महन्तम्पि सोकं हरितुं सक्कोन्ति, मयापि तत्थ गन्त्वा धम्मं सोतुं वट्टती”ति । सो तेहि सद्धिं तत्थ गन्त्वा महासत्तं परिवारेत्वा निसिन्नाय सराजिकाय परिसाय परियन्ते सत्तुपसिब्बकेन खन्धगतेन धम्मासनतो अविदूरे मरणभयतज्जितो रोदमानो अट्टासि । महासत्तो आकासगङ्गं ओतरन्तो विय अमतवस्सं वस्सेन्तो विय च धम्मं देसेसि । महाजनो सज्जातसोमनस्सो साधुकारं दत्वा धम्मं अस्सोसि ।

पण्डिता च नाम दिसाचक्खुका होन्ति । तस्मिं खणे महासत्तो पसन्नपञ्चपसादानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा समन्ततो परिसं ओलोकेन्तो तं ब्राह्मणं दिस्वा चिन्तेसि “एत्तका परिसा सोमनस्सजाता साधुकारं दत्वा धम्मं सुणन्ति, अयं पनेको ब्राह्मणो दोमनस्सप्पत्तो रोदति, एतस्स अब्भन्तरे अस्सुजननसमत्थेन सोकेन भवितब्बं, तमस्स अम्बिलेन पहरित्वा तम्बमलं विय पदुमपलासतो उदकबिन्दुं विय विनिवत्तेत्वा एत्थेव नं निस्सोकं तुट्टमानसं कत्वा धम्मं देसेस्सामी”ति । सो तं आमन्तेत्वा “ब्राह्मण, सेनकपण्डितो नामाहं, इदानेव तं निस्सोकं करिस्सामि, विस्सत्थो कथेही”ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

४६. “विब्भन्तचित्तो कुपितिन्द्रियोसि, नेत्तेहि ते वारिगणा सवन्ति ।

किं ते नट्टं किं पन पत्थयानो, इधागमा ब्रह्मे तदिद्धं ब्रूही”ति ॥

तत्थ कुपितिन्द्रियोसीति चक्खुन्द्रियमेव सन्धाय “कुपितिन्द्रियोसी”ति आह । वारिगणाति अस्सुबिन्दूनि । इङ्गाति चोदनत्थे निपातो । तज्जि महासत्तो चोदेन्तो एवमाह “ब्राह्मण, सत्ता नाम द्वीहि कारणेहि सोचन्ति परिदेवन्ति सत्तसङ्खारेसु किस्मिञ्चिदेव पियजातिके नट्टे वा, किञ्चिदेव पियजातिकं पत्थेत्वा अलभन्ता वा । तत्थ किं ते नट्टं, किं वा पन पत्थयन्तो त्वं इध आगतो, इदं मे खिप्पं ब्रूही”ति ।

अथस्स अत्तनो सोककारणं कथेन्तो ब्राह्मणो दुतियं गाथमाह —

४७. “मिय्येथ भरिया वजतो ममज्ज, अगच्छतो मरणमाह यक्खो ।

एतेन दुक्खेन पवेधितोस्मि, अक्खाहि मे सेनक एतमत्थ”न्ति ॥

तत्थ वजतोति गेहं गच्छन्तस्स । अगच्छतोति अगच्छन्तस्स । यक्खोति अन्तरामग्गे एका रुक्खदेवता एवमाहाति वदति । सा किर देवता “पसिब्बके ते ब्राह्मण, कण्हसप्पो”ति अनाचिक्खन्ती बोधिसत्तस्स जाणानुभावप्पकासनत्थं नाचिक्खि । एतेन दुक्खेनाति गच्छतो भरियाय मरणदुक्खेन, अगच्छतो अत्तनो मरणदुक्खेन, तेनस्मि पवेधितो घट्टितो कम्पितो । एतमत्थन्ति एतं कारणं । येन मे कारणेन गच्छतो भरियाय मरणं, अगच्छतो अत्तनो मरणं होति, एतं मे कारणं

आचिकखाहीति अत्थो ।

महासत्तो ब्राह्मणस्स वचनं सुत्वा समुद्धमत्थके जालं खिपन्तो विय जाणजालं पत्थरित्वा “इमेसं सत्तानं बहूनि मरणकारणानि । समुद्धे निमुग्गापि मरन्ति, तत्थ वाळमच्छेहि गहितापि, गङ्गाय पतितापि, तत्थ सुसुमारेहि गहितापि, रुक्खतो पतितापि, कण्टकेन विद्धापि, नानप्पकारेहि आवुधेहि पहटापि, विसं खादित्वापि, उब्बन्धित्वापि, पपाते पतितापि, अतिसीतादीहि वा नानप्पकारेहि वा रोगेहि उपहुतापि मरन्तियेव, एवं बहूसु मरणकारणेसु कतरेन नु खो कारणेन अज्जेस ब्राह्मणो अन्तरामग्गे वसन्तो सयं मरिस्सति, गेहमस्स वजतो भरिया मरिस्सती”ति चिन्तेसि । चिन्तेन्तो एव ब्राह्मणस्स खन्धे पसिब्बकं दिस्वा “इमस्मिं पसिब्बके एकेन सप्पेन पविट्ठेन भवितब्बं, पविसन्तो च पनेसो इमस्मिं ब्राह्मणे पातराससमये सत्तुं खादित्वा पसिब्बकमुखं अबन्धित्वा पानीयं पातुं गते सत्तुगन्धेन सप्पो पविट्ठो भविस्सति । ब्राह्मणोपि पानीयं पिवित्वा आगतो सप्पस्स पविट्ठभावं अजानित्वा पसिब्बकं बन्धित्वा आदाय पक्कन्तो भविस्सति, सचायं अन्तरामग्गे वसन्तो सायं वसनट्टाने “सत्तुं खादिस्सामी”ति पसिब्बकं मुञ्चित्वा हत्थं पवेसेस्सति, अथ नं सप्पो हत्थे डंसित्वा जीवितक्खयं पापेस्सति, इदमस्स अन्तरामग्गे वसन्तस्स मरणकारणं । सचे पन गेहं गच्छेय्य, पसिब्बको भरियाय हत्थगतो भविस्सति, सा ‘अन्तोभण्डं ओलोकेस्सामी’ति पसिब्बकं मुञ्चित्वा हत्थं पवेसेस्सति, अथ नं सप्पो डंसित्वा जीवितक्खयं पापेस्सति, इदमस्स अज्ज गेहं गतस्स भरियाय मरणकारणं”न्ति उपायकोसल्लजाणेनेव अज्जासि ।

अथस्स एतदहोसि “इमिना कण्हसप्पेन सूरेन निब्भयेन भवितब्बं । अयज्हि ब्राह्मणस्स महाफासुकं पहरन्तोपि पसिब्बके अत्तनो चलनं वा फन्दनं वा न दस्सेति, एवरूपाय परिसाय मज्झेपि अत्तनो अत्थिभावं न दस्सेति, तस्मा इमिना कण्हसप्पेन सूरेन निब्भयेन भवितब्बं”न्ति । इदम्पि सो उपायकोसल्लजाणेनेव दिब्बचक्खुना पस्सन्तो विय अज्जासि । एवं सराजिकाय परिसाय मज्झे सप्पं पसिब्बकं पविसन्तं दिस्वा ठितपुरिसो विय महासत्तो उपायकोसल्लजाणेनेव परिच्छिन्दित्वा ब्राह्मणस्स पज्जं कथेन्तो ततियं गाथमाह —

४८. “बहूनि ठानानि विचिन्तयित्वा, यमेत्थ वक्खामि तदेव सच्चं ।

मज्जामि ते ब्राह्मण सत्तुभस्तं, अजानतो कण्हसप्पो पविट्ठो”ति ॥

तत्थ बहूनि ठानानीति बहूनि कारणानि । विचिन्तयित्वाति पटिविज्झित्वा चिन्तावसेन पवत्तपटिवेधो हुत्वा । यमेत्थ वक्खामीति यं ते अहं एतेसु कारणेसु एतं कारणं वक्खामि । तदेव सच्चन्ति तदेव तथं दिब्बचक्खुना दिस्वा कथितसदिसं भविस्सतीति दीपेति । मज्जामीति सल्लक्खेमि । सत्तुभस्तन्ति सत्तुपसिब्बकं । अजानतोति अजानन्तस्सेव एको कण्हसप्पो पविट्ठोति मज्जामीति ।

एवञ्च पन वत्वा “अत्थि ते ब्राह्मण, एतस्मिं पसिब्बके सत्तू”ति पुच्छि । “अत्थि, पण्डिता”ति । “अज्ज पातरासवेलाय सत्तुं खादी”ति? “आम, पण्डिता”ति । “कत्थ निसीदित्वा”ति? “अरज्जे रुक्खमूलस्मिं, पण्डिता”ति । “सत्तुं खादित्वा पानीयं पातुं गच्छन्तो पसिब्बकमुखं बन्धि, न बन्धी”ति? “न बन्धिं, पण्डिता”ति । “पानीयं पिवित्वा आगतो पसिब्बकं ओलोकेत्वा बन्धी”ति । “अनोलोकेत्वाव बन्धिं, पण्डिता”ति । “ब्राह्मण, तव पानीयं पातुं गतकाले अजानन्तस्सेव ते सत्तुगन्धेन पसिब्बकं सप्पो पविट्ठोति मज्जामि, एवमेत्थ आगतो त्वं, तस्मा पसिब्बकं ओतारेत्वा परिसमज्जे ठपेत्वा पसिब्बकमुखं मोचेत्वा पटिक्कम्म ठितो एकं दण्डकं गहेत्वा पसिब्बकं ताव पहर, ततो पत्थटफणं सुसूतिसद्वं कत्वा निक्खमन्तं कण्हसप्पं दिस्वा निक्कङ्खो भविस्सती”ति चतुत्थं गाथमाह —

४९. “आदाय दण्डं परिसुम्भ भस्तं, पस्सेळमूगं उरगं दुजिहं ।

छिन्दज्ज कङ्कं विचिकिच्छित्तानि, भुजङ्गमं पस्स पमुच्च भस्तं”न्ति ॥

तत्थ परिसुम्भाति पहर । पस्सेळमूगन्ति एळं पग्घरन्तेन मुखेन एळमूगं पसिब्बकतो निक्खमन्तं दुजिहं उरगं पस्स । छिन्दज्ज कङ्कं विचिकिच्छित्तानीति “अत्थि नु खो मे पसिब्बके सप्पो, उदाहु नत्थी”ति कङ्कमेव पुनप्पुनं उप्पज्जमानानि विचिकिच्छित्तानि च अज्ज छिन्द, मय्हं सहह, अवितथज्झि मे वेय्याकरणं, इदानेव निक्खमन्तं भुजङ्गमं पस्स पमुच्च भस्तन्ति ।

ब्राह्मणो महासत्तस्स कथं सुत्वा संविग्गो भयप्पत्तो तथा अकासि । सप्पोपि सत्तुभस्ते दण्डेन पढे पसिब्बकमुखा निक्खमित्वा महाजनं ओलोकेन्तो अट्ठासि । तमत्थं पकासेन्तो सत्था पच्चमं गाथमाह —

५०. “संविग्गरूपो परिसाय मज्झे, सो ब्राह्मणो सत्तुभस्तं पमुच्चि ।

अथ निक्खमि उरगो उग्गतेजो, आसीविसो सप्पो फणं करित्वा”ति ॥

सप्पस्स फणं कत्वा निक्खन्तकाले “महासत्तस्स सब्बज्जुबुद्धस्सेव ब्याकरणं अहोसी”ति महाजनो चेलुक्खेपसहस्सानि पवत्तेसि, अङ्गुलिफोटनसहस्सानि परिब्भमिंसु, घनमेघवस्सं विय सत्तरतनवस्सं वस्सि, साधुकारसहस्सानि पवत्तिंसु, महापथवीभिज्जनसदो विय अहोसि । इदं पन बुद्धलीळाय एवरूपस्स पज्जहस्स कथनं नाम नेव जातिया बलं, न गोत्तकुलप्पदेसानं बलं, कस्स पनेतं बलन्ति? पज्जाय बलं । पज्जवा हि पुग्गलो विपस्सनं वट्ठेत्वा अरियमग्गद्वारं विवरित्वा अमतमहानिब्बानं पविसति, सावकपारमिम्पि पच्चेकबोधिम्पि सम्मासम्बोधिम्पि पटिविज्झति । अमतमहानिब्बानसम्पापकेसु हि धम्मेसु पज्जाव सेट्ठा, अवसेसा तस्सा परिवारा होन्ति । तेनेतं वुत्तं —

“पज्जा हि सेट्ठा कुसला वदन्ति, नक्खत्तराजारिव तारकानं ।

सीलं सिसी चापि सतज्ज धम्मो, अन्वायिका पज्जवतो भवन्ती”ति ॥ (जा० २.१७.८१) ।

एवं कथिते च पन महासत्तेन पज्जे एको अहितुण्डिको सप्पस्स मुखबन्धनं कत्वा सप्पं गहेत्वा अरज्जे विस्सज्जेसि । ब्राह्मणो राजानं उपसङ्कमित्वा जयापेत्वा अज्जलिं पग्गय्ह रज्जो थुतिं करोन्तो उपट्ठगाथमाह —

५१. “सुलद्धलाभा जनकस्स रज्जो ।

यो पस्सती सेनकं साधुपज्ज”न्ति ॥

तस्सत्थो — यो साधुपज्जं उत्तमपज्जं सेनकपण्डितं अक्खीनि उम्मीलेत्वा इच्छितिच्छित्तक्खणे पियचक्खूहि पस्सितुं लभति, तस्स रज्जो जनकस्स एते इच्छितिच्छित्तक्खणे दस्सनलाभा सुलद्धलाभा वत, एतेन लद्धेसु सब्बलाभेसु एतेव लाभा सुलद्धलाभा नामाति ।

ब्राह्मणोपि रज्जो थुतिं कत्वा पुन पसिब्बकतो सत्त कहापणसतानि गहेत्वा महासत्तस्स थुतिं कत्वा तुट्ठिदायं दातुकामो दियट्ठगाथमाह —

“विवट्ठेदो नुसि सब्बदस्सी, जाणं नु ते ब्राह्मण भिसरूपं ॥

५२. “इमानि मे सत्तसतानि अत्थि, गण्हाहि सब्बानि ददामि तुहं ।
तया हि मे जीवितमज्ज लब्धं, अथोपि भरियाय मकासि सोत्थि”न्ति ॥

तत्थ विवट्टुद्धो नुसि सब्बदस्सीति किं नु खो त्वं सब्बेसु धम्माकारेसु विवट्टुद्धनो विवट्टुनेय्यधम्मो सब्बज्जुबुद्धोति थुतिवसेन पुच्छति । जाणं नु ते ब्राह्मण भिंसरूपन्ति उदाहु असब्बज्जुस्सपि सतो तव जाणं अतिविय भिंसरूपं सब्बज्जुतज्जाणं विय बलवन्ति । तया हि मेति तया हि दिन्नत्ता अज्ज मया जीवितं लब्धं । अथोपि भरियाय मकासि सोत्थिन्ति अथोपि मे भरियाय त्वमेव सोत्थिं अकासि ।

इति सो वत्वा “सचेपि सतसहस्सं भवेय्य, ददेय्यमेवाहं, एत्तकमेव मे धनं, इमानि मे सत्त सतानि गण्हा”ति पुनप्पुनं बोधिसत्तं याचि । तं सुत्वा बोधिसत्तो अट्ठमं गाथमाह —

५३. “न पण्डिता वेतनमादियन्ति, चित्राहि गाथाहि सुभासिताहि ।
इतोपि ते ब्रह्मे ददन्तु वित्तं, आदाय त्वं गच्छ सकं निकेत”न्ति ॥

तत्थ वेतनन्ति वेत्तनं, अयमेव वा पाठो । इतोपि ते ब्रह्मेति ब्राह्मण, इतो मम पादमूलतोपि तुहं धनं ददन्तु । वित्तं आदाय त्वं गच्छाति इतो अज्जानि तीणि सतानि गहेत्वा सहस्सभण्डिकं आदाय सकनिवेसनं गच्छ ।

एवञ्च पन वत्वा महासत्तो ब्राह्मणस्स सहस्सं पूरापेन्तो कहापणे दापेत्वा “ब्राह्मण, केन त्वं धनभिक्षाय पेसितो”ति पुच्छि । “भरियाय मे पण्डिता”ति । “भरिया पन ते महल्लिका, दहरा”ति । “दहरा, पण्डिता”ति । “तेन हि सा अज्जेन सद्धिं अनाचारं करोन्ती निब्भया हुत्वा करिस्सामी”ति तं पेसेसि, सचे इमे कहापणे घरं नेस्ससि, सा ते दुक्खेन लब्धकहापणे अत्तनो जारस्स दस्सति, तस्मा त्वं उजुकमेव गेहं अगन्त्वा बहिगामे रुक्खमूले वा यत्थ कत्थचि वा कहापणे ठपेत्वा पविसेय्यासी”ति वत्वा तं उय्योजेसि । सो गामसमीपं गन्त्वा एकस्मिं रुक्खमूले कहापणे ठपेत्वा सायं गेहं अगमासि । भरियापिस्स तस्मिं खणे जारेन सद्धिं निसिन्ना अहोसि । ब्राह्मणो द्वारे ठत्वा “भोती”ति आह । सा तस्स सद्धं सल्लक्खेत्वा दीपं निब्बापेत्वा द्वारं विवरित्वा ब्राह्मणे अन्तो पविट्ठे इतरं नीहरित्वा द्वारमूले ठपेत्वा गेहं पविसित्वा पसिब्बके किञ्चि अदिस्वा “ब्राह्मण, किं ते भिक्षुं चरित्वा लब्ध”न्ति पुच्छि । “सहस्सं मे लब्ध”न्ति । “कहं पन त”न्ति । “असुकट्टाने नाम ठपितं, पातोव आहरिस्सामि, मा चिन्तयी”ति । सा गन्त्वा जारस्स आचिक्खि । सो निक्खमित्वा अत्तना ठपितं विय गणिह ।

ब्राह्मणो पुनदिवसे गन्त्वा कहापणे अपस्सन्तो बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा “किं, ब्राह्मणा”ति वुत्ते “कहापणे न पस्सामि, पण्डिता”ति आह । “भरियाय ते आचिक्खी”ति? “आम, पण्डिता”ति । महासत्तो ताय जारस्स आचिक्खितभावं जत्वा “अत्थि पन ते ब्राह्मण, भरियाय कुलूपकब्राह्मणो”ति पुच्छि । “अत्थि, पण्डिता”ति । “तुहम्पि अत्थी”ति? “आम, पण्डिता”ति । अथस्स महासत्तो सत्तन्नं दिवसानं परिब्बयं दापेत्वा “गच्छ पठमदिवसे तव सत्त, भरियाय ते सत्ताति चुद्दस ब्राह्मणे निमन्तेत्वा भोजेथ, पुनदिवसतो पट्टाय एकेकं हापेत्वा सत्तमे दिवसे तव एकं, भरियाय ते एकन्ति द्वे ब्राह्मणे निमन्तेत्वा भरियाय ते सत्त दिवसे निमन्तितब्राह्मणस्स निबद्धं आगमनभावं जत्वा मय्हं आरोचेही”ति आह । ब्राह्मणो तथा कत्वा “सल्लक्खितो मे पण्डित, निबद्धं भुज्जनकब्राह्मणो”ति महासत्तस्स आरोचेसि ।

बोधिसत्तो तेन सद्धिं पुरिसे पेसेत्वा तं ब्राह्मणं आहरापेत्वा “असुकरुक्खमूलतो ते इमस्स ब्राह्मणस्स सन्तिकं कहापणसहस्सं गहित”न्ति पुच्छि । “न गण्हामि, पण्डिता”ति । “त्वं मम सेनकपण्डितभावं न जानासि, आहरापेस्सामि ते

कहापणे”ति । सो भीतो “गहिता मे”ति सम्पटिच्छि । “कुहिं ते ठपिता”ति? “तत्थेव, पण्डित, ठपिता”ति । बोधिसत्तो ब्राह्मणं पुच्छि “ब्राह्मण, किं ते सायेव भरिया होतु, उदाहु अज्जं गण्हिस्ससी”ति । “सायेव मे होतु, पण्डिता”ति । बोधिसत्तो मनुस्से पेसेत्वा ब्राह्मणस्स कहापणे च ब्राह्मणिज्च आहरापेत्वा चोरब्राह्मणस्स हत्थतो कहापणे ब्राह्मणस्स दापेत्वा इतरस्स राजाणं कारेत्वा नगरा नीहरापेत्वा ब्राह्मण्यापि राजाणं कारेत्वा ब्राह्मणस्स महन्तं यसं दत्वा अत्तनोयेव सन्तिके वसापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि सच्छिकरिंसु । तदा ब्राह्मणो आनन्दो अहोसि, रुक्खदेवता सारिपुत्तो, परिसा बुद्धपरिसा, सेनकपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

सत्तुभस्तजातकवण्णना सत्तमा ।

[४०३] ८. अट्टिसेनजातकवण्णना

येमे अहं न जानामीति इदं सत्था आळविं निस्साय अग्गाळवे चेति ये विहरन्तो कुटिकारसिक्खापदं आरब्ध कथेसि । पच्चुप्पन्नवत्थु हेट्ठा मणिकण्ठजातके (जा० १.३.७ आदयो) कथितमेव । सत्था पन ते भिक्खू आमन्तेत्वा “भिक्खवे, पोराणकपण्डिता पुब्बे अनुप्पन्ने बुद्धे बाहिरकपब्बज्जाय पब्बजित्वा राजूहि पवारितापि ‘याचना नाम परेसं अप्पिया अमनापा’ति न याचिंसू”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं निगमे ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, अट्टिसेनकुमारोतिस्स नाम करिंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा अपरभागे कामेसु आदीनवं दिस्वा घरावासतो निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जासमापत्तियो निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे चिरं वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं ओतरित्वा अनुपुब्बेन बाराणासिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे भिक्खाय चरन्तो राजङ्गणं अगमासि । राजा तस्साचारविहारे पसीदित्वा तं निमन्तापेत्वा पासादतले पल्लङ्के निसीदापेत्वा सुभोजनं भोजेत्वा भोजनावसाने अनुमोदनं सुत्वा पसन्नो पटिज्जं गहेत्वा महासत्तं राजुय्याने वसापेसि, दिवसस्स च द्वे तयो वारे उपट्ठानं अगमासि । सो एकदिवसं धम्मकथाय पसन्नो रज्जं आदिं कत्वा “येन वो अत्थो, तं वदेय्याथा”ति पवारेसि । बोधिसत्तो “इदं नाम मे देही”ति न वदति । अज्जे याचका “इदं देहि, इदं देही”ति इच्छितिच्छितं याचन्ति, राजा असज्जमानो देतियेव । सो एकदिवसं चिन्तेसि “अज्जे याचनकवनिब्बका ‘इदज्जिदज्च अम्हाकं देही’ति मं याचन्ति, अय्यो पन अट्टिसेनो पवारितकालतो पट्ठाय न किञ्चि याचति, पज्जवा खो पनेस उपायकुसलो, पुच्छिस्सामि न”न्ति । सो एकदिवसं भुत्तपातरासो गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो अज्जेसं याचनकारणं तस्स च अयाचनकारणं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

५४. “येमे अहं न जानामि, अट्टिसेन वनिब्बके ।

ते मं सङ्गम्म याचन्ति, कस्मा मं त्वं न याचसी”ति ॥

तत्थ वनिब्बकेति याचनके । सङ्गम्माति समागन्त्वा । इदं वुत्तं होति — अय्य, अट्टिसेन, येमे वनिब्बके अहं नामगोत्तजातिकुलप्पदेसेन “इमे नामेते”तिपि न जानामि, ते मं समागन्त्वा इच्छितिच्छितं याचन्ति, त्वं पन कस्मा मं किञ्चि न याचसीति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो दुतियं गाथमाह —

५५. “याचको अप्पियो होति, याचं अददमप्पियो ।
तस्माहं तं न याचामि, मा मे विदेस्सना अहू”ति ॥

तत्थ याचको अप्पियो होतीति यो हि, महाराज, पुग्गलो “इदं मे देही”ति याचको, सो मातापितूनम्मि मित्तामच्चादीनम्मि अप्पियो होति अमनापो । तस्स अप्पियभावो मणिकण्ठजातकेन दीपेतब्बो । याचन्ति याचितभण्डं । अददन्ति अददमानो । इदं वुत्तं होति — योपि याचितं न देति, सो मातापितरो आदिं कत्वा अददमानो पुग्गलो याचकस्स अप्पियो होतीति । तस्माति यस्मा याचकोपि दायकस्स, याचितं भण्डं अददन्तोपि याचकस्स अप्पियो होति, तस्मा अहं तं न याचामि । मा मे विदेस्सना अहूति सचे हि अहं याचेय्यमेव, तव विदेस्सो भवेय्य, सा मे तव सन्निका उप्पन्ना विदेस्सना, सचे पन त्वं न ददेय्यासि, मम विदेस्सो भवेय्यासि, सा च मम तयि विदेस्सना, एवं सब्बथापि मा मे विदेस्सना अहु, मा नो उभिन्नम्मि मेत्ता भिज्जीति एतमत्थं सम्पस्सन्तो अहं तं न किञ्चि याचामीति ।

अथस्स वचनं सुत्वा राजा तिस्सो गाथा अभसि —

५६. “यो वे याचनजीवानो, काले याचं न याचति ।
परञ्च पुज्जा धंसेति, अत्तनापि न जीवति ॥

५७. “यो च याचनजीवानो, काले याचज्झि याचति ।
परञ्च पुज्जं लब्भेति, अत्तनापि च जीवति ॥

५८. “न वेदेस्सन्ति सप्पज्जा, दिस्वा याचकमागते ।
ब्रह्मचारि पियो मेसि, वद त्वं भज्जमिच्छसी”ति ॥

तत्थ याचनजीवानोति याचनजीवमानो, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — अय्य, अट्ठिसेन यो याचनेन जीवमानो धम्मिको समणो वा ब्राह्मणो वा याचितब्बयुत्तपत्तकाले किञ्चिदेव याचितब्बं न याचति, सो परञ्च दायकं पुज्जा धंसेति परिहापेति, अत्तनापि च सुखं न जीवति । पुज्जं लब्भेतीति काले पन याचितब्बं याचन्तो परञ्च पुज्जं अधिगमेति, अत्तनापि च सुखं जीवति । न वेदेस्सन्तीति यं त्वं वदेसि “मा मे विदेस्सना अहू”ति, तं कस्मा वदसि । सप्पज्जा हि दानञ्च दानफलञ्च जानन्ता पण्डिता याचके आगते दिस्वा न देस्सन्ति न कुज्झन्ति, अज्जदत्थु पन पमुदिताव होन्तीति दीपेति । याचकमागतेति म-कारो ब्यञ्जनसन्धिवसेन वुत्तो, याचके आगतेति अत्थो । ब्रह्मचारि पियो मेसीति अय्य अट्ठिसेन, परिसुद्धचारि महापुज्ज, त्वं मय्हं अतिविय पियो, तस्मा वरं त्वं मं वदेहि याचाहियेव । भज्जमिच्छसीति यंकिञ्चि वत्तब्बं इच्छसि, सब्बं वद, रज्जम्मि ते दस्सामियेवाति ।

एवं बोधिसत्तो रज्जा रज्जेनापि पवारितो नेव किञ्चि याचि । रज्जो पन एवं अत्तनो अज्झासये कथिते महासत्तोपि पब्बजितपटिपत्तिं दस्सेतुं “महाराज, याचना हि नामेसा कामभोगीनं गिहीनं आचिण्णा, न पब्बजितानं, पब्बजितेन पन पब्बजितकालतो पट्टाय गिहीहि असमानपरिसुद्धाजीवेन भवितब्ब”न्ति पब्बजितपटिपदं दस्सेन्तो छट्ठं गाथमाह —

५९. “न वे याचन्ति सप्पज्जा, धीरो च वेदितुमरहति ।
उद्दिस्स अरिया तिट्ठन्ति, एसा अरियान याचना”ति ॥

तत्थ सप्पज्जाति बुद्धा च बुद्धसावका च बोधिया पटिपन्ना इसिपब्बज्जं पब्बजिता बोधिसत्ता च सब्बेपि सप्पज्जा च सुसीला च, एते एवरूपा सप्पज्जा “अम्हाकं इदञ्चिदञ्च देथा”ति न याचन्ति । **धीरो च वेदितुमरहतीति** उपट्ठाको पन धीरो पण्डितो गिलानकाले च अगिलानकाले च येन येनत्थो, तं सब्बं सयमेव वेदितुं जानितुं अरहति । **उद्दिस्स अरिया तिट्ठन्तीति** अरिया पन वाचं अभिन्दित्वा येनत्थिका होन्ति, तं उद्दिस्स केवलं भिक्खाचारवत्तेन तिट्ठन्ति, नेव कायङ्गं वा वाचङ्गं वा कोपेन्ति । कायविकारं दस्सेत्वा निमित्तं करोन्तो हि कायङ्गं कोपेति नाम, वचीभेदं करोन्तो वाचङ्गं कोपेति नाम, तदुभयं अकत्वा बुद्धादयो अरिया तिट्ठन्ति । **एसा अरियान याचनाति** एसा कायङ्गवाचङ्गं अकोपेत्वा भिक्खाय तिट्ठमाना अरियानं याचना नाम ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा “भन्ते, यदि सप्पज्जो उपट्ठाको अत्तनाव जत्वा कुलूपकस्स दातब्बं देति, अहम्पि तुम्हाकं इदञ्चिदञ्च दम्मी”ति वदन्तो सत्तमं गाथमाह —

६०. “ददामि ते ब्राह्मण रोहिणीनं, गवं सहस्सं सह पुङ्गवेन ।

अरियो हि अरियस्स कथं न दज्जा, सुत्वान गाथा तव धम्मयुत्ता”ति ॥

तत्थ **रोहिणीनन्ति** रत्तवण्णानं । **गवं सहस्सन्ति** खीरदधिआदिमधुररसपरिभोगत्थाय एवरूपानं गुन्नं सहस्सं तुहं दम्मि, तं मे पटिग्गण्ह । **अरियोति** आचारअरियो । **अरियस्साति** आचारअरियस्स । **कथं न दज्जाति** केन कारणेन न ददेय्य ।

एवं वुत्ते बोधिसत्तो “अहं महाराज, अकिञ्चनो पब्बजितो, न मे गावीहि अत्थो”ति पटिक्खिपि । राजा तस्सोवादे उत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि । सोपि अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके उप्पज्जि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने बहू सोतापत्तिफलादीसु पतिट्ठिता । तदा राजा आनन्दो अहोसि, अट्ठिसेनो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अट्ठिसेनजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४०४] ९. कपिजातकवण्णना

यत्थ वेरी निवसतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स पथविपवेसनं आरब्ध कथेसि । तस्मिज्हि पथविं पविट्ठे धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो सह परिसाय नट्ठो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव देवदत्तो सह परिसाय नट्ठो, पुब्बेपि नस्सियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कपियोनिनं निब्बत्तित्वा पञ्चसतकपिपरिवारो राजुय्याने वसि । देवदत्तोपि कपियोनिनं निब्बत्तित्वा पञ्चसतकपिपरिवारो तत्थेव वसि । अथेकदिवसं पुरोहिते उय्यानं गन्त्वा न्हत्वा अलङ्कुरित्वा निक्खमन्ते एको लोलकपि पुरेतरं गन्त्वा राजुय्यानद्वारे तोरणमत्थके निसीदित्वा तस्स मत्थके वच्चपिण्डं पातेत्वा पुन उद्धं ओलोकेन्तस्स मुखे पातेसि । सो निवत्तित्वा “होतु, जानिस्सामि तुम्हाकं कत्तब्ब”न्ति मक्कटे सन्तज्जेत्वा पुन न्हत्वा पक्कामि । तेन वेरं गहेत्वा मक्कटानं सन्तज्जितभावं बोधिसत्तस्स आरोचेसुं । सो “वेरीनं निवसनट्ठाने नाम वसितुं न वट्ठति, सब्बोपि कपिगणो पलायित्वा अञ्जत्थ गच्छतू”ति कपिसहस्सस्सपि आरोचापेसि । दुब्बचकपि अत्तनो

परिवारमक्कटे गहेत्वा “पच्छा जानिस्सामी”ति तत्थेव निसीदि । बोधिसत्तो अत्तनो परिवारं गहेत्वा अरज्जं पाविसि । अथेकदिवसं एकस्सा वीहिकोट्टिकाय दासिया आतपे पसारितवीहिं खादन्तो एको एळको उम्मुक्केन पहारं लभित्वा आदित्तसरीरो पलायन्तो एकस्सा हत्थिसालं निस्साय तिणकुटिया कुट्टे सरीरं घंसि । सो अग्गि तिणकुटिकं गण्हि, ततो उट्ठाय हत्थिसालं गण्हि, हत्थिसालाय हत्थीनं पिट्ठि झायि, हत्थिवेज्जा हत्थीनं पटिजगगन्ति ।

पुरोहितोपि मक्कटानं गहणूपायं उपधारेन्तो विचरति । अथ नं राजुपट्टानं आगन्त्वा निसिन्नं राजा आह “आचरिय, बहू नो हत्थी वणिता जाता, हत्थिवेज्जा पटिजगितुं न जानन्ति, जानासि नु खो किञ्चि भेसज्ज”न्ति? “जानामि, महाराजा”ति । “किं नामा”ति? “मक्कटवसा, महाराजा”ति । “कहं लभिस्सामा”ति? “ननु उय्याने बहू मक्कटा”ति? राजा “उय्याने मक्कटे मारेत्वा वसं आनेथा”ति आह । धनुग्गहा गन्त्वा पञ्चसतेपि मक्कटे विज्झित्वा मारेसुं । एको पन जेट्टकमक्कटो पलायन्तो सरपहारं लभित्वापि तत्थेव अपतित्वा बोधिसत्तस्स वसनट्टानं पत्वा पति । वानरा “अम्हाकं वसनट्टानं पत्वा मतो”ति तस्स पहारं लब्ध्वा मतभावं बोधिसत्तस्स आरोचेसुं । सो गन्त्वा कपिगणमज्झे निसिन्नो “पण्डितानं ओवादं अकत्वा वेरिट्टाने वसन्ता नाम एवं विनस्सन्ती”ति कपिगणस्स ओवादवसेन इमा गाथा अभसि —

६१. “यत्थ वेरी निवसति, न वसे तत्थ पण्डितो ।
एकरत्तं द्विरत्तं वा, दुक्खं वसति वेरिसु ॥

६२. “दिसो वे लहुचित्तस्स, पोसस्सानुविधीयतो ।
एकस्स कपिनो हेतु, यूथस्स अनयो कतो ॥

६३. “बालोव पण्डितमानी, यूथस्स परिहारको ।
सचित्तस्स वसं गन्त्वा, सयेथायं यथा कपि ॥

६४. “न साधु बलवा बालो, यूथस्स परिहारको ।
अहितो भवति जातीनं, सकुणानं चेतको ॥

६५. “धीरोव बलवा साधु, यूथस्स परिहारको ।
हितो भवति जातीनं, तिदसानं वासवो ॥

६६. “यो च सीलज्ज पज्जज्ज, सुतज्जत्तनि पस्सति ।
उभिन्नमत्थं चरति, अत्तनो च परस्स च ॥

६७. “तस्मा तुलेय्य मत्तानं, सीलपज्जासुतामिव ।
गणं वा परिहरे धीरो, एको वापि परिब्बजे”ति ॥

तत्थ लहुचित्तस्साति लहुचित्तो अस्स । इदं वुत्तं होति — यो पोसो लहुचित्तस्स मित्तस्स वा जातिनो वा अनुविधीयति अनुवत्तति, तस्स पोसस्स अनुविधीयतो सो लहुचित्तो दिसो होति, वेरिक्किच्चं करोति । एकस्स कपिनोति पस्सथ एकस्स लहुचित्तस्स अन्धबालस्स कपिनो हेतु अयं सकलस्स यूथस्स अनयो अवुट्ठि महाविनासो कतोति । पण्डितमानीति यो सयं

बालो हुत्वा “अहं पण्डितो”ति अत्तानं मज्झमानो पण्डितानं ओवादं अकत्वा सकस्स चित्तस्स वसं गच्छति, सो सचित्तस्स वसं गन्त्वा यथायं दुब्बचकपि मतसयनं सयितो, एवं सयेथाति अत्थो ।

न साधूति बालो नाम बलसम्पन्नो यूथस्स परिहारको न साधु न लद्धको । किंकारणा? सो हि अहितो भवति जातीनं, विनासमेव वहति । सकुणानं चेतकोति यथा हि तित्तिरसकुणानं दीपकतित्तिरो दिवसम्पि वस्सन्तो अज्जे सकुणे न मारेति, जातकेव मारेति, तेसज्जेव अहितो होति, एवन्ति अत्थो । हितो भवतीति कायेनपि वाचायपि मनसापि हितकारकोयेव । उभिन्नमत्थं चरतीति यो इध पुगलो एते सीलादयो गुणे अत्तनि पस्सति, सो “मय्हं आचारसीलम्पि अत्थि, पज्जापि सुत्तपरियत्तिपि अत्थी”ति तथतो जानित्वा गणं परिहरन्तो अत्तनो च परेसज्ज अत्तानं परिवारेत्वा चरन्तानन्ति उभिन्नम्पि अत्थमेव चरति ।

तुलेय्य मत्तानन्ति तुलेय्य अत्तानं । तुलेय्याति तुलेत्वा । सीलपज्जासुतामिवाति एतानि सीलादीनि विय । इदं वुत्तं होति — यस्मा सीलादीनि अत्तनि समनुपस्सन्तो उभिन्नमत्थं चरति, तस्मा पण्डितो एतानि सीलादीनि विय अत्तानम्पि तेसु तुलेत्वा “पतिट्ठितो नु खोम्हि सीले पज्जाय सुते”ति तीरेत्वा पतिट्ठितभावं पच्चक्खं कत्वा धीरो गणं वा परिहरेय्य, चतूसु इरियापथेसु एको वा हुत्वा परिब्बजेय्य वत्तेय्य, परिसुपट्ठाकेनपि विवेकचारिणापि इमेहि तीहि धम्महि समन्नागतेनेव भवितव्वन्ति । एवं महासत्तो कपिराजा हुत्वापि विनयपरियत्तिकिच्चं कथेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दुब्बचकपि देवदत्तो अहोसि, परिसापिस्स देवदत्तपरिसा, पण्डितकपिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कपिजातकवण्णना नवमा ।

[४०५] १०. बकजातकवण्णना

द्वासत्ततीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो बकब्रह्मानं आरब्ध कथेसि । तस्स हि “इदं निच्चं धुवं सस्सतं अचवनधम्मं, इतो अज्जं लोकनिस्सरणं निब्बानं नाम नत्थी”ति एवं दिट्ठि उपपज्जि । हेट्ठूपपत्तिको किरिसे ब्रह्मा पुब्बे ज्ञानं भावेत्वा वेहप्फलेसु निब्बत्तो, तत्थ पज्जकप्पसत्तपरिमाणं आयुं खेपेत्वा सुभकिण्हेसु निब्बत्तित्वा चतुसट्ठिकप्पं खेपेत्वा ततो चुतो अट्ठकप्पायुकेसु आभस्सरेसु निब्बत्ति, तत्रस्स एसा दिट्ठि उपपज्जि । सो हि नेव उपरिब्रह्मलोकतो चुतिं, न तत्थ उपपत्तिं अनुस्सरि, तदुभयम्पि अपस्सन्तो एवं दिट्ठिं गण्णि । भगवा तस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव जेतवने अन्तरहितो तस्मिं ब्रह्मलोके पातुरहोसि । अथ ब्रह्मा भगवन्तं दिस्वा “एहि खो, मारिस्स, स्वागतं मारिस्स, चिरस्सं खो, मारिस्स, इमं परियायमकासि, यदिदं इधागमनाय । इदज्जि मारिस्स, निच्चं इदं धुवं इदं सस्सतं इदं केवलं इदं अचवनधम्मं, इदज्जि न च जायति न जीयति न मीयति न चवति न उपपज्जति, इतो च पनज्जं उत्तरि निस्सरणं नत्थी”ति आह ।

एवं वुत्ते भगवा बकं ब्रह्मानं एतदवोच “अविज्जागतो वत भो बको ब्रह्मा, अविज्जागतो वत भो बको ब्रह्मा, यत्र हि नाम अनिच्चज्जेव समानं निच्चन्ति वक्खति... पे०... सन्तज्ज पनज्जं उत्तरि निस्सरणं, नत्थज्जं उत्तरि निस्सरणन्ति वक्खती”ति (सं० नि० १.१७५) । तं सुत्वा ब्रह्मा “त्वं एवं कथेसि, त्वं एवं कथेसि, इति मं एस अनुयुज्जन्तो अनुबन्धती”ति चिन्तेत्वा यथा नाम दुब्बलो चोरो कतिपये पहारे लभित्वा “किं अहमेव चोरो, असुकोपि चोरो असुकोपि चोरो”ति सब्बेपि सहायके आचिक्खति, तथेव भगवतो अनुयोगभयेन भीतो अज्जेपि अत्तनो सहायके आचिक्खन्तो पठमं

गाथमाह —

६८. “द्वासत्तति गोतम पुञ्जकम्मा, वसवत्तिनो जातिजरं अतीता ।

अयमन्तिमा वेदगू ब्रह्मपत्ति, अस्माभिजप्पन्ति जना अनेका”ति ॥ (सं० नि० १.१७५) ।

तत्थ **द्वासत्ततीति** न केवलं भो गोतम, अहमेव, अथ खो इमस्मिं ब्रह्मलोके मयं द्वासत्तति जना पुञ्जकम्मा अज्जेसं उपरि अत्थनो वसं वत्तनेन **वसवत्तिनो** जातिज्ज जरज्ज अतीता, अयं नो वेदेहि गतत्ता **वेदगू**, अयं भो गोतम **अन्तिमा ब्रह्मपत्ति**, पच्छिमकोटिप्पत्ति सेट्टुभावप्पत्ति । **अस्माभिजप्पन्ति जना अनेका**ति अम्हे अज्जे बहू जना पज्जलिका हुत्वा — “अयं खो भवं ब्रह्मा महाब्रह्मा”ति आदीनि वदन्ता नमस्सन्ति पत्थेन्ति पिहयन्ति, “अहो वत मयम्पि एवरूपा भवेय्यामा”ति इच्छन्तीति अत्थो ।

तस्स वचनं सुत्वा सत्था दुतियं गाथमाह —

६९. “अप्पं हि एतं न हि दीघमायु, यं त्वं बक मज्जसि दीघमायुं ।

सतं सहस्सानि निरब्बुदानं, आयुं पजानामि तवाह ब्रह्मे”ति ॥ (सं० नि० १.१७५) ।

तत्थ **सतं सहस्सानि निरब्बुदानन्ति** निरब्बुदसङ्घातानं गणनानं सतसहस्सानि । वस्सानज्झि दसदसकं सतं, दस सतानं सहस्सं, सतं सहस्सानं सतसहस्सं, सतं सतसहस्सानं कोटि नाम, सतं कोटिसतसहस्सानं पकोटि नाम, सतं पकोटिसतसहस्सानं कोटिपकोटि नाम, सतं कोटिपकोटिसतसहस्सानं एकं नहुतं नाम, सतं नहुतसतसहस्सानं एकं निन्नहुतं नाम । छेको गणको एत्तकं गणेतुं सक्कोति, ततो परं गणना नाम बुद्धानमेव विसयो । तत्थ सतं निन्नहुतसतसहस्सानं एकं अब्बुदं, वीसति अब्बुदानि एकं निरब्बुदं, तेसं निरब्बुदसतसहस्सानं एकं अहहं नाम, एत्तकं बकस्स ब्रह्मनो तस्मिं भवे अवसिट्ठं आयु, तं सन्धाय भगवा एवमाह ।

तं सुत्वा बको ततियं गाथमाह —

७०. “अनन्तदस्सी भगवाहमस्मि, जातिज्जरं सोकमुपातिवत्तो ।

किं मे पुराणं वतसीलवत्तं, आचिक्ख मे तं यमहं विजज्ज”न्ति ॥ (सं० नि० १.१७५) ।

तत्थ **भगवाति** भगवा तुम्हे “आयुं पजानामि तवाह”न्ति वदन्ता “अहं अनन्तदस्सी जातिजरज्ज सोकज्ज उपातिवत्तोस्मी”ति वदथ । **वतसीलवत्तन्ति** वतसमादानज्ज सीलवत्तज्ज । इदं वुत्तं होति — यदि तुम्हे सब्बज्जुबुद्धा, एवं सन्ते किं मय्हं पुराणं वतज्ज सीलवत्तज्ज, आचिक्ख मे तं, यमहं तथा आचिक्खितं याथावसरसतो विजानेय्यन्ति ।

अथस्स भगवा अतीतानि वत्थूनि आहरित्वा आचिक्खन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

७१. “यं त्वं अपायेसि बहू मनुस्से, पिपासिते घम्मनि सम्परेते ।

तं ते पुराणं वतसीलवत्तं, सुत्तप्पबुद्धोव अनुस्सरामि ॥

७२. “यं एणिकूलस्मि जनं गहीतं, अमोचयी गय्हक नीयमानं ।

तं ते पुराणं वतसीलवत्तं, सुत्तप्पबुद्धोव अनुस्सरामि ॥

७३. “गङ्गाय सोतस्मिं गहीतनावं, लुद्धेन नागेन मनुस्सकप्पा ।
अमोचयि त्वं बलसा पसय्ह, तं ते पुराणं वतसीलवत्तं ।
सुत्तप्पबुद्धोव अनुस्सरामि ॥

७४. “कप्पो च ते बद्धचरो अहोसिं, सम्बुद्धिमन्तं वतिनं अमज्जं ।
तं ते पुराणं वतसीलवत्तं, सुत्तप्पबुद्धोव अनुस्सरामी”ति ॥ (सं० नि० १.१७५) ।

तत्थ अपायेसीति पायेसि । घम्मनि सम्परेतेति घम्मेन सम्परेते अतिविय फुट्टे घम्मकिलन्ते । सुत्तप्पबुद्धोवाति पच्चूसकाले सुपन्तो सुपिनं पस्सित्वा तं सुपिनकं विय अनुस्सरामि । सो किर बकब्रह्मा एकस्मिं कप्पे तापसो हुत्वा मरुकन्तारे वसन्तो बहून् कन्तारपटिपन्नानं पानीयं आहरित्वा अदासि । अथेकदिवसं एको सत्थवाहो पज्जहि सकटसतेहि मरुकन्तारं पटिपज्जि । मनुस्सा दिसा ववत्थपेतुं असक्कोन्ता सत्त दिवसानि आहिण्डित्वा खीणदारुदका निराहारा उण्हाभिभूता “इदानी नो जीवितं नत्थी”ति सकटे परिवत्तेत्वा गोणे मोचेत्वा हेट्टासकटेसु निपज्जिंसु । तदा तापसो आवज्जेन्तो ते दिस्वा “मयि पस्सन्ते मा नस्सिंसू”ति चिन्तेत्वा अत्तनो इद्धानुभावेन गङ्गासोतं उब्बत्तेत्वा सत्थवाहाभिमुखं अकासि, अविदूरे च एकं वनसण्डं मापेसि । मनुस्सा पानीयं पिवित्वा न्हत्वा गोणे सन्तप्पेत्वा वनसण्डतो तिणं लायित्वा दारूनि गहेत्वा दिसं सल्लक्खेत्वा अरोगा कन्तारं अतिक्कमिंसु, तं सन्धायेतं वुत्तं ।

एणिक्कूलस्मिन्ति एणिया नाम नदिया कूले । गय्हक नीयमानन्ति करमरगाहं गहेत्वा नीयमानं । सो किर तापसो अपरस्मिं काले एकं पच्चन्तगामं निस्साय नदीतीरे वनसण्डे विहासि । अथेकस्मिं दिवसे पब्बततो चोरा ओतरित्वा तं गामं पहरित्वा महाजनं गहेत्वा पब्बतं आरोपेत्वा अन्तरामगगे चारकमनुस्से ठपेत्वा पब्बतबिलं पविसित्वा आहारं पचापेत्ता निसीदिंसु । तापसो गोमहिंसादीनज्जेव दारकदारिकादीनज्ज महन्तं अट्टस्सरं सुत्वा “मयि पस्सन्ते मा नस्सिंसू”ति इद्धानुभावेन अत्तभावं जहित्वा चतुरङ्गिनिया सेनाय परिवुतो राजा हुत्वा युद्धभेरिं आकोटापेन्तो तं ठानं अगमासि । चारकमनुस्सा तं दिस्वा चोरानं आरोचेसुं । चोरा “रज्जा सद्धिं विगगहो नाम न युत्तो”ति सब्बं गहितगहितं भण्डकं छुट्टेत्वा भत्तं अभुज्जित्वाव पलायिंसु । तापसो ते सब्बे आनेत्वा सकगामेयेव पतिट्ठापेसि, तं सन्धायेतं वुत्तं ।

गहीतनावन्ति निग्गहितनावं । लुद्धेनाति कक्खळेन । मनुस्सकप्पाति मनुस्से विनासेतुकामताय । बलसाति बलेन । पसय्हाति अभिभवित्वा । अपरस्मिं काले सो तापसो गङ्गातीरे विहासि । तदा मनुस्सा द्वे तयो नावासङ्घाटे बन्धित्वा सङ्घाटमत्थके पुप्फमण्डपं कारेत्वा सङ्घाटे निसीदित्वा खादन्ता पिवन्ता सम्बन्धकुलं गच्छन्ति । ते पीतावसेसं सुरं भुत्तखादितावसेसानि भत्तमच्छमंसतम्बुलादीनि गङ्गायमेव पातेन्ति । गङ्गेय्यो नागराजा “इमे उच्छिट्ठकं मम उपरि खिपन्ती”ति कुज्जित्वा “सब्बे ते जने गहेत्वा गङ्गाय ओसीदापेस्सामी”ति महन्तं एकदोणिकनावप्पमाणं अत्तभावं मापेत्वा उदकं भिन्दित्वा फणं धारयमानो तेसं अभिमुखो पायासि । ते नागराजानं दिस्वा मरणभयतज्जिता एकप्पहारेनेव महासद्धं करिंसु । तापसो तेसं परिदेवितसद्धं सुत्वा नागराजस्स च कुद्धभावं जत्वा “मयि पस्सन्ते मा नस्सिंसू”ति खिप्पनिसन्तिया अत्तनो आनुभावेन खिप्पं सुपण्णवण्णं अत्तानं मापेत्वा अगमासि । नागराजा तं दिस्वा मरणभयतज्जितो उदके निमुज्जि । मनुस्सा सोत्थिभावं पत्वा अगमंसु, तं सन्धायेतं वुत्तं ।

बद्धचरोति अन्तेवासिको । सम्बुद्धिमन्तं वतिनं अमज्जन्ति बुद्धिसम्पन्नो चेव वतसम्पन्नो च तापसोति तं

मञ्जमानो । इमिना किं दस्सेति? महाब्रह्मे अहं अतीते तव केसवतापसकाले कप्पो नाम अन्तेवासिको वेय्यावच्चकरो हुत्वा तुयं नारदेन नाम अमच्चेन बाराणसितो हिमवन्तं आनीतस्स रोगं वूपसमेसिं । अथ नं नारदो दुतियवारे आगन्त्वा निरोगं दिस्वा इमं गाथं अभासि —

“मनुस्सिन्दं जहित्वान, सब्बकामसमिद्धिनं ।
कथं नु भगवा केसि, कप्पस्स रमति अस्समे”ति ॥ (जा० १.४.१८१) ।

तमेनं त्वं एतदवोच —

“सादूनि रमणीयानि, सन्ति वक्खा मनोरमा ।
सुभासितानि कप्पस्स, नारद रमयन्ति म”न्ति ॥ (जा० १.४.१८२) ।

इतिस्स भगवा इमं अत्तना अन्तेवासिकेन हुत्वा रोगस्स वूपसमितभावं दीपेन्तो एवमाह । तच्च पन ब्रह्मना मनुस्सलोके कतकम्मं सब्बं महाब्रह्मानं सल्लक्खापेन्तोव कथेसि ।

सो सत्थु वचनेन अत्तना कतकम्मं सरित्वा तथागतस्स थुतिं करोन्तो ओसानगाथमाह —

७५. “अद्धा पजानासि ममेतमायुं, अज्जम्पि जानासि तथा हि बुद्धो ।
तथा हि तायं जलितानुभावो, ओभासयं तिड्ढति ब्रह्मलोक”न्ति ॥

तत्थ तथा हि बुद्धोति तथा हि त्वं बुद्धो । बुद्धानज्झि अज्जातं नाम नत्थि, सब्बधम्मनं बुद्धत्तायेव हि ते बुद्धा नामाति दस्सेति । तथा हि तायन्ति बुद्धत्तायेव च पन तव अयं जलितो सरीरप्पभानुभावो । ओभासयं तिड्ढतीति इमं सकलम्पि ब्रह्मलोकं ओभासेन्तो तिड्ढति ।

एवं सत्था अत्तनो बुद्धगुणं जानापेन्तो धम्मं देसेत्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने सम्पत्तानं दसमत्तानं ब्रह्मसहस्सानं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसु । इति भगवा बहूनं ब्रह्मानं अवस्सयो हुत्वा ब्रह्मलोका जेतवनं आगन्त्वा तत्थ कथितनियामेनेव तं धम्मदेसनं भिक्खूनं कथेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा केसवतापसो बकब्रह्मा अहोसि, कप्पमाणवो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बकजातकवण्णना दसमा ।

कुक्कुवग्गो पठमो ।

२. गन्धारवग्गो

[४०६] १. गन्धारजातकवण्णना

हित्वा गामसहस्सानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो भेसज्जसन्निधिकारसिक्खापदं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन राजगहे समुट्ठितं । आयस्मता हि पिलिन्दवच्चेन आरामिककुलं मोचेतुं राजनिवेसनं गन्त्वा रज्जो पासादे इद्धिबलेन सोवण्णमये कते मनुस्सा पसीदित्वा थेरस्स पच्च भेसज्जानि पहिण्णिसु । सो तानि परिसाय विस्सज्जेसि । परिसा पनस्स

बाहुल्लिका अहोसि, लद्धं लद्धं कोळम्बेपि घटेपि पत्तथविकायोपि पूरेत्वा पटिसामेसि । मनुस्सा दिस्वा “महिच्छा इमे समणा अन्तोकोट्टागारिका”ति उज्झायिसु । सत्था तं पवत्तिं सुत्वा “यानि खो पन तानि गिलानानं भिक्खून”न्ति (पारा० ६२२-६२३) सिक्खापदं पञ्चपेत्वा “भिक्खवे, पोराणकपण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धे बाहिरकपब्बज्जं पब्बजित्वा पञ्चसीलमत्तकं रक्खन्तापि लोणसक्खरमत्तकं पुनदिवसत्थाय निदहन्ते गरहिंसु, तुम्हे पन एवरूपे नित्यानिकसासने पब्बजित्वा दुतियततियदिवसत्थाय सन्निधिं करोन्ता अयुत्तं करोथा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते गन्धाररट्टे बोधिसत्तो गन्धाररज्जो पुत्तो हुत्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि । मज्झिमपदेसेपि विदेहरट्टे विदेहो नाम राजा रज्जं कारेसि । ते द्वेपि राजानो अदिट्ठसहाया हुत्वा अज्जमज्जं थिरविस्सासा अहेसुं । तदा मनुस्सा दीघायुका होन्ति, तिसं वस्ससहस्सानि जीवन्ति । अथेकदा गन्धारराजा पुण्णमुपोसथदिवसे समादिन्नसीलो महातले पञ्चत्तरपल्लङ्कमज्झगतो विवटेन सीहपञ्जरेन पाचीनलोकधातुं ओलोकेन्तो अमच्चानं धम्मत्थयुत्तकथं कथेन्तो निसीदि । तस्मिं खणे गगनतलं अतिलङ्घन्तमिव परिपुण्णं चन्दमण्डलं राहु अवत्थरि, चन्दप्पभा अन्तरधायि । अमच्चा चन्दालोके अपस्सन्ता चन्दस्स राहुना गहितभावं रज्जो आरोचेसुं । राजा चन्दं ओलोकेत्वा “अयं चन्दो आगन्तुकउपक्किलेसेन उपक्किलिट्ठो निप्पभो जातो, मय्हम्पेस राजपरिवारो उपक्किलेसो, न खो पन मेतं पतिरूपं, याहं राहुना गहितचन्दो विय निप्पभो भवेय्यं, विसुद्धे गगनतरे विरोचन्तं चन्दमण्डलं विय रज्जं पहाय पब्बजिस्सामि, किं मे परेन ओवदितेन, कुले च गणे च अलग्गो हुत्वा अत्तानमेव ओवदन्तो विचरिस्सामि, इदं मे पतिरूपं”न्ति चिन्तेत्वा “यं इच्छथ, तं राजानं करोथा”ति रज्जं अमच्चानं नित्यादेसि । सो रज्जं छट्टेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा झानरतिसमप्पितो हिमवन्तपदेसे वासं कप्पेसि ।

विदेहराजापि “सुखं मे सहायस्सा”ति वाणिजे पुच्छित्वा तस्स पब्बजितभावं सुत्वा “मम सहाये पब्बजिते अहं रज्जेन किं करिस्सामी”ति सत्तयोजनिके मिथिलनगरे तियोजनसतिके विदेहरट्टे सोळससु गामसहस्सेसु पूरितानि कोट्टागारानि, सोळससहस्सा च नाटकित्थियो छट्टेत्वा पुत्तधीतरो अमनसिकत्वा हिमवन्तपदेसं पविसित्वा पब्बजित्वा पवत्तफलभोजनो हुत्वा समप्पवत्तवासं वसन्तो विचरि । ते उभोपि समवत्तचारं चरन्ता अपरभागे समागच्छिंसु, न पन अज्जमज्जं सज्जानिंसु, सम्मोदमाना एकतोव समप्पवत्तवासं वसिंसु । तदा विदेहतापसो गन्धारतापसस्स उपट्ठानं करोति । तेसं एकस्मिं पुण्णमदिवसे अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदित्वा धम्मत्थयुत्तकथं कथेन्तानं गगनतले विरोचमानं चन्दमण्डलं राहु अवत्थरि । विदेहतापसो “किं नु खो चन्दस्स पभा नट्ठा”ति ओलोकेत्वा राहुना गहितं चन्दं दिस्वा “को नु खो एस आचरिय, चन्दं अवत्थरित्वा निप्पभमकासी”ति पुच्छि । अन्तेवासिक अयं राहु नाम चन्दस्सेको उपक्किलेसो, विरोचितुं न देति, अहम्पि राहुगहितं चन्दमण्डलं दिस्वा “इदं परिसुद्धस्स चन्दमण्डलस्स आगन्तुकेन उपक्किलेसेन निप्पभं जातं, मय्हम्पि इदं रज्जं उपक्किलेसो, याव चन्दमण्डलं राहु विय इदं निप्पभं न करोति, ताव पब्बजिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तदेव राहुगहितं चन्दमण्डलं आरम्मणं कत्वा महारज्जं छट्टेत्वा पब्बजितोति । “आचरिय, त्वं गन्धारराजा”ति? “आम, अहं”न्ति । “आचरिय, अहम्पि विदेहरट्टे मिथिलनगरे विदेहराजा नाम, ननु मयं अज्जमज्जं अदिट्ठसहाया”ति । “किं पन ते आरम्मणं अहोसी”ति? अहं “तुम्हे पब्बजिता”ति सुत्वा “अद्धा पब्बज्जाय महन्तं गुणं अट्ठसा”ति तुम्हेयेव आरम्मणं कत्वा रज्जं पहाय पब्बजितोति । ते ततो पट्ठाय अतिविय समग्गा सम्मोदमाना पवत्तफलभोजना हुत्वा विहरिंसु । तत्थ दीघरत्तं वसित्वा च पन लोणम्बिलसेवनत्थाय हिमवन्ततो ओतरित्वा एकं पच्चन्तगामं सम्पापुणिंसु ।

मनुस्सा तेसं इरियापथे पसीदित्वा भिक्खं दत्वा पटिज्जं गहेत्वा अरज्जे रत्तिदिवट्ठानादीनि मापेत्वा वसापेसुं । अन्तरामग्गेपि नेसं भत्तकिच्चकरणत्थाय उदकफासुकट्ठाने पण्णसालं कारेसुं । ते पच्चन्तगामे भिक्खं चरित्वा ताय

पण्णसालाय निसीदित्वा परिभुञ्जित्वा अत्तनो वसनद्वानं गच्छन्ति । तेषि मनुस्सा तेसं आहारं ददमाना एकदा लोणं पत्ते पक्खिपित्वा देन्ति, एकदा पण्णपुटे बन्धित्वा देन्ति, एकदा अलोणकाहारमेव देन्ति । ते एकदिवसं पण्णपुटे बहुतरं लोणं अदंसु । विदेहतापसो लोणं आदाय गन्त्वा बोधिसत्तस्स भत्तकिच्चकाले पहोनकं दत्वा अत्तनोपि पमाणयुत्तं गहेत्वा अतिरेकं पण्णपुटे बन्धित्वा “अलोणकदिवसे भविस्सती”ति तिणवट्टिकअन्तरे ठपेसि । अथेकदिवसं अलोणके आहारे लद्धे विदेहो गन्धारस्स भिक्खाभाजनं दत्वा तिणवट्टिकअन्तरतो लोणं आहरित्वा “आचरिय, लोणं गण्धथा”ति आह । “अज्ज मनुस्सेहि लोणं न दिन्नं, त्वं कुतो लभसी”ति? “आचरिय, पुरिमदिवसे मनुस्सा बहुं लोणमदंसु, अथाहं ‘अलोणकदिवसे भविस्सती’ति अतिरेकं लोणं ठपेसि”न्ति । अथ नं बोधिसत्तो “मोघपुरिस, तियोजनसतिकं विदेहरट्ठं पहाय पब्बजित्वा अकिञ्चनभावं पत्वा इदानीं लोणसक्खराय तण्हं जनेसी”ति तज्जेत्वा ओवदन्तो पठमं गाथमाह —

७६. “हित्वा गामसहस्सानि, परिपुण्णानि सोळस ।

कोट्टागारानि फीतानि, सन्निधिं दानि कुब्बसी”ति ॥

तत्थ कोट्टागारानीति सुवण्णरजतमणिमुत्तादिरतनकोट्टागारानि चेव दुस्सकोट्टागारानि च धज्जकोट्टागारानि च । फीतानीति पूरानि । सन्निधिं दानि कुब्बसीति इदानीं “स्वे भविस्सति, ततियदिवसे भविस्सती”ति लोणमत्तं सन्निधिं करोसीति ।

विदेहो एवं गरहियमानो गरहं असहन्तो पटिपक्खो हुत्वा “आचरिय, तुम्हे अत्तनो दोसं अदिस्वा मय्हमेव दोसं पस्सथ, ननु तुम्हे ‘किं मे परेन ओवदितेन, अत्तानमेव ओवदिस्सामी’ति रज्जं छुट्ट्वा पब्बजिता, तुम्हे इदानीं मं कस्मा ओवदथा”ति चोदेन्तो दुतियं गाथमाह —

७७. “हित्वा गन्धारविसयं, पहूतधनधारियं ।

पसासनतो निक्खन्तो, इध दानि पसाससी”ति ॥

तत्थ पसासनतोति ओवादानुसासनीदानतो । इध दानीति इदानीं इध अरज्जे कस्मा मं ओवदथाति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो ततियं गाथमाह —

७८. “धम्मं भणामि वेदेह, अधम्मो मे न रुच्चति ।

धम्मं मे भणमानस्स, न पापमुपलिम्पती”ति ॥

तत्थ धम्मन्ति सभावं, बुद्धादीहि वण्णितं पसत्थं कारणमेव । अधम्मो मे न रुच्चतीति अधम्मो नाम असभावो मय्हं कदाचिपि न रुच्चति । न पापमुपलिम्पतीति मम सभावमेव कारणमेव भणन्तस्स पापं नाम हृदये न लिम्पति न अल्लीयति । ओवाददानं नामेतं बुद्धपच्चेकबुद्धसावकबोधिसत्तानं पवेणी । तेहि दिन्नोवादं बाला न गणहन्ति, ओवाददायकस्स पन पापं नाम नत्थि ।

“निधीनं पवत्तारं, यं पस्से वज्जदस्सिनं ।

निग्गय्हादिं मेधाविं, तादिसं पण्डितं भजे ।

तादिसं भजमानस्स, सेय्यो होति न पापियो ॥

“ओवदेय्यानुसासेय्य, असब्भा च निवारये ।

सतज्झि सो पियो होति, असतं होति अप्पियो”ति ॥ (ध० प० ७६-७७) ।

विदेहतापसो बोधिसत्तस्स कथं सुत्वा “आचरिय, अत्थनिस्सितं कथेन्तेनपि परं घट्टेत्वा रोसेत्वा कथेतुं न वट्टति, त्वं मं कुण्ठसत्थकेन मुण्डेन्तो विय अतिफरुसं कथेसी”ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

७९. “येन केनचि वण्णेन, परो लभति रूप्पनं ।

महत्थियम्पि चे वाचं, न तं भासेय्य पण्डितो”ति ॥

तत्थ येन केनचीति धम्मयुत्तेनापि कारणेन । लभति रूप्पनन्ति घट्टनं दुस्सनं कुप्पनं लभतियेव । न तं भासेय्याति तस्मा तं परपुग्गलं याय सो वाचाय दुस्सति, तं महत्थियं महन्तं अत्थनिस्सितम्पि वाचं न भासेय्याति अत्थो ।

अथस्स बोधिसत्तो पञ्चमं गाथमाह —

८०. “कामं रूप्पतु वा मा वा, भुसंव विकिरीयतु ।

धम्मं मे भणमानस्स, न पापमुपलिम्पती”ति ॥

तत्थ कामन्ति एकंसेन । इदं वुत्तं होति — अयुत्तकारको पुग्गलो “अयुत्तं ते कत”न्ति ओवदियमानो एकंसेनेव कुज्झतु वा मा वा कुज्झतु, अथ वा भुसमुट्ठि विय विकिरीयतु, मय्हं पन धम्मं भणन्तस्स पापं नाम नत्थीति ।

एवञ्च पन वत्वा “न वो अहं, आनन्द, तथा परक्कमिस्सामि, यथा कुम्भकारो आमके आमकमत्ते । निग्गह्ण निग्गह्माहं आनन्द, वक्खामि, यो सारो सो ठस्सती”ति (म० नि० ३.१९६) इमस्स सुगतोवादस्स अनुरूपाय पटिपत्तिया ठत्वा “यथा कुम्भकारो भाजनेसु पुनप्पुनं आकोटेत्वा आकोटेत्वा आमकं अगहेत्वा सुपक्कमेव भाजनं गण्हाति, एवं पुनप्पुनं ओवदित्वा निग्गण्हित्वा पक्कभाजनसदिसो पुग्गलो गहेतब्बो”ति दस्सेतुं पुन तं ओवदन्तो —

८१. “नो चे अस्स सका बुद्धि, विनयो वा सुसिक्खितो ।

वने अन्धमहिंसोव, चरेय्य बहुको जनो ॥

८२. “यस्मा च पनिधेकच्चे, आचरेमहि सुसिक्खिता ।

तस्मा विनीतविनया, चरन्ति सुसमाहिता”ति ॥ — इदं गाथाद्वयमाह ।

तस्सत्थो — सम्म वेदेह, इमेसज्झि सत्तानं सचे अत्तनो बुद्धि वा पण्डिते ओवाददायके निस्साय आचारपण्णत्तिविनयो वा सुसिक्खितो न भवेय्य, एवं सन्ते यथा तिणलतादिगहने वने अन्धमहिंसो गोचरागोचरं सासङ्कनिरासङ्कञ्च ठानं अजानन्तो चरति, तथा तुम्हादिसो बहुको जनो चरेय्य । यस्मा पन इध एकच्चे सकाय बुद्धिया रहिता सत्ता आचरियसन्तिके आचारपण्णत्तिसुसिक्खिता, तस्मा आचरियेहि अत्तनो अत्तनो अनुरूपेन विनयेन विनीतत्ता विनीतविनया सुसमाहिता एकगचित्ता हुत्वा चरन्तीति ।

इमिना इदं दस्सेति — इमिना हि सत्तेन गिहिना हुत्वा अत्तनो कुलानुरूपा, पब्बजितेन पब्बजितानुरूपा सिक्खा

सिक्खितब्बा । गिहिनोपि हि अत्तनो कुलानुरूपेसु कसिगोरक्खादीसु सिक्खिताव सम्पन्नाजीवा हुत्वा सुसमाहिता चरन्ति, पब्बजितापि पब्बजितानुरूपेसु पासादिकेसु अभिक्कन्तपटिक्कन्तादीसु अधिशीलअधिचित्तअधिपज्जासिक्खासु सिक्खिताव विगतविक्रमेपा सुसमाहिता चरन्ति । लोकस्मिञ्च —

“बाहुसच्चञ्च सिप्पञ्च, विनयो च सुसिक्खितो ।

सुभासिता च या वाचा, एतं मङ्गलमुत्तम”न्ति ॥ (खु० पा० ५.५; सु० नि० २६४) ।

तं सुत्वा वेदेहतापसो “आचरिय, इतो पट्टाय मं ओवदथ अनुसासथ, अहं अनधिवासनजातिकताय तुम्हेहि सङ्घिं कथेसिं, तं मे खमथा”ति वन्दित्वा महासत्तं खमापेसि । ते समग्गवासं वसित्वा पुन हिमवन्तमेव अगमंसु । तत्र बोधिसत्तो वेदेहतापसस्स कसिणपरिकम्मं कथेसि । सो तं कत्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेसि । इति ते उभोपि अपरिहीनज्झाना ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा वेदेहो आनन्दो अहोसि, गन्धारराजा पन अहमेव अहोसी”न्ति ।

गन्धारजातकवण्णना पठमा ।

[४०७] २. महाकपिजातकवण्णना

अत्तानं सङ्गमं कत्वाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो जातत्थचरियं आरब्ध कथेसि । वत्थु भद्रसालजातके (जा० १.१२.१३ आदयो) आवि भविस्सति । तदा पन धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सम्मासम्बुद्धो जातकानं अत्थं चरती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदनेव, पुब्बेपि तथागतो जातीनं अत्थं चरियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो आरोहपरिणाहसम्पन्नो थामबलूपेतो पञ्चहत्थिबलपरिमाणो असीतिसहस्सकपिगणपरिवृतो हिमवन्तपदेसे वसति । तत्थ गङ्गातीरं निस्साय साखाविटपसम्पन्नो सन्दच्छायो बहलपत्तो पब्बतकूटं विय समुग्गतो अम्बरुक्खो अहोसि “निग्रोधरुक्खो”तिपि वदन्ति । तस्स मधुरानि फलानि दिब्बगन्धरसानि महन्तानि महन्तकुम्भप्पमाणानि । तस्स एकस्सा साखाय फलानि थले पतन्ति, एकस्सा साखाय गङ्गाजले, द्विन्नं साखानं फलानि मज्झे रुक्खमूले पतन्ति । बोधिसत्तो कपिगणं आदाय तत्थ फलानि खादन्तो “एकस्मिं काले इमस्स रुक्खस्स उदके पतितं फलं निस्साय अम्हाकं भयं उप्पज्जिस्सती”ति उदकमत्थके साखाय एकफलम्पि अनवसेसेत्वा पुप्फकाले कळायमत्तकालतो पट्टाय खादापेति चेव पातापेति च । एवं सन्तेपि असीतिवानरसहस्सेहि अदिट्ठं किपिल्लिकपुटपटिच्छन्नं एकं पक्कफलं नदियं पतित्वा उद्धञ्च अधो च जालं बन्धापेत्वा उदककीळं कीळन्तस्स बाराणसिरज्जो उद्धञ्जाले लग्गि । रज्जो दिवसं कीळित्वा सायं गमनसमये केवट्टा जालं उक्खिपन्ता तं दिस्वा “असुकफलं नामा”ति अजानन्ता रज्जो दस्सेसुं ।

राजा “किंफलं नामेत”न्ति पुच्छि । “न जानाम, देवा”ति । “के जानिस्सन्ती”ति? “वनचरका, देवा”ति । सो वनचरके पक्कोसापेत्वा तेसं सन्तिका “अम्बपक्क”न्ति सुत्वा छुरिकाय छिन्दित्वा पठमं वनचरके खादापेत्वा पच्छा अत्तनापि खादि, इत्थागारस्सापि अमच्चानम्पि दापेसि । रज्जो अम्बपक्करसो सकलसरीरं फरित्वा अट्ठासि । सो रसतण्हाय

बज्झित्वा तस्स रुक्खस्स ठितट्ठानं वनचरके पुच्छित्वा तेहि “हिमवन्तपदेसे नदीतीरे”ति वुत्ते बहू नावासङ्घाटे बन्धापेत्वा वनचरकेहि देसितमग्गेन उद्धंसोतं अगमासि । “एत्तकानि दिवसानी”ति परिच्छेदो न कथितो, अनुपुब्बेन पन तं ठानं पत्वा “एसो देव, रुक्खो”ति वनचरका रज्जो आचिक्खिंसु । राजा नावं ठपेत्वा महाजनपरिवुतो पदसा तत्थ गन्त्वा रुक्खमूले सयनं पज्जपापेत्वा अम्बपक्कानि खादित्वा नानगगरसभोजनं भुज्जित्वा निपज्जि, सब्बदिसासु आरक्खं ठपेत्वा अग्गिं करिंसु ।

महासत्तो मनुस्सेसु निदं ओक्कन्तेसु अट्ठुरत्तसमये परिसाय सद्धिं अगमासि । असीतिसहस्सवानरा साखाय साखं चरन्ता अम्बानि खादन्ति । राजा पबुज्झित्वा कपिगणं दिस्वा मनुस्से उट्ठापेत्वा धनुग्गहे पक्कोसापेत्वा “यथा एते फलखादका वानरा न पलायन्ति, तथा ते परिकिखपित्वा विज्झथ, स्वे अम्बानि चेव वानरमंसज्ज खादिस्सामी”ति आह । धनुग्गहा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा रुक्खं परिवारेत्वा सरे सन्नहिन्त्वा अट्ठंसु । ते दिस्वा वानरा मरणभयभीता पलायितुं असक्कोन्ता महासत्तं उपसङ्गमित्वा “देव, पलायनमक्कटे विज्झिस्सामी”ति रुक्खं परिवारेत्वा धनुग्गहा ठिता, किं करोमा”ति पुच्छित्वा कम्पमाना अट्ठंसु । बोधिसत्तो “मा भायित्थ, अहं वो जीवितं दस्सामी”ति वानरगणं समस्सासेत्वा उजुक्कं उग्गतसाखं आरुह गङ्गाभिमुखं गतसाखं गन्त्वा तस्सा परियन्ततो पक्खन्दित्वा धनुसतमत्तं ठानं अतिक्कम्म गङ्गातीरे एकस्मिं गुम्बमत्थके पतित्वा ततो ओरुह “ममागतट्ठानं एत्तकं भविस्सती”ति आकासं परिच्छिन्दित्वा एकं वेत्तलतं मूले छिन्दित्वा सोधेत्वा “एत्तकं ठानं रुक्खे बज्झिस्सति, एत्तकं आकासट्ठं भविस्सती”ति इमानि द्वे ठानानि ववत्थपेत्वा अत्तनो कटियं बन्धनट्ठानं न सल्लक्खेसि ।

सो तं लतं आदाय एकं कोटिं गङ्गातीरे पतिट्ठितरुक्खे बन्धित्वा एकं अत्तनो कटियं बन्धित्वा वातच्छिन्नवलाहको विय वेगेन धनुसतमत्तं ठानं लङ्घित्वा कटियं बन्धनट्ठानस्स असल्लक्खितत्ता रुक्खं पापुणितुं असक्कोन्तो उभोहि हत्थेहि अम्बसाखं दळ्हं गणित्वा वानरगणस्स सज्जमदासि “सीधं मम पिट्ठिं मद्दमाना वेत्तलताय सोत्थिगमनं गच्छथा”ति । असीतिसहस्सवानरा महासत्तं वन्दित्वा खमापेत्वा तथा अगमंसु । तदा देवदत्तोपि मक्कटो हुत्वा तेसं अब्भन्तरे होति । सो “अयं मे पच्चामित्तस्स पिट्ठिं पस्सितुं कालो”ति उच्चं साखं आरुह वेगं जनेत्वा तस्स पिट्ठियं पति । महासत्तस्स हृदयं भिज्जि, बलववेदना उपपज्जि । सोपि तं वेदनाप्पत्तं कत्वा पक्कामि । महासत्तो एककोव अहोसि । राजा अनिद्वायन्तो वानरेहि च महासत्तेन च कतकिरियं सब्बं दिस्वा “अयं तिरच्छानो हुत्वा अत्तनो जीवितं अगणेत्वा परिसाय सोत्थिभावमेव अकासी”ति चिन्तेन्तो निपज्जि ।

सो पभाताय रत्तिया महासत्तस्स तुस्सित्वा “न युत्तं इमं कपिराजानं नासेतुं, उपायेन नं ओतारेत्वा पटिजग्गिस्सामी”ति अन्तो गङ्गाय नावासङ्घाटं ठपेत्वा तत्थ अट्ठकं बन्धापेत्वा सणिकं महासत्तं ओतारापेत्वा पिट्ठियं कासाववत्थं पत्थरापेत्वा गङ्गोदकेन न्हापेत्वा फाणितोदकं पायेत्वा परिसुद्धसरीरं सहस्सपाकतेलेन अब्भज्जापेत्वा सयनपिट्ठे एळक्कचम्मं सन्थरापेत्वा सणिकं तत्थ निपज्जापेत्वा अत्तना नीचे आसने निसीदित्वा पठमं गाथमाह —

८३. “अत्तानं सङ्कमं कत्वा, यो सोत्थिं समतारयि ।

किं त्वं तेसं किमे तुहं, होन्ति एते महाकपी”ति ॥

तस्सत्थो — अम्भो महाकपि, यो त्वं अत्तानं सङ्कमं कत्वा तुलं आरोपेत्वा जीवितं परिच्चजित्वा इमे वानरे सोत्थिं समतारयि, खेमेन सन्तारेसि; किं त्वं तेसं होसि, किमे तुहं वा किंसु एते होन्तीति?

तं सुत्वा बोधिसत्तो राजानं ओवदन्तो सेसगाथा अभसि —

८४. “राजाहं इस्सरो तेसं, यूथस्स परिहारको ।
तेसं सोकपरेतानं, भीतानं ते अरिन्दम ॥

८५. “उल्लङ्घयित्वा अत्तानं, विस्सट्ठधनुनो सतं ।
ततो अपरपादेसु, दळ्हं बन्धं लतागुणं ॥

८६. “छिन्नब्भमिव वातेन, नुण्णो रुक्खं उपागमिं ।
सोहं अप्पभवं तत्थ, साखं हत्थेहि अग्गहिं ॥

८७. “तं मं वियायतं सन्तं, साखाय च लताय च ।
समनुक्कमन्ता पादेहि, सोत्थिं साखामिगा गता ॥

८८. “तं मं न तपते बन्धो, मतो मे न तपेस्सति ।
सुखमाहरितं तेसं, येसं रज्जमकारयिं ॥

८९. “एसा ते उपमा राज, तं सुणोहि अरिन्दम ।
रज्जा रट्ठस्स योग्गस्स, बलस्स निगमस्स च ।
सब्बेसं सुखमेट्ठब्बं, खत्तियेन पजानता”ति ॥

तत्थ तेसन्ति तेसं असीतिसहस्सानं वानरानं । भीतानं तेति तव विज्झनत्थाय आणापेत्वा ठितस्स भीतानं । अरिन्दमाति राजानं आलपति । राजा हि चोरादीनं अरीनं दमनतो “अरिन्दमो”ति वुच्चति । विस्सट्ठधनुनो सतन्ति अनारोपितधनुसतप्पमाणं ठानं अत्तानं आकासे उल्लङ्घयित्वा विस्सज्जेत्वा ततो इमम्हा रुक्खा लङ्घयित्वा गतट्ठानतो । अपरपादेसूति पच्छापादेसु । इदं कटिभागं सन्धाय वुत्तं । बोधिसत्तो हि कटिभागे तं लतागुणं दळ्हं बन्धित्वा पच्छिमपादेहि भूमियं अक्कमित्वा विस्सज्जेत्वा वातवेगेन आकासं पक्खन्दि । नुण्णो रुक्खं उपागमिन्ति वातच्छिन्नं अब्भमिव अत्तनो वेगजनितेन वातेन नुण्णो । यथा वातच्छिन्नब्भं वातेन, एवं अत्तनो वेगेन नुण्णो हुत्वा इमं अम्बरुक्खं उपागमिं । अप्पभवन्ति सो अहं तत्थ आकासप्पदेसे रुक्खं पापुणितुं अप्पहोन्तो तस्स रुक्खस्स साखं हत्थेहि अग्गहेसन्ति अत्थो ।

वियायतन्ति रुक्खसाखाय च वेत्तलताय च वीणाय भमरतन्ति विय विततं आकट्ठितसरीरं । समनुक्कमन्ताति मया अनुज्जाता मं वन्दित्वा पादेहि अनुक्कमन्ता निरन्तरमेव अक्कमन्ता सोत्थिं गता । तं मं न तपते बन्धोति तं मं नापि सो वल्लिया बन्धो तपति, नापि इदानि मरणं तपेस्सति । किंकारणा? सुखमाहरितं तेसन्ति यस्मा येसं अहं रज्जमकारयिं, तेसं मया सुखमाहरितं । एते हि “महाराज, अयं नो उप्पन्नं दुक्खं हरित्वा सुखं आहरिस्सती”ति मं राजानं अकंसु । अहम्पि “तुम्हाकं उप्पन्नं दुक्खं हरिस्सामि”च्चेव एतेसं राजा जातो । तं अज्ज मया एतेसं मरणदुक्खं हरित्वा जीवितसुखं आहटं, तेन मं नापि बन्धो तपति, न मरणवधो तपेस्सति ।

एसा ते उपमाति एसा ते महाराज, मया कतकिरियाय उपमा । तं सुणोहीति तस्मा इमाय उपमाय संसन्देत्वा अत्तनो

दिव्यमानं ओवादं सुणाहि । **रज्जा रट्टस्सा**ति महाराज, रज्जा नाम उच्छ्रयन्ते उच्छ्रं विय रट्ठं अपीळेत्वा चतुब्बिधं अगतिगमनं पहाय चतूहि सङ्गहवत्थूहि सङ्गणहन्तेन दससु राजधम्मेषु पतिट्ठाय मया विय अत्तनो जीवितं परिच्चजित्वा “किन्तिमे रट्टवासिनो विगतभया गिम्हकाले विवट्टद्वारे जातीहि च परिवारकेहि च परिवारिता उरे पुत्ते नच्चेन्ता सीतेन वातेन बीजियमाना यथारुचि अत्तनो अत्तनो सन्तकं परिभुञ्जन्ता कायिकचेतसिकसुखसमङ्गिनो भवेय्यु”न्ति सकलरट्टस्स च रथसकटादियुत्तवाहनस्स **योग्गस्स** च पत्तिसङ्घातस्स **बलस्स** च निगमजनपदसङ्घातस्स **निगमस्स** च सब्बेसं सुखमेव एसितब्बं गवेसितब्बन्ति अत्थो । **खत्तियेन पजानता**ति खेत्तानं अधिपतिभावेन “खत्तियो”ति लद्धनामेन पन एतेन अवसेससत्ते अतिक्कम्म पजानता जाणसम्पन्नेन भवितब्बन्ति ।

एवं महासत्तो राजानं ओवदन्तो अनुसासन्तोव कालमकासि । राजा अमच्चे पक्कोसापेत्वा “इमस्स कपिराजस्स राजूनं विय सरीरकिच्चं करोथा”ति वत्वा इत्थागारमि आणापेसि “तुम्हे रत्तवत्थनिवत्था विकिण्णकेसा दण्डदीपिकहत्था कपिराजानं परिवारेत्वा आळाहनं गच्छथा”ति । अमच्चा दारूनं सकटसतमत्तेन चितकं करित्वा राजूनं करणनियामेनेव महासत्तस्स सरीरकिच्चं कत्वा सीसकपालं गहेत्वा रज्जो सन्तिकं अगमंसु । राजा महासत्तस्स आळाहने चेतियं कारेत्वा दीपे जालापेत्वा गन्धमालादीहि पूजेत्वा सीसकपालं सुवण्णखचितं कारेत्वा कुन्तगगे ठपेत्वा पुरतो कत्वा गन्धमालादीहि पूजेन्तो बाराणसिं गन्त्वा अन्तोराजद्वारे ठपेत्वा सकलनगरं सज्जापेत्वा सत्ताहं धातुपूजं कारेसि । अथ नं धातुं गहेत्वा चेतियं कारेत्वा यावजीवं गन्धमालादीहि पूजेत्वा बोधिसत्तस्स ओवादे पतिट्ठाय दानादीनि पुज्जानि करोन्तो धम्मेन रज्जं कारेत्वा सगपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा राजा आनन्दो अहोसि, दुट्ठकपि देवदत्तो, परिसा बुद्धपरिसा, कपिराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

महाकपिजातकवण्णना दुतिया ।

[४०८] ३. कुम्भकारजातकवण्णना

अम्बाहमदं वनमन्तरस्मिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किलेसनिग्गहं आरब्ध कथेसि । वत्थु **पानीयजातके** (जा० १.११.५९ आदयो) आवि भविस्सति । तदा पन सावत्थियं पञ्चसता सहायका पब्बजित्वा अन्तोकोटिसन्थारे वसमाना अट्टरत्तसमये कामवितक्कं वितक्कयिंसु । सत्था अत्तनो सावके रत्तिया तयो वारे, दिवसस्स तयो वारेति रत्तिन्दिवं छ वारे ओलोकेन्तो किकी अण्डं विय, चमरी वालधिं विय, माता पियपुत्तं विय, एकचक्खुको पुरिसो चक्खुं विय रक्खति, तस्मिं तस्मिंयेव खणे उप्पन्नकिलेसं निग्गण्हाति । सो तं दिवसं अट्टरत्तसमये जेतवनं परिग्गणहन्तो तेसं भिक्खून् वितक्कसमुदाचारं जत्वा “इमेसं भिक्खून् अब्भन्तरे अयं किलेसो वट्ठन्तो अरहत्तस्स हेतुं भिन्दिस्सति, इदानीव नेसं किलेसं निग्गण्हित्वा अरहत्तं दस्सामी”ति गन्धकुटितो निक्खमित्वा आनन्दत्थेरं पक्कोसापेत्वा “आनन्द, अन्तोकोटिसन्थारे वसनकभिक्खू सब्बे सन्निपातेही”ति सन्निपातापेत्वा पञ्चत्तवरबुद्धासने निसीदित्वा “न, भिक्खवे, अन्तोपवत्तकिलेसानं वसे वत्तितुं वट्ठति, किलेसो हि वट्ठमानो पच्चामित्तो विय महाविनासं पापेति, भिक्खुना नाम अप्पमत्तकम्पि किलेसं निग्गण्हितुं वट्ठति, पोराणकपण्डिता अप्पमत्तकं आरम्मणं दिस्वा अब्भन्तरे पवत्तकिलेसं निग्गण्हित्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसिनगरस्स द्वारगामे कुम्भकारकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कुटुम्बं सण्ठपेत्वा एकं पुत्तञ्च धीतरञ्च लभित्वा कुम्भकारकम्मं निस्साय पुत्तदारं पोसेसि । तदा कलिङ्गरट्ठे दन्तपुरनगरे

करण्डको नाम राजा महन्तेन परिवारेन उय्यानं गच्छन्तो उय्यानद्वारे फलभारभरितं मधुरफलं अम्बरुखं दिस्वा हत्थिक्खन्धवरगतोयेव हत्थं पसारेत्वा एकं अम्बपिण्डं गहेत्वा उय्यानं पविसित्वा मङ्गलसिलाय निसिन्नो दातव्वयुत्तकानं दत्त्वा अम्बं परिभुञ्जि । “रज्जा गहितकालतो पट्टाय सेसेहि नाम गहेतव्वमेवा”ति अमच्चापि ब्राह्मणगहपतिकादयोपि अम्बानि पातेत्वा खादिसु । पच्छा आगता रुखं आरुह्य मुग्गरेहि पोथेत्वा ओभग्गविभग्गसाखं कत्वा आमकफलम्पि असेसेत्वा खादिसु ।

राजा दिवसं उय्याने कीळित्वा सायन्हसमये अलङ्कृतहत्थिक्खन्धवरे निसीदित्वा गच्छन्तो तं रुखं दिस्वा हत्थितो ओतरित्वा रुखमूलं गन्त्वा रुखं ओलोकेत्वा “अयं पातोव पस्सन्तानं अतित्तिकरो फलभारभरितो सोभमानो अट्ठासि, इदानीं गहितफलो ओभग्गविभग्गो असोभमानो ठितो”ति चिन्तेत्वा पुन अज्जतो ओलोकेन्तो अपरं निष्फलं अम्बरुखं दिस्वा “एस रुखो अत्तनो निष्फलभावेन मुण्डमणिपब्बतो विय सोभमानो ठितो, अयं पन सफलभावेन इमं ब्यसनं पत्तो, इदं अगारमज्झम्पि फलितरुखसदिसं, पब्बज्जा निष्फलरुखसदिसा, सधनस्सेव भयं अत्थि, निद्धनस्स भयं नत्थि, मयापि निष्फलरुखेन विय भवितव्व”न्ति फलरुखं आरम्भणं कत्वा रुखमूले ठितकोव तीणि लक्खणानि सल्लक्खेत्वा विपस्सनं वट्ठेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा “विद्धंसिता दानि मे मातुकुच्छिकुटिका, छिन्ना तीसु भवेसु पटिसन्धि, सोधिता संसारउक्कारभूमि, सोसितो मया अस्सुसमुद्धो, भिन्नो अट्ठिपाकारो, नत्थि मे पुन पटिसन्धी”ति आवज्जेन्तो सब्बालङ्कारपटिमण्डितोव अट्ठासि ।

अथ नं अमच्चा आहंसु “अतिबहुं ठितत्थ, महाराजा”ति । “न मयं महाराजानो, पच्चेकबुद्धा नाम मय”न्ति । “पच्चेकबुद्धा नाम तुम्हादिसा न होन्ति, देवा”ति । “अथ कीदिसा होन्ती”ति? “ओरोपितकेसमस्सुकासाववत्थपटिच्छन्ना कुले वा गणे वा अलग्गा वातच्छिन्नवलाहकराहुमुत्तचन्दमण्डलपटिभागा हिमवन्ते नन्दमूलकपब्भारे वसन्ति, एवरूपा देव, पच्चेकबुद्धा”ति । तस्मिं खणे राजा हत्थं उक्खिपित्वा सीसं परामसि, तावदेवस्स गिहिलिङ्गं अन्तरधायि, समणालिङ्गं पातुरहोसि ।

“तिचीवरज्ज पत्तो च, वासि सूचि च बन्धनं ।

परिस्सावनेन अट्ठेते, युत्तयोगस्स भिक्खुनो”ति ॥ —

एवं वुत्ता समणपरिक्खारा कायपटिबद्धाव अहेसुं । सो आकासे ठत्वा महाजनस्स ओवादं दत्त्वा अनिलपथेन उत्तरहिमवन्ते नन्दमूलकपब्भारमेव अगमासि ।

गन्धाररट्ठेपि तक्कसिलनगरे नग्गजि नाम राजा उपरिपासादे पल्लङ्कमज्झगतो एकं इत्थिं एकेकहत्थे एकेकं मणिवलयं पिळन्धित्वा अविदूरे निसीदित्वा गन्धं पिसमानं दिस्वा “एतानि वलयानि एकेकभावेन न घट्टेन्ति न विरवन्ती”ति ओलोकेन्तो निसीदि । अथ सा दक्खिणहत्थतो वलयं वामहत्थेयेव पिळन्धित्वा दक्खिणहत्थेन गन्धं सङ्कट्टित्वा पिसितुं आरभि, वामहत्थे वलयं दुतियं आगम्म घट्टियमानं सद्धमकासि । राजा तानि द्वे वलयानि अज्जमज्जं घट्टेन्तानि विरवन्तानि दिस्वा चिन्तेसि “इदं वलयं एकेककाले न घट्टेसि, दुतियं आगम्म घट्टेति, सद्धं करोति, एवमेव इमे सत्तापि एकेका न घट्टेन्ति न विवदन्ति, द्वे तयो हुत्वा अज्जमज्जं घट्टेन्ति, कलहं करोन्ति । अहं पन कस्मीरगन्धारेसु द्वीसु रज्जेसु रट्ठवासिनो विचारेमि, मयापि एकवलयसदिसेन हुत्वा परं अविचारेत्वा अत्तानमेव विचारेन्तेन वसितुं वट्टती”ति सङ्कट्टनवलयं आरम्भणं कत्वा यथानिसिन्नोव तीणि लक्खणानि सल्लक्खेत्वा विपस्सनं वट्ठेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेसि । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

विदेहरष्टे मिथिलनगरे निमि नाम राजा भुत्तपातरासो अमच्चगणपरिवृतो विवटसीहपञ्जरेन अन्तरवीथिं पेक्खमानो अट्ठासि । अथेको सेनो सूनापणतो मंसपेसिं गहेत्वा आकासं पक्खन्दि । तमेनं इतो चितो च गिज्झादयो सकुणा सम्परिवारेत्वा आहारहेतु तुण्डेन विज्झन्ता पक्खेहि पहरन्ता पादेहि मद्दन्ता अगमंसु । सो अत्तनो वधं असहमानो तं मंसं छट्ठेसि । अज्जो गण्हि, सकुणा इमं मुञ्चित्वा तं अनुबन्धिंसु । तेनपि विस्सट्ठं अज्जो अगगहेसि, तम्पि तथेव विहेठेसुं । राजा ते सकुणे दिस्वा चिन्तेसि “यो यो मंसपेसिं गण्हि, तस्स तस्सेव दुक्खं, यो यो तं विस्सज्जेसि, तस्स तस्सेव सुखं, इमेपि पञ्च कामगुणे यो यो गण्हाति, तस्स तस्सेव दुक्खं, इतरस्स सुखं, इमे हि बहून् साधारणा, मय्हं खो पन सोळस इत्थिसहस्सानि, मया विस्सट्ठमंसपिण्डेन विय सेनेन पञ्च कामगुणे पहाय सुखितेन भवितुं वट्ठती”ति । सो योनिसो मनसि करोन्तो यथाठितोव तीणि लक्खणानि सल्लक्खेत्वा विपस्सनं वट्ठेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेसि । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

उत्तरपञ्चालरष्टे कपिलनगरे दुम्मुखो नाम राजा भुत्तपातरासो सब्बालङ्कारपटिमण्डितो अमच्चगणपरिवृतो विवटसीहपञ्जरे राजङ्गणं ओलोकेन्तो अट्ठासि । तस्मिं खणे गोपालका वजद्वारं विवरिंसु, उसभा वजतो निक्खमित्वा किलेसवसेन एकं गाविं अनुबन्धिंसु । तत्थेको तिखिणसिङ्गो महाउसभो अज्जं उसभं आगच्छन्तं दिस्वा किलेसमच्छेराभिभूतो तिखिणेन सिङ्गेन अन्तरसत्थिम्हि पहरि । तस्स पहारमुखेन अन्तानि निक्खमिंसु, सो तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि । राजा तं दिस्वा चिन्तेसि “इमे सत्ता तिरच्छानगते आदिं कत्वा किलेसवसेन दुक्खं पापुणन्ति, अयं उसभो किलेसं निस्साय जीवितक्खयं पत्तो, अज्जेपि सत्ता किलेसेहेव कम्पन्ति, मया इमेसं सत्तानं कम्पनकिलेसे पहातुं वट्ठती”ति । सो ठितकोव तीणि लक्खणानि सल्लक्खेत्वा विपस्सनं वट्ठेत्वा पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेसि । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

अथेकदिवसं चत्तारो पच्चेकबुद्धा भिक्खाचारवेलं सल्लक्खेत्वा नन्दमूलकपब्भारा निक्खम्म अनोत्तदहे नागलतादन्तकट्ठं खादित्वा कतसररीरपटिजग्गना मनोसिलातले ठत्वा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय इद्धिया आकासे उप्पतित्वा पञ्चवण्णवलाहके मद्दमाना गन्त्वा बाराणसिनगरद्वारगामकस्स अविदूरे ओतरित्वा एकस्मिं फासुकट्टाने चीवरं पारुपित्वा पत्तं गहेत्वा द्वारगामं पविसित्वा पिण्डाय चरन्ता बोधिसत्तस्स गेहद्वारं सम्पापुणिंसु । बोधिसत्तो ते दिस्वा तुट्ठचित्तो हुत्वा गेहं पवेसेत्वा पञ्चत्तासने निसीदापेत्वा दक्खिणोदकं दत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिविसित्वा एकमन्तं निसीदित्वा सङ्गत्थेरं वन्दित्वा “भन्ते, तुम्हाकं पब्बज्जा अतिविय सोभति, विप्पसन्नानि वो इन्द्रियानि, परिसुद्धो छविवण्णो, किं नु खो आरम्मणं दिस्वा तुम्हे इमं भिक्खाचरियपब्बज्जं उपगता”ति पुच्छि । यथा च सङ्गत्थेरं, एवं सेसेपि उपसङ्गमित्वा पुच्छि । अथस्स ते चत्तारोपि जना “अहं असुकनगरे असुकरट्ठे असुकराजा नाम हुत्वा”तिआदिना नयेन अत्तनो अत्तनो अभिनिक्खमनवत्थूनि कथेत्वा पटिपाटिया एकेकं गाथमाहंसु —

९०. “अम्बाहमहं वनमन्तरस्मिं, निलोभासं फलितं संविरूळ्हं ।

तमद्दसं फलहेतु विभगं, तं दिस्वा भिक्खाचरियं चरामि ॥

९१. “सेलं सुमट्ठं नरवीरनिट्ठितं, नारी युगं धारयि अप्पसदं ।

दुतियज्ज आगम्म अहोसि सद्दो, तं दिस्वा भिक्खाचरियं चरामि ॥

९२. “दिजा दिजं कुणपमाहरन्तं, एकं समानं बहुका समेच्च ।

आहारहेतू परिपातयिंसु, तं दिस्वा भिक्खाचरियं चरामि ॥

१३. “उसभाहमदं यूथस्स मज्झे, चलक्ककुं वण्णबलूपपन्नं ।
तमदसं कामहेतु वितुन्नं, तं दिस्वा भिक्खाचरियं चरामी”ति ॥

तत्थ अम्बाहमदन्ति अम्बरुक्खं अहं अदसं । वनमन्तरस्मिन्ति वनअन्तरे, अम्बवनमज्जेति अत्थो । संविरूळ्हन्ति सुवड्ढितं । तमदसन्ति तं उय्यानतो निक्खन्तो फलहेतु विभगं पुन अदसं । तं दिस्वाति तं फलहेतु विभगं दिस्वा पटिलद्धसंवेगो पच्चेकबोधिजाणं निब्बत्तेत्वा इमं भिक्खाचरियपब्बज्जं उपगतोस्मि, तस्मा भिक्खाचरियं चरामीति । इदं सो फलहेतु विभगं अम्बरुक्खं दस्सनतो पट्टाय सब्बं चित्ताचारं कथेसि । सेसानं विस्सज्जनेसुपि एसेव नयो । अयं पनेत्थ अनुत्तानपदवण्णना — सेलन्ति मणिवलयं । नरवीरनिट्ठितन्ति वीरनरेहि निट्ठितं, पण्डितपुरिसेहि कतन्ति अत्थो । युगन्ति एकेकस्मिं एकेकं कत्वा एकं वलययुगळं । दिजा दिजन्ति गहितमंसपिण्डं दिजं अवसेसदिजा । कुणपमाहरन्तन्ति मंसपिण्डं आदाय आहरन्तं । समेच्चाति समागन्त्वा सन्निपतित्वा । परिपातयिंसूति कोट्टेन्ता अनुबन्धिंसु । उसभाहमदन्ति उसभं अहं अदसं । चलक्ककुन्ति चलक्ककुधं ।

बोधिसत्तो एकेकं गाथं सुत्वा “साधु, भन्ते, तुम्हाकमेव तं आरम्भणं अनुरूपं”न्ति एकेकस्स पच्चेकबुद्धस्स थुतिं अकासि । तच्च पन चतूहि जनेहि देसितं धम्मकथं सुत्वा घरावासे अनपेक्खो हुत्वा पक्कन्तेसु पच्चेकबुद्धेसु भुत्तपातरासो सुखनिसिन्नो भरियं आमन्तेत्वा “भद्रे, एते चत्तारो पच्चेकबुद्धा रज्जं पहाय पब्बजित्वा अकिञ्चना अपलिबोधा पब्बज्जासुखेन वीतिनामेन्ति, अहं पन भतिया जीविकं कप्पेमि, किं मे घरावासेन, त्वं पुत्तके सङ्गणहन्ती गेहे वसा”ति वत्वा द्वे गाथा अभासि —

१४. “करण्डको कलिङ्गानं, गन्धारानञ्च नगगजि ।
निमिराजा विदेहानं, पञ्चालानञ्च दुम्मुखो ।
एते रट्टानि हित्वान, पब्बजिंसु अकिञ्चना ॥

१५. “सब्बेपिमे देवसमा समागता, अग्गी यथा पज्जलितो तथेविमे ।
अहम्पि एको चरिस्सामि भग्गवि, हित्वान कामानि यथोधिकानी”ति ॥

तासं अत्थो — भद्रे, एस सङ्कत्थेरो पच्चेकबुद्धो दन्तपुरे नाम नगरे करण्डको नाम कलिङ्गानं जनपदस्स राजा, दुतियो तक्कसिलनगरे नगगजि नाम गन्धारानं जनपदस्स राजा, ततियो मिथिलनगरे निमि नाम विदेहानं जनपदस्स राजा, चतुत्थो कपिलनगरे दुम्मुखो नाम उत्तरपञ्चालानं जनपदस्स राजा, एते एवरूपानि रट्टानि हित्वा अकिञ्चना हुत्वा पब्बजिंसु । सब्बेपिमेति इमे पन सब्बेपि विसुद्धिदेवेहि पुरिमपच्चेकबुद्धेहि समाना एकतो समागता । अग्गी यथाति यथा हि अग्गि पज्जलितो ओभासति । तथेविमेति इमेपि तथेव सीलादीहि पज्जहि गुणेहि ओभासन्ति । यथा एते, तथा अहम्पि पब्बजित्वा एको चरिस्सामीति अत्थो । भग्गवीति भरियं आलपति । हित्वान कामानीति रूपादयो वत्थुकामे हित्वा । यथोधिकानीति अत्तनो ओधिवसेन ठितानि । इदं वुत्तं होति — रूपादिओधिवसेन यथाठिते कामे पहाय अहम्पि पब्बजित्वा एको चरिस्सामीति । “यतोधिकानी”तिपि पाठो, तस्सत्थो — यतो उपरतो ओधि एतेसन्ति यतोधिकानि, उपरतकोट्टासानि । पब्बजिस्सामीति चिन्तितकालतो पट्टाय हि किलेसकामानं एको कोट्टासो उपरतो नाम होति निरुद्धो, तस्स वत्थुभूतो कामकोट्टासोपि उपरतोव होतीति ।

सा तस्स कथं सुत्वा “महम्पि खो सामि, पच्चेकबुद्धानं धम्मकथं सुतकालतो पट्टाय अगारे चित्तं न सण्ठाती”ति

वत्वा इमं गाथमाह —

९६. “अयमेव कालो न हि अज्जो अत्थि, अनुसासिता मे न भवेय्य पच्छा ।
अहम्पि एका चरिस्सामि भग्गव, सकुणीव मुत्ता पुरिसस्स हत्था”ति ॥

तत्थ अनुसासिता मे न भवेय्य पच्छाति अनुसासको ओवादको न भवेय्य दुल्लभत्ता ओवादकानं, तस्मा अयमेव पब्बजितुं कालो, न हि अज्जो अत्थीति दस्सेति । सकुणीव मुत्ताति यथा साकुणिकेन गहेत्वा सकुणपच्छियं खित्तासु सकुणीसु तस्स हत्थतो मुत्ता एका सकुणी अनिलपथं लङ्घयित्वा यथारुचितद्वानं गन्त्वा एकिकाव चरेय्य, तथा अहम्पि तव हत्थतो मुत्ता एकिका चरिस्सामीति सयम्पि पब्बजितुकामा हुत्वा एवमाह ।

बोधिसत्तो तस्सा कथं सुत्वा तुण्ही अहोसि । सा पन बोधिसत्तं वज्जेत्वा पुरेतरं पब्बजितुकामा “सामि, पानीयतित्थं गमिस्सामि, दारके ओलोकेही”ति घटं आदाय गच्छन्ती विय पलायित्वा नगरसामन्ते तापसानं सन्तिके गन्त्वा पब्बजि । बोधिसत्तो तस्सा अनागमनं जत्वा सयं दारके पोसेसि । अपरभागे तेसु थोकं वड्ढित्वा अत्तनो अयानयजाननसमत्थतं सम्पत्तेसु तेसं वीमंसनत्थं एकदिवसं भत्तं पचन्तो थोकं उत्तण्डुलं पचि, एकदिवसं थोकं किलिन्नं, एकदिवसं सुपक्कं, एकदिवसं अतिकिलिन्नं, एकदिवसं अलोणकं, एकदिवसं अतिलोणकं । दारका “तात, अज्ज भत्तं उत्तण्डुलं, अज्ज किलिन्नं, अज्ज सुपक्कं, अज्ज अतिकिलिन्नं, अज्ज अलोणकं, अज्ज अतिलोणक”न्ति आहंसु । तं सुत्वा बोधिसत्तो “आम, ताता”ति वत्वा चिन्तेसि “इमे दारका इदानि आमपक्कलोणिकअतिलोणिकानि जानन्ति, अत्तनो धम्मताय जीवितुं सक्खिस्सन्ति, मया पब्बजितुं वट्टती”ति । अथ ते दारके जातकानं दत्वा पटिच्छापेत्वा “अम्मताता, इमे दारके साधुकं पोसेथा”ति वत्वा सो जातकानं परिदेवन्तानज्जेव नगरा निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा नगरस्स सामन्तेयेव वसि ।

अथ नं एकदिवसं बाराणसियं भिक्खाय चरन्तं परिब्बाजिका दिस्वा वन्दित्वा “अय्य, दारका ते नासिता मज्जे”ति आह । महासत्तो “नाहं दारके नासेमि, तेसं अत्तनो अयानयजाननकाले पब्बजितोमि, त्वं तेसं अचिन्तेत्वा पब्बज्जाय अभिरमा”ति वत्वा ओसानगाथमाह —

९७. “आमं पक्कज्ज जानन्ति, अथो लोणं अलोणकं ।
तमहं दिस्वान पब्बजि, चरेव त्वं चरामह”न्ति ॥

तत्थ तमहन्ति तं अहं दारकानं किरियं दिस्वा पब्बजितो । चरेव त्वं चरामहन्ति त्वम्पि भिक्खाचरियमेव चर, अहम्पि भिक्खाचरियमेव चरिस्सामीति ।

इति सो परिब्बाजिकं ओवदित्वा उय्योजेसि । सापि ओवादं गहेत्वा महासत्तं वन्दित्वा यथारुचितं ठानं गता । ठपेत्वा किर तं दिवसं न ते पुन अज्जमज्जं अद्दसंसु । बोधिसत्तो च झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने ते पज्जसता भिक्खू अरहत्ते पतिट्ठहिंसु । तदा धीता उप्पलवण्णा अहोसि, पुत्तो राहुलकुमारो, परिब्बाजिका राहुलमाता, परिब्बाजको पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कुम्भकारजातकवण्णना ततिया ।

[४०९] ४. दळ्ढधम्मजातकवण्णना

अहं चे दळ्ढधम्मस्साति इदं सत्था कोसम्बिं निस्साय घोसितारामे विहरन्तो उदेनस्स रज्जो भद्वतिकं हत्थिनिं आरब्भ कथेसि । तस्सा पन हत्थिनिया लद्धविधानञ्च उदेनस्स राजवंसो च मातङ्गजातके (जा० १.१५.१ आदयो) आवि भविस्सति । एकदिवसं पन सा हत्थिनी नगरा निक्खमन्ती भगवन्तं पातोव अरियगणपरिवुत्तं अनोमाय बुद्धसिरिया नगरं पिण्डाय पविसन्तं दिस्वा तथागतस्स पादमूले निपज्जित्वा “भगवा सब्बज्जु सब्बलोकनित्थरण उदेनो वंसराजा मं तरुणकाले कम्मं नित्थरितुं समत्थकाले ‘इमं निस्साय मया जीवितञ्च रज्जञ्च देवी च लद्धा’ति पियायित्वा महन्तं परिहारं अदासि, सब्बालङ्कारेहि अलङ्कारित्वा ठितट्ठानं गन्धेन परिभण्डं कारेत्वा मत्थके सुवण्णतारकखचितवितानं बन्धापेत्वा समन्ता चित्रसाणिं परिक्खिपापेत्वा गन्धतेलेन दीपं जालापेत्वा धूमतट्टकं ठपापेत्वा करीसछड्डुनट्ठाने सुवण्णकटाहं पतिट्ठपापेत्वा मं चित्तत्थरणपिट्ठे ठपेसि, राजारहञ्च मे नानगरसभोजनं दापेसि । इदानीं पन मे महल्लककाले कम्मं नित्थरितुं असमत्थकाले सब्बं तं परिहारं अच्छिन्दि, अनाथा निप्पच्चया हुत्वा अरज्जे केतकानि खादन्ती जीवामि, अज्जं मय्हं पटिसरणं नत्थि, उदेनं मम गुणं सल्लक्खापेत्वा पोराणकपरिहारं मे पटिपाकतिकं कारेथ भगवा”ति परिदेवमाना तथागतं याचि ।

सत्था “गच्छ त्वं, अहं ते रज्जो कथेत्वा यसं पटिपाकतिकं कारेस्सामी”ति वत्वा रज्जो निवेसनद्वारं अगमासि । राजा तथागतं अन्तोनिवेसनं पवेसेत्वा बुद्धप्पमुखस्स सङ्खस्स महादानं पवत्तेसि । सत्था भत्तकिच्चपरियोसाने अनुमोदनं करोन्तो “महाराज, भद्वतिका कह”न्ति पुच्छि । “न जानामि, भन्ते”ति । “महाराज, उपकारकानं यसं दत्वा महल्लककाले गहेतुं नाम न वट्टति, कतज्जुना कतवेदिना भवितुं वट्टति । भद्वतिका इदानीं महल्लिका जराजिण्णा अनाथा हुत्वा अरज्जे केतकानि खादन्ती जीवति, तं जिण्णकाले अनाथं कातुं तुम्हाकं अयुत्त”न्ति भद्वतिकाय गुणं कथेत्वा “सब्बं पोराणकपरिहारं पटिपाकतिकं करोही”ति वत्वा पक्कामि । राजा तथा अकासि । “तथागतेन किर भद्वतिकाय गुणं कथेत्वा पोराणकयसो पटिपाकतिको कारितो”ति सकलनगरं पत्थरि, भिक्खुसङ्घेपि सा पवत्ति पाकटा जाता । अथ भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, सत्थारा किर भद्वतिकाय गुणं कथेत्वा पोराणकयसो पटिपाकतिको कारितो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीं, पुब्बेपि तथागतो एतिस्सा गुणं कथेत्वा नट्टयसं पटिपाकतिकं कारेसियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं दळ्ढधम्मो नाम राजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो अमच्चकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तं राजानं उपट्ठहि । सो तस्स सन्निका महन्तं यसं लभित्वा अमच्चरतनट्ठाने अट्ठासि । तदा तस्स रज्जो एका ओट्टिव्याधि हत्थिनी थामबलसम्पन्ना महब्बला अहोसि । सा एकदिवसं योजनसतं गच्छति, रज्जो दूतेय्यहरणकिच्चं करोति, सङ्गामे युद्धं कत्वा सत्तु मदनं करोति । राजा “अयं मे बहूपकारा”ति तस्सा सब्बालङ्कारं दत्वा उदेनेन भद्वतिकाय दिन्नसदिसं सब्बं परिहारं दापेसि । अथस्सा जिण्णदुब्बलकाले राजा सब्बं यसं गण्हि । सा ततो पट्ठाय अनाथा हुत्वा अरज्जे तिणपण्णानि खादन्ती जीवति । अथेकदिवसं राजकुले भाजनेसु अप्पहोन्तेसु राजा कुम्भकारं पक्कोसापेत्वा “भाजनानि किर नप्पहोन्ती”ति आह । “गोमयाहरणयानके योजेतुं गोणे न लभामि, देवा”ति । राजा तस्स कथं सुत्वा “अम्हाकं ओट्टिव्याधि कह”न्ति पुच्छि । “अत्तनो धम्मताय चरति, देवा”ति । राजा “इतो पट्ठाय तं योजेत्वा गोमयं आहरा”ति तं कुम्भकारस्स अदासि । कुम्भकारो “साधु, देवा”ति तथा अकासि ।

अथेकदिवसं सा नगरा निक्खममाना नगरं पविसन्तं बोधिसत्तं दिस्वा वन्दित्वा तस्स पादमूले निपज्जित्वा

परिदेवमाना “सामि, राजा मं ‘तरुणकाले बहूपकारा’ति सल्लक्खेत्वा महन्तं यसं दत्त्वा इदानी महल्लककाले सब्बं अच्छिन्दित्वा मयि चित्तम्पि न करोति, अहं पन अनाथा अरञ्जे तिणपण्णानि खादन्ती जीवामि, एवं दुक्खप्पत्तं मं इदानी यानके योजेतुं कुम्भकारस्स अदासि, ठपेत्वा तुम्हे अञ्जं मय्हं पटिसरणं नत्थि, मया रञ्जो कतूपकारं तुम्हे जानाथ, साधु इदानी मे नट्ठं यसं पटिपाकतिकं करोथा”ति वत्त्वा तिस्सो गाथा अभसि —

१८. “अहं चे दळ्ळधम्मस्स, वहन्ती नाभिराधयिं ।
धरन्ती उरसि सल्लं, युद्धे विक्कन्तचारिनी ॥

१९. “नून राजा न जानाति, मम विक्कमपोरिसं ।
सङ्गामे सुकतन्तानि, दूतविप्पहितानि च ॥

१००. “सा नूनाहं मरिस्सामि, अबन्धु अपरायिनी ।
तदा हि कुम्भकारस्स, दिन्ना छकणहारिका”ति ॥

तत्थ वहन्तीति दूतेय्यहरणं सङ्गामे बलकोट्टकभिन्दनं तं तं किच्चं वहन्ती नित्थरन्ती । धरन्ती उरसि सल्लन्ति उरस्मिं बद्धं कण्डं वा असिं वा सत्तिं वा युद्धकाले सत्तूनं उपरि अभिहरन्ती । विक्कन्तचारिनीति विक्कमं परक्कमं कत्वा परबलविजयेन युद्धे विक्कन्तगामिनी । इदं वुत्तं होति — सचे सामि, अहं इमानि किच्चानि करोन्ती रञ्जो दळ्ळधम्मस्स चित्तं नाराधयिं न परितोसेसिं, को दानि अञ्जो तस्स चित्तं आराधयिस्सतीति ।

मम विक्कमपोरिसन्ति मया कतं पुरिसपरक्कमं । सुकतन्तानीति सुकतानि । यथा हि कम्मानेव कम्मन्तानि, वनानेव वनन्तानि, एवमिध सुकतानेव “सुकतन्तानी”ति वुत्तानि । दूतविप्पहितानि चाति गले पण्णं बन्धित्वा “असुकरञ्जो नाम देही”ति पहिताय मया एकदिवसेनेव योजनसतं गन्त्वा कतानि दूतपेसनानि च । नून राजा न जानातीति नून तुम्हाकं एस राजा एतानि मया कतानि किच्चानि न जानाति । अपरायिनीति अप्पतिट्ठा अप्पटिसरणा । तदा हीति तथा हि, अयमेव वा पाठो । दिन्नाति अहं रञ्जो छकणहारिका कत्वा कुम्भकारस्स दिन्नाति ।

बोधिसत्तो तस्सा कथं सुत्वा “त्वं मा सोचि, अहं रञ्जो कथेत्वा तव यसं पटिपाकतिकं करिस्सामी”ति तं समस्सासेत्वा नगरं पविसित्वा भुत्तपातरासो रञ्जो सन्तिकं गन्त्वा कथं समुट्ठापेत्वा “महाराज, ननु तुम्हाकं असुका नाम ओट्टिब्याधि असुकट्टाने च असुकट्टाने च उरे सल्लं बन्धित्वा सङ्गामं नित्थरि, असुकदिवसं नाम गीवाय पण्णं बन्धित्वा पेसिता योजनसतं अगमासि, तुम्हेपिस्सा महन्तं यसं अदत्थ, सा इदानी कह”न्ति पुच्छि । “तमहं कुम्भकारस्स गोमयहरणत्थाय अदासि”न्ति । अथ नं बोधिसत्तो “अयुत्तं खो, महाराज, तुम्हाकं तं कुम्भकारस्स यानके योजनत्थाय दातु”न्ति वत्त्वा रञ्जो ओवादवसेन चतस्सो गाथा अभसि —

१०१. “यावतासीसती पोसो, तावदेव पवीणति ।
अत्थापाये जहन्ति नं, ओट्टिब्याधिव खत्तियो ॥

१०२. “यो पुब्बे कतकल्याणो, कतत्थो नावबुज्झति ।
अत्था तस्स पलुज्जन्ति, ये होन्ति अभिपत्थिता ॥

१०३. “यो पुब्बे कतकल्याणो, कतत्थो मनुबुज्झति ।
अत्था तस्स पवड्ढन्ति, ये होन्ति अभिपत्थिका ॥

१०४. “तं वो वदामि भदन्ते, यावन्तेत्थ समागता ।
सब्बे कतञ्जुनो होथ, चिरं सग्गम्हि ठस्सथा”ति ॥

तत्थ पठमगाथाय ताव अत्थो — इधेकच्चो अज्जाणजातिको पोसो यावतासीसती, याव “इदं नाम मे अयं कातुं सक्खिस्सती”ति पच्चासीसति, तावदेव तं पुरिसं पवीणति भजति सेवति, तस्स पन अत्थापाये वड्ढिया अपगमने परिहीनकाले तं नानाकिच्चेसु पत्थितं पोसं एकच्चे बाला इमं ओट्टिब्याधिं अयं खत्तियो विय जहन्ति ।

कतकल्याणोति परेन अत्तनो कतकल्याणकम्मो । कतत्थोति निष्फादितकिच्चो । नावबुज्झतीति पच्छापि तं परेन कतं उपकारं तस्स जराजिण्णकाले असमत्थकाले न सरति, अत्तना दिन्नम्पि यसं पुन गण्हाति । पलुज्जन्तीति भिज्जन्ति नस्सन्ति । ये होन्ति अभिपत्थिताति ये केचि अत्था इच्छिता नाम होन्ति, सब्बे नस्सन्तीति दीपेति । मित्तदुब्धिपुग्गलस्स हि पत्थितपत्थितं अग्गिम्हि पक्खित्तबीजं विय नस्सति । कतत्थो मनुबुज्झतीति कतत्थो अनुबुज्झति, म-कारो व्यञ्जनसन्धिवसेन गहितो । तं वो वदामीति तेन कारणेन तुम्हे वदामि । ठस्सथाति कतञ्जुनो हुत्वा चिरकालं सग्गम्हि दिब्बसम्पत्तिं अनुभवन्ता पतिट्ठहिस्सथ ।

एवं महासत्तो राजानं आदिं कत्वा सन्निपतितानं सब्बेसं ओवादं अदासि । तं सुत्वा राजा ओट्टिब्याधिया यसं पटिपाकतिकं अकासि । बोधिसत्तस्स च ओवादे ठत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा ओट्टिब्याधि भद्वतिका अहोसि, राजा आनन्दो, अमच्चो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दळ्ढधम्मजातकवण्णना चतुत्था ।

[४१०] ५. सोमदत्तजातकवण्णना

यो मं पुरे पच्चुट्ठेतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं महल्लकं आरब्ध कथेसि । सो किरिकं सामणेरं पब्बाजेसि, सामणेरो तस्स उपकारको हुत्वा तथारूपेन रोगेन कालमकासि । महल्लको तस्मिं कालकते रोदन्तो परिदेवन्तो विचरति । तं दिस्वा भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, असुकमहल्लको सामणेरस्स कालकिरियाय रोदन्तो परिदेवन्तो विचरति, मरणस्सतिकम्मट्ठानरहितो मज्जे”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस इमस्मिं मते रोदियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तावतिसंभवने सक्कत्तं कारेसि । अथेको कासिगामवासी ब्राह्मणमहासालो कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा उज्झाचरियाय वनमूलफलाफलेहि यापेन्तो वासं कप्पेसि । एकदिवसं फलाफलत्थाय गतो एकं हत्थिछापं दिस्वा अत्तनो अस्समं आनेत्वा पुत्तट्ठाने ठपेत्वा सोमदत्तोतिस्स नामं कत्वा तिणपण्णानि खादापेन्तो पटिजग्गि । सो वयप्पत्तो महासरीरो हुत्वा एकदिवसं बहुं भोजनं गहेत्वा अजीरकेन दुब्बलो अहोसि । तापसो तं अस्समपदे कत्वा फलाफलत्थाय गतो, तस्मिं अनागतेयेव हत्थिपोतको कालमकासि । तापसो

फलाफलं गहेत्वा आगच्छन्तो “अञ्जेसु दिवसेसु मे पुत्तो पच्चुगगमनं करोति, अज्ज न दिस्सति, कहं नु खो गतो”ति परिदेवन्तो पठमं गाथमाह —

१०५. “यो मं पुरे पच्चुड्ढेति, अरञ्जे दूरमायतो ।
सो न दिस्सति मातङ्गो, सोमदत्तो कुहिं गतो”ति ॥

तत्थ पुरेति इतो पुरे । पच्चुड्ढेतीति पच्चुगगच्छति । अरञ्जे दूरन्ति इमस्मिं निम्मनुस्से अरञ्जे मं दूरं पच्चुड्ढेति ।
आयतोति आयामसम्पन्नो ।

एवं परिदेवमानो आगन्त्वा तं चङ्कमनकोटियं पतितं दिस्वा गले गहेत्वा परिदेवमानो दुतियं गाथमाह —

१०६. “अयं वा सो मतो सेति, अल्लसिङ्गं व वच्छितो ।
भूम्या निपतितो सेति, अमरा वत कुञ्जरो”ति ॥

तत्थ अयं वाति विभावनत्थे वा-सद्दो । अयमेव सो, न अज्जोति तं विभावेन्तो एवमाह । अल्लसिङ्गन्ति मालुवलताय अगगपालं । वच्छितोति छिन्नो, गिम्हकाले मज्झन्हिकसमये तत्तवालिकापुलिने नखेन छिन्दित्वा पातितो मालुवलताय अङ्कुरो वियाति वुत्तं होति । भूम्याति भूमियं । अमरा वताति मतो वत, “अमरी”तिपि पाठो ।

तस्मिं खणे सक्को लोकं ओलोकेन्तो तं दिस्वा “अयं तापसो पुत्तदारं पहाय पब्बजितो, इदानीं हत्थिपोतके पुत्तसज्जं कत्वा परिदेवति, संवेजेत्वा नं सति पटिलभापेस्सामी”ति तस्स अस्समपदं आगन्त्वा आकासे ठितोव ततियं गाथमाह —

१०७. “अनगारियुपेतस्स, विप्पमुत्तस्स ते सतो ।
समणस्स न तं साधु, यं पेतमनुसोचसी”ति ॥

अथस्स वचनं सुत्वा तापसो चतुत्थं गाथमाह —

१०८. “संवासेन हवे सक्क, मनुस्सस्स मिगस्स वा ।
हृदये जायते पेमं, तं न सक्का असोचितु”न्ति ॥

तत्थ मिगस्स वाति इमस्मिं ठाने सब्बेपि तिरच्छाना “मिगा”ति वुत्ता । तन्ति पियायितं सत्तं ।

अथ नं ओवदन्तो सक्को द्वे गाथा अभसि —

१०९. “मतं मरिस्सं रोदन्ति, ये रुदन्ति लपन्ति च ।
तस्मा त्वं इसि मा रोदि, रोदितं मोघमाहु सन्तो ॥

११०. “कन्दितेन हवे ब्रह्मे, मतो पेतो समुड्ढे ।
सब्बे सङ्गम्म रोदाम, अज्जमज्जस्स जातके”ति ॥

तत्थ ये रुदन्ति लपन्ति चाति ब्रह्मे ये सत्ता रोदन्ति परिदेवन्ति च, सब्बे ते मतं, यो च मरिस्सति, तं रोदन्ति, तेसंयेव एवं रोदन्तानं अस्सुसुखनकालो नत्थि, तस्मा त्वं इसि मा रोदि । किंकारणा? रोदितं मोघमाहु सन्तो, पण्डिता हि “रोदितं निष्फल”न्ति वदन्ति । मतो पेतोति यदि एस पेतोति सङ्ख्यं गतो मतो रोदितेन समुद्दुहेय्य, एवं सन्ते सब्बेपि मयं समागन्त्वा अज्जमज्जस्स जातके रोदाम, किं निक्कम्मा अच्छामाति ।

तापसो सक्कस्स वचनं सुत्वा सतिं पटिलभित्वा विगतसोको अस्सूनि पुञ्छित्वा सक्कस्स थुतिवसेन सेसगाथा आह

१११. “आदित्तं वत मं सन्तं, घतसित्तं पावकं ।
वारिना विय ओसिज्जं, सब्बं निब्बापये दरं ॥

११२. “अब्बही वत मे सल्लं, यमासि हृदयस्सितं ।
यो मे सोकपरेतस्स, पुत्तसोकं अपानुदि ॥

११३. “सोहं अब्बूळहसल्लोस्मि, वीतसोको अनाविलो ।
न सोचामि न रोदामि, तव सुत्त्वान वासवा”ति ॥

ता हेट्ठा वुत्तत्थायेव । एवं सक्को तापसस्स ओवादं दत्त्वा सकट्टानमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा हत्थिपोतको सामणरो अहोसि, तापसो महल्लको, सक्को पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सोमदत्तजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४११] ६. सुसीमजातकवण्णना

काळानि केसानि पुरे अहेसुन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिक्खमनं आरब्ध कथेसि । तस्मिज्जि समये भिक्खू धम्मसभायं निसीदित्वा दसबलस्स निक्खमनं वण्णयिंसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, मया दानि अनेकानि कप्पकोटिसतसहस्सानि पूरितपारमिना महाभिनिक्खमनं, पुब्बेपाहं तियोजनसतिके कासिरट्ठे रज्जं छडुत्वा निक्खन्तोयेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति, तस्स जातदिवसेयेव बाराणसिरज्जोपि पुत्तो जायि । तेसं नामग्गहणदिवसे महासत्तस्स सुसीमकुमारोति नामं अकंसु, राजपुत्तस्स ब्रह्मदत्तकुमारोति । बाराणसिराजा “पुत्ते मे सद्धिं एकदिवसे जातो”ति बोधिसत्तं आणापेत्वा धातियो दत्त्वा तेन सद्धिं एकतो वट्ठेसि । ते उभोपि वयप्पत्ता अभिरूपा देवकुमारवण्णिनो हुत्वा तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गणिहत्वा पच्चागमिंसु । राजपुत्तो उपराजा हुत्वा बोधिसत्तेन सद्धिं एकतो खादन्तो पिवन्तो निसीदन्तो सयन्तो पितु अच्चयेन रज्जं पत्त्वा महासत्तस्स महन्तं यसं दत्त्वा पुरोहितद्वाने तं ठपेत्वा एकदिवसं नगरं सज्जापेत्वा सक्को देवराजा विय अलङ्कतो अलङ्कतएरावणपटिभागस्स मत्तवरवारणस्स खन्धे निसीदित्वा बोधिसत्तं पच्छासने हत्थिपिट्ठे निसीदापेत्वा नगरं पदक्खिणं अकासि । मातापिस्स “पुत्तं ओलोकेस्सामी”ति सीहपज्जरे ठत्वा तस्स नगरं पदक्खिणं कत्वा आगच्छन्तस्स पच्छतो

निसिन्नं पुरोहितं दिस्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा सयनगब्भं पविसित्वा “इमं अलभन्ती एत्थेव मरिस्सामी”ति आहारं पच्छिन्दित्वा निपज्जि ।

राजा मातरं अपस्सन्तो “कुहिं मे माता”ति पुच्छित्वा “गिलाना”ति सुत्वा तस्सा सन्निकं गन्त्वा वन्दित्वा “किं अम्म, अफासुक”न्ति पुच्छि । सा लज्जाय न कथेसि । सो गन्त्वा राजपल्लङ्गे निसीदित्वा अत्तनो अग्गमहेसिं पक्कोसित्वा “गच्छ अम्माय अफासुकं जानाही”ति पेसेसि । सा गन्त्वा पिट्ठिं परिमज्जन्ती पुच्छि, इत्थियो नाम इत्थीनं रहस्सं न निगुहन्ति, सा तस्सा तमत्थं आरोचेसि । इतरापि तं सुत्वा गन्त्वा रज्जो आरोचेसि । राजा “होतु, गच्छ नं समस्सासेहि, पुरोहितं राजानं कत्वा तस्स तं अग्गमहेसिं करिस्सामी”ति आह । सा आगन्त्वा तं समस्सासेसि । राजापि पुरोहितं पक्कोसापेत्वा एतमत्थं आरोचेत्वा “सम्म, मातु मे जीवितं देहि, त्वं राजा भविस्ससि, सा अग्गमहेसी, अहं उपराजा”ति आह । सो “न सक्का एवं कातु”न्ति पटिक्खित्वा तेन पुनप्पुनं याचियमानो सम्पटिच्छि । राजा पुरोहितं राजानं, मातरं अग्गमहेसिं कारेत्वा सयं उपराजा अहोसि ।

तेसं समग्गवासं वसन्तानं अपरभागे बोधिसत्तो अगारमज्झे उक्कण्ठितो कामे पहाय पब्बज्जाय निन्नचित्तो किलेसरतिं अनल्लीयन्तो एककोव तिट्ठति, एककोव निसीदति, एककोव सयति, बन्धनागारे बद्धो विय पज्जरे पक्खित्तकुक्कुटो विय च अहोसि । अथस्स अग्गमहेसी “अयं राजा मया सद्धिं नाभिरमति, एककोव तिट्ठति निसीदति सेय्यं कप्पेति, अयं खो पन दहरो तरुणो, अहं महल्लिका, सीसे मे पलितानि पज्जायन्ति, यन्नूनाहं ‘सीसे ते देव, एकं पलितं पज्जायती’ति मुसावादं कत्वा एकेनुपायेन राजानं पत्तियापेत्वा मया सद्धिं अभिरमापेय्य”न्ति चिन्तेत्वा एकदिवसं रज्जो सीसे ऊका विचिनन्ती विय हुत्वा “देव, महल्लिकोसि जातो, सीसे ते एकं पलितं पज्जायती”ति आह । “तेन हि भद्रे, एतं पलितं लुज्जित्वा मय्हं हत्थे ठपेही”ति । सा तस्स सीसतो एकं केसं लुज्जित्वा अत्तनो सीसे पलितं गहेत्वा “इदं ते, देव, पलित”न्ति तस्स हत्थे ठपेसि । बोधिसत्तस्स तं दिस्वाव भीततसितस्स कञ्चनपट्टसदिसा नलाटा सेदा मुच्चिसु ।

सो अत्तानं ओवदन्तो “सुसीम, त्वं दहरो हुत्वा महल्लिको जातो, एत्तकं कालं गूथकलले निमुग्गो गामसूकरो विय कामकलले निमुज्जित्वा तं कललं जहितुं न सक्कोसि, ननु कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजित्वा ब्रह्मचरियवासस्स ते कालो”ति चिन्तेत्वा पठमं गाथमाह —

११४. “काळानि केसानि पुरे अहेसुं, जातानि सीसमिह यथापदेसे ।

तानज्ज सेतानि सुसीम दिस्वा, धम्मं चर ब्रह्मचरियस्स कालो”ति ॥

तत्थ यथापदेसेति तव सीसे तस्मिं तस्मिं केसानं अनुरूपे पदेसे इतो पुब्बे काळानि भमरपत्तवण्णानि केसानि जातानि अहेसुन्ति वदति । धम्मं चराति दसकुसलकम्मपथधम्मं चराति अत्तानमेव आणापेति । ब्रह्मचरियस्साति मेथुनविरतिया ते कालोति अत्थो ।

एवं बोधिसत्तेन ब्रह्मचरियवासस्स गुणे वण्णिता इतरा “अहं ‘इमस्स लग्गनं करिस्सामी’ति विस्सज्जनमेव करि”न्ति भीततसिता “इदानिस्स अपब्बज्जनत्थाय सरीरवण्णं वण्णयिस्सामी”ति चिन्तेत्वा द्वे गाथा अभासि —

११५. “ममेव देव पलितं न तुय्हं, ममेव सीसं मम उत्तमङ्गं ।

‘अत्थं करिस्स’न्ति मुसा अभाणि, एकापराधं खम राजसेट्ठ ॥

११६. “दहरो तुवं दस्सनियोसि राज, पठमुग्गतो होति यथा कळीरो ।

रज्जञ्च कारेहि ममञ्च पस्स, मा कालिकं अनुधावी जनिन्दा”ति ॥

तत्थ ममेव सीसन्ति ममेव सीसे सज्जातं पलितन्ति दीपेति । इतरं तस्सेव वेवचनं । अत्थन्ति अत्तनो वुड्ढिं करिस्सामीति मुसा कथेसिं । एकापराधन्ति । इमं मय्हं एकं अपराधं । पठमुग्गतोति पठमवयेन उग्गतो । होहीति होसि, पठमवये पतिट्ठितोसीति अत्थो । “होसी”तियेव वा पाठो । यथा कळीरोति यथा सिनिद्धछवितरुणकळीरो मन्दवातेरितो अतिविय सोभति, एवरूपोसि त्वन्ति दस्सेति । “पठमुग्गतो होती”तिपि पाठो, तस्सत्थो — यथा पठमुग्गतो तरुणकळीरो दस्सनीयो होति, एवं त्वम्पि दस्सनीयोति । ममञ्च पस्साति ममञ्च ओलोकेहि, मा मं अनाथं विधवं करोहीति अत्थो । कालिकन्ति ब्रह्मचरियचरणं नाम दितिये वा ततिये वा अत्तभावे विपाकदानतो कालिकं नाम, रज्जं पन इमस्मियेव अत्तभावे कामगुणसुखुप्पादनतो अकालिकं, सो त्वं इमं अकालिकं पहाय मा कालिकं अनुधावीति वदति ।

बोधिसत्तो तस्सा वचनं सुत्वा “भद्दे, त्वं भवितव्वमेवेतं कथं कथेसि, परिणमन्ते हि मम वये इमेहि काळकेसेहि परिवत्तेत्वा साणवाकसदिसेहि पण्डरेहि भवितव्वं । अहज्झि नीलुप्पलादिकुसुमदामसदिसकुमारानं कञ्चनरूपपटिभागानं उत्तमयोब्बनविलाससम्पत्तानं खत्तियकज्जादीनं वये परिणमन्ते जरं पत्तानं वेवणियञ्चेव सरीरभङ्गञ्च पस्सामि । एवं विपत्तिपरियोसानोवेस भद्दे, जीवलोको”ति वत्वा उपरि बुद्धलीळाय धम्मं देसेन्तो गाथाद्वयमाह —

११७. “पस्सामि वोहं दहरिं कुमारिं, सामट्टपस्सं सुतनुं सुमज्झं ।

काळप्पवाळाव पवेल्लमाना, पलोभयन्तीव नरेसु गच्छति ॥

११८. “तमेन पस्सामिपरेन नारिं, आसीतिकं नावुतिकं व जच्चा ।

दण्डं गहेत्वान पवेधमानं, गोपानसीभोग्गसमं चरन्ति”न्ति ॥

तत्थ वोति निपातमत्तं । सामट्टपस्सन्ति सम्मट्टपस्सं । अयमेव वा पाठो, सब्बपस्सेसु मट्ठछविवण्णन्ति अत्थो । सुतनुन्ति सुन्दरसरीरं । सुमज्झन्ति सुसण्ठितमज्झं । काळप्पवाळाव पवेल्लमानाति यथा नाम तरुणकाले सुसमुग्गाता काळवल्ली पवाळा वा हुत्वा मन्दवातेरिता इतो चितो च पवेल्लति, एवं पवेल्लमाना इत्थिविलासं दस्सयमाना कुमारिका पलोभयन्तीव नरेसु गच्छति । समीपत्थे भुम्मवचनं, पुरिसानं सन्तिके ते पुरिसे किलेसवसेन पलोभयन्ती विय गच्छति ।

तमेन पस्सामिपरेन नारिन्ति तमेनं नारिं अपरेन समयेन जरं पत्तं अन्तरहितरूपसोभग्गपत्तं पस्सामि । बोधिसत्तो हि पठमगाथाय रूपे अस्सादं कथेत्वा इदानि आदीनवं दस्सेन्तो एवमाह । आसीतिकं नावुतिकं व जच्चाति असीतिसंवच्छरं वा नवुतिसंवच्छरं वा जातिया । गोपानसीभोग्गसमन्ति गोपानसीसमं भोग्गं, गोपानसीआकारेन भग्गसरीरं ओनमित्वा नट्टकाकणिकं परियेसन्ति विय चरमानन्ति अत्थो । कामञ्च बोधिसत्तेन दहरकाले दिस्वा पुन नावुतिककाले दिट्ठपुब्बा नाम नत्थि, जाणेन दिट्ठभावं सन्धाय पनेतं वुत्तं ।

इति महासत्तो इमाय गाथाय रूपस्स आदीनवं दस्सेत्वा इदानि अगारमज्झे अत्तनो अनभिरितिं पकासेन्तो गाथाद्वयमाह

११९. “सोहं तमेवानुविचिन्तयन्तो, एको सयामि सयनस्स मज्झे ।

‘अहम्पि एवं’ इति पेक्खमानो, न गहे रमे ब्रह्मचरियस्स कालो ॥

१२०. “रज्जुवालम्बनी चेसा, या गेहे वसतो रति ।

एतम्पि छेत्वान वजन्ति धीरा, अनपेक्खिनो कामसुखं पहाया”ति ॥

तत्थ सोहन्ति सो अहं । तमेवानुविचिन्तयन्तोति तमेव रूपानं अस्सादञ्च आदीनवञ्च चिन्तेन्तो । एवं इति पेक्खमानोति “यथा एसा परिणता, अहम्पि जरं पत्तो भग्गसरीरो भविस्सामी”ति पेक्खमानो । न गहे रमेति गेहे न रमामि । ब्रह्मचरियस्स कालोति भदे, ब्रह्मचरियस्स मे कालो, तस्मा पब्बजिस्सामीति दीपेति ।

रज्जुवालम्बनी चेसाति च-कारो निपातमत्तो, आलम्बनरज्जु विय एसाति अत्थो । कतरा? या गेहे वसतो रति, या गेहे वसन्तस्स रूपादीसु आरम्भणेषु कामरतीति अत्थो । इमिना कामानं अप्पस्सादतं दस्सेति । अयं एत्थाधिप्पायो — यथा गिलानस्स मनुस्सस्स अत्तनो बलेन परिवत्तितुं असक्कोन्तस्स “इमं आलम्बित्वा परिवत्तेय्यासी”ति आलम्बनरज्जुं बन्धेय्युं, तस्स तं आलम्बित्वा परिवत्तन्तस्स अप्पमत्तकं कायिकचेतसिकसुखं भवेय्य, एवं किलेसातुरानं सत्तानं विवेकसुखवसेन परिवत्तितुं असक्कोन्तानं अगारमज्झे ठपितानि कामरतिदायकानि रूपादीनि आरम्भणानि तेसं किलेसपरिळाहकाले मेथुनधम्मपटिसेवनवसेन तानि आरब्ध परिवत्तमानानं कायिकचेतसिकसुखसङ्घाता कामरति नाम तं मुहुत्तं उप्पज्जमाना अप्पमत्तिका होति, एवं अप्पस्सादा कामाति । एतम्पि छेत्वानाति यस्मा पन बहुदुक्खा कामा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो, तस्मा तं आदीनवं सम्पस्समाना पण्डिता एतम्पि रज्जुं छेत्वा गूथकूपे निमुग्गपुरिसो तं पजहन्तो विय अनपेक्खिनो एतं अप्पमत्तकं बहुदुक्खं कामसुखं पहाय वजन्ति, निक्खमित्वा मनोरमं पब्बज्जं पब्बजन्तीति ।

एवं महासत्तो कामेषु अस्सादञ्च आदीनवञ्च दस्सेन्तो बुद्धलीळाय धम्मं देसेत्वा सहायं पक्कोसापेत्वा रज्जं पटिच्छापेत्वा जातिमित्तसुहज्जानं रोदन्तानं परिदेवन्तानमेव सिरिविभवं छुट्टेत्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा बहू जने अमतपानं पायेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा अगमहेसी राहुलमाता अहोसि, सहायराजा आनन्दो, सुसीमराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुसीमजातकवण्णना छट्ठा ।

[४१२] ७. कोटसिम्बलिजातकवण्णना

अहं दससतंब्यामन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो किलेसनिग्गहं आरब्ध कथेसि । वत्थु पन पानीयजातके (जा० १.११.५९ आदयो) आवि भविस्सति । इधापि सत्था अन्तोकोटिसन्थारे कामवितक्काभिभूते पञ्चसते भिक्खू दिस्वा भिक्खुसङ्घं सन्निपातापेत्वा “भिक्खवे, आसङ्कितब्बयुत्तकं नाम आसङ्कितुं वट्ठति, किलेसा नाम वट्ठन्ता वने निग्रोधादयो विय रुक्खं, पुरिसं भज्जन्ति, तेनेव पुब्बेपि कोटसिम्बलियं निब्बत्तदेवता एकं सकुणं निग्रोधबीजानि खादित्वा अत्तनो रुक्खस्स साखन्तरे वच्चं पातेन्तं दिस्वा ‘इतो मे विमानस्स विनासो भविस्सती’ति भयप्पत्ता अहोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कोटसिम्बलियं रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति । अथेको सुपण्णराजा

दियद्दुयोजनसतिकं अत्तभावं मापेत्वा पक्खवातेहि महासमुद्धे उदकं द्विधा कत्वा एकं ब्यामसहस्सायामं नागराजानं नङ्गुट्ठे गहेत्वा मुखेनस्स गहितगोचरं छट्ठापेत्वा कोटसिम्बलिं सन्धाय वनमत्थकेन पायासि । नागराजा “ओलम्बेन्तो अत्तानं मोचेस्सामी”ति निग्रोधरुक्खे भोगं पवेसेत्वा निग्रोधं वेठेत्वा गण्हि । सुपण्णरज्जो महाबलताय नागराजस्स च महासरीरताय निग्रोधरुक्खो समुग्घाटं अगमासि । नागराजा नेव रुक्खं विस्सज्जेसि, सुपण्णराजा सद्धिं निग्रोधरुक्खेन नागराजानं गहेत्वा कोटसिम्बलिं पत्वा नागराजानं खन्धपिट्ठे निपज्जापेत्वा उदरमस्स फालेत्वा नागमेदं खादित्वा सेसकळेवरं समुद्धे विस्सज्जेसि । तस्मिं पन निग्रोधे एका सकुणिका अत्थि, सा निग्रोधरुक्खे विस्सट्ठे उप्पतित्वा कोटसिम्बलिया साखन्तरे निसीदि । रुक्खदेवता तं दिस्वा “अयं सकुणिका मम रुक्खक्खन्धे वच्चं पातेस्सति, ततो निग्रोधगच्छो वा पिलक्खगच्छो वा उट्ठित्वा सकलरुक्खं ओत्थरित्वा गच्छिस्सति, अथ मे विमानं नस्सिस्सती”ति भीततसिता पवेधि । तस्सा पवेधन्तिया कोटसिम्बलीपि याव मूला पवेधि । सुपण्णराजा तं पवेधमानं दिस्वा कारणं पुच्छन्तो द्वे गाथा अभसि —

१२१. “अहं दससतंब्यामं, उरगमादाय आगतो ।
तज्ज मज्ज महाकायं, धारयं नप्पवेधसि ॥

१२२. “अथिमं खुद्दकं पक्खिं, अप्पमंसतरं मया ।
धारयं ब्यथसि भीता, कमत्थं कोटसिम्बली”ति ॥

तत्थ दससतंब्यामन्ति सहस्सब्याममत्तायामं । उरगमादाय आगतोति एवं महन्तं उरगं आदाय इध आगतो । तज्ज मज्जाति तज्ज उरगं मज्ज । धारयन्ति धारयमाना । ब्यथसीति कम्पसि । कमत्थन्ति किं अत्थं, केन कारणेनाति पुच्छति, कं वा अत्थं सम्पस्समानातिपि अत्थो । कोटसिम्बलीति रुक्खनामेन देवपुत्तं आलपति । सो हि सिम्बलिरुक्खो खन्धसाखमहन्तताय कोटसिम्बलिनामं लभति, तस्मिं अधिवत्थदेवपुत्तस्सपि तदेव नामं ।

अथस्स कारणं कथेन्तो देवपुत्तो चतस्सो गाथा अभसि —

१२३. “मंसभक्खो तुवं राज, फलभक्खो अयं दिजो ।
अयं निग्रोधबीजानि, पिलक्खुदुम्बरानि च ।
अस्सत्थानि च भक्खित्वा, खन्धे मे ओहदिस्सति ॥

१२४. “ते रुक्खा संविरूहन्ति, मम पस्से निवातजा ।
ते मं परियोनन्धिस्सन्ति, अरुक्खं मं करिस्सरे ॥

१२५. “सन्ति अज्जेपि रुक्खा से, मूलिनो खन्धिनो दुमा ।
इमिना सकुणजातेन, बीजमाहरिता हता ॥

१२६. “अज्झारूहाभिवट्ठन्ति, ब्रहन्तम्पि वनप्पतिं ।
तस्मा राज पवेधामि, सम्पस्सं नागतं भय”न्ति ॥

तत्थ ओहदिस्सतीति वच्चं पातेस्सति । ते रुक्खाति तेहि बीजेहि जाता निग्रोधादयो रुक्खा । संविरूहन्तीति

संविरोहिस्सन्ति वड्ढिस्सन्ति । मम पस्सेति मम साखन्तरादीसु । निवातजाति मम साखाहि वातस्स निवारितत्ता निवाते जाता । ते मं परियोनन्धिस्सन्तीति एते एवं वड्ढिता मं परियोनन्धिस्सन्तीति अयमेत्थाधिप्पायो । करिस्सरेति अथेवं परियोनन्धित्वा मं अरुक्खमेव करिस्सन्ति सब्बसो भज्जिस्सन्ति । रुक्खा सेति रुक्खा । मूलिनो खन्धिनोति मूलसम्पन्ना चेव खन्धसम्पन्ना च । दुमाति रुक्खवेवचनमेव । बीजमाहरिताति बीजं आहरित्वा । हताति अज्जेपि इमस्मिं वने रुक्खा विनासिता सन्ति । अज्झारूहाभिवड्ढन्तीति निग्रोधादयो रुक्खा अज्झारूहा हुत्वा महन्तम्पि अज्जं वनप्पतिं अतिक्कम्म वड्ढन्तीति दस्सेति । एत्थ पन वने पति, वनस्स पति, वनप्पतीति तयोपि पाठयेव । राजाति सुपण्णं आलपति ।

रुक्खदेवताय वचनं सुत्वा सुपण्णो ओसानगाथमाह —

१२७. “सङ्केय्य सङ्कितब्बानि, रक्खेय्यानागतं भयं ।

अनागतभया धीरो, उभो लोके अवेक्खती”ति ॥

तत्थ अनागतं भयन्ति पाणातिपातादीहि विरमन्तो दिट्ठधम्मिकम्पि सम्परायिकम्पि अनागतं भयं रक्खति नाम, पापमित्ते वेरिपुगले च अनुपसङ्कमन्तो अनागतभयं रक्खति नाम । एवं अनागतं भयं रक्खेय्य । अनागतभयाति अनागतभयकारणा तं भयं पस्सन्तो धीरो इधलोकञ्च परलोकञ्च अवेक्खति ओलोकेति नाम ।

एवञ्च पन वत्वा सुपण्णो अत्तनो आनुभावेन तं पक्खिं तम्हा रुक्खा पलापेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “आसङ्कितब्बयुत्तकं आसङ्कितुं वट्ठती”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने पञ्चसता भिक्खू अरहत्तफले पतिट्ठहिंसु ।

तदा सुपण्णराजा सारिपुत्तो अहोसि, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कोटिसिम्बलिजातकवण्णना सत्तमा ।

[४१३] ८. धूमकारिजातकवण्णना

राजा अपुच्छि विधुरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो आगन्तुकसङ्गहं आरब्ध कथेसि । सो किर एकस्मिं समये पवेणिआगतानं पोराणकयोधानं सङ्गहं अकत्वा अभिनवागतानं आगन्तुकानज्जेव सक्कारसम्मानं अकासि । अथस्स पच्चन्ते कुपिते युज्जनत्थाय गतस्स “आगन्तुका लद्धसक्कारा युज्जिस्सन्ती”ति पोराणकयोधा न युज्जिंसु, “पोराणकयोधा युज्जिस्सन्ती”ति आगन्तुकापि न युज्जिंसु । चोरा राजानं जिनिंसु । राजा पराजितो आगन्तुकसङ्गहदोसेन अत्तनो पराजितभावं जत्वा सावत्थिं पच्चागन्त्वा “किं नु खो अहमेव एवं करोन्तो पराजितो, उदाहु अज्जेपि राजानो पराजितपुब्बाति दसबलं पुच्छिस्सामी”ति भुत्तपातरासो जेतवनं गन्त्वा सक्कारं कत्वा सत्थारं वन्दित्वा तमत्थं पुच्छि । सत्था “न खो, महाराज, त्वमेवेको, पोराणकराजानोपि आगन्तुकसङ्गहं कत्वा पराजिता”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते कुरुरट्ठे इन्दपत्थनगरे युधिठिलगोत्तो धनञ्चयो नाम कोरब्यराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो तस्स पुरोहितकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गणिहत्वा इन्दपत्थं पच्चागन्त्वा पितु अच्चयेन पुरोहितट्ठानं लभित्वा रज्जो अत्थधम्मानुसासको अहोसि, विधुरपण्डितोतस्स नामं करिंसु । तदा धनञ्चयराजा

पोराणकयोधे अगणेत्वा आगन्तुकानञ्जेव सङ्गहं अकासि । तस्स पच्चन्ते कुपिते युज्जनत्थाय गतस्स “आगन्तुका जानिस्सन्ती”ति नेव पोराणका युज्झिंसु, “पोराणका युज्झिस्सन्ती”ति न आगन्तुका युज्झिंसु । राजा पराजितो इन्दपत्थमेव पच्चागन्त्वा “आगन्तुकसङ्गहस्स कतभावेन पराजितोम्ही”ति चिन्तेसि । सो एकदिवसं “किं नु खो अहमेव आगन्तुकसङ्गहं कत्वा पराजितो, उदाहु अञ्जेपि राजानो पराजितपुब्बा अत्थीति विधुरपण्डितं पुच्छिस्सामी”ति चिन्तेत्वा तं राजुपट्ठानं आगन्त्वा निसिन्नं तमत्थं पुच्छि । अथस्स तं पुच्छनाकारं आविकरोन्तो सत्था उपट्ठं गाथमाह —

१२९. अपुच्छि विधुरं, धम्मकामो युधिष्ठिलो”ति ॥

तत्थ धम्मकामोति सुचरितधम्मप्पियो ।

“अपि ब्राह्मण जानासि, को एको बहु सोचती”ति —

सेसउपट्ठगाथाय पन अयमत्थो — अपि नाम, ब्राह्मण, त्वं जानासि “को इमस्मिं लोके

एको बहु सोचति, नानाकारणेन सोचती”ति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो “महाराज, किं सोको नाम तुम्हाकं सोको, पुब्बे धूमकारी नामेको अजपालब्राह्मणो महन्तं अजयूथं गहेत्वा अरञ्जे वजं कत्वा तत्थ अजा ठपेत्वा अग्गिञ्च धूमञ्च कत्वा अजयूथं पटिजगन्तो खीरादीनि परिभुञ्जन्तो वसि । सो तत्थ आगते सुवण्णवण्णे सरभे दिस्वा तेसु सिनेहं कत्वा अजा अगणेत्वा अजानं सक्कारं सरभानं कत्वा सरदकाले सरभेसु पलायित्वा हिमवन्तं गतेसु अजासुपि नट्टासु सरभे अपस्सन्तो सोकेन पण्डुरोगी हुत्वा जीवितक्खयं पत्तो, अयं आगन्तुकसङ्गहं कत्वा तुम्हेहि सतगुणेन सहस्सगुणेन सोचित्वा किलमित्वा विनासं पत्तो”ति इदं उदाहरणं आनेत्वा दस्सेन्तो इमा गाथा आह —

१२९. “ब्राह्मणो अजयूथेन, पहूतेजो वने वसं ।

धूमं अकासि वासेट्ठो, रत्तिन्दिवमतन्दितो ॥

१३०. “तस्स तंधूमगन्धेन, सरभा मकसड्डिता ।

वस्सावासं उपगच्छुं, धूमकारिस्स सन्तिके ॥

१३१. “सरभेसु मनं कत्वा, अजा सो नावबुज्झथ ।

आगच्छन्ती वजन्ती वा, तस्स ता विनसुं अजा ॥

१३२. “सरभा सरदे काले, पहीनमकसे वने ।

पाविसुं गिरिदुग्गानि, नदीनं पभवानि च ॥

१३३. “सरभे च गते दिस्वा, अजा च विभवं गता ।

किसो च विवण्णो चासि, पण्डुरोगी च ब्राह्मणो ॥

१३४. “एवं यो सं निरंकत्वा, आगन्तुं कुरुते पियं ।

सो एको बहु सोचति, धूमकारीव ब्राह्मणो”ति ॥

तत्थ **पहूतेजो**ति पहूतइन्धनो । **धूमं अकासी**ति मक्खिकपरिपन्थहरणत्थाय अग्गिञ्च धूमञ्च अकासि । **वासेट्ठो**ति तस्स गोत्तं । **अतन्दितो**ति अनलसो हुत्वा । **तंधूमगन्धेना**ति तेन धूमगन्धेन । **सरभा**ति सरभमिगा । **मकसड्डिता**ति मकसेहि उपट्ठता पीळिता । सेसमक्खिकापि मकसग्गहणेनेव गहिता । **वस्सावासन्ति** वस्सारत्तवासं वसिंसु । **मनं कत्वा**ति सिनेहं उप्पादेत्वा । **नावबुज्झथा**ति अरञ्जतो चरित्वा वजं आगच्छन्ती चेव वजतो अरञ्जं गच्छन्ती च “एत्तका आगता, एत्तका अनागता”ति न जानाति । **तस्स ता विनसुन्ति** तस्स ता एवं अपच्चवेकखन्तस्स सीहपरिपन्थादितो अरक्खियमाना अजा सीहपरिपन्थादीहि विनस्सिंसु, सब्बाव विनट्ठा ।

नदीनं पभवानि चाति पब्बतेय्यानं नदीनं पभवट्ठानानि च पविट्ठा । **विभवन्ति** अभावं । अजा च विनासं पत्ता दिस्वा जानित्वा । **किसो च विवण्णो**ति खीरादिदायिका अजा पहाय सरभे सङ्गण्हित्वा तेपि अपस्सन्तो उभतो परिहीनो सोकाभिभूतो **किसो** चेव दुब्बण्णो च अहोसि । **एवं यो सं निरंकत्वा**ति एवं महाराज, यो सकं पोराणं अज्झत्तिकं जनं नीहरित्वा पहाय किस्मिञ्चि अगणेत्वा आगन्तुकं पियं करोति, **सो** तुम्हादिसो **एको बहु सोचति**, अयं ते मया दस्सितो धूमकारी ब्राह्मणो विय बहु सोचतीति ।

एवं महासत्तो राजानं सज्जापेन्तो कथेसि । सोपि सज्जन्तं गन्त्वा तस्स पसीदित्वा बहुं धनं अदासि । ततो पट्ठाय च अज्झत्तिकसङ्गहमेव करोन्तो दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कोरब्यराजा आनन्दो अहोसि, धूमकारी पसेनदिकोसलो, विधुरपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

धूमकारिजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४१४] ९. जागरजातकवण्णना

कोथ जागरतं सुत्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं उपासकं आरब्ध कथेसि । सो हि सोतापन्नो अरियसावको सावत्थितो सकटसत्थेन सद्धिं कन्तारमगं पटिपज्जि । सत्थवाहो तत्थ एकस्मिं उदकफासुकट्टाने पञ्च सकटसतानि मोचेत्वा खादनीयभोजनीयं संविदहित्वा वासं उपगच्छि । ते मनुस्सा तत्थ तत्थ निपज्जित्वा सुपिंसु, उपासको पन सत्थवाहस्स सन्तिके एकस्मिं रुक्खमूले चङ्कमं अधिट्ठासि । अथ नं सत्थं विलुम्पितुकामा पञ्चसता चोरा नानावुधानि गहेत्वा सत्थं परिवारेत्वा अट्ठंसु । ते तं उपासकं चङ्कमन्तं दिस्वा “इमस्स निद्वायनकाले विलुम्पिस्सामा”ति तत्थ तत्थ अट्ठंसु, सोपि तियामरत्तिं चङ्कमियेव । चोरा पच्चूससमये गहितगहिता पासाणमुग्गरादयो छट्ठेत्वा “भो सत्थवाह, इमं अप्पमादेन जग्गन्तं पुरिसं निस्साय जीवितं लभित्वा तव सन्तकस्स सामिको जातो, एतस्स सक्कारं करेय्यासी”ति वत्वा पक्कमिंसु । मनुस्सा कालस्सेव वुट्ठाय तेहि छट्ठितपासाणमुग्गरादयो दिस्वा “इमं निस्साय अम्हेहि जीवितं लद्ध”न्ति उपासकस्स सक्कारं अकंसु । उपासकोपि इच्छितट्ठानं गन्त्वा कतकिच्चो पुन सावत्थिं आगन्त्वा जेतवनं गन्त्वा तथागतं पूजेत्वा वन्दित्वा निसिन्नो “किं, उपासक, न पज्जायसी”ति वुत्ते तमत्थं आरोचेसि । सत्था “न खो, उपासक, त्वंयेव अनिद्वायित्वा जग्गन्तो विसेसं लभि, पोराणकपण्डितापि जग्गन्ता विसेसं गुणं लभिसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पच्चागन्त्वा अगारमज्झे वसन्तो अपरभागे निक्खमित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा न चिरस्सेव ज्ञानाभिज्जं निब्बत्तेत्वा हिमवन्तपदेसे ठानचङ्कमिरियापथो हुत्वा वसन्तो निदं अनुपगन्त्वा सब्बरत्तिं चङ्कमति । अथस्स चङ्कमनकोटियं निब्बत्तरुक्खदेवता तुस्सित्वा रुक्खविटपे ठत्वा पज्झं पुच्छन्ती पठमं गाथमाह —

१३५. “कोध जागरतं सुत्तो, कोध सुत्तेसु जागरो ।

को ममेतं विजानाति, को तं पटिभणाति मे”ति ॥

तत्थ कोधाति को इध । को ममेतन्ति को मम एतं पज्झं विजानाति । को तं पटिभणाति मेति एतं मया पुट्ठं पज्झं मय्हं को पटिभणाति, को ब्याकरितुं सक्खिस्सतीति पुच्छति ।

बोधिसत्तो तस्सा वचनं सुत्वा —

१३६. “अहं जागरतं सुत्तो, अहं सुत्तेसु जागरो ।

अहमेतं विजानामि, अहं पटिभणामि ते”ति ॥ —

इमं गाथं वत्वा पुन ताय —

१३७. “कथं जागरतं सुत्तो, कथं सुत्तेसु जागरो ।

कथं एतं विजानासि, कथं पटिभणासि मे”ति ॥ —

इमं गाथं पुट्ठो तमत्थं ब्याकरोन्तो —

१३८. “ये धम्मं नप्पजानन्ति, संयमोति दमोति च ।

तेसु सुप्पमानेसु, अहं जग्गामि देवते ॥

१३९. “येसं रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता ।

तेसु जागरमानेसु, अहं सुत्तोस्मि देवते ॥

१४०. “एवं जागरतं सुत्तो, एवं सुत्तेसु जागरो ।

एवमेतं विजानामि, एवं पटिभणामि ते”ति ॥ — इमा गाथा आह ।

तत्थ कथं जागरतं सुत्तोति कथं त्वं जागरतं सत्तानं अन्तरे सुत्तो नाम होसि । एस नयो सब्बत्थ । ये धम्मन्ति ये सत्ता नवविधं लोकुत्तरधम्मं न पजानन्ति । संयमोति दमोति चाति “अयं संयमो, अयं दमो”ति एवञ्च ये मग्गेन आगतं सीलञ्चेव इन्द्रियसंवरञ्च न जानन्ति । इन्द्रियसंवरो हि मनच्छट्ठानं इन्द्रियानं दमनतो “दमो”ति वुच्चति । तेसु सुप्पमानेसूति तेसु किलेसनिद्वावसेन सुपन्तेसु सत्तेसु अहं अप्पमादवसेन जग्गामि ।

“येसं रागो चा”ति गाथाय येसं महाखीणासवानं पदसतेन निद्विद्वदियद्वुसहस्सतण्हालोभसङ्घातो रागो च

नवआघातवत्थुसमुद्धानो दोसो च दुक्खादीसु अट्ठसु वत्थूसु अज्जाणभूता अविज्जा चाति इमे किलेसा विराजिता पहीना, तेसु अरियेसु सब्बाकारेन जागरमानेसु ते उपादाय अहं सुत्तो नाम देवतेति अत्थो । एवं जागरतन्ति एवं देवते अहं इमिना कारणेन जागरतं सुत्तो नामाति । एस नयो सब्बपदेसु ।

एवं महासत्तेन पज्जे कथिते तुट्ठा देवता तस्स थुतिं करोन्ती ओसानगाथमाह —

१४१. “साधु जागरतं सुत्तो, साधु सुत्तेसु जागरो ।
साधु मेतं विजानासि, साधु पटिभणासि मे”ति ॥

तत्थ साधूति भद्दकं कत्वा त्वं इमं पज्जं कथेसि, मयम्पि नं एवमेव कथेमाति । एवं सा बोधिसत्तस्स थुतिं कत्वा अत्तनो विमानमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा देवधीता उप्पलवण्णा अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

जागरजातकवण्णना नवमा ।

[४१५] १०. कुम्मासपिण्डजातकवण्णना

न किरत्थीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मल्लिकं देविं आरब्ध कथेसि । सा हि सावत्थियं एकस्स मालाकारजेड्ढकस्स धीता उत्तमरूपधरा महापुज्जा सोळसवस्सिककाले एकदिवसं कुमारिकाहि सद्धिं पुप्फारामं गच्छन्ती तयो कुम्मासपिण्डे गहेत्वा पुप्फपच्छियं ठपेत्वा गच्छति । सा नगरतो निक्खमनकाले भगवन्तं सरीरप्पभं विस्सज्जेत्वा भिक्खुसङ्घपरिवुतं नगरं पविसन्तं दिस्वा तयो कुम्मासपिण्डे उपनामेसि । सत्था चतुमहाराजदत्तियं पत्तं उपनेत्वा पटिगहेसि । सापि तथागतस्स पादे सिरसा वन्दित्वा बुद्धारम्मणं पीतिं गहेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । सत्था तं ओलोकेत्वा सितं पात्वाकासि । आयस्मा आनन्दो “को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो तथागतस्स सितकरणे”ति भगवन्तं पुच्छि । अथस्स सत्था “आनन्द, अयं कुमारिका इमेसं कुम्मासपिण्डानं फलेन अज्जेव कोसलरज्जो अगगमहेसी भविस्सती”ति सितकारणं कथेसि ।

कुमारिकापि पुप्फारामं गता । तं दिवसमेव कोसलराजा अजातसत्तुना सद्धिं युज्जन्तो युद्धपराजितो पलायित्वा अस्सं अभिरुह्य आगच्छन्तो तस्सा गीतसद्धं सुत्वा पटिबद्धचित्तो अस्सं तं आरामाभिमुखं पेसेसि । पुज्जसम्पन्ना कुमारिका राजानं दिस्वा अपलायित्वाव आगन्त्वा अस्सस्स नासरज्जुया गण्हि, राजा अस्सपिट्ठियं निसिन्नोव “ससामिकासि, असामिकासी”ति पुच्छित्वा असामिकभावं जत्वा अस्सा ओरुह्य वातातपकिलन्तो तस्सा अट्ठे निपन्नो मुहुत्तं विस्समित्वा तं अस्सपिट्ठियं निसीदापेत्वा बलकायपरिवुतो नगरं पविसित्वा अत्तनो कुलधरं पेसेत्वा सायन्हसमये यानं पहिणित्वा महन्तेन सक्कारसम्मानेन कुलधरतो आहरापेत्वा रतनरासिम्हि ठपेत्वा अभिसेकं दत्वा अगगमहेसिं अकासि । ततो पट्टाय च सा रज्जो पिया अहोसि मनापा, पुब्बुट्टायिकादीहि पच्चहि कल्याणधम्मेहि समन्नागता पतिदेवता, बुद्धानम्पि वल्लभा अहोसि । तस्सा सत्थु तयो कुम्मासपिण्डे दत्वा तं सम्पत्तिं अधिगतभावो सकलनगरं पत्थरित्वा गतो ।

अथेकदिवसं धम्मसभायं कथं समुद्दापेसुं “आवुसो, मल्लिका देवी बुद्धानं तयो कुम्मासपिण्डे दत्वा तेसं फलेन तं दिवसज्जेव अभिसेकं पत्ता, अहो बुद्धानं महागुणता”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय

सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, मल्लिकाय एकस्स सब्बज्जुबुद्धस्स तयो कुम्मासपिण्डे दत्त्वा कोसलरज्जो अगमहेसिभावाधिगमो । कस्मा? बुद्धानं गुणमहन्ताय । पोरणकपण्डिता पन पच्चेकबुद्धानं अलोणकं अस्नेहं अफाणितं कुम्मासं दत्त्वा तस्स फलेन दुतिये अत्तभावे तियोजनसतिके कासिरट्ठे रज्जसिरिं पापुणिसू”ति वत्त्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं दलिद्वकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो एकं सेट्ठिं निस्साय भतिया कम्मं करोन्तो जीविकं कप्पेसि । सो एकदिवसं “पातरासत्थाय मे भविस्सती”ति अन्तरापणतो चत्तारो कुम्मासपिण्डे गहेत्वा कम्मन्तं गच्छन्तो चत्तारो पच्चेकबुद्धे भिक्खाचारत्थाय बाराणसिनगराभिमुखे आगच्छन्ते दिस्वा “इमे भिक्खं सन्धाय बाराणसिं गच्छन्ति, मय्हम्पिमे चत्तारो कुम्मासपिण्डा अत्थि, यंनूनाहं इमे इमेसं ददेय्य”न्ति चिन्तेत्वा ते उपसंकमित्वा वन्दित्वा “भन्ते, इमे मे हत्थे चत्तारो कुम्मासपिण्डा, अहं इमे तुम्हाकं ददामि, साधु मे, भन्ते, पटिगगण्हथ, एवमिदं पुज्जं मय्हं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति वत्त्वा तेसं अधिवासनं विदित्वा वालिकं उस्सापेत्वा चत्तारि आसनानि पज्जपेत्वा तेसं उपरि साखाभङ्गं अत्थरित्वा पच्चेकबुद्धे पटिपाटिया निसीदापेत्वा पण्णपुटेन उदकं आहरित्वा दक्खिणोदकं पातेत्वा चतूसु पत्तेसु चत्तारो कुम्मासपिण्डे पतिट्ठापेत्वा वन्दित्वा “भन्ते, एतेसं निस्सन्देन दलिद्वगेहे निब्बत्ति नाम मा होतु, सब्बज्जुतज्जाणप्पटिवेधस्स पच्चयो होतू”ति आह । पच्चेकबुद्धा परिभुज्जिसु, परिभोगावसाने अनुमोदनं कत्वा उप्पत्तित्वा नन्दमूलकपब्भारमेव अगमंसु ।

बोधिसत्तो अज्जलिं पग्गय्ह पच्चेकबुद्धगतं पीतिं गहेत्वा तेसु चक्खुपथं अतीतेसु अत्तनो कम्मन्तं गन्त्वा यावतायुकं दानं अनुस्सरित्वा कालं कत्वा तस्स फलेन बाराणसिरज्जो अगमहेसिया कुच्छिमि निब्बत्ति, ब्रह्मदत्तकुमारोतिस्स नामं अकंसु । सो अत्तनो पदसा गमनकालतो पट्टाय “अहं इमस्मियेव नगरे भतको हुत्वा कम्मन्तं गच्छन्तो पच्चेकबुद्धानं चत्तारो कुम्मासपिण्डे दत्त्वा तस्स दानस्स फलेन इध निब्बत्तो”ति पसन्नादासे मुखनिमित्तं विय सब्बं पुरिमजातिकिरियं जातिस्सरजाणेन पाकटं कत्वा पस्सि । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं गन्त्वा सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पच्चागन्त्वा सिक्खितसिप्पं पितु दस्सेत्वा तुट्ठेन पितरा ओपरज्जे पतिट्ठापितो, अपरभागे पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठासि । अथस्स उत्तमरूपधरं कोसलरज्जो धीतरं आनेत्वा अगमहेसिं अकंसु, छत्तमङ्गलदिवसे पनस्स सकलनगरं देवनगरं विय अलङ्करींसु ।

सो नगरं पदक्खिणं कत्वा अलङ्कृतपासादं अभिरुहित्वा महातलमज्झे समुस्सितसेतच्छत्तं पल्लङ्कं अभिरुह्य निसिन्नो परिवारेत्वा ठिते एकतो अमच्चे, एकतो ब्राह्मणगहपतिआदयो नानाविभवे सिरिविलाससमुज्जले, एकतो नानाविधपण्णाकारहत्थे नागरमनुस्से, एकतो अलङ्कृतदेवच्छरसङ्घं विय सोळससहस्ससङ्घं नाटकित्थिगणन्ति इमं अतिमनोरमं सिरिविभवं ओलोकेन्तो अत्तनो पुब्बकम्मं अनुस्सरित्वा “इदं सुवण्णपिण्डिकं कच्चनमालं सेतच्छत्तं, इमानि च अनेकसहस्सानि हत्थिवाहनअस्सवाहनरथवाहनानि, मणिमुत्तादिपूरिता सारगब्भा, नानाविधधज्जपूरिता महापथवी, देवच्छरपटिभागा नारियो चाति सब्बोपेस मय्हं सिरिविभवो न अज्जस्स सन्तको, चतुन्नं पच्चेकबुद्धानं दिन्नस्स चतुकुम्मासपिण्डदानस्सेव सन्तको, ते निस्साय मया एस लब्धो”ति पच्चेकबुद्धानं गुणं अनुस्सरित्वा अत्तनो कम्मं पाकटं अकासि । तस्स तं अनुस्सरन्तस्स सकलसरीरं पीतिया पूरि । सो पीतिया तेमितहदयो महाजनस्स मज्जे उदानगीतं गायन्तो द्वे गाथा अभसि —

१४२: “न किरत्थि अनोमदस्सिसु, पारिचरिया बुद्धेसु अप्पिका ।

सुखाय अलोणिकाय च, पस्स फलं कुम्मासपिण्डिया ॥

१४३: “हत्थिगवास्सा चिमे बहू, धनधञ्जं पथवी च केवला ।
नारियो चिमा अच्छरूपमा, पस्स फलं कुम्मासपिण्डिया”ति ॥

तत्थ **अनोमदस्सिसूति** अनोमस्स अलामकस्स पच्चेकबोधिजाणस्स दिट्ठत्ता पच्चेकबुद्धा अनोमदस्सिनो नाम ।
पारिचरियाति अभिवादनपच्चुट्टानञ्जलिकम्मादिभेदा सामीचिकिरियापि, सम्पत्ते दिस्वा अत्तनो सन्तकं अप्पं वा बहुं वा लूखं वा पणीतं वा देय्यधम्मं चित्तं पसादेत्वा गुणं सल्लक्खेत्वा तिस्सो चेतना विसोधेत्वा फलं सद्विहत्वा परिच्चजनकिरियापि । **बुद्धेसूति** पच्चेकबुद्धेसु । **अप्पिकाति** मन्दा परिता नाम नत्थि किर । **सुखायाति** निस्सेहाय ।
अलोणिकायाति फाणितविरहिताय । निष्फाणितत्ता हि सा “अलोणिका”ति वुत्ता । **कुम्मासपिण्डियाति** चत्तारो कुम्मासपिण्डे एकतो कत्वा गहितं कुम्मासं सन्धाय एवमाह । गुणवन्तानं समणब्राह्मणानं गुणं सल्लक्खेत्वा चित्तं पसादेत्वा फलुप्पत्तिं पाटिकङ्खमानानं तिस्सो चेतना विसोधेत्वा दिन्नपदक्खिणा अप्पिका नाम नत्थि, निब्बत्तनिब्बत्तद्वाने महासम्पत्तिमेव देतीति वुत्तं होति । होति चेत्थ —

“नत्थि चित्ते पसन्नम्हि, अप्पिका नाम दक्खिणा ।
तथागते वा सम्बुद्धे, अथ वा तस्स सावके ॥

“तिट्ठन्ते निब्बुते चापि, समे चित्ते समं फलं ।
चेतोपणिधिहेतु हि, सत्ता गच्छन्ति सुगति”न्ति ॥ (वि० व० ८०४, ८०६) ।

इमस्स पनत्थस्स दीपनत्थाय —

“खीरोदनं अहमदासिं, भिक्खुनो पिण्डाय चरन्तस्स । (वि० व० ४१३) ।
तस्सा मे पस्स विमानं, अच्छरा कामवणिणीहमस्मि ॥ (वि० व० ३३४) ।

“अच्छरासहस्सस्साहं, पवरा पस्स पुज्जानं विपाकं ।
तेन मेतादिसो वण्णो, तेन मे इध मिज्झति ॥

“उप्पज्जन्ति च मे भोगा, ये केचि मनसो पिया ।
तेनम्हि एवं जलितानुभावा, वण्णो च मे सब्बदिसा पभासती”ति ॥ (वि० व० ३३४-३३६) —

एवमादीनि विमानवत्थूनि आहरितब्बानि ।

धनधञ्जन्ति मुत्तादिधनञ्च सत्त धञ्जानि च । **पथवी च केवलाति** सकला चेसा महापथवीति सकलपथविं हत्थगतं मज्जमानो वदति । **पस्स फलं कुम्मासपिण्डियाति** अत्तनो दानफलं अत्तनाव दस्सेन्तो एवमाह । दानफलं किर बोधिसत्ता च सब्बञ्जुबुद्धायेव च जानन्ति । तेनेव सत्था इतिवुत्तके सुत्तन्तं कथेन्तो —

“एवञ्चे, भिक्खवे, सत्ता जानेय्युं दानसंविभागस्स विपाकं, यथाहं जानामि, न अदत्त्वा भुज्जेय्युं, न च नेसं

मच्छेरमलं चित्तं परियादाय तिद्वेय्य । योपि नेसं अस्स चरिमो आलोपो चरिमं कबळं, ततोपि न असंविभजित्वा भुज्जेय्युं, सचे नेसं पटिग्गाहका अस्सु । यस्मा च खो, भिक्खवे, सत्ता न एवं जानन्ति दानसंविभागस्स विपाकं, यथाहं जानामि, तस्मा अदत्त्वा भुज्जन्ति, मच्छेरमलज्ज नेसं चित्तं परियादाय तिद्वती”ति (इतिवु० २६) ।

बोधिसत्तोपि अत्तनो छत्तमङ्गलदिवसे सज्जातपीतिपामोज्जो इमाहि द्वीहि गाथाहि उदानगीतं गायि । ततो पट्टाय “रज्जो पियगीत”न्ति बोधिसत्तस्स नाटकित्थियो च सेसनाटकगन्धब्बादयोपि च अन्तेपुरजनोपि अन्तोनगरवासिनोपि बहिनगरवासिनोपि पानागारेसुपि अमच्चमण्डलेसुपि “अम्हाकं रज्जो पियगीत”न्ति तदेव गीतं गायन्ति । एवं अद्धाने गते अगमहेसी तस्स गीतस्स अत्थं जानितुकामा अहोसि, महासत्तं पन पुच्छितुं न विसहति । अथस्सा एकस्मिं गुणे पसीदित्वा एकदिवसं राजा “भद्दे, वरं ते दस्सामि, वरं गण्हाही”ति आह । “साधु, देव, गण्हामी”ति । “हत्थिअस्सादीसु ते किं दम्मी”ति? “देव, तुम्हे निस्साय मय्हं न किञ्चि नत्थि, न मे एतेहि अत्थो, सचे पन दातुकामात्थ, तुम्हाकं गीतस्स अत्थं कथेत्वा देथा”ति । “भद्दे, को ते इमिना वरेन अत्थो, अज्जं गण्हाही”ति । “देव, अज्जेन मे अत्थो नत्थि, एतदेव गण्हामी”ति । “साधु भद्दे, कथेस्सामि, तुय्हं पन एकिकाय रहो न कथेस्सामि, द्वादसयोजनिकाय बाराणसिया भेरिं चरापेत्वा राजद्वारे रतनमण्डपं कारेत्वा रतनपल्लङ्के पज्जापेत्वा अमच्चब्राह्मणादीहि च नागरेहि चेव सोळसहि इत्थिसहस्सेहि च परिवुतो तेसं मज्झे रतनपल्लङ्के निसीदित्वा कथेस्सामी”ति । सा “साधु, देवा”ति सम्पटिच्छि ।

राजा तथा कारेत्वा अमरगणपरिवुतो सक्को देवराजा विय महाजनकायपरिवुतो रतनपल्लङ्के निसीदि । देवीपि सब्बालङ्कारपटिमण्डिता कञ्चनभद्रपीठं अत्थरित्वा एकमन्ते अक्खिक्कोटिया ओलोकेत्वा तथारूपे ठाने निसीदित्वा “देव, तुम्हाकं तुस्सित्वा गायनमङ्गलगीतस्स ताव मे अत्थं गगनतले पुण्णचन्दं उट्ठापेन्तो विय पाकटं कत्वा कथेथा”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

१४४: “अभिक्खणं राजकुञ्जर, गाथा भाससि कोसलाधिप ।

पुच्छामि तं रटुवट्टन, बाळ्हं पीतिमनो पभाससी”ति ॥

तत्थ कोसलाधिपाति न सो कोसलरट्टाधिपो, कुसले पन धम्मे अधिपतिं कत्वा विहरति, तेन नं आलपन्ती एवमाह, कुसलाधिप कुसलज्झासयाति अत्थो । बाळ्हं पीतिमनो पभाससीति अतिविय पीतियुत्तचित्तो हुत्वा भाससि, तस्मा कथेथ ताव मे एतासं गाथानं अत्थन्ति ।

अथस्स गाथानमत्थं आवि करोन्तो महासत्तो चतस्सो गाथा अभासि —

१४५: “इमस्मियेव नगरे, कुले अज्जतरे अहुं ।

परकम्मकरो आसिं, भतको सीलसंवुतो ॥

१४६: “कम्माय निक्खमन्तोहं, चतुरो समणेद्वसं ।

आचारसीलसम्पन्ने, सीतिभूते अनासवे ॥

१४७: “तेसु चित्तं पसादेत्वा, निसीदेत्वा पण्णसन्थते ।

अदं बुद्धानं कुम्मासं, पसन्नो सेहि पाणिभि ॥

१४८: “तस्स कम्मस्स कुसलस्स, इदं मे एदिसं फलं ।

अनुभोमि इदं रज्जं, फीतं धरणिमुत्तम”न्ति ॥

तत्थ कुले अज्जतरेति नामेन वा गोत्तेन वा अपाकटे एकस्मिंयेव कुले । अहुन्ति निब्बत्तिं । परकम्मकरो आसिन्ति तस्मिं कुले जातोवाहं दलिद्वताय परस्स कम्मं कत्वा जीविकं कप्पेन्तो परकम्मकरो आसिं । भतकोति परवेतनभतो । सीलसंवुतोति पञ्चसीलसंवरे ठितो, भतिया जीवन्तोपि दुस्सील्यं पहाय सीलसम्पन्नोव अहोसिन्ति दीपेति । कम्माय निक्खमन्तोहन्ति तं दिवसं कत्तब्बकिच्चस्स करणत्थाय निक्खन्तो अहं । चतुरो समणेद्वसन्ति भद्दे, अहं नगरा निक्खम्म महामगं आरुह्य अत्तनो कम्मभूमिं गच्छन्तो भिक्खाय बाराणसिनगरं पविसन्ते समितपापे चत्तारो पब्बजिते अद्वसं । आचारसीलसम्पन्नेति एकवीसतिया अनेसनाहि जीविककप्पनं अनाचारो नाम, तस्स पटिपक्खेन आचारेन चेव मग्गफलेहि आगतेन सीलेन च समन्नागते । सीतिभूतेति रागादिपरिळाहवूपसमेन चेव एकादसअग्निनिब्बापनेन च सीतिभावप्पत्ते । अनासवेति कामासवादिविरहिते । निसीदेत्वाति वालिकासनानं उपरि सन्थते पण्णसन्थरे निसीदापेत्वा । सन्थरो हि इध सन्थतोति वुत्तो । अदन्ति नेसं उदकं दत्वा सक्कच्चं सकेहि हत्थेहि कुम्मासं अदासिं । कुसलस्साति आरोग्यानवज्जट्टेन कुसलस्स । फलन्ति तस्स निस्सन्दफलं । फीतन्ति सब्बसम्पत्तिफुल्लितं ।

एवञ्च महासत्तस्स अत्तनो कम्मफलं वित्त्यारेत्वा कथेन्तस्स सुत्वा देवी पसन्नमना “सचे, महाराज, एवं पच्चक्खतो दानफलं जानाथ, इतो दानि पट्ठायाय एकं भत्तपिण्डं लभित्वा धम्मिकसमणब्राह्मणानं दत्ताव परिभुज्जेय्याथा”ति बोधिसत्तस्स थुतिं करोन्ती —

१४९: “ददं भुज्ज मा च पमादो, चक्कं वत्तय कोसलाधिप ।

मा राज अधम्मिको अहु, धम्मं पालय कोसलाधिपा”ति ॥ — इमं गाथमाह ।

तत्थ ददं भुज्जाति अज्जेसं दत्ताव अत्तना भुज्ज । मा च पमादोति दानादीसु पुज्जेसु मा पमज्जि । चक्कं वत्तय कोसलाधिपाति कुसलज्झासय, महाराज, पतिरूपदेसवासादिकं चतुब्बिधं धम्मचक्कं पवत्तेहि । पकतिरथो हि द्वीहि चक्केहि गच्छति, अयं पन कायो इमेहि चतूहि चक्केहि देवलोकं गच्छति, तेन ते “धम्मचक्क”न्ति सङ्ख्यं गता, तं त्वं चक्कं पवत्तेहि । अधम्मिकोति यथा अज्जे छन्दागातिं गच्छन्ता लोकं उच्छुयन्ते पीळेत्वा विय धनमेव संकट्टन्ता अधम्मिका होन्ति, तथा त्वं मा अधम्मिको अहु । धम्मं पालयाति —

“दानं सीलं परिच्चागं, अज्जवं मद्दवं तपं ।

अक्कोधं अविहिंसज्ज, खन्तिज्ज अविरोधन”न्ति ॥ (जा० २.२१.१७६) —

इमं पन दसविधं राजधम्ममेव पालय रक्ख, मा परिच्चजि ।

महासत्तो तस्सा वचनं सम्पटिच्छन्तो —

१५०: “सोहं तदेव पुनप्पुनं, वट्टुमं आचरिस्सामि सोभने ।

अरियाचरितं सुकोसले, अरहन्तो मे मनापाव पस्सितु”न्ति ॥ — गाथमाह ।

तत्थ वटुमन्ति मग्गं। अरियाचरितन्ति अरियेहि बुद्धादीहि आचिण्णं। सुकोसलेति सोभने कोसलरज्जो धीतेति अत्थो। अरहन्तोति किलेसेहि आरकत्ता, अरानज्ज अरीनज्ज हतत्ता, पच्चयानं अरहत्ता एवंलद्धनामा पच्चेकबुद्धा। इदं वुत्तं होति — भद्दे, कोसलराजधीते सो अहं “दानं मे दिन्न”न्ति तित्तिं अकत्वा पुनप्पुनं तदेव अरियाचरितं दानमग्गं आचरिस्सामि। मय्हज्झि अग्गदक्खिण्येयत्ता अरहन्तो मनापदस्सना, चीवरादीनि दातुकामताय तेयेव पस्सितुं इच्छामीति।

एवज्ज पन वत्वा राजा देविया सम्पत्तिं ओलोकेत्वा “भद्दे, मया ताव पुरिमभवे अत्तनो कुसलकम्मं वित्थारेत्वा कथितं, इमासं पन नारीनं मज्झे रूपेन वा लीळाविलासेन वा तया सदिसी एकापि नत्थि, सा त्वं किं कम्मं कत्वा इमं सम्पत्तिं पटिलभी”ति पुच्छन्तो पुन गाथमाह —

१५१. “देवी विय अच्छरूपमा, मज्झे नारिगणस्स सोभसि।
किं कम्ममकासि भद्दकं, केनासि वण्णवती सुकोसले”ति॥

तस्सत्थो — भद्दे सुकोसले कोसलरज्जो सुधीते त्वं रूपसम्पत्तिया अच्छरूपमा तिसपुरे सक्कस्स देवरज्जो अज्जतरा देवधीता विय इमस्स नारीगणस्स मज्झे सोभसि, पुब्बे किं नाम भद्दकं कल्याणकम्मं अकासि, केनासि कारणेन एवं वण्णवती जाताति।

अथस्स सा पुरिमभवे कल्याणकम्मं कथेन्ती सेसगाथाद्वयमाह —

१५२. “अम्बडुकुलस्स खत्तिय, दास्याहं परपेसिया अहुं।
सज्जता च धम्मजीविनी, सीलवती च अपापदस्सना॥

१५३. “उद्धटभत्तं अहं तदा, चरमानस्स अदासिं भिक्खुनो।
वित्ता सुमना सयं अहं, तस्स कम्मस्स फलं ममेदिस”न्ति॥

सापि किर जातिस्सराव अहोसि, तस्मा अत्तनो जातिस्सरजाणेन परिच्छिन्दित्वाव कथेसि।

तत्थ अम्बडुकुलस्साति कुटुम्बियकुलस्स। दास्याहन्ति दासी अहं, “दासाह”न्तिपि पाठो। परपेसियाति परेहि तस्स तस्स किच्चस्स करणत्थाय पेसितब्बा पेसनकारिका। सज्जताति दासियो नाम दुस्सीला होन्ति, अहं पन तीहि द्वारेहि सज्जता सीलसम्पन्ना। धम्मजीविनीति परवज्जनादीनि अकत्वा धम्मेन समेन पवत्तितजीविका। सीलवतीति आचारसम्पन्ना गुणवती। अपापदस्सनाति कल्याणदस्सना पियधम्मा।

उद्धटभत्तन्ति अत्तनो पत्तकोट्टासवसेन उद्धरित्वा लद्धभागभत्तं। भिक्खुनोति भिन्नकिलेसस्स पच्चेकबुद्धस्स। वित्ता सुमनाति तुट्ठा सोमनस्सजाता कम्मफलं सद्वहन्ती। तस्स कम्मस्साति तस्स एकभिक्खादानकम्मस्स। इदं वुत्तं होति — अहं, महाराज, पुब्बे सावत्थियं अज्जतरस्स कुटुम्बियकुलस्स दासी हुत्वा अत्तनो लद्धभागभत्तं आदाय निक्खमन्ती एकं पच्चेकबुद्धं पिण्डाय चरन्तं दिस्वा अत्तनो तण्हं मिलापेत्वा सज्जतादिगुणसम्पन्ना कम्मफलं सद्वहन्ती तस्स तं भत्तं अदासिं, साहं यावतायुकं ठत्वा कालं कत्वा तत्थ सावत्थियं कोसलरज्जो अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा इदानि तव पादे परिचरमाना एवरूपं सम्पत्तिं अनुभवामि, तस्स मम कम्मस्स इदमीदिसं फलन्ति। तत्थ गुणसम्पन्नानं दिन्नदानस्स महप्फलभावदस्सनत्थं —

“अगगतो वे पसन्नान”न्ति (इतिवु० ९०) च॥

“एस देवमनुस्सानं, सब्बकामददो निधी”ति (खु० पा० ८.१०) च॥ —

आदिगाथा वित्थारेतब्बा ।

इति ते उभोपि अत्तनो पुरिमकम्मं वित्थारतो कथेत्वा ततो पट्टाय चतूसु नगरद्वारेसु नगरमज्जे निवेसनद्वारेति छ दानसालायो कारेत्वा सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा महादानं पवत्तेत्वा सीलं रक्खित्वा उपोसथकम्मं कत्वा जीवितपरियोसाने सगगपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा देवी राहुलमाता अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कुम्मासपिण्डजातकवण्णना दसमा ।

[४१६] ११. परन्तपजातकवण्णना

आगमिस्सति मे पापन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तदा हि धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो तथागतस्स मारणत्थमेव परिसक्कति, धनुग्गहे पयोजेसि, सिलं पविज्झि, नाळागिरिं विस्सज्जापेसि, तथागतस्स विनासत्थमेव उपायं करोती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस मम वधाय परिसक्कि, तासमत्तम्पि पन कातुं असक्कोन्तो अत्तनाव दुक्खं अनुभोसी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि सिक्खि, सब्बरुतजाननमन्तं उग्गणिह । सो आचरियस्स अनुयोगं दत्वा बाराणसिं पच्चागच्छि, पिता तं ओपरज्जे ठपेसि । किञ्चापि ओपरज्जे ठपेति, मारापेतुकामो पन नं हुत्वा दट्ठम्पि न इच्छि । अथेका सिङ्गाली द्वे पोतके गहेत्वा रत्तिं मनुस्सेसु पटिसल्लीनेसु निद्धमनेन नगरं पाविसि । बोधिसत्तस्स च पासादे सयनगब्भस्स अविदूरे एका साला अत्थि, तत्थेको अद्धिकमनुस्सो उपाहना ओमुज्चित्वा पादमूले भूमियं ठपेत्वा एकस्मिं फलके निपज्जि, न ताव निद्वायति । तदा सिङ्गालिया पोतका छाता विरविंसु । अथ तेसं माता “ताता, मा सद्दं करित्थ, एतिस्सा सालाय एको मनुस्सो उपाहना ओमुज्चित्वा भूमियं ठपेत्वा फलके निपन्नो न ताव निद्वायति, एतस्स निद्वायनकाले एता उपाहना आहरित्वा तुम्हे खादापेस्सामी”ति अत्तनो भासाय आह । बोधिसत्तो मन्तानुभावेन तस्सा भासं जानित्वा सयनगब्भा निक्खम्म वातपानं विवरित्वा “को एत्था”ति आह । “अहं, देव, अद्धिकमनुस्सो”ति । “उपाहना ते कुहि”न्ति? “भूमियं, देवा”ति । “उक्खित्वा ओलम्बेत्वा ठपेही”ति । तं सुत्वा सिङ्गाली बोधिसत्तस्स कुज्झि ।

पुन एकदिवसं सा तथेव नगरं पाविसि । तदा चेको मत्तमनुस्सो “पानीयं पिविस्सामी”ति पोक्खरणिं ओतरन्तो पतित्वा निमुग्गो निरस्सासो मरि । निवत्था पनस्स द्वे साटका निवासनन्तरे कहापणसहस्सं अङ्गुलिया च मुद्दिका अत्थि । तदापि सा पुत्तके “छातम्हा, अम्मा”ति विरवन्ते “ताता, मा सद्दं करित्थ, एतिस्सा पोक्खरणिं मनुस्सो मतो, तस्स इदञ्चिदञ्च अत्थि, सो पन मरित्वा सोपानेयेव निपन्नो, तुम्हे एतं मनुस्सं खादापेस्सामी”ति आह । बोधिसत्तो तं सुत्वा वातपानं विवरित्वा “सालाय को अत्थी”ति वत्वा एकेनुट्ठाय “अहं, देवा”ति वुत्ते “गच्छ एतिस्सा पोक्खरणिं

मतमनुस्सस्स साटके च कहापणसहस्सञ्च अङ्गुलिमुद्धिकञ्च गहेत्वा सरीरमस्स यथा न उद्धति, एवं उदके ओसीदापेही”ति आह । सो तथा अकासि । सा पुनपि कुञ्जित्वा “पुरिमदिवसे ताव मे पुत्तकानं उपाहना खादितुं न अदासि, अज्ज मतमनुस्सं खादितुं न देति, होतु, इतो दानि ततियदिवसे एको सपत्तराजा आगन्त्वा नगरं परिक्खिपिस्सति । अथ नं पिता युद्धत्थाय पेसेस्सति, तत्र ते सीसं छिन्दिस्सन्ति, अथ ते गललोहितं पिवित्वा वेरं मुञ्चिस्सामि । त्वं मया सद्धिं वेरं बन्धसि, जानिस्सामी”ति विरवित्वा बोधिसत्तं तज्जेत्वा पुत्तके गहेत्वा निक्खमति ।

ततियदिवसे एको सपत्तराजा आगन्त्वा नगरं परिवारेसि । राजा बोधिसत्तं “गच्छ, तात, तेन सद्धिं युञ्जा”ति आह । “मया, देव, एकं दिट्ठं अत्थि, गन्तुं न विसहामि, जीवितन्तरायं भायामी”ति । “मय्हं तयि मते वा अमते वा किं, गच्छाहेव त्व”न्ति? सो “साधु, देवा”ति महासत्तो परिसं गहेत्वा सपत्तराजो ठितद्वारेन अनिक्खमित्वा अज्जं द्वारं विवरित्वा निक्खमि । तस्मिं गच्छन्ते सकलनगरं तुच्छं विय अहोसि । सब्बे तेनेव सद्धिं निक्खमिंसु । सो एकस्मिं सभागद्वाने खन्धावारं निवासेत्वा अच्छि । राजा चिन्तेसि “उपराजा नगरं तुच्छं कत्वा बलं गहेत्वा पलायि, सपत्तराजापि नगरं परिवारेत्वा ठितो, इदानि मय्हं जीवितं नत्थी”ति । सो “जीवितं रक्खिस्सामी”ति देविञ्च पुरोहितञ्च परन्तपं नामेकं पादमूलिकञ्च दासं गहेत्वा रत्तिभागे अज्जातकवेसेन पलायित्वा अरज्जं पाविसि । बोधिसत्तो तस्स पलातभावं जत्वा नगरं पविसित्वा युद्धं कत्वा सपत्तं पलापेत्वा रज्जं गण्हि । पितापिस्स एकस्मिं नदीतीरे पण्णसालं कारेत्वा फलाफलेन यापेन्तो वसि । राजा च पुरोहितो च फलाफलत्थाय गच्छन्ति । परन्तपदासो देविया सद्धिं पण्णसालायमेव होति । तत्रापि राजानं पटिच्च देविया कुच्छिस्मिं गब्भो पतिट्ठासि । सा अभिण्हसंसग्गवसेन परन्तपेन सद्धिं अतिचरि । सा एकदिवसं परन्तपं आह “रज्जा जाते नेव तव, न मय्हं जीवितं अत्थि, तस्मा मारेहि न”न्ति । “कथं मारेमी”ति? एस तं खग्गञ्च न्हानसाटकञ्च गाहापेत्वा न्हायितुं गच्छति, तत्रस्स न्हानद्वाने पमादं जत्वा खग्गेन सीसं छिन्दित्वा सरीरं खण्डाखण्डिकं कत्वा भूमियं निखणाहीति । सो “साधू”ति सम्पटिच्छि ।

अथेकदिवसं पुरोहितोयेव फलाफलत्थाय गन्त्वा अविदूरे रज्जो न्हानतित्थसामन्ते एकं रुक्खं आरुह्य फलाफलं गण्हाति । राजा “न्हायिस्सामी”ति परन्तपं खग्गञ्च न्हानसाटकञ्च गाहापेत्वा नदीतीरं अगमासि । तत्थ नं न्हानकाले पमादमापन्नं “मारेस्सामी”ति परन्तपो गीवाय गहेत्वा खग्गं उक्खिपि । सो मरणभयेन विरवि । पुरोहितो तं सद्दं सुत्वा ओलोकेन्तो परन्तपं राजानं मारेन्तं दिस्वा भीततसितो साखं विस्सज्जेत्वा रुक्खतो ओरुह्य एकं गुम्बं पविसित्वा निलीयि । परन्तपो तस्स साखाविस्सज्जनसद्दं सुत्वा राजानं मारेत्वा भूमियं खणित्वा “इमस्मिं ठाने साखाविस्सज्जनसद्दो अहोसि, को नु खो एत्था”ति विचिनन्तो कज्जि अदिस्वा न्हत्वा गतो । तस्स गतकाले पुरोहितो निसिन्नद्वाना निक्खमित्वा रज्जो सरीरं खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा आवाटे निखातभावं जत्वा न्हत्वा अत्तनो वधभयेन अन्धवेसं गहेत्वा पण्णसालं अगमासि । तं दिस्वा परन्तपो “किं ते, ब्राह्मण, कत”न्ति आह । सो अजानन्तो विय “देव, अक्खीनि मे नासेत्वा आगतोम्हि, उस्सन्नासीविसे अरज्जे एकस्मिं वम्मिकपस्से अट्ठासि, तत्रेकेन आसीविसेन नासवातो विस्सट्ठो मे भविस्सती”ति आह । परन्तपो “न मं सज्जानाति, ‘देवा’ति वदति, समस्सासेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा “ब्राह्मण, मा चिन्तयि, अहं तं पटिजग्गिस्सामी”ति अस्सासेत्वा फलाफलं दत्वा सन्तप्पेसि । ततो पट्ठाय परन्तपदासो फलाफलं आहरि, देवीपि पुत्तं विजायि । सा पुत्ते वट्ठन्ते एकदिवसं पच्चूससमये सुखनिसिन्ना सणिकं परन्तपदासं एतदवोच “त्वं राजानं मारेन्तो केनचि दिट्ठो”ति । “न मं कोचि अद्दस, साखाविस्सज्जनसद्दं पन अस्सोसिं, तस्सा साखाय मनुस्सेन वा तिरच्छानेन वा विस्सट्ठभावं न जानामि, यदा कदाचि पन मे भयं आगच्छन्तं साखाविस्सट्ठद्वानतो आगमिस्सती”ति ताय सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

१५४: “आगमिस्सति मे पापं, आगमिस्सति मे भयं ।
तदा हि चलिता साखा, मनुस्सेन मिगेन वा”ति ॥

तत्थ पापन्ति लामकं अनिट्ठं अकन्तं । भयन्ति चित्तुत्रासभयम्पि मे आगमिस्सति, न सक्का नागन्तुं । किंकारणा?
तदा हि चलिता साखा मनुस्सेन मिगेन वाति न पज्जायति, तस्मा ततो मं भयं आगमिस्सति ।

ते “पुरोहितो निद्वायती”ति मज्झिंसु । सो पन अनिद्वायमानोव तेसं कथं अस्सोसि । अथेकदिवसं पुरोहितो परन्तपदासे
फलाफलत्थाय गते अत्तनो ब्राह्मणिं सरित्वा विलपन्तो दुतियं गाथमाह —

१५५: “भीरुया नून मे कामो, अविदूरे वसन्तिया ।
करिस्सति किसं पण्डुं, साव साखा परन्तप”न्ति ॥

तत्थ भीरुयाति इत्थी च नाम अप्पमत्तकेनापि भायति, तस्मा “भीरू”ति वुच्चति । अविदूरेति नातिदूरे इतो
कतिपययोजनमत्थके वसन्तिया भीरुया मय्हं ब्राह्मणिया यो मम कामो उप्पन्नो, सो नून मं किसञ्च पण्डुञ्च करिस्सतीति
दस्सेति । “साव साखा”ति इमिना पन ओपम्मं दस्सेति, यथा साखा परन्तपं किसं पण्डुं करोति, एवन्ति अत्थो ।

इति ब्राह्मणो गाथमेव वदति, अत्थं पन न कथेति, तस्मा इमाय गाथाय किच्चं देविया अपाकटं । अथ नं “किं कथेसि
ब्राह्मणा”ति आह । सोपि “सल्लक्खितं मे”ति वत्वा पुन एकदिवसं ततियं गाथमाह —

१५६: “सोचयिस्सति मं कन्ता, गामे वसमनिन्दिता ।
करिस्सति किसं पण्डुं, साव साखा परन्तप”न्ति ॥

तत्थ सोचयिस्सतीति सोकुप्पादनेन सुक्खापेस्सति । कन्ताति इट्ठभरिया । गामे वसन्ति बाराणसियं वसन्तीति
अधिप्पायो । अनिन्दिताति अगरहिता उत्तमरूपधरा ।

पुनेकदिवसं चतुत्थं गाथमाह —

१५७: “तया मं असितापङ्गि, सितानि भणितानि च ।
किसं पण्डुं करिस्सन्ति, साव साखा परन्तप”न्ति ॥

तत्थ तया मं असितापङ्गीति तया मं असिता अपङ्गि । इदं वुत्तं होति — भद्रे, अक्खिकोटितो अज्जनसलाकाय
नीहरित्वा अभिसङ्कतअसितापङ्गि तया पवत्तितानि मन्दहसितानि च मधुरभासितानि च मं सा विस्सट्ठसाखा विरवमाना
परन्तपं विय किसं पण्डुं करिस्सतीति । प-कारस्स व-कारं कत्वा “वङ्गी”तिपि पाठयेव ।

अपरभागे कुमारो वयप्पत्तो अहोसि सोळसवस्सुद्देसिको । अथ नं ब्राह्मणो यट्ठिकोटिं गाहापेत्वा न्हानतित्थं गन्त्वा
अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकेसि । कुमारो “ननु त्वं ब्राह्मण, अन्धो”ति आह । सो “नाहं अन्धो, इमिना मे उपायेन जीवितं
रक्खामी”ति वत्वा “तव पितरं जानासी”ति आह । “अयं मे पिता”ति वुत्ते “नायं तव पिता, पिता पन ते बाराणसिराजा,
अयं तुम्हाकं दासो, सो मातरि ते विप्पटिपज्जित्वा इमस्मिं ठाने तव पितरं मारेत्वा निखणी”ति अट्ठीनि नीहरित्वा दस्सेसि ।

कुमारस्स बलवकोधो उप्पज्जि । अथ नं “इदानीं किं करोमी”ति पुच्छि । “यं ते इस्मिंयेव तित्थे पितु तेन कतं, तं करोही”ति सब्बं पवत्तिं आचिक्खित्वा कुमारं कतिपाहं थरुगण्हनं सिक्खापेसि । अथेकदिवसं कुमारो खग्गज्च न्हानसाटकज्च गहेत्वा “न्हायितुं गच्छाम, ताता”ति आह । परन्तपो “साधू”ति तेन सद्धिं गतो । अथस्स न्हायितुं ओतिण्णकाले दक्खिणहत्थेन असिं, वामहत्थेन चूळं गहेत्वा “त्वं किर इमस्मिंयेव तित्थे मम पितरं चूळाय गहेत्वा विरवन्तं मारेसि, अहम्पि तं तथेव करिस्सामी”ति आह । सो मरणभयभीतो परिदेवमानो द्वे गाथा अभसि —

१५८. “आगमा नून सो सद्दो, असंसि नून सो तव ।
अक्खातं नून तं तेन, यो तं साखमकम्पयि ॥

१५९. “इदं खो तं समागम्म, मम बालस्स चिन्तितं ।
तदा हि चलिता साखा, मनुस्सेन मिगेन वा”ति ॥

तत्थ आगमाति सो साखसद्दो नून तं आगतो सम्पत्तो । असंसि नून सो तवाति सो सद्दो तव आरोचेसि मज्जे । अक्खातं नून तं तेनाति यो सत्तो तदा तं साखं अकम्पयि, तेन “एवं ते पिता मारितो”ति नून तं कारणं अक्खातं । समागम्माति सङ्गम्म, समागतन्ति अत्थो । यं मम बालस्स “तदा चलिता साखा मनुस्सेन मिगेन वा, ततो मे भयं उप्पज्जिस्सती”ति चिन्तितं परिवितक्कितं अहोसि, इदं तथा सद्धिं समागतन्ति वुत्तं होति ।

ततो कुमारो ओसानगाथमाह —

१६०. “तथेव त्वं अवेदेसि, अवज्जि पितरं मम ।
हन्त्वा साखाहि छादेन्तो, आगमिस्सति मे भय”न्ति ॥

तत्थ तथेव त्वं अवेदेसीति तथेव त्वं अज्जासि । अवज्जि पितरं ममाति त्वं मम पितरं “न्हायितुं गच्छामा”ति विस्सासेत्वा न्हायन्तं मारेत्वा खण्डाखण्डिकं छिन्दित्वा निखणित्वा “सचे कोचि जानिस्सति, मय्हम्पि एवरूपं भयं आगच्छिस्सती”ति वज्जेसि, इदं खो पन मरणभयं इदानीं तवागतन्ति ।

इति तं वत्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापेत्वा निखणित्वा साखाहि पटिच्छादेत्वा खग्गं धोवित्वा न्हत्वा पण्णसालं गन्त्वा तस्स मारितभावं पुरोहितस्स कथेत्वा मातरं परिभासित्वा “इध किं करिस्सामा”ति तयो जना बाराणसिमेव अगमंसु । बोधिसत्तो कनिट्ठस्स ओपरज्जं दत्वा दानादीनि पुज्जानि कत्वा सग्गपदं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पितुराजा देवदत्तो अहोसि, पुरोहितो आनन्दो, पुत्तराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

परन्तपजातकवण्णना एकादसमा ।

गन्धारवग्गो दुतियो ।

जातकुद्दानं —

कुक्कु मनोज सुतनो, गिज्ज दब्भपुप्फ पण्णको ।
सत्तुभस्त अट्टिसेनो, कपि बकब्रह्मा दस ॥

गन्धारो महाकपि च, कुम्भकारो दळ्ढधम्मो ।
सोमदत्तो सुसीमो च, कोटसिम्बलि धूमकारी ।
जागरो कुम्मासपिण्डो, परन्तपा एकादस ॥

सत्तकनिपातवण्णना निड्डिता ।

८. अट्टकनिपातो

[४१७] १. कच्चानिजातकवण्णना

ओदातवत्था सुचि अल्लकेसाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं मातुपोसकं उपासकं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थियं कुलदारको आचारसम्पन्नो पितरि कालकते मातुदेवतो हुत्वा मुखधोवनदन्तकट्टुदानन्हापनपादधोवनादिवेय्यावच्चकम्मेन चेव यागुभत्तादीहि च मातरं पटिजग्गि । अथ नं माता “तात, तव अज्जानिपि घरावासकिच्चानि अत्थि, एकं समजातिकं कुलकुमारिकं गणहाहि, सा मं पोसेस्सति, त्वम्पि अत्तनो कम्मं करिस्ससी”ति आह । “अम्म, अहं अत्तनो हितसुखं अपच्चासीसमानो तुम्हे उपट्ठहामि, को अज्जो एवं उपट्ठहिस्सती”ति? “कुलवट्ठनकम्मं नाम तात, कातुं वट्ठती”ति । “न मय्हं घरावासेन अत्थो, अहं तुम्हे उपट्ठहित्वा तुम्हाकं धूमकाले पब्बजिस्सामी”ति । अथस्स माता पुनप्पुनं याचित्वापि मनं अलभमाना तस्स छन्दं अग्गहेत्वा समजातिकं कुलकुमारिकं आनेसि । सो मातरं अप्पटिक्खित्वा ताय सद्धिं संवासं कप्पेसि । सापि “मय्हं सामिको महन्तेन उस्साहेन मातरं उपट्ठहति, अहम्पि नं उपट्ठहिस्सामि, एवमस्स पिया भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा तं सक्कच्चं उपट्ठहि । सो “अयं मे मातरं सक्कच्चं उपट्ठही”ति ततो पट्ठाय लद्धलद्धानि मधुरखादनीयादीनि तस्सायेव देति । सा अपरभागे चिन्तेसि “अयं लद्धलद्धानि मधुरखादनीयादीनि मय्हज्जेव देति, अद्धा मातरं नीहरितुकामो भविस्सति, नीहरणूपायमस्सा करिस्सामी”ति एवं अयोनिस्सो उम्मुज्जित्वा एकं दिवसं आह — “सामि, तयि बहि निक्खमन्ते तव माता मं अक्कोसती”ति । सो तुण्ही अहोसि ।

सा चिन्तेसि — “इमं महल्लिकं उज्झापेत्वा पुत्तस्स पटिकूलं कारेस्सामी”ति । ततो पट्ठाय यागुं ददमाना अच्चुण्हं वा अतिसीतलं वा अतिलोणं वा अलोणं वा देति । “अम्म, अच्चुण्हा”ति वा “अतिलोणा”ति वा वुत्ते पूरेत्वा सीतोदकं पक्खिपति । पुन “अतिसीतला, अलोणायेवा”ति वुत्ते “इदानेव ‘अच्चुण्हा, अतिलोणा’ति वत्वा पुन ‘अतिसीतला, अलोणा’ति वदसि, का तं तोसेतुं सक्खिस्सती”ति महासद्वं करोति । न्हानोदकम्पि अच्चुण्हं कत्वा पिट्ठियं आसिज्जति । “अम्म, पिट्ठि मे दहती”ति च वुत्ते पुन पूरेत्वा सीतोदकं पक्खिपति । “अतिसीतं, अम्मा”ति वुत्ते “इदानेव ‘अच्चुण्हं’न्ति वत्वा पुन ‘अतिसीतं’न्ति वदति, का एतिस्सा अवमानं सहितुं सक्खिस्सती”ति पटिविस्सकानं कथेसि । “अम्म, मज्जके मे बहू मङ्गुला”ति च वुत्ता मज्जकं नीहरित्वा तस्स उपरि अत्तनो मज्जकं पोथेत्वा “पोथितो मे”ति अतिहरित्वा पज्जपेति । महाउपासिका दिगुणेहि मङ्गुलेहि खज्जमाना सब्बरत्तिं निसिन्नाव वीतिनामेत्वा “अम्म, सब्बरत्तिं मङ्गुलेहि खादिताम्ही”ति वदति । इतरा “हिय्यो ते मज्जको पोथितो, का इमिस्सा किच्चं नित्थरितुं सक्कोती”ति पटिवत्वा “इदानि नं पुत्तेन उज्झापेस्सामी”ति तत्थ तत्थ खेळसिङ्गाणिकादीनि विप्पकिरित्वा “का इमं सकलगेहं असुचिं करोती”ति वुत्ते “माता ते एवरूपं करोति, ‘मा करी’ति वुच्चमाना कलहं करोति, अहं एवरूपाय काळकणिया सद्धिं एकगेहे वसितुं न सक्कोमि,

एतं वा घरे वसापेहि, मं वा”ति आह ।

सो तस्सा वचनं सुत्वा “भदे, त्वं तरुणा यत्थ कत्थचि गन्त्वा जीवितुं सक्का, माता पन मे जरादुब्बला, अहमेवस्सा पटिसरणं, त्वं निक्खमित्वा अत्तनो कुलगेहं गच्छाही”ति आह । सा तस्स वचनं सुत्वा भीता चिन्तेसि “न सक्का इमं मातु अन्तरे भिन्दितुं, एकंसेनस्स माता पिया, सचे पनाहं कुलघरं गमिस्सं, विधववासं वसन्ती दुक्खिता भविस्सामि, पुरिमनयेनेव सस्सुं आराधेत्वा पटिजग्गिस्सामी”ति । सा ततो पट्टाय पुरिमसदिसमेव तं पटिजग्गि । अथेकदिवसं सो उपोसको धम्मस्सवनत्थाय जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । “किं, उपासक, त्वं पुञ्जकम्मेसु न पमज्जसि, मातुपट्टानकम्मं पूरेसी”ति च वुत्तो “आम, भन्ते, सा पन मम माता मय्हं अरुचियायेव एकं कुलदारिकं आनेसि, सा इदज्जिदञ्च अनाचारकम्मं अकासी”ति सब्बं सत्थु आचिक्खित्वा “इति भगवा सा इत्थी नेव मं मातु अन्तरे भिन्दितुं सक्खि, इदानि नं सक्कच्चं उपट्ठहती”ति आह । सत्था तस्स कथं सुत्वा “इदानि ताव त्वं उपासक, तस्सा वचनं न अकासि, पुब्बे पनेतिस्सा वचनेन तव मातरं निक्कट्ठित्वा मं निस्साय पुन गेहं आनेत्वा पटिजग्गी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते अज्जरस्स कुलस्स पुत्तो पितरि कालकते मातुदेवतो हुत्वा वुत्तनियामेनेव मातरं पटिजग्गीति सब्बं हेट्ठा कथितनयेनेव वित्थारेतब्बं । “अहं एवरूपाय काळकणिया सद्धि वसितुं न सक्कोमि, एतं वा घरे वसापेहि, मं वा”ति वुत्ते तस्सा कथं गहेत्वा “मातुयेव मे दोसो”ति मातरं आह “अम्म, त्वं निच्चं इमस्मिं घरे कलहं करोसि, इतो निक्खमित्वा अज्जस्मिं यथारुचिते ठाने वसाही”ति । सा “साधू”ति रोदमाना निक्खमित्वा एकं समिद्धकुलं निस्साय भतिं कत्वा दुक्खेन जीविकं कप्पेसि । सस्सुया घरा निक्खन्तकाले सुणिसाय गब्भो पतिट्ठहि । सा “ताय काळकणिया गेहे वसमानाय गब्भम्पि न पटिलभिं, इदानि मे गब्भो लद्धो”ति पतिनो च पटिविस्सकानञ्च कथेन्ती विचरति ।

अपरभागे पुत्तं विजायित्वा सामिकं आह “तव मातरि गेहे वसमानाय पुत्तं न लभिं, इदानि मे लद्धो, इमिनापि कारणेन तस्सा काळकणिभावं जानाही”ति । इतरा “मम किर निक्कट्ठितकाले पुत्तं लभी”ति सुत्वा चिन्तेसि “अद्धा इमस्मिं लोके धम्मो मतो भविस्सति, सचे हि धम्मो मतो न भवेय्य, मातरं पोथेत्वा निक्कट्ठन्ता पुत्तं न लभेय्युं, सुखं न जीवेय्युं, धम्मस्स मतकभत्तं दस्सामी”ति । सा एकदिवसं तिलपिट्ठञ्च तण्डुलञ्च पचनथालिञ्च दब्बिञ्च आदाय आमकसुसानं गन्त्वा तीहि मनुस्ससीसेहि उद्धनं कत्वा अग्निं जालेत्वा उदकं ओरुह ससीसं न्हत्वा साटकं निवासेत्वा मुखं विक्खालेत्वा उद्धनट्टानं गन्त्वा केसे मोचेत्वा तण्डुले धोवितुं आरभि । तदा बोधिसत्तो सक्को देवराजा अहोसि । बोधिसत्ता च नाम अप्पमत्ता होन्ति, सो तस्मिं खणे लोकं ओलोकेन्तो तं दुक्खप्पत्तं “धम्मो मतो”ति सज्जाय धम्मस्स मतकभत्तं दातुकामं दिस्वा “अज्ज मय्हं बलं दस्सेस्सामी”ति ब्राह्मणवेसेन महामग्गं पटिपन्नो विय हुत्वा तं दिस्वा मग्गा ओक्कम्म तस्सा सन्तिके ठत्वा “अम्म, सुसाने आहारं पचन्ता नाम नत्थि, त्वं इमिना इध पक्केन तिलोदनेन किं करिस्ससी”ति कथं समुट्ठापेन्तो पठमं गाथमाह —

१. “ओदातवत्था सुचि अल्लकेसा, कच्चानि किं कुम्भिमधिस्सयित्वा ।
पिट्ठा तिला धोवसि तण्डुलानि, तिलोदनो हेहिति किस्सहेतू”ति ॥

तत्थ कच्चानीति तं गोत्तेन आलपति । कुम्भिमधिस्सयित्वाति पचनथालिकं मनुस्ससीसुद्धनं आरोपेत्वा । हेहतीति अयं तिलोदनो किस्स हेतु भविस्सति, किं अत्तना भुज्जिस्ससि, उदाहु अज्जं कारणमत्थीति ।

अथस्स सा आचिक्खन्ती दुतियं गाथमाह —

२. “न खो अयं ब्राह्मण भोजनत्था, तिलोदनो हेहिंति साधुपक्को ।
धम्मो मतो तस्स पहुत्तमज्ज, अहं करिस्सामि सुसानमज्झे”ति ॥

तत्थ धम्मोति जेट्ठापचायनधम्मो चेव तिविधसुचरितधम्मो च । तस्स पहुत्तमज्जाति तस्साहं धम्मस्स इदं मतकभत्तं करिस्सामीति अत्थो ।

ततो सक्को ततियं गाथमाह —

३. “अनुविच्च कच्चानि करोहि किच्चं, धम्मो मतो को नु तवेव संसि ।
सहस्सनेत्तो अतुलानुभावो, न मिय्यती धम्मवरो कदाची”ति ॥

तत्थ अनुविच्चाति उपपरिक्खित्वा जानित्वा । को नु तवेव संसीति को नु तव एवं आचिक्खि । सहस्सनेत्तोति अत्तानं धम्मवरं उत्तमधम्मं कत्वा दस्सेन्तो एवमाह ।

तं वचनं सुत्वा इतरा द्वे गाथा अभासि —

४. “दळ्ळप्पमाणं मम एत्थ ब्रह्मे, धम्मो मतो नत्थि ममेत्थ कङ्का ।
ये येव दानि पापा भवन्ति, ते तेव दानि सुखिता भवन्ति ॥
५. “सुणिसा हि मय्हं वज्झा अहोसि, सा मं वधित्वान विजायि पुत्तं ।
सा दानि सब्बस्स कुलस्स इस्सरा, अहं पनम्हि अपविद्धा एकिका”ति ॥

तत्थ दळ्ळप्पमाणन्ति दळ्ळं थिरं निस्संसयं ब्राह्मण एत्थ मम पमाणन्ति वदति । ये येति तस्स मतभावे कारणं दस्सेन्ती एवमाह । वधित्वानाति पोथेत्वा निक्कट्टित्वा । अपविद्धाति छट्टिता अनाथा हुत्वा एकिका वसामि ।

ततो सक्को छट्ठं गाथमाह —

६. “जीवामि वोहं न मतोहमस्मि, तवेव अत्थाय इधागतोस्मि ।
या तं वधित्वान विजायि पुत्तं, सहाव पुत्तेन करोमि भस्म”न्ति ॥

तत्थ वोति निपातमत्तं ।

इतरा तं सुत्वा “धी अहं किं कथेसिं, मम नत्तु अमरणकारणं करिस्सामी”ति सत्तमं गाथमाह —

७. “एवञ्च ते रुच्चति देवराज, ममेव अत्थाय इधागतोसि ।
अहञ्च पुत्तो सुणिसा च नत्ता, सम्मोदमाना घरमावसेमा”ति ॥

अथस्सा सक्को अट्टमं गाथमाह —

८. “एवञ्च ते रुच्चति कातियानि, हतापि सन्ता न जहासि धम्मं ।
तुवञ्च पुत्तो सुणिसा च नत्ता, सम्मोदमाना घरमावसेथा”ति ॥

तत्थ हतापि सन्ताति यदि त्वं पोथितापि निक्कट्टितापि समाना तव दारकेसु मेत्तधम्मं न जहासि, एवं सन्ते यथा त्वं इच्छसि, तथा होतु, अहं ते इमस्मिं गुणे पसन्नोति ।

एवञ्च पन वत्वा अलङ्कृतपटियत्तो सक्को अत्तनो आनुभावेन आकासे ठत्वा “कच्चानि त्वं मा भायि, पुत्तो च ते सुणिसा च ममानुभावेन आगन्त्वा अन्तरामग्गे तं खमापेत्वा आदाय गमिस्सन्ति, अप्पमत्ता होही”ति वत्वा अत्तनो ठानमेव गतो । तेपि सक्कानुभावेन तस्सा गुणं अनुस्सरित्वा “कहं नो माता”ति अन्तोगामे मनुस्से पुच्छित्वा “सुसानाभिमुखं गता”ति सुत्वा “अम्म, अम्मा”ति सुसानमग्गं पटिपज्जित्वा तं दिस्वाव पादेसु पतित्वा “अम्म, अम्हाकं दोसं खमाही”ति तं खमापेसुं । सापि नत्तारं गण्हि । इति ते सम्मोदमाना गेहं गन्त्वा ततो पट्ठाय समग्गवासं वसिंसु ।

९. “सा कातियानी सुणिसाय सद्धिं, सम्मोदमाना घरमावसिस्थ ।
पुत्तो च नत्ता च उपट्ठहिंसु, देवानमिन्देन अधिग्गहीता”ति ॥ —

अयं अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ सा कातियानीति भिक्खवे, सा कच्चानगोत्ता । देवानमिन्देन अधिग्गहीताति देविन्देन सक्केन अनुग्गहिता हुत्वा तस्सानुभावेन समग्गवासं वसिंसूति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने सो उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा मातुपोसको एतरहि मातुपोसको अहोसि, भरियापिस्स तदा भरियायेव, सक्को पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कच्चानिजातकवण्णना पठमा ।

[४१८] २. अट्टसदजातकवण्णना

इदं पुरे निन्नमाहूति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरज्जो अट्ठरत्तसमये सुतं भिसनकं अविनिब्भोगसद्वं आरब्ध कथेसि । वत्थु हेट्ठा लोहकुम्भिजातके (जा० १.४.५३ आदयो) कथितसदिसमेव । इध पन सत्था “मय्हं, भन्ते, इमेसं सद्धानं सुतत्ता किन्ति भविस्सती”ति वुत्ते “मा भायि, महाराज, न ते एतेसं सुतपच्चया कोचि अन्तरायो भविस्सति, न हि, महाराज, एवरूपं भयानकं अविनिब्भोगसद्वं त्वमेवेको सुणि, पुब्बेपि राजानो एवरूपं सद्वं सुत्वा ब्राह्मणानं कथं गहेत्वा सब्बचतुक्कयज्जं यजितुकामा पण्डितानं वचनं सुत्वा यज्जहरणत्थाय गहितसत्ते विस्सज्जेत्वा नगरे माघातभेरिं चरापेसु”न्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो असीतिकोटिविभवे ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं उग्गहितसिप्पो मातापितूनं अच्चयेन रतनविलोकनं कत्वा सब्बं विभवजातं दानमुखे विस्सज्जेत्वा कामे

पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा अपरभागे लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं चरन्तो बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसि । तदा बाराणसिराजा सिरिसयने निसिन्नो अट्टरत्तसमये अट्ट सद्दे अस्सोसि — पठमं राजनिवेसनसामन्ता उय्याने एको बको सद्दमकासि, दुतियं तस्मिं सद्दे अनुपच्छिन्नेयेव हत्थिसालाय तोरणनिवासिनी काकी सद्दमकासि, ततियं राजगेहे कण्णिकायं निवुत्थघुणपाणको सद्दमकासि, चतुत्थं राजगेहे पोसावनियकोकिलो सद्दमकासि, पच्चमं तत्थेव पोसावनियमिगो सद्दमकासि, छट्ठं तत्थेव पोसावनियवानरो सद्दमकासि, सत्तमं तत्थेव पोसावनियकिन्नरो सद्दमकासि, अट्ठमं तस्मिं सद्दे अनुपच्छिन्नेयेव राजनिवेसनमत्थकेन उय्यानं गच्छन्तो पच्चेकबुद्धो एकं उदानं उदानेन्तो सद्दमकासि ।

बाराणसिराजा इमे अट्ट सद्दे सुत्वा भीततसितो पुनदिवसे ब्राह्मणे पुच्छि । ब्राह्मणा “अन्तरायो ते, महाराज, भविस्सति, सब्बचतुक्कयज्जं यजिस्सामा”ति वत्वा रज्जा “यथारुचितं करोथा”ति अनुज्जाता हट्ठपहट्ठा राजकुलतो निक्खमित्वा यज्जकम्मं आरभिसु । अथ नेसं जेट्ठकस्स यज्जकारब्राह्मणस्स अन्तेवासी माणवो पण्डितो ब्यत्तो आचरियं आह — “आचरिय, एवरूपं कक्खळं फरुसं असातं बहूनं सत्तानं विनासकम्मं मा करी”ति । “तात, त्वं किं जानासि, सचेपि अज्जं किञ्चि न भविस्सति, मच्छमंसं ताव बहुं खादितुं लभिस्सामा”ति । “आचरिय, कुच्छिं निस्साय निरये निब्बत्तनकम्मं मा करोथा”ति । तं सुत्वा सेसब्राह्मणा “अयं अम्हाकं लाभन्तरायं करोती”ति तस्स कुज्झिसु । माणवो तेसं भयेन “तेन हि तुम्हेव मच्छमंसखादनूपायं करोथा”ति वत्वा निक्खमित्वा बहिनगरे राजानं निवारेतुं समत्थं धम्मिकसमणब्राह्मणं उपधारेन्तो राजुय्यानं गन्त्वा बोधिसत्तं दिस्वा वन्दित्वा “भन्ते, किं तुम्हाकं सत्तेसु अनुकम्पा नत्थि, राजा बहू सत्ते मारेत्वा यज्जं यजापेति, किं वो महाजनस्स बन्धनमोक्खं कातुं न वट्ठीती”ति आह । “माणव, एत्थ नेव राजा अम्हे जानाति, न मयं राजानं जानामा”ति । “जानाथ पन, भन्ते, रज्जा सुतसद्धानं निप्फत्ति”न्ति? “आम, जानामी”ति । “जानन्ता रज्जो कस्मा न कथेथा”ति? “माणव किं सक्का ‘अहं जानामी’ति नलाटे सिङ्गं बन्धित्वा चरितुं, सचे इधागन्त्वा पुच्छिस्सति, कथेस्सामी”ति ।

माणवो वेगेन राजकुलं गन्त्वा “किं, ताता”ति वुत्ते “महाराज, तुम्हेहि सुतसद्धानं निप्फत्तिं जाननको एको तापसो तुम्हाकं उय्याने मङ्गलसिलायं निसिन्नो ‘सचे मं पुच्छिस्सति, कथेस्सामी’ति वदति, गन्त्वा तं पुच्छितुं वट्ठीती”ति आह । राजा वेगेन तत्थ गन्त्वा तापसं वन्दित्वा कतपटिसन्थारो निसीदित्वा “सच्चं किर, भन्ते, तुम्हे मया सुतसद्धानं निप्फत्तिं जानाथा”ति पुच्छि । “आम, महाराजा”ति । “तेन हि कथेथ तं मे”ति । “महाराज, तेसं सुतपच्चया तव कोचि अन्तरायो नत्थि, पोराणुय्याने पन ते एको बको अत्थि, सो गोचरं अलभन्तो जिघच्छाय परेतो पठमं सद्दमकासी”ति तस्स किरियं अत्तनो जाणेन परिच्छिन्दित्वा पठमं गाथमाह —

१०. “इदं पुरे निन्नमाहु, बहुमच्छं महोदकं ।
आवासो बकराजस्स, पेत्तिकं भवनं मम ।
त्यज्ज भेकेन यापेम, ओकं न विजहामसे”ति ॥

तत्थ इदन्ति मङ्गलपोक्खरणिं सन्थाय वदति । सा हि पुब्बे उदकतुम्बेन उदके पविसन्ते महोदका बहुमच्छा, इदानीं पन उदकस्स पच्छिन्नत्ता न महोदका जाता । **त्यज्ज भेकेनाति** ते मयं अज्ज मच्छे अलभन्ता मण्डूकमत्तेन यापेम । **ओकन्ति** एवं जिघच्छाय पीळितापि वसनद्धानं न विजहाम ।

इति, महाराज, सो बको जिघच्छापीळितो सद्दमकासि । सचेपि तं जिघच्छातो मोचेतुकामो, तं उय्यानं सोधापेत्वा

पोक्खरणिं उदकस्स पूरेहीति । राजा तथा कारेतुं एकं अमच्चं आणापेसि ।

“हत्थिसालतोरणे पन ते, महाराज, एका काकी वसमाना अत्तनो पुत्तसोकेन दुतियं सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति वत्वा दुतियं गाथमाह —

११. “को दुतियं असीलिस्स, बन्धरस्सक्खि भेच्छति ।
को मे पुत्ते कुलावकं, मज्ज सोत्थिं करिस्सती”ति ॥

वत्वा च पन “को नाम ते, महाराज, हत्थिसालाय हत्थिमेण्डो”ति पुच्छि । “बन्धरो नाम, भन्ते”ति । “एकक्खिकाणो सो, महाराजा”ति? “आम, भन्ते”ति । महाराज, हत्थिसालाय ते द्वारतोरणे एका काकी कुलावकं कत्वा अण्डकानि निक्खिपि । तानि परिणतानि काकपोतका निक्खन्ता, हत्थिमेण्डो हत्थिं आरुह्य सालतो निक्खमन्तो च पविसन्तो च अङ्कुसकेन काकिम्पि पुत्तकेपिस्सा पहरति, कुलावकम्पि विद्धंसेति । सा तेन दुक्खेन पीळिता तस्स अक्खिभेदनं आयाचन्ती एवमाह, सचे ते काकिया मेत्तचित्तं अत्थि, एतं बन्धरं पक्कोसापेत्वा कुलावकविद्धंसनतो वारेहीति । राजा तं पक्कोसापेत्वा परिभासित्वा हारेत्वा अज्जस्स तं हत्थिं अदासि ।

“पासादकणिकाय पन ते, महाराज, एको घुणपाणको वसति । सो तत्थ फेग्गुं खादित्वा तस्मिं खीणे सारं खादितुं नासक्खि, सो भक्खं अलभित्वा निक्खमितुम्पि असक्कोन्तो परिदेवमानो ततियं सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति वत्वा तस्स किरियं अत्तनो जाणेन परिच्छिन्दित्वा ततियं गाथमाह —

१२. “सब्बा परिक्खता फेग्गु, याव तस्सा गती अहु ।
खीणभक्खो महाराज, सारे न रमती घुणो”ति ॥

तत्थ याव तस्सा गती अहूति याव तस्सा फेग्गुया निप्फत्ति अहोसि, सा सब्बा खादिता । न रमतीति “महाराज, सो पाणको ततो निक्खमित्वा गमनट्टानम्पि अपस्सन्तो परिदेवति, नीहरापेहि न”न्ति आह । राजा एकं पुरिसं आणापेत्वा उपायेन नं नीहरापेसि ।

“निवेसने पन ते, महाराज, एका पोसावनिया कोकिला अत्थी”ति? “अत्थि, भन्ते”ति । “महाराज, सा अत्तना निवुत्थपुब्बं वनसण्डं सरित्वा उक्कण्ठित्वा ‘कदा नु खो इमम्हा पज्जरा मुच्चित्वा रमणीयं वनसण्डं गच्छिस्सामी”ति चतुत्थं सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

१३. “सा नूनाहं इतो गन्त्वा, रज्जो मुत्ता निवेसना ।
अत्तानं रमयिस्सामि, दुमसाखनिकेतिनी”ति ॥

तत्थ दुमसाखनिकेतिनीति सुपुप्फितासु रुक्खसाखासु सकनिकेता हुत्वा । एवञ्च पन वत्वा “उक्कण्ठिता, महाराज, सा कोकिला, विस्सज्जेहि न”न्ति आह । राजा तथा कारेसि ।

“निवेसने पन ते, महाराज, एको पोसावनियो मिगो अत्थी”ति? “अत्थि, भन्ते”ति । “महाराज, सो एको यूथपति अत्तनो मिगिं अनुस्सरित्वा किलेसवसेन उक्कण्ठितो पज्जमं सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति वत्वा पज्जमं गाथमाह

१४. “सो नूनाहं इतो गन्त्वा, रज्जो मुत्तो निवेसना ।
अग्गोदकानि पिस्सामि, यूथस्स पुरतो वज”न्ति ॥

तत्थ अग्गोदकानीति अग्गउदकानि, अज्जेहि मिगेहि पठमतरं अपीतानि अनुच्छिद्दोदकानि यूथस्स पुरतो गच्छन्तो कदा नु खो पिविस्सामीति ।

महासत्तो तम्पि मिगं विस्सज्जापेत्वा “निवेसने पन ते, महाराज, पोसावनियो मक्कटो अत्थी”ति पुच्छि । “अत्थि, भन्ते”ति वुत्ते “सोपि, महाराज, हिमवन्तपदेसे यूथपति मक्कटीहि सद्धिं कामगिद्धो हुत्वा विचरन्तो भरतेन नाम लुद्धेन इध आनीतो, इदानि उक्कण्ठित्वा तत्थेव गन्तुकामो छट्ठं सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति वत्वा छट्ठं गाथमाह —

१५. “तं मं कामेहि सम्मत्तं, रत्तं कामेसु मुच्छितं ।
आनयी भरतो लुद्धो, बाहिको भद्धमत्थु ते”ति ॥

तत्थ बाहिकोति बाहिकरट्टवासी । भद्धमत्थु तेति इममत्थं सो वानरो आह, तुय्हं पन भद्धमत्थु, विस्सज्जेहि नन्ति ।

महासत्तो तं वानरं विस्सज्जापेत्वा “निवेसने पन ते, महाराज, पोसावनियो किन्नरो अत्थी”ति पुच्छित्वा “अत्थी”ति वुत्ते “सो, महाराज, अत्तनो किन्नरिया कतगुणं अनुस्सरित्वा किलेसातुरो सद्धमकासि । सो हि ताय सद्धिं एकदिवसं तुङ्गपब्बतसिखरं आरुहि । ते तत्थ वण्णगन्धरससम्पन्नानि नानापुष्फानि ओचिनन्ता पिळन्धन्ता सूरियं अत्थङ्गतं न सल्लक्खेसुं, अत्थङ्गते सूरिये ओतरन्तानं अन्धकारो अहोसि । तत्र नं किन्नरी ‘सामि, अन्धकारो वत्तति, अपक्खलन्तो अप्पमादेन ओतराही’ति वत्वा हत्थे गहेत्वा ओतारेसि, सो ताय तं वचनं अनुस्सरित्वा सद्धमकासि, ततोपि ते भयं नत्थी”ति तं कारणं अत्तनो जाणबलेन परिच्छिन्दित्वा पाकटं करोन्तो सत्तमं गाथमाह —

१६. “अन्धकारतिमिसायं, तुङ्गे उपरिपब्बते ।
सा मं सण्हेन मुदुना, मा पादं खलि यस्मनी”ति ॥

तत्थ अन्धकारतिमिसायन्ति अन्धभावकारके तमे । तुङ्गेति तिखिणे । सण्हेन मुदुनाति मट्ठेन मुदुकेन वचनेन । मा पादं खलि यस्मनीति य-कारो ब्यञ्जनसन्धिवसेन गहितो । इदं वुत्तं होति — सा मं किन्नरी सण्हेन मुदुकेन वचनेन “सामि, अप्पमत्तो होहि, मा पादं खलि अस्मनि, यथा ते उपक्खलित्वा पादो पासाणस्मिं न खलति, तथा ओतरा”ति वत्वा हत्थेन गहेत्वा ओतारेसीति ।

इति महासत्तो किन्नरेन कतसद्धकारणं कथेत्वा तं विस्सज्जापेत्वा “महाराज, अट्ठमो उदानसद्धो अहोसि । नन्दमूलकपम्भारस्मिं किर एको पच्चेकबुद्धो अत्तनो आयुसङ्खारपरिक्खयं जत्वा ‘मनुस्सपथं गन्त्वा बाराणसिरज्जो उय्याने परिनिब्बायिस्सामि, तस्स मे मनुस्सा सरीरनिक्खेपं कारेत्वा साधुकीळं कीळित्वा धातुपूजं कत्वा सग्गपथं पूरेस्सन्ती”ति इद्धानुभावेन आगच्छन्तो तव पासादस्स मत्थकं पत्तकाले खन्धभारं ओतारेत्वा निब्बानपुरपवेसनदीपनं उदानं उदानेसी”ति पच्चेकबुद्धेन वुत्तं गाथमाह —

१७. “असंसयं जातिखयन्तदस्सी, न गब्भसेय्यं पुनरावजिस्सं ।

अयमन्तिमा पच्छिमा गब्भसेय्या, खीणो मे संसारो पुनब्भवाया”ति ॥

तस्सत्थो — जातिया खयन्तसङ्घातस्स निब्बानस्स दिट्ठत्ता **जातिखयन्तदस्सी** अहं **असंसयं** पुन गब्भसेय्यं न आवजिस्सं, अयं मे अन्तिमा जाति, पच्छिमा गब्भसेय्या, खीणो मे पुनब्भवाय खन्धपटिपाटिसङ्घातो संसारोति ।

“इदञ्च पन सो उदानं वत्वा इमं उय्यानवनं आगम्म एकस्स सुपुण्डितस्स सालस्स मूले परिनिब्बुतो, एहि, महाराज, सरीरकिच्चमस्स करिस्सामा”ति महासत्तो राजानं गहेत्वा पच्चेकबुद्धस्स परिनिब्बुतद्वानं गन्त्वा सरीरं दस्सेसि । राजा तस्स सरीरं दिस्वा सद्धिं बलकायेन गन्धमालादीहि पूजेत्वा बोधिसत्तस्स वचनं निस्साय यज्जं हारेत्वा सब्बसत्तानं जीवितदानं दत्वा नगरे माघातभेरिं चरापेत्वा सत्ताहं साधुकीळं कीळित्वा सब्बगन्धचितके महन्तेन सक्कारेन पच्चेकबुद्धस्स सरीरं झापेत्वा धातुयो चतुमहापथे थूपं कारेसि । बोधिसत्तोपि रज्जो धम्मं देसेत्वा “अप्पमत्तो होही”ति ओवदित्वा हिमवन्तमेव पविसित्वा ब्रह्मविहारेसु परिकम्मं कत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “महाराज, तस्स सदस्स सुतकारणा तव कोचि अन्तरायो नत्थी”ति यज्जं हरापेत्वा “महाजनस्स जीवितं देही”ति जीवितदानं दापेत्वा नगरे धम्मभेरिं चरापेत्वा धम्मं देसेत्वा जातकं समोधानेसि “तदा राजा आनन्दो अहोसि, माणवो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

अट्ठसद्वजातकवण्णना दुतिया ।

[४१९] ३. सुलसाजातकवण्णना

इदं सुवण्णकायूरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अनाथपिण्डिकस्स दासिं आरब्भ कथेसि । सा किर एकस्मिं उस्सवदिवसे दासिगणेन सद्धिं उय्यानं गच्छन्ती अत्तनो सामिनिं पुज्जलक्खणदेविं आभरणं याचि । सा तस्सा सतसहस्समूलं अत्तनो आभरणं अदासि । सा तं पिळन्धित्वा दासिगणेन सद्धिं उय्यानं पाविसि । अथेको चोरो तस्सा आभरणे लोभं उप्पादेत्वा “इमं मारेत्वा आभरणं हरिस्सामी”ति ताय सद्धिं सल्लपन्तो उय्यानं गन्त्वा तस्सा मच्छमंससुरादीनि अदासि । सा “किलेसवसेन देति मज्जे”ति गहेत्वा उय्यानकीळं कीळित्वा वीमंसनत्थाय सायन्हसमये निपन्ने दासिगणे उट्ठाय तस्स सन्तिकं अगमासि । सो “भद्दे, इमं ठानं अप्पटिच्छन्नं, थोकं पुरतो गच्छामा”ति आह । तं सुत्वा इतरा “इमस्मिं ठाने सक्का रहस्सकम्मं कातुं, अयं पन निस्संसयं मं मारेत्वा पिळन्धनभण्डं हरितुकामो भविस्सति, होतु, सिक्खापेस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा “सामि, सुरामदेन मे सुक्खं सरीरं, पानीयं ताव मं पायेही”ति एकं कूपं नेत्वा “इतो मे पानीयं ओसिज्जा”ति रज्जुञ्च घटञ्च दस्सेसि । चोरो रज्जुं कूपे ओतारेसि, अथ नं ओनमित्वा उदकं ओसिज्चन्तं महब्बलदासी उभोहि हत्थेहि आणिसदं पहरित्वा कूपे खिपित्वा “न त्वं एत्तकेन मरिस्ससी”ति एकं महन्तं इट्ठकं मत्थके आसुम्भि । सो तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । सापि नगरं पविसित्वा सामिनिया आभरणं ददमाना “मनहि अज्ज इमं आभरणं निस्साय मता”ति सब्बं तं पवत्तिं आरोचेसि, सापि अनाथपिण्डिकस्स आरोचेसि, अनाथपिण्डिको तथागतस्स आरोचेसि । सत्था “न खो, गहपति, इदानेव सा दासी ठानुप्पत्तिकाय पज्जाय समन्नागता, पुब्बेपि समन्नागताव, न च इदानेव ताय सो मारितो, पुब्बेपि नं मारेसियेवा”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते सुलसा नाम नगरसोभिनी पञ्चसतवण्णदासिपरिवारा अहोसि, सहस्सेन रत्तिं गच्छति । तस्मिंयेव नगरे सत्तुको नाम चोरो अहोसि नागबलो, रत्तिभागे इस्सरघरानि पविसित्वा यथारुचि विलुम्पति ।

नागरा सन्निपतित्वा रज्जो उपक्कोसिंसु । राजा नगरगुत्तिकं आणापेत्वा तत्थ तत्थ गुम्बं ठपापेत्वा चोरं गण्हापेत्वा “सीसमस्स छिन्दथा”ति आह । तं पच्छाबाहं बन्धित्वा चतुक्के चतुक्के कसाहि ताळेत्वा आघातनं नेन्ति । “चोरो किर गहितो”ति सकलनगरं सङ्गुभि । तदा सुलसा वातपाने ठत्वा अन्तरवीथिं ओलोकेन्ती तं दिस्वा पटिबद्धचित्ता हुत्वा “सचे इमं चोरोति गहितपुरिसं मोचेतुं सक्खिस्सामि, इदं किलिङ्कम्मं अकत्वा इमिनाव सद्धिं समग्गवासं कप्पेस्सामी”ति चिन्तेत्वा हेट्ठा **कणवेरजातके** (जा० १.४.६९ आदयो) वुत्तनयेनेव नगरगुत्तिकस्स सहस्सं पेसेत्वा तं मोचेत्वा तेन सद्धिं सम्मोदमाना समग्गवासं वसि । चोरो तिण्णं चतुन्नं मासानं अच्चयेन चिन्तेसि “अहं इमस्मियेव ठाने वसितुं न सक्खिस्सामि, तुच्छहत्येन पलायितुम्पि न सक्का, सुलसाय पिळन्धनभण्डं सतसहस्सं अग्घति, सुलसं मारेत्वा इदं गण्हिस्सामी”ति । अथ नं एकदिवसं आह — “भद्दे, अहं तदा राजपुरिसेहि नीयमानो असुकपब्बतमत्थके रुक्खदेवताय बलिकम्मं पटिस्सुणिं, सा मं बलिकम्मं अलभमाना भायापेति, बलिकम्ममस्सा करोमा”ति । “साधु, सामि, सज्जेत्वा पेसेही”ति । “भद्दे, पेसेतुं न वट्टति, मयं उभोपि सब्बाभरणपटिमण्डिता महन्तेन परिवारेन गन्त्वा दस्सामा”ति । “साधु, सामि, तथा करोमा”ति ।

अथ नं तथा कारेत्वा पब्बतपादं गतकाले आह — “भद्दे, महाजनं दिस्वा देवता बलिकम्मं न सम्पटिच्छिस्सति, मयं उभोव अभिरुहित्वा देमा”ति । सो ताय “साधू”ति सम्पटिच्छितो तं बलिपातिं उक्खिपापेत्वा सयं सन्नद्धपञ्चावुधो हुत्वा पब्बतमत्थकं अभिरुहित्वा एकं सतपोरिसपपातं निस्साय जातरुक्खमूले बलिभाजनं ठपापेत्वा “भद्दे, नाहं बलिकम्मत्थाय आगतो, तं पन मारेत्वा पिळन्धनं ते गहेत्वा गमिस्सामीति आगतोमि, तव पिळन्धनं ओमुञ्चित्वा उत्तरसाटकेन भण्डिकं करोही”ति आह । “सामि, मं कस्मा मारेसी”ति? “धनकारणा”ति । “सामि, मया कतगुणं अनुस्सर, अहं तं बन्धित्वा नीयमानं सेट्ठिपुत्तेन परिवत्तेत्वा बहुं धनं दत्वा जीवितं लभापेसिं, देवसिकं सहस्सं लभमानापि अज्जं पुरिसं न ओलोकेमि, एवज्जि तव उपकारिकं मा मं मारेहि, बहुज्ज ते धनं दस्सामि, तव दासी च भविस्सामी”ति याचन्ती पठमं गाथमाह —

१८. “इदं सुवण्णकायूरं, मुत्ता वेळुरिया बहू ।
सब्बं हरस्सु भदन्ते, मज्ज दासीति सावया”ति ॥

तत्थ **कायूरन्ति** गीवायं पिळन्धनपसाधनं कायूरं । **सावयाति** महाजनमज्झे सावेत्वा दासिं कत्वा गण्हाति ।

ततो सत्तुकेन —

१९. “ओरोपयस्सु कल्याणि, मा बाळ्हं परिदेवसि ।
न चाहं अभिजानामि, अहन्त्वा धनमाभत”न्ति ॥ —

अत्तनो अज्झासयानुरूपं दुतियगाथाय वुत्ताय सुलसा ठानुप्पत्तिकारणं पटिलभित्वा “अयं चोरो मय्हं जीवितं न दस्सति, उपायेन नं पठमतरं पपाते पातेत्वा जीवितक्खयं पापेस्सामी”ति चिन्तेत्वा गाथाद्वयमाह —

२०. “यतो सरामि अत्तानं, यतो पत्तास्मि विञ्जुतं ।
न चाहं अभिजानामि, अज्जं पियतरं तथा ॥

२१. “एहि तं उपगूहिस्सं, करिस्सज्ज पदक्खिणं ।

न हि दानि पुन अत्थि, मम तुहज्ज सङ्गमो”ति ॥

सत्तुको तस्साधिप्पायं अजानन्तो “साधु, भद्दे, एहि उपगूहस्सु म”न्ति आह । सुलसा तं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा उपगूहित्वा “इदानीं तं, सामि, चतूसु पस्सेसु वन्दिस्सामी”ति वत्वा पादपिड्डियं सीसं ठपेत्वा बाहुपस्से वन्दित्वा पच्छिमपस्सं गन्त्वा वन्दमाना विय हुत्वा नागबला गणिका चोरं द्वीसु पच्छापादेसु गहेत्वा हेट्ठा सीसं कत्वा सतपोरिसे नरके खिपि । सो तत्थेव चुण्णविचुण्णं पत्वा मरि । तं किरियं दिस्वा पब्बतमत्थके निब्बत्तदेवता इमा गाथा अभसि —

२२. “न हि सब्बेसु ठानेसु, पुरिसो होति पण्डितो ।
इत्थीपि पण्डिता होति, तत्थ तत्थ विचक्खणा ॥

२३. “न हि सब्बेसु ठानेसु, पुरिसो होति पण्डितो ।
इत्थीपि पण्डिता होति, लहुं अत्थं विचिन्तिका ॥

२४. “लहुज्ज वत खिप्पज्ज, निकट्ठे समचेतयि ।
मिगं पुण्णायतेनेव, सुलसा सत्तुकं वधि ॥

२५. “योध उप्पतितं अत्थं, न खिप्पमनुबुज्झति ।
सो हज्जति मन्दमति, चोरोव गिरिगम्भरे ॥

२६. “यो च उप्पतितं अत्थं, खिप्पमेव निबोधति ।
मुच्चते सत्तुसम्बाधा, सुलसा सत्तुकामिवा”ति ॥

तत्थ **पण्डिता** होतीति इत्थीपि पण्डिता तत्थ तत्थ विचक्खणा होति, अथ वा इत्थी पण्डिता चेव तत्थ तत्थ विचक्खणा च होति । **लहुं अत्थं विचिन्तिका**ति लहुं खिप्पं अत्थं विचिन्तिका । **लहुज्ज वता**ति अदन्धज्ज वत । **खिप्पज्जा**ति अचिरेनेव । **निकट्ठे समचेतयी**ति सन्तिके ठिताव तस्स मरणूपायं चिन्तेसि । **पुण्णायतेनेवा**ति पूरितधनुस्मिं । इदं वुत्तं होति — यथा छेको मिगलुद्धको सकण्डपुण्णधनुस्मिं खिप्पं मिगं वधति, एवं सुलसा सत्तुकं वधीति । **योधा**ति यो इमस्मिं सत्तलोके । **निबोधती**ति जानाति । **सत्तुकामिवा**ति सत्तुका इव, यथा सुलसा मुत्ता, एवं मुच्चतीति अत्थो ।

इति सुलसा चोरं वधित्वा पब्बता ओरुह अत्तनो परिजनस्स सन्तिकं गन्त्वा “अय्यपुत्तो कह”न्ति पुट्ठा “मा तं पुच्छथा”ति वत्वा रथं अभिरुहित्वा नगरमेव पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि “तदा ते उभोपि इमेयेव अहेसुं, देवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुलसाजातकवण्णना ततिया ।

[४२०] ४. सुमङ्गलजातकवण्णना

भुसम्हि कुद्धोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो राजोवादसुत्तं आरब्ध कथेसि । तदा पन सत्था रज्जा याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि निब्बत्तो वयप्पत्तो पितु अच्चयेन रज्जं कारेसि, महादानं पवत्तेसि । तस्स सुमङ्गलो नाम उय्यानपालो अहोसि । अथेको पच्चेकबुद्धो नन्दमूलकपम्भारा निक्खमित्वा चारिकं चरमानो बाराणसिं पत्वा उय्याने वसित्वा पुनदिवसे नगरं पिण्डाय पाविसि । तमेनं राजा दिस्वा पसन्नचित्तो वन्दित्वा पासादं आरोपेत्वा राजासने निसीदापेत्वा नानगरसेहि खादनीयभोजनीयेहि परिविसित्वा अनुमोदनं सुत्वा पसन्नो अत्तनो उय्याने वसनत्थाय पटिञ्जं गाहापेत्वा उय्यानं पवेसेत्वा सयम्पि भुत्तपातरासो तत्थ गन्त्वा रत्तिट्ठानदिवाट्टानादीनि संविदहित्वा सुमङ्गलं नाम उय्यानपालं वेय्यावच्चकरं कत्वा नगरं पाविसि । पच्चेकबुद्धो ततो पट्टाय निबद्धं राजगेहे भुञ्जन्तो तत्थ चिरं वसि, सुमङ्गलोपि नं सक्कच्चं उपट्ठहि ।

अथेकदिवसं पच्चेकबुद्धो सुमङ्गलं आमन्तेत्वा “अहं कतिपाहं असुकगामं निस्साय वसित्वा आगच्छिस्सामि, रज्जो आरोचेही”ति वत्वा पक्कामि । सुमङ्गलोपि रज्जो आरोचेसि । पच्चेकबुद्धो कतिपाहं तत्थ वसित्वा सायं सूरिये अत्थङ्गते तं उय्यानं पच्चागमि । सुमङ्गलो तस्स आगतभावं अजानन्तो अत्तनो गेहं अगमासि । पच्चेकबुद्धोपि पत्तचीवरं पटिसामेत्वा थोकं चङ्कमित्वा पासाणफलके निसीदि । तं दिवसं पन उय्यानपालस्स घरं पाहुनका आगमिंसु । सो तेसं सूपव्यञ्जनत्थाय “उय्याने अभयलद्धं मिगं मारेस्सामी”ति धनुं आदाय उय्यानं गन्त्वा मिगं उपधारेन्तो पच्चेकबुद्धं दिस्वा “महामिगो भविस्सती”ति सज्जाय सरं सन्नयित्वा विज्झि । पच्चेकबुद्धो सीसं विवरित्वा “सुमङ्गला”ति आह । सो संवेगप्पत्तो वन्दित्वा “भन्ते, अहं तुम्हाकं आगतभावं अजानन्तो ‘मिगो’ति सज्जाय विज्झिं, खमथ मे”ति वत्वा “होतु दानि किं करिस्ससि, एहि सरं लुञ्चित्वा गण्हाही”ति वुत्ते वन्दित्वा सरं लुञ्चि, महती वेदना उप्पज्जि । पच्चेकबुद्धो तत्थेव परिनिब्बायि । उय्यानपालो “सचे राजा जानिस्सति, नासेस्सती”ति पुत्तदारं गहेत्वा ततोव पलायि । तावदेव “पच्चेकबुद्धो परिनिब्बुतो”ति देवतानुभावेन सकलनगरं एककोलाहलं जातं ।

पुनदिवसे मनुस्सा उय्यानं गन्त्वा पच्चेकबुद्धं दिस्वा “उय्यानपालो पच्चेकबुद्धं मारेत्वा पलातो”ति रज्जो कथयिंसु । राजा महन्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा सत्ताहं सरीरपूजं कत्वा महन्तेन सक्कारेन ज्ञापेत्वा धातुयो आदाय चेतियं कत्वा तं पूजेन्तो धम्मने रज्जं कारेसि । सुमङ्गलोपि एकसंवच्छरं वीतिनामेत्वा “रज्जो चित्तं जानिस्सामी”ति आगन्त्वा एकं अमच्चं पस्सित्वा “मयि रज्जो चित्तं जानाही”ति आह । अमच्चोपि रज्जो सन्तिकं गन्त्वा तस्स गुणं कथेसि । राजा असुणन्तो विय अहोसि । पुन किञ्चि अवत्वा रज्जो अनत्तमनभावं सुमङ्गलस्स कथेसि । सो दुतियसंवच्छरेपि आगन्त्वा तथेव राजा तुण्ही अहोसि । ततियसंवच्छरे आगन्त्वा पुत्तदारं गहेत्वाव आगमि । अमच्चो रज्जो चित्तमुदुभावं जत्वा तं राजद्वारे ठपेत्वा तस्सागतभावं रज्जो कथेसि । राजा तं पक्कोसापेत्वा पटिसन्थारं कत्वा “सुमङ्गल, कस्मा तया मम पुञ्जक्खेत्तं पच्चेकबुद्धो मारितो”ति पुच्छि । सो “नाहं, देव, ‘पच्चेकबुद्धं मारेमी’ति मारेसिं, अपिच खो इमिना नाम कारणेन इदं नाम अकासि”न्ति तं पवत्तिं आचिक्खि । अथ नं राजा “तेन हि मा भायी”ति समस्सासेत्वा पुन उय्यानपालमेव अकासि ।

अथ नं सो अमच्चो पुच्छि “देव, कस्मा तुम्हे द्वे वारे सुमङ्गलस्स गुणं सुत्वापि किञ्चि न कथयित्थ, कस्मा पन ततियवारे सुत्वा तं पक्कोसित्वा अनुकम्पित्था”ति? राजा “तात, रज्जा नाम कुद्धेन सहसा किञ्चि कातुं न वट्ठति, तेनाहं पुब्बे तुण्ही हुत्वा ततियवारे सुमङ्गले मम चित्तस्स मुदुभावं जत्वा तं पक्कोसापेसि”न्ति राजवत्तं कथेन्तो इमा गाथा आह —

२७. “भुसम्हि कुद्धोति अवेक्खियान, न ताव दण्डं पणयेय्य इस्सरो ।
अट्ठानसो अप्पतिरूपमत्तनो, परस्स दुक्खानि भुसं उदीरये ॥

२८. “यतो च जानेय्य पसादमत्तनो, अत्थं नियुज्जेय्य परस्स दुक्कटं ।

तदायमत्थोति सयं अवेक्खिय, अथस्स दण्डं सदिसं निवेसये ॥

२९. “न चापि झापेति परं न अत्तनं, अमुच्छितो यो नयते नयानयं ।
यो दण्डधारो भवतीध इस्सरो, स वण्णगुत्तो सिरिया न धंसति ॥

३०. “ये खत्तिया से अनिसम्मकारिनो, पणेन्ति दण्डं सहसा पमुच्छिता ।
अवण्णसंयुता जहन्ति जीवितं, इतो विमुत्तापि च यन्ति दुग्गतिं ॥

३१. “धम्मे च ये अरियप्पवेदिते रता, अनुत्तरा ते वचसा मनसा कम्मुना च ।
ते सन्तिसोरच्चसमाधिसण्ठिता, वजन्ति लोकं दुभयं तथाविधा ॥

३२. “राजाहमस्मि नरपमदानमिस्सरो, सचेपि कुञ्जामि ठपेमि अत्तनं ।
निसेधयन्तो जनतं तथाविधं, पणेमि दण्डं अनुकम्प योनिसो”ति ॥

तत्थ **अवेक्खियानाति** अवेक्खित्वा जानित्वा । इदं वुत्तं होति — तात, पथविस्सरो राजा नाम “अहं भुसं कुद्धो बलवकोधाभिभूतो”ति जत्वा अट्ठवत्थुकादिभेदं दण्डं परस्स न पणयेय्य न वत्तेय्य । किंकारणा? कुद्धो हि अट्ठवत्थुकं सोळसवत्थुकं कत्वा अट्ठानेन अकारणेन अत्तनो राजभावस्स अननुरूपं “इमं एत्तकं नाम आहरथ, इदञ्च तस्स करोथा”ति परस्स भुसं दुक्खानि बलवदुक्खानि उदीरये ।

यतोति यदा । इदं वुत्तं होति — यदा पन राजा परस्मिं उप्पन्नं अत्तनो पसादं जानेय्य, अथ परस्स दुक्कटं अत्थं नियुज्जेय्य उपपरिक्खेय्य, तदा एवं नियुज्जन्तो “अयं नामेत्य अत्थो, अयं एतस्स दोसो”ति सयं अत्तपच्चक्खं कत्वा अथस्स अपराधकारकस्स अट्ठवत्थुकहेतु अट्ठेव, सोळसवत्थुकहेतु सोळसेव कहापणे गण्हमानो दण्डं सदिसं कतदोसानुरूपं निवेसये ठपेय्य पवत्तेय्याति ।

अमुच्छितोति छन्दादीहि अगतिकिलेसेहि अमुच्छितो अनभिभूतो हुत्वा यो नयानयं नयते उपपरिक्खति, सो नेव परं झापेति, न अत्तनं । छन्दादिवसेन हि अहेतुकं दण्डं पवत्तेन्तो परम्पि तेन दण्डेन झापेति दहति पीळेति, अत्तानम्पि ततोनिदानेन पापेन । अयं पन न परं झापेति, न अत्तनं । **यो दण्डधारो भवतीध इस्सरोति** यो इध पथविस्सरो राजा इध सत्तलोके दोसानुच्छविकं दण्डं पवत्तेन्तो दण्डधारो होति । **स वण्णगुत्तोति** गुणवण्णेन चैव यसवण्णेन च गुत्तो रक्खितो सिरिया न धंसति न परिहायति । **अवण्णसंयुता जहन्तीति** अधम्मिका लोलराजानो अवण्णेन युत्ता हुत्वा जीवितं जहन्ति ।

धम्मे च ये अरियप्पवेदितेति ये राजानो आचारअरियेहि धम्मिकराजूहि पवेदिते दसविधे राजधम्मे रता । **अनुत्तरा** तेति ते वचसा मनसा कम्मुना च तीहिपि एतेहि अनुत्तरा जेट्ठका । **ते सन्तिसोरच्चसमाधिसण्ठिताति** ते अगतियहानेन किलेससन्तियञ्च सुसील्यसङ्घाते सोरच्चे च एकगतासमाधिम्हि च सण्ठिता पतिट्ठिता धम्मिकराजानो । **वजन्ति लोकं दुभयन्ति** धम्मेन रज्जं कारेत्वा मनुस्सलोकतो देवलोकं, देवलोकतो मनुस्सलोकन्ति उभयलोकमेव वजन्ति, निरयादीसु न निब्बत्तन्ति । **नरपमदानन्ति** नरानञ्च नारीनञ्च । **ठपेमि अत्तनन्ति** कुद्धोपि कोधवसेन अगन्त्वा अत्तनं पोरानकराजूहि ठपितनयस्मियेव धम्मे ठपेमि, विनिच्छयधम्मं न भिन्दामीति ।

एवं छहि गाथाहि रज्जा अत्तनो गुणे कथिते सब्बापि राजपरिसा तुट्ठा “अयं सीलाचारगुणसम्पत्ति तुम्हाकज्जेव अनुरूपा”ति रज्जो गुणे कथेसुं । सुमङ्गलो पन परिसाय कथितावसाने उट्ठाय राजानं वन्दित्वा अज्जलिं पग्गह् रज्जो थुतिं करोन्तो तिस्सो गाथा अभसि —

३३. “सिरी च लक्खी च तवेव खत्तिय, जनाधिप मा विजहि कुदाचनं ।
अक्कोधनो निच्चपसन्नचित्तो, अनीघो तुवं वस्ससतानि पालय ॥

३४. “गुणेहि एतेहि उपेत खत्तिय, ठितमरियवत्ती सुवचो अकोधनो ।
सुखी अनुप्पीळ पसास मेदिनिं, इतो विमुत्तोपि च याहि सुग्गतिं ॥

३५. “एवं सुनीतेन सुभासितेन, धम्मेन जायेन उपायसो नयं ।
निब्बापये सङ्खुभितं महाजनं, महाव मेघो सलिलेन मेदिनिं”न्ति ॥

तत्थ **सिरी च लक्खी चाति** परिवारसम्पत्ति च पज्जा च । **अनीघोति** निहुक्खो हुत्वा । **उपेत खत्तियाति** उपेतो खत्तिय, अयमेव वा पाठो । **ठितमरियवत्तीति** ठितअरियवत्ति, अरियवत्ति नाम दसराजधम्मसङ्घातं पोरणराजवत्तं, तत्थ पतिट्ठितत्ता ठितराजधम्मो हुत्वाति अत्थो । **अनुप्पीळ पसास मेदिनिन्ति** अनुप्पीळं पसास मेदिनिञ्च, अयमेव वा पाठो । **सुनीतेनाति** सुनयेन सुट्ठु कारणेन । **धम्मेनाति** दसकुसलकम्मपथधम्मेन । **जायेनाति** पुरिमपदस्सेव वेवचनं । **उपायसोति** उपायकोसल्लेन । **नयन्ति** नयन्तो रज्जं अनुसासन्तो धम्मिकराजा । **निब्बापयेति** इमाय पटिपत्तिया कायिकचेतसिकदुक्खं दरथं अपनेन्तो कायिकचेतसिकदुक्खसङ्खुभितम्पि महाजनं महामेघो सलिलेन मेदिनिं विय निब्बापेय्य, त्वम्पि तथेव निब्बापेहीति दस्सेन्तो एवमाह ।

सत्था कोसलरज्जो ओवादवसेन इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चेकबुद्धो परिनिब्बुतो, सुमङ्गलो आनन्दो अहोसि, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

सुमङ्गलजातकवण्णना चतुत्था ।

[४२१] ५. गङ्गमालजातकवण्णना

अङ्गारजाताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उपोसथकम्मं आरब्भ कथेसि । एकदिवसज्झि सत्था उपोसथिके उपासके आमन्तेत्वा “उपासका साधुरूपं वो कतं उपोसथं उपवसन्तेहि, दानं दातब्बं, सीलं रक्खितब्बं, कोधो न कातब्बो, मेत्ता भावेतब्बा, उपोसथवासो वसितब्बो, पोरणकपण्डिता हि एकं उपडुपोसथकम्मं निस्साय महायसं लभिसू”ति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्मिं नगरे सुचिपरिवारो नाम सेट्ठि अहोसि असीतिकोटिधनविभवो दानादिपुज्जाभिरतो । तस्स पुत्तदारापि परिजनोपि अन्तमसो तस्मिं घरे वच्छपालकापि सब्बे मासस्स छ दिवसे उपोसथं उपवसन्ति । तदा बोधिसत्तो एकस्मिं दलिद्वकुले निब्बत्तित्वा भतिं कत्वा किच्छेन जीवति । सो “भतिं करिस्सामी”ति तस्स गेहं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं ठितो “किं आगतोसी”ति वुत्ते “तुम्हाकं गेहे भतिया कम्मकरणत्थ”न्ति आह । सेट्ठि अज्जेसं भतिकानं आगतदिवसेयेव “इमस्मिं गेहे कम्मं करोन्ता सीलं रक्खन्ति, सीलं रक्खितुं सक्कोन्ता कम्मं करोथा”ति वदति,

बोधिसत्तस्स पन सीलरक्खणआचिक्खणे सज्जं अकत्वा “साधु, तात, अत्तनो भतिं जानित्वा कम्मं करोही”ति आह । सो ततो पट्टाय सुवचो हुत्वा उरं दत्वा अत्तनो किलमथं अगणेत्वा तस्स सब्बकिच्चाणि करोति, पातोव कम्मन्तं गन्त्वा सायं आगच्छति ।

अथेकदिवसं नगरे छणं घोसेसुं । महासेट्ठि दासिं आमन्तेत्वा “अज्जुपोसथदिवसो, गेहे कम्मकरानं पातोव भत्तं पचित्वा देहि, कालस्सेव भुज्जित्वा उपोसथिका भविस्सन्ती”ति आह । बोधिसत्तो कालस्सेव उट्टाय कम्मन्तं अगमासि, “अज्जुपोसथिको भवेय्यासी”ति तस्स कोचि नारोचेसि । सेसकम्मकरा पातोव भुज्जित्वा उपोसथिकाव अहेसुं । सेट्ठिपि सपुत्तदारो सपरिजनो उपोसथं अधिट्ठहि, सब्बेपि उपोसथिका अत्तनो अत्तनो वसनट्टानं गन्त्वा सीलं आवज्जेन्ता निसीदिसु । बोधिसत्तो सकलदिवसं कम्मं कत्वा सूरियत्थङ्गमनवेलाय आगतो । अथस्स भत्तकारिका हत्थधोवनं दत्वा पातियं भत्तं वट्ठेत्वा उपनामेसि । बोधिसत्तो “अज्जेसु दिवसेसु इमाय वेलाय महासद्धो होति, अज्ज कहां गता”ति पुच्छि । “सब्बे उपोसथं समादियित्वा अत्तनो अत्तनो वसनट्टानानि गता”ति । तं सुत्वा बोधिसत्तो चिन्तेसि “एत्तकानं सीलवन्तानं अन्तरे अहं एको दुस्सीलो हुत्वा न वसिस्सामि, इदानि उपोसथङ्गेसु अधिट्ठित्तेसु होति नु खो उपोसथकम्मं, नो”ति । सो गन्त्वा सेट्ठिं पुच्छि । अथ नं सेट्ठि “तात पातोव अनधिट्ठित्ता सकलं उपोसथकम्मं न होति, उपड्डुपोसथकम्मं पन होती”ति आह ।

सो “एत्तकम्पि होतू”ति सेट्ठिस्स सन्तिके समादिन्नसीलो हुत्वा उपोसथकम्मं अधिट्ठाय अत्तनो वसनोकासं पविसित्वा सीलं आवज्जेन्तो निपज्जि । अथस्स सकलदिवसं निराहारताय पच्छिमयामसमनन्तरे सत्थकवाता समुट्ठिसु । सेट्ठिना नानाविधानि भेसज्जानि आहरित्वा “भुज्जा”ति वुच्चमानोपि “उपोसथं न भिन्दिस्सामि, जीवितपरियन्तिकं कत्वा समादियि”न्ति आह । बलववेदना उप्पज्जि, अरुणुगमनवेलाय सतिं पच्चुपट्टापेतुं नासक्खि । अथ नं “इदानि मरिस्सती”ति नीहरित्वा “ओसारके निपज्जापेसुं । तस्मिं खणे बाराणसिराजा रथवरगतो महन्तेन परिवारेन नगरं पदक्खिणं करोन्तो तं ठानं सम्पापुणि । बोधिसत्तो तस्स सिरिं ओलोकेत्वा तस्मिं लोभं उप्पादेत्वा रज्जं पत्थेसि । सो चवित्वा उपड्डुपोसथकम्मनिस्सन्देन तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गण्हि । सा लद्धगम्भपरिहारा दसमासच्चयेन पुत्तं विजायि, “उदयकुमारो”तिस्स नामं अकंसु । सो वयप्पत्तो सब्बसिप्पेसु निष्फत्तिं पापुणि, जातिस्सरजाणेन अत्तनो पुब्बकम्मं सरित्वा “अप्पकस्स कम्मस्स फलं मम इदं”न्ति अभिक्खणं उदानं उदानेसि । सो पितु अच्चयेन रज्जं पत्वापि अत्तनो महन्तं सिरिविभवं ओलोकेत्वा तदेव उदानं उदानेसि ।

अथेकदिवसं नगरे छणं सज्जयिंसु, महाजनो कीळापसुतो अहोसि । तदा बाराणसिया उत्तरद्वारवासी एको भतिको उदकभतिं कत्वा लद्धं अट्टमासकं पाकारिट्टुकाय अन्तरे ठपेत्वा भतिं करोन्तो दक्खिणद्वारं पत्वा तत्थ उदकभतिमेव कत्वा जीवमानाय एकाय कपणित्थिया सद्धिं संवासं कप्पेसि । सा तं आह — “सामि, नगरे छणो वत्तति, सचे ते किञ्चि अत्थि, मयम्पि कीळ्येय्यामा”ति? “आम, अत्थी”ति । “कित्तकं, सामी”ति? “अट्टमासको”ति । “कहं सो”ति? “उत्तरद्वारे इट्टकम्भन्तरे ठपितोति इतो मे द्वादसयोजनन्तरे निधानं, तव पन हत्थे किञ्चि अत्थी”ति? “आम, अत्थी”ति । “कित्तकं”न्ति? “अट्टमासकोवा”ति । “इति तव अट्टमासको, मम अट्टमासकोति मासकोव होति, ततो एकेन कोट्टासेन मालं, एकेन कोट्टासेन गन्धं, एकेन कोट्टासेन सुरं गहेत्वा कीळिस्साम, गच्छ तया ठपितं अट्टमासकं आहरा”ति । सो “भरियाय मे सन्निका कथा लद्धा”ति हट्टतुट्ठो “भदे, मा चिन्तयि, आहरिस्सामि न”न्ति वत्वा पक्कामि । नागबलो भतिको छ योजनानि अतिक्कम्म मज्झन्हिकसमये वीतच्चिकङ्गारसन्थतं विय उण्हं वालुकं मद्दन्तो धनलोभेन हट्टपहट्टो कसावरत्तनिवासनो कण्णे तालपण्णं पिळन्धित्वा एकेन आयोगवत्तेन गीतं गायन्तो राजङ्गणेन पायासि ।

उदयरजा सीहपञ्जरं विवरित्वा ठितो तं तथा गच्छन्तं दिस्वा “किं नु खो एस एवरूपं वातातपं अगणेत्वा हट्टुट्टो गायन्तो गच्छति, पुच्छिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा पक्कोसनत्थाय एकं पुरिसं पहिणि । तेन गन्त्वा “राजा तं पक्कोसती”ति वुत्ते “राजा मय्हं किं होति, नाहं राजानं जानामी”ति वत्त्वा बलक्कारेन नीतो एकमन्तं अट्ठासि । अथ नं राजा पुच्छन्तो द्वे गाथा अभसि —

३६. “अङ्गारजाता पथवी, कुक्कुळानुगता मही ।
अथ गायसि वत्तानि, न तं तपति आतपो ॥

३७. “उद्धं तपति आदिच्चो, अधो तपति वालुका ।
अथ गायसि वत्तानि, न तं तपति आतपो”ति ॥

तत्थ अङ्गारजाताति भो पुरिस, अयं पथवी वीतच्चिकङ्गारा विय उण्हजाता । कुक्कुळानुगताति आदित्तछारिकसङ्घातेन कुक्कुळेन विय उण्हवालुकाय अनुगता । वत्तानीति आयोगवत्तानि आरोपेत्वा गीतं गायसीति ।

सो रज्जो कथं सुत्वा ततियं गाथमाह —

३८. “न मं तपति आतपो, आतपा तपयन्ति मं ।
अत्था हि विविधा राज, ते तपन्ति न आतपो”ति ॥

तत्थ आतपाति वत्थुकामकिलेसकामा । पुरिसज्झि ते अभितपन्ति, तस्मा “आतपा”ति वुत्ता । अत्था हि विविधाति, महाराज, मय्हं वत्थुकामकिलेसकामे निस्साय कत्तब्बा नानाकिच्चसङ्घाता विविधा अत्था अत्थि, ते मं तपन्ति, न आतपोति ।

अथ नं राजा “को नाम ते अत्थो”ति पुच्छि । सो आह “अहं, देव, दक्खिणद्वारे कपणित्थिया सद्धिं संवासं कप्पेसिं, सा मं ‘छणं कीळिस्साम, अत्थि ते किञ्चि हत्थे”ति पुच्छि, अथ नं अहं ‘मम निधानं उत्तरद्वारे पाकारन्तरे ठपित”न्ति अवचं, सा ‘गच्छ तं आहर, उभोपि कीळिस्सामा”ति मं पहिणि, सा मे तस्सा कथा हदयं न विजहति, तं मं अनुस्सरन्तं कामतपो तपति, अयं मे, देव, अत्थो”ति । अथ “एवरूपं वातातपं अगणेत्वा किं ते तुस्सनकारणं, येन गायन्तो गच्छसी”ति? “देव, तं निधानं आहरित्वा ‘ताय सद्धिं अभिरमिस्सामी”ति इमिना कारणेन तुट्ठो गायामी”ति । “किं पन ते, भो पुरिस, उत्तरद्वारे ठपितनिधानं सतसहस्समत्तं अत्थी”ति? “नत्थि, देवा”ति । राजा “तेन हि पञ्जास सहस्सानि, चत्तालीस, तिसं, वीस, दस, सहस्सं, पञ्च सतानि, चत्तारि, तीणि, द्वे, एकं, सतं, पञ्जासं, चत्तालीसं, तिसं, वीसं, दस, पञ्च, चत्तारि, तयो, द्वे, एको कहापणो, अट्ठो, पादो, चत्तारो मासका, तयो, द्वे, एको मासको”ति पुच्छि । सब्बं पटिक्खित्वा “अट्ठमासको”ति वुत्तो “आम, देव, एत्तकं मय्हं धनं, तं आहरित्वा ताय सद्धिं अभिरमिस्सामीति गच्छामि, ताय पीतिया तेन सोमनस्सेन न मं एस वातातपो तपती”ति आह ।

अथ नं राजा “भो पुरिस, एवरूपे आतपे तत्थ मा गमि, अहं ते अट्ठमासकं दस्सामी”ति आह । “देव, अहं तुम्हाकं कथाय ठत्वा तज्ज गण्हिस्सामि, इतरज्ज धनं न नासेस्सामि, मम गमनं अहापेत्वा तम्पि गहेस्सामी”ति । “भो पुरिस, निवत्त, मासकं ते दस्सामि, द्वे मासकेहि एवं वट्ठेत्वा कोटिं कोटिसतं अपरिमितं धनं दस्सामि, निवत्ता”ति वुत्तेपि “देव, तं

गहेत्वा इतरम्पि गण्हिस्सामि”इच्चेव आह । ततो सेट्ठिद्वानादीहि ठानन्तरेहि पलोभितो याव उपरज्जा तथेव वत्त्वा “उपट्ठरज्जं ते दस्सामि, निवत्ता”ति वुत्ते सम्पटिच्छि । राजा “गच्छथ मम सहायस्स केसमस्सुं कारेत्वा न्हापेत्वा अलङ्कारित्वा आनेथ न”न्ति अमच्चे आणापेसि । अमच्चा तथा अकंसु । राजा रज्जं द्विधा भिन्दित्वा तस्स उपट्ठरज्जं अदासि । “सो पन तं गहेत्वापि अट्ठमासकपेमेन उत्तरपस्सं गतोयेवा”ति वदन्ति । सो अट्ठमासकराजा नाम अहोसि । ते समग्गा सम्मोदमाना रज्जं कारेन्ता एकदिवसं उय्यानं गर्मिसु । तत्थ कीळित्वा उदयरजा अट्ठमासकरज्जो अट्ठे सीसं कत्वा निपज्जि । तस्मिं निदं ओक्कन्ते परिवारमनुस्सा कीळानुभवनवसेन तत्थ तत्थ अगमंसु ।

अट्ठमासकराजा “किं मे निच्चकालं उपट्ठरज्जेन, इमं मारेत्वा अहमेव सकलरज्जं कारेस्सामी”ति खगं अब्बाहित्वा “पहरिस्सामि न”न्ति चिन्तेत्वा पुन “अयं राजा मं दलिद्वकपणं मनुस्सं अत्तना समानं कत्वा महन्ते इस्सरिये पतिट्ठपेसि, एवरूपं नाम यसदायकं मारेत्वा रज्जं कारेस्सामीति मम इच्छा उप्पन्ना, अयुत्तं वत मे कम्म”न्ति सति पटिलभित्वा असिं पवेसेसि । अथस्स दुतियम्पि ततियम्पि तथेव चित्तं उप्पज्जि । ततो चिन्तेसि “इदं चित्तं पुनप्पुनं उप्पज्जमानं मं पापकम्मे नियोजेय्या”ति । सो असिं भूमियं खिपित्वा राजानं उट्ठापेत्वा “खमाहि मे, देवा”ति पादेसु पति । “ननु सम्म, तव ममन्तरे दोसो नत्थी”ति? “अत्थि, महाराज, अहं इदं नाम अकासि”न्ति । “तेन हि सम्म, खमामि ते, इच्छन्तो पन रज्जं कारेहि, अहं उपराजा हुत्वा तं उपट्ठहिस्सामी”ति । सो “न मे, देव, रज्जेन अत्थो, अयज्हि तण्हा मं अपायेसु निब्बत्तापेस्सति, तव रज्जं त्वमेव गण्ह, अहं पब्बजिस्सामि, दिट्ठं मे कामस्स मूलं, अयज्हि सङ्कप्पेन वट्ठति, न दानि नं ततो पट्ठाय सङ्कप्पेस्सामी”ति उदानेन्तो चतुत्थं गाथमाह —

३९. “अदसं काम ते मूलं, सङ्कप्पा काम जायसि ।
न तं सङ्कप्पयिस्सामि, एवं काम न हेहिसी”ति ॥

तत्थ एवन्ति एवं ममन्तरे । न हेहिसीति न उप्पज्जिस्ससीति ।

एवञ्च पन वत्त्वा पुन कामेसु अनुयुज्जन्तस्स महाजनस्स धम्मं देसेन्तो पञ्चमं गाथमाह —

४०. “अप्पापि कामा न अलं, बहूहिपि न तप्पति ।
अहहा बाललपना, परिवज्जेथ जग्गतो”ति ॥

तत्थ अहहाति संवेगदीपनं । जग्गतोति जग्गन्तो । इदं वुत्तं होति — महाराज, इमस्स महाजनस्स अप्पकापि वत्थुकामकिलेसकामा न अलं परियत्ताव, बहूहिपि च तेहि न तप्पतेव, “अहो इमे मम रूपा मम सदा”ति लपन्तो बाललपना कामा, इमे विपस्सनं वट्ठेत्वा बोधिपक्खियानं धम्मानं भावनानुयोगमनुयुत्तो जग्गन्तो कुलपुत्तो परिवज्जेथ, परिज्जापहानाभिसमयेहि अभिसमेत्वा पजहेय्याति ।

एवं सो महाजनस्स धम्मं देसेत्वा उदयरजानं रज्जं पटिच्छापेत्वा महाजनं अस्सुमुखं रोदमानं पहाय हिमवन्तं पविसित्वा पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा विहासि । तस्स पब्बजितकाले राजा तं उदानं सकलं कत्वा उदानेन्तो छट्ठं गाथमाह —

४१. “अप्पस्स कम्मस्स फलं ममेदं, उदयो अज्झागमा महत्तपत्तं ।

सुलद्धलाभो वत माणवस्स, यो पब्बजी कामरागं पहाया”ति ॥

तत्थ उदयोति अत्तानं सन्धाय वदति । महत्तपत्तन्ति महन्तभावप्पत्तं विपुलं इस्सरियं अज्झागमा । माणवस्साति सत्तस्स मय्हं सहायस्स सुलद्धलाभो, यो कामरागं पहाय पब्बजितोति अधिप्पायेनेवमाह ।

इमिस्सा पन गाथाय न कोचि अत्थं जानाति । अथ नं एकदिवसं अग्गमहेसी गाथाय अत्थं पुच्छि, राजा न कथेसि । एको पनस्स गङ्गमालो नाम मङ्गलन्हापितो, सो रज्जो मस्सुं करोन्तो पठमं खुरपरिकम्मं कत्वा पच्छा सण्डासेन लोमानि गण्हाति, रज्जो च खुरपरिकम्मकाले सुखं होति, लोमहरणकाले दुक्खं । सो पठमं तस्स वरं दातुकामो होति, पच्छा सीसच्छेदनमाकङ्कति । अथेकदिवसं “भद्दे, अम्हाकं गङ्गमालकप्पको बालो”ति देविया तमत्थं आरोचेत्वा “किं पन, देव, कातुं वट्ठती”ति वुत्ते “पठमं सण्डासेन लोमानि गहेत्वा पच्छा खुरपरिकम्मं”न्ति आह । सा तं कप्पकं पक्कोसापेत्वा “तात, इदानीं रज्जो मस्सुकरणदिवसे पठमं लोमानि गहेत्वा पच्छा खुरपरिकम्मं करेय्यासि, रज्जा च ‘वरं गण्हाही’ति वुत्ते ‘अज्जेन, देव, मे अत्थो नत्थि, तुम्हाकं उदानगाथाय अत्थं आचिक्खथा’ति वदेय्यासि, अहं ते बहं धनं दस्सामी”ति आह । सो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा मस्सुकरणदिवसे पठमं सण्डासं गण्हि । “किं, भणे गङ्गमाल, अपुब्बं ते करणं”न्ति रज्जा वुत्ते “देव, कप्पका नाम अपुब्बम्पि करोन्ती”ति वत्वा पठमं लोमानि गहेत्वा पच्छा खुरपरिकम्मं अकासि । राजा “वरं गण्हाही”ति आह । “देव, अज्जेन मे अत्थो नत्थि, तुम्हाकं उदानगाथाय अत्थं कथेथा”ति । राजा अत्तनो दलिद्वकाले कतं कथेतुं लज्जन्तो “तात, इमिना ते वरेन को अत्थो, अज्जं गण्हाही”ति आह । “एतमेव देहि, देवा”ति । सो मुसावादभयेन “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा कुम्मासपिण्डजातके वुत्तनयेनेव सब्बं संविदहापेत्वा रतनपल्लङ्के निसीदित्वा “अहं गङ्गमाल, पुरिमभवे इमस्मियेव नगरे”ति सब्बं पुरिमकिरियं आचिक्खित्वा “इमिना कारणेन उपड्डगाथं, ‘सहायो पन मे पब्बजितो, अहं पमत्तो हुत्वा रज्जमेव कारेमी’ति इमिना कारणेन पच्छा उपड्डगाथं वदामी”ति उदानस्स अत्थं कथेसि ।

तं सुत्वा कप्पको “उपड्डुपोसथकम्मेन किर रज्जा अयं सम्पत्ति लद्धा, कुसलं नाम कातब्बमेव, यंनूनाहं पब्बजित्वा अत्तनो पतिट्ठं करेय्य”न्ति चिन्तेत्वा जातिभोगपरिवट्ठं पहाय राजानं पब्बज्जं अनुजानापेत्वा हिमवन्तं गन्त्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तिलक्खणं आरोपेन्तो विपस्सनं वट्ठेत्वा पच्चेकबोधिं पत्वा इद्धिया निब्बत्तपत्तचीवरधरो गन्धमादनपब्बते पच्चछब्बस्सानि वसित्वा “बाराणसिराजानं ओलोकेस्सामी”ति आकासेनागन्त्वा उय्याने मङ्गलसिलायं निसीदि । उय्यानपालो सज्जानित्वा गन्त्वा रज्जो आरोचेसि “देव, गङ्गमालो पच्चेकबुद्धो हुत्वा आकासेनागन्त्वा उय्याने निसिन्नो”ति । राजा तं सुत्वा “पच्चेकबुद्धं वन्दिस्सामी”ति वेगेन निक्खमि । राजमाता च पुत्तेन सद्धियेव निक्खमि । राजा उय्यानं पविसित्वा तं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि सद्धिं परिसाय । सो रज्जा सद्धिं पटिसन्थारं करोन्तो “किं, ब्रह्मदत्त, अप्पमत्तोसि, धम्मेन रज्जं कारेसि, दानादीनि पुज्जानि करोसी”ति राजानं कुलनामेन आलपित्वा पटिसन्थारं करोति । तं सुत्वा रज्जो माता “अयं हीनजच्चो मलमज्जको न्हापितपुत्तो अत्तानं न जानाति, मम पुत्तं पथविस्सरं जातिखत्तियं ‘ब्रह्मदत्ता’ति नामेनालपती”ति कुज्झित्वा सत्तमं गाथमाह —

४२. “तपसा पजहन्ति पापकम्मं, तपसा न्हापितकुम्भकारभावं ।

तपसा अभिभुय्य गङ्गमाल, नामेनालपसज्ज ब्रह्मदत्ता”ति ॥

तस्सत्थो — इमे ताव सत्ता तपसा अत्तना कतेन तपोगुणेन पापकम्मं जहन्ति, किं पनेते तपसा न्हापितकुम्भकारभावम्पि जहन्ति, यं त्वं गङ्गमाल, अत्तनो तपसा अभिभुय्य मम पुत्तं ब्रह्मदत्तं नामेनालपसि, पतिरूपं नु ते एतन्ति?

राजा मातरं वारेत्वा पच्चेकबुद्धस्स गुणं पकासेन्तो अट्टमं गाथमाह —

४३. “सन्दिट्टिकमेव अम्म पस्सथ, खन्तीसोरच्चस्स अयं विपाको ।
यो सब्बजनस्स वन्दितोहु, तं वन्दाम सराजिका समच्चा”ति ॥

तत्थ **खन्तीसोरच्चस्सा**ति अधिवासनखन्तिया च सोरच्चस्स च । तं **वन्दामा**ति तं इदानीं मयं सराजिका समच्चा सब्बे वन्दाम, पस्सथ अम्म, खन्तीसोरच्चानं विपाकन्ति ।

रज्जा मातरि वारिताय सेसमहाजनो उट्ठित्वा “अयुत्तं वत, देव, एवरूपस्स हीनजच्चस्स तुम्हे नामेनालपन”न्ति आह । राजा महाजनम्मि पटिबाहित्वा तस्स गुणकथं कथेतुं ओसानगाथमाह —

४४. “मा किञ्चि अवचुत्थ गङ्गमालं, मुनिनं मोनपथेसु सिक्खमानं ।
एसो हि अतरि अण्णवं, यं तरित्वा चरन्ति वीतसोका”ति ॥

तत्थ **मुनिनन्ति** अगारिकानगारिकसेक्खासेक्खपच्चेकमुनीसु पच्चेकमुनिं । **मोनपथेसु सिक्खमानन्ति** पुब्बभागपटिपदाबोधिपक्खियधम्मसङ्घातेसु मोनपथेसु सिक्खमानं । **अण्णवन्ति** संसारमहासमुद्वं ।

एवञ्च पन वत्वा राजा पच्चेकबुद्धं वन्दित्वा “भन्ते, मय्हं मातु खमथा”ति आह । “खमामि, महाराजा”ति । राजपरिसापि नं खमारोपेसि । राजा अत्तानं निस्साय वसनत्थाय पटिञ्जं याचि । पच्चेकबुद्धो पन पटिञ्जं अदत्वा सराजिकाय परिसाय पस्सन्तियाव आकासे ठत्वा रज्जो ओवादं दत्वा गन्धमादनमेव गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवञ्च उपासका उपोसथवासो नाम वसितब्बयुत्तको”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चेकबुद्धो परिनिब्बायि, अट्ठमासकराजा आनन्दो अहोसि, रज्जो माता महामाया, अग्गमहेसी राहुलमाता, उदयराराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गङ्गमालजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४२२] ६. चेतियजातकवण्णना

धम्मो हवे हतो हन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवदत्तस्स पथविपवेसनं आरब्ध कथेसि । तस्मिञ्च दिवसे भिक्खू धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, देवदत्तो मुसावादं कत्वा पथविं पविट्ठो अवीचिपरायणो जातो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानीव, पुब्बेपि पथविं पविट्ठोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते पठमकप्पे महासम्मतो नाम राजा असङ्ख्येय्यायुको अहोसि । तस्स पुत्तो रोजो नाम, तस्स पुत्तो वररोजो नाम, तस्स पुत्तो कल्याणो नाम, कल्याणस्स पुत्तो वरकल्याणो नाम, वरकल्याणस्स पुत्तो उपोसथो नाम, उपोसथस्स पुत्तो वरउपोसथो नाम, वरउपोसथस्स पुत्तो मन्धाता नाम, मन्धातुस्स पुत्तो वरमन्धाता नाम, वरमन्धातुस्स पुत्तो वरो नाम, वरस्स पुत्तो उपवरो नाम अहोसि, उपरिवरोतिपि तस्सेव नामं । सो चेतियरट्ठे सोत्थियनगरे रज्जं कारेसि, चतूहि राजिद्धीहि समन्नागतो अहोसि उपरिचरो आकासगामी, चत्तारो नं देवपुत्ता चतूसु दिसासु खग्गहत्था रक्खन्ति, कायतो चन्दनगन्धो

वायति, मुखतो उप्पलगन्धो । तस्स कपिलो नाम ब्राह्मणो पुरोहितो अहोसि । कपिलब्राह्मणस्स पन कनिट्ठो कोरकलम्बो नाम रज्जा सद्धिं एकाचरियकुले उग्गहितसिप्पो बालसहायो । सो तस्स कुमारकालेयेव “अहं रज्जं पत्वा तुय्हुं पुरोहितद्वानं दस्सामी”ति पटिजानि । सो रज्जं पत्वा पितु पुरोहितं कपिलब्राह्मणं पुरोहितद्वानतो चावेतुं नासक्खि । पुरोहिते पन अत्तनो उपद्वानं आगच्छन्ते तस्मिं गारवेन अपचिताकारं दस्सेसि । ब्राह्मणो तं सल्लक्खेत्वा “रज्जं नाम समवयेहि सद्धिं सुपरिहारं होति, अहं राजानं आपुच्छित्वा पब्बजिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “देव, अहं महल्लको, गेहे कुमारको अत्थि, तं पुरोहितं करोहि, अहं पब्बजिस्सामी”ति राजानं अनुजानापेत्वा पुत्तं पुरोहितद्वाने ठपापेत्वा राजुय्यानं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा पुत्तं निस्साय तत्थेव वासं कप्पेसि ।

कोरकलम्बो “अयं पब्बजन्तोपि न मय्हुं ठानन्तरं दापेसी”ति भातरि आघातं बन्धित्वा एकदिवसं सुखकथाय निसिन्नसमये रज्जा “कोरकलम्ब किं त्वं पुरोहितद्वानं न करोसी”ति वुत्ते “आम, देव, न करोमि, भाता मे करोती”ति आह । “ननु ते भाता पब्बजितो”ति? “आम पब्बजितो, ठानन्तरं पन पुत्तस्स दापेसी”ति । “तेन हि त्वं करोही”ति? “देव, पवेणिया आगतं ठानन्तरं मम भातरं अपनेत्वा न सक्का मया कातु”न्ति । “एवं सन्ते अहं तं महल्लकं कत्वा भातरं ते कनिट्ठं करिस्सामी”ति । “कथं, देवा”ति? “मुसावादं कत्वा”ति । “किं देव, न जानाथ, यदा मम भाता महन्तेन अब्भुतधम्मेन समन्नागतो विज्जाधरो, सो अब्भुतधम्मेन तुम्हे वज्जेस्सति, चत्तारो देवपुत्ते अन्तरहिते विय करिस्सति, कायतो च मुखतो च सुगन्धं दुग्गन्धं विय करिस्सति, तुम्हे आकासा ओतारेत्वा भूमियं ठिते विय करिस्सति, तुम्हे पथविं पविसन्ता विय भविस्सथ, तदा तुम्हाकं कथाय पतिट्ठातुं न सक्खिस्सथा”ति । “त्वं एवं सज्जं मा करि, अहं कातुं सक्खिस्सामी”ति । “कदा करिस्सथ, देवा”ति? “इतो सत्तमे दिवसे”ति । सा कथा सकलनगरे पाकटा अहोसि । “राजा किर मुसावादं कत्वा महल्लकं खुद्दकं, खुद्दकं महल्लकं करिस्सति, ठानन्तरं खुद्दकस्स दापेस्सति, कीदिसो नु खो मुसावादो नाम, किं नीलको, उदाहु पीतकादीसु अज्जतरवण्णो”ति एवं महाजनस्स वितक्को उदपादि । तदा किर लोकस्स सच्चवादीकालो, “मुसावादो नाम एवरूपो”ति न जानन्ति ।

पुरोहितपुत्तोपि तं कथं सुत्वा पितु सन्निकं गन्त्वा कथेसि “तात, राजा किर मुसावादं कत्वा तुम्हे खुद्दके कत्वा अम्हाकं ठानन्तरं मम चूळपितुस्स दस्सती”ति । “तात, राजा मुसावादं कत्वापि अम्हाकं ठानन्तरं हरितुं न सक्खिस्सति । कतरदिवसे पन करिस्सती”ति? “इतो किर सत्तमे दिवसे”ति । “तेन हि तदा मय्हुं आरोचेय्यासी”ति । सत्तमे दिवसे महाजना “मुसावादं पस्सिस्सामा”ति राजङ्गणे सन्निपतित्वा मज्जातिमज्जे बन्धित्वा अट्ठंसु । कुमारो गन्त्वा पितु आरोचेसि । राजा अलङ्कृतपटियत्तो निक्खम्म महाजनमज्जे राजङ्गणे आकासे अट्ठासि । तापसो आकासेनागन्त्वा रज्जो पुरतो निसीदनचम्मं अत्थरित्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदित्वा “सच्चं किर त्वं महाराज, मुसावादं कत्वा खुद्दकं महल्लकं कत्वा तस्स ठानन्तरं दातुकामोसी”ति? “आम आचरिय, एवं मे कथित”न्ति । अथ नं सो ओवदन्तो “महाराज, मुसावादो नाम भारियो गुणपरिधंसको चतूसु अपायेसु निब्बत्तापेति । राजा नाम मुसावादं करोन्तो धम्मं हनति, सो धम्मं हनित्वा सयमेव हज्जती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

४५. “धम्मो हवे हतो हन्ति, नाहतो हन्ति किज्जनं ।

तस्मा हि धम्मं न हने, मा त्वं धम्मो हतो हनी”ति ॥

तत्थ धम्मोति जेट्ठापचायनधम्मो इधाधिप्पेतो ।

अथ नं उत्तरिपि ओवदन्तो “सचे, महाराज, मुसावादं करिस्ससि, चतस्सो इद्धियो अन्तरधायिस्सन्ती”ति वत्वा दुतियं

गाथमाह —

४६. “अलिकं भासमानस्स, अपक्कमन्ति देवता ।
पूतिकञ्च मुखं वाति, सकट्टाना च धंसति ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे”ति ॥

तत्थ अपक्कमन्ति देवताति महाराज, सचे अलिकं भणिस्ससि, चत्तारो देवपुत्ता आरक्खं छडुत्वा
अन्तरधायिस्सन्तीति अधिप्पायेनेतं वदति । पूतिकञ्च मुखं वातीति मुखञ्च ते कायो च उभो पूतिगन्धं वायिस्सन्तीति
सन्धायाह । सकट्टाना च धंसतीति आकासतो भस्सित्वा पथविं पविसिस्ससीति दीपेन्तो एवमाह ।

तं सुत्वा राजा भीतो कोरकलम्बं ओलोकेसि । अथ नं सो “मा भायि, महाराज, ननु मया पठममेव तुम्हाकं एतं
कथितं”न्ति आह । राजा कपिलस्स वचनं सुत्वापि अनादित्वा अत्तना कथितमेव पुरतो करोन्तो “त्वंसि, भन्ते, कनिट्ठो,
कोरकलम्बो जेट्ठो”ति आह । अथस्स सह मुसावादेन चत्तारो देवपुत्ता “तादिसस्स मुसावादिनो आरक्खं न गण्हिस्सामा”ति
खग्गे पादमूले छडुत्वा अन्तरधायिंसु, मुखं भिन्नकुक्कुटण्डपूति विय, कायो विवटवच्चकुटी विय दुग्गन्धं वायि, आकासतो
भस्सित्वा पथवियं पतिट्ठहि, चतस्सोपि इद्धियो परिहायिंसु । अथ नं महापुरोहितो “मा भायि, महाराज, सचे सच्चं
भणिस्ससि, सब्बं ते पाकतिकं करिस्सामी”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

४७. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भूमियं तिट्ठ चेति या”ति ॥

तत्थ भूमियं तिट्ठाति भूमियंयेव पतिट्ठ, पुन आकासं लङ्घितुं न सक्खिस्ससीति अत्थो ।

सो “पस्स, महाराज, पठमं मुसावादेनेव ते चतस्सो इद्धियो अन्तरहिता, सल्लक्खेहि, इदानीपि सक्का पाकतिकं
कातु”न्ति वुत्तोपि “एवं वत्वा तुम्हे मं वज्जेतुकामा”ति दुतियम्पि मुसावादं भणित्वा याव गोप्फका पथविं पाविसि । अथ नं
पुनपि ब्राह्मणो “सल्लक्खेहि, महाराज, इदानीपि सक्का पाकतिकं कातु”न्ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

४८. “अकाले वस्सती तस्स, काले तस्स न वस्सति ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे”ति ॥

तत्थ तस्साति यो जानन्तो पुच्छितं पज्झं मुसावादं कत्वा अज्जथा व्याकरोति, तस्स रज्जो विजिते देवो युत्तकाले
अवस्सित्वा अकाले वस्सतीति अत्थो ।

अथ नं पुनपि मुसावादफलेन याव जङ्घा पथविं पविट्ठं “सल्लक्खेहि, महाराजा”ति वत्वा पञ्चमं गाथमाह —

४९. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भूमिं पविस चेति या”ति ॥

सो ततियम्पि “त्वंसि, भन्ते, कनिट्ठो, जेट्ठो कोरकलम्बो”ति मुसावादमेव कत्वा याव जाणुका पथविं पाविसि । अथ नं

पुनपि “सल्लक्खेहि, महाराजा”ति वत्वा द्वे गाथा अभासि —

५०. “जिक्का तस्स द्विधा होति, उरगस्सेव दिसम्पति ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे ॥

५१. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भिय्यो पविस चेति या”ति ॥

इमा द्वे गाथा वत्वा “इदानीं सक्का पाकतिकं कातु”न्ति आह । राजा तस्स वचनं सुत्वापि अनादियित्वा “त्वंसि, भन्ते, कनिट्ठो, जेट्ठो कोरकलम्बो”ति चतुत्थमपि मुसावादं कत्वा याव कटितो पथविं पाविसि । अथ नं ब्राह्मणो “सल्लक्खेहि, महाराजा”ति वत्वा पुन द्वे गाथा अभासि —

५२. “जिक्का तस्स न भवति, मच्छस्सेव दिसम्पति ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे ॥

५३. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भिय्यो पविस चेति या”ति ॥

तत्थ मच्छस्सेवाति निब्बत्तनिब्बत्तद्धाने मुसावादिनो मच्छस्स विय कथनसमत्था जिक्का न होति, मूगोव होतीति अत्थो ।

सो पञ्चमपि “त्वंसि कनिट्ठो, जेट्ठो कोरकलम्बो”ति मुसावादं कत्वा याव नाभितो पथविं पाविसि । अथ नं ब्राह्मणो पुनपि “सल्लक्खेहि, महाराजा”ति वत्वा द्वे गाथा अभासि —

५४. “थियोव तस्स जायन्ति, न पुमा जायरे कुले ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे ॥

५५. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भिय्यो पविस चेति या”ति ॥

तत्थ थियोवाति निब्बत्तनिब्बत्तद्धाने मुसावादिस्स धीतरोव जायन्ति, पुत्ता न जायन्तीति अत्थो ।

राजा तस्स वचनं अनादियित्वा छट्ठमपि तथेव मुसावादं भणित्वा याव थना पथविं पाविसि । अथ नं पुनपि ब्राह्मणो “सल्लक्खेहि, महाराजा”ति वत्वा द्वे गाथा अभासि —

५६. “पुत्ता तस्स न भवन्ति, पक्कमन्ति दिसोदिसं ।
यो जानं पुच्छितो पज्झं, अज्जथा नं वियाकरे ॥

५७. “सचे हि सच्चं भणसि, होहि राज यथा पुरे ।
मुसा चे भाससे राज, भिय्यो पविस चेति या”ति ॥

तत्थ पक्कमन्तीति सचे मुसावादिस्स पुत्ता भवन्ति, मातापितूनं अनुपकारा हुत्वा पलायन्तीति अत्थो ।

सो पापमित्तसंसग्गदोसेन तस्स वचनं अनादियित्वा सत्तमम्पि तथेव मुसावादं अकासि । अथस्स पथवी विवरं अदासि, अवीचितो जाला उट्ठित्वा गण्हि ।

५८. “स राजा इसिना सत्तो, अन्तलिक्खचरो पुरे ।
पावेक्खि पथविं चेच्चो, हीनत्तो पत्व परियायं ॥

५९. तस्मा हि छन्दागमनं, नप्पसंसन्ति पण्डिता ।
अदुट्ठचित्तो भासेय्य, गिरं सच्चूपसंहित”न्ति ॥ —

इमा द्वे अभिसम्बुद्धगाथा होन्ति ।

तत्थ स राजाति भिक्खवे, सो राजा चेतियो पुब्बे अन्तलिक्खचरो हुत्वा पच्छा इसिना अभिसत्तो परिहीनसभावो हुत्वा । पत्व परियायन्ति अत्तनो कालपरियायं पत्वा पथविं पाविसीति अत्थो । तस्माति यस्मा चेतियराजा छन्दागमनेन अवीचिपरायणो जातो, तस्मा । अदुट्ठचित्तोति छन्दादीहि अदूसितचित्तो हुत्वा सच्चमेव भासेय्य ।

महाजनो “चेतियराजा इसिं अक्कोसित्वा मुसावादं कत्वा अवीचिं पविट्ठो”ति भयप्पत्तो अहोसि । रज्जो पञ्च पुत्ता आगन्त्वा ब्राह्मणस्स पादेसु पतित्वा “अम्हाकं अवस्सयो होही”ति वदिंसु । ब्राह्मणो “ताता, तुम्हाकं पिता धम्मं नासेत्वा मुसावादं कत्वा इसिं अक्कोसित्वा अवीचिं उपपन्नो, धम्मो नामेस हतो हनति, तुम्हेहि न सक्का इध वसितु”न्ति वत्वा तेसु सब्बजेट्ठकं “एहि त्वं, तात, पाचीनद्वारेन निक्खमित्वा उजुकं गच्छन्तो सब्बसेतं सत्तपतिट्ठं हत्थिरतनं पस्सिस्ससि, ताय सज्जाय तत्थ नगरं मापेत्वा वस, तं नगरं हत्थिपुरं नाम भविस्सती”ति आह । दुतियं आमन्तेत्वा “त्वं, तात, दक्खिणद्वारेन निक्खमित्वा उजुकमेव गच्छन्तो सब्बसेतं अस्सरतनं पस्सिस्ससि, ताय सज्जाय तत्थ नगरं मापेत्वा वस, तं नगरं अस्सपुरं नाम भविस्सती”ति आह । ततियं आमन्तेत्वा “त्वं, तात, पच्छिमद्वारेन निक्खमित्वा उजुकमेव गच्छन्तो केसरसीहं पस्सिस्ससि, ताय सज्जाय तत्थ नगरं मापेत्वा वस, तं नगरं सीहपुरं नाम भविस्सती”ति आह । चतुत्थं आमन्तेत्वा “त्वं, तात, उत्तरद्वारेन निक्खमित्वा उजुकमेव गच्छन्तो सब्बरतनमयं चक्कपज्जरं पस्सिस्ससि, ताय सज्जाय तत्थ नगरं मापेत्वा वस, तं नगरं उत्तरपज्जालं नाम भविस्सती”ति आह । पञ्चमं आमन्तेत्वा “तात, तया इमस्मिं ठाने वसितुं न सक्का, इमस्मिं नगरे महाथूपं कत्वा निक्खमित्वा पच्छिमुत्तराय दिसाय उजुकमेव गच्छन्तो द्वे पब्बते अज्जमज्जं पहरित्वा पहरित्वा दद्वरसद्वं करोन्ते पस्सिस्ससि, ताय सज्जाय तत्थ नगरं मापेत्वा वस, तं नगरं दद्वरपुरं नाम भविस्सती”ति आह । ते पञ्चपि जना ताय ताय सज्जाय गन्त्वा तस्मिं तस्मिं ठाने नगरानि मापेत्वा वसिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मुसावादं कत्वा पथविं पविट्ठो”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा चेतियराजा देवदत्तो अहोसि, कपिलब्राह्मणो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चेतियजातकवण्णना छट्ठा ।

[४२३] ७. इन्द्रियजातकवण्णना

यो इन्द्रियानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । सावत्थियं किरको कुलपुत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा “न सक्का अगारमज्झे वसन्तेन एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरितुं, निव्यानिकसासने पब्बजित्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सामी”ति घरे विभवं पुत्तदारस्स निव्यादेत्वा निक्खमित्वा सत्थारं पब्बज्जं याचि । सत्थापिस्स पब्बज्जं दापेसि । तस्स आचरियुपज्झायेहि सद्धिं पिण्डाय चरतो नवकत्ता चेव भिक्खूनं बहुभावेन च कुलघरे वा आसनसालाय वा आसनं न पापुणाति, सङ्गनवकानं कोटियं पीठकं वा फलकं वा पापुणाति । आहारोपि उळुङ्कपिट्ठेन घट्टिता भिन्नसित्थकयागु वा पूतिसुक्खखज्जकं वा झामसुक्खकूरो वा पापुणाति, यापनपमाणं न होति । सो अत्तना लद्धं गहेत्वा पुराणदुतियिकाय सन्तिकं गच्छति । अथस्स सा पत्तं गहेत्वा वन्दित्वा पत्ततो भत्तं नीहरित्वा सुसम्पादितानि यागुभत्तसूपब्यज्जनानि देति । महल्लको रसतण्हाय बज्झित्वा पुराणदुतियिकं जहितुं न सक्कोति । सा चिन्तेसि “बद्धो नु खो, नोति वीमंसिस्सामि न”न्ति ।

अथेकदिवसं जनपदमनुस्सं सेतमत्तिकाय न्हापेत्वा गेहे निसीदापेत्वा अज्जेपिस्स कतिपये परिवारमनुस्से आणापेत्वा थोकथोकं पानभोजनं दापेसि । ते खादन्ता भुज्जन्ता निसीदिसु । गेहद्वारे च चक्केसु गोणे बन्धापेत्वा एकं सकटम्पि ठपापेसि, सयं पन पिट्ठिगम्भे निसीदित्वा पूवे पचि । महल्लको आगन्त्वा द्वारे अट्टासि । तं दिस्वा एको महल्लकपुरिसो “अय्ये, एको थेरो द्वारे ठितो”ति आह । “वन्दित्वा अतिच्छापेही”ति । सो “अतिच्छथ, भन्ते”ति पुनप्पुनं कथेत्वापि तं अगच्छन्तं दिस्वा “अय्ये, थेरो न गच्छती”ति आह । सा आगन्त्वा साणि उक्खिपित्वा ओलोकेत्वा “अम्भो अयं मम दारकपिता”ति वत्वा निक्खमित्वा पत्तं गहेत्वा गेहं पवेसेत्वा परिविसित्वा भोजनपरियोसाने वन्दित्वा “भन्ते, तुम्हे इधेव परिनिब्बायथ, मयं एत्तकं कालं अज्जं कुलं न गण्हिम्ह, असामिके पन घरे घरावासो न सण्ठाति, मयं अज्जं कुलं गण्हाम, दूरं जनपदं गच्छिस्साम, तुम्हे अप्पमत्ता होथ, सचे मे दोसो अत्थि, खमथा”ति आह । महल्लकस्स हृदयफालनकालो विय अहोसि । अथ नं “अहं तं जहितुं न सक्कोमि, मा गच्छ, विब्भमिस्सामि, असुकट्टाने मे साटकं पेसेहि, पत्तचीवरं पटिच्छापेत्वा आगच्छिस्सामी”ति आह । सा “साधू”ति सम्पटिच्छि । महल्लको विहारं गन्त्वा आचरियुपज्झाये पत्तचीवरं पटिच्छापेन्तो “कस्मा, आवुसो, एवं करोसी”ति वुत्तो “पुराणदुतियिकं जहितुं न सक्कोमि विब्भमिस्सामी”ति आह । अथ नं ते अनिच्छन्तज्जेव सत्थु सन्तिकं नेत्वा “किं, भिक्खवे, इमं अनिच्छन्तज्जेव आनयित्था”ति वुत्ते “भन्ते, अयं उक्कण्ठित्वा विब्भमितुकामो”ति वदिसु । अथ नं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्खु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छि । “सच्चं, भन्ते”ति । “को तं उक्कण्ठापेसी”ति? “पुराणदुतियिका भन्ते”ति वुत्ते “भिक्खु न इदानेव सा इत्थी तुहं अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं तं निस्साय चतूहि झानेहि परिहीनो महादुक्खं पत्वा मं निस्साय तम्हा दुक्खा मुच्चित्वा नट्टज्झानं पटिलभी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितं पटिच्च तस्स ब्राह्मणिया कुच्छिम्हि निब्बत्ति । जातदिवसे चस्स सकलनगरे आवुधानि पज्जलिसु, तेनस्स “जोतिपालकुमारो”ति नामं करिसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा रज्जो सिप्पं दस्सेत्वा इस्सरियं पहाय कज्जि अजानापेत्वा अग्गद्वारेन निक्खमित्वा अरज्जं पविसित्वा सक्कदत्तिये कविट्ठकअस्समे इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेसि । तं तत्थ वसन्तं अनेकानि इसिसतानि परिवारेसुं, महासमागमो अहोसि । सो सरभङ्गसत्था नाम अहोसि, तस्स सत्त अन्तेवासिकजेट्ठका अहेसुं । तेसु सालिस्सरो नाम इसि कविट्ठकअस्समा निक्खमित्वा सुरट्ठजनपदे पुरत्थिमजनपदे सातोदिकाय नाम नदिया तीरे अनेकसहस्सइसिपरिवारो वसि । मेण्डिस्सरो नाम इसि पज्जोतकपञ्चालरज्जो विजिते कलब्वचूळकं नाम निगमं निस्साय

अनेकसहस्सइसिपरिवारो वसि । पब्बतो नाम इसि एकं अटविजनपदं निस्साय अनेकसहस्सइसिपरिवारो वसि । काळदेविलो नाम इसि अवन्तिदक्खिणापथे एकघनसेलं निस्साय अनेकसहस्सइसिपरिवारो वसि । किसवच्छो नाम इसि एककोव दण्डकिरञ्जो कुम्भवतीनगरं निस्साय उय्याने वसि । अनुपियतापसो पन बोधिसत्तस्स उपट्ठाको तस्स सन्तिके वसि । नारदो नाम इसि काळदेविलस्स कनिट्ठो मज्झिमदेसे आरञ्जरगिरिम्हि पब्बतजालन्तरे एककोव एकस्मिं गुहालेणे वसि ।

आरञ्जरगिरिनो नाम अविदूरे एको आकिण्णमनुस्सो निगमो अत्थि, तेसं अन्तरे महती नदी अत्थि, तं नदिं बहू मनुस्सा ओतरन्ति । उत्तमरूपधरा वण्णदासियोपि पुरिसे पलोभयमाना तस्सा नदिया तीरे निसीदन्ति । नारदतापसो तासु एकं दिस्वा पटिबद्धचित्तो हुत्वा ज्ञानं अन्तरधापेत्वा निराहारो परिसुस्सन्तो किलेसवसं गन्त्वा सत्ताहं वसित्वा निपज्जि । अथस्स भाता काळदेविलो आवज्जेन्तो तं कारणं जत्वा आकासेनागन्त्वा लेणं पाविसि । नारदो तं दिस्वा “कस्मा भवं आगतोसी”ति आह । “भवं ‘अकल्लको’ति भवन्तं पटिजगितुं आगतोम्ही”ति । अथ नं सो “अभूतं कथं कथेसि, अलिकं तुच्छं कथेसी”ति मुसावादेन निग्गण्हि । सो “नेतं पहातुं वट्ठती”ति सालिस्सरं आनेसि, मेण्डिस्सरं आनेसि, पब्बतम्पि आनेसि । इतरोपि ते तयो मुसावादेन निग्गण्हि । काळदेविलो “सरभङ्गसत्थारं आनेस्सामी”ति आकासेनागन्त्वा तं आनेसि । सो आगन्त्वा तं दिस्वा “इन्द्रियवसं गतो”ति जत्वा “कच्चि नारद, इन्द्रियानं वसं गतो”ति पुच्छि । इतरेन तं सुत्वाव उट्ठाय वन्दित्वा “आम, आचरिया”ति वुत्ते “नारद, इन्द्रियवसं गता नाम इमस्मिं अत्तभावे सुस्सन्ता दुक्खं अनुभवित्वा दुतिये अत्तभावे निरये निब्बत्तन्ती”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

६०. “यो इन्द्रियानं कामेन, वसं नारद गच्छति ।
सो परिच्चज्जुभो लोके, जीवन्तोव विसुस्सती”ति ॥

तत्थ यो इन्द्रियानन्ति नारद, यो पुरिसो रूपादीसु सुभाकारं गहेत्वा किलेसकामवसेन छन्नं इन्द्रियानं वसं गच्छति । परिच्चज्जुभो लोकेति सो मनुस्सलोकज्च देवलोकज्चाति उभोलोके परिच्चजित्वा निरयादीसु निब्बत्तन्तीति अत्थो । जीवन्तोव विसुस्सतीति जीवन्तोयेव अत्तना इच्छितं किलेसवत्थुं अलभन्तो सोकेन विसुस्सति, महादुक्खं पापुणातीति ।

तं सुत्वा नारदो “आचरिय, कामसेवनं नाम सुखं, एवरूपं सुखं किं सन्धाय दुक्खन्ति वदसी”ति पुच्छि । अथस्स सरभङ्गो “तेन हि सुणाही”ति दुतियं गाथमाह —

६१. “सुखस्सानन्तरं दुक्खं, दुक्खस्सानन्तरं सुखं ।
सोसि पत्तो सुखा दुक्खं, पाटिकङ्का वरं सुख”न्ति ॥

तत्थ सुखस्सानन्तरन्ति कामसुखस्स अनन्तरं निरयदुक्खं । दुक्खस्साति सीलरक्खणदुक्खस्स अनन्तरं दिब्बमानुसकसुखज्चेव निब्बानसुखज्च । इदं वुत्तं होति — नारद, इमे हि सत्ता कामसेवनसमये कालं कत्वा एकन्तदुक्खे निरये निब्बत्तन्ति, सीलं रक्खन्ता विपस्सनाय कम्मं करोन्ता च पन किलमन्ति, ते दुक्खेन सीलं रक्खित्वा सीलबलेन वुत्तप्पकारं सुखं लभन्ति, इदं दुक्खं सन्धायहं एवं वदामीति । सोसि पत्तोति सो त्वं नारद, इदानीं ज्ञानसुखं नासेत्वा ततो सुखा महन्तं कामनिस्सितं चेतासिकदुक्खं पत्तो । पाटिकङ्काति इदं किलेसदुक्खं छट्टेत्वा पुन तदेव वरं उत्तमं ज्ञानसुखं इच्छ पत्थेहीति ।

नारदो “इदं आचरिय, दुक्खं दुस्सहं, न तं अधिवासेतुं सक्कोमी”ति आह । अथ नं महासत्तो “नारद, दुक्खं नाम उप्पन्नं अधिवासेतब्बमेवा”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

६२. “किच्छकाले किच्छसहो, यो किच्छं नातिवत्तति ।
स किच्छन्तं सुखं धीरो, योगं समधिगच्छती”ति ॥

तत्थ नातिवत्ततीति नानुवत्तति, अयमेव वा पाठो । इदं वुत्तं होति — नारद, यो कायिकचेतसिकदुक्खसङ्घातस्स किच्छस्स उप्पन्नकाले अप्पमत्तो तस्स किच्छस्स हरणूपायं करोन्तो किच्छसहो हुत्वा तं किच्छं नानुवत्तति, तस्स वसे अवत्तित्वा तेहि तेहि उपायेहि तं किच्छं अभिभवति विनासेति, सो धीरो किच्छस्स अन्तिमसङ्घातं निरामिससुखसङ्घातं ज्ञानसुखं अधिगच्छति, तं वा किच्छन्तं योगसुखं अधिगच्छति, अकिलमन्तोव पापुणातीति ।

सो “आचरिय, कामसुखं नाम उत्तमसुखं, न तं जहितुं सक्कोमी”ति आह । अथ नं महासत्तो “नारद, धम्मो नाम न केनचि कारणेन नासेतब्बो”ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

६३. “न हेव कामान कामा, नानत्था नात्थकारणा ।
न कतज्ज निरङ्कत्वा, धम्मा चवितुमरहसी”ति ॥

तत्थ कामान कामाति कामानं कामा, वत्थुकामानं पत्थनायाति अत्थो । नानत्था नात्थकारणाति न अनत्थतो न अत्थकारणा । न कतज्ज निरङ्कत्वाति कतज्ज निष्फादितं ज्ञानं निरंकत्वा । इदं वुत्तं होति — नारद, न हेव वत्थुकामपत्थनाय धम्मा चवितुमरहसि, एकस्मिं अनत्थे उप्पन्ने तं पटिहणितुकामो नानत्था न अत्थेनपि कारणभूतेन धम्मा चवितुमरहसि, “असुको नाम मे अत्थो उप्पज्जिस्सती”ति एवम्पि अत्थकारणापि न धम्मा चवितुमरहसि, कतं पन निष्फादितं ज्ञानसुखं निरंकत्वा विनासेत्वा नेव धम्मा चवितुमरहसीसि ।

एवं सरभङ्गेन चतूहि गाथाहि धम्मे देसिते काळदेविलो अत्तनो कनिट्ठं ओवदन्तो पञ्चमं गाथमाह —

६४. “दक्खं गहपती साधु, संविभज्जज्ज भोजनं ।
अहासो अत्थलाभेसु, अत्थव्यापत्ति अब्यथो”ति ॥

तत्थ दक्खं गहपतीति नारद घरावासं वसन्तानं गहपतीनं भोगुप्पादनत्थाय अनलस्यछेककुसलभावसङ्घातं दक्खं नाम साधु, दक्खभावो भद्दको । संविभज्जज्ज भोजनन्ति दुक्खेन उप्पादितभोगानं धम्मिकसमणब्राह्मणेहि सद्धिं संविभजित्वा परिभोगकरणं दुतियं साधु । अहासो अत्थलाभेसूति महन्ते इस्सरिये उप्पन्ने अप्पमादवसेन अहासो अनुप्पिलावितत्तं ततियं साधु । अत्थव्यापत्तीति यदा पन अत्तनो अत्थव्यापत्ति यसविनासो होति, तदा अब्यथो अकिलमनं चतुत्थं साधु, तस्मा त्वं, नारद, “ज्ञानं मे अन्तरहित”न्ति मा सोचि, सचे इन्द्रियानं वसं न गमिस्ससि, नट्ठम्पि ते ज्ञानं पुन पाकतिकमेव भविस्सतीति ।

तं पुन काळदेविलेन नारदस्स ओवदितभावं जत्वा सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा छट्ठं गाथमाह —

६५. “एत्तावतेतं पण्डिच्चं, अपि सो देविलो ब्रवि ।

न यितो किञ्चि पापियो, यो इन्द्रियानं वसं वजे’ति ॥

तस्सत्थो — भिक्खवे, एत्तकं एतं पण्डिच्चं सोयं देविलो अब्रवि । यो पन किलेसवसेन इन्द्रियानं वसं वजति, इतो अज्जो पापियो नत्थीति ।

अथ नं सरभङ्गो आमन्तेत्वा “नारद, इदं ताव सुण, यो हि पठममेव कत्तब्बयुत्तकं न करोति, सो अरज्जं पविट्ठमाणवको विय सोचति परिदेवती’ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते एकस्मिं कासिनिगमे एको ब्राह्मणमाणवो अभिरूपो अहोसि थामसम्पन्नो नागबलो । सो चिन्तेसि — “किं मे कसिकम्मादीनि कत्वा मातापितूहि पुट्ठेहि, किं पुत्तदारेन, किं दानादीहि पुज्जेहि कतेहि, कञ्च अपोसेत्वा किञ्च पुज्जं अकत्वा अरज्जं पविसित्वा मिगे मारेत्वा अत्तानंयेव पोसेस्सामी’ति? सो पज्जावुधसन्नद्धो हिमवन्तं गन्त्वा नानामिगे वधित्वा खादन्तो अन्तोहिमवन्ते विधवाय नाम नदिया तीरे गिरिपरिक्खित्तं महन्तं पब्बतजालं पत्वा तत्थ मिगे वधित्वा अङ्गारे पक्कमंसं खादन्तो वासं कप्पेसि । सो चिन्तेसि “अहं सब्बदा थामसम्पन्नो न भविस्सामि, दुब्बलकाले अरज्जे चरितुं न सक्खिस्सामि, इदानेव नानावण्णे मिगे पब्बतजालं पवेसेत्वा द्वारं योजेत्वा अरज्जं अनाहिण्डन्तोव यथारुचिया मिगे वधित्वा खादिस्सामी’ति तथा अकासि । अथस्स काले अतिक्कन्ते तं कम्मं मत्थकप्पत्तं दिट्ठधम्मवेदनीयं जातं, अत्तनो हत्थपादेहि न लभि गन्तुं, अपरापरं परिवत्तेतुं नासक्खि, नेव किञ्चि खादनीयं भोजनीयं, न पानीयं पस्सि, सरीरं मिलायि, मनुस्सपेतो अहोसि, गिम्हकाले पथवी विय सरीरं भिज्जित्वा राजियो दस्सेसि, सो दुरूपो दुस्सण्ठितो महादुक्खं अनुभवि ।

एवं अब्बाने गते सिविरट्ठे सिविराजा नाम “अरज्जे अङ्गारपक्कमंसं खादिस्सामी’ति अमच्चानं रज्जं निय्यादेत्वा पज्जावुधसन्नद्धो अरज्जं पविसित्वा मिगे वधित्वा मंसं खादमानो अनुपुब्बेन तं पदेसं पत्वा तं पुरिसं दिस्वा भीतोपि सतिं उपट्ठपेत्वा “कोसि त्वं अम्भो पुरिसा’ति पुच्छि । “सामि, मनुस्सपेतो अहं, अत्तनो कतकम्मस्स फलं अनुभोमि, त्वं पन कोसी’ति? “सिविराजाहमस्मी’ति । “अथ कस्मा इधागतोसी’ति? “मिगमंसं खादनत्थाया’ति । अथस्स सो “अहम्पि महाराज, इमिनाव कारणेन आगन्त्वा मनुस्सपेतो जातो’ति सब्बं वित्थारेन कथेत्वा अत्तनो दुक्खितभावं रज्जो आचिक्खन्तो सेसगाथा आह —

६६. “अमित्तानंव हत्थत्थं, सिवि पप्पोति मामिव ।
कम्मं विज्जञ्च दक्खेय्यं, विवाहं सीलमद्वं ।
एते च यसे हापेत्वा, निब्बत्तो सेहि कम्मेहि ॥

६७. “सोहं सहस्सजीनोव, अबन्धु अपरायणो ।
अरियधम्मा अपक्कन्तो, यथा पेतो तथेवहं ॥

६८. “सुखकामे दुक्खापेत्वा, आपन्नोस्मि पदं इमं ।
सो सुखं नाधिगच्छामि, ठितो भाणुमतामिवा’ति ॥

तत्थ अमित्तानंव हत्थत्थन्ति अमित्तानं हत्थे अत्थं विनासं विय । सिवीति राजानं आलपति । पप्पोति मामिवाति

मादिसो पापकम्मेन पापुणाति, अत्तनोव कम्मेन विनासं पापुणातीति वुत्तं होति । **कम्मन्ति** कसिकम्मादिभेदं आजीवसाधकं किच्चं । **विज्जन्ति** नानप्पकारकं हत्थिसिप्पादिकं सिप्पं । **दक्खेय्यन्ति** नानप्पकारेण भोगुप्पादनकोसल्लं । **विवाहन्ति** आवाहविवाहसम्बन्धं । **सीलमद्वन्ति** पञ्चविधसीलञ्चेव मुदुवचनं हितकामं पापनिवारणं कल्याणमित्ततञ्च । सो हि इध मद्वोति अधिप्पेतो । **एते च यसे हापेत्वा**ति एते एत्तके यसदायके धम्मे हापेत्वा च । **निब्बत्तो सेहि कम्मेही**ति अत्तनो कम्मेहि निब्बत्तो । इदं वुत्तं होति — अहं, महाराज, इमस्मिं लोके इस्सरियदायकं कत्तब्बयुत्तकं कम्मं अकत्वा सिप्पं असिक्खित्वा उपायेन भोगे अनुप्पादेत्वा आवाहविवाहं अकत्वा सीलं अरक्खित्वा मं अकिच्चं करोन्तं पापनिवारणसमत्थे कल्याणमित्ते अभजित्वा इमे एत्तके यसदायकत्ता “यसे”ति सङ्ख्यं गते लोकप्पवत्तिधम्मे हापेत्वा छट्टेत्वा इमं अरञ्जं पविसित्वा सयं कतेहि पापकम्मेहि इदानीं मनुस्सपेतो हुत्वा निब्बत्तोस्मीति ।

सहस्सजीनोवाति सहस्सजीनपुरिसो वियाति अत्थो । स्वाहं सम्मा पटिपज्जित्वा भोगे उप्पादेय्यं, तेहि अनेकसहस्सेहि भोगेहि जितोतिपि अत्थो । **अपरायणो**ति असरणो, निप्पतिट्ठोति अत्थो । **अरियधम्मा**ति सप्पुरिसधम्मतो । **यथा पेतो**ति यथा मतो पेतो हुत्वा उप्पज्जेय्य, जीवमानोयेव तथा मनुस्सपेतो जातोस्मीति अत्थो । **सुखकामे दुक्खापेत्वा**ति सुखकामे सत्ते दुक्खापेत्वा । “सुखकामो”तिपि पाठो, सयं सुखकामो परं दुक्खापेत्वाति अत्थो । **आपन्नोस्मि पदं इमन्ति** एवरूपं कोट्टासं पत्तोस्मि । पथन्तिपि पाठो, इदं दुक्खस्स पथभूतं अत्तभावं पत्तोस्मीति अत्थो । **ठितो भाणुमतामिवा**ति भाणुमा वुच्चति अग्नि, वीतच्चिकङ्गारेहि समन्ता परिकिण्णो विय सरीरे उट्ठितेन महादाहेन दहन्तो कायिकचेतसिकसुखं न विन्दामीति वदति ।

एवञ्च पन वत्वा “अहं, महाराज, सुखकामो परं दुक्खापेत्वा दिट्ठेव धम्मे मनुस्सपेतो जातो, तस्मा त्वं पापं मा करि, अत्तनो नगरं गन्त्वा दानादीनि पुज्जानि करोही”ति आह । राजा तथा कत्वा सगगपुरं पूरेसि । सरभङ्गसत्था इमं कारणं आहरित्वा तापसं सज्जापेसि । सो तस्स धम्मकथाय संवेगं पटिलभित्वा तं वन्दित्वा खमापेत्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा नट्टं ज्ञानं पटिपाकतिकं अकासि । सरभङ्गो तस्स तत्थ वसितुं अदत्वा तं आदाय अत्तनो अस्समं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ।

तदा नारदो उक्कण्ठितभिक्षु अहोसि, नगरसोभिणी पुराणदुतियिका, सालिस्सरो सारिपुत्तो, मेण्डिस्सरो कस्सपो, पब्बतो अनुरुद्धो, काळदेविलो कच्चायनो, अनुपियो आनन्दो, किसवच्छो महामोग्गल्लानो, सरभङ्गो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

इन्द्रियजातकवण्णना सत्तमा ।

[४२४] ८. आदित्तजातकवण्णना

आदित्तस्मिन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो असदिसदानं आरब्ध कथेसि । असदिसदानं **महागोविन्दसुत्तवण्णनातो** (दी० नि० अट्ठ० २.२९६) वित्थारेत्वा कथेतब्बं । तस्स पन दिन्नदिवसतो दुतियदिवसे धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “आवुसो, कोसलराजा विचिनित्वाव, पुज्जक्खेत्तं जत्वा बुद्धप्पमुखस्स अरियसङ्गस्स असदिसदानं अदासी”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्षवे, रञ्जो विचिनित्वा अनुत्तरे पुज्जक्खेत्ते दानपतिट्ठापनं, पोरणकपण्डितापि विचिनित्वाव महादानं अदंसू”ति वत्वा अतीतं

आहरि ।

अतीते सिविरद्वे रोरुवनगरे रोरुवमहाराजा नाम दस राजधम्मे अकोपेत्वा चतूहि सङ्गहवत्थूहि जनं सङ्गहन्तो महाजनस्स मातापितुद्वाने ठत्वा कपणद्धिकवनिब्बकयाचकादीनं महादानं पवत्तेसि । तस्स समुद्विजया नाम अगमहेसी अहोसि पण्डिता जाणसम्पन्ना । सो एकदिवसं दानगं ओलोकेन्तो “मय्हं दानं दुस्सीला लोलसत्ता भुञ्जन्ति, तं मं न हासेति, अहं खो पन सीलवन्तानं अगदक्खिण्येयानं पच्चेकबुद्धानं दातुकामो, ते च हिमवन्तपदेसे वसन्ति, को नु खो ते निमन्तेत्वा आनेस्सति, कं पेसेस्सामी”ति चिन्तेत्वा तमत्थं देविया आरोचेसि । अथ नं सा आह “महाराज, मा चिन्तयित्थ, अम्हाकं दातब्बदानबलेन सीलबलेन सच्चबलेन पुप्फानि पेसेत्वा पच्चेकबुद्धे निमन्तेत्वा तेसं आगतकाले सब्बपरिक्खारसम्पन्नदानं दस्सामा”ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा “सकलनगरवासिनो सीलं समादियन्तू”ति नगरे भेरिं चरापेत्वा सयम्पि सपरिजनो उपोसथङ्गानि अधिद्वाय महादानं पवत्तेत्वा सुमनपुप्फपुण्णं सुवण्णसमुगं गाहापेत्वा पासादा ओरुह राजङ्गणे ठत्वा पञ्चङ्गानि पथवियं पतिद्वापेत्वा पाचीनदिसाभिमुखो वन्दित्वा “पाचीनदिसाय अरहन्ते वन्दामि, सचे अम्हाकं कोचि गुणो अत्थि, अम्हेसु अनुकम्पं कत्वा अम्हाकं भिक्खं गण्हा”ति वत्वा सत्त पुप्फमुट्टियो खिपि । पाचीनदिसाय पच्चेकबुद्धानं अभावेन पुनदिवसे नागमिंसु । दुतियदिवसे दक्खिणदिसं नमस्सि, ततोपि नागता । ततियदिवसे पच्छिमदिसं नमस्सि, ततोपि नागता । चतुत्थदिवसे उत्तरदिसं नमस्सि, नमस्सित्वा च पन “उत्तरहिमवन्तपदेसवासिनो पच्चेकबुद्धा अम्हाकं भिक्खं गण्हा”ति सत्त पुप्फमुट्टियो विस्सज्जेसि । पुप्फानि गन्त्वा नन्दमूलकपम्भारे पञ्चन्नं पच्चेकबुद्धसतानं उपरि पतिसु ।

ते आवज्जमाना रज्जा अत्तनो निमन्तितभावं जत्वा पुनदिवसे सत्त पच्चेकबुद्धे आमन्तेत्वा “मारिसा, राजा वो निमन्तेति, तस्स सङ्गहं करोथा”ति वदिसु । सत्त पच्चेकबुद्धा आकासेनागन्त्वा राजद्वारे ओतरिंसु । ते दिस्वा राजा सोमनस्सजातो वन्दित्वा पासादं आरोपेत्वा महन्तं सक्कारं कत्वा दानं दत्वा भत्तकिच्चपरियोसाने पुनदिवसत्थाय पुनदिवसत्थायाति एवं छ दिवसे निमन्तेत्वा सत्तमे दिवसे सब्बपरिक्खारदानं सज्जेत्वा सत्तरतनखचितानि मञ्चपीठादीनि पञ्जपेत्वा तिचीवरादिके सब्बसमणपरिभोगे सत्तन्नं पच्चेकबुद्धानं सन्तिके ठपेत्वा “मयं इमे परिक्खारे तुम्हाकं देमा”ति वत्वा तेसं भत्तकिच्चपरियोसाने राजा च देवी च उभोपि नमस्समाना अट्ठंसु । अथ नेसं अनुमोदनं करोन्तो सङ्घत्थेरो द्वे गाथा अभारि —

६९. “आदित्तिस्मिं अगारस्मिं, यं नीहरति भाजनं ।
तं तस्स होति अत्थाय, नो च यं तत्थ ड्हति ॥

७०. “एवमादीपितो लोको, जराय मरणेन च ।
नीहरेथेव दानेन, दिन्नं होति सुनीहत”न्ति ॥

तत्थ आदित्तिस्मिन्ति तद्धुणे पज्जलिते । भाजनन्ति उपकरणं । नो च यं तत्थ ड्हतीति यं पन तत्थ ड्हति, अन्तमसो तिणसन्थारोपि, सब्बं तस्स अनुपकरणमेव होति । जराय मरणेन चाति देसनासीसमेतं, अत्थतो पनेस एकादसहि अग्गीहि आदीपितो नाम । नीहरेथेवाति ततो एकादसति अग्गीहि पज्जलितलोका दसविधदानवत्थुभेदं तं तं परिक्खारदानं चेतनाय निक्कट्ठेथेव । दिन्नं होतीति अप्पं वा बहुं वा यं दिन्नं, तदेव सुनीहतं नाम होतीति ।

एवं सङ्घत्थेरो अनुमोदनं कत्वा “अप्पमत्तो होहि, महाराजा”ति रज्जो ओवादं दत्वा आकासे उप्पतित्वा

पासादकणिकं द्विधा कत्वा गत्वा नन्दमूलकपम्भारेयेव ओतरि । तस्स दिन्नपरिक्खारोपि तेनेव सद्धिं उप्पतित्वा नन्दमूलकपम्भारेयेव ओतरि । रज्जो च देविया च सकलसरीरं पीतिया पुण्णं अहोसि । एवं तस्मिं गते अवसेसापि —

७१. “यो धम्मलद्धस्स ददाति दानं, उट्टानवीरियाधिगतस्स जन्तु ।
अतिक्कम्म सो वेतरणिं यमस्स, दिब्बानि ठानानि उपेति मच्चो ॥

७२. “दानञ्च युद्धञ्च समानमाहु, अप्पापि सन्ता बहुके जिनन्ति ।
अप्पम्पि चे सद्वहानो ददाति, तेनेव सो होति सुखी परत्थ ॥

७३. “विचेय्य दानं सुगतप्पसत्थं, ये दक्खिण्येया इध जीवलोके ।
एतेसु दिन्नानि महप्फलानि, बीजानि वुत्तानि यथा सुखेत्ते ॥

७४. “यो पाणभूतानि अहेठयं चरं, परूपवादा न करोति पापं ।
भीरुं पसंसन्ति न तत्थ सूरं, भया हि सन्तो न करोन्ति पापं ॥

७५. “हीनेन ब्रह्मचरियेन, खत्तिये उपपज्जति ।
मज्झिमेन च देवत्तं, उत्तमेन विसुज्झति ॥

७६. “अद्धा हि दानं बहुधा पसत्थं, दाना च खो धम्मपदंव सेय्यो ।
पुब्बेव हि पुब्बतरेव सन्तो, निब्बानमेवज्झगमुं सपज्जा”ति ॥ —

एवमेकेकाय गाथाय अनुमोदनं कत्वा तथेव अगमिंसु सद्धिं परिक्खारेहि ।

तत्थ धम्मलद्धस्साति खीणासवं आदिं कत्वा याव सुखविपस्सकयोगावचरो पुगलो धम्मस्स लद्धत्ता धम्मलद्धो नाम । स्वेव उट्टानवीरियेन तस्स धम्मस्स अधिगतत्ता उट्टानवीरियाधिगतो नाम । तस्स पुगलस्स यो जन्तु ददाति दानन्ति अत्थो, धम्मेन लद्धस्स उट्टानसङ्घातेन वीरियेन अधिगतस्स देय्यधम्मस्स अगं गहेत्वा यो जन्तु सीलवन्तेसु दानं ददातीतिपि अत्थो । उपयोगत्थे वा सामिवचनं कत्वापेत्थ अत्थो वेदितब्बो । वेतरणित्ति देसनासीसमेतं, अट्ट महानिरये सोळस च उस्सदे अतिक्कमित्त्वाति अत्थो । दिब्बानि ठानानि उपेतीति देवलोके उप्पज्जति ।

समानमाहूति सदिसं वदन्ति । खयभीरुकस्स हि दानं नत्थि, भयभीरुकस्स युद्धं नत्थि । जीविते आलयं विजहित्वा युज्जन्तोव युज्झितुं सक्कोति, भोगेसु आलयं विजहित्वा दायको दातुं सक्कोति, तेनेव तं उभयं “समान”न्ति वदन्ति । अप्पापि सन्ताति थोकापि समाना परिच्चत्तजीविता बहुके जिनन्ति, एवमेव अप्पापि मुञ्चचेतना बहुम्पि मच्छेरचित्तं लोभादिं वा किलेसगहनं जिनाति । अप्पम्पि चेति थोकम्पि चे देय्यधम्मं कम्मञ्च फलञ्च सद्वहन्तो देति । तेनेव सोति तेन परित्तदेय्यधम्मवत्थुकेन परित्तकेनापि चागेन सो परत्थ सुखी होति, महाराजाति ।

विचेय्य दानन्ति दक्खिणञ्च दक्खिण्यञ्च विचिनित्वा दिन्नदानं । तत्थ यं वा तं वा अदत्त्वा अगं पणीतं देय्यधम्मं विचिनित्वा ददन्तो दक्खिणं विचिनाति नाम, येसं तेसं वा अदत्त्वा सीलादिगुणसम्पन्ने विचिनित्वा तेसं ददन्तो दक्खिण्यं विचिनाति नाम । सुगतप्पसत्थन्ति एवरूपं दानं बुद्धेहि पसत्थं । तत्थ दक्खिण्यविचिननं दस्सेतुं “ये

दक्खिणेय्या”ति आदि वुत्तं । तत्थ दक्खिणेय्याति दक्खिणाय अनुच्छविका बुद्धादयो ।

पाणभूतानीति पाणसङ्घातानि भूतानि । अहेठयं चरन्ति कारुञ्जेन अविहेठयन्तो चरमानो । परूपवादाति परूपवादभयेन पापं न करोति । भीरुन्ति उपवादभीरुकं । न तत्थ सूरन्ति यो पन अयोनि सोमनसिकारेण तस्मिं उपवादे सूरु होति, तं पण्डिता नप्पसंसन्ति । भया हीति उपवादभयेन हि पण्डिता पापं न करोन्ति ।

हीनेन ब्रह्मचरियेनाति बाहिरतित्थायतने ताव मेथुनविरति सीलमत्तकं हीनं ब्रह्मचरियं नाम, तेन खत्तियकुले उप्पज्जति । ज्ञानस्स उपचारमत्तं मज्झिमं, तेन देवलोके उप्पज्जति । अट्ट समापत्तियो उत्तमं, तेन ब्रह्मलोके उप्पज्जन्तो विसुज्झति नाम । सासने पन सीलवन्तस्सेव एकं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं हीनं नाम, परिसुद्धसीलस्सेव समापत्तिनिब्वत्तनं मज्झिमं नाम, परिसुद्धसीले ठत्वा विपस्सनं वट्ठेत्वा अरहत्तुप्पत्ति उत्तमं नाम ।

ओसानगाथाय अयमत्थो — महाराज, किञ्चापि एकंसेनेव दानं बहुधा पसत्थं वण्णितं, दानतो पन समथविपस्सनासङ्घातं निब्वानसङ्घातञ्च धम्मकोट्टासभूतं धम्मपदमेव उत्तरितरं । किंकारणा? पुब्बेव हि इमस्मिं कप्पे कस्सपदसबलादयो पुब्बतरेव वेस्सभूदसबलादयो सन्तो सप्पुरिसा सपज्जा समथविपस्सनं भावेत्वा निब्वानमेव अज्झगमुं अधिगताति ।

एवं सत्त पच्चेकबुद्धा अनुमोदनाय रज्जो अमतमहानिब्वानं वण्णेत्वा राजानं अप्पमादेन ओवदित्वा वुत्तनयेनेव अत्तनो वसनट्टानमेव गता । राजापि सद्धिं अगमहेसिया दानं दत्वा यावजीवं ठत्वा ततो चवित्वा सग्गपुरं पूरेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं पुब्बेपि पण्डिता विचेय्य दानं अदंसू”ति वत्वा जातकं समोधानेसि — “तदा पच्चेकबुद्धा परिनिब्वारिंसु, समुद्विजया राहुलमाता अहोसि, रोरुवमहाराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

आदित्तजातकवण्णना अट्टमा ।

[४२५] ९. अट्टानजातकवण्णना

गङ्गा कुमुदिनीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्हि भिक्षुं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किंकारणा”ति वत्वा “किलेसवसेना”ति वुत्ते “भिक्षु मातुगामो नाम अकतज्जू मित्तदुब्धी अविस्सासनीयो । अतीते पण्डिता देवसिकं सहस्सं देन्तापि मातुगामं तोसेतुं नासक्खिंसु । सा एकदिवसमत्तं सहस्सं अलभित्वाव ते गीवायं गाहापेत्वा नीहरापेसि, एवं अकतज्जू मातुगामो, मा तस्स कारणा किलेसवसं गच्छा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स च पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो, बाराणसिसेट्ठिनो च पुत्तो महाधनकुमारो नाम । ते उभोपि सहपंसुकीळका सहायका अहेसुं, एकाचरियकुलेयेव सिप्यं गण्हिंसु । राजकुमारो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठासि, सेट्ठिपुत्तोपिस्स सन्तिकेयेव अहोसि । बाराणसियञ्च एका नगरसोभिणी वण्णदासी अभिरूपा अहोसि सोभगप्पत्ता । सेट्ठिपुत्तो देवसिकं सहस्सं दत्वा निच्चकाले तायेव सद्धिं अभिरमन्तो पितु अच्चयेन सेट्ठिट्ठानं लभित्वापि न तं विजहि, तथेव देवसिकं सहस्सं दत्वा अभिरमि । सेट्ठिपुत्तो दिवसस्स तयो वारे राजुपट्टानं गच्छति । अथस्स एकदिवसं राजुपट्टानं गतस्स रज्जा सद्धिं समुल्लपन्तस्सेव सूरियो अत्थङ्गमि, अन्धकारं जातं । सो राजकुला निक्खमित्वा “इदानीं गेहं गन्त्वा आगमनवेला नत्थि, नगरसोभिणियायेव गेहं गमिस्सामी”ति उपट्ठाके उय्योजेत्वा एककोव तस्सा गेहं पाविसि । अथ नं सा

दिस्वा “अय्यपुत्त, सहस्सं आभत”न्ति आह । “भद्दे, अहं अज्जेव अतिविकालो जातो, तस्मा गेहं अगन्त्वा मनुस्से उय्योजेत्वा एककोव पविट्ठोस्मि, स्वे पन ते द्वे सहस्सानि दस्सामी”ति ।

सा चिन्तेसि “सचाहं अज्ज ओकासं करिस्सामि, अज्जेसुपि दिवसेसु तुच्छहत्थकोव आगमिस्सति, एवं मे धनं परिहायिस्सति, न दानिस्स ओकासं करिस्सामी”ति । अथ नं एवमाह “सामि, मयं वण्णदासियो नाम, अम्हाकं सहस्सं अदत्त्वा केळि नाम नत्थी”ति । “भद्दे, स्वे दिगुणं आहरिस्सामी”ति पुनप्पुनं याचि । नगरसोभिणी दासियो आणापेसि “एतस्स इध ठत्वा मं ओलोकेतुं मा अदत्थ, गीवायं तं गहेत्वा नीहरित्वा द्वारं पिदहथा”ति । तं सुत्वा दासियो तथा करिंसु । अथ सो चिन्तेसि “अहं इमाय सद्धिं असीतिकोटिधनं खादिं, सा मं एकदिवसं तुच्छहत्थं दिस्वा गीवायं गहेत्वा नीहरापेसि, अहो मातुगामो नाम पापो निल्लज्जो अकतज्जू मित्तदुब्धी”ति । सो मातुगामस्स अगुणं अनुस्सरन्तोव विरज्जि, पटिकूलसज्जं पटिलभि, घरावासेपि उक्कण्ठितो “किं मे घरावासेन, अज्जेव निक्खमित्वा पब्बजिस्सामी”ति पुन गेहं अगन्त्वा राजानमपि अदिस्वाव नगरा निक्खमित्वा अरज्जं पविसित्वा गङ्गातीरे अस्समं मापेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो उप्पादेत्वा वनमूलफलाहारो तत्थ वासं कप्पेसि ।

राजा तं अपस्सन्तो “कहं मम सहायो”ति पुच्छि । नगरसोभिण्यापि कतकम्मं सकलनगरे पाकटं जातं । अथस्स तमत्थं आचिक्खित्वा “इति ते देव, सहायो लज्जाय घरमपि अगन्त्वा अरज्जं पविसित्वा पब्बजितो भविस्सती”ति आहंसु । राजा तं सुत्वा नगरसोभिणिं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं एकदिवसं सहस्सं अलभित्वा मम सहायं गीवायं गाहापेत्वा नीहरापेसी”ति पुच्छि । “सच्चं, देवा”ति । “पापे जम्मी, सीघं मम सहायस्स गतट्ठानं गन्त्वा तं आनेहि, नो चे आनेस्ससि, जीवितं ते नत्थी”ति । सा रज्जो वचनं सुत्वा भीता रथं आरुह्य महन्तेन परिवारेन नगरा निक्खमित्वा तस्स वसनट्ठानं परियेसन्ती सुतवसेन तं ठानं सुत्वा तत्थ गन्त्वा वन्दित्वा “अय्य, मया अन्धबालभावेन कतं दोसं खमथ, अहं न पुनेवं करिस्सामी”ति याचित्वा “साधु, खमामि ते, नत्थि मे तयि आघातो”ति वुत्ते “सचे मे खमथ, मया सद्धिं रथं अभिरुहथ, नगरं गच्छिस्साम, गतकाले यं मम घरे धनं अत्थि, सब्बं दस्सामी”ति आह । सो तस्सा वचनं सुत्वा “भद्दे, इदानि तया सद्धिं गन्तुं न सक्का, यदा पन इमस्मिं लोके येन न भवितब्बं, तं भविस्सति, अपि नाम तदा गच्छेय्य”न्ति वत्वा पठमं गाथमाह —

७७. “गङ्गा कुमुदिनी सन्ता, सद्धवण्णा च कोकिला ।

जम्बू तालफलं दज्जा, अथ नून तदा सिया”ति ॥

तस्सत्थो — भद्दे, यथा हि कुमुदसरा कुमुदेहि सज्जन्ना तिट्ठन्ति, तथेव सचे सकलापि महागङ्गा कुमुदिनी सीघसोतं पहाय सन्ता उपसन्ता सिया, सब्बे कोकिला च सद्धवण्णा भवेय्युं, सब्बो जम्बुरुक्खो च तालफलं ददेय्य । अथ नून तदा सियाति अथ तादिसे काले अम्हाकम्पि समागमो नून सिया, भवेय्य नामाति वुत्तं होति ।

एवञ्च वत्वा पुनपि ताय “एहि, अय्य, गच्छामा”ति वुत्ते “गच्छिस्सामा”ति वत्वा “कस्मिं काले”ति वुत्ते “असुकस्मिञ्च असुकस्मिञ्चा”ति वत्वा सेसगाथा अभसि —

७८. “यदा कच्छपलोमानं, पावारो तिविधो सिया ।

हेमन्तिकं पावुरणं, अथ नून तदा सिया ॥

७९. “यदा मकसपादानं, अट्टालो सुकतो सिया ।
दळ्हो च अविकम्पी च, अथ नून तदा सिया ॥
८०. “यदा ससविसाणानं, निस्सेणी सुकता सिया ।
सगस्सारोहणत्थाय, अथ नून तदा सिया ॥
८१. “यदा निस्सेणिमारुह, चन्दं खादेय्यु मूसिका ।
राहुज्ज परिपातेय्युं, अथ नून तदा सिया ॥
८२. “यदा सुराघटं पित्वा, मक्खिका गणचारिणी ।
अङ्गारे वासं कप्पेय्युं, अथ नून तदा सिया ॥
८३. “यदा बिम्बोडुसम्पन्नो, गद्रभो सुमुखो सिया ।
कुसलो नच्चगीतस्स, अथ नून तदा सिया ॥
८४. “यदा काका उलूका च, मन्तयेय्युं रहोगता ।
अज्जमज्जं पिहयेय्युं, अथ नून तदा सिया ॥
८५. “यदा मुळालपत्तानं, छत्तं थिरतरं सिया ।
वस्सस्स पटिघाताय, अथ नून तदा सिया ॥
८६. “यदा कुलको सकुणो, पब्बतं गन्धमादनं ।
तुण्डेनादाय गच्छेय्य, अथ नून तदा सिया ॥
८७. “यदा सामुद्धिकं नावं, सयन्तं सवटाकरं ।
चेटो आदाय गच्छेय्य, अथ नून तदा सिया”ति ॥

तत्थ तिविधोति एको कच्छपलोममयेन पुप्फेन, एको तूलेन, एको उभयेनाति एवं तिप्पकारो । हेमन्तिकं पावुरणन्ति हिमपातसमये पावुरणाय भवितुं समत्थो । अथ नून तदा सियाति अथ तस्मिं काले मम तथा सद्धिं एकंसेनेव संसग्गो सिया । एवं सब्बत्थ पच्छिमपदं योजेतब्बं । अट्टालो सुकतोति अभिरुहित्वा युज्जन्तं पुरिससतं धारेतुं यथा सक्कोति, एवं सुकतो । परिपातेय्युन्ति पलापेय्युं । अङ्गारेति वीतच्चिकङ्गारसन्थरे । वासं कप्पेय्युन्ति एकेकं सुराघटं पिवित्वा मत्ता वसेय्युं । बिम्बोडुसम्पन्नोति बिम्बफलसदिसेहि ओट्टेहि समन्नागतो । सुमुखोति सुवण्णआदाससदिसो मुखो । पिहयेय्युन्ति अज्जमज्जस्स सम्पत्तिं इच्छन्ता पिहयेय्युं पत्थेय्युं । मुळालपत्तानन्ति सण्हानं मुळालगच्छपत्तानं । कुलकोति एको खुद्दकसकुणो । सामुद्धिकन्ति समुद्दपक्खन्दनमहानावं । सयन्तं सवटाकरन्ति यन्तेन चेव वटाकरेन च सद्धिं सब्बसम्भारयुत्तं । चेटो आदायाति यदा एवरूपं नावं खुद्दको गामदारको हत्थेन गहेत्वा गच्छेय्याति अत्थो ।

इति महासत्तो इमिना अट्टानपरिकप्पेन एकादस गाथा अभसि । तं सुत्वा नगरसोभिणी महासत्तं खमापेत्वा नगरं

गन्त्वा रज्जो तं कारणं आरोचेत्वा अत्तनो जीवितं याचित्वा गण्हि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खु मातुगामो नाम अकतज्जू मित्तदुब्धी”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा राजा आनन्दो अहोसि, तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अट्टानजातकवण्णना नवमा ।

[४२६] १०. दीपिजातकवण्णना

खमनीयं यापनीयन्ति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो एकं एळिकं आरब्ध कथेसि । एकस्मिहि समये महामोग्गल्लानत्थेरो गिरिपरिक्खित्ते एकद्वारे गिरिब्बजसेनासने विहासि । द्वारसमीपेयेवस्स चङ्क्रमो अहोसि । तदा एळकपालका “एळका एत्थ चरन्तू”ति गिरिब्बजं पवेसेत्वा कीळन्ता विहरन्ति । तेसु एकदिवसं सायं आगन्त्वा एळके गहेत्वा गच्छन्तेसु एका एळिका दूरे चरमाना एळके निक्खमन्ते अदिस्वा ओहीयि । तं पच्छा निक्खमन्ति एको दीपिको दिस्वा “खादिस्सामि न”न्ति गिरिब्बजद्वारे अट्ठासि । सापि इतो चितो च ओलोकेन्ती तं दिस्वा “एस मं मारेत्वा खादितुकामताय ठितो, सचे निवत्तित्वा पलायिस्सामि, जीवितं मे नत्थि, अज्ज मया पुरिसकारं कातुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा सिङ्गानि उक्खिपित्वा तस्स अभिमुखं वेगेन पक्खन्दित्वा दीपिकस्स “इतो गण्हिस्सामि, इतो गण्हिस्सामी”ति विप्फन्दतोव गहणं अनुपगन्त्वा वेगेन पलायित्वा एळकानं अन्तरं पाविसि । अथ थेरो तं तेसं किरियं दिस्वा पुनदिवसे गन्त्वा तथागतस्स आरोचेत्वा “एवं भन्ते, सा एळिका अत्तनो उपायकुसलताय परक्कमं कत्वा दीपिकतो मुच्ची”ति आह । सत्था “मोग्गल्लान, इदानि ताव सो दीपिको तं गहेतुं नासक्खि, पुब्बे पन नं विरवन्ति मारेत्वा खादी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते मगधरट्ठे बोधिसत्तो एकस्मिं गामे महाभोगकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कामे पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा झानाभिज्जायो निब्बत्तेत्वा चिरं हिमवन्ते वसित्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय राजगहं गन्त्वा एकस्मिंयेव गिरिब्बजे पण्णसालं मापेत्वा वासं कप्पेसि । तदा इमिनाव नियामेन एळकपालकेसु एळके चरन्तेसु एकदिवसं एवमेव एकं एळिकं पच्छा निक्खमन्ति दिस्वा एको दीपिको “खादिस्सामि न”न्ति द्वारे अट्ठासि । सापि तं दिस्वा “अज्ज मय्हं जीवितं नत्थि, एकेनुपायेन इमिना सद्धिं मधुरपटिसन्थारं कत्वा हृदयमस्स मुदुकं जनेत्वा जीवितं रक्खिस्सामी”ति चिन्तेत्वा दूरतोव तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोन्ती आगच्छमाना पठमं गाथमाह —

८८. “खमनीयं यापनीयं, कच्चि मातुल ते सुखं ।

सुखं ते अम्मा अवच, सुखकामाव ते मय”न्ति ॥

तत्थ **सुखं ते अम्मा**ति मय्हं मातापि “तुम्हाकं सुखं पुच्छेय्यासी”ति अज्ज मं अवचाति अत्थो । **मयन्ति** मातुल मयम्पि तुम्हाकं सुखं एव इच्छामाति ।

तं सुत्वा दीपिको “अयं धुत्तिका मं मातुलवादेन वज्जेतुकामा, न मे कक्खळभावं जानाती”ति चिन्तेत्वा दुतियं गाथमाह —

८९. “नङ्गुट्ठं मे अवक्कम्म, हेठयित्वान एळिके ।

साज्ज मातुलवादेन, मुञ्चितब्बा नु मज्जसी'ति ॥

तस्सत्थो — त्वं मम नङ्गुट्टमण्डलं अवक्कमित्वा हेठयित्वा आगच्छसि, सा त्वं “अज्ज मातुलवादेन मुञ्चितब्बाहमस्मी'ति मज्जसि नु, एवं मज्जसि मज्जेति ।

तं सुत्वा इतरा “मातुल, मा एवं करी'ति वत्वा ततियं गाथमाह —

१०. “पुरत्थामुखो निसिन्नोसि, अहं ते मुखमागता ।
पच्छतो तुय्हं नङ्गुट्टं, कथं ख्वाहं अवक्कमि'न्ति ॥

तत्थ मुखन्ति अभिमुखं । कथं ख्वाहं अवक्कमिन्ति तव पच्छतो ठितं अहं कथं अवक्कमिन्ति अत्थो ।

अथ नं सो “किं कथेसि एळिके, मम नङ्गुट्टस्स अट्ठितट्ठानं नाम नत्थी'ति वत्वा चतुत्थं गाथमाह —

११. “यावता चतुरो दीपा, ससमुद्धा सपब्बता ।
तावता मय्हं नङ्गुट्टं, कथं खो तं विवज्जयी'ति ॥

तत्थ तावताति एत्तकं ठानं मम नङ्गुट्टं परिक्खिपित्वा गतन्ति वदति ।

तं सुत्वा एळिका “अयं पापो मधुरकथाय न अल्लीयति, पटिसत्तु हुत्वा तस्स कथेस्सामी'ति वत्वा पञ्चमं गाथमाह

१२. “पुब्बेव मेतमक्खिंसु, माता पिता च भातरो ।
दीघं दुट्ठस्स नङ्गुट्टं, साम्हि वेहायसागता'ति ॥

तत्थ अक्खिंसूति पुब्बेव मे एतं माता च पिता च भातरो च आचिक्खिंसु । साम्हीति सा अहं जातकानं सन्तिका तव नङ्गुट्टस्स दीघभावं सुत्वा तव नङ्गुट्टं परिहरन्ती वेहायसा आकासेन आगताति ।

अथ नं सो “जानामि ते अहं आकासेन आगतभावं, एवं आगच्छन्ती पन मय्हं भक्खे नासेत्वा आगतासी'ति वत्वा छट्ठं गाथमाह —

१३. “तज्ज दिस्वान आयन्तिं, अन्तलिक्खस्मि एळिके ।
मिगसङ्खो पलायित्थ, भक्खो मे नासितो तया'ति ॥

तं सुत्वा इतरा मरणभयभीता अज्जं कारणं आहरितुं असक्कोन्ती “मातुल, मा एवरूपं कक्खळकम्मं करि, जीवितं मे देही'ति विलपि । इतरापि नं विलपन्तिज्जेव खन्धे गहेत्वा मारेत्वा खादि ।

१४. “इच्चेवं विलपन्तिया, एळकिया रुहग्घसो ।
गलकं अन्वावमद्दि, नत्थि दुट्ठे सुभासितं ॥

१५. “नेव दुट्ठे नयो अत्थि, न धम्मो न सुभासितं ।
निक्कमं दुट्ठे युज्जेथ, सो च सब्धिं न रज्जती”ति ॥ —

इमा द्वे अभिसम्बुद्धगाथा —

तत्थ रुहग्घसोति रुहरभक्खो लोहितपायी साहसिकदीपिको । गलकं अन्वावमद्दीति गीवं मद्दि, डंसित्वा फालेसीति अत्थो । नयोति कारणं । धम्मोति सभावो । सुभासितन्ति सुकथितवचनं, सब्बमेतं दुट्ठे नत्थीति अत्थो । निक्कमं दुट्ठे युज्जेथाति भिक्खवे, दुट्ठपुग्गले परक्कममेव युज्जेय्य । सो च सब्धिं न रज्जतीति सो पन पुग्गलो सब्धिं सुन्दरं सुभासितं न रज्जति, न पियायतीति अत्थो । तापसो तेसं किरियं सब्बं अद्दस ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि — “तदा एळिकाव एतरहि एळिका अहोसि, दीपिकोपि एतरहि दीपिकोव, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

दीपिजातकवण्णना दसमा ।

जातकुद्दानं —

कच्चानी अट्ठसद्दञ्च, सुलसा च सुमङ्गलं ।
गङ्गमालञ्च चेतियं, इन्द्रियञ्चेव आदित्तं ।
अट्ठानञ्चेव दीपि च, दस अट्ठनिपातके ॥

अट्ठकनिपातवण्णना निड्डिता ।

९. नवकनिपातो

[४२७] १. गिज्झजातकवण्णना

परिसङ्कुपथो नामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दुब्बचभिक्खुं आरब्भ कथेसि । सो किर एको कुलपुत्तो निय्यानिकसासने पब्बजित्वापि अत्थकामेहि आचरियुपज्झायेहि चेव सब्रह्मचारीहि च “एवं ते अभिक्कमितब्बं, एवं पटिक्कमितब्बं, एवं आलोकितब्बं, एवं विलोकितब्बं, एवं समिज्जितब्बं, एवं पसारितब्बं, एवं निवासेतब्बं, एवं पारुपितब्बं, एवं पत्तो गहेतब्बो, यापनमत्तं भत्तं गहेत्वा पच्चवेक्खित्वाव परिभुज्जितब्बं, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारेण भोजने मत्तञ्जुना जागरियमनुयुत्तेन भवितब्बं, इदं आगन्तुकवत्तं नाम जानितब्बं, इदं गमिकवत्तं नाम, इमानि चुद्दस खन्धकवत्तानि, असीति महावत्तानि । तत्थ ते सम्मा वत्तितब्बं, इमे तेरस धुतङ्गगुणा नाम, एते समादाय वत्तितब्बं”न्ति ओवदियमानो दुब्बचो अहोसि अक्खमो अप्पदक्खिणग्गाही अनुसासनिं । “अहं तुम्हे न वदामि, तुम्हे पन मं कस्मा वदथ, अहमेव अत्तनो अत्थं वा अनत्थं वा जानिस्सामी”ति अत्तानं अवचनीयं अकासि । अथस्स दुब्बचभावं जत्वा भिक्खू धम्मसभायं अगुणकथं कथेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्खु दुब्बचोसी”ति पुच्छित्वा “सच्च”न्ति वुत्ते “कस्मा भिक्खु एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा अत्थकामानं वचनं न करोसि, पुब्बेपि त्वं पण्डितानं वचनं

अकत्वा वेरम्भवातमुखे चुण्णविचुण्णो जातो’ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते गिज्झकूटे पब्बते बोधिसत्तो गिज्झयोनियं निब्बत्ति । पुत्तो पनस्स सुपत्तो नाम गिज्झराजा अनेकसहस्सगिज्झपरिवारो थामसम्पन्नो अहोसि । सो मातापितरो पोसेसि, थामसम्पन्नत्ता पन अतिदूरं उप्पतति । अथ नं पिता “तात, एत्तकं नाम ठानं अतिक्कमित्वा न गन्तब्ब’न्ति ओवदि । सो “साधू’ति वत्वापि एकदिवसं पन वुट्ठे देवे गिज्झेहि सद्धि उप्पतित्वा सेसे ओहाय अतिभूमिं गन्त्वा वेरम्भवातमुखं पत्वा चुण्णविचुण्णभावं पापुणि । सत्था तमत्थं दस्सेन्तो अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमा गाथा अभसि —

१. “परिसङ्कुपथो नाम, गिज्झपन्थो सनन्तनो ।
तत्रासि मातापितरो, गिज्झो पोसेसि जिण्णके ।
तेसं अजगरमेदं, अच्चहासि बहुत्तसो ॥
२. “पिता च पुत्तं अवच, जानं उच्चं पपातिनं ।
सुपत्तं थामसम्पन्नं, तेजस्सिं दूरगामिनं ॥
३. “परिप्लवन्तं पथविं, यदा तात विजानहि ।
सागरेण परिक्खित्तं, चक्कं व परिमण्डलं ।
ततो तात निवत्तस्सु, मास्सु एत्तो परं गमि ॥
४. “उदपत्तोसि वेगेन, बली पक्खी दिजुत्तमो ।
ओलोकयन्तो वक्कङ्गो, पब्बतानि वनानि च ॥
५. “अदस्स पथविं गिज्झो, यथासासि पितुस्सुतं ।
सागरेण परिक्खित्तं, चक्कं व परिमण्डलं ॥
६. “तज्ज सो समतिक्कम्म, परमेवच्चवत्तथ ।
तज्ज वातसिखा तिक्खा, अच्चहासि बलिं दिजं ॥
७. “नासक्खातिगतो पोसो, पुनदेव निवत्तितुं ।
दिजो ब्यसनमापादि, वेरम्भानं वसं गतो ॥
८. “तस्स पुत्ता च दारा च, ये चज्जे अनुजीविनो ।
सब्बे ब्यसनमापादुं, अनोवादकरे दिजे ॥
९. “एवमि इध वुट्ठानं, यो वाक्यं नावबुज्झति ।
अतिसीमचरो दित्तो, गिज्झोवातीतसासनो ।
स वे ब्यसनं पप्पोति, अकत्वा वुट्ठसासन’न्ति ॥

तत्थ परिसङ्कुपथोति सङ्कुपथो । मनुस्सा हिरञ्जसुवण्णत्थाय गच्छन्ता तस्मिं पदेसे खाणुके कोट्टेत्वा तेसु रज्जुयो बन्धित्वा गच्छन्ति, तेन सो गिज्झपब्बते जङ्घमगो “सङ्कुपथो”ति वुच्चति । **गिज्झपन्थो**ति गिज्झपब्बतमत्थके महामगो । **सनन्तनो**ति पोराणो । **तत्रासी**ति तस्मिं गिज्झपब्बतमत्थके सङ्कुपथे एको गिज्झो आसि, सो जिण्णके मातापितरो पोसेसि । **अजगरमेदन्ति** अजगरानं मेदं । **अच्चहासी**ति अतिविय आहरि । **बहुत्तसो**ति बहुसो । **जानं उच्चं पपातिनन्ति** “पुत्तो ते अतिउच्चं ठानं लङ्घती”ति सुत्वा “उच्चे पपाती अयं”न्ति जानन्तो । **तेजस्सिन्ति** पुरिसतेजसम्पन्नं । **दूरगामिनन्ति** तेनेव तेजेन दूरगामिं । **परिप्लवन्तन्ति** उप्पलपत्तं विय उदके उप्पलवमानं । **विजानही**ति विजानासि । **चक्कंव परिमण्डलन्ति** यस्मिं ते पदेसे ठितस्स समुद्देन परिच्छिन्नो जम्बुदीपो चक्कमण्डलंव पज्जायति, ततो तात निवत्ताहीति ओवदन्तो एवमाह ।

उदपत्तोसीति पितु ओवादं अकत्वा एकदिवसं गिज्झोहि सद्धिं उप्पतितो ते ओहाय पितरा कथितद्वानं अगमासि । **ओलोकयन्तो**ति तं ठानं पत्वा हेट्ठा ओलोकेन्तो । **वक्कङ्गो**ति वङ्कगीवो । **यथासासि पितुस्सुतन्ति** यथास्स पितु सन्तिका सुतं आसि, तथेव अद्दस, “यथास्सासी”तिपि पाठो । **परमेवच्चवत्तथा**ति पितरा अक्खातद्वानतो परं अतिवत्तोव । **तज्ज वातसिखा तिक्खा**ति तं अनोवादकं बलिम्पि समानं दिजं तिखिणवेरम्भवातसिखा अच्चहासि अतिहरि, चुण्णविचुण्णं अकासि । **नासक्खातिगतो**ति नासक्खि अतिगतो । **पोसो**ति सत्तो । **अनोवादकरे**ति तस्मिं दिजे पण्डितानं ओवादं अकरोन्ते सब्बेपि ते महादुक्खं पापुणिसु । **अकत्वा वुड्डसासनन्ति** वुड्डानं हितकामानं वचनं अकत्वा एवमेव ब्यसनं महादुक्खं पापुणाति । तस्मा त्वं भिक्खु मा गिज्झसदिसो भव, अत्थकामानं वचनं करोहीति । सो सत्थारा एवं ओवदितो ततो पट्ठाय सुवचो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा दुब्बचगिज्झो एतरहि दुब्बचभिक्खु अहोसि, गिज्झपिता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

गिज्झजातकवण्णना पठमा ।

[४२८] २. कोसम्बियजातकवण्णना

पुथुसद्धोति इदं सत्था कोसम्बिं निस्साय घोसितारामे विहरन्तो कोसम्बियं भण्डनकारके भिक्खू आरब्ध कथेसि । वत्थु **कोसम्बकक्खन्धके** (महाव० ४५१ आदयो) आगतमेव, अयं पनेत्थ सङ्खेपो । तदा किर द्वे भिक्खू एकस्मिं आवासे वसिसु विनयधरो च सुत्तन्तिको च । तेसु सुत्तन्तिको एकदिवसं सरीरवलज्जं कत्वा उदककोट्टुके आचमनउदकावसेसं भाजने ठपेत्वा निक्खमि । पच्छा विनयधरो तत्थ पविट्ठो तं उदकं दिस्वा निक्खमित्वा इतरं पुच्छि “आवुसो, तथा उदकं ठपितं”न्ति । “आमावुसो”ति । “किं पनेत्थ आपत्तिभावं न जानासी”ति? “आमावुसो न जानामी”ति । “होति, आवुसो, एत्थ आपत्ती”ति? “तेन हि पटिकरिस्सामि न”न्ति । “सचे पन ते, आवुसो, असज्जिच्च असतिया कतं, नत्थि आपत्ती”ति । सो तस्सा आपत्तिया अनापत्तिदिट्ठि अहोसि । विनयधरोपि अत्तनो निस्सितकानं “अयं सुत्तन्तिको आपत्ति आपज्जमानोपि न जानाती”ति आरोचेसि । ते तस्स निस्सितके दिस्वा “तुम्हाकं उपज्झायो आपत्तिं आपज्जित्वापि आपत्तिभावं न जानाती”ति आहंसु । ते गन्त्वा अत्तनो उपज्झायस्स आरोचेसुं । सो एवमाह — “अयं विनयधरो पुब्बे ‘अनापत्ती’ति वत्वा इदानि ‘आपत्ती’ति वदति, मुसावादी एसो”ति । ते गन्त्वा “तुम्हाकं उपज्झायो मुसावादी”ति एवं अज्जमज्जं कलहं वड्डयिसु । ततो विनयधरो ओकासं लभित्वा तस्स आपत्तिया अदस्सनेन उक्खेपनीयकम्मं अकासि । ततो पट्ठाय तेसं पच्चयदायका उपासकापि द्वे कोट्ठासा अहेसुं । ओवादपटिग्गाहिका भिक्खुनियोपि आरक्खदेवतापि द्वे कोट्ठासा अहेसुं । तासं सन्दिट्ठसम्भत्ता आकासद्वेदेवतापि याव ब्रह्मलोका सब्बे पुथुज्जना द्वे पक्खा अहेसुं । याव अकनिट्ठभवना पन इदं कोलाहलं अगमासि ।

अथेको भिक्खु तथागतं उपसङ्कमित्वा उक्खेपकानं “धम्मिकेनेव कम्मेन अयं उक्खित्तो, उक्खित्तानुवत्तकानं अधम्मिकेन कम्मेन उक्खित्तो”ति लद्धिं, उक्खेपकेहि वारियमानानाम्पि तेसं तं अनुपरिवारेत्वा चरणभावञ्च सत्थु आरोचेसि । भगवा “समग्गा किर होन्तू”ति द्वे वारे पेसेत्वा “न इच्छन्ति भन्ते समग्गा भवितु”न्ति सुत्वा ततियवारे “भिन्नो भिक्खुसङ्घो”ति तेसं सन्तिकं गन्त्वा उक्खेपकानं उक्खेपने, इतरेसञ्च असञ्चिच्च आपत्तिया अदस्सने आदीनवं वत्वा पक्कामि । पुन तेसं तत्थेव एकसीमायं उपोसथादीनि कारेत्वा भत्तग्गादीसु भण्डनजातानं “आसनन्तरिकाय निसीदितब्ब”न्ति भत्तगो वत्तं पज्जापेत्वा “इदानिपि भण्डनजाता विहरन्ती”ति सुत्वा तत्थ गन्त्वा “अलं, भिक्खवे, मा भण्डन”न्ति आदीनि वत्वा अज्जतरेन भिक्खुना धम्मवादिना भगवतो विहेसं अनिच्छन्तेन “आगमेतु, भन्ते, भगवा धम्मसामि, अप्पोस्सुक्को भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु, मयं तेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पज्जायिस्सामा”ति वुत्ते —

भूतपुब्बं, भिक्खवे, बाराणसियं ब्रह्मदत्तो नाम कासिराजा अहोसीति ब्रह्मदत्तेन दीधीतिस्स कोसलरज्जो रज्जं अच्छन्दित्वा अज्जातकवेसेन वसन्तस्स मारितभावञ्चेव दीघावुकुमारेन अत्तनो जीविते दिन्ने ततो पट्टाय तेसं समग्गभावञ्च कथेत्वा “तेसज्हि नाम, भिक्खवे, राजूनं आदिन्नदण्डानं आदिन्नसत्थानं एवरूपं खन्तिसोरच्चं भविस्सति । इध खो तं, भिक्खवे, सोभेथ, यं तुम्हे एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजिता समाना खमा च भवेय्याथ सोरता चा”ति ओवदित्वा दुतियम्पि ततियम्पि “अलं, भिक्खवे, मा भण्डन”न्ति वारेत्वा अनोरमन्ते दिस्वा “परियादिण्णरूपा खो इमे मोघपुरिसा, न यिमे सुकरा सज्जापेतु”न्ति पक्कमित्वा पुनदिवसे पिण्डपातपटिक्कन्तो गन्धकुटिया थोकं विस्समित्वा सेनासनं संसामेत्वा अत्तनो पत्तचीवरमादाय सङ्गमज्झे आकासे ठत्वा इमा गाथा अभसि —

१०. “पुथुसद्दो समजनो, न बालो कोचि मज्जथ ।
सङ्गस्मिं भिज्जमानस्मिं, नाज्जं भिय्यो अमज्जरुं ॥
११. “परिमुट्ठा पण्डिताभासा, वाचागोचरभाणिनो ।
याविच्छन्ति मुखायामं, येन नीता न तं विदू ॥
१२. “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥
१३. “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं नुपनय्हन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥
१४. “न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीध कुदाचनं ।
अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥
१५. “परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।
ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥
१६. “अट्ठिच्छिन्ना पाणहरा, गवास्सधनहारिनो ।

रटुं विलुम्पमानानं, तेसम्पि होति सङ्गति ।
कस्मा तुम्हाक नो सिया ॥

१७. “सचे लभेथ निपकं सहायं, सद्धिचरं साधुविहारिधीरं ।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि, चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा ॥

१८. “नो चे लभेथ निपकं सहायं, सद्धिचरं साधुविहारिधीरं ।
राजाव रटुं विजितं पहाय, एको चरे मातङ्गरज्जेव नागो ॥

१९. “एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि बाले सहायता ।
एको चरे न पापानि कयिरा, अप्पोस्सुक्को मातङ्गरज्जेव नागो”ति ॥

तत्थ पुथु महासद्दो अस्साति **पुथुसद्दो** । **समजनो**ति समानो एकसदिसो जनो, सब्बोवायं भण्डनकारकजनो समन्ततो सद्दनिच्छरणेन पुथुसद्दो चेव सदिसो चाति वुत्तं होति । **न बालो कोचि मज्जथा**ति तत्थ कोचि एकोपि “अहं बालो”ति न मज्जित्थ, सब्बे पण्डितमानिनो, सब्बोवायं भण्डनकारको जनोयेव । **नाज्जं भिय्यो अमज्जरुन्ति** कोचि एकोपि “अहं बालो”ति न मज्जित्थ, भिय्यो च सङ्गस्मिं भिज्जमाने अज्जम्पि एकं “मय्हं कारणा सङ्गो भिज्जती”ति इदं कारणं न मज्जित्थाति अत्थो ।

परिमुट्ठाति मुट्ठस्सतिनो । **पण्डिताभासा**ति अत्तनो पण्डितमानेन पण्डितसदिसा । **वाचागोचरभाणिनो**ति रा-कारस्स रस्सादेसो कतो, वाचागोचरा च न सतिपट्टानादिअरियधम्मगोचरा, भाणिनो च । कथं भाणिनो? **याविच्छन्ति मुखायामन्ति**, याव मुखं पसारेतुं इच्छन्ति, ताव पसारेत्वा अग्गपादेहि ठत्वा भाणिनो, एकोपि सङ्गारवेन मुखसङ्कोचनं न करोतीति अत्थो । **येन नीता**ति येन भण्डनेन इमं निल्लज्जभावं नीता । **न तं विदू**ति एवं “आदीनवं इदं”न्ति तं न जानन्ति ।

ये च तं उपनयन्तीति तं “अक्कोच्छि म”न्तिआदिकं आकारं ये उपनयन्ति । **सनन्तनो**ति पोराणो । **परे**ति पण्डिते ठपेत्वा ततो अज्जे भण्डनकारका परे नाम । ते एत्थ सङ्गमज्जे कोलाहलं करोन्ता “मयं यमामसे उपयमाम नस्साम, सततं समितं मच्चुसन्तिकं गच्छामा”ति न जानन्ति । **ये च तत्थ विजानन्ती**ति ये तत्थ पण्डिता “मयं मच्चुसमीपं गच्छामा”ति विजानन्ति । **ततो सम्मन्ति मेधगा**ति भिक्खवे, एवज्झि ते जानन्ता योनिमोमनसिकारं उप्पादेत्वा मेधगानं कलहानं वूपसमाय पटिपज्जन्ति ।

अट्ठिच्छिन्नाति अयं गाथा ब्रह्मदत्तज्ज दीघावुकुमारज्ज सन्धाय वुत्ता । तेसम्पि होति सङ्गति । कस्मा तुम्हाकं न होति? येसं वो नेव मातापितूनं अट्ठीनि छिन्नानि, न पाणा हटा, न गवास्सधनानि हटानि । इदं वुत्तं होति — भिक्खवे, तेसज्झि नाम आदिन्नदण्डानं आदिन्नसत्थानं राजूनं एवरूपा सङ्गति समागमो आवाहविवाहसम्बन्धं कत्वा एकतो पानभोजनं होति, तुम्हे एवरूपे सासने पब्बजित्वा अत्तनो वेरमत्तम्पि जहितुं न सक्कोथ, को तुम्हाकं भिक्खुभावोति ।

सचे लभेथातिआदिगाथायो पण्डितसहायस्स च बालसहायस्स च वण्णावण्णदीपनत्थं वुत्ता । **अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानी**ति सब्बे पाकटपरिस्सये च पटिच्छन्नपरिस्सये च अभिभवित्वा तेन सद्धि अत्तमनो सतिमा चरेय्य । **राजाव रटुं विजितं पहाया**ति यथा अत्तनो विजितं रटुं महाजनकराजा च अरिन्दमराजा च पहाय एककोव चरिसु, एवं चरेय्याति

अथो । मातङ्गरञ्जेव नागोति मातङ्गो अरञ्जे नागोव । मातङ्गोति हत्थी वुच्चति, नागोति महन्ताधिवचनमेतं । यथा हि मातुपोसको मातङ्गनागो अरञ्जे एको चरि, न च पापानि अकासि, यथा च सीलवहत्थिनागो । यथा च पालिलेय्यको, एवं एको चरे, न च पापानि कयिराति वुत्तं होति ।

सत्था एवं कथेत्वापि ते भिक्खू समग्गे कातुं असक्कोन्तो बालकलोणकगामं गन्त्वा भगुत्थेरस्स एकीभावे आनिसंसं कथेत्वा ततो तिण्णं कुलपुत्तानं वसनट्ठानं गन्त्वा तेसं सामग्गिवासे आनिसंसं कथेत्वा ततो पालिलेय्यकवनसण्डं गन्त्वा तत्थ तेमासं वसित्वा पुन कोसम्बिं अगन्त्वा सावत्थिमेव अगमासि । कोसम्बिवासिनोपि उपासका “इमे खो अय्या, कोसम्बका भिक्खू बहुनो अम्हाकं अनत्थस्स कारका, इमेहि उब्बाळ्हो भगवा पक्कन्तो, इमेसं नेव अभिवादानादीनि करिस्साम, न उपगतानं पिण्डपातं दस्साम, एवं इमे पक्कमिस्सन्ति वा वेरं विरमिस्सन्ति वा भगवन्तं वा पसादेस्सन्ती”ति सम्मन्तयित्वा तथेव अकंसु । ते तेन दण्डकम्मेन पीळिता सावत्थिं गन्त्वा भगवन्तं खमापेसुं ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “पिता सुद्धोदनमहाराजा अहोसि, माता महामाया, दीघावुकुमारो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

कोसम्बियजातकवण्णना दुतिया ।

[४२९] ३. महासुवजातकवण्णना

दुमो यदा होतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं भिक्खुं आरब्ध कथेसि । सो किर सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा कोसलजनपदे अञ्जतरं पच्चन्तगामं उपनिस्साय अरञ्जे विहासि । मनुस्सा तस्स रत्तिट्ठानदिवाट्ठानानि सम्पादेत्वा गमनागमनसम्पन्ने ठाने सेनासनं कत्वा सक्कच्चं उपट्ठहिंसु । तस्स वस्सूपगतस्स पठममासेयेव सो गामो झायि, मनुस्सानं बीजमत्तम्पि अवसिट्ठं नाहोसि । ते तस्स पणीतं पिण्डपातं दातुं नासक्खिंसु । सो सप्पायसेनासनेपि पिण्डपातेन किलमन्तो मग्गं वा फलं वा निब्बत्तेतुं नासक्खि । अथ नं तेमासच्चयेन सत्थारं वन्दितुं आगतं सत्था पटिसन्थारं कत्वा “कच्चि भिक्खु पिण्डपातेन न किलमन्तोसि, सेनासनसप्पायञ्च अहोसी”ति पुच्छि । सो तमत्थं आरोचेसि । सत्था “तस्स सेनासनं सप्पाय”न्ति जत्वा “भिक्खु समणेन नाम सेनासनसप्पाये सति लोलुप्पचारं पहाय किञ्चिदेव यथालब्धं परिभुजित्वा सन्तुट्ठेन समणधम्मं कातुं वट्ठति । पोरानकपण्डिता तिरच्छानयोनियं निब्बत्तित्वा अत्तनो निवाससुक्खरुक्खे चुण्णं खादन्तापि लोलुप्पचारं पहाय सन्तुट्ठा मित्तधम्मं अभिन्दित्वा अञ्जत्थ न गमिंसु, त्वं पन कस्मा ‘पिण्डपातो परित्तो लूखो’ति सप्पायसेनासनं परिच्चजी”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते हिमवन्ते गङ्गातीरे एकस्मिं उदुम्बरवने अनेकसतसहस्सा सुका वसिंसु । तत्र एको सुवराजा अत्तनो निवासरुक्खस्स फलेसु खीणेसु यदेव अवसिट्ठं होति अङ्कुरो वा पत्तं वा तचो वा पपटिका वा, तं खादित्वा गङ्गाय पानीयं पिवित्वा परमप्पिच्छसन्तुट्ठो हुत्वा अञ्जत्थ न गच्छति । तस्स अप्पिच्छसन्तुट्ठभावगुणेन सक्कस्स भवनं कम्पि । सक्को आवज्जमानो तं दिस्वा तस्स वीमंसनत्थं अत्तनो आनुभावेन तं रुक्खं सुक्खापेसि । रुक्खो खाणुकमत्तो हुत्वा छिद्वावच्छिद्वा वाते पहरन्ते आकोटियमानो विय अट्ठासि । तस्स छिद्देहि चुण्णानि निक्खमन्ति । सुवराजा तानि चुण्णानि खादित्वा गङ्गाय पानीयं पिवित्वा अञ्जत्थ अगन्त्वा वातातपं अगणेत्वा उदुम्बरखाणुके निसीदि । सक्को तस्स परमप्पिच्छभावं जत्वा “मित्तधम्मगुणं कथापेत्वा वरमस्स दत्वा उदुम्बरं अमतफलं करित्वा आगमिस्सामी”ति एको हंसराजा हुत्वा सुजं असुरकञ्जं पुरतो कत्वा तं उदुम्बरवनं गन्त्वा अविदूरे एकरुक्खस्स साखाय निसीदित्वा तेन सद्धिं कथं समुट्ठापेन्तो पठमं गाथमाह —

२०. “दुमो यदा होति फलूपपन्नो, भुञ्जन्ति नं विहङ्गमा सम्पतन्ता ।
खीणन्ति अत्वान दुमं फलच्चये, दिसोदिसं यन्ति ततो विहङ्गमा”ति ॥

तस्सत्थो — सुवराज, रुक्खो नाम यदा फलसम्पन्नो होति, तदा तं साखतो साखं सम्पतन्ताव विहङ्गमा भुञ्जन्ति, तं पन खीणं अत्वा फलानं अच्चयेन ततो रुक्खतो दिसोदिसं विहङ्गमा गच्छन्तीति ।

एवञ्च पन वत्वा ततो नं उय्योजेतुं दुतियं गाथमाह —

२१. “चर चारिकं लोहिततुण्ड मा मरि, किं त्वं सुव सुखदुमम्हि झायसि ।
तदिद्धं मं ब्रूहि वसन्तसन्निभ, कस्मा सुव सुखदुमं न रिञ्चसी”ति ॥

तत्थ झायसीति किंकारणा सुखखाणुमत्थके झायन्तो पज्झायन्तो तिड्डसि । इद्धाति चोदनत्थे निपातो ।
वसन्तसन्निभाति वसन्तकाले वनसण्डो सुवगणसमोकिण्णो विय नीलोभासो होति, तेन तं “वसन्तसन्निभा”ति आलपति । न रिञ्चसीति न छड्डेसि ।

अथ नं सुवराजा “अहं हंस अत्तनो कतञ्जुकतवेदिताय इमं रुक्खं न जहामी”ति वत्वा द्वे गाथा अभासि —

२२. “ये वे सखीनं सखारो भवन्ति, पाणच्चये दुक्खसुखेसु हंस ।
खीणं अखीणम्पि न तं जहन्ति, सन्तो सतं धम्ममनुस्सरन्ता ॥

२३. “सोहं सतं अञ्जतरोस्मि हंस, जाती च मे होति सखा च रुक्खो ।
तं नुस्सहे जीविकत्थो पहातुं, खीणन्ति अत्वान न हेस धम्मो”ति ॥

तत्थ ये वे सखीनं सखारो भवन्तीति ये सहायानं सहाया होन्ति । खीणं अखीणम्पीति पण्डिता नाम अत्तनो सहायं भोगपरिक्खयेन खीणम्पि अखीणम्पि न जहन्ति । सतं धम्ममनुस्सरन्ताति पण्डितानं पवेणिं अनुस्सरमाना । जाती च मेति हंसराज, अयं रुक्खो सम्पियायनत्थेन मय्हं जाति च समाचिण्णचरणताय सखा च । जीविकत्थोति तमहं जीविकाय अत्थिको हुत्वा पहातुं न सक्कोमि ।

सक्को तस्स वचनं सुत्वा तुट्ठो पसंसित्वा वरं दातुकामो द्वे गाथा अभासि —

२४. “साधु सक्खि कतं होति, मेत्ति संसति सन्थवो ।
सचेतं धम्मं रोचेसि, पासंसोसि विजानतं ॥

२५. “सो ते सुव वरं दम्मि, पत्तयान विहङ्गम ।
वरं वरस्सु वक्कङ्ग, यं किञ्चि मनसिच्छसी”ति ॥

तत्थ साधूति सम्पहंसनं । सक्खि कतं होति, मेत्ति संसति सन्थवोति सखिभावो च मेत्ति च परिसमज्झे सन्थवो चाति तथा मित्तं कतं साधु होति लद्धकं भद्दकमेव । सचेतं धम्मन्ति सचे एतं मित्तधम्मं । विजानतन्ति एवं सन्ते विञ्जूनं

पसंसितब्बयुत्तकोसीति अत्थो । सो तेति सो अहं तुहं । वरस्सूति इच्छस्सु । यं किञ्चि मनसिच्छसीति यं किञ्चि मनसा इच्छसि, सब्बं तं वरं ददामि तेति ।

तं सुत्वा सुवराजा वरं गणहन्तो सत्तमं गाथमाह —

२६. “वरञ्च मे हंस भवं ददेय्य, अयञ्च रुक्खो पुनरायुं लभेथ ।
सो साखवा फलिमा संविरूळ्हो, मधुत्थिको तिड्डुतो सोभमानो”ति ॥

तत्थ साखवाति साखसम्पन्नो । फलिमाति फलेन उपेतो । संविरूळ्होति समन्ततो विरूळ्हपत्तो तरुणपत्तसम्पन्नो हुत्वा । मधुत्थिकोति संविज्जमानमधुरफलेसु पक्खित्तमधु विय मधुरफलो हुत्वाति अत्थो ।

अथस्स सक्को वरं ददमानो अट्टमं गाथमाह —

२७. “तं पस्स सम्म फलिमं उळारं, सहाव ते होतु उदुम्बरेन ।
सो साखवा फलिमा संविरूळ्हो, मधुत्थिको तिड्डुतो सोभमानो”ति ॥

तत्थ सहाव ते होतु उदुम्बरेनाति तव उदुम्बरेन सद्धिं सह एकतोव वासो होतु ।

एवञ्च पन वत्वा सक्को तं अत्तभावं विजहित्वा अत्तनो च सुजाय च आनुभावं दस्सेत्वा गङ्गातो हत्थेन उदकं गहेत्वा उदुम्बरखाणुकं पहरि । तावदेव साखाविटपसच्छन्नो मधुरफलो रुक्खो उट्ठित्वा मुण्डमणिपब्बतो विय विलाससम्पन्नो अट्ठासि । सुवराजा तं दिस्वा सोमनस्सपत्तो सक्कस्स थुतिं करोन्तो नवमं गाथमाह —

२८. “एवं सक्क सुखी होहि, सह सब्बेहि जातिभि ।
यथाहमज्ज सुखितो, दिस्वान सफलं दुम”न्ति ॥

सक्कोपि तस्स वरं दत्वा उदुम्बरं अमतफलं कत्वा सद्धिं सुजाय अत्तनो ठानमेव गतो । तमत्थं दीपयमाना ओसाने अभिसम्बुद्धगाथा ठपिता —

२९. “सुवस्स च वरं दत्वा, कत्वान सफलं दुमं ।
पक्कामि सह भरियाय, देवानं नन्दनं वन”न्ति ॥

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं भिक्खु पोराणकपण्डिता तिरच्छानयोनियं निब्बत्तापि अलोलुप्पचारा अहेसुं । त्वं पन कस्मा एवरूपे सासने पब्बजित्वा लोलुप्पचारं चरसि, गच्छ तत्थेव वसाही”ति कम्मट्ठानमस्स कथेत्वा जातकं समोधानेसि । सो भिक्खु तत्थ गन्त्वा विपस्सनं वट्ठेन्तो अरहत्तं पापुणि । तदा सक्को अनुरुद्धो अहोसि, सुवराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

महासुवजातकवण्णना ततिया ।

[४३०] ४. चूळसुवजातकवण्णना

सन्ति रुक्खाति इदं सत्था सावत्थियं जेतवने विहरन्तो वेरञ्जकण्डं आरब्ध कथेसि । सत्थरि वेरञ्जायं वस्सं वसित्वा अनुपुब्बेन सावत्थिं अनुपत्ते भिक्खू धम्मसभायं कथं समुद्गापेसुं “आवुसो, तथागतो खत्तियसुखुमालो बुद्धसुखुमालो महन्तेन इद्धानुभावेन समन्नागतोपि वेरञ्जब्राह्मणेन निमन्तितो तेमासं वसन्तो मारावट्टनवसेन तस्स सन्तिका एकदिवसम्पि भिक्खं अलभित्वा लोलुप्पचारं पहाय तेमासं पत्थपुलकपिट्ठोदकेन यापेन्तो अञ्जत्थ न अगमासि, अहो तथागतानं अप्पिच्छसन्तुड्ढभावो”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “अनच्छरियं, भिक्खवे, तथागतस्स इदानि लोलुप्पचारप्पहानं, पुब्बेपि तिरच्छानयोनियं निब्बत्तोपि लोलुप्पचारं पहासि”न्ति वत्वा अतीतं आहरि । सब्बम्पि वत्थु पुरिमनयेनेव वित्थारेतब्बं ।

३०. “सन्ति रुक्खा हरिपत्ता, दुमा नेकफला बहू ।
कस्मा नु सुक्खे कोळापे, सुवस्स निरतो मनो ॥
३१. “फलस्स उपभुज्जिम्हा, नेकवस्सगणे बहू ।
अफलम्पि विदित्वान, साव मेत्ति यथा पुरे ॥
३२. “सुक्खञ्च रुक्खं कोळापं, ओपत्तमफलं दुमं ।
ओहाय सकुणा यन्ति, किं दोसं पस्ससे दिज ॥
३३. “ये फलत्था सम्भजन्ति, अफलोति जहन्ति नं ।
अत्तत्थपज्जा दुम्मेधा, ते होन्ति पक्खपातिनो ॥
३४. “साधु सक्खि कतं होति, मेत्ति संसति सन्थवो ।
सचेतं धम्मं रोचेसि, पासंसोसि विजानतं ॥
३५. “सो ते सुव वरं दम्मि, पत्तयान विहङ्गम ।
वरं वरस्सु वक्कङ्ग, यं किञ्चि मनसिच्छसि ॥
३६. “अपि नाम नं पस्सेय्यं, सपत्तं सफलं दुमं ।
दलिद्वोव निधिं लब्धा, नन्देय्याहं पुनप्पुनं ॥
३७. “ततो अमतमादाय, अभिसिञ्चि महीरुहं ।
तस्स साखा विरूहिंसु, सीतच्छाया मनोरमा ॥
३८. “एवं सक्क सुखी होहि, सह सब्बेहि जातिभि ।
यथाहमज्ज सुखितो, दिस्वान सफलं दुमं ॥
३९. “सुवस्स च वरं दत्त्वा, कत्त्वान सफलं दुमं ।
पक्कामि सह भरियाय, देवानं नन्दनं वन”न्ति ॥ —

पञ्चपटिपञ्चापि अथोपि पुरिमनयेनेव वेदितव्या, अनुत्तानपदमेव पन वण्णयिस्साम ।

हरिपत्ताति नीलपत्तसच्छन्ना । कोळापेति वाते पहरन्ते आकोटितसदं विय मुञ्चमाने निस्सारे । सुवस्साति आयस्मतो सुवराजस्स कस्मा एवरूपे रुक्खे मनो निरतो । फलस्साति फलं अस्स रुक्खस्स । नेकवस्सगणेति अनेकवस्सगणे । बहूति समानेपि अनेकसते न द्वे तयो, अथ खो बहूव । विदित्वानाति हंसराज इदानी अम्हाकं इमं रुक्खं अफलं विदित्वापि यथा पुरे एतेन सद्धिं मेत्ति, साव मेत्ति, तज्जि मयं न भिन्दाम, मेत्ति भिन्दन्ता हि अनरिया असप्पुरिसा नाम होन्तीति पकासेन्तो एवमाह ।

ओपत्तन्ति अवपत्तं निष्पत्तं पतितपत्तं । किं दोसं पस्ससेति अज्जे सकुणा एतं ओहाय अज्जत्थ गच्छन्ति, त्वं एवं गमने किं नाम दोसं पस्ससि । ये फलत्थाति ये पक्खिनो फलत्थाय फलकारणा सम्भजन्ति उपगच्छन्ति, अफलोति जत्वा एतं जहन्ति । अत्तत्थपज्जाति अत्तनो अत्थाय पज्जा, परं अनोलोकेत्वा अत्तनियेव वा ठिता एतेसं पज्जाति अत्तत्थपज्जा । पक्खपातिनोति ते अत्तनोयेव वुद्धिं पच्चासीसमाना मित्तपक्खं पातेन्ति नासेन्तीति पक्खपातिनो नाम होन्ति । अत्तपक्खेयेव वा पतन्तीति पक्खपातिनो ।

अपि नाम नन्ति हंसराज, सचे मे मनोरथो निष्फज्जेय्य, तथा दिन्नो वरो सम्पज्जेय्य, अपि नाम अहं इमं रुक्खं सपत्तं सफलं पुन पस्सेय्यं, ततो दलिद्वो निधिं लभित्वाव पुनप्पुनं एतं अभिनन्देय्यं, तं दिस्वाव पमोदेय्यं । अमतमादायाति अत्तनो आनुभावेन ठितो गङ्गोदकं गहेत्वा अभिसिञ्चयीति अत्थो । इमस्मिं जातके इमाय सद्धिं द्वे अभिसम्बुद्धगाथा होन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि — “तदा सक्को अनुरुद्धो अहोसि, सुवराजा पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

चूळसुवजातकवण्णना चतुत्था ।

[४३१] ५. हरितचजातकवण्णना

सुतं मेतं महाब्रह्मेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्जि भिक्षुं एकं अलङ्कृतमातुगामं दिस्वा उक्कण्ठितं दीघकेसनखलोमं विब्भमितुकामं आचरियुपज्झायेहि अरुचिया आनीतं । सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “किंकारणा”ति वत्वा “अलङ्कृतमातुगामं दिस्वा किलेसवसेन, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु किलेसो नाम गुणविद्धंसको अप्पस्सादो निरये निब्बत्तापेति, एस पन किलेसो किंकारणा तं न किलमेस्सति? न हि सिनेरुं पहरित्वा पहरणवातो पुराणपण्णस्स लज्जति, इमज्जि किलेसं निस्साय बोधिजाणस्स अनुपदं चरमाना पच्चअभिज्जअट्टसमापत्तिलाभिनो विसुद्धमहापुरिसापि सति उपट्ठपेतुं असक्कोन्ता ज्ञानं अन्तरधापेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं निगमे असीतिकोटिविभवे ब्राह्मणकुले निब्बत्ति, कज्जनछविताय पनस्स “हरितचकुमारो”ति नामं करिंसु । सो वयप्पत्तो तक्कसिलं गन्त्वा उग्गाहितसिप्पो कुटुम्बं सण्ठपेत्वा मातापितूनं अचचयेन धनविलोकनं कत्वा “धनमेव पज्जायति, धनस्स उप्पादका न पज्जायन्ति, मयापि मरणमुखे चुण्णविचुण्णेन भवितव्व”न्ति मरणभयभीतो महादानं दत्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा सत्तमे दिवसे अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा तत्थ चिरं वनमूलफलाहारो यापेत्वा लोणम्बिलसेवनत्थाय पव्वता

ओतरित्वा अनुपुब्बेन बाराणसिं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे बाराणसियं भिक्खाय चरन्तो राजद्वारं सम्पापुणि । राजा तं दिस्वा पसन्नचित्तो पक्कोसापेत्वा समुस्सितसेतच्छते राजपल्लङ्गे निसीदापेत्वा नानगरसभोजनं भोजेत्वा अनुमोदनावसाने अतिरेकतरं पसीदित्वा “कहं, भन्ते, गच्छथा”ति वत्वा “वस्सावासद्धानं उपधारेम, महाराजा”ति वुत्ते “साधु, भन्ते”ति भुत्तपातरासो तं आदाय उय्यानं गन्त्वा तत्थ रत्तिद्धानदिवाद्धानादीनि कारापेत्वा उय्यानपालं परिचारकं कत्वा दत्वा वन्दित्वा निक्खमि । महासत्तो ततो पट्टाय निबद्धं रज्जो गेहे भुज्जन्तो द्वादस वस्सानि तत्थ वसि ।

अथेकदिवसं राजा पच्चन्तं कुपितं वूपसमेतुं गच्छन्तो “अम्हाकं पुज्जक्खेतं मा पमज्जी”ति महासत्तं देविया निव्यादेत्वा अगमासि । ततो पट्टाय सा महासत्तं सहत्था परिविसति । अथेकदिवसं सा भोजनं सम्पादेत्वा तस्मिं चिरायमाने गन्धोदकेन न्हत्वा सण्हं मट्टसाटकं निवासेत्वा सीहपज्जरं विवरापेत्वा सरीरे वातं पहरापेन्ती खुह्कमज्जके निपज्जि । महासत्तोपि दिवातरं सुनिवत्थो सुपारुतो भिक्खाभाजनं आदाय आकासेनागन्त्वा सीहपज्जरं पापुणि । देविया तस्स वाकचिरसदं सुत्वा वेगेन उट्टहन्तिया मट्टसाटको भस्सि, महासत्तस्स विसभागारम्मणं चक्खुं पटिहज्जि । अथस्स अनेकवस्सकोटिसतसहस्सकाले अब्भन्तरे निवुत्थकिलेसो करण्डके सयितआसीविसो विय उट्टहित्वा ज्ञानं अन्तरधापेसि । सो सतिं उपट्टापेतुं असक्कोन्तो गन्त्वा देविं हत्थे गण्हि, तावदेव साणिं परिक्खिपिंसु । सो ताय सद्धिं लोकधम्मं सेवित्वा भुज्जित्वा उय्यानं गन्त्वा ततो पट्टाय देवसिकं तथेव अकासि । तस्स ताय सद्धिं लोकधम्मपटिसेवनं सकलनगरे पाकटं जातं । अमच्चा “हरितचतापसो एवमकासी”ति रज्जो पण्णं पहिणिंसु । राजा “मं भिन्दितुकामा एवं वदन्ती”ति असद्वहित्वा पच्चन्तं वूपसमेत्वा बाराणसिं पच्चागन्त्वा नगरं पदक्खिणं कत्वा देविया सन्तिकं गन्त्वा “सच्चं, किर मम अय्यो हरितचतापसो तया सद्धिं लोकधम्मं पटिसेवती”ति पुच्छि । “सच्चं, देवा”ति । सो तस्सापि असद्वहित्वा “तमेव पटिपुच्छिस्सामी”ति उय्यानं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा तं पुच्छन्तो पठमं गाथमाह —

४०. “सुतं मेतं महाब्रह्मे, कामे भुज्जति हारितो ।

कच्चेतं वचनं तुच्छं, कच्चि सुद्धो इरिय्यसी”ति ॥

तत्थ कच्चेतन्ति कच्चि एतं “हारितो कामे परिभुज्जती”ति अम्हेहि सुतं वचनं तुच्छं अभूतं, कच्चि त्वं सुद्धो इरिय्यसि विहरसीति ।

सो चिन्तेसि — “अयं राजा ‘नाहं परिभुज्जामी’ति वुत्तेपि मम सद्वहिस्सतेव, इमस्मिं लोके सच्चसदिसी पतिट्ठा नाम नत्थि । उज्झितसच्चा हि बोधिमूले निसीदित्वा बोधिं पापुणितुं न सक्कोन्ति, मया सच्चमेव कथेतुं वट्टती”ति । बोधिसत्तस्स हि एकच्चेसु ठानेसु पाणातिपातोपि अदिन्नादानम्पि कामेसुमिच्छाचारोपि सुरामेरयमज्जपानम्पि होतियेव, अत्थभेदकविसंवादं पुरक्खत्वा मुसावादो नाम न होति, तस्मा सो सच्चमेव कथेन्तो दुतियं गाथमाह —

४१. “एवमेतं महाराज, यथा ते वचनं सुतं ।

कुम्मगं पटिपन्नोस्मि, मोहनेय्येसु मुच्छितो”ति ॥

तत्थ मोहनेय्येसूति कामगुणेसु । कामगुणेसु हि लोको मुहति, ते च लोकं मोहयन्ति, तस्मा ते “मोहनेय्या”ति वुच्चन्तीति ।

तं सुत्वा राजा ततियं गाथमाह —

४२. “अदु पज्जा किमत्थिया, निपुणा साधुचिन्तिनी ।
याय उप्पतितं रागं, किं मनो न विनोदये”ति ॥

तत्थ अदूति निपातो । इदं वुत्तं होति — भन्ते, गिलानस्स नाम भेसज्जं, पिपासितस्स पानीयं पटिसरणं, तुम्हाकं पनेसा निपुणा साधूनं अत्थानं चिन्तिनी पज्जा किमत्थिया, याय पुन उप्पतितं रागं किं मनो न विनोदये, किं चित्तं विनोदेतुं नासक्खीति ।

अथस्स किलेसबलं दस्सेन्तो हारितो चतुत्थं गाथमाह —

४३. “चत्तारोमे महाराज, लोके अतिबला भुसा ।
रागो दोसो मदो मोहो, यत्थ पज्जा न गाधती”ति ॥

तत्थ यत्थाति येसु परियुट्ठानं पत्तेसु महोघे पतिता विय पज्जा गाधं पतिट्ठं न लभति ।

तं सुत्वा राजा पञ्चमं गाथमाह —

४४. “अरहा सीलसम्पन्नो, सुद्धो चरति हारितो ।
मेधावी पण्डितो चेव, इति नो सम्मतो भव”न्ति ॥

तत्थ इति नो सम्मतोति एवं अम्हाकं सम्मतो सम्भावितो भवं ।

ततो हारितो छट्ठमं गाथमाह —

४५. “मेधावीनम्पि हिंसन्ति, इसिं धम्मगुणे रत्तं ।
वितक्का पापका राज, सुभा रागूपसंहिता”ति ॥

तत्थ सुभाति सुभनिमित्तगहणेन पवत्ताति ।

अथ नं किलेसप्पहाने उस्साहं कारेन्तो राजा सत्तमं गाथमाह —

४६. “उप्पन्नायं सरीरजो, रागो वण्णविदूसनो तव ।
तं पजह भदमत्थु ते, बहुन्नासि मेधाविसम्मतो”ति ॥

तत्थ वण्णविदूसनो तवाति तव सरीरवण्णस्स च गुणवण्णस्स च विदूसनो । बहुन्नासीति बहूनं आसि मेधावीति सम्मतो ।

ततो महासत्तो सतिं लभित्वा कामेसु आदीनवं सल्लक्खेत्वा अट्ठमं गाथमाह —

४७. “ते अन्धकारके कामे, बहुदुक्खे महाविसे ।

तेसं मूलं गवेसिस्सं, छेच्छं रागं सबन्धनं”न्ति ॥

तत्थ अन्धकारकेति पज्जाचक्खुविनासनतो अन्धभावकरे । बहुदुक्खेति एत्थ “अप्पस्सादा कामा”तिआदीनि (म० नि० १.२३४; पाचि० ४१७; चूळव० ६५) सुत्तानि हरित्वा तेसं बहुदुक्खता दस्सेतब्बा । महाविसेति सम्पयुत्तकिलेसविसस्स चेव विपाकविसस्स च महन्तताय महाविसे । तेसं मूलन्ति ते वुत्तप्पकारे कामे पहातुं तेसं मूलं गवेसिस्सं परियेसिस्सामि । किं पन तेसं मूलन्ति? अयोनिमोमनसिकारो । छेच्छं रागं सबन्धनन्ति महाराज, इदानीं पज्जाखगगेन पहरित्वा सुभनिमित्तबन्धनेन सबन्धनं रागं छिन्दिस्सामीति ।

इदञ्च पन वत्वा “महाराज, ओकासं ताव मे करोही”ति ओकासं कारेत्वा पण्णसालं पविसित्वा कसिणमण्डलं ओलोकेत्वा पुन नट्टज्झानं उप्पादेत्वा पण्णसालतो निक्खमित्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदित्वा रज्जो धम्मं देसेत्वा “महाराज, अहं अट्टाने वुत्थकारणा महाजनमज्झे गरहप्पत्तो, अप्पमत्तो होहि, पुन दानि अहं अनित्थिगन्धवनसण्डमेव गमिस्सामी”ति रज्जो रोदन्तस्स परिदेवन्तस्स हिमवन्तमेव गन्त्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

सत्था तं कारणं जत्वा —

४८. “इदं वत्वान हरितो, इसि सच्चपरक्कमो ।

कामरागं विराजेत्वा, ब्रह्मलोकूपगो अहू”ति ॥ —

अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथं वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु अरहत्ते पतिट्ठहि ।

तदा राजा आनन्दो अहोसि, हरितचतापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

हरितचजातकवण्णना पञ्चमा ।

[४३२] ६. पदकुसलमाणवजातकवण्णना

बहुस्सुतन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं दारकं आरब्ध कथेसि । सो किर सावत्थियं कुटुम्बिकपुत्तो सत्तवस्सकालेयेव पदकुसलो अहोसि । अथस्स पिता “इमं वीमंसिस्सामी”ति तस्स अजानन्तस्सेव मित्तघरं अगमासि । सो पितु गतट्टानं अपुच्छित्वाव तस्स पदानुसारेण गन्त्वा पितु सन्तिके अट्ठासि । अथ नं पिता एकदिवसं पुच्छि “तात, त्वं मयि तं अजानापेत्वा गतेपि मम गतट्टानं किं जानासी”ति? “तात, पदं ते सज्जानामि, पदकुसलो अह”न्ति । अथस्स वीमंसनत्थाय पिता भुत्तपातरासो घरा निक्खमित्वा अनन्तरं पटिविस्सकघरं गन्त्वा ततो दुतियं, ततो ततियं घरं पविसित्वा ततियघरा निक्खमित्वा पुन अत्तनो घरं आगन्त्वा ततो उत्तरद्वारेण निक्खमित्वा नगरं वामं करोन्तो जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा धम्मं सुणन्तो निसीदि । दारको “कहं मे पिता”ति पुच्छित्वा “न जानामा”ति वुत्ते तस्स पदानुसारेण अनन्तरपटिविस्सकस्स घरं आदिं कत्वा पितु गतमग्गेनेव जेतवनं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा पितु सन्तिके अट्ठासि । पितरा च “कथं तात, मम इधागतभावं अज्जासी”ति पुट्ठो “पदं ते सज्जानित्वा पदानुसारेण आगतोमी”ति आह । सत्था “किं कथेसि उपासका”ति पुच्छित्वा “भन्ते, अयं दारको पदकुसलो, अहं इमं वीमंसन्तो इमिना नाम उपायेण आगतो, अयम्पि मं गेहे अदिस्वा मम पदानुसारेण आगतो”ति वुत्ते “अनच्छरियं, उपासक, भूमियं पदसज्जाननं, पोराणकपण्डिता आकासे पदं सज्जानिंसू”ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स अग्गमहेसी अतिचरित्वा रज्जा पुच्छिता “सचे अहं तुम्हे अतिचरामि, अस्समुखी यक्खिनी होमी”ति सपथं कत्वा ततो कालं कत्वा एकस्मिं पब्बतपादे अस्समुखी यक्खिनी हुत्वा लेणगुहायं वसमाना महाअटवियं पुब्बन्ततो अपरन्तं गमनमग्गे अनुसज्जरन्ते मनुस्से गहेत्वा खादति । सा किर तीणि वस्सानि वेस्सवणं उपट्ठित्वा आयामतो तिसयोजने वित्थारतो पच्चयोजने ठाने मनुस्से खादितुं लभि । अथेकदिवसं एको अट्ठो महद्धनो महाभोगो अभिरूपो ब्राह्मणो बहूहि मनुस्सेहि परिवुतो तं मग्गं अभिरुहि । तं दिस्वा यक्खिनी तुस्सित्वा पक्खन्दि, तं दिस्वा परिवारमनुस्सा पलायिंसु । सा वातवेगेन गन्त्वा ब्राह्मणं गहेत्वा पिट्ठिया निपज्जापेत्वा गुहं गच्छन्ती पुरिससम्फस्सं पटिलभित्वा किलेसवसेन तस्मिं सिनेहं उप्पादेत्वा तं अखादित्वा अत्तनो सामिकं अकासि । ते उभोपि समग्गसंवासं वसिंसु ततो पट्टाय यक्खिनी मनुस्से गणहन्ती वत्थतण्डुलतेलादीनिपि गहेत्वा तस्स नानग्गरसभोजनं उपनेत्वा अत्तना मनुस्समंसं खादति । गमनकाले तस्स पलायनभयेन महतिया सिलाय गुहाद्वारं पिदित्वा गच्छति । एवं तेसु सम्मोदमानेसु वसन्तेसु बोधिसत्तो निब्बत्तद्वाना चवित्वा ब्राह्मणं पटिच्च तस्सा कुच्छिम्हि पटिसन्धिं गणिह । सा दसमासच्चयेन पुत्तं विजायित्वा पुत्ते च ब्राह्मणे च बलवसिनेहा हुत्वा उभोपि पोसेसि । सा अपरभागे पुत्ते वुट्ठिप्पत्ते पुत्तम्पि पितरा सद्धिं अन्तोगुहायं पवेसेत्वा द्वारं पिदहि ।

अथेकदिवसं बोधिसत्तो तस्सा गतकालं जत्वा सिलं अपनेत्वा पितरं बहि अकासि । सा आगन्त्वा “केन सिला अपनीता”ति वत्वा “अम्म, मया अपनीता, अन्धकारे निसीदितुं न सक्कोमी”ति वुत्ते पुत्तसिनेहेन न किञ्चि अवोच । अथेकदिवसं बोधिसत्तो पितरं पुच्छि “तात, मय्हं मातु मुखं अज्जादिसं, तुम्हाकं मुखं अज्जादिसं, किं नु खो कारण”न्ति? “तात, तव माता मनुस्समंसखादिका यक्खिनी, मयं उभो मनुस्सा”ति । “तात, यदि एवं, इध कस्मा वसाम, एहि मनुस्सपथं गच्छामा”ति । “तात, सचे मयं पलायिस्साम, उभोपि अम्हे तव माता खादिस्सती”ति । बोधिसत्तो “मा भायि, तात, तव मनुस्सपथसम्पापनं मम भारो”ति पितरं समस्सासेत्वा पुनदिवसे मातरि गताय पितरं गहेत्वा पलायि । यक्खिनी आगन्त्वा ते अदिस्वा वातवेगेन पक्खन्दित्वा ते गहेत्वा “ब्राह्मण, किं पलायसि, किं ते इध नत्थी”ति वत्वा “भद्दे, मा मय्हं कुज्झि, पुत्तो ते मं गहेत्वा पलायती”ति वुत्ते पुत्तसिनेहेन किञ्चि अवत्वा ते अस्सासेत्वा अत्तनो वसनट्टानज्जेव ते गहेत्वा गन्त्वा एवं पुनपि कतिपये दिवसे पलायन्ते आनेसि ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि “मय्हं मातु परिच्छिन्नेन ओकासेन भवितब्बं, यंनूनाहं इमिस्सा आणापवत्तिट्टानसीमं पुच्छेय्यं, अथ नं अतिक्कमित्वा पलायिस्सामा”ति । सो एकदिवसं मातरं गहेत्वा एकमन्तं निसिन्नो “अम्म, मातुसन्तकं नाम पुत्तानं पापुणाति, अक्खाहि ताव मे अत्तनो सन्तकाय भूमिया परिच्छेद”न्ति आह । सा सब्बदिसासु पब्बतनदीनिमित्तादीनि कथेत्वा आयामतो तिसयोजनं, वित्थारतो पच्चयोजनं पुत्तस्स कथेत्वा “इदं एत्तकं ठानं सल्लक्खेहि पुत्ता”ति आह । सो द्वे तयो दिवसे अतिक्कमित्वा मातु अटविगतकाले पितरं खन्धं आरोपेत्वा तस्सा दिन्नसज्जाय वातवेगेन पक्खन्दो परिच्छेदनदीतीरं सम्पापुणि । सापि आगन्त्वा ते अपस्सन्ती अनुबन्धि । बोधिसत्तो पितरं गहेत्वा नदीमज्झं अगमासि । सा आगन्त्वा नदीतीरे ठत्वा अत्तनो परिच्छेदं अतिक्कन्तभावं जत्वा तत्थेव ठत्वा “तात, पितरं गहेत्वा एहि, को मय्हं दोसो, तुम्हाकं मं निस्साय किं नाम न सम्पज्जति, निवत्त, सामी”ति पुत्तज्ज पतिज्ज याचि । अथ ब्राह्मणो नदिं उत्तरि । सा पुत्तमेव याचन्ती “तात, मा एवं करि, निवत्ताही”ति आह । “अम्म, मयं मनुस्सा, त्वं यक्खिनी, न सक्का सब्बकालं तव सन्तिके वसितु”न्ति । “नेव निवत्तिस्ससि, ताता”ति । “आम, अम्मा”ति । “तात, यदि न निवत्तिस्ससि, मनुस्सलोके जीवितं नाम दुक्खं, सिप्पं अजानन्ता जीवितुं न सक्कोन्ति, अहं एकं चिन्तामणिं नाम विज्जं जानामि, तस्सानुभावेन द्वादससंवच्छरमत्थके हटभण्डम्पि पदानुपदं गन्त्वा सक्का जानितुं । अयं ते जीविका भविस्सति, उग्गण्ह, तात, अनग्घं मन्त”न्ति तथारूपेण दुक्खेन अभिभूतापि पुत्तसिनेहेन मन्तं अदासि ।

बोधिसत्तो नदिया ठितकोव मातरं वन्दित्वा अतिसक्कच्चं सुतं कत्वा मन्तं गहेत्वा मातरं वन्दित्वा “गच्छथ, अम्मा”ति आह । “तात, तुम्हेसु अनिवत्तन्तेसु मय्हं जीवितं नत्थी”ति वत्वा —

“एहि पुत्त निवत्तस्सु, मा अनाथं करोहि मे ।
अज्ज पुत्तं अपस्सन्ती, यक्खिनी मरणं गता”ति ॥

यक्खिनी उरं पहरि, तावदेवस्सा पुत्तसोकेन हृदयं फलि । सा मरित्वा तत्थेव पतिता । तदा बोधिसत्तो तस्सा मतभावं जत्वा पितरं पक्कोसित्वा मातु सन्निकं गन्त्वा चित्तकं कत्वा झापेत्वा आळाहनं निब्बापेत्वा नानावण्णेहि पुप्फेहि पूजेत्वा वन्दित्वा रोदित्वा परिदेवित्वा पितरं आदाय बाराणसिं गन्त्वा राजद्वारे ठत्वा “पदकुसलो माणवो द्वारे ठितो”ति रज्जो पटिवेदेत्वा “तेन हि आगच्छतू”ति वुत्ते पविसित्वा राजानं वन्दित्वा “तात, किं सिप्पं जानासी”ति वुत्ते “देव, द्वादससंवच्छरमत्थके हट्ठभण्डं पदानुपदं गन्त्वा गण्हितुं जानामी”ति आह । “तेन हि मं उपट्ठही”ति । “देव, देवसिकं सहस्सं लभन्तो उपट्ठहिस्सामी”ति । “साधु तात, उपट्ठहा”ति । राजा देवसिकं सहस्सं दापेसि ।

अथेकदिवसं पुरोहितो राजानं आह — “महाराज, मयं तस्स माणवस्स सिप्पानुभावेन कस्सचि कम्मस्स अकतत्ता ‘सिप्पं अत्थि वा नत्थि वा’ति न जानाम, वीमंसिस्साम ताव न”न्ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा उभोपि जना नानारतनगोपकानं सज्जं दत्वा रतनसारभण्डिकं गहेत्वा पासादा ओरुह्य राजनिवेसनन्तरे तिक्खत्तुं आविज्झित्वा निस्सेणिं अत्थरित्वा पाकारमत्थकेन बहि ओतरित्वा विनिच्छयसालं पविसित्वा तत्थ निसीदित्वा पुन गन्त्वा निस्सेणिं अत्थरित्वा पाकारमत्थकेन ओतरित्वा अन्तेपुरे पोक्खरणिं तीरं गन्त्वा पोक्खरणिं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा ओतरित्वा अन्तोपोक्खरणिं भण्डिकं ठपेत्वा पासादं अभिरुहंसु । पुनदिवसे “राजनिवेसनतो किर रतनं हरिसू”ति एककोलाहलं अहोसि । राजा अजानन्तो विय हुत्वा बोधिसत्तं पक्कोसापेत्वा “तात, राजनिवेसनतो बहुरतनभण्डं हटं, हन्द नं अनुविचिनिंतुं वट्ठती”ति आह । “महाराज, द्वादससंवच्छरमत्थके हट्ठभण्डं चोरानं पदानुपदं गन्त्वा आहरणसमत्थस्स मम अनच्छरियं अज्ज रत्तिं हट्ठभण्डं आहरितुं, आहरिस्सामि तं, मा चिन्तयित्था”ति । “तेन हि आहरा”ति । सो “साधु, देवा”ति वत्वा मातरं वन्दित्वा मन्तं परिवत्तेत्वा महातले ठितोव “महाराज, द्विन्नं चोरानं पदं पज्जायती”ति वत्वा रज्जो च पुरोहितस्स च पदानुसारेन सिरिगब्भं पविसित्वा ततो निक्खमित्वा पासादा ओरुह्य राजनिवेसनन्तरे तिक्खत्तुं परिगन्त्वा पदानुसारेनेव पाकारसमीपं गन्त्वा पाकारे ठत्वा “महाराज, इमस्मिं ठाने पाकारतो मुच्चित्वा आकासे पदं पज्जायति, निस्सेणिं अत्थरापेत्वा देथा”ति निस्सेणिं पाकारमत्थकेन ओतरित्वा पदानुसारेनेव विनिच्छयसालं गन्त्वा पुन राजनिवेसनं आगन्त्वा निस्सेणिं अत्थरापेत्वा पाकारमत्थकेन ओरुह्य पोक्खरणिं गन्त्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा “महाराज, चोरा इमं पोक्खरणिं ओतिण्णा”ति वत्वा अत्तना ठपितं विय भण्डिकं नीहरित्वा रज्जो दत्वा “महाराज, इमे द्वे चोरा अभिज्जातमहाचोरा इमिना मग्गेन राजनिवेसनं अभिरुळ्हा”ति आह । महाजना तुट्ठपहट्ठा अङ्गुलियो फोटेसुं, चेलुक्खेपा पवत्तिंसु ।

राजा चिन्तेसि — “अयं माणवो पदानुसारेन गन्त्वा चोरेहि ठपितभण्डड्डानमेव मज्जे जानाति, चोरे पन गण्हितुं न सक्कोती”ति । अथ नं आह “चोरेहि हट्ठभण्डं ताव नो तया आहटं, चोरा पन न आहटा”ति । “महाराज, इधेव चोरा, न दूरे”ति । “को च को चा”ति । “यो महाराज, इच्छति, सोव चोरो होति, ततो तुम्हाकं भण्डिकस्स लद्धकालतो पट्टाय चोरेहि को अत्थो, मा पुच्छित्था”ति । “तात, अहं तुय्हं देवसिकं सहस्सं दम्मि, चोरे मे गहेत्वा देही”ति । “महाराज, धने लद्धे किं चोरेही”ति । “धनतोपि नो, तात, चोरे लद्धं वट्ठती”ति । “तेन हि, महाराज, इमे नाम चोरा”ति तुम्हाकं न कथेस्सामि,

अतीते पवत्तकारणं पन ते आहरिस्सामि, सचे तुम्हे पज्जवन्तो, तं कारणं जानाथा”ति सो एवं वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसितो अविदूरे नदीतीरगामके पाटलि नाम एको नटो वसति । सो एकस्मिं उस्सवदिवसे भरियमादाय बाराणसिं पविसित्वा नच्चित्वा वीणं वादित्वा गायित्वा धनं लभित्वा उस्सवपरियोसाने बहुं सुराभत्तं गाहापेत्वा अत्तनो गामं गच्छन्तो नदीतीरं पत्वा नवोदकं आगच्छन्तं दिस्वा भत्तं भुज्जन्तो सुरं पिवन्तो निसीदित्वा मत्तो हुत्वा अत्तनो बलं अजानन्तो “महावीणं गीवाय बन्धित्वा नदिं उत्तरित्वा गमिस्सामी”ति भरियं हत्थे गहेत्वा नदिं ओतरि । वीणाछिद्देहि उदकं पाविसि । अथ नं सा वीणा उदके ओसीदापेसि । भरिया पनस्स ओसीदनभावं जत्वा तं विस्सज्जेत्वा उत्तरित्वा तीरे अट्ठासि । नटपाटलि सकिं उम्मुज्जति, सकिं निमुज्जति, उदकं पविसित्वा उद्धुमातउदरो अहोसि । अथस्स भरिया चिन्तेसि “मय्हं सामिको इदानि मरिस्सति, एकं नं गीतकं याचित्वा परिसमज्झे तं गायन्ती जीविकं कप्पेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “सामि, त्वं उदके निमुज्जसि, एकं मे गीतकं देहि, तेन जीविकं कप्पेस्सामी”ति वत्वा गाथमाह —

४९. “बहुस्सुतं चित्तकथिं, गङ्गा वहति पाटलिं ।
वुहमानक भदन्ते, एकं मे देहि गाथक”न्ति ॥

तत्थ गाथकन्ति खुदकं गाथं ।

अथ नं नटपाटलि “भद्रे, कथं तव गीतकं दस्सामि, इदानि महाजनस्स पटिसरणभूतं उदकं मं मारेती”ति वत्वा गाथमाह —

५०. “येन सिञ्चन्ति दुक्खितं, येन सिञ्चन्ति आतुरं ।
तस्स मज्झे मरिस्सामि, जातं सरणतो भय”न्ति ॥

बोधिसत्तो इमं गाथं वत्वा “महाराज, यथा उदकं महाजनस्स पटिसरणं, तथा राजानोपि, तेसं सन्निका भये उप्पन्ने तं भयं को पटिबाहिस्सती”ति वत्वा “महाराज, इदं कारणं पटिच्छन्नं, मया पन पण्डितवेदनीयं कत्वा कथितं, जानाहि, महाराजा”ति आह । “तात अहं एवरूपं पटिच्छन्नकथं न जानामि, चोरे मे गहेत्वा देही”ति । अथस्स महासत्तो “तेन हि, महाराज, इदं सुत्वा जानाही”ति अपरम्पि कारणं आहरि । देव, पुब्बे इमिस्साव बाराणसिया द्वारगामे एको कुम्भकारो भाजनत्थाय मत्तिकं आहरन्तो एकस्मिंयेव ठाने निबद्धं गणित्वा अन्तोपब्भारं महन्तं आवाटं खणि । अथेकदिवसं तस्स मत्तिकं गणहन्तस्स अकालमहामेघो उड्डुहित्वा महावुट्ठिं पातेसि । उदकं अवत्थरमानं आवाटं पातेसि, तेनस्स मत्थको भिज्जि । सो परिदेवन्तो गाथमाह —

५१. “यत्थ बीजानि रूहन्ति, सत्ता यत्थ पतिट्ठिता ।
सा मे सीसं निपीळेति, जातं सरणतो भय”न्ति ॥

तत्थ निपीळेतीति निपतित्वा पीळेति भिन्दति ।

यथा हि देव, महाजनस्स पटिसरणभूता महापथवी कुम्भकारस्स सीसं भिन्दि, एवमेव महापथवीसमे सब्बलोकस्स पटिसरणे नरिन्दे उड्डाय चोरकम्मं करोन्ते को बाहिस्सति, सक्खिस्ससि, महाराज, एवं पटिच्छादेत्वा कथितं चोरं जानितुन्ति । तात, मय्हं पटिच्छन्नेन कारणं नत्थि, अयं चोरोति एवं मे चोरं गहेत्वा देहीति । सो राजानं रक्खन्तो “त्वं

चोरो’ति अवत्वा अपरम्पि उदाहरणं आहरि । महाराज, पुब्बे इमस्मिंयेव नगरे एकस्स पुरिसस्स गेहं आदित्तं । सो “अन्तो पविसित्वा भण्डकं नीहरा’ति अज्जं आणापेसि । तस्मिं पविसित्वा नीहरन्ते गेहद्वारं पिदहि । सो धूमन्धो हुत्वा निक्खमनमगं अलभन्तो उप्पन्नडाहदुक्खो हुत्वा अन्तो ठितोव परिदेवन्तो गाथमाह —

५२. “येन भत्तानि पच्चन्ति, सीतं येन विहज्जति ।
सो मं डहति गत्तानि, जातं सरणतो भय’न्ति ॥

तत्थ सो मं डहतीति सो मे डहति, अयमेव वा पाठो ।

“महाराज, अग्गि विय महाजनस्स पटिसरणभूतो एको मनुस्सो रतनभण्डिकं हरि, मा मं चोरं पुच्छा’ति । “तात, मय्हं चोरं देहियेवा’ति । सो राजानं “त्वं चोरो’ति अवत्वा अपरम्पि उदाहरणं आहरि । देव, पुब्बे इमस्मिंयेव नगरे एको पुरिसो अतिबहुं भुज्जित्वा जीरापेतुं असक्कोन्तो वेदनाप्पत्तो हुत्वा परिदेवन्तो गाथमाह —

५३. “येन भुत्तेन यापन्ति, पुथू ब्राह्मणखत्तिया ।
सो मं भुत्तो ब्यापादेति, जातं सरणतो भय’न्ति ॥

तत्थ सो मं भुत्तो ब्यापादेतीति सो ओदनो भुत्तो मं ब्यापादेति मारेति ।

“महाराज, भत्तं विय महाजनस्स पटिसरणभूतो एको भण्डं हरि, तस्मिं लद्धे किं चोरं पुच्छसी’ति? “तात, सक्कोन्तो चोरं मे देही’ति । सो तस्स सज्जापनत्थं अपरम्पि उदाहरणं आहरि । महाराज, पुब्बेपि इमस्मिंयेव नगरे एकस्स वातो उट्ठित्वा गत्तानि भज्जि । सो परिदेवन्तो गाथमाह —

५४. “गिम्हानं पच्छिमे मासे, वातमिच्छन्ति पण्डिता ।
सो मं भज्जति गत्तानि, जातं सरणतो भय’न्ति ॥

इति महाराज, सरणतो भयं उप्पन्नं, जानाहि तं कारणन्ति । तात, चोरं मे देहीति । सो तस्स सज्जापनत्थं अपरम्पि उदाहरणं आहरि । देव, अतीते हिमवन्तपदेसे साखाविटपसम्पन्नो महारुक्खो अहोसि पुप्फफलसम्पन्नो अनेकसहस्सानं सकुणानं निवासो तस्स द्वे साखा अज्जमज्जं सङ्घट्टेसुं, ततो धूमो उप्पज्जि, अग्गिचुण्णानि पतिसु । तं दिस्वा सकुणजेट्टको गाथमाह —

५५. “यं निस्सिता जगतिरुहं, स्वायं अग्गिं पमुच्चति ।
दिसा भजथ वक्कङ्गा, जातं सरणतो भय’न्ति ॥

तत्थ जगतिरुहन्ति महीरुहं ।

यथा हि, देव, रुक्खो पक्खीनं पटिसरणं, एवं राजा महाजनस्स पटिसरणं, तस्मिं चोरिकं करोन्ते को पटिबाहिस्सति, सल्लक्खेहि, देवाति । तात, मय्हं चोरमेव देहीति । अथस्स सो अपरम्पि उदाहरणं आहरि । महाराज, एकस्मिं कासिगामे अज्जतरस्स कुलघरस्स पच्छिमभागे कक्खळा सुसुमारनदी अत्थि, तस्स च कुलस्स एकोव पुत्तो । सो पितरि कालकते

मातरं पटिजगि । तस्स माता अनिच्छमानस्सेव एकं कुलधीतरं आनेसि । सा पुब्बभागे सस्सुं सम्पियायित्वा पच्छा पुत्तधीताहि वड्डमाना तं नीहरितुकामा अहोसि । तस्सा पन मातापि तस्मिंयेव घरे वसति । सा सामिकस्स सन्तिके सस्सुया नानप्पकारं दोसं वत्वा परिभिन्दित्वा “अहं ते मातरं पोसेतुं न सक्कोमि, मारेहि न”न्ति वत्वा “मनुस्समारणं नाम भारियं, कथं नं मारेमी”ति वुत्ते “निद्वोक्कमनकाले नं मज्जकेनेव सद्धिं गहेत्वा सुसुमारनदियं खिपिस्साम, अथ नं सुसमारा खादिस्सन्ती”ति आह । “तुहं पन माता कह”न्ति? “तस्सायेव सन्तिके सुपती”ति । “तेन हि गच्छ, तस्सा निपन्नमज्जके रज्जुं बन्धित्वा सज्जं करोही”ति । सा तथा कत्वा “कता मे सज्जा”ति आह । इतरो “थोकं अधिवासेहि, मनुस्सा ताव निद्वायन्तू”ति निद्वायन्तो विय निपज्जित्वा गन्त्वा तं रज्जुकं भरियाय मातु मज्जके बन्धित्वा भरियं पबोधेत्वा उभोपि गन्त्वा तं मज्जकेनेव सद्धिं उक्खिपित्वा नदियं खिपिंसु । तत्थ नं निद्वायमानं सुसुमारा विद्धंसेत्वा खादिंसु ।

सा पुनदिवसे मातु परिवत्तितभावं जत्वा “सामि, मम माताव मारिता, इदानी तव मातरं मारेही”ति वत्वा “तेन हि साधू”ति वुत्ते “सुसाने चितकं कत्वा अगिग्मि नं पक्खिपित्वा मारेस्सामा”ति आह । अथ नं निद्वायमानं उभोपि सुसानं नेत्वा ठपयिंसु । तत्थ सामिको भरियं आह “अगि ते आभतो”ति? “पमुट्ठास्मि, सामी”ति । “तेन हि गन्त्वा आनेही”ति । “न सक्कोमि सामि, गन्तुं, तयि गतेपि ठातुं न सक्खिस्सामि, उभोपि मयं गच्छिस्सामा”ति । तेसु गतेसु महल्लिका सीतवातेन पबोधिता सुसानभावं जत्वा “इमे मं मारेतुकामा अगिअत्थाय गता”ति च उपधारेत्वा “न मे बलं जानन्ती”ति एकं मतकळेवरं गहेत्वा मज्जके निपज्जापेत्वा उपरि पिलोतिकाय पटिच्छादेत्वा सयं पलायित्वा तत्थेव लेणगुहं पाविसि । इतरे अगिं आहरित्वा “महल्लिका”ति सज्जाय कळेवरं ज्ञापेत्वा पक्कमिंसु । एकेन चोरेन तस्मिं गुहालेणे पुब्बे भण्डिका ठपिता, सो “तं गण्हिस्सामी”ति आगन्त्वा महल्लिकं दिस्वा “एका यक्खिनी भविस्सति, भण्डिका मे अमनुस्सपरिग्गहिता”ति एकं भूतवेज्जं आनेसि । वेज्जो मन्तं करोन्तो गुहं पाविसि ।

अथ नं सा आह “नाहं यक्खिनी, एहि उभोपि इमं धनं भाजेस्सामा”ति । “कथं सद्वहितब्ब”न्ति? “तव जिह्वं मम जिह्वाय ठपेही”ति । सो तथा अकासि । अथस्स सा जिह्वं डंसित्वा छिन्दित्वा पातेसि । भूतवेज्जो “अद्धा एसा यक्खिनी”ति जिह्वाय लोहितं पग्घरन्तिया विरवमानो पलायि । महल्लिका पुनदिवसे मट्टसाटकं निवासेत्वा नानारतनभण्डिकं गहेत्वा घरं अगमासि । सुणिसा तं दिस्वा “कहं ते, अम्म, इदं लद्ध”न्ति पुच्छि । “अम्म, एतस्मिं सुसाने दारुचितकाय ज्ञापिता एवरूपं लभन्ती”ति । “अम्म, मयापि सक्का लद्ध”न्ति । “मादिसी हुत्वा लभिस्ससी”ति । सा लद्धभण्डिकलोभेन सामिकस्स कथेत्वा तत्थ अत्तानं ज्ञापेसि । अथ नं पुनदिवसे सामिको अपस्सन्तो “अम्म, इमायपि वेलाय त्वं आगता, सुणिसा ते नागच्छती”ति आह । सा तं सुत्वा “अरे पापपुरिस, किं मता नाम आगच्छन्ती”ति तं तज्जेत्वा गाथमाह —

५६. “यमानयिं सोमनस्सं, मालिनिं चन्दनुस्सदं ।

सा मं घरा निच्छुभति, जातं सरणतो भय”न्ति ॥

तत्थ **सोमनस्सन्ति** सोमनस्सं उप्पादेत्वा । “सोमनस्सा”तिपि पाठो, सोमनस्सवती हुत्वाति अत्थो । इदं वुत्तं होति — यमहं “इमं मे निस्साय पुत्तो पुत्तधीताहि वड्डिस्सति, मज्ज महल्लिककाले पोसेस्सती”ति मालिनिं चन्दनुस्सदं कत्वा अलङ्कुरित्वा सोमनस्सजाता आनेसिं । सा मं अज्ज घरा नीहरति, सरणतोयेव मे भयं उप्पन्नन्ति ।

“महाराज, सुणिसा विय सस्सुया महाजनस्स राजा पटिसरणं, ततो भये उप्पन्ने किं सक्का कातुं, सल्लक्खेहि, देवा”ति । तं सुत्वा राजा “तात, नाहं तया आनीतकारणानि जानामि, चोरमेव मे देही”ति आह । सो “राजानं रक्खिस्सामी”ति अपरम्पि उदाहरणं आहरि । देव, पुब्बे इमस्मिंयेव नगरे एको पुरिसो पत्थनं कत्वा पुत्तं लभि । सो

पुत्तजातकाले “पुत्तो मे लद्धो”ति सोमनस्सजातो तं पोसेत्वा वयप्पत्तकाले दारेन संयोजेत्वा अपरभागे जरं पत्वा कम्मं अधिद्धातुं नासक्खि। अथ नं पुत्तो “त्वं कम्मं कातुं न सक्कोसि, इतो निक्खमा”ति गेहतो नीहरि। सो किच्छेन कसिरेन जीविकं कप्पेन्तो परिदेवमानो गाथमाह —

५७. “येन जातेन नन्दिस्सं, यस्स च भवमिच्छिं।
सो मं घरा निच्छुभति, जातं सरणतो भय”न्ति॥

तत्थ सो मन्ति सो पुत्तो मं घरतो निच्छुभति नीहरति। स्वाहं भिक्खं चरित्वा दुक्खेन जीवामि, सरणतोयेव मे भयं उप्पन्नन्ति।

“महाराज, यथा पिता नाम महल्लको पटिबलेन पुत्तेन रक्खितब्बो, एवं सब्बोपि जनपदो रज्जा रक्खितब्बो, इदञ्च भयं उप्पज्जमानं सब्बसत्ते रक्खन्तस्स रज्जो सन्निका उप्पन्नं, इमिना कारणेन ‘असुको नाम चोरो’ति जानाहि, देवा”ति। “तात, नाहं कारणं वा अकारणं वा जानामि, चोरं वा मे देहि, त्वज्जेव वा चोरो होही”ति एवं राजा पुनप्पुनं माणवं अनुयुज्जि। अथ नं सो एवमाह “किं पन, महाराज, एकंसेन चोरगहणं रोचेथा”ति? “आम, ताता”ति। तेन हि “असुको च असुको च चोरो”ति परिसमज्जे पकासेमीति। “एवं करोहि, ताता”ति। सो तस्स वचनं सुत्वा “अयं राजा अत्तानं रक्खितुं न देति, गण्हिस्सामि दानि चोर”न्ति सन्निपतिते महाजने आमन्तेत्वा इमा गाथा आह —

५८. “सुणन्तु मे जानपदा, नेगमा च समागता।
यतोदकं तदादित्तं, यतो खेमं ततो भयं॥

५९. “राजा विलुम्पते रद्धं, ब्राह्मणो च पुरोहितो।
अत्तगुत्ता विहरथ, जातं सरणतो भय”न्ति॥

तत्थ यतोदकं तदादित्तन्ति यं उदकं तदेव आदित्तं। यतो खेमन्ति यतो राजतो खेमेन भवितब्बं, ततोव भयं उप्पन्नं। अत्थगुत्ता विहरथाति तुम्हे इदानि अनाथा जाता, अत्तानं मा विनासेथ, अत्तनाव गुत्ता हुत्वा अत्तनो सन्तकं धनधज्जं रक्खथ, राजा नाम महाजनस्स पटिसरणं, ततो तुम्हाकं भयं उप्पन्नं, राजा च पुरोहितो च विलोपखादकचोरा, सचे चोरे गण्हितुकामत्थ, इमे द्वे गहेत्वा कम्मकरणं करोथाति।

ते तस्स कथं सुत्वा चिन्तयिंसु “अयं राजा रक्खणारहोपि समानो इदानि अज्जस्स उपरि दोसं आरोपेत्वा अत्तनो भण्डिकं सयमेव पोक्खरणियं ठपेत्वा चोरं परियेसापेति, इतो दानि पट्टाय पुन चोरकम्मस्स अकरणत्थाय मारेम नं पापरजान”न्ति। ते दण्डमुग्गरादिहत्था उट्ठाय तत्थेव राजानञ्च पुरोहितञ्च पोथेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा महासत्तं अभिसिञ्चित्वा रज्जे पतिट्ठपेसुं।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “अनच्छरियं, उपासक, पथवियं पदसज्जाननं, पोरणकपण्डिता एवं आकासे पदं सज्जानिंसू”ति वत्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उपासको च पुत्तो च सोतापत्तिफले पतिट्ठिता। तदा पिता कस्सपो अहोसि, पदकुसलमाणवो पन अहमेव अहोसिन्ति।

पदकुसलमाणवजातकवण्णना छट्ठा।

[४३३] ७. लोमसकस्सपजातकवण्णना

अस्स इन्दसमो राजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्झि भिक्षुं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्च”न्ति वुत्ते “भिक्षु सिनेरुक्कम्पनवातो किं पुराणपण्णानि न कम्पेस्सति, यससमङ्गिनोपि सप्पुरिसा आयसक्यं पापुणन्ति, किलेसा नामेते परिसुद्धसत्तेपि संकिलिद्धे करोन्ति, पगेव तादिस”न्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते ब्रह्मदत्तस्स पुत्तो ब्रह्मदत्तकुमारो नाम पुरोहितपुत्तो च कस्सपो नाम द्वे सहायका हुत्वा एकाचरियकुले सब्बसिप्पानि उग्गण्हिंसु । अपरभागे ब्रह्मदत्तकुमारो पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठासि । कस्सपो चिन्तेसि “मय्हं सहायो राजा जातो, इदानी मे महन्तं इस्सरियं दस्सति, किं मे इस्सरियेन, अहं मातापितरो च राजानञ्च आपुच्छित्वा पब्बजिस्सामी”ति । सो राजानञ्च मातापितरो च आपुच्छित्वा हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा सत्तमे दिवसे अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा उज्झाचरियाय यापेन्तो विहासि । पब्बजितं पन नं “लोमसकस्सपो”ति सज्जानिंसु । सो परमजितिन्द्रियो घोरतपो तापसो अहोसि । तस्स तेजेन सक्कस्स भवनं कम्पि । सक्को आवज्जेन्तो तं दिस्वा चिन्तेसि “अयं तापसो अतिविय उग्गतेजो सक्कभावापि मं चावेय्य, बाराणसिरज्जो सद्धिं एकतो हुत्वा तपमस्स भिन्दिस्सामी”ति । सो सक्कानुभावेन अट्ठरत्तसमये बाराणसिरज्जो सिरिगब्भं पविसित्वा सकलगब्भं सरीरप्पभाय ओभासेत्वा रज्जो सन्तिके आकासे ठितो “उट्ठेहि, महाराजा”ति राजानं पबोधेसि । “कोसि त्व”न्ति वुत्ते “सक्कोहमस्मी”ति आह । “किमत्थं आगतोसी”ति? “महाराज, सकलजम्बुदीपे एकरज्जं इच्छसि, न इच्छसी”ति? “किस्स न इच्छामी”ति? अथ नं सक्को “तेन हि लोमसकस्सपं आनेत्वा पसुघातयज्जं यजापेहि, सक्कसमो अजरामरो हुत्वा सकलजम्बुदीपे रज्जं कारेस्ससी”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

६०. “अस्स इन्दसमो राज, अच्चन्तं अजरामरो ।

सचे त्वं यज्जं याजेय्य, इसिं लोमसकस्सप”न्ति ॥

तत्थ अस्साति भविस्ससि । याजेय्याति सचे त्वं अरज्जायतनतो इसिं लोमसकस्सपं आनेत्वा यज्जं यजेय्यासीति ।

तस्स वचनं सुत्वा राजा “साधू”ति सम्पटिच्छि । सक्को “तेन हि मा पपज्जं करी”ति वत्वा पक्कामि । राजा पुनदिवसे सेय्यं नाम अमच्चं पक्कोसापेत्वा “सम्म, मय्हं पियसहायकस्स लोमसकस्सपस्स सन्तिकं गन्त्वा मम वचनेन एवं वदेहि ‘राजा किर तुम्हेहि पसुघातयज्जं यजापेत्वा सकलजम्बुदीपे एकराजा भविस्सति, तुम्हाकम्पि यत्तकं पदेसं इच्छथ, तत्तकं दस्सति, मया सद्धिं यज्जं यजितुं आगच्छथा”ति आह । सो “साधु, देवा”ति तापसस्स वसनोकासजाननत्थं नगरे भेरिं चरापेत्वा एकेन वनचरकेन “अहं जानामी”ति वुत्ते तं पुरतो कत्वा महन्तेन परिवारेन तत्थ गन्त्वा इसिं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो तं सासनं आरोचेसि । अथ नं सो “सेय्य किं नामेतं कथेसी”ति वत्वा पटिक्खपन्तो चतस्सो गाथा अभसि —

६१. “ससमुद्दपरियायं, महिं सागरकुण्डलं ।

न इच्छे सह निन्दाय, एवं सेय्य विजानहि ॥

६२. “धिरत्थु तं यसलाभं, धनलाभञ्च ब्राह्मण ।

या वृत्ति विनिपातेन, अधम्मचरणेन वा ॥

६३. “अपि चे पत्तमादाय, अनगारो परिब्बजे ।
सायेव जीविका सेय्यो, या चाधम्मेन एसना ॥

६४. “अपि चे पत्तमादाय, अनगारो परिब्बजे ।
अज्जं अहिंसयं लोके, अपि रज्जेन तं वर”न्ति ॥

तत्थ ससमुद्दपरियायन्ति ससमुद्दपरिक्खेपं । सागरकुण्डलन्ति चत्तारो दीपे परिक्खिपित्वा ठितसागरेहि कण्णवलिया ठपितकुण्डलेहि विय समन्नागतं । सह निन्दायाति “इमिना पसुघातकम्मं कत”न्ति इमाय निन्दाय सह चक्कवाळपरियन्तं महापथविं न इच्छामीति वदति । या वृत्ति विनिपातेनाति नरके विनिपातकम्मेन या च जीवितवृत्ति होति, तं धिरत्थु, गरहामि तं वृत्तिन्ति दीपेति । सायेव जीविकाति पब्बजितस्स मत्तिकापत्तं आदाय परघरानि उपसङ्कमित्वा आहारपरियेसनजीविकाव यसधनलाभतो सतगुणेन सहस्सगुणेन वरतराति अत्थो अपि रज्जेन तं वरन्ति तं अनगारस्स सतो अज्जं अविहिंसन्तस्स परिब्बजनं सकलजम्बुदीपरज्जेनपि वरन्ति अत्थो ।

अमच्चो तस्स कथं सुत्वा गन्त्वा रज्जो आरोचेसि । तं सुत्वा राजा “अनागच्छन्ते किं सक्का कातु”न्ति तुण्ही अहोसि । पुन सक्को अट्टुरत्तसमये आगन्त्वा आकासे ठत्वा “किं, महाराज, लोमसकस्सपं आनेत्वा यज्जं न यजापेसी”ति आह । “मया पेसितोपि नागच्छती”ति । “तेन हि, महाराज, अत्तनो धीतरं चन्दवतिं कुमारिकं अलङ्कित्वा सेय्यं तथेव पेसेत्वा ‘सचे किर आगन्त्वा यज्जं यजिस्ससि, राजा ते इमं कुमारिकं दस्सती’ति वदापेहि, अद्धा सो कुमारिकाय पटिबद्धचित्तो हुत्वा आगच्छिस्सती”ति । राजा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा पुनदिवसे सेय्यस्स हत्थे धीतरं अदासि । सो राजधीतरं गहेत्वा तत्थ गन्त्वा इसिं वन्दित्वा पटिसन्थारं कत्वा देवच्छरपटिभागं राजधीतरं तस्स दस्सेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । अथ इसि इन्द्रियाणि भिन्दित्वा तं ओलोकेसि, सह ओलोकनेनेव पटिबद्धचित्तो हुत्वा झाना परिहायि । अमच्चो तस्स पटिबद्धचित्तभावं जत्वा “भन्ते, सचे किर यज्जं यजिस्सथ, राजा ते इमं दारिकं पादपरिचारिकं कत्वा दस्सती”ति आह । सो किलेसवसेन कम्पन्तो “इमं किर मे दस्सती”ति आह । “आम, यज्जं यजन्तस्स ते दस्सती”ति । सो “साधु इमं लभन्तो यजिस्सामी”ति वत्वा तं गहेत्वा सहेव जटाहि अलङ्कतरथं अभिरुद्ध बाराणसिं अगमासि । राजापि “आगच्छति किरा”ति सुत्वा यज्जावाटे कम्मं पट्टपेसि । अथ नं आगतं दिस्वा “स्वे यज्जं यजाहि, अहं इन्दसमो भविस्सामि, यज्जपरियोसाने ते धीतरं दस्सामी”ति आह । कस्सपो “साधू”ति सम्पटिच्छि । अथ नं राजा पुनदिवसे तं आदाय चन्दवतिया सद्धियेव यज्जावाटं गतो । तत्थ हत्थिअस्सउसभादिसब्बचतुप्पदा पटिपाटिया ठपिताव अहेसुं । कस्सपो ते सब्बे हनित्वाव घातेत्वा यज्जं यजितुं आरभि । अथ नं तत्थ सन्निपतितो महाजनो दिस्वा “इदं ते लोमसकस्सप अयुत्तं अप्पतिरूपं, किं नामेतं करोसी”ति वत्वा परिदेवन्तो द्वे गाथा अभसि —

६५. “बलं चन्दो बलं सुरियो, बलं समणब्राह्मणा ।
बलं वेला समुद्दस्स, बलातिबलमित्थियो ॥

६६. “यथा उगगतपं सन्तं, इसिं लोमसकस्सपं ।
पितु अत्था चन्दवती, वाजपेय्यं अयाजयी”ति ॥

तत्थ बलं चन्दो बलं सुरियोति महन्धकारविधमने अज्जं बलं नाम नत्थि, चन्दिमसूरियावेत्थ बलवन्तोति अत्थो । समणब्राह्मणाति इट्ठानिड्विसयवेगसहने खन्तिबलजाणबलेन समन्नागता समितपापबाहितपापा समणब्राह्मणा । बलं वेला समुदस्साति महासमुदस्स उत्तरितुं अदत्त्वा उदकं आवरित्वा विनासेतुं समत्थताय वेला बलं नाम । बलातिबलमित्थियोति इत्थियो पन विसदजाणेपि अवीतरागे अत्तनो वसं आनेत्त्वा विनासेतुं समत्थताय तेहि सब्बेहि बलेहिपि अतिबला नाम, सब्बबलेहि इत्थिबलमेव महन्तन्ति अत्थो । यथाति यस्मा । पितु अत्थाति पितु वुट्ठिअत्थाय । इदं वुत्तं होति — यस्मा इमं उगगतपं समानं सीलादिगुणानं एसितत्ता इसिं अयं चन्दवती निस्सीलं कत्वा पितु वुट्ठिअत्थाय वाजपेय्यं यज्जं याजेति, तस्मा जानितब्बमेतं “बलातिबलमित्थियो”ति ।

तस्मिं समये कस्सपो यज्जं यजनत्थाय “मङ्गलहत्थिं गीवायं पहरिस्सामी”ति खग्गरतनं उक्खिपि । हत्थी तं दिस्वा मरणभयतज्जितो महारवं रवि । तस्स रवं सुत्वा सेसापि हत्थिअस्सउसभादयो मरणभयतज्जिता भयेन विरविसु । महाजनोपि विरवि । कस्सपो तं महाविरवं सुत्वा संवेगप्पत्तो हुत्वा अत्तनो जटादीनि ओलोकेसि । अथस्स जटामस्सुकच्छलोमानि पाकटानि अहेसुं । सो विप्पटिसारी हुत्वा “अननुरूपं वत मे पापकम्मं कत”न्ति संवेगं पकासेन्तो अट्ठमं गाथमाह —

६७. “तं लोभपकतं कम्मं, कटुकं कामहेतुकं ।
तस्स मूलं गवेसिस्सं, छेच्छं रागं सबन्धन”न्ति ॥

तस्सत्थो — महाराज, यं एतं मया चन्दवतिया लोभं उप्पादेत्त्वा तेन लोभेन पकतं कामहेतुकं पापकं, तं कटुकं तिखिणविपाकं । तस्साहं अयोनिमोमनसिकारसङ्घातं मूलं गवेसिस्सं, अलं मे इमिना खग्गेन, पज्जाखग्गं नीहरित्वा सुभनिमित्तबन्धनेन सद्धिं सबन्धनं रागं छिन्दिस्सामीति ।

अथ नं राजा “मा भायि सम्म, इदानि ते चन्दवतिं कुमारिज्च रट्ठज्च सत्तरतनरासिज्च दस्सामि, यजाहि यज्ज”न्ति आह । तं सुत्वा कस्सपो “न मे, महाराज, इमिना किलेसेन अत्थो”ति वत्त्वा ओसानगाथमाह —

६८. “धिरत्थु कामे सुबहूपि लोके, तपोव सेय्यो कामगुणेहि राज ।
तपो करिस्सामि पहाय कामे, तवेव रट्ठं चन्दवती च होतू”ति ॥

तत्थ सुबहूपीति अतिबहुकेपि । तपो करिस्सामीति सीलसंयमतपमेव करिस्सामि ।

सो एवं वत्त्वा कसिणं समन्नाहरित्वा नट्टं विसेसं उप्पादेत्त्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदित्वा रज्जो धम्मं देसेत्त्वा “अप्पमत्तो होही”ति ओवदित्वा यज्जावाटं विद्धंसापेत्त्वा महाजनस्स अभयदानं दापेत्त्वा रज्जो याचन्तस्सेव उप्पतित्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव गन्त्वा यावजीवं ठत्त्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्त्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा सेय्यो महाअमच्चो सारिपुत्तो अहोसि, लोमसकस्सपो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

लोमसकस्सपजातकवण्णना सत्तमा ।

[४३४] ८. चक्कवाकजातकवण्णना

कासायवत्येति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि । सो किर लोलो अहोसि पच्चयलुद्धो, आचरियुपज्झायवत्तादीनि छुट्टेत्वा पातोव सावत्थिं पविसित्वा विसाखाय गेहे अनेकखादनीयपरिवारं यागुं पिवित्वा नानगारससालिमंसोदनं भुज्जित्वापि तेन अतित्तो ततो चूळअनाथपिण्डिकस्स महाअनाथपिण्डिकस्स कोसलरज्जोति तेसं तेसं निवेसनानि सन्धाय विचरि । अथेकदिवसं तस्स लोलभावं आरब्ध धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्षुवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते तं भिक्षुं पक्कोसापेत्वा “सच्चं किर त्वं भिक्षु लोलो”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “भिक्षु कस्मा लोलोसि, पुब्बेपि त्वं लोलभावेन बाराणसियं हत्थिकुणपादीनि खादित्वा विचरन्तो तेहि अतित्तो ततो निक्खमित्वा गङ्गातीरे विचरन्तो हिमवन्तं पवट्ठो”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको लोलकाको बाराणसियं हत्थिकुणपादीनि खादित्वा विचरन्तो तेहि अतित्तो “गङ्गाकूले मच्छमतं खादिस्सामी”ति गन्त्वा तत्थ मतमच्छे खादन्तो कतिपाहं वसित्वा हिमवन्तं पविसित्वा नानाफलाफलानि खादन्तो बहुमच्छकच्छपं महन्तं पदुमसरं पत्वा तत्थ सुवण्णवण्णे द्वे चक्कवाके सेवालं खादित्वा वसन्ते दिस्वा “इमे अतिविय वण्णसम्पन्ना सोभगगप्पत्ता, इमेसं भोजनं मनापं भविस्सति, इमेसं भोजनं पुच्छित्वा अहम्पि तदेव भुज्जित्वा सुवण्णवण्णो भविस्सामी”ति चिन्तेत्वा तेसं सन्तिकं गन्त्वा पटिसन्थारं कत्वा एकस्मिं साखपरियन्ते निसीदित्वा तेसं पसंसनपटिसंयुत्तं कथं कथेन्तो पठमं गाथमाह —

६९. “कासायवत्ये सकुणे वदामि, दुवे दुवे नन्दमने चरन्ते ।
कं अण्डजं अण्डजा मानुसेसु, जातिं पसंसन्ति तदिदं ब्रूथा”ति ॥

तत्थ कासायवत्येति सुवण्णवण्णे कासायवत्ये विय । दुवे दुवेति द्वे द्वे हुत्वा । नन्दमनेति तुट्ठचित्ते । कं अण्डजं अण्डजा मानुसेसु जातिं पसंसन्तीति अम्भो अण्डजा तुम्हे मनुस्सेसु पसंसन्ता कं अण्डजं जातिं कतरं नाम अण्डजन्ति वत्वा पसंसन्ति, कं सकुणं नामाति वत्वा तुम्हे मनुस्सानं अन्तरे वण्णेन्तीति अत्थो । “कं अण्डजं अण्डजमानुसेसू”तिपि पाठो । तस्सत्थो — तुम्हे अण्डजेसु च मानुसेसु च कतरं अण्डजन्ति वत्वा पसंसन्तीति ।

तं सुत्वा चक्कवाको दुतियं गाथमाह —

७०. “अम्हे मनुस्सेसु मनुस्सहिंस, अनुब्बते चक्कवाके वदन्ति ।
कल्याणभावम्हे दिजेसु सम्मता, अभिरूपा विचराम अण्णवे”ति ॥

तत्थ मनुस्सहिंसाति काको मनुस्से हिंसति विहेठेति, तेन नं एवं आलपति । अनुब्बतेति अज्जमज्जं अनुगते सम्मोदमाने वियसंवासे । चक्कवाकेति चक्कवाका नाम सा अण्डजजातीति पसंसन्ति वण्णेन्ति कथेन्ति । दिजेसूति यत्तका पक्खिनो नाम, तेसु मयं “कल्याणभावा”तिपि मनुस्सेसु सम्मता । दुतिये अत्थविकप्पे मनुस्सेसु अम्हे “चक्कवाका”तिपि वदन्ति, दिजेसु पन मयं “कल्याणभावा”ति सम्मता, “कल्याणभावा”ति नो दिजा वदन्तीति अत्थो । अण्णवेति इमस्मिं ठाने सरो “अण्णवो”ति वुत्तो, इमस्मिं पदुमसरे मयमेव द्वे जना परेसं अहिंसनतो अभिरूपा विचरामाति अत्थो । इमिस्साय पन गाथाय चतुत्थपदं “न घासहेतूपि करोम पाप”न्ति पठन्ति । तस्सत्थो — यस्मा मयं घासहेतूपि पापं न करोम, तस्मा “कल्याणभावा”ति अम्हे मनुस्सेसु च दिजेसु च सम्मता ।

तं सुत्वा काको ततियं गाथमाह —

७१. “किं अण्णवे कानि फलानि भुज्जे, मंसं कुतो खादथ चक्कवाका ।
किं भोजनं भुज्जथ वो अनोमा, बलञ्च वण्णो च अनप्परूपा”ति ॥

तत्थ किन्ति पुच्छावसेन आलपनं, किं भो चक्कवाकाति वुत्तं होति । अण्णवेति इमस्मिं सरे । भुज्जेति भुज्जथ, किं भुज्जथाति अत्थो मंसं कुतो खादथाति कतरपाणानं सरीरतो मंसं खादथ । भुज्जथ वोति वोकारो निपातमत्तं, परपदेन वास्स सम्बन्धो “बलञ्च वा वण्णो च अनप्परूपा”ति ।

ततो चक्कवाको चतुत्थं गाथमाह —

७२. “न अण्णवे सन्ति फलानि धङ्क, मंसं कुतो खादितुं चक्कवाके ।
सेवालभक्खम्ह अपाणभोजना, न घासहेतूपि करोम पाप”न्ति ॥

तत्थ चक्कवाकेति चक्कवाकस्स । अपाणभोजनाति पाणकरहितउदकभोजना । अम्हाकज्हि सेवालञ्चेव उदकञ्च भोजनन्ति दस्सेति । न घासहेतूति तुम्हादिसा विय मयं घासहेतु पापं न करोमाति ।

ततो काको द्वे गाथा अभारि —

७३. “न मे इदं रुच्चति चक्कवाक, अस्मिं भवे भोजनसन्निकासो ।
अहोसि पुब्बे ततो मे अज्जथा, इच्चेव मे विमति एत्थ जाता ॥

७४. “अहम्मि मंसानि फलानि भुज्जे, अन्नानि च लोणियतेलियानि ।
रसं मनुस्सेसु लभामि भोत्तुं, सूरुव सङ्गाममुखं विजेत्वा ।
न च मे तादिसो वण्णो, चक्कवाक यथा तवा”ति ॥

तत्थ इदन्ति इदं तुम्हाकं भुज्जनभोजनं मय्दं न रुच्चति । अस्मिं भवे भोजनसन्निकासोति इमस्मिं भवे भोजनसन्निकासो यं इमस्मिं चक्कवाकभवे भोजनं, त्वं तेन सन्निकासो तंसदिसो तदनुरूपो अहोसि, अतिविय पसन्नसरीरोसीति अत्थो । ततो मे अज्जथाति यं मय्दं पुब्बे तुम्हे दिस्वाव एते एत्थ नानाविधानि फलानि चेव मच्छमंसञ्च खादन्ति, तेन एवं सोभग्गप्पत्ताति अहोसि, इदानि मे ततो अज्जथा होतीति अत्थो । इच्चेव मेति एतेनेव मे कारणेन एत्थ तुम्हाकं सरीरवण्णे विमति जाता “कथं नु खो एते एवरूपं लूखभोजनं भुज्जन्ता वण्णवन्तो जाता”ति । अहम्पीति अहज्हि, अयमेव वा पाठो । भुज्जेति भुज्जामि । अन्नानि चाति भोजनानि च । लोणियतेलियानीति लोणतेलयुत्तानि । रसन्ति मनुस्सेसु परिभोगं पणीतरसं । विजेत्वाति यथा सूरु वीरयोधो सङ्गाममुखं विजेत्वा विलुम्पित्वा परिभुज्जति, तथा विलुम्पित्वा परिभुज्जामीति अत्थो । यथा तवाति एवं पणीतं भोजनं भुज्जन्तस्सपि मम तादिसो वण्णो नत्थि, यादिसो तव वण्णो, तेन तव वचनं न सद्वहामीति दीपेति ।

अथस्स वण्णसम्पत्तिया अभावकारणं अत्तनो च भावकारणं कथेन्तो चक्कवाको सेसगाथा अभारि —

७५. “असुद्धभक्खोसि खणानुपाती, किच्छेन ते लब्भति अन्नपानं ।
न तुस्ससी रुक्खफलेहि धङ्क, मंसानि वा यानि सुसानमज्झे ॥

७६. “यो साहसेन अधिगम्म भोगे, परिभुज्जति धङ्क खणानुपाती ।
ततो उपक्कोसति नं सभावो, उपक्कुट्टो वण्णबलं जहाति ॥

७७. “अप्पमि चे निब्बुतिं भुज्जती यदि, असाहसेन अपरूपघाती ।
बलञ्च वण्णो च तदस्स होति, न हि सब्बो आहारमयेन वण्णो”ति ॥

तत्थ असुद्धभक्खोसीति त्वं थेनेत्वा वञ्चेत्वा भक्खनतो असुद्धभक्खो असि । खणानुपातीति पमादक्खणे अनुपतनसीलो । किच्छेन तेति तथा दुक्खेन अन्नपानं लब्भति । मंसानि वा यानीति यानि वा सुसानमज्झे मंसानि, तेहि न तुस्ससि । ततोति पच्छा । उपक्कोसति नं सभावोति अत्ताव तं पुगगलं गरहि । उपक्कुट्टोति अत्तनापि परेहिपि उपक्कुट्टो गरहितो विप्पटिसारिताय वण्णञ्च बलञ्च जहासि । निब्बुतिं भुज्जती यदीति यदि पन परं अविहेठेत्वा अप्पकम्मि धम्मलद्धं निब्बुतिभोजनं भुज्जति । तदस्स होतीति तदा अस्स पण्डितस्स सरीरे बलञ्च वण्णो च होति । आहारमयेनाति नानप्पकारेन आहारेनेव । इदं वुत्तं होति — भो काक, वण्णो नामेस चतुसमुट्ठानो, सो न आहारमत्तेनेव होति, उत्तुचित्तकम्मेहिपि होतियेवाति ।

एवं चक्कवाको अनेकपरियायेन काकं गरहि । काको हरायित्वा “न मय्हं तव वण्णेन अत्थो, का का”ति वस्सन्तो पलायि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने लोलभिक्खु अनागामिफले पतिट्ठहि । तदा काको लोलभिक्खु अहोसि, चक्कवाकी राहुलमाता, चक्कवाको पन अहमेव अहोसिन्ति ।

चक्कवाकजातकवण्णना अट्ठमा ।

[४३५] ९. हलिद्विरागजातकवण्णना

सुतितिक्खन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो थुल्लकुमारिकापलोभनं आरब्ध कथेसि । वत्थु तेरसकनिपाते चूलनारदजातके (जा० १.१३.४० आदयो) आवि भविस्सति । अतीतवत्थुमि पन सा कुमारिका तस्स तापसकुमारस्स सीलं भिन्दित्वा अत्तनो वसे ठितभावं जत्वा “इमं वञ्चेत्वा मनुस्सपथं नेस्सामी”ति चिन्तेत्वा “रूपादिकामगुणविरहिते अरज्जे रक्खितसीलं नाम न महप्फलं होति, मनुस्सपथे रूपादीनं पच्चुपट्टाने महप्फलं होति, एहि मया सद्धिं तत्थ गन्त्वा सीलं रक्खाहि, किं ते अरज्जेना”ति वत्वा पठमं गाथमाह —

७८. “सुतितिक्खं अरज्जमि, पन्तमि सयनासने ।
ये च गामे तितिक्खन्ति, ते उळारतरा तया”ति ॥

तत्थ सुतितिक्खन्ति सुट्ठु अधिवासनं । तितिक्खन्तीति सीतादीनि अधिवासेन्ति ।

तं सुत्वा तापसकुमारो “पिता मे अरज्जं गतो, तस्मिं आगते तं आपुच्छित्वा गमिस्सामी”ति आह । सा चिन्तेसि

“पिता किरस्स अत्थि, सचे मं सो पस्सिस्सति, काजकोटिया मं पोथेत्वा विनासं पापेस्सति, मया पठममेव गन्तब्ब”न्ति । अथ नं सा “तेन हि अहं मग्गसज्जं कुरुमाना पठमतरं गमिस्सामि, त्वं पच्छा आगच्छाही”ति वत्वा अगमासि । सो तस्सा गतकाले नेव दारूनि आहरि, न पानीयं, न परिभोजनीयं उपट्ठापेसि, केवलं पज्झायन्तोव निसीदि, पितु आगमनकाले पच्चुग्गमनं नाकासि । अथ नं पिता “इत्थीनं वसं गतो एसो”ति जत्वापि “कस्मा तात, नेव दारूनि आहरि, न पानीयं, न परिभोजनीयं उपट्ठापेसि, पज्झायन्तोयेव पन निसिन्नोसी”ति आह । अथ नं तापसकुमारो “तात, अरज्जे किर रक्खितसीलं नाम न महप्फलं होति, मनुस्सपथे महप्फलं, अहं तत्थ गन्त्वा सीलं रक्खिस्सामि, सहायो मे मं ‘आगच्छेय्यासी’ति वत्वा पुरतो गतो, अहं तेनेव सद्धिं गमिस्सामि, तत्थ पन वसन्तेन मया कतरो पुरिसो सेवितब्बो”ति पुच्छन्तो दुतियं गाथमाह —

७९. “अरज्जा गाममागम्म, किंसीलं किंवतं अहं ।
पुरिसं तात सेवेय्यं, तं मे अक्खाहि पुच्छितो”ति ॥

अथस्स पिता कथेन्तो सेसगाथा अभसि —

८०. “यो ते विस्सासये तात, विस्सासज्जं खमेय्य ते ।
सुस्सूसी च तित्तिक्खी च, तं भजेहि इतो गतो ॥

८१. “यस्स कायेन वाचाय, मनसा नत्थि दुक्कटं ।
उरसीव पतिट्ठाय, तं भजेहि इतो गतो ॥

८२. “यो च धम्मेन चरति, चरन्तोपि न मज्जति ।
विसुद्धकारिं सप्पज्जं, तं भजेहि इतो गतो ॥

८३. “हलिद्विरागं कपिचित्तं, पुरिसं रागविरागिनं ।
तादिसं तात मा सेवि, निम्मनुस्सम्पि चे सिया ॥

८४. “आसीविसंव कुपितं, मीळहलित्तं महापथं ।
आरका परिवज्जेहि, यानीव विसमं पथं ॥

८५. “अनत्था तात वड्ढन्ति, बालं अच्चुपसेवतो ।
मास्सु बालेन संगच्छि, अमित्तेनेव सब्बदा ॥

८६. “तं ताहं तात याचामि, करस्सु वचनं मम ।
मास्सु बालेन संगच्छि, दुक्खो बालेहि सङ्गमो”ति ॥

तत्थ यो ते विस्सासयेति यो तव विस्सासेय्य । **खमेय्य** तेति यो च तव अत्तनि तथा कतं विस्सासं खमेय्य । **सुस्सूसी च तित्तिक्खी चाति** तव वचनं सुस्सूसाय चेव वचनाधिवासनेन च समन्नागतो भवेय्याति अत्थो । **उरसीव पतिट्ठायति**

यथा मातु उरसि पुत्रो पतिद्विति, एवं पतिद्वहित्वा अत्तनो मातरं विय मज्जमानो तं भजेय्यासीति वदति । यो च धम्मेन चरतीति यो तिविधेन सुचरितेन धम्मेन इरियति । न मज्जतीति तथा चरन्तोपि “अहं धम्मं चरामी”ति मानं न करोति । विसुद्धकारिन्ति विसुद्धानं दसकुसलकम्मपथानं कारकं ।

रागविरागिनन्ति रागिनञ्च विरागिनञ्च रज्जित्वा तंखणञ्जेव विरज्जनसभावं । निम्मनुस्सम्पि चे सियाति सचेपि सकलजम्बुदीपतलं निम्मनुस्सं होति, सोयेव एको मनुस्सो तिद्विति, तथापि तादिसं मा सेवि । महापथन्ति गूथमक्खितं मगं विय । यानीवाति यानेन गच्छन्तो विय । विसमन्ति निन्नउन्नतखाणुपासाणादिविसमं । बालं अच्चुपसेवतोति बालं अप्पञ्जं अतिसेवन्तस्स । सब्बदाति तात, बालेन सह संवासो नाम अमित्तसंवासो विय सब्बदा निच्चकालमेव दुक्खो । तं ताहन्ति तेन कारणेन तं अहं ।

सो एवं पितरा ओवदितो “तात, अहं मनुस्सपथं गन्त्वा तुम्हादिसे पण्डिते न लभिस्सामि, तत्थ गन्तुं भायामि, इधेव तुम्हाकं सन्तिके वसिस्सामी”ति आह । अथस्स भिय्योपि ओवादं दत्वा कसिणपरिकम्मं आचिक्खि । सो न चिरस्सेव अभिज्जासमापत्तियो निब्बत्तेत्वा सद्धिं पितरा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिद्वहि ।

तदा तापसकुमारो उक्कण्ठितभिक्षु अहोसि, कुमारिका थुल्लकुमारिकाव, पिता तापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

हलिद्विरागजातकवण्णना नवमा ।

[४३६] १०. समुग्गजातकवण्णना

कुतो नु आगच्छथाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि । तज्हि सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु उक्कण्ठितोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भन्ते”ति वुत्ते “कस्मा भिक्षु मातुगामं पत्थेसि, मातुगामो नामेस असब्भो अकतञ्जू, पुब्बे दानवरक्खसा गिलित्वा कुच्छिना परिहरन्तापि मातुगामं रक्खितुं एकपुरिसनिस्सितं कातुं नासक्खिंसु, त्वं कथं सक्खिस्ससी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिज्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा फलाफलेन यापेन्तो विहासि । तस्स पण्णसालाय अविदूरे एको दानवरक्खसो वसति । सो अन्तरन्तरा महासत्तं उपसङ्कमित्वा धम्मं सुणाति, अटवियं पन मनुस्सानं सञ्चरणमग्गे ठत्वा आगतागते मनुस्से गहेत्वा खादति । तस्मिं काले एका कासिरट्ठे कुलधीता उत्तमरूपधरा अज्जतरस्मिं पच्चन्तगामे निवुत्था होति । तस्सा एकदिवसं मातापितूनं दस्सनत्थाय गन्त्वा पच्चागमनकाले परिवारमनुस्से दिस्वा सो दानवो भेरवरूपेन पक्खन्दि । मनुस्सा भीता गहितगहितावुधानि छट्टेत्वा पलायिंसु । दानवो याने निसिन्नं अभिरूपं मातुगामं दिस्वा पटिबद्धचित्तो हुत्वा तं अत्तनो गुहं नेत्वा भरियं अकासि । ततो पट्ठाय सप्पितेलतण्डुलमच्छमंसादीनि चेव मधुरफलाफलानि च आहरित्वा तं पोसेसि, वत्थालङ्कारेहि च नं अलङ्कारित्वा रक्खणत्थाय एकस्मिं करण्डके पक्खिपित्वा करण्डकं गिलित्वा कुच्छिना परिहरति । सो एकदिवसं न्हयितुकामताय एकं सरं गन्त्वा करण्डकं उगिलित्वा तं ततो नीहरित्वा न्हापेत्वा विलिम्पेत्वा अलङ्कारेत्वा “थोकं तव सरीरं उतुं गण्हापेही”ति तं करण्डकसमीपे ठपेत्वा सयं न्हानतित्थं ओतरित्वा तं अनासङ्कमानो

थोकं दूरं गन्त्वा न्हायि ।

तस्मिं समये वायुस्सपुत्तो नाम विज्जाधरो सन्नद्धखग्गो आकासेन गच्छति । सा तं दिस्वा “एही”ति हत्थमुदं अकासि, विज्जाधरो खिप्पं ओतरि । अथ नं सा करण्डके पक्खिपित्वा दानवस्स आगमनं ओलोकेन्ती करण्डकूपरि निसीदित्वा तं आगच्छन्तं दिस्वा तस्स अत्तानं दस्सेत्वा तस्मिं करण्डकसमीपं असम्पत्तेयेव करण्डकं विवरित्वा अन्तो पविसित्वा विज्जाधरस्स उपरि निपज्जित्वा अत्तनो साटकं पारुपि । दानवो आगन्त्वा करण्डकं असोधेत्वा “मातुगामोयेव मे”ति सज्जाय करण्डकं गिलित्वा अत्तनो गुहं गच्छन्तो अन्तरामग्गे चिन्तेसि “तापसो मे चिरं दिट्ठो, अज्ज ताव नं गन्त्वा वन्दिस्सामी”ति । सो तस्स सन्तिकं अगमासि । तापसोपि नं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा द्विन्नं जनानं कुच्छिगतभावं जत्वा सल्लपन्तो पठमं गाथमाह —

८७. “कुतो नु आगच्छथ भो तयो जना, स्वागता एथ निसीदथासने ।

कच्चित्थ, भोन्तो कुसलं अनामयं, चिरस्समब्भागमनज्झि वो इधा”ति ॥

तत्थ भोति आलपनं । **कच्चित्था**ति कच्चि होथ भवथ विज्जथ । **भोन्तो**ति पुन आलपन्तो आह । **कुसलं अनामयन्ति** कच्चि तुम्हाकं कुसलं आरोग्यं । **चिरस्समब्भागमनज्झि वो इधा**ति अज्ज तुम्हाकं इध अब्भागमनज्ज चिरं जातं ।

तं सुत्वा दानवो “अहं इमस्स तापसस्स सन्तिकं एककोव आगतो, अयज्ज तापसो ‘तयो जना’ति वदति, किं नामेस कथेति, किं नु खो सभावं जत्वा कथेति, उदाहु उम्मत्तको हुत्वा विलपती”ति चिन्तेत्वा तापसं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो दुतियं गाथमाह —

८८. “अहमेव एको इध मज्ज पत्तो, न चापि मे दुतियो कोचि विज्जति ।

किमेव सन्धाय ते भासितं इसे, कुतो नु आगच्छथ भो तयो जना”ति ॥

तत्थ **इध मज्जा**ति इध अज्ज । **किमेव सन्धाय ते भासितं इसे**ति भन्ते, इसि किं नामेतं सन्धाय तया भासितं, पाकटं ताव मे कत्वा कथेहीति ।

तापसो “एकंसेनेवावुसो सोतुकामोसी”ति पुच्छित्वा “आम, भन्ते”ति वुत्ते “तेन हि सुणाही”ति वत्वा ततियं गाथमाह —

८९. “तुवज्ज एको भरिया च ते पिया, समुग्गपक्खित्तनिकिण्णमन्तरे ।

सा रक्खिता कुच्छिगताव ते सदा, वायुस्सपुत्तेन सहा तहिं रता”ति ॥

तत्थ **तुवज्ज एको**ति पठमं ताव त्वं एको जना । **पक्खित्तनिकिण्णमन्तरे**ति पक्खित्तनिकिण्णमन्तरे तं तत्थ भरियं रक्खित्तुकामेन सदा तया समुग्गे पक्खित्ता सद्धिं समुग्गेन निकिण्णा अन्तरे, अन्तोकुच्छियं ठपिताति अत्थो । **वायुस्सपुत्तेन सहा**ति एवंनामकेन विज्जाधरेन सद्धिं । **तहिं रता**ति तत्थ तव अन्तोकुच्छियज्जेव किलेसरतिया रता । सो दानि त्वं मातुगामं “एकं पुरिसनिस्सितं करिस्सामी”ति कुच्छिनापि परिहरन्तो तस्सा जारं उक्खिपित्वा चरसीति ।

तं सुत्वा दानवो “विज्जाधरा नाम बहुमाया होन्ति, सचस्स खग्गो हत्थगतो भविस्सति, कुच्छिं मे फालेत्वापि पलायिस्सती”ति भीततसितो हुत्वा खिपं करण्डकं उगिलित्वा पुरतो ठपेसि । सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा तं पवत्तिं पकासेन्तो चतुत्थं गाथमाह —

१०. “संविगगरूपो इसिना वियाकतो, सो दानवो तत्थ समुग्गमुगिलि ।
अद्विख भरियं सुचिमालधारिनिं, वायुस्सपुत्तेन सहा तहिं रत”न्ति ॥

तत्थ अद्विखीति सो करण्डकं विवरित्वा अद्वस ।

करण्डके पन विवटमत्तेयेव विज्जाधरो विज्जं जप्पित्वा खग्गं गहेत्वा आकासं पक्खन्दि । तं दिस्वा दानवो महासत्तस्स तुस्सित्वा थुतिपुब्बङ्गमा सेसगाथा अभसि —

११. “सुदिट्ठरूपमुग्गतपानुवत्तिना, हीना नरा ये पमदावसं गता ।
यथा हवे पाणरिवेत्थ रक्खिता, दुट्ठा मयी अज्जमभिप्पमोदयि ॥

१२. “दिवा च रत्तो च मया उपट्ठिता, तपस्सिना जोतिरिवा वने वसं ।
सा धम्ममुक्कम्म अधम्ममाचरि, अकिरियरूपो पमदाहि सन्थवो ॥

१३. “सरीरमज्झमि ठिताति मज्जहं, मय्हं अयन्ति असतिं असज्जतं ।
सा धम्ममुक्कम्म अधम्ममाचरि, अकिरियरूपो पमदाहि सन्थवो ॥

१४. “सुरक्खितं मेति कथं नु विस्ससे, अनेकचित्तासु न हत्थि रक्खणा ।
एता हि पातालपपातसन्निभा, एत्थप्पमत्तो ब्यसनं निगच्छति ॥

१५. “तस्मा हि ते सुखिनो वीतसोका, ये मातुगामेहि चरन्ति निस्सटा ।
एतं सिवं उत्तममाभिपत्थयं, न मातुगामेहि करेय्य सन्थव”न्ति ॥

तत्थ सुदिट्ठरूपमुग्गतपानुवत्तिनाति भन्ते, इसि उग्गतपानुवत्तिना तथा सुदिट्ठरूपं इदं कारणं । हीनाति नीचा । यथा हवे पाणरिवेत्थ रक्खिताति अयं मया अत्तनो पाणा विय एत्थ अन्तोकुच्छियं परिहरन्तेन रक्खिता । दुट्ठा मयीति इदानी मयि मित्तदुब्भिकम्मं कत्वा दुट्ठा अज्जं पुरिसं अभिप्पमोदति । जोतिरिवा वने वसन्ति वने वसन्तेन तपस्सिना अग्नि विय मया उपट्ठिता परिचरिता । सा धम्ममुक्कम्माति सा एसा धम्मं ओक्कमित्वा अतिक्कमित्वा । अकिरियरूपोति अकत्तब्बरूपो । सरीरमज्झमि ठिताति मज्जहं, मय्हं अयन्ति असतिं असज्जतन्ति इमं असतिं असप्पुरिसधम्मसमन्नागतं असज्जतं दुस्सीलं “मय्हं सरीरमज्झमि ठिता”ति च “मय्हं अय”न्ति च मज्जामि ।

सुरक्खितं मेति कथं नु विस्ससेति अयं मया सुरक्खिताति कथं पण्डितो विस्सासेय्य, यत्र हि नाम मादिसोपि अन्तोकुच्छियं रक्खन्तो रक्खितुं नासक्खि । पातालपपातसन्निभाति लोकस्सादेन दुप्पूरणीयत्ता महासमुद्धे पातालसङ्घातेन पपातेन सदिसा । एत्थप्पमत्तोति एतासु एवरूपासु निग्गुणासु पमत्तो पुरिसो महाव्यसनं पापुणाति । तस्मा हीति यस्मा मातुगामवसं गता महाविनासं पापुणन्ति, तस्मा ये मातुगामेहि निस्सटा हुत्वा चरन्ति, ते सुखिनो । एतं सिवन्ति यदेतं

मातुगामतो निस्सटानं विसंसटानं चरणं, एतं ज्ञानसुखमेव सिवं खेमं उत्तमं अभिपत्थेतब्बं, एतं पत्थयमानो मातुगामेहि सद्धिं सन्थवं न करेय्याति ।

एवञ्च पन वत्वा दानवो महासत्तस्स पादेसु निपतित्वा “भन्ते, तुम्हे निस्साय मया जीवितं लद्धं, अहं इमाय पापधम्माय विज्जाधरेन मारापितो”ति महासत्तं अभित्थवि । सोपिस्स धम्मं देसेत्वा “इमिस्सा मा किञ्चि पापं अकासि, सीलानि गण्हाही”ति तं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेसि । दानवो “अहं कुच्छिना परिहरन्तोपि तं रक्खितुं न सक्कोमि, अञ्जो को रक्खिस्सती”ति तं उय्योजेत्वा अत्तनो अरञ्जमेव अगमासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि, सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । तदा दिब्बचक्खुकतापसो अहमेव अहोसिन्ति ।

समुग्गजातकवण्णना दसमा ।

[४३७] ११. पूतिमंसजातकवण्णना

न खो मे रुच्चतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो इन्द्रियअसंवरं आरब्ध कथेसि । एकस्मिहि समये बहू भिक्षू इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा अहेसुं । सत्था “इमे भिक्षू ओवदितुं वट्ठती”ति आनन्दत्थेरस्स वत्वा अनियमवसेन भिक्षुसङ्घं सन्निपातापेत्वा अलङ्कृतपल्लङ्कवरमज्झगतो भिक्षू आमन्तेत्वा “न, भिक्षव, भिक्षुना नाम रूपादीसु सुभनिमित्तवसेन निमित्तं गहेतुं वट्ठति, सचे हि तस्मिं समये कालं करोति, निरयादीसु निब्बतति, तस्मा रूपादीसु सुभनिमित्तं मा गण्थ । भिक्षुना नाम रूपादिगोचरेण न भवितब्बं, रूपादिगोचरा हि दिट्ठेव धम्मे महाविनासं पापुणन्ति, तस्मा वरं, भिक्षव, तत्ताय अयोसलाकाय आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय चक्खुन्द्रियं सम्पलिमट्ठ”न्ति वित्थारेत्वा “तुम्हाकं रूपं ओलोकनकालोपि अत्थि अनोलोकनकालोपि । ओलोकनकाले सुभवसेन अनोलोकेत्वा असुभवसेनेव ओलोकेय्याथ, एवं अत्तनो गोचरा न परिहायिस्सथ । को पन तुम्हाकं गोचरोति? चत्तारो सतिपट्ठाना, चत्तारो सम्मपधाना, चत्तारो इद्धिपादा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, नव लोकुत्तरधम्मा । एतस्मिहि वो गोचरे चरन्तानं न लच्छति मारो ओतारं, सचे पन किलेसवसिका हुत्वा सुभनिमित्तवसेन ओलोकेस्सथ, पूतिमंससिङ्गालो विय अत्तनो गोचरा परिहायिस्सथा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते हिमवन्तपदेसे अरञ्जायतने पब्बतगुहायं अनेकसता एळका वसन्ति । तेसं वसनट्टानतो अविदूरे एकस्सा गुहाय पूतिमंसो नाम सिङ्गालो वेणिया नाम भरियाय सद्धिं वसति । सो एकदिवसं भरियाय सद्धिं विचरन्तो ते एळके दिस्वा “एकेन उपायेन इमेसं मंसं खादितुं वट्ठती”ति चिन्तेत्वा उपायेन एकेकं एळकं मारेसि । ते उभोपि एळकमंसं खादन्ता थामसम्पन्ना थूलसरीरा अहेसुं । अनुपुब्बेन एळका परिक्खयं अगमंसु । तेसं अन्तरे मेण्डमाता नाम एका एळिका ब्यत्ता अहोसि उपायकुसला । सिङ्गालो तं मारेतुं असक्कोन्तो एकदिवसं भरियाय सद्धिं सम्मन्तेन्तो “भद्दे, एळका खीणा, इमं एळिकं एकेन उपायेन खादितुं वट्ठति, अयं पनेत्थ उपायो, त्वं एकिकाव गन्त्वा एताय सद्धिं सखी होहि, अथ ते ताय सद्धिं विस्सासे उप्पन्ने अहं मतालयं करित्वा निपज्जिस्सामि, त्वं एतं उपसङ्कमित्वा ‘एळिके सामिको मे मतो, अहञ्च अनाथा, ठपेत्वा तं अञ्जो मे जातको नत्थि, एहि रोदित्वा कन्दित्वा तस्स सरीरकिच्चं करिस्सामा’ति वत्वा तं गहेत्वा आगच्छेय्यासि, अथ नं अहं उप्पतित्वा गीवाय डंसित्वा मारेस्सामी”ति आह ।

सा “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा ताय सद्धिं सखिभावं कत्वा विस्सासे उप्पन्ने एळिकं तथा अवोच । एळिका “आळि

सिङ्गालि तव सामिकेन सब्बे मम जातका खादिता, भायामि न सक्कोमि गन्तु”न्ति आह । “आळि, मा भायि, मतको किं करिस्सती”ति? “खरमन्तो ते सामिको, भायामेवाह”न्ति सा एवं वत्वापि ताय पुनप्पुनं याचियमाना “अब्बा मतो भविस्सती”ति सम्पटिच्छित्वा ताय सद्धिं पायासि । गच्छन्ती पन “को जानाति, किं भविस्सती”ति तस्मिं आसङ्काय सिङ्गालिं पुरतो कत्वा सिङ्गालं परिगणहन्तीयेव गच्छति । सिङ्गालो तासं पदसदं सुत्वा “आगता नु खो एळिका”ति सीसं उक्खिपित्वा अक्खीनि परिवत्तेत्वा ओलोकेसि । एळिका तं तथा करोन्तं दिस्वा “अयं पापधम्मो मं वञ्चेत्वा मारेतुकामो मतालयं दस्सेत्वा निपन्नो”ति निवत्तित्वा पलायन्ती सिङ्गालिया “कस्मा पलायसी”ति वुत्ते तं कारणं कथेन्ती पठमं गाथमाह —

१६. “न खो मे रुच्चति आळि, पूतिमंसस्स पेक्खना ।

एतादिसा सखारस्मा, आरका परिवज्जये”ति ॥

तत्थ आळीति आलपनं, सखि सहायिकेति अत्थो । एतादिसा सखारस्माति एवरूपा सहायका अपक्कमित्वा तं सहायकं आरका परिवज्जेय्याति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्वा सा निवत्तित्वा अत्तनो वसनट्टानमेव गता । सिङ्गाली तं निवत्तेतुं असक्कोन्ती तस्सा कुञ्जित्वा अत्तनो सामिकस्सेव सन्निकं गन्त्वा पज्झायमाना निसीदि । अथ नं सिङ्गालो गरहन्तो दुतियं गाथमाह —

१७. “उम्मत्तिका अयं वेणी, वण्णेति पतिनो सखि ।

पज्झायि पटिगच्छन्ति, आगतं मेण्डमातर”न्ति ॥

तत्थ वेणीति तस्सा नामं । वण्णेति पतिनो सखिन्ति पठममेव अत्तनो सखि एळिकं “मयि सिनेहा विस्सासिका आगमिस्सति नो सन्निकं, मतालयं करोही”ति पतिनो सन्निके वण्णेति । अथ नं सा इदानी आगतं मम सन्निकं अनागन्त्वाव पटिगच्छन्ति मेण्डमातरं पज्झायति अनुसोचतीति ।

तं सुत्वा सिङ्गाली ततियं गाथमाह —

१८. “त्वं खोसि सम्म उम्मत्तो, दुम्मेधो अविचक्खणो ।

यो त्वं मतालयं कत्वा, अकालेन विपेक्खसी”ति ॥

तत्थ अविचक्खणोति विचारणपज्जारहितो । अकालेन विपेक्खसीति एळिकाय अत्तनो सन्निकं अनागतायेव ओलोकेसीति अत्थो ।

१९. “न अकाले विपेक्खय्य, काले पेक्खेय्य पण्डितो ।

पूतिमंसोव पज्झायि, यो अकाले विपेक्खती”ति ॥ — अयं अभिसम्बुद्धगाथा ।

तत्थ अकालेति कामगुणे आरब्ध सुभवसेन चित्तुप्पादकाले । अयञ्हि भिक्खुनो रूपं ओलोकेतुं अकालो नाम । कालेति असुभवसेन अनुस्सतिवसेन कसिणवसेन वा रूपगगहणकाले । अयञ्हि भिक्खुनो रूपं ओलोकेतुं कालो नाम । तत्थ अकाले सारत्तकाले रूपं ओलोकेन्ता महाविनासं पापुणन्तीति हरितचजातकलोमसकस्सपजातकादीहि दीपेतब्बं ।

काले असुभवसेन ओलोकेन्ता अरहत्ते पतिट्ठहन्तीति असुभकम्मिकतिस्सत्थेरवत्थुना कथेतब्बं । **पूतिमंसोव पज्झायीति** भिक्खवे, यथा पूतिमंससिङ्गालो अकाले एळिकं ओलोकेत्वा अत्तनो गोचरा परिहीनो पज्झायति, एवं भिक्खु अकाले सुभवसेन रूपं ओलोकेत्वा सतिपट्टानादिगोचरा परिहीनो दिट्ठधम्मो सम्परायेपि सोचति पज्झायति किलमतीति ।

वेणीपि खो सिङ्गाली पूतिमंसं अस्सासेत्वा “सामि, मा चिन्तेसि, अहं तं पुनपि उपायेन आनेस्सामि, त्वं आगतकाले अप्पमतो गण्हेय्यासी”ति वत्वा तस्सा सन्तिकं गन्त्वा “आळि, तव आगतकालेयेव नो अत्थो जातो, तव आगतकालस्मिंयेव हि मे सामिको सतिं पटिलभि, इदानि जीवति, एहि तेन सद्धिं पटिसन्थारं करोही”ति वत्वा पञ्चमं गाथमाह —

१००. “पियं खो आळि मे होतु, पुण्णपत्तं ददाहि मे ।
पति सज्जीवितो मय्हं, एय्यासि पियपुच्छिका”ति ॥

तत्थ **पुण्णपत्तं ददाहि मे**ति पियक्खानं अक्खायिका मय्हं तुट्ठिदानं देहि । **पति सज्जीवितो मय्हन्ति** मम सामिको सज्जीवितो उट्ठितो अरोगोति अत्थो । **एय्यासीति** मया सद्धिं आगच्छ ।

एळिका “अयं पापधम्मा मं वज्जेतुकामा, अयुत्तं खो पन पटिपक्खकरणं, उपायेनेव नं वज्जेस्सामी”ति चिन्तेत्वा छट्ठं गाथमाह —

१०१. “पियं खो आळि ते होतु, पुण्णपत्तं ददामि ते ।
महता परिवारेन, एस्सं कयिराहि भोजन”न्ति ॥

तत्थ **एस्सन्ति** आगमिस्सामि । आगच्छमाना च अत्तनो आरक्खं कत्वा महन्तेन परिवारेन आगमिस्सामीति ।

अथ नं सिङ्गाली परिवारं पुच्छन्ती सत्तमं गाथमाह —

१०२. “कीदिसो तुय्हं परिवारो, येसं काहामि भोजनं ।
किं नामका च ते सब्बे, ते मे अक्खाहि पुच्छिता”ति ॥

सा आचिक्खन्ती अट्ठमं गाथमाह —

१०३. “मालियो चतुरक्खो च, पिङ्गियो अथ जम्बुको ।
एदिसो मय्हं परिवारो, तेसं कयिराहि भोजन”न्ति ॥

तत्थ **ते मे**ति ते परिवारे मय्हं आचिक्खि । **मालियो**ति आदीनि चतुन्नं सुनखानं नामानि । “तत्थ एकेकस्स पञ्च पञ्च सुनखसतानि परिवारेन्ति, एवं द्वीहि सुनखसहस्सेहि परिवारिता आगमिस्सामी”ति वत्वा “सचे ते भोजनं न लभिस्सन्ति, तुम्हे द्वेपि जने मारेत्वा खादिस्सन्ती”ति आह ।

तं सुत्वा सिङ्गाली भीता “अलं इमिस्सा तत्थ गमनेन, उपायेनस्सा अनागमनमेव करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा नवमं

गाथमाह —

१०४: “निकखन्ताय अगारस्मा, भण्डकम्पि विनस्सति ।
आरोग्यं आळिनो वज्जं, इधेव वस मागमा”ति ॥

तस्सत्थो — आळि, तव गेहे बहुभण्डकं अत्थि, तं ते निकखन्ताय अगारस्मा अनारक्खं भण्डकं विनस्सति, अहमेव ते आळिनो सहायकस्स आरोग्यं वज्जं वदिस्सामि, त्वं इधेव वस मागमाति ।

एवञ्च पन वत्वा मरणभयभीता वेगेन सामिकस्स सन्निकं गन्त्वा तं गहेत्वा पलायि । ते पुन तं ठानं आगन्तुं नासक्खिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि “तदा अहं तस्मिं ठाने वनजेट्टकरुक्खे निब्बत्तदेवता अहोसि”न्ति ।

पूतिमंसजातकवण्णना एकादसमा ।

[४३८] १२. दहरजातकवण्णना

यो ते पुत्तकेति इदं सत्था गिज्झकूटे विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तस्मिज्हि समये धम्मसभायं कथं समुट्ठापेसुं “अहो आवुसो देवदत्तो निल्लज्जो अनरियो एवं उत्तमगुणधरस्स सम्मासम्बुद्धस्स अजातसत्तुना सद्धिं एकतो हुत्वा धनुग्गहपयोजनसिलापविज्झननाळागिरिविस्सज्जनेहि वधाय उपायं करोती”ति । सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कि, इदानि पन मे तासमत्तम्पि कातुं नासक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको दिसापामोक्खो आचरियो पञ्चसतानं माणवकानं सिप्पं वाचेन्तो एकदिवसं चिन्तेसि “मय्हं इध वसन्तस्स पलिबोधो होति, माणवकानम्पि सिप्पं न निट्ठाति, हिमवन्तपदेसे अरज्जायतनं पविसित्वा तत्थ वसन्तो वाचेस्सामी”ति । सो माणवकानं कथेत्वा तिलतण्डुलतेलवत्थादीनि गाहापेत्वा अरज्जं पविसित्वा मग्गतो अविदूरे ठाने पण्णसालं कारेत्वा निवासं कप्पेसि, माणवापि अत्तनो पण्णसालं करिंसु । माणवकानं जातका तेलतण्डुलादीनि पेसेन्ति । रट्ठवासिनोपि “दिसापामोक्खो आचरियो किर अरज्जे असुकट्टाने नाम वसन्तो सिप्पं उग्गण्हापेती”ति तस्स तण्डुलादीनि अभिहरन्ति, कन्तारप्पटिपन्नापि देन्ति, अज्जतरोपि पुरिसो खीरपानत्थाय सवच्छं धेनुं अदासि । आचरियस्स पण्णसालाय सन्निके द्वीहि पोतकेहि सद्धिं एका गोधा वसति, सीहव्यग्घापिस्स उपट्ठानं आगच्छन्ति । एको तित्तिरोपि तत्थ निबद्धवासो अहोसि । सो आचरियस्स माणवानं मन्ते वाचेन्तस्स सद्धं सुत्वा तयोपि वेदे उग्गण्हि । माणवा तेन सद्धिं अतिविस्सासिका अहेसुं ।

अपरभागे माणवेसु निष्फत्तिं अप्पत्तेसुयेव आचरियो कालमकासि । माणवा तस्स सरीरं झापेत्वा वालुकाय थूपं कत्वा नानापुप्फेहि पूजेत्वा रोदन्ति परिदेवन्ति । अथ ने तित्तिरो “कस्मा रोदथा”ति आह । “आचरियो नो सिप्पे अनिट्ठितेयेव कालकतो, तस्मा रोदामा”ति । “एवं सन्ते मा सोचित्थ, अहं वो सिप्पं वाचेस्सामी”ति । “त्वं कथं जानासी”ति? “अहं आचरिये तुम्हाकं वाचेन्ते सद्धं सुत्वा तयो वेदे पगुणे अकासिन्ति । तेन हि अत्तनो पगुणभावं अम्हे जानापेही”ति । तित्तिरो “तेन हि सुणाथा”ति तेसं गण्ठिट्ठानमेव पब्बतमत्थका नदिं ओतरन्तो विय ओसारेसि । माणवा हट्ठुट्ठा हुत्वा

तित्तिरपण्डितस्स सन्निके सिप्पं पट्टपेसुं । सोपि दिसापामोक्खाचरियस्स ठाने ठत्वा तेसं सिप्पं वाचेसि । माणवा तस्स सुवण्णपज्जरं करित्वा उपरि वितानं बन्धित्वा सुवण्णतट्टके मधुलाजादीनि उपहरन्ता नानावण्णेहि पुप्फेहि पूजेन्ता महन्तं सक्कारं करिंसु । “तित्तिरो किर अरज्जायतने पज्जसते माणवके मन्तं वाचेती”ति सकलजम्बुदीपे पाकटो अहोसि ।

तदा जम्बुदीपे गिरगसमज्जसदिसं महन्तं छणं घोसयिंसु । माणवानं मातापितरो “छणदस्सनत्थाय आगच्छन्तू”ति पेसेसुं । माणवा तित्तिरस्स आरोचेत्वा तित्तिरपण्डितं सब्बञ्च अस्समपदं गोधं पटिच्छापेत्वा अत्तनो अत्तनो नगरमेव अगमिंसु । तदा एको निक्कारुणिको दुट्ठतापसो तत्थ तत्थ विचरन्तो तं ठानं सम्पापुणि । गोधा तं दिस्वा पटिसन्थारं कत्वा “असुकट्टाने तण्डुला, असुकट्टाने तेलादीनि अत्थि, भत्तं पचित्वा भुज्जाही”ति वत्वा गोचरत्थाय गता । तापसो पातोव भत्तं पचित्वा द्वे गोधापुत्तके मारेत्वा खादि, दिवा तित्तिरपण्डितञ्च वच्छकञ्च मारेत्वा खादि, सायं धेनुं आगच्छन्तं दिस्वा तम्पि मारेत्वा मंसं खादित्वा रुक्खमूले निपज्जित्वा घुरुघुरायन्तो निदं ओक्कमि । गोधा सायं आगन्त्वा पुत्तके अपस्सन्ती उपधारयमाना विचरि । रुक्खदेवता गोधं पुत्तके अदिस्वा कम्पमानं ओलोकेत्वा खन्धविटपब्भन्तरे दिब्बानुभावेन ठत्वा “गोधे मा कम्पि, इमिना पापपुरिसेन तव पुत्तका च तित्तिरो च वच्छो च धेनु च मारिता, गीवाय नं डंसित्वा जीवितक्खयं पापेही”ति सल्लपन्ती पठमं गाथमाह —

१०५. “यो ते पुत्तके अखादि, दिन्नभत्तो अदूसके ।

तस्मिं दाठं निपातेहि, मा ते मुच्चित्थ जीवतो”ति ॥

तत्थ दिन्नभत्तोति भत्तं पचित्वा भुज्जाहीति तथा दिन्नभत्तो । अदूसकेति निद्वोसे निरपराधे । तस्मिं दाठं निपातेहीति तस्मिं पापपुरिसे चतस्सोपि दाठा निपातेहीति अधिप्पायो । मा ते मुच्चित्थ जीवतोति जीवन्तो सजीवो हुत्वा तव हत्थतो एसो पापधम्मो मा मुच्चित्थ, मोक्खं मा लभतु, जीवितक्खयं पापेहीति अत्थो ।

ततो गोधा द्वे गाथा अभसि —

१०६. “आकिण्णलुद्धो पुरिसो, धातिचेलं व मक्खितो ।

पदेसं तं न पस्सामि, यत्थ दाठं निपातये ॥

१०७. “अकतज्जुस्स पोसस्स, निच्चं विवरदस्सिनो ।

सब्बं चे पथविं दज्जा, नेव नं अभिराधये”ति ॥

तत्थ आकिण्णलुद्धोति गाळ्हलुद्धो । विवरदस्सिनोति छिदं ओतारं परियेसन्तस्स । नेव नं अभिराधयेति एवरूपं पुगलं सकलपथविं देन्तोपि तोसेतुं न सक्कुण्येय्य, किमङ्गं पनाहं भत्तमत्तदायिकाति दस्सेति ।

गोधा एवं वत्वा “अयं पबुज्झित्वा मम्पि खादेय्या”ति अत्तनो जीवितं रक्खमाना पलायि । तेपि पन सीहब्यग्धा तित्तिरस्स सहायकाव, कदाचि ते आगन्त्वा तित्तिरं पस्सन्ति, कदाचि सो गन्त्वा तेसं धम्मं देसेत्वा आगच्छति, तस्मिं पन दिवसे सीहो ब्यग्धं आह — “सम्म, चिरं दिट्ठो नो तित्तिरो, अज्ज सत्तट्ठदिवसा होन्ति, गच्छ, तावस्स पवत्तिं जत्वा एही”ति । ब्यग्धो “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा गोधाय पलायनकाले तं ठानं पत्वा तं पापपुरिसं निदायन्तं पस्सि । तस्स जटन्तरे तित्तिरपण्डितस्स लोमानि पज्जायन्ति, धेनुया च वच्छकस्स च अट्ठीनि पज्जायन्ति । ब्यग्धराजा तं सब्बं दिस्वा

सुवण्णपञ्जरे च तित्तिरपण्डितं अदिस्वा “इमिना पापपुरिसेन एते मारिता भविस्सन्ती”ति तं पादेन पहरित्वा उट्ठापेसि । सोपि तं दिस्वा भीततसितो अहोसि । अथ नं ब्यग्घो “त्वं एते मारेत्वा खादसी”ति पुच्छि । “नेव मारेमि, न खादामी”ति । “पापधम्म तयि अमारेन्ते अज्जो को मारेस्सति, कथेहि ताव कारणं, अकथेन्तस्स जीवितं ते नत्थी”ति । सो मरणभयभीतो “आम, सामि, गोधापुत्तके च वच्छकज्ज धेनुज्ज मारेत्वा खादामि, तित्तिरं पन न मारेमी”तिआह । सो तस्स बहं कथेन्तस्सपि असद्वहित्वा “त्वं कुतो आगतोसी”ति पुच्छित्वा “सामि, कलिङ्गरट्ठतो वाणिजकानं भण्डं वहन्तो जीविकहेतु इदज्जिदज्ज कम्मं कत्वा इदानिम्हि इधागतो”ति तेन सब्बस्मिं अत्तना कतकम्मे कथिते “पापधम्म तयि तित्तिरं अमारेन्ते अज्जो को मारेस्सति, एहि सीहस्स मिगरज्जो सन्तिकं तं नेस्सामी”ति तं पुरतो कत्वा तासेन्तो अगमासि । सीहराजा तं आनेन्तं ब्यग्घं पुच्छन्तो चतुत्थं गाथमाह —

१०८. “किं नु सुबाहु तरमानरूपो, पच्चागतोसि सह माणवेन ।

किं किच्चमत्थं इधमत्थि तुहं, अक्खाहि मे पुच्छितो एतमत्थ”न्ति ॥

तत्थ सुबाहुति ब्यग्घं नामेनालपति । ब्यग्घस्स हि पुरिमकायो मनापो होति, तेन तं एवमाह । किं किच्चमत्थं इधमत्थि तुहन्ति किं करणीयं अत्थसज्जितं इमिना माणवेन इध अत्थि । “तुहं किं किच्चमत्थ”न्तिपि पाठो, अयमेवत्थो ।

तं सुत्वा ब्यग्घो पञ्चमं गाथमाह —

१०९. “यो ते सखा ददरो साधुरूपो, तस्स वधं परिसङ्कामि अज्ज ।

पुरिसस्स कम्मायतनानि सुत्वा, नाहं सुखिं ददरं अज्ज मज्जे”ति ॥

तत्थ ददरोति तित्तिरो । तस्स वधन्ति तस्स तित्तिरपण्डितस्स इमम्हा पुरिसम्हा अज्ज वधं परिसङ्कामि । नाहं सुखिन्ति अहं अज्ज ददरं सुखिं अरोगं न मज्जामि ।

अथ नं सीहो छट्ठं गाथमाह —

११०. “कानिस्स कम्मायतनानि अस्सु, पुरिसस्स वुत्तिसमोधानताय ।

कं वा पटिज्जं पुरिसस्स सुत्वा, परिसङ्कसि ददरं माणवेना”ति ॥

तत्थ अस्सूति अस्सोसि । वुत्तिसमोधानतायाति जीवितवुत्तिसमोधानताय, कानि नाम इमिना अत्तनो कम्मनि तुहं कथितानीति अत्थो । माणवेनाति किं सुत्वा इमिना माणवेन मारितं परिसङ्कसि ।

अथस्स कथेन्तो ब्यग्घराजा सेसगाथा अभसि —

१११. “चिण्णा कलिङ्गा चरिता वणिज्जा, वेत्ताचरो सङ्कुपथोपि चिण्णो ।

नटेहि चिण्णं सह वाकुरेहि, दण्डेन युद्धम्पि समज्जमज्जे ॥

११२. “बद्धा कुलीका मितमाळकेन, अक्खा जिता संयमो अब्भतीतो ।

अब्बाहितं पुब्बकं अट्टरत्तं, हत्था दट्ठा पिण्डपटिग्गहेन ॥

११३. “तानिस्स कम्मायतनानि अस्सु, पुरिसस्स वुत्तिसमोधानताय ।
यथा अयं दिस्सति लोमपिण्डो, गावो हता किं पन ददरस्सा”ति ॥

तत्थ चिण्णा कलिङ्गाति वाणिजकानं भण्डं वहन्तेन किर तेन कलिङ्गरट्ठे चिण्णा । चरिता वणिज्जाति वणिज्जापि तेन कता । वेत्ताचरोति वेत्तेहि सञ्चरितब्बो । सङ्कुपथोपि चिण्णोति खाणुकमग्गोपि वलज्जितो । नटेहीति जीविकहेतुयेव नटेहिपि सद्धिं । चिण्णं सह वाकुरेहीति वाकुरं वहन्तेन वाकुरेहि सद्धिं चरितं । दण्डेन युद्धन्ति दण्डेन युद्धम्पि किर तेन युज्झितं ।

बद्धा कुलीकाति सकुणिकापि किर तेन बद्धा । मितमाळकेनाति धज्जमापककम्मम्पि किर तेन कतं । अक्खा जिताति अक्खधुत्तानं वेय्यावच्चं करोन्तेन अक्खा हटा । संयमो अब्भतीतोति जीवितवुत्तिं निस्साय पब्बजन्तेनेव सीलसंयमो अतिक्कन्तो । अब्बाहितन्ति अपगघरणं कतं । पुब्बकन्ति लोहितं । इदं वुत्तं होति — इमिना किर जीविकं निस्साय राजापराधिकानं हत्थपादे छिन्दित्वा ते आनेत्वा सालाय निपज्जापेत्वा वणमुखेहि पगघरन्तं लोहितं अट्टरत्तसमये तत्थ गन्त्वा कुण्डकधूमं दत्त्वा ठपितन्ति । हत्था दट्ठाति आजीविकपब्बज्जं पब्बजितकाले उण्हपिण्डपातपटिग्गहेन हत्थापि किरस्स दट्ठा ।

तानिस्स कम्मायतनानीति तानि अस्स कम्मानि । अस्सूति अस्सोसिं । यथा अयन्ति यथा एस एतस्स जटन्तरे तित्तिरलोमपिण्डोपि दिस्सति, इमिना कारणेन वेदितब्बमेतं “एतेनेव सो मारितो”ति । गावो हता किं पन ददरस्साति गावोपि एतेन हता, ददरस्स पन किं न हनितब्बं, कस्मा एस तं न मारेस्सतीति ।

सीहो तं पुरिसं पुच्छि “मारितो ते तित्तिरपण्डितो”ति? “आम, सामी”ति । अथस्स सच्चवचनं सुत्वा सीहो तं विस्सज्जेतुकामो अहोसि । ब्यगघराजा पन “मारेतब्बयुत्तको एसो”ति वत्त्वा तत्थेव नं दाठाहि पहरित्वा मारेत्वा आवाटं खणित्वा पक्खिपि । माणवा आगन्त्वा तित्तिरपण्डिकं अदिस्वा रोदित्वा परिदेवित्वा निवत्तिसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “एवं, भिक्खवे, देवदत्तो पुब्बेपि मय्हं वधाय परिसक्की”ति वत्त्वा जातकं समोधानेसि — “तदा कूटजटिलो देवदत्तो अहोसि, गोधा उप्पलवण्णा, ब्यगघो मोगल्लानो, सीहो सारिपुत्तो, दिसापामोक्खो आचरियो महाकस्सपो, तित्तिरपण्डितो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

ददरजातकवण्णना द्वादसमा ।

जातकुदानं —

गिज्झकोसम्बी सुवच्च, चूळसूवं हरित्तचं ।
कुसलं लोमकस्सपं, चक्कवाकं हलिद्धि च ॥

समुगं पूतिमंसच्च, ददरज्चेव द्वादस ।
जातके नवनिपाते, गीयंसु गीतिकारका ॥

नवकनिपातवण्णना निड्डिता ।

(ततियो भागो निड्डितो ।)